SHOUT
SHARE
IT

QL
461
P778
v.1-3
Ent

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE
SEKCJA ENTOMOLOGICZNA
ODDZIAŁU POLSKIEGO TOW. PRZYROD. IM. KOPERNIKA WE LWOWIE

PUBLIÉ PAR LA SECTION ENTOMOLOGIQUE DE LA SOCIÉTÉ POLONAISE
DES NATURALISTES DE KOPERNIK (DÉTACHEMENT à LWÓW)

Z ZASIŁKU MIN. W. R. I O. P.

T. I. ZESZYT 1—2. — 1922

330370

LWÓW
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO

OCT 28 1924

TREŚĆ T. II-go (SOMMAIRE DU VOL. II-e).

I. Prace i notatki.

Eichler W.: Wykaz chrząszczów zebranych w sandżaku trapezunckim i Gümüsch-chane w Azji Mniejszej w l. 1916 i 1917. Verzeichnis der in kleinasiatischen Sandschaks Trapezunt und Gümüsch-chane i. J. 1916—17 gesammelten Coleopteren . . . . [illegible]
Jaczewski T.: Parę słów o nartniku Mesovelia furcata Mls. (Heteropt. Mesoveliidae). Über Mesovelia furcata Mls. 12
Kancki T.: Nowe dla Europy i Małopolski aberracje motyli większych. Neue für Europa und Kleinpolen Aberrationen von Macrolepidopteren [illegible]
Kinel J.: Fauna owadów okolic Lwowa. Les insectes des environs de Lwów. Haliplidae (Col.) 18
Kozikowski A.: Niezwykłe żerowanie kornika bróżdkowanego (Pityophthorus micrographus L.) The uncommon feeding of the bark-beetle (Pityophth. microgr. L.) . . . . [illegible]
Łomnicki J.: Przyczynek do opisu królowej mrówki: Powojnicy europejskiej. Contribution à la description de la reine de fourmi Symphincta europaea For. . . . . [illegible]
Mazur E.: Nowe dla fauny polskiej gatunki i odmiany chrząszczy oraz nowe miejsca rozsiedlenia. Neues für Koleopterenfauna Polens [illegible]
Noskiewicz J.: Żądłówki nowe dla Małopolski. Für Kleinpolen neue Aculeatenformen . . . . [illegible]
— Eine neue paläarktische Osmia-Art. (Hym.) . . [illegible]
— Fauna owadów okolic Lwowa. Les insectes des environs de Lwów. Chrysididae (Hym.) . . . . [illegible]
Patkiewicz R.: Chrząszcze nowe dla fauny europejskiej i polskiej. Für europ. u. polnische Fauna neue Käfer . . . . [illegible]
Schille F.: Cechy gatunkowe: Brephos parthenias L. i nothum Hb. Artcharaktere von Br. parthenias L. und nothum Hb. [illegible]
Smulikowski K.: Otiorrhynchus kntulae nov. sp. . . . [illegible]
Stöckl A.: Motyle rzadsze i nowe, zebrane w l. 1911 do 1921 w okolicach Lwowa, Janowa, Mikuliczyna i Worochty. Cz. III. Seltenere u. neue Lepidopteren gesammelt in J. 1911—1921 in der Umgegend von Lwów, Janów, Mikuliczyn u. Worochta. III. Teil . . . 48
Szulczewski J. W.: Sztuczne bastardy i odmiany motyli w zbiorach Muzeum Wielkopolskiego. Künstliche Schmetterlingsbastarde u. Abarten in den Sammlungen des Museum Wielkopolskie . . . 74
Świątkiewicz Mich.: Spostrzeżenia biologiczne nad gąsienicami gatunków Gracilaria. Über die Verpuppung der Gracilaria-Arten [illegible]

II. Sprawy S. E. 1, 20, 77

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE SEKCJA ENTOMOLOGICZNA
ODDZIAŁU POLSKIEGO TOW. PRZYR. IM. KOPERNIKA
WE LWOWIE

Smithsonian Institution
NOV 6 1923
National Museum

T. I. — ZESZYT 1. 1922

TREŚĆ (SOMMAIRE):

Od Redakcji, str. 1. — Łomnicki J.: Przyczynek do opisu królowej mrówki: powolnicy europ. (*Sysphincta europaea* For.), str. 3. — Mazur E.: Nowe dla fauny polskiej gatunki i odmiany chrząszczy oraz nowe miejsca rozsiedlenia, str. 4. — Noskiewicz J.: Żądłówki nowe dla Małopolski, str. 7. — Noskiewicz J.: Eine neue paläarktische *Osmia*-Art., str. 9. — Jaczewski T.: Parę słów o nartniku *Mesovelia furcata* Mls. (Heteroptera), str. 12. — Smulikowki K.: *Otiorrhynchus Kotulae* n. sp., str. 16. — Kinel J.: Fauna owadów okolic Lwowa: *Haliplidae*, str. 18. — Sprawozdania z zebrań miesięcznych S. E. (Comptes rendus des séances mensuelles de la Section Entomologique), str. 20.

LWÓW 1922
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO.

OD REDAKCJI.

Rażącymi brakami świeciła dotychczas entomologja polska w nauce światowej, pomimo sporego zastępu entomologów, znanych nie tylko w kraju i zbieraczy amatorów, którzy w ciągu lat nagromadzili obfite materjały. Brak nam współdziałania tych wszystkich pracowników, brak pisma fachowego, któreby reprezentowało naszą entomologję na zewnątrz i dokoła którego skupilibyśmy się w wspólnej pracy. Braki te odczuwamy wszyscy. Dowodzi tego szybki rozwój Sekcji Entomologicznej, zawiązanej w grudniu 1920 r. przy oddziele lwowskim Polsk. Tow. Przyr. im. Kopernika. Dziś już skupia się w niej do setki entomologów z całego kraju. Listę członków z adresami pomieścimy w następnym numerze. Jaką postać w najbliższej przyszłości ta larwalna forma towarzystwa entomologicznego przybierze, potrzeby życiowe pokażą; chodzi o to, ażeby każdy członek ogólnokrajowego towarzystwa, chętny do pracy, odpowiednie w niem stanowisko zajął.

Pierwszą publikacją S. E. są krótkie sprawozdania pięciu zebrań z r. 1921, pomieszczone w „Kosmosie“. Prace, referowane na zebraniach, oddawano do druku w pismach krajowych przyrodniczych, które jednak nie mogą podołać napływowi rękopisów i dlatego S. E. zdecydowała się wydać pierwszy zeszyt Polskiego Pisma Entomologicznego, którego koszta pokryją w przeważnej części wkładki i dary członków. Dalsze numery ukazywać się będą na razie w luźnych zeszytach, dopóki stosunki nie pozwolą na regularne wydawanie co kwartał lub 2 miesiące zeszytu. Członkowie otrzymują Pismo bezpłatnie. Komitet redakcyjny tworzy Zarząd S. E.

Co do kierunku to sądzimy, że w Piśmie powinno znaleźć pomieszczenie wszystko, cokolwiek przynosi coś istotnie nowego, czyto dla entomologji w ogóle, czy też dla entomologji krajowej, bez ograniczania się do pewnej gałęzi entomologji — systematyki lub jakiejkolwiek innej.

Ażeby odrazu wejść w kontakt z zagranicą, drukować będziemy prace polskie z streszczeniami w językach: angielskim, francuskim, łacińskim, niemieckim lub in extenso w jednym z powyższych języków. Również postaramy się o wysłanie odpowiedniej ilości egzemplarzy za granicę.

Na terenie Pisma będzie się komunikować Zarząd S. E. z członkami w kwestjach ogólniejszej natury, które wypływać będą w miarę przekształcania się S. E. w ogólnokrajowe towarzystwo.

Panów entomologów publikujących, prosimy o nadsyłanie odbitek swych prac, ażebyśmy mogli dawać członkom przegląd współczesnej produkcji entomologicznej polskiej.

Wszelkie listy i posyłki, tyczące się S. E. czy Pisma, należy nadsyłać pod adresem: Jan Kinel, Lwów, Rutowskiego 18.

Kwestja przyszłości Pisma, przedstawia nam się w obecnym stanie wyłącznie jako kwestja zaufania w własne krajowe wydawnictwo ze strony entomologów w kraju. Jak dotychczas, z zaufaniem takiem spotykamy się. Może ten pierwszy zeszyt przyczyni się do pogłębienia go.

We Lwowie, dnia 7 maja 1922.

PRZYCZYNEK DO OPISU KRÓLOWEJ MRÓWKI: POWOLNICY EUROPEJSKIEJ
(*Sysphincta europaea* For.)

[CONTRIBUTION À LA DESCRIPTION DE LA REINE DE LA FOURMI *Sysphincta europaea* For.]

podał

JAROSŁAW ŁOMNICKI.

Charakterystyczna szczególnie przez podgjęty dołem ku przodowi koniec odwłoka powolnica europejska pędzi życie podziemne, prawdopodobnie w bardzo małych społeczeństwach, i odznacza się bardzo powolnymi ruchami.[1])

W swej monografji podrodziny złośnic *(Ponerinae)* l. c. p. 360—361 opisał prof. C. Emery krótko królowę, podając zgodność barwy z robotnicą z wyjątkiem potylicy i śródplecza, które są brunatne. Długość okazu opisanego wynosi 4·8 *mm*.

We wrześniu r. 1897 zebrałem w Bukareszcie (Rumunja) dwie skrzydlate królowe, które okazują większą zgodność z robotnicami, niż okaz prof. Emeryego, mianowicie jest tylko między przyoczkami (ocelli) trójkątne przyćmienie a długość, o ile na zasuszonych okazach dało się zmierzyć, wynosi tylko około 3·4 *mm*.

Z faktów przytoczonych wynika, że królowe powolnicy europejskiej okazują dość wielką zmienność pod względem barwy i wielkości.

---

[1]) Beiträge zur Monographie der Formiciden des paläarktischen Faunengebietes. (Hym.) Von Prof. C. Emery, Bologna. Teil VIII. Mit 12 Figuren im Text. *Ponerinae*. Deutsch. Ent. Zeitschr. 1909, p. 355—376.

RÉSUMÉ.

Dans son étude sur la sousfamille *Ponerinae* l. c. p. 360—361 M. Prof. C. Emery donne une courte description de la reine de *Sysphincta europaea* For., dans laquelle nous lisons, que la couleur est comme chez l'ouvrière à l'exception de l'occiput et le mesonotum qui sont bruns. La longueur du corps du spécimen décrit égale 4,8 *mm*.

J'ai trouvé à Bucarest (Roumanie) septembre 1897 deux reines ailées, qui ont encore plus de ressemblance avec les ouvrières de *S. europaea* For., car elles ont seulement une tache triangulaire entre les ocelles à peine rembrunie et j'ai évalué leur longueur à 3·4 *mm* environ.

De ce qui précéde découle, que la reine de *Sysphincta europaea* For. nous offre un exemple d'une assez grande variabilité aussi bien en ce qui concerne la couleur, que la grandeur.

NOWE DLA FAUNY POLSKIEJ GATUNKI I ODMIANY CHRZĄSZCZY ORAZ NOWE MIEJSCA ROZSIEDLENIA

[NEUES FÜR KOLEOPTERENFAUNA POLENS]

podał

Dr. EDWARD MAZUR.

1. *Carabus Fabricii* Panz. *a. Heeri* Germ. Forma średniej wielkości, czarna, ze słabym odcieniem zielonym. W Tatrach razem z *v. poloniensis* Géh. i *v. malachiticus* Thoms.

2. *Carabus auronitens* F. v. *Escheri* Pallrd. *a. opacus* Haury. W czerwcu na Boczaniu w pasie kosodrzewiny i pod szczytem Gewontu spotkałem tę odmianę z czarnym, matowym wierzchem ciała. Brzegi pokryw i przedplecza, oraz wgłębienia na głowie, pozostały zielone z lekkim połyskiem metalicznym.

3. *Bembidium lampros a. coeruleotinctum* Rttr. Jeden okaz pięknej tej odmiany pospolitego niestrudka znalazłem w Skawinie pod Krakowem.

4. *Bembidium punctulatum a. Lutzi* Rttr. złowiłem w dwóch okazach dnia 6 lipca 1917 r. Łapanowie (powiat bocheński) nad brzegiem Stradomki.

5. *Bembidium Genei v. Illigeri* Netol. Posiadam liczne okazy z zachodniej i wschodniej Małopolski. Forma typowa jest formą zachodnią, śródziemnomorską, w „Wykazie" Łomnickiego podana także z Podola.

6. *Bembidium lunulatum* Fourcr. Zbierałem licznie w Łapanowie (pow. bocheński) i w Płaszowie pod Krakowem. W Łomnickiego wykazie podany tylko ze Ślązka.

7. *Agonum assimile a. sanguinipes* Rttr. Jeden okaz o czerwonych udach posiadam z Koła Tynieckiego pod Krakowem. Ponieważ pokrywy są także brunatne, przeto przypuszczam, że okaz jest młody i niedobarwiony.

8. *Agonum 6-punctatum a. montanum* Heer podany w „Wykazie" z Pol. med. Moje okazy z wierzchu ciemno-granatowe pochodzą z Tatr i ze Słomiroga w powiecie wielickim.

9. *Agonum Mülleri a. coerulescens* Letz. Dość liczny w Tatrach i w okolicy Krakowa.

10. *Dromius longiceps* Dej. Jeden okaz znalazłem w Płaszowie pod Krakowem wczesną wiosną. W „Wykazie" podany: Sil. Bor.

11. *Dromius angustus v. bescidicus* Rttr. Podany w „Wykazie" ze Śląska, spotkałem go pod korą wierzby w Kole Tynieckiem pod Krakowem.

12. *Bledius denticollis* Fauv. złowiłem w Krakowie nad brzegiem Wisły i w Skawinie.

13. *Stenus cautus* Er. Dwa okazy wysiałem w Płaszowie pod Krakowem z pod kory wierzby dnia 26 listopada 1916 r.

14. *Stenus Lepricuri* Cussac. Pod korą dębu w Kole Tynieckiem dnia 8 listopada 1917 r.

15. *Stenus Kolbei* Gerh. w „Wykazie" podany tylko: Sil. Kilkanaście okazów wysiałem z liści w lesie na Panieńskich Skałach przy Krakowie w lecie 1917 r.

16. *Cryptobium fracticorne v. brevipenne* Rey. W Zakopanem na szczycie Gubałówki.

17. *Philonthus Bodemeyeri* Epp. Kilka okazów zebrałem w Zakopanem, jeden okaz w Nowym Targu.

18. *Quedius mesomelinus v. Jänneri* Hubenthal. W Zakopanem na łące i w Dubiu w powiecie chrzanowskim.

19. *Quedius ochropterus a. Kiesenwetteri* Gnglb. Tatry (Liliowe, Dolina Kościeliska), Zakopane (Gubałówka) [1]

20. *Rhagonycha banatica* Rosenh. Pod Zaleszczykami w Bedrykowcach skosiłem czerpakiem na wyrębie leśnym dnia 26 czerwca 1921.

21. *Curimus Erichsoni* Rttr. Jeden okaz tego chrząszcza, podanego w „Wykazie" z Beskidu, znalazłem na Panieńskich Skałach przy Krakowie w lesie w liściach.

22. *Trachys fragariae* Bris. W Przegorzałach i na Zwierzyńcu przy Krakowie łowiłem tego bogatka w kwietniu 1918 r.

23. *Opatrum riparium* Scriba. W „Wykazie" podany ze Śląska. Pod Krakowem na torfiastych błoniach w puszczy niepołomickiej i w Pychowicach na wale kolejki wąskotorowej występuje bardzo licznie.

24. *Aromia moschata a. cuprata* Rttr i

25. *a. laevicollis* Rttr. Pod Krakowem razem z formą typową.

26. *Chrysomela didymata* Scriba. Jeden okaz w czerwcu 1921 w Dobrowlanach pod Zaleszczykami.

27. *Chrysochloa viridis a. Heeri* Suffr.

28. *a. ignita* Comoll i

29. *a. lugubris* Wse w Tatrach razem z formą typową.

30. *Galeruca pomonae a. anthracina* Wse. Dwa okazy posiadam z Tatr złowione w dolinie Małej Łąki.

31. *Galeruca rufa* Germ. Jeden okaz znalazłem w Kołodróbce nad Dniestrem w czerwcu 1921 r.

RÉSUMÉ.

Es werden im Anschluss an M. Łomnicki's Catalogus coleopterorum Poloniae (Lemberg, „Kosmos", 1913) einige für Polenfauna neue Koleopterenformen angegeben und neue Standorte anderer verzeichnet.

---

[1] Oznaczenie kusaków sprawdził, częściowo dokonał p. Teodor Krása z Pragi Czeskiej.

ŻĄDŁÓWKI NOWE DLA MAŁOPOLSKI

[FÜR KLEINPOLEN NEUE ACULEATENFORMEN]

podał

JAN NOSKIEWICZ.

Prosopis pfankuchi Alfk. Lwów: Janów, tundra, 4. VI. 1921, ♀ ♂ na *Potentilla* i *Ajuga*.

Halictus lativentris Schck. Lwów: Chomiec 18. IV. 22, Winniki 14. IV. 22, ♀, na *Tussilago* i *Salix*.

H. longulus Sm. Zaleszczyki 25. VII. 21, ♀. W Polsce znany z Prus, Poznańskiego i Śląska.

H. lineolatus Lep. Zaleszczyki 4. V. 21, ♀ na *Salvia nutans*. Należy do fauny płdn.-europejskiej. Znaleziono go jednak także w Niemczech.

H. linearis Schck. Lwów: Rzęsna Polska 1. V. 22, ♀ bardzo licznie na *Potentilla*, Krżywczyce 30. IV. 22, ♀ dość licznie na *Taraxacum* i *Potentilla*.

H. albipes F. *var. alpicola* Blüthg. Tatry, sierpień 1919, ♀. Dotychczas znana tylko z Alp.

H. frey-gessneri Alfk. Mosty Wielkie, sierpień, ♀. Występuje w Europie półn. i środkowej.

H. puncticollis Mor. Mielnica 24. V. 22, 1 ♀ na *Ranunculus*. Rozmieszczenie podobne jak u *freyg-essneri*.

H. rufitarsis Nyl. Lwów: Hodowica 26. IV., Wulka 5. V., Stare Sioło 20. IX., ♀ ♂.

H. kessleri Brams. Zaleszczyki (Filipcze) 20. V. 22, 7 ♀ na *Isatis*, 1 ♀ na *Jurinea*. Zany tylko z Węgier.

H. semitectus Mor. Zaleszczyki (Filipcze) 20. V. 22, 2 ♀ na *Isatis*.

H. fasciatus Nyl. Lwów: Hołosko Wk. 16. VI. 18, ♀, Łyczaków 15. VII. 18, ♀.

H. subauratus Rossi. Na Podolu i w okolicach Lwowa w obu generacjach nie b. rzadki.

H. aeneidorsum Alfk. Lwów: Wulka 22. IX. 20, ♂ na *Cirsium* i *Carduus*. Opisany niedawno (1920) z Prus Zachodnich i Wschodnich. Występuje też w Łęczycy nad Bzurą. Wszystkie dotąd poznane jego stanowiska leżą zatem wyłącznie w faunistycznym obszarze Polski.

H. cupromicans Pér. Tatry, lipiec i sierpień 1919 w wysokościach pomiędzy 800 a 1000 *m*. Poławiałem tylko ♀. Pozatem znany z Alp i Pirenejów, gdzie należy do fauny wysokogórskiej.

H. viridiaeneus Blüthg. Lwów: Rzęsna Polska 1. V. 22, ♀ na *Potentilla*.

Andrena niveata Fr. Zaleszczyki: Rzezawa 2. V. 1921, ♀ i ♂ na *Taraxacum*. W Polsce znany z Prus i Śląska.

A. ochropyga Alfk. Lwów: Janów, 4. VIII. ♀.

A. funebris Pz. Sinków, leg. M. Łomnicki. (Zbiory Muzeum im. Dzieduszyckich).

A. curvungula Thoms. Lwów. Na linji Roztocza od Lesienic po Winniki, na *Campanula persicifolia* w czerwcu dość częsty ♀♂.

A. ratisbonensis Stöckh. i. litt., Lwów: Hołosko Wlk., ♂ z końcem kwietnia i w maju na *Prunus*, *Taraxacum*, *Cytisus*; ♀ w maju i z początkiem czerwca na *Cytisus ruthenicus*.

Nomada rhenana Mor. Zaleszczyki 21. V. 22.

Osmia emarginata Lep. Zaleszczyki: Rzezawa 20. V. 1922, 1 ♂ na *Ajuga*.

O. rufa L. *var. cerinthidis* Mor. Horyhlady nad Dniestrem 17. VII. 21, 1 ♀. Forma płdn.-wschodnio europejska.

O. cornuta Latr. Zaleszczyki 20. V. 22, 1 ♀ w locie.

Eucera clypeata Er. Sinków, ♂, leg. M. Łomnicki. (Zbiory Muzeum im. Dzieduszyckich).

Macrocera ruficornis F. Sinków, ♂, leg. M. Łomnicki. (Zbiory Muzeum im. Dzieduszyckich).

Oxybelus lineatus F. Lwów: Hołosko Wk., Brzuchowice. Bardzo rzadko na lotnych piaskach. VII i VIII. Tylko ♂.

O. monachus Gerst. Lwów: Hołosko Wk., sporadycznie na wydmie w lipcu i czerwcu, ♀. W Polsce znany prócz tego z okolic Bydgoszczy (Meyer).

Pemphredon montanus Dahlb. Lwów: Brzuchowice 21. VIII. 18, ♀.

Hoplisus laticinctus Shuck. Lwów: Strychowalec 6. VII. 19, ♂.

H. dissectus Panz. Winniki 17. VIII. 19, ♂.

Stisus perrisii Duf. Lwów: Brzuchowice, Strychowalec, Hołosko Wk., ♀, ♂, VI—VIII.

Tachytes europaea Kohl. Lwów: Hołosko Wk., Brzuchowice, Malechów, Zapytów, Zaleszczyki, ♀ ♂. Z odwiedzanych roślin zanotowałem: *Cytisus nigricans*, *Coronilla varia*, *Veronica spicata* i *Thymus*. J. Łomnicki zbierał go w Rymanowie.

Ammophila apicalis Brullé. Lwów: Hołosko Wk., 18. X. ♀. Należy do fauny śródziemnomorskiej. Ostatnie ku płn. stanowiska znane z Tyrolu płdn. i Wiednia.

Notosus ambiguus Dahlb. Karpaty Wschodnie: Worochta 11. VI. 21. Leg. Kłapacz.

Halictus aeneidorsum, *cupromicans* i *Andrena ratisbonensis* oznaczył J. D. Alfken, za co składam mu jak najserdeczniejsze podziękowanie.

RÉSUMÉ.

Die hier angeführten Arten wurden in Kleinpolen (Galizien) gesammelt. Die meisten von ihnen stammen aus der Umgebung Lembergs. Die Bestimmung von *Halictus cupromicans*, *aeneidorsum* u. *Andrena ratisbonensis* verdanke ich Herrn J. D. Alfken.

EINE NEUE PALÄARKTISCHE OSMIA-ART. (HYM.)

(MIT 2 FIGUREN)

podał

JAN NOSKIEWICZ.

Osmia wolhynica n. sp., ♂.

Der *Osmia tergestensis* Ducke sehr ähnlich, unterscheidet sich aber durch dreizähnige Mandibeln. Körper schwarz, bei ausgezogenen Segmenten 10—10·5 *mm* lang, am Kopfe u. Thorax dicht u. lang gelblich behaart. Die Haare am Clypeus lichter.

Clypeus schwach glänzend, sehr dicht u. fein, fast runzelig punktiert, die Skulptur wegen sehr dichter Behaarung schwer sichtbar. Sein Vorderrand gerade abgestutzt, fein leistenförmig gerandet, mitten mit einem winzigen, winkeligen Auschnitte, beiderseits davon mit je einem noch kleineren Kerbe. Mandibel 1·1 *mm* lang, an der Basis 0·42, am Ende 0·49 *mm* breit, glänzend, ziemlich grob punktiert-gestreift, dreizähnig. Die Länge des mittleren Zahnes 0·16 *mm*. Genae sehr kurz, 0·007 *mm* lang, die Augen fast die Mandibelbasis erreichend. Area frontalis wie Clypeus skulptiert.

Antennae ziemlich kurz, den Vorderrand des Scutellum nicht erreichend, Scapus 0·65, Flagellum 2·67 *mm* lang. Die Länge der einzelnen Glieder (von unten):

3. 0·26 *mm*
4. 0·16 *mm*
5. 0·195 *mm*
6. 0·195 *mm*
7. 0·26 *mm*
8. 0·24 *mm*
9. 0·24 *mm*
10. 0·26 *mm*
11. 0·26 *mm*
12. 0·23 *mm*
13. 0·28 *mm*

Das vierte Fühlerglied fast quadratisch, die übrigen deutlich länger als breit.

Stirn grob u. dicht unten fast gedrängt punktiert, matt. Die Punktierung des Scheitels, besonders seitlich, weitläufiger. Die Zwischenräume hier fast so gross wie die Punkte selbst, ohne Skulptur, glänzend. Die Augen lang elliptisch, mit Innenrändern nach unten konvergierend. Ihr Abstand oben 1·92, unten 1·72 *mm*.

Die hinteren Ocellen von den Augen etwas weiter (0·59 *mm*), als voneinander (0·46 *mm*) entfernt, einen gleichseitigen Dreieck bildend. (Der Abstand der hinteren Ocellen vom vorderen 0·16 *mm*). Kopf von vorne gesehen breit-oval, deutlich länger als breit.

Schläfen wie überhaupt bei *Osmia*-Arten sehr dick. Kopf hinter den Augen oben 0·7 *mm* lang.

Thorax (von Aussenrändern der Tegulae an gemessen) 3·1 *mm* breit, etwas breiter als Kopf (2·99 *mm*). Mesonotum dicht, tief u. grob (fast wie Scheitel), punktiert, an den Seiten dichter als in der Mitte, fast matt. Scutellum am Hinterrande abgerundet, mit einer glatten, glänzenden Mittellinie, sonst grob u. dicht punktiert (vorne etwas weitläufiger), matt. Mesopleuren wie Scutellum sculptiert. Area mediana des Mittelsegmentes (mit Postscutellum ganz in der abschüssigen, hinteren Fläche des Thorax liegend) matt, an der Basis unregelmässig, ziemlich fein gerunzelt, in der Mitte sehr fein chagriniert, am untersten Rande fast glatt u. glänzend. Die Seiten des Mittelsegmentes (beiderseits der Area) grob punktiert, glänzend.

Tegulae bräunlich, glänzend, fein, weitläufig punktiert, vorne viel dichter. Flügel schwach verdunkelt, fast hell, mit bräunlichen Adern u. Stigma. Letzteres schwach entwickelt, länglich, etwa 2 mal so lang wie breit. Kleine Querader vor der Gabel. Basalnerv in der unteren Hälfte nach innen gebogen.

Beine schwarz, weisslichgelb, lang u. locker behaart, Schienensporen rötlichgelb, Klauen rötlichbraun. Sämmtliche Metatarsen mit parallelen Seiten, ohne jede Auszeichnung, innen rötlich bebürstet.

Abdomen, etwa 5·5 *mm* lang, 3 *mm* breit, ziemlich grob, aber seicht, vorne weitläufig punktiert, stark glänzend. Die Punktierung nach hinten an Dichte zunehmend, am 5 u. 6 Rückensegmente fast gedrängt. Die Tergite, vom 2 an, stark gewölbt. Das erste lang, an den Seiten dichter gelblich behaart, 2—4 am Hinterrande locker gefranst (2 u. 3 undeutlich), 5 bandiert. Die Binde weisslich, anliegend. Die Fransen des 2—4 Tergites an den Seiten nach vorne umbiegend.

Sechstes Tergit auf der Scheibe kurz u. dicht rötlich behaart, hinten quer eingedrückt am Hinterrande aufgebogen und gerade abgestutzt. Das siebente am Ende tief u. breit bogenförmig ausgeschnitten (Fig. 1). Der Ausschitt die Hälfte der sichtbaren Teile des Segmentes einnehmend, etwa 0·25 *mm* lang und am Ende 0·23 *mm* breit.

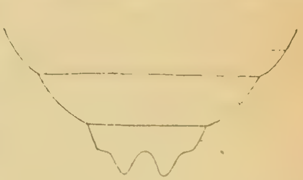

Fig. 1.

Die 4 ersten Sternite am Ende gerade abgestutzt, ziemlich grob und dicht, am vierten am dichtesten, punktiert, lang abstehend gelblich behaart. Die Haare an den Endrändern fast zu Binden vereinigt (nur am vierten deutlich). Das vierte Sternit hinten in der Mitte längs eingedrückt, das fünfte breit bogenförmig ausgeschnitten am Endrande mit einer Reihe steifer, fast borstenförmiger, bräunlicher Haare dicht besetzt. Das sechste trapezförmig, mit gerundeten hinteren Ecken, am Ende rötlich durchscheinend und nach unten gebogen.

In dem Kopulationsapparate (F. 2) überragen die Zangenenden (Valvula externa) etwas die Penisspitze ähnlich wie bei *O. fulviventris* Panz.

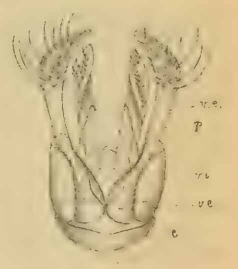

Fig. 2.

2 Männchen dieser Art wurden in einem Lösstale bei Krasny Staw in der Nähe von Lublin (Polen) am 24 Juni 1920 in den Blumen von *Coronilla varia* gesammelt. Ein

Exemplar habe ich Herrn J. D. Alfken vorgelegt, der ihn freundlichst als eine neue, zu beschreibende Art, erachtet hatte.

Figurenerklärung:

Fig. 1: Drei letzte Tergite.
Fig. 2: Copulationsapparat von oben.
c. — Cardo; v. e. — Valvula externa; v. i. — Valvula interna; p. — Penis mit Penisstücken.

PARĘ SŁÓW O NARTNIKU, *MESOVELIA FURCATA* MLS. *(HETEROPTERA, MESOVELIIDAE)*

[EINIGE WORTE ÜBER *MESOVELIA FURCATA* MLS. *(HETEROPTERA, MESOVELIIDAE)*]

(Z 3 RYSUNKAMI)

podał

T. JACZEWSKI (Warszawa).

Nartnik, *Mesovelia furcata* Mls. był dotychczas spostrzegany na ziemiach polskich jedynie może w dawnych Prusach Zachodnich, jak to podaje bez bliższych wskazówek Kuhlgatz (Süsswasserfauna Deutschlands, Heft 7, p. 48).[1]

Obecnie nartnika tego udało się odnaleźć w dwóch miejscowościach b. Kongresówki; poza tem otrzymałem 2 okazy z Małopolski od dra A. Krasuckiego, któremu za to, jak również za użyczenie mi wspominanej dalej pracy Horvàtha, składam tu podziękowanie.

Dane faunistyczne przedstawiają się jak następuje:

Drozdowice koło Gródka Jagiellońskiego, 11. VI. 1916; staw; 1 ♀, leg. dr. A. Krasucki.

Hołosko Wielkie obok Lwowa, 8. IX. 1916; jeziorko na piaskach; 1 ♂, macropt. leg. dr. A. Krasucki.

Okolice Włocławka (na Kujawach, lewy brzeg Wisły), 7. VII. 1920; stawek wśród pól koło fabryki cellulozy, woda stojąca, stosunkowo jednak czysta, obrzeżona dość skąpo trzcinami, kożucha rzęsowego mało; 1 ♂, 2 ♀, liczne larwy, leg. T. Jaczewski. — 23. VII. 1920, Dembice (9 *km* na S od Włocławka); staw w parku, woda stojąca, bardziej nieco zanieczyszczona, niż w wypadku poprzednim, trzciny nieliczne, kożuch rzęsowy miejscami obfity; 1 ♂, 2 ♀, kilka larw, leg. T. Jaczewski.

---

[1] Inna, nowsza praca Kuhlgatza „Die aquatilen Rhynchoten Westpreussens“ (Danzig, Ber. bot.-zool. Ver.; 33, 1911; pp. 175—222, 1 T.) nie jest mi niestety znaną w oryginale.

Okolice Warszawy (prawy brzeg Wisły). — 4. IX. 1920, Kępa Gocławska (3 *km* na S0 od Warszawy); w dużym stawie łączącym się z Wisłą, woda czysta obrzeżona rzadko trzcinami; 1 ♀, leg. K. Gajl i T. Jaczewski. — 9. IX. 1920, Struga (15 *km* na NO od Warszawy); staw na łąkach podmokłych o charakterze na ogół podobnym do poprzedniego wypadku; 1 ♂, 1 ♀, 2 larwy, leg. Gajl.

Wszystkie okazy dorosłe, prócz ♂ z Hołoska, były bezskrzydłe.

Mesovelia furcata Mls. posiada obszerny zasiąg rozmieszczenia, obejmujący całą prawie palaearktykę (por. Oshanin, Verzeichnis, Petersburg 1906—09, I p. 484—485, III p. 130; Oshanin, Katalog, Berlin 1912, p. 56; Horvàth, Monographie des Mésovéliides, Ann. Mus. Hung. 13, Budapest 1915, p. 546), nigdzie jednak nie zdaje się występować zbyt pospolicie i licznie. Przy bliższych badaniach niewątpliwie w wielu miejscowościach naszego kraju uda się ją stwierdzić.

Na zebranych okazach zostały również przeprowadzone pewne badania morfologiczne, które nie będą może bez znaczenia przy wyjaśnieniu stanowiska systematycznego rodziny *Mesoveliidae*, mało dotychczas zbadanego.

W ostatniej swej pracy sytentycznej, „Bemerkungen über mein neues Heteropterensystem“ (Öfv. Finska Vet.-Soc. Förh., LIV A, Nr. 6, Helsingfors 1912) oddziela Reuter rodzinę *Mesoveliidae* od pozostałych „nartników“, t. j. rodzin *Gerridae*, *Veliidae* i *Hydrometridae*, i umieszcza ją wraz z rodziną *Naeogeidae* (*Hebridae* auct.) we wspólnej falandze *Naeogeiformes*, wchodzącej w skład nadrodziny *Reduvioideae*.

Inne stanowisko zajmuje Horvàth (l. c.); zbliża on napowrót zarówno *Mesoveliidae* jak też i *Naeogeidae* do *Gerridae*, *Veliidae* i *Hydrometridae*, powracając w ten sposób praktycznie do układu dawniejszych autorów.

Ani z poglądami Reutera, ani też ze stanowiskiem Horvàtha nie mogę się zgodzić w zupełności.

Na materjale moim, zbadałem przedewszystkiem budowę końcowych pierścieni odwłoka ♂ ♂, która się okazała nadzwyczajnie podobną do takowej u *Gerridae* i *Veliidae* (*Hydrometridae* na razie nie badałem). Ósmy pierścień[1]) jest tak jak i tam rurkowaty, bez żadnych szwów, na końcu ukośnie ścięty od góry i tyłu ku dołowi i przodowi, sterczy on wolno na końcu odwłoka i obejmuje na kształt pochwy dalsze pierścienie. Pierścień dziewiąty ma sternit miseczkowaty, zasłaniający od dołu właściwy aparat kopulacyjny, który od góry jest przykryty stożkiem odbytowym, stanowiącym najdalej ku tyłowi wysuniętą część odwłoka. Tergit dziewiątego pierścienia jest przez środek podłużną błonką przedzielony na dwie boczne części. Zupełnie podobną budowę wykazuje koniec odwłoka ♂ ♂ w rodzinach *Gerridae* lub *Veliidae*, jak to można porównać na załączonych rysunkach 1 i 2 (por. też rysunki Horvàtha l. c.). W miseczkowatem wnętrzu dziewiątego sternitu leży właściwy, skomplikowanej budowy aparat kopulacyjny, po bokach którego są osadzone symetryczne gonapophysy, stosunkowo słabo rozwinięte. U *M. furcata* Mls. mają one kształt wyobrażony na rys. 3. U rodziny *Naeogeidae*, z której badałem *N. ruficeps* (Thoms.), ma koniec odwłoka ♂ ♂ budowę inną, bardzo zbliżoną do spotykanej u rodzin *Myodochidae* lub *Pyrrhocoridae*. Ósmy pierścień jest nadzwyczaj uwsteczniony i w spoczynku zupełnie wciągnięty

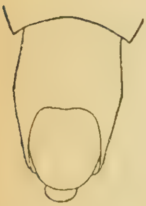

Rys. 1.

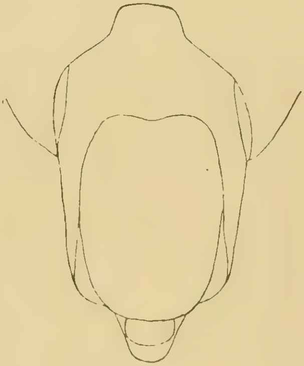

Rys. 2.

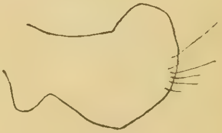

Rys. 3.

---

[1]) Pierwszym pierścieniem jest pierwszy od strony grzbietowej; pierwszy od strony brzusznej będzie drugim; ósmym zaś jest ten, który większość systematyków zwie pierwszym płciowym.

do wnętrza siódmego. Dziewiąty ma kształt prawie kulisty i tworzy widoczne na zewnątrz zakończenie odwłoka, na którego końcu stożek odbytowy nie wystaje. Gonapophysy są w stosunku do właściwego aparatu kopulacyjnego silniej rozwinięte.

Zarówno powyższe fakty, jak też i inne, znane już cechy morfologiczne, zdają się stanowczo przemawiać za spokrewnieniem rodziny *Mesoveliidae* z *Gerridae*, *Veliidae*, a pewnie i z *Hydrometridae*. Pod tym względem w zupełności zgadzam się z poglądami Horvàtha (l. c. p. 536 i nast.). Również słusznie uważa, zdaniem moim, Horvàth (l. c. p. 538), że *Mesoveliidae* zachowały w porównaniu np. z *Gerridae* pewne cechy prymitywne, mianowicie „coxae cardinatae“,[1] otworek gruczołu grzbietowego u larw, oraz, co jest, jak sądzę, mniej ważne, zróżnicowane na części półpokrywy; ze swej strony dodałbym jeszcze jako cechę pierwotną obecność dobrze wykształconego pokładełka u ♀♀ *Mesoveliidae*.

Co do rodziny *Naeogeidae*, to sądzę, że zbliżanie jej do pozostałych „nartników“, a w szczególności wywodzenie jej filogenetyczne od form podobnych do *Mesoveliidae* (Horvàth l. c. p. 538) jest bardzo mało uzasadnione. Horvàth (l. c. p. 536) przypisuje dużą doniosłość obecności pojedyńczego tylko otworku zatułowiowego gruczołu zapachowego; jednak taki sam pojedyńczy otworek posiadają wioślaki *(Corixidae)*, bliżej z „nartnikami“ nic wspólnego nie mające. Sądziłbym na zasadzie budowy końca odwłoka ♂♂, że pokrewieństw dla *Naeogeidae* należałoby szukać gdzieś w okolicy rodzin *Myodochidae* i *Pyrrhocoridae*. Ciekawem bardzo byłoby tu zbadanie gruczołów grzbietowych u larw *Naeogeidae*, co dotychczas jeszcze nie jest zrobione.

RÉSUMÉ.

Mesovelia furcata Mls. ist an vier neuen Orten in Polen gefunden worden, und zwar in Drozdowice bei Gródek Jagielloński und in Hołosko Wielkie in der Umgebung von Lemberg, von Włocławek und von Warschau.

Untersuchungen der männlichen Genitalsegmente von diesem Wasserläufer, ferner von *Naeogeus ruficeps* (Thoms.) und von

---

[1] Przed pracą Horvàtha uważano, zdaje się, że *Mesoveliidae*, jak i inne „nartniki“, posiadają „coxae rotatoriae“ (por. np. Reuter l. c. p. 54, 55).

Gerriden ergaben, dass die Ansichten Horvàths (l. c.) über nähere Verwandschaft der *Mesoveliiden* und *Gerriden* für richtig gehalten werden können.

Dagegen ist der Bau der männlichen Genitalsegmente von *N. ruficeps* (Thoms.) sehr jenem der *Myodochiden* und *Pyrrhocoriden* ähnlich, und wahrscheinlich müssen verwandschaftliche Beziehungen für die *Naeogeiden* irgendwo in der Nähe dieser Familien gesucht werden.

Reuters (l. c.) Trennung der *Mesoveliiden* von den übrigen „Wasserläufern" und ihre Zusammenstellung mit den *Naeogeiden* in einer gemeinsamen Phalanx ist gänzlich unhaltbar.

Objaśnienie rysunków (Erklärung der Abbildungen):

1. *Mesovelia furcata* Mls Koniec odwłoka od spodu. (Ventralansicht des Abdomenendes). *x* 40.
2. *Gerris lacustris* L. Tosamo. (Dasselbe). *x* 40.
3. *Mesovelia furcata* Mls. Gonapophysa. (Gonapophyse). *x* 200.

OTIORRHYNCHUS KOTULAE NOV. SP.

(SUBGEN. DORYMERUS SEIDL.)

podał

KAZIMIERZ SMULIKOWSKI.

Rostro paene tam longo, quam eius latitudo cum pterigiis; oculis convexis, sed de supra spectanti parum eminentibus. Pronoto delicate granulato, fere tam longo, quam lato, globose convexo atque lateribus rotundatis. Coleopteris oblonge ovalibus, convexis, ad apicem in latum et breve rostrum productis. Seriebus elytrarum paululum inpressis, quarum puncta parvis inter sese granulis separantur, interstitiis etiamque ordinibus granulorum adornatis. Antennis longis, rufo fuscis vel nigrinis, secundo funiculi articulo minimum bis tam longo quam primo, 4 sequentium articulorum coniunctim sumptorum longitudinem aequante. Pedibus rufo-fuscis vel nigrinis, femoribus parvis dentibus armatis; antennis et pedibus claris, splendentibus pilis abundanter ornatis, brevibus

funiculi articulis praecipue pilosis. Toto corpore squamis minutis, elongatis, splendentibus, aureis, cupreis vel prasinis tecto, quae in nonnullis elytrarum locis in parvas maculas condensantur.

Longitudo 7—9 *mm* (sine rostro).

A proximo *Dorymero fraxini* Germ., qui in montibus Alpibus reperitur, magnitudine, corpore convexiore, oculis convexis, formaque latiore squamarum differt.

A *Dorymero Apfelbecki* Stierl. (Croatia, Bośnia) brevium funiculi articulorum forma, rostro et maiore corpore distinguitur.

Speciem hanc, primum a beato professore Kotula ad Przemyśl collectam, postea a dominis Stöckl et dr. Świątkiewicz in Janów (Polonia, Halicia, distr. Gródek Jagielloński) repertam, beato professori Kotulae dedico. Nomen illud primum in collectione Stefani Stobiecki (Polonia, Cracovia) usum est.

Ryjek prawie tak długi, jak wraz z nozdrzami (pterigia) szeroki; oczy wypukłe, przy oglądaniu jednak z góry mało wystają poza zarys głowy. Przedplecze prawie równie długie jak szerokie, kulisto sklepione, po bokach zaokrąglone, pokryte delikatnemi ziarnkami. Pokrywy podłużnie jajowate, wypukłe, na tylnym końcu opatrzone wspólnym krótkim, tępym, szerokim dzióbem, nieco ku dołowi zagiętym. Szeregi punktów na pokrywach nieco zagłębione, poszczególne punkty nie wielkie, pooddzielane od siebie małemi ziarnkami. Zagoniki również pokryte szeregami mniej lub więcej przyszlifowanych ziarenek. Rożki długie, czerwonawo-brunatne lub czarniawe; 2 członek biczyka co najmniej 2 razy dłuższy od 1-szego i równie długi jak następne 4 razem wzięte. Nogi brunatno-czerwone lub czarniawe. Zęby na udach małe. Nogi i rożki obficie pokryte jasnymi połyskującymi włoskami; zwłaszcza krótkie członeczki biczyka opatrzone długiemi odstającemi szczecinkami. Całe ciało ubrane drobnemi podłużnemi błyszczącemi łuseczkami barwy złotej, różowej, rzadziej zielonawej, które w nielicznych miejscach na pokrywach zagęszczają się w niewielkie plamki.

Długość 7—9 *mm* (bez ryjka).

Gatunek ten uznałem jako nowy na podstawie okazów, należących do zbioru p. Augusta Stöckla we Lwowie, zbieranych przez niego i dr. Świątkiewicza w okolicy Janowa (Wsch. Małopolska, powiat Gródek Jagielloński). W zbiorach Komisji Fizjograficznej w Krakowie znajduje się znaczna ilość okazów tego gatunku zebranych w Przemyślu przez ś. p. prof. Kotulę. W zbiorze inż. Stobieckiego w Krakowie znalazłem kilka sztuk opatrzonych nazwą *O. Kotulae*, którą to nazwę przyjmuję ze względu na to, że po raz pierwszy został ten gatunek znaleziony przez śp. Kotulę. Inne znane mi okazy znajdują się w zbiorze Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie (2 sztuki z Przemyśla) oraz w mym prywatnym zbiorze (2 sztuki z Janowa).

Na podstawie klucza Reittera: Bestimmungs-Tabellen der europaeischen Coleopteren (Heft 70, Brünn 1913) dochodzi się do podrodzaju *Dorymerus* Seidl., i do grupy *Duphanastus* Reitt., zawierającej dotychczas 2 gatunki: *O. fraxini* Germ. z Alp i *O. Apfelbecki* Stierl. z Bośni i Kroacji.

Od *O. fraxini* Germ. różni się wielkością, większą wypukłością ciała, obfitą szatą błyszczących łusek oraz oczyma bardziej wystającemi.

Od *O. Apfelbecki* Stierl. wyróżnia się wielkością, kształtem ryjka, oraz krótkością końcowych członków biczyka, które podobnie są wykształcone jak u *O. fraxini* Germ.

O biologji jego nic pewnego dotychczas nie wiadomo.

FAUNA OWADÓW OKOLIC LWOWA

[LES INSECTES DES ENVIRONS DE LEOPOL]

HALIPLIDAE (Col.)

podał

J. KINEL.

Na zebraniu II. z r. b. uchwaliła S. E. ogłaszać pod powyższym nagłówkiem wykazy serjami w miarę opracowywania poszczególnych grup. Serja koleopterów nawiązuje do publikacji A. M. Łomnickiego: Fauna okolic Lwowa. I. Chrząszcze (Coleoptera). [Sprawozd. Kom. Fiz. Ak. Um. w Krakowie, T. T. XXV, XXXVII, XXXVIII, XXXIX]. Rozpoczynam ją rodziną Flisakowatych na podstawie materjałów, zebranych przezemnie w ciągu kilku lat. Przejrzenie ich dało pewne zmiany w spisie Łomnickiego;

skreślić wypadło jeden gatunek: *Haliplus fulvicollis* Er., podany tam na podstawie mylnego oznaczenia; w okolicach Lwowa nie spotkałem go dotychczas.

BRYCHIUS Thoms.

B. elevatus Panz. Dwa okazy w wodzie stojącej pod zamkniętą śluzą stawu „na Grobli“ w Sokolnikach 24. VII. 1918; obok zaraz druga śluza, którą woda spływa do młyna.

HALIPLUS Latr.

H. variegatus Sturm. W okolicy Lwowa rzadki. Kłapacz znalazł go na Kleparowie w stawie Barana.

H. fulvus Fbr. Dwa okazy złowiłem w Szkle: 28. V. 1917 w jeziorze Borysowem i 6. VII. 1917 w jednem z jeziorek „na Kogutach“.

H. flavicollis Sturm. (*impressus* F.) Niezbyt rzadki. Poławiałem go na Kleparowie (staw Barana), Hołosku, w Dublanach, w Szkle (j. Borysowe); Kłapacz w Nawarji.

H. laminatus Schall. (*cinereus* Aubé). Dosyć pospolity. Mam okazy ze Snopkowa, Pohulanki, ze stawku koło gipsarni Franza i pobliskich stawków w południowej stronie Lwowa, z Dublan i Szkła.

H. ruficollis De Geer. Najpospolitszy gatunek zarówno jak:

H. heydeni Wehncke. Obydwa znachodzą się w każdej prawie wodzie, często razem.

H. fluviatilis Aubé. Koło Lwowa dosyć pospolity. Mam go prócz Janowa z szeregu miejscowości bliższych i dalszych.

H. lineolatus Mannh. (*transversus* Thoms., *wehnckei* Gerh.). Może jeszcze więcej pospolity od poprzedniego. Z okolic Lwowa mam do 50 okazów ze Snopkowa, Pohulanki, Biłohorszcza, Hołoska W., Majerówki, Dublan, Zielowa, Szkła.

H. immaculatus Gerh. Również dosyć pospolity.

H. obliquus F. (*amoenus* Ol.) Niezbyt częsty. Prócz Zofjówki poławiałem go w pojedyńczych okazach na Pohulance, Kleparowie (staw Barana), w Winnikach i Szkle (Siwa Woda, Kurnicki potok); w wyjątkowo wielkiej ilości natomiast (przeszło 100 egz.) 11 i 12 sierpnia 1921 r. w Dublanach w stawku na wschód od Szkoły

Rolniczej, silnie glonami i inn. wodorostami zarosłym. Tu znalazł się równocześnie:

H. confinis Steph. *(lineatus* Aubé) w jednej parze.

H. lineatocollis Marsh. Koło Lwowa pospolity; w niektórych wodach poławiałem go masowo.

PELTODYTES Rég. *(Cnemidotus* Er.)

P. caesus Duft. *(impressus* Panz.). Poławiałem go w nielicznych okazach na Kleparowie w stawku Barana.

SPRAWOZDANIA Z ZEBRAŃ MIESIĘCZNYCH S. E. 1922 R.

[COMPTES-RENDUS DES SÉANCES MENSUELLES DE LA SECTION ENTOMOLOGIQUE DU 1922].

Sprawozdania za r. 1921 ukazały się częściowo (5 spr.) w piśmie „Kosmos“ (Rocznik XLVI, Zesz. 1) i w odbitkach zostały rozesłane wszystkim entomologom w kraju, których adresy były nam znane. Pozostałe sprawozdania z zebrań r. 1921 w ilości 5, ukażą się również w „Kosmosie“, w ostatnim zeszycie tegoż roku, który niebawem wyjdzie z druku. Odbitki ich będą rozesłane członkom S. E.

I. 2 stycznia.

Sprawozdanie z części administracyjnej włączono do sprawozdania Oddziału lwowskiego P. T. P. im. Kopernika.

Naukowe referaty wygłosili:

Prof. Łomnicki: O myrmekofilach, z demonstracjami.

P. Noskiewicz: O nowym dla fauny Karpat gatunku miesierki *(Megachile lapponica* C. G. Thoms). W czasie kilkudniowej wycieczki na Czarną Horę z początkiem sierpnia 1921 r., schwytał prelegent w dolinie Prutu, powyżej Worochty, 1 okaz ♀ *Megachile lapponica* C. G. Thoms. na *Lotus corniculatus*. Gatunek ten znany był przez długi czas jedynie z Europy płn. (Finlandja, Norwegja) i Alp i dopiero w ostatnim dziesiątku lat, wykazano go także z kilku reliktowych stanowisk płn.-niemieckiego niżu. Dla fauny Polski przytacza go Torka z Poznańskiego. W Karpatach dotychczas nie był obserwowany.

Zarząd na r. 1922 wybrano w następującym składzie: Prof. J. Łomnicki, przewodniczący; dr. M. Świątkiewicz, zastępca; J. Noskiewicz, bibljotekarz; St. Kéler, skarbnik; J. Kinel, sekretarz.

Wkładkę za r. 1922 uchwalono podnieść na 400 Mp.

II. 6 lutego.

Prof. Łomnicki podał rozszerzenie opisu samicy mrówki *Sysphincta europaea* For. na podstawie okazów, zebranych przez niego w Bukareszcie w r. 1897.

P. Kéler mówił o anormalnie wykształconych żuwaczkach u jednego okazu Ogłodka z gatunku *Scolytus scolytus* Fabr., przedkładając sporządzone przez siebie rysunki, i demonstrował gniazdo kornika z gatunku *Hylesinus crenatus* F., pochodzące z okolic Lwowa.

P. Romaniszyn podaje spis motyli, zebranych w maju, czerwcu i lipcu r. 1921 w Lubyczy Królewskiej (18 *km* NW. od Rawy Ruskiej), obejmujący 102 form rzadszych lub nowych dla fauny Małopolski. Do ostatniej kategorji należą: *Acidalia Trigeminata* Hw., *Larentia Sociata* Bkh. v. *Obscurata* South., *L. Autumnalis* Ström ab. *Impluviaria* HS. i ab. *Literata* Don., *Crambus Hortuellus* Hb. ab. *Obscuratellus* nov., *Psecadia Pusiella* Roemer ab. *Fumidella* Wck., *Tinea Simplicella* HS.

Na zebraniu tem uchwalono ogłaszać pod osobnym nagłówkiem wykazy fauny owadów okolic Lwowa lub uzupełnienia wykazów takich, już istniejących dla niektórych grup (*Coleoptera* — M. Łomnicki, *Makrolepidoptera* — J. Hirschler i J. Romaniszyn).

III. 6 marca.

P. A. Stöckl przedłożył rękopis pracy p. t. „Motyle rzadsze i nowe, zebrane w latach 1911 do 1921 w okolicach Lwowa, Janowa, Mikuliczyna i Worochty. Cz. III.“

Prof. Łomnicki mówił o mrówkach z podrodziny złośnic (*Ponerinae*), z plemienia *Odontomachii*, skaczących za pomocą żuwaczek (*mandibulae*). — Mrówki te zamieszkują strefy gorące;

jeden atoli gatunek należy do fauny europejskiej, mianowicie: *Anochetus Ghiliani* Spin., żyjący też w Andaluzji. Prelegent pokazywał robotnicę tego gatunku z Gibraltaru (zbiór śp. gen. Radoszkowskiego).

Prof. Łomnicki wygłosił referat p. t. „O początku społeczeństw mrówki: hurtnicy kartoniarki (*Dendrolasius fuliginosus* Latr.)“ z demonstracją okazów.

Fauna owadów okolic Lwowa:

P. Kinel: Flisakowate (*Haliplidae*, Col.);
P. Noskiewicz: Złotki (*Chrysididae*, Hym.).

Na zebraniu tem uchwalono jednogłośnie przystąpić bezzwłocznie do wydania pierwszego zeszytu pisma entomologicznego, objętości jednego arkusza na koszt S. E.

IV. 3 kwietnia.

Prof. Łomnicki referował notatkę p. T. Jaczewskiego: „O wioślakach (*Corixidae*) kopalnych z Borysławia“, przeznaczoną do druku w Rozprawach i Wiadomościach z Muzeum im. Dieduszyckich.

P. Smulikowski podał opis nowego gatunku ryjkowca: *Otiorrhynchus Kotulae.*

Dr. Świątkiewicz pokazuje nadesłane przez p. Karpowicza z Sandomierza zdjęcia fotograficzne motyli: *Vanessa polychloros i urticae*, których poczwarki poddawane były działaniu wysokiej temperatury.

P. Grollé odczytał komunikat, nadesłany przez p. Fr. Schillego ze Strzałkowa (p. Stryj) p. t.:

Połów motyli wczesną wiosną.

W marcu, kiedy już bociany do nas zawitały, i temperatura dochodzi do 10—12° R., czas i na nas entomologów wyruszyć na poszukiwanie gatunków motyli, które bądź przezimowały w stanie dojrzałym, bądź legną się bardzo wcześnie na wiosnę. Kwestja zachodzi jednak, jak brać się do rzeczy, bo chodzenie od drzewa do drzewa i obszukiwanie tychże jest nie tylko rzeczą nużącą i niekorzystną, ale i łatwo zniechęcić może. Otóż wyczytawszy w dziełach i gazetach entomologicznych, że np. *Endromis versicolora* L. i *Odontosia carmelita* Esp. dają się wczesną wiosną strzepać z młodych brzóz, rozpocząłem, będąc w Rytrze przed trzydziestu laty ów sposób trzepania i kontynuuję go dziś jeszcze co roku, zaczynając z początkiem marca przez cały miesiąc i następny kwiecień, o ile naturalnie aura na to pozwala. Wprawdzie *carmelita* nie znalazłem jeszcze i do dziś dnia, ale zato mnóstwo rzeczy innych rzadkich, czasem nawet w wielkiej ilości. Narzędzie, jakie nam służy, jest to pałka z twardego drzewa, na jednym końcu nieco grubsza, owinięta szmatami dla oszczędzania drzew od okaleczeń, długości około 50 *cm*. Ową pałką uderzamy w drzewka wszelkiego gatunku do 10 *cm* grube i pilnie uważamy, co na ziemię spada. Dnie pochmurne są korzystniejsze, niż słoneczne, bo ćmy wtedy przy uderzeniu nie wzlatują, tylko wprost na ziemię spadają.

Muszę tu jednak zwrócić uwagę, że na taki proceder trzeba sobie wyjednać pozwolenie właściciela lasu, bo inaczej można wejść w konflikt z personalem lasowym; kto jednak ma sposobność proceder ten uprawiać, niech nie omieszka, bo rezultaty są czasem świetne.

Poniżej podaję spis gatunków, w czasie trzydziestokilkoletniego wykonywania owego sposobu zbierania zdobytych.

Stauropus fagi L. IV; *Endromis versicolora* L. III i IV; *Boarmia crepuscularia* Hb. i odmiany III i IV; *Lobophora carpinata* Bkh. i *halterata* Hufn. III i IV; *Hybernia leucophaearia* Schiff. III i IV; *Biston strataria* Hufn. IV; *hispidaria* F. IV; *pomonaria* Hb. III i IV; *Anisopteryx aescularia* Schiff. III i IV; *Phigalia pedaria* F. III i IV; *Tephroclystia abietaria* Göze IV (w żerdziowinach świerkowych); *Xylina socia* Rott. IV; *Brephos parthenias* L. i *notha* Hb. III i IV; *Odontosia sieversi* Mén. IV; *Eriogaster lanestris* L. IV; *Larentia fulvata* Forst. IV; *Cheimatophila tortricella* Hb. IV (czasem w ogromnej ilości); *Acalla niveana* F. i v. *scotana* Stph. III i IV; *Chimabache fagella* F. III i IV; *Dasystoma salicella* Hb. IV; *Semioscopis anella* Hb., *avellanella* Hb. i *strigulana* F. III i IV; *Epigraphia steinkellneriana* Schiff. IV; *Cerostoma radiatella* Don. IV; *Polyploca flavicornis* L. III i IV (częsta).

Z młodych, do 10 *cm* grubych żerdziowin świerkowych i sosnowych trzepałem też gąsienice *Dendrolimus pini* L.

Liczby rzymskie oznaczają miesiąc pojawu.

Fauna owadów okolic Lwowa:

P. Stöckl wymienia następujące formy z *Coleopterów:*

Lathrobium brunnipes F. v. *luteipes* Fauv. Zubrza (nowa dla fauny Polski).

L. longulum Grav. v. *longipenne* Fairm. Zubrza.

Claviger testaceus Preyssl. Pasieki Halickie. 5. IV. 1918.

Cl. longicornis Müll. Pasieki Halickie. 5. IV. 1918.

Tropinota hirta Poda ab. *senicula* Mén. Janów (nowa dla fauny Polski).

P. Smulikowski: Rodzaj *Otiorrhynchus* z 13 gatunkami.

V. 1 maja.

P. Noskiewicz podaje spis żądłówek *(Aculeata)*, nowych dla Małopolski.

Dr. Świątkiewicz komunikuje szczegóły z biologji gąsienic niektórych gatunków rodzaju *Gracilaria* w związku z notatką p. Fr. Schillego p. t. Biologisches über Mikrolepidopteren (Ent. Zeitschr. XXX, 14).

P. Kuntze demonstruje okaz największego sprężyka środkowo-europejskiego: *Athous rufus* Deg. zebranego przez p. prof. Kinela w Rozwadowie n. Sanem w lipcu 1914 r. i komunikuje, że rzadki ten gatunek nie był dotychczas podany w wykazach chrząszczów Małopolski, a do fauny Polski zaliczany na podstawie występowania w okolicach Częstochowy i Warszawy. Również p. Kéler zebrał jeden okaz tegoż gatunku w Przemyślu w lipcu 1914 r.

Odczytano list członka S. E. p. Żółtowskiego z Mańkiewicz z następ. doniesieniem: W 1913 r. złowiłem 2 egzemplarze *Carabus Menetriesi* Humm. w lasach E. ks. Sapiehy w pow. Lidzkim, ziemi Wileńskiej koło wsi Dziembrów, w leśnictwie Dziembrowskiem. Owady te złapałem w lesie sosnowym w rowkach pułapkowych, któremi okopuje się poręby. Owada tego oznaczył mi inż. J. Makólski, u którego też jeden okaz dotychczas się znajduje; drugi zaginął wraz z moimi zbiorami w czasie inwazji bolszewickiej w 1920 r.

ODBITKI NADESŁANE PRZEZ AUTORÓW W DARZE DLA BIBLJOTEKI S. E.

Gajl K.: Masowy pojaw *Aradus cinnamomeus* Pnz. w młodnikach sosnowych (Hemipt. Heteroptera; Aradidae). Las Polski. R. II. Nr. 1. Warszawa 1922.

Hirschler J. i Romaniszyn J.: Motyle większe (Macrolepidoptera) z okolic Lwowa. Sprawozd. Kom. Fizjogr. Ak. Um. w Krakowie. T. XLIII. 1909.

Jakubski A. W.: Kilka uwag w sprawie czerwca polskiego (*Margarodes polonicus* Ckll.). Mitteilung über *Margarodes polonicus* Ckll. Prace Komisji Mat. Przyr. Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu. Serja B. T. I. Z. II. 1921.

Kéler St.: Kilka wyjaśnień w sprawie drwalnika znaczonego (*Xyloterus signatus* F.). [Some explanation concerning the barkbeetle: *X. signatus* F.]. „Kosmos“. Lwów. R. XLVI. Z. 1. 1921.

Kozikowski A.: Smoliki i Korniki. (Pissodini et Ipidae). Podręcznik dla leśników. Lwów—Warszawa. Książnica Polska. 1922

Krasucki A.: Zestawienie wyników dotychczasowych badań w grupie pluskwiaków różnoskrzydłych, znalezionych do r. 1915 w Galicji. Rozprawy i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich. Tom II. Zeszyt 3—4. 1916.

— Przyczynek do poznania fauny Siwej Wody w Wyżyskach pod Szkłem. Sprawozd. Kom. Fiz. Ak. Um. w Krakowie. T. L. 1917.

— Przyczynek do poznania fauny pluskwiaków krajowych. Rozpr. i Wiad. z Muz. im. Dzied. T. III. Z. 3—4. 1919.

— Szkodniki i choroby ziemiopłodów dostrzeżone w r. 1921 w Małopolsce. „Rolnik“. Lwów. 1922.

Łomnicki J.: O Mikrandrji u mrówki: zbójnicy krwistej (*Raptiformica sanguinea* Latr.) [Sur la micrandrie chez la fourmi sanguine]. „Kosmos“. Lwów. R. XLVI. Z. 1. 1921.

Mokrzecki Z. *Agrilus foveicollis* Mars., as a cause of the Dacay of the culture of roses in Bulgaria.

Noskiewicz J.: Żądłówki (Hymenoptera aculeata) nowe dla fauny Galicji. Für Galizien neue Arten der Hymenoptera aculeata. Sprawozdania Kom. Fiz. Ak. Um. w Krakowie. T. LII.

Poliński W.: Ważki (Odonata) okolic Kamieńska (w Piotrkowskiem). Pamiętnik Fizjograf. T. XXV, 1918.

— Z fizjografji okolic Kamieńska (w Piotrkowskiem). Ibidem.

— i Demel K.: Notatki z wycieczki zoologicznej na jeziora Kujawskie. Pam. Fizjogr. T. XXVI.

Prüffer J.: Materjały do fauny łuskoskrzydłych okolic Częstochowy. (Contribution à la faune des Lepidoptères des environs de Częstochowa). Pam. Fizj. T. XXII. 1914.

— Über neue Aberrationen von *Agrotis pronuba* L. und *Lythria purpuraria* L. und über neue Formen von *Aphantopus hyperantus* L., *Coenonymphia iphis* Schiff. und *Bupalus piniarius* L. Bulletin de l' Académie des Sciences de Cracovie. Cl. d. sc. math. et nat. Série B. 1914.

Prüffer J.: Z badań nad zależnością barwy skrzydeł od kształtu łusek. (Forschungen über die Abhängigkeit der Farbe d. Schmetterlingsflügel von der Gestalt d. Schuppen). Sprawozd. z posiedzeń Tow. Nauk. Warszawsk. Wydz. Nauk. Mat. i Przyr. R. IX. Z. 9. 1916.

— *Acronycta rumicis* L. ab. *polonica* ab. nov. Bulletin de l' Academie des Sciences de Cracovie. Cl. d. sc. math. et. nat. Série B. 1918.

— Z biologji muchy *Bibio hortulanum* L. Miesięcznik sadowniczo-ogrodniczy. Lwów. Roczn. II. 1918.

— Wykaz ważek okolic Częstochowy. (Enumération des libellules des environs de Częstochowa). Pam Fizjogr. T. XXV. 1918. Warszawa.

— Materjały do fauny łuskoskrzydłych okolic Częstochowy. Cz. II. (Contribution à la faune des Lepidoptères des environs de Częstochowa). Ibidem

— Z obserwacji nad szkodnikami wiosennymi ogrodów, położonych koło budynków sanitarnych na Prądniku Białym pod Krakowem. Miesięcznik sadown.-ogrodn. Lwów. 1918.

— Polskie formy *Pararge aegeria* L. Rozpr. Wydz. Mat.-Przyr. Polsk. Akad. Um. Kraków. T. LX. Ser. B.

— Nowa melanotyczna forma *Vanessa io* L. — Neue melanotische Form von *Vanessa io* L Bulletin de l'Acad. Polonaise d. Sciences et d. Lettres. Cl. d. Sc. Math. et Nat. Sér. B. Kraków. 1920.

Romaniszyn J.: Dwie nowe odmiany motyli z rodz. Zygaenidae dla fauny galicyjskiej. [Über zwei neue Aberrationen aus der Familie Zygaenidae für die Lepidopteren-Fauna Galiziens]. „Kosmos". Lwów. 1911.

— Motyle z okolic Odessy zebrane w r. 1918 i 1919. [Die Schmetterlinge der Umgebung von Odessa ges im Jahre 1918 u. 1919]. „Kosmos". Lwów. 1920.

Schille F.: Materialien zu einer Thysanopteren- u. Collembolen-Fauna Galiziens. Verlag d. Ent. Zeitschr. Frankfurt a. M. 1912.

— Eriogaster lanestris L.-Gespinste. Zeitschr. d. österr. Ent.-Ver. Wien 2 Jhrg. 1917.

— Für d. galizische Landesfauna neue u seltene Lepidopteren. Zeitschr. f. wiss. Insektenbiologie. Bd. XIV. 1918.

— Schmetterlingseier. Zeitschr. d. österr. Ent.-Ver. Wien. 3 Jhrg. 1918.

— Schmetterlingseier. II. Ibidem. 6 Jhrg. 1921.

— Ex ovo-Zucht von *Anisopteryx aescularia* Schiff. Ibidem.

— *Satyrus dryas* Scop. forma ab. *Brunickii* f. n. Ent. Zeitschr. Frankfurt a. M. Jhrg. XXIX. Nr. 25.

— *Hoplitis Milhauseri F.* Eine Mordraupe. Ibid. Jhrg XXX Nr. 6.

— Biologisches über Mikrolepidopteren. Ibid. Nr. 14.

Szulczewski A.: Ein Gartenschädling unter den Staphyliniden. *(Trogophloeus pusillus).*

— Beitrag zu einem Verzeichnis der Posener Rhynchoten. Deutsch. Ent. Zeitschr. 1913.

— Przyczynek do fauny Czerwców (Coccidae) wielkopolskich. Contribution à l'étude de la faune des Coccidae de la Grande Pologne. Prace Kom. Mat.-Przyr. Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu. Ser. B. T. I. Z 1. 1921.

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE SEKCJA ENTOMOLOGICZNA
ODDZIAŁU POLSKIEGO TOW. PRZYR. IM. KOPERNIKA
WE LWOWIE

PUBLIÉ PAR LA SECTION ENTOMOLOGIQUE DE LA SOCIÉTÉ POLONAISE DES NATURALISTES DE KOPERNIK (DÉTACHEMENT A LWÓW)

sonian Institu
NOV - 6 1923
National Muse

Z ZAPOMOGI MIN. W. R. I O. P.

T. I. — ZESZYT 2. — 1922

TREŚĆ (SOMMAIRE):

Schille F.: Cechy gatunkowe *Brephos parthenias* L. i *nothum* Hb. str. 25. — Eichler W.: Wykaz chrząszczów zebranych w sandżakach: trapezunckim i gümisch-chańskim w Azji Mniejszej w latach 1916 i 1917, str. 26. — Świątkiewicz M.: Spostrzeżenia biologiczne nad gąsienicami gatunków Gracilaria, str. 36. — Patkiewicz R.: Chrząszcze nowe dla fauny europejskiej i polskiej, str. 37. — Kaucki T.: Nowe dla Europy i Małopolski aberacje motyli większych, str. 38. — Kozikowski A.: Niezwykłe żerowanie kornika brózdkowanego (*Pityophthorus micrographus* L.), str. 42. — Noskiewicz J.: Fauna owadów okolic Lwowa. *Chrysididae*, str. 44. — Stöckl A.: Motyle rzadsze i nowe, zebrane w ll. 1911—1921 w okolicach Lwowa, Janowa, Mikuliczyna i Worochty. Cz. III., str. 48. — Szulczewski J. W.: Sztuczne bastardy i odmiany motyli w zbiorach Muzeum Wielkopolskiego, str. 74. — Sprawozdania z zebrań miesięcznych S. E. z r. 1921, str. 77.

LWÓW 1922
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO.

OD REDAKCJI.

Prace przyjęte do druku pomieszcza się w porządku, w jakim wpłynęły. Z zeszytem niniejszym otwieramy dział ogłoszeń. Każdy członek S. E. ma prawo do jednego ogłoszenia bezpłatnego w ciągu roku (do 10 wierszy). Wszystkie inne ogłoszenia są płatne; cenę ustanawia się dla każdego zeszytu osobno.

OGŁOSZENIA.

PROF. JAROSŁAW ŁOMNICKI
Lwów, Rutowskiego 18

przyjmuje do oznaczenia **mrówki** ***(Formicidae)*** z całego obszaru ziem polskich za dublety.

STÖCKL AUGUST
Lwów, Muzeum im. Dzieduszyckich,
Rutowskiego 18

prosi pp. lepidopterologów o nadsyłanie **wykazów lokalnych motyli** dla opracowania **katalogu lepidopterów** ziem polskich.

We wszystkich sprawach dotyczących Pisma i S. E. należy adresować (en toutes questions concernants le Bulletin ou la S. E. adresser):

JAN KINEL, — LWÓW, RUTOWSKIEGO 18.

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE
SEKCJA ENTOMOLOGICZNA
ODDZIAŁU POLSKIEGO TOW. PRZYROD. IM. KOPERNIKA WE LWOWIE

PUBLIÉ PAR LA SECTION ENTOMOLOGIQUE DE LA SOCIÉTÉ POLONAISE
DES NATURALISTES DE KOPERNIK (DÉTACHEMENT à LWÓW)

Z ZASIŁKU MIN. W. R. I O. P.

T. I. ZESZYT 1—2. — 1922

LWÓW
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO

TREŚĆ T. II-go (SOMMAIRE DU VOL. 1-^{e}).

I. Prace i notatki.

Str. pg.)

Eichler W.: Wykaz chrząszczów zebranych w sandżaku trapezunckim i Gümisch-chane w Azji Mniejszej w l. 1916 i 1917. Verzeichnis der in kleinasiatischen Sandschaks Trapezunt und Gümisch-chane i J. 1916—17 gesammelten Coleopteren 26

Jaczewski T.: Parę słów o nartniku. Mesovelia furcata Mls. (Heteropt., Mesoveliidae). Über Mesovelia furcata Mls. 12

Kaucki T.: Nowe dla Europy i Małopolski aberacje motyli większych. Neue für Europa und Kleinpolen Aberrationen von Macrolepidopteren 38

Kinel J.: Fauna owadów okolic Lwowa. Les insectes des environs de Lwów. Haliplidae (Col.) 18

Kozikowski A.: Niezwykłe żerowanie kornika brózdkowanego (Pityophthorus micrographus L.) The uncommon feeding of the bark-beetle (Pityophth. microgr. L.) 42

Łomnicki J.: Przyczynek do opisu królowej mrówki: Powolnicy europejskiej. Contribution à la description de la reine de fourmi Sysphincta europaea For. 3

Mazur E.: Nowe dla fauny polskiej gatunki i odmiany chrząszczy oraz nowe miejsca rozsiedlenia. Neues für Koleopterenfauna Polens . 4

Noskiewicz J.: Żądłówki nowe dla Małopolski. Für Kleinpolen neue Aculeatenformen 7

— Eine neue paläarktische Osmia-Art. (Hym.) 9

— Fauna owadów okolic Lwowa. Les insectes des environs de Lwów. Chrysididae (Hym.) 14

Patkiewicz R.: Chrząszcze nowe dla fauny europejskiej i polskiej. Für europ. u. polnische Fauna neue Käfer 37

Schille F.: Cechy gatunkowe: Brephos parthenias L. i nothum Hb. Artcharaktere von Br. parthenias L. und nothum Hb. . . . 25

Smulikowski K.: Otiorrhynchus kotulae nov. sp. 16

Stöckl A.: Motyle rzadsze i nowe, zebrane w l. 1911 do 1921 w okolicach Lwowa, Janowa, Mikuliczyna i Worochty. Cz. III. Seltenere u. neue Lepidopteren gesammelt in J. 1911—1921 in der Umgegend von Lwów, Janów, Mikuliczyn u. Worochta. III. Teil . . 48

Szulczewski J. W.: Sztuczne bastardy i odmiany motyli w zbiorach Muzeum Wielkopolskiego. Künstliche Schmetterlingsbastarde u. Abarten in den Sammlungen des Museum Wielkopolskie . . . 74

Świątkiewicz Mich.: Spostrzeżenia biologiczne nad gąsienicami gatunków Gracilaria. Über die Verpuppung der Gracilaria-Arten . 36

II. Sprawy S. E. 1, 20, 77

CECHY GATUNKOWE: *BREPHOS PARTHENIAS* L. I *NOTHUM* HB.

[ARTCHARAKTERE VON *BREPHOS PARTHENIAS* L. UND *NOTHUM* HB.]

podał
E. SCHILLE (Strzałków koło Stryja).

Dwa gatunki motyli do siebie bardzo podobne tak, że mając przed sobą ♀♀ obydwu lub aberacje tychże, rozróżnić je nader trudno; wskazuje na to Rebel w Berges „Schmetterlingsbuch" str. 305 przy gatunku *nothum*, mówiąc „sonst der vorigen Art sehr ähnlich". Co do ogólnych cech morfologicznych obydwu gatunków, bliżej wyliczać takowe byłoby zbyteczne, bo te każdy w pierwszym lepszym podręczniku wyczyta, ale jest jedna wybitna cecha w rozgałęzieniu żyłek skrzydeł tylnych gatunku *nothum*, która nam nieomylnie ów gatunek rozpoznać pozwala.

W dziele Seitza „Die Grossschmetterlinge der Erde" pisze Prout na str. 1, przy gatunku *nothum*: Strukturell verschieden durch die gekämmten Fühler des ♂, die bei *parthenias* einfach sind, und durch den viel kürzeren Stiel des II Subcostalastes der Hinterflügel (vide Fig. II).

Fig I.

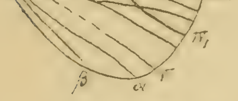

B. parthenias L.

Rys. J. Schille

Fig II.

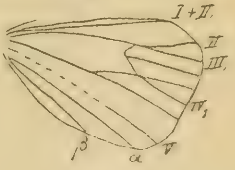

B. nothum. Hb.

Rys. J. Schille

Fig. I. *B. parthenias.* Żeberka II i III, rozchodzą się ze wspólnego *długiego* trzonka, kąt między niemi większy, niż u *nothum;* żeberko II nieco łukowato ku przodowi wygięte.

Fig. II. *B. nothum.* Trzonek żeberek II i III, *bardzo krótki,* kąt między niemi więcej ostry; żeberko II proste.

RÉSUMÉ.

Verfasser gibt an, dass der Winkel zwischen der II und III, Hinterflügelader bei *Brephos parthenias* L. (Fig. I) grösser ist als bei *B. nothum* Hb. (Fig. II) und dass die Längsader II im ersten Falle bogenförmig, im zweiten ganz gerade verläuft. Diese Unterschiede lassen beide sonst sehr ähnliche Arten leicht erkennen.

WYKAZ CHRZĄSZCZÓW, ZEBRANYCH W SANDŻAKU TRAPEZUNTSKIM I GÜMISCH-CHANE W AZJI MNIEJSZEJ W LATACH 1916—1917.

[VERZEICHNIS DER IN KLEINASIATISCHEN SANDSCHAKS TRAPEZUNT UND GÜMISCH-CHANE IN J. 1916—1917 GESAMMELTEN COLEOPTEREN]

podał

DR. W. EICHLER (Pabjanice).

Obydwa powyższe sandżaki graniczą z sobą, przytem trapezuntski leży nad Morzem Czarnem na południ.-zachód od Batumu, gümisch-chański położony jest na wschód od pierwszego i oddziela się od niego wysokiem pasmem gór, zwanem Zigana-dagh.

Kolekcjonowanie rozpocząłem 3. VIII. 1916 w najbliższej okolicy Trapezuntu, leżącego nad morzem, w okręgu 5-cio wiorstwowym mniej więcej. Tylko miasto i wąski pas nad morzem przedstawia się jako płaszczyzna, poczem zaraz ku południowi zaczynają się wzgórza, od 800—1000 stóp n. poz. morza. Grunt przeważnie wszędzie gliniasty.

Z bliższych miejscowości okolic Trapezuntu wymieniam następujące:

Dolina Piksitu albo Degermendere, rzeki szybko bieżącej, do której dochodzi wschodnia część miasta; jest ona niezbyt szeroka, po obydwóch jej stronach góry ze skąpą roślinnością;

Boz-tepe, wzgórza tuż na południe od miasta do 850 stóp wysokie, porosłe leszczyną; za niemi zaraz wzgórza z gęstemi zaroślami rododendronów, gdzieniegdzie z olszyną, świerkami i sosną.

Souk-su, miejscowość z letniskami o 3 w. od miasta w stronie południ.-zach., z lasem mięszanym świerkowo-dębowo-grabowym, nieco topoli, akacji, kasztanów jadalnych, trochę sosny, krzewy rododendronów.

Platana, nad morzem o 12 w. na zachód od Trapezuntu.

Ważniejsze rośliny i drzewa okolic Trapezuntu są następujące: Picea orientalis, Pinus pinea, Juniperus oxycedrus, Alnus barbata, Carpinus orientalis i betulus, Corylus maxima, Castanea sativa, Quercus armeniaca, Juglans regia, Populus tremula, Salix alba, Ulmus campestris, Platanus orientalis, Laurus nobilis, Acer campestre, Rhamnus Frangula, Vitis vinifera, Rubus sanctus, platyphyllus i hirtus, Rosa micrantha i glauca, Crataegus microphylla v. dolichocarpa, Prunus avium, Laurocerasus officinalis, Robinia pseudoacacia, Myrtus communis, Hedera helix, Rhododendron flavum, Erica arborea, Fraxinus oxycarpa, Urtica dioica, Euphorbia peplus i stricta, Clematis vitalba, Ranunculus sardous, Oxalis acetosella i corniculata, Ilex aequifolium, Trifolium resupinatum, arvense i pratense, Primula Sibthorpii, Cyclamen commune, Heliothropium europaeum, Echium plantagineum, Hyoscyamus niger, Solanum persicum, Digitalis ferruginea, Melissa officinalis, Gallium murale, Vaillantii i tricorne, Sambucus ebulus, Arum concinnatum i inne.

Jak widać roślinność bujna i właściwa południowi, ale niestety, moc koni i bydła niszczyła piękną florę niemiłosiernie.

Pogoda dopisywała naogół, w styczniu spadł głęboki śnieg, wprawdzie na krótko, co tu, jak mi mówiono, było wielką rzadkością, zupełnie prawdopodobną, jeśli wziąć pod uwagę, że w zimie kwitną róże, pomarańcze i cytryny. Marzec, kwiecień i maj 1917 r. były dość chłodne i bardzo dżdżyste.

Ostatni dzień pobytu mego w tej okolicy był 18. VI. 1917, poczem wyjechałem na dalsze ekskursje do dnia 13. VII, poczem byłem jeszcze w Trapezuncie 15. VII. i 19. VII.—21. VII.

Marszruta moja w innych miejscowościach 1917 r. przedstawia się jak następuje: 20. VI.—22. VI. włącznie — Ellen, z powrotem przez Trapezunt — 24., 25. VI. — Dżewizlik, 26. VI. — Chamsi-kej, 27., 28. VI. — Dałtaban, 29. VI. — Krehty, 30. VI., 1—2. VII. — Kessa-dagh, 3—5. VII. — Kialkit-Czewtlik, 6—7. VII. — Sadach.

Miałem zamiar dostać się do Ersindżanu, lecz zachorowałem w Sadachu i musiałem powracać do Trapezuntu, nieregularne bowiem życie i wyłącznie konserwy nietęgie, zanadto dały mi się we znaki.

8. VII. znów Kessa, 9—11. VII. — Ardassa i stąd wycieczka do Zinana-Chartari, 12. VII. — Zigana-Korduni na Zigana-dagh, tegoż dnia Chamsi-kej, 13. VII. — z powrotem na Zigana-dagh, 15. VII. — Trapezunt, 18. VII. — znów na 1 dzień do Zigana-Korduni i 19. VII. do Trapezuntu ostatecznie, skąd wyjechałem wkrótce przez Batum i Tyflis do Urmji, prowincji perskiej.

Uważam za stosowne scharakteryzować w paru słowach wspomniane miejscowości.

Ellen — położone nad morzem o 80 *km* na zachód od Trapezuntu, z 3 stron otoczony górami 2—3 razy wyższemi niż w Trapezuncie, porośniętemi gęsto i prawie wyłącznie olszyną i leszczyną.

Dżewizlik — 26 *km* na wschód od Trapezuntu, w wąwozie Degermendere, po bokach góry mniej więcej 1500 stóp wysokie, porośnięte grabiną, nieco dębiną i na szczytach świerkami.

Chamsi-kej — o 20 *km* na wschód od Dżewizliku, warunki podobne, tylko nieco wyżej położony.

Zigana-dagh, górski grzbiet o kilkanaście *km* od Chamsikeju, oddzielający sandżak trapezuncki od gümiszchańskiego, z miejscowością Zigana-Korduni na wysokości 7013 stóp. Od strony Chamsikeju starodrzew grabowy, po drugiej stronie las sosnowy i pastwiska. Na wysokości 8000 stóp mniej więcej, linia śniegowa.

Ardassa — 85 *km* od Trapezuntu, wysokość 3015 stóp, w wąskiej dolinie, po bokach skaliste góry, nagie, częściowo porośnięte dębiną a rzadko sośniną.

Stąd zrobiłem wycieczkę na zachód w kierunku Zigana-dagh, do Zinana-Chartari, 13 *km* od Ardassy.

Dałtaban — 110 *km* od Trapezuntu, wysokość 3500 stóp, o zupełnie odmiennym charakterze. W dolinie rzek liczne i ogromne ogrody owocowe, na pochyłościach żyto i pszenica. Góry nagie, skaliste, zrzadka krzaki głogu, róży, tuji i jałowiec, niżej dąb. — Wspaniałe osty różnobarwne.

Krehty, podrodze do następnej miejscowości, 135 *km* od Trapezuntu, bawiłem tu zaledwie jedną godzinę. Wysokość 3500 stóp, pierwszy raz ujrzałem tutaj w tych okolicach sroki, gawrony, szpaki, kawki.

Kessa-dagh, z miejscowością Kessa, 23 *km* od Krehty, a 158 od Trapezuntu, około 6500 stóp. Roślinność skąpa, w dolinach żadnych drzew, oprócz niewielkich ilości wierzb nad rzeką, tylko na górach młoda dębina, sośnina i osika. Niezłe łąki w dolinie. Zbóż ani ogrodów niema. Obfitość ostów i inn. złożonych.

Kialkit-Czewtlik — 5770 stóp. Obfitość wód. Rozległa dolina, roślinności mało, z drzew tylko wierzby. Góry wokoło skaliste, nagie, tylko niektóre porośnięte krzaczkami. Natomiast wspaniałą florę podalpejską, z kobiercami różnobarwnych przepięknych kwiatów o aromatycznym zapachu znalazłem w górach o 12 *km* na południowy wschód od Kialkitu na wysokości około 6200 stóp. Z drzew dębina, sośnina i nieco osiny.

Sadach — 6153 stóp, od Trapezuntu 180 *km*, na wschód od Kialkitu o 25 *km*. Drzewa jak w Kialkicie.

CICINDELIDAE [1]).

Cicindela hybrida L. v. *riparia* Dej. — Krehty 29. VI. 1917, Kialkit-cz. 5. VII. 1917, Ardassa 11. VII. 1917 — po 1 egz.

C. campestris L. — Kialkit-cz. 3. VII. 17 — 1 egz.

C. camp. v. *desertorum* Dej. — Kessa-dagh 2. VII. 17 — 3 egz., Zigana-Korduni 12. VII., 18. VII. 17 — 5 egz.

C. fischeri Ad. — Krehty 29. VI. 17, Kialkit-Cz. 5. VII. 17, Ardassa 10. VII. 17 — po 1 egz.

CARABIDAE.

Calosoma sycophanta L. a. *purpureo-aureum* Letzn. — Ardassa 9. VII. 17 — 1 egz. z dębu.

Procerus caucasicus Ad. v. *colchicus* Motsch. — Suwa 5. V. 17 — 1 egz.

Carabus (*Procrustes* Bon.) *chevrolati* Crist. — Trapezunt, dość pospol. wokoło na wzgórzach, pod liśćmi: 30. X, 19. XI., 8. 12. 1916; 26. III.—18. VI. 1917 — razem 20 egz.

C. (*Pachystus* Motsch.) *morio* Mannh. — Kessa-dagh, wąwóz, pod liśćmi 1 egz. 8. VII. 17.

---

[1]) W sandżaku trapezunckim nie spotkałem ani jednego gatunku z tej rodziny.

C. (*Megodontus* Sol.) *bonvouloiri* Chd. — Zigana-Korduni, wąwóz, 1 egz. 12. VII. 1917.

C. (*Lamprostus* Motsch.) *nordmanni* Chd. — tamże, 3 egz. 12. VII. 1917, wzgórza.

C. (*Lamprostus* Motsch.) *bouplandi* Men. ab. fioletowa — Ellen, 1 ♂, 21. VI. 1917 w zaroślach, w pobliżu morza.

C. (*Lamprostus* Motsch.) *lamprus* Chd. — Kessa-dagh, 1 egz. 30. VI. 1917.

C. (*Tribax* Fisch.) *ponticus* Deyr. — Zigana-dagh, 1 egz. 12. VII. 17.

C. (*Sphodristocarabus* Geh.) *gilnickii* Deyr. — tamże, 18. VII. 1917 — 1 egz.

C. (*Sphodristocarabus* Geh.) *macrogonus* Chd. — tamże, 13. VII. 1917 — 1 egz.

C. (*Deuterocarabus* Reitt.) *victor* Fisch. — Trapezunt, wzg. zach. pod kamieniami, 27. X. 16 — 2 egz., 30. X. — tamże 8 egz., potem 10. III. 17 — 1 egz. str. płdn.

C. (*Deuterocarabus* Reitt.) *gotschi* Chd. — Kessa-dagh 1. VII. 1917 — 7 egz., Sadach 6. VII., 7. VII. 17 — 3 egz., Krehty 29. VI. 17 — 1 egz.

C. (*Mimocarabus* Geh.) *maurus* Ad. — Kessa — 30. VI. 17 — 1 egz.

C. (*Mimocarabus* Geh.) *maurus* v. *paphius* Redt. — Kessa-dagh 1. VII. 17 — 1 egz., Kialkit-cz. 5. VII. 17 — 3 egz.

C. (*Cytilocarabus* Reitt.) *cribratus* Quens. v. *remotus* Reitt. — Zigana-dagh 12. VII. 1917 — 1 egz.

Leistus (*Pogonophorus* Latr.) *spinibarbis* F. v. *rufipes* Chd. — Trapezunt, dość posp., 27. X., 2. XI., 11. XI. 1916; 22. III., 2. IV., 11. V. 1917 — na wzgórzach pod kamieniami.

L. (*Pogonophorus* Latr.) *fulvibarbis* Dej. — Trapezunt, ujście Piksitu w osadach, 1 egz. 1. IV. 1917.

Nebria picicornis F. v. *luteipes* Chd. — Trapezunt nad Piksitem 29. X.—25. XII. 1916; 1. IV. 1917.

N. brevicollis F. — Trapezunt 20. XI. 16, 18. V. 17.

N. limbigera Solsky [1]) — Trapezunt 13. XI. 16 do 2. IV. 17 8 egz.; Dałtaban 28. VI. 17 — 1 egz.

N. fischeri Fald. Zigana-dagh 12. VII. i 18. XII. 1917 na granicy śniegów nad strumykiem — 4 egz.

Notiophibus laticollis Chd. — Zinana-Chartari 10. VII. 1917, wzgórza pod kamieniami — 1 egz.

---

[1]) Określenie Reittera, które jednak podaję w wątpliwość.

N. sp. n. — Trapezunt, Boz-tepe nad glinianką, 1 egz. 19. III. 17, Souksu wzgórza pod kam. 1 egz., 4. VI. 17, wzgórza zach. pod kam. 1 egz. 18. VI. 17.

Omophron rotundatus Chd. — Kessa 1 egz. 1. VII. 1917; Ardassa w piasku nad rzeką i wlot — 2 egz. 11. VII. 1917.

Elaphrus riparius L. v. nova *eichleri* Lutsch. e litt. — Kialkit-cz., 1 egz. 3. VII. 1917.

Scarites (*Broscomorphus* Motsch.) *terricola* Bon. — Trapezunt, dolina Piksitu 2 egz. pod kam. 18. V. 17, nad rzeką pod Plataną pod kam. 1 egz. 3. VI. 17.

Sc. (*Harpalites* Motsch.) *laevigatus* F. — Trapezunt zach. nad morzem pod kam. i w wodorostach 5. IV., 10. VI, 18. VI. 1917 razem 9 egz.

Broscus nobilis Dej. — Trapezunt 25. III. 17, pod kamien. 1 egz.; Souk-su 8. V. 17, 1 egz., Boz-tepe 7. VI. 17, 1 egz. pod kamien.

Asaphidion pallipes Duft. — Kialkit-cz. 3 egz. 5. VII. 17.

Bembidium (*Pogonidium* Gnglb.) *quadricolle* Motsch. v. nova.— Kialkit-cz. 3. VII. 17, 3 egz.; Sadach 7. VII. 17, 2 egz.

B. (*Metallina* Motsch.) *lampros* Hbst. — Souk-su 8. 12. 16, Sadach 6. VII. 1917.

B. (*Princidium* Motsch.) *punctulatum* Drap. — Kialkit-cz. 1 egz. 4. VII. 1917.

B. punctulatum Drap. v. *bracteonoides* Reitt. — Trapezunt 18. V. 17, 1 egz.; Kessa-dagh 1. VII. 17; Sadach 7. VII. 17; Ardassa 10. VII. 17 po 1 egz.

B. (*Peryphus* Steph.) *coeruleum* Serv. — Kessa-dagh 1. VII. 17, 1 egz.; Ardassa 11. VII. 17, 1 egz.

B. tricolor F. — Dałtaban 28. VI. 17, 2 egz.; Kessa-dagh 1. VII. 17, 2 egz.

B. combustum Mén. — Kialkit-cz. 2 egz. 3. VII. 1917; Ardassa 11. VII. 17, 10 egz.

B. testaceum Duft. — Trapezunt, wszędzie 13. XI.—25. XII. 16, 10. III.—18. V. 17; Kialkit-cz. 3. VII. 17; Sadach 7. VII. 17.

B. andreae F. — Trapezunt 18. V. 17; Kialkit-cz. 3. VII. 17 — 4 egz.; Ellen 22. VI. 17 — 1 egz.

B. andreae F. v. *femoratum* Strm. — Kialkit-cz. 3. VII. 17, 1 egz.

B. ustulatum L. v. *subcostatum* Motsch. — Ellen 22. VI. 17 — 1 egz.; Dałtaban 28. VI. 17; Kessa-dagh 2 egz. 1. VII. 17.

B. nitidulum Marsh. — Dałtaban 28. VI. 17, 3 egz.

B. dalmatinum Dej. — Trapezunt 27. X.—8. XII. 16, 1. IV.—12. VI. 17; Kessa 1. VII.; Kialkit-cz. 3. VII.; Sadach 7. VII.; Ardassa 9. VII. 17, pospolity.

B. (*Synechostictus* Motsch.) *atroviolaceum* Duf. — Kessa-dagh 1 egz. 30. VI. 17.

B. elongatum Dej. — Trapezunt, ujście Piksitu, 1 egz. 1. IV. 17; tamże pod kamieniami 2 egz. 18. V. 17.

B. (*Emphanes* Motsch.) *minimum* F. v. *euximum* Apfb. — Kialkit-cz. 3. VII. 17.

B. (*Testediolum* Gnglb.) *substriatum* Chd. — Zigana-dagh 18. VII. 17.

B. (s. str.) *menetriesi* Kol. — Kessa 1. VII. 17, 1 egz.; Kialkit-cz. 3. VII. 17, 1 egz.; Ardassa 2 egz. 11. VII. 17; Sadach 1 egz. 7. VII. 17.

B. (s. str.) *genei* Küst. v. *tetragrammum* Chd. — Sadach 1 egz. 6. VII. 17.

B. (*Lopha* Steph.) *tenellum* Er. — Trapezunt 1. IV., 4. IV. 17, nad Piksitem 24. VIII. 16.

B. (*Lopha* Steph.) *chaudoiri* Chd. — Zigana-dagh, 1 egz. 13. VII. 17.

B. (*Trepanes* Motsch.) *articulatum* Gyllh. — Trapezunt, dol. Piksitu, 1 egz. pod kamieniami 18. V. 17.

B. (*Philochtus* Steph.) *guttula* F. — Trapezunt V. 17.

Tachys bistriatus Duft. — Boz-tepe, pod kam. 1 egz. 21. II. 17; wzgórza zach. Trapezuntu pod kam. 2 egz. 23. III. 17; ujście Piksitu 1. IV.—18. V. 17, 7 egz.

T. fulvicollis Dej. — Trapezunt, wzgórza zach. pod kamien. 1 egz. 23. III. 17; Souk-su 1 egz. nad potokiem 21. IV. 17.

T. (*Polyderis* Motsch.) *brevicornis* Chd. — Trapezunt, ujście Piksitu 4. IV. 17, 5 egz.

T. (*Tachyura* Motsch.) *sexstriatus* Duft. — tamże 1 egz. 1. IV. 17.

Perileptus areolatus Creutz. — Trapezunt nad Piksitem 2 egz. 24. VIII. 16.

Trechus (s. str.) *4-striatus* Schrnk. — Trapezunt 29. X. 16, 1 egz.; 27. V. 17, 7. VI. 17.

Tr. subnotatus Dej. — Trapezunt 21. X. 16, 30. XI. 16, wąwozy, pod liśćmi i kamieniami; 23. III. 17; Souk-su 11. V. 17.

Tr. palpalis Dej. — Trapezunt, wzgórza zach. 1 egz. pod kamieniami 28. V. 17.

Panageus crux major L. — Trapezunt, ujście Piksitu, 2 egz. 1. IV. 17.

Chlaenius (*Dinodes* Bon.) *decipiens* Dufour v. *laticollis* Chd. — Trapezunt, wzgórza zach. pod kam. 1 egz. 11. XI. 16. Wszystkie egzemplarze w Muzeum Tyfliskiem z najrozmaitszych miejscowości Kaukazu, granatowe; 1 egz. z Francji, f. typ. cokolwiek zielonkawy, mój zupełnie zielony; określony przez Łucznika i Dra Fleischera.

Chl. (*Trichochlaenius* Seidl.) *aeneocephalus* Dej. — Trapezunt, wzgórza wsch. nad wodą pod kamien. 1 egz. 8. III. 17; wzgórza zach. 1 egz. pod kamien. 20. V. 17.

Chl. (s. str.) *festivus* F. sbsp. *caspicus* Motsch. — Sadach, 1 egz. 7. VII. 17.

Chl. vestitus Payk. — Trapezunt 30. X. 16; 10. III. 17; 3. VI. 17, wąwozy; Kessa 2. VII. 17; Sadach 7. VII. 17; Ardassa 11. VII. 17.

Chl. flavipes Mén. — Trapezunt, zawsze nad wodą 13. XI. 16, 1. IV. 17, 18. V. 17, 10. VI. 17; Krehty 29. VI. 17; Ardassa 9.—11. VII. 17.

Chl. chrysothorax Kryn. — Trapezunt, dolina Piksitu 2 egz. pod kamieni 18. V. 17.

Chl. coeruleus Stev. — Trapezunt, ujście Piksitu w osadach, 1 egz. 1. IV. 17; Ardassa 1 egz. 10. VII. 17.

Licinus pubifer Reitt. — Trapezunt, Boz-tepe pod kamien. 2 egz. 6. IX. 16; wzgórza płd. 1 egz. 22. III. 17.

Carterus (*Sabienus* Gozis) *calydonius* Rossi — Krehty, 29. VI. 17, 1 egz.

C. (s. str.) *rufipes* Chd. — Kialkit-cz. 4. VII. 17, 1 egz.

Penthus tenebrioides Waltl. — Krehty 1 egz. 29. VI. 17; Kialkit-cz. 2 egz. 4. VII. 17.

Acinopus (s. str.) *picipes* Oliv. — Trapezunt, doliny i wzgórza 24. VIII. 16, 1. IV.—18. VI. 17.

Ophonus (s. str.) *sabulicola* Panz. — Trapezunt za Boz-tepe 1 egz. 7. VI. 17 pod kamieniami.

O. puncticollis Payk. — Trapezunt, doliny 24. VIII. 16, pod kam. 1 egz.; Suwa 29. III. 17, 3. VI., 10. VI. 17, str. zach. pod kam.

O. azureus F. — Trapezunt, wzgórza wsch. 1 egz. pod kam., w lesie dębowym 12. V. 17.

O. (*Pseudophonus* Motsch.) *griseus* Panz. — Trapezunt, 24. VIII. 16, 21. V. 17.

O. pubescens Müll. — Trapezunt 1. XI. 16, 18. V. 17, posp.

Harpalus (s. str.) *aeneus* F. — Trapezunt 3. VIII. 16.

H. (*Lasioharpalus* Reitt.) *subangulatus* Reitt. — Kessa, 1 egz. 30. VI. 17.

H. dimidiatus Rossi — Trapezunt, 1 egz. 27. V. 17, wzgórza płd. pod kamieniami.

H. (*Harpaloxys* Reitt.) *attenuatus* Steph. — Trapezunt, wzg. zach. 1 egz. pod kam. 18. VI. 17.

H. pygmaeus Dej. — Trapezunt, Boz-tepe, pod kam. 1 egz. 3. VIII. 16; wzgórza wsch. 3 egz. 11. XI. 16, pod kam., tamże 1 egz. 25. III. 17.

H. (*Amblystus* Motsch.) *tenebrosus* Dej. — Boz-tepe pod kamien. 1 egz. 8. VIII. 16; Souk-su 24. VIII., 30. XI. 16.

H. rubripes Duft. — Trapezunt, wszędzie pospolity, 6. IX. — 11. XI. 16, 22. III.—3. VI. 17.

H. (*Harpalobius* Reitt.) *fuscipalpis* Sturm. — Kessa-dagh, 30. VI. 17, 1 egz.

H. (*Phenginus* Motsch.) *anxius* Duft. — Trapezunt, dolina Piksitu, 13. XI. 16, 22. III., 18. V., 12. VI. 17.

H. psittaceus Geoffr. — Boz-tepe, 2 egz. 21. II. 17; ujście Piksitu, osady 1. IV. 17; wzgórza płd. Trapezunt 1 egz. pod kam. 27. V. 17.

Stenolophus skrimschiranus Steph. — Dałtaban, 2 egz. 28. VI. 17.

Acupalpus meridianus L. — Trapezunt, 21. II.—4. IV. 17, nad wodą 11 egz.

A. interstitialis Reitt. — Trapezunt, Souk-su 1 egz. 10. XI. 16, pod skibą, wzgórza zach. 1. II. 17, 1 egz. pod kam.; Boz-tepe 3 egz. 21. II. 17, wzgórza płd. z leszczyną 1 egz. 1. VI. 17.

Zabrus seriatoporus Schaum. — Zigana-dagh 1 egz. 12. VII. 17, pod kamieniami.

Amara (s. str.) *aenea* Deg. — Trapezunt wokoło 18. VIII. — 20. XI. 16, 26. III.—1. IV. 17.

A. (*Liocnemis* Zimm.) *dalmatina* Dej. — Souk-su 1 egz. pod kamien. 8. V. 17.

A. (*Bradytus* Zimm.) *fulva* Deg. — Pod Plataną nad rzeką 1 egz., pod kamien. 3. VI. 17.

Pterostichus (*Pterotapinus* Heyd.) *fairmairei* Chd. — Trapezunt, wzg. zach. 2 egz., pod kam. 23. III. 17; Souk-su w ciemnej oborze 3 egz. 8. V. 17; wąwóz zach. 3 egz. pod kam. 20. V. 17.

Pt. (*Poecilus* Bon.) *gressorius* Dej. v. *stenoderus* Chd. — Trapezunt, 18. V. 1917.

Pt. cupreus L. — Trapezunt, wzg. zach. 1 egz., pod kam. 24. IV. 17; Souk-su 1 egz. pod kam. 17. V. 17.

Pt. (*Pseudomasaeus* Chd.) *confusus* Chd. — Dałtaban 1 egz 28. VI. 17.

Pt. (*Haptoderus* Chd.) *percontator* Reitt. — Trapezunt, góry wsch. 1 egz. pod kamien. 28. X. 16.

Calathus (s. str.) *fuscipes* Goeze — Trapezunt, wokoło, 27. X. 16, 2. V.—27. V. 17; Kessa-dagh 30. VI. 17.

C. fuscipes Goeze v. *latus* Serv. — tamże.

C. melanocephalus L. — Trapezunt, wokoło do 10. VI. 17, posp.

Synuchus nivalis Panz. — Trapezunt, wzg. wsch., las dębowy, 1 egz. pod kam. 25. X. 16; wzg. zach. 2. XI., 12. XI. 16.

Olisthopus rotundatus Payk. — Trapezunt, wsch., pod kam. 1 egz. 6. IX. 16, 12. XI. 16; Souk-su 1 egz. 11. V. 17; pod Plataną nad rzeką 4 egz. 3. VI. 17; wzg. zach. obficie 18. VI. 17; wszystkie egzemplarze są wogóle większe od formy typowej z wyraźnie jasnem obrzeżeniem pokryw.

Agonum (s. str.) *marginatum* L. v. *eichleri* Lutschn. — Trapezunt, dolina Piksitu, 3 egz. 22. III. 17 i tamże 1 egz. 1. IV. 17.

A. (*Idiochroma* Bed.) *dorsale* Pont. — Trapezunt, wąwóz płd. 1 egz. pod kam. 19. XI. 16; wzg. wsch. 1 egz. 25. III. 17.

Lebia (*Lamprias* Bon.) *cyanocephala* L. — Trapezunt, wokoło pospolita 2. XI.—19. XI. 16; 9. VI., 16. VI. 17; Ellen 22. VI. 17; Chamsikej 26. VI. 17; Krehty 29. VI. 17; Kialkit-cz. 4. VII. 17; Sadach 7. VII. 17.

L. cyanocephala L. v. *annulata* Brull. — Kessa, 1 egz. pod kam. 2. VII. 17.

L. (s. str.) *crux minor* L. Ellen, 1 egz. 22. VI. 17.

L. trimaculata Vill. — Krehty, 29. VI. 17; Kialkit-cz. 3. VII, 17; Sadach 6. VII. 17; Kessa-dagh 8. VII. 17, razem 6 egz.

L. lepida Brull. — Trapezunt, dolina Piksitu 1 egz. z roślin, 12. VI. 17.

Microlestes maurus Sturm. — Trapezunt, wzgórza zach. pod kamien. 1. II. 17.

M. fissuralis Reitt. — Trapezunt, wzgórza wsch. 25. X. 16.

Cymindis (s. str.) *axillaris* F. — Boz-tepe, 1 egz. pod kam. 19. XI. 16; Trapezunt, góry zach., 1 egz. 25. III. 17; Souk-su 1 egz. 21. IV. 17.

Zuphium olens F. — Boz-tepe 1 egz. pod kam. 21. V. 17.

Brachynus explodens Duft. — Trapezunt, wokoło pospolity, 27. X. 16; 10. III.—4. VI. 17.

Część rodziny *Carabidae* pozostała u p. Łucznika w Kijowie podczas zawieruchy wojennej.

SPOSTRZEŻENIA BIOLOGICZNE NAD GĄSIENICAMI GATUNKÓW *GRACILARIA*

[ÜBER DIE VERPUPPUNG BEI GRACILARIA-ARTEN]

podał

Dr. M. ŚWIĄTKIEWICZ.

W r. 1921 uzyskałem drogą chowu z gąsienic kilka gatunków *Gracilaria*, a mianowicie: *G. elongella* L. i *populetorum* Z. z brzozy, *hemidactylella* F. z klonu, *stigmatella* F. z łozy i *alchimiella* Sc. z dębu. Gąsienice tych motyli żyją na liściach bądź przy brzegu zgiętych i sprzędzonych, bądź w całości (łoza) skręconych, przyczem mieszkanie ich tworzy najczęściej stożek, którego wewnętrzną powierzchnię, względnie wierzchnią część blaszki liścia, gąsienica wewnątrz żyjąca ogryza. Według moich spostrzeżeń gąsienica opuszcza swe mieszkanie dopiero w okresie przepoczwarzania się, poczem oprzędza się bądź na suchym liściu, bądź na ścianie słoika lub skrzyneczki, w których się chów odbywał. Oprzęd tworzy owal 5—6 *mm* długi, 3—4 szeroki, barwy białej lub żółtawej, jedwabisto-lśniący, przypominający cokolwiek małą minę pęcherzykowatą. W chwili wylęgania poczwarka wysuwa się nieco z oprzędu, poczem motyl opuszcza swą osłonkę chitynową.

Zapoczwarzania się wewnątrz sprzędzonego liścia nie zauważyłem nigdy.

RÉSUMÉ.

Der Verfasser berichtet über seine Beobachtungen bei der Zucht der Raupen: *Gracilaria elongella* L., *populetorum* Z., *hemidactylella* F., *stigmatella* F. und *alchimiella* Sc. Die Raupe verlässt immer vor der Verpuppung ihr Blattgehäuse, um sich in einem ovalen, weissen oder gelblichen, glatten, seidenglänzenden,

bläschenförmigen Gespinst zu verwandeln. Die Gespinste findet man bei der Zucht entweder an trockenen Blättern oder an den Wänden des Zuchtkastens.

CHRZĄSZCZE NOWE DLA FAUNY EUROPEJSKIEJ I POLSKIEJ

[FÜR EUROPÄISCHE UND POLNISCHE FAUNA NEUE KÄFER]

podał

R. PATKIEWICZ (Lwów).

Lebia crux minor var. sexmaculata mihi. Nogi czerwono-żółte, kolanka czarne, głowa czarna, przedplecze czerwone, na bokach aż do tylnych kątów szeroko, z przodu bardzo wąsko poczernione. Pokrywy czarne, z przodu z dwiema czerwono-żółtemi plamkami, które nie sięgają po przedni brzeg pokryw, małą czerwoną plamką grzbietową i strzępiastą tylną. Złowiona w Bolechowie, na zarynku Sukiela w lipcu 1919. Forma typowa jest dość rzadką u nas; znachodziłem ją głównie na zarynku rzecznym, w miejscach piasczystych, suchszych, pod mchem i kamieniami.

Liosoma deflexum ab. brunneum mihi. Pokrywy oraz przedplecze czerwono-brunatne. Dołżka obok Bolechowa, 28. IV. i 8. VI. 1913 w dwu okazach, z których jeden Muzeum im. Dzieduszyckich oddałem.

Lebia crux minor var. scutellata Letzn. Jedyny okaz mojego zbioru schwytałem w lesie w Dołżce obok Bolechowa 5. IV. 1912.

Rosalia alpina a. prolongata Reitt. Jedyny okaz w mym zbiorze, schwytany został w Taniawie obok Bolechowa przez leśniczego p. Kaczanowskiego dnia 15. VI. 1911.

Rosalia alpina a. multimaculata Th. Pic. Schwytana w Jamerstalu obok Bolechowa w czerwcu 1917. *Rosalia alpina* należy u nas do rzadszych owadów; w ciągu 18 lat schwytałem jakie 20 okazów, głównie na zrębach bukowych w Taniawie obok Bolechowa.

Caccobius schreberi a. conjunctus J. Müll. Znalazłem we Lwowie za rogatką Łyczakowską, w kilku okazach obok toru kolejowego dnia 24. IV. 1920.

RÉSUMÉ.

Verfasser gibt neue, von ihm gesammelte Coleopteren-Abarten an, und zwar:

1. neu für die paläarktische Fauna:

Lebia crux minor var. sexmaculata n. var. von der typischen Form dadurch abweichend, dass die Halsschildränder vorne sehr schmal, an den Seiten breiter geschwärzt sind, die 2 vorderen Flecke der Flügeldecken deren Basis nicht erreichen und die schwarze Basis an jeder Flügeldecke noch je einen rotgelben Fleck trägt. Fundort: Bolechów, Kleinpolen, VII.

Liosoma deflexum a. brunneum n. ab. Das ganze Tier rotbraun. Fundort: Dołżka b. Bolechów IV. VI.

2. neu für die Fauna Polens:

Lebia crux minor v. scutellata Letzn. Dołżka b. Bolechów, Kleinpolen, 5. IV. 1912.

Rasalia alpina a. prolongata Reitt. Taniawa b. Bolechów, 15. VI. 1911.

Rosalia alp. a. multipunctata Th. Pic. Jamerstal b. Bolechów, Juni 1917.

Caccobius schreberi a. conjunctus J. Müll. Lemberg 24. IV.

Alle obigen Arten in seiner Sammlung, 1 Expl. der letzten Form im Dzieduszycki'schen Museum in Lemberg.

NOWE DLA EUROPY I MAŁOPOLSKI ABERACJE MOTYLI WIĘKSZYCH *(MACROLEPIDOPTERA)*

[NEUE FÜR EUROPA UND KLEINPOLEN ABERRATIONEN VON MACROLEPIDOPTEREN]

podał

TYTUS F. KAUCKI.

Po ostatniem badaniu mych zbiorów motyli większych *(Macrolepidoptera)* Małopolski podaję niektóre aberacje (lub odmiany) u nas dotychczas nie ogłoszone, wśród nich kilka nowych i dla Europy.

Erycinidae.

NEMEOBIUS Stph.

Lucina L. nov. ab. „supra subtusque pallidior, alis posterioribus fascia media subtus supraque alba“. Nowa ta aberacja odznacza się białą przepaską środkową nietylko na spodzie tylnych skrzydeł, lecz także i na wierzchu. Prócz tego jest znacznie bledszą z obu stron. Złapałem ją w maju r. 1913 w okolicy Lwowa. Nadaję jej nazwę: ab. *albofasciata*. Nowa dla Małopolski i Europy

Sphingidae.

SMERINTHUS Latr.

Populi L. ab. *rufescens* Sal. Longch. Wyróżnia się kolorem wybitnie rudo-ceglastym. Posiadam jej kilka okazów z okolicy Lwowa i innych. Nowa dla Małopolski.

Noctuidae.

AGROTIS O.

Fimbria L. ab. *brunnea* Tutt. Odróżnia się od formy głównej (jasno-gliniastej) kolorem ciemno-burakowo-brunatnym skrzydeł przednich. Nowa dla Małopolski.

Fimbria L. ab. *virescens* Tutt. Odróżnia się od formy typowej kolorem oliwkowo-zielonym lub oliwkowo-czarno-zielonym skrzydeł przednich. Nowa dla Małopolski. Ta i poprzednia aberacja pojawiają się nie rzadko obok formy typowej. Łapałem je w okolicy Lwowa wraz z okazami typowymi.

Primulae Esp. v. *conflua* Tr. Gatunek bardzo zmienny w ubarwieniu i w sygnaturze. Z pośród kilku okazów, które posiadam, jeden zgadza się z ryciną w dziele Spulera „Die Schmetterlinge Europas", która przedstawia v. *conflua* Tr. Kolor jej ciemno-bronzowy, nakreślenia podobne. Sówkę tę łapałem w Worochcie. Nowa odmiana dla Małopolski.

BOMBYCIA Stph.

Viminalis F. v. *obscura* Stgr. Wyróżnia się od formy typowej ciemniejszem tłem skrzydeł przednich, szczególnie od nasady. Kilka okazów tej odmiany wyhodowałem wraz z wieloma typowymi okazami z gąsienic, łapanych w Worochcie w czerwcu. Nowa dla Małopolski.

HADENA Schrk.

Adusta Esp. nov. v. „multo obscurior, signaturis typicis". Odmianę tę łapałem przez kilka lat w Jaremczu, Mikuliczynie i Worochcie. Wszystkie okazy odznaczają się kolorem znacznie ciemniejszym od okazów łapanych nie w górach. Ponieważ definicje odmian tego gatunku sówki, znanych dotychczas, nie zupełnie zgadzają się z tą odmianą karpacką — przeto uważam za wskazane nadać jej nową nazwę v. *carpathica.* Nowa dla Małopolski, ewentualnie dla Europy.

XYLINA Tr.

Ingrica Hs. ab. (v.) *pexata* Grote. Aberację tę wyhodowałem wraz z kilkoma okazami typowymi z gąsienic, łapanych w Worochcie na *Alnus incana* DC. Odznacza się mocno ciemnem, prawie czarnem tłem skrzydeł przednich, nieco także i tylnych, a tylko plamy nasadowe przednich skrzydeł i obwódki plam nerkowatej i krągłej, jakoteż prążka falista pozostają jasne. Nowa dla Małopolski.

Cymatophoridae.

CYMATOPHORA Tr.

Or. nov. ab. „Al. ant. strigis anteriore et posteriore prope marginem inferiorem confluentibus“. Aberacja ta różni się od formy typowej rysunkiem przednich skrzydeł, gdyż obie prążki położone są znacznie bliżej siebie i łączą się w jednym punkcie od strony brzegu pachowego i przy samym brzegu pachowym. Tworzą więc rysunek podobny do ósemki, ale rozwartej u góry. Prócz tego odznacza się brakiem innych poprzecznych nakreśleń na przednich skrzydłach. Wyhodowałem z gąsienicy z okolicy Lwowa. Nadaję jej nazwę ab. *juncta.* Nowa dla Małopolski i Europy.

Geometridae.

ACIDALIA Tr.

Strigaria Hb. nov. ab. „Supra subtusque multo obscurior, murina (vel grisea), supra unicolor, subtus typice signata“. Piękna ta aberacja ma kolor ciemno-popielaty, myszaty. Wierzch jednobarwny, spód nieco jaśniejszy, znaczony typowo. Prócz tego wyróżnia się rzęsnem jednobarwnem brudno-białem, typowe okazy mają je nieco ciemniejsze. Także cechuje ją zanik linji przedstrzępinowej. Złapana w Janowie koło Lwowa 29. sierpnia 1910 r.

wraz z wieloma okazami typowymi. Nadaję jej nazwę: ab. *mus*. Nowa dla Małopolski i Europy.

BOARMIA Tr.

Consortaria F. nov. ab. „dilutior, alis anterioribus et posterioribus striga undulata saturata nigra et distincta, al. ant. subtus macula apicale majore magisque signata et nigra". Piękna ta aberacja różni się kolorem tła jaśniejszym t. j. jasno-popielatym. Zasadniczo zaś odróżnia się prążką falistą, ostro nakreśloną i dość mocno czarną, zwyczajnie zaś jest ona u tego gatunku bladą i niewiele odbija od tła. Szczególnie wyróżnia tę aberację plama wierzchołkowa na spodzie skrzydeł przednich, jest bowiem znacznie większą, mocno nakreśloną i czarną. Odwrót więc przypomina nakreślenie gatunku *Boarmia roboraria* Schiff. Wyhodowana z wieloma zwykłemi okazami z gąsienic zbieranych w Polskiej Rzęśnie r. 1919. Nadaję jej nazwę ab. *pulcherrima*. Nowa dla Małopolski i Europy.

Arctiidae.

PARASEMIA Hb.

Plantaginis L. nov. ab. „alis omnibus unicoloribus albidis, corpore albidiore, signaturis nullis, mas". Aberacja ta przedstawia typowy albinismus. Jest ona koloru brudno-białego, także ciało i różki. Tylko przy brzegu lewych skrzydeł przednich i tylnych posiada po jednej czarnej plamce, które to plamy zdarzają się nie rzadko u tego rodzaju aberacyj. Zresztą nie jest czysto białą, lecz wygląda jakby nieco odymiona. Rzadki ten wyrodek złapałem w Worochcie 20. czerwca 1913 r. Nadaję jej nazwę: ab. *alba* ♂. Nowa dla Małopolski i Europy.

Lwów, w marcu 1921 r.

RÉSUMÉ.

Der Verfasser gibt folgende neue Formen von *Lepidopteren* an: 1) *Nemeobius lucina* L. ab. *albofasciata* nova ab. 2. *Hadena adusta* Esp. v. *carpathica* nov. var. 3. *Cymatophora or*. F. ab. *juncta* nov. ab. 4. *Acidalia strigaria* Hb. ab. *mus* nov. ab. 5. *Boarmia consortaria* F. ab. *pulcherrima* n. ab. 6. *Parasemia plantaginis* L. ab. ♂ *alba* n. ab.

Für Kleinpolen als neu nennt der Verfasser: 1. *Smerinthus populi* L. ab. *rufescens* Sal. Longch. 2. *Agrotis fimbria* L. ab. *brunnea* Tutt. 3. *A. f.* ab. *virescens* Tutt. 4. *A. primulae* Esp. v. *conflua* Tr. 5. *Bombycia viminalis* F. v. *obscura* Stgr. 6. *Xylina ingrica* HS. ab. (v.) *pexata Grote.*

NIEZWYKŁE ŻEROWANIE KORNIKA BRÓZDKOWANEGO *(PITYOPHTHORUS MICROGRAPHUS L.)*

[THE UNCOMMON FEEDING OF THE BARK-BEETLE *(PITYOPHTHORUS MICROGRAPHUS L.)]*.

podał

A. KOZIKOWSKI (Lwów).

Drobny ten 1·1 do 1·5 *mm* długości mierzący kornik występuje zwykle w żerdziowinach świerkowych, rzadziej już na jodle, sośnie pospolitej i wejmutce, a zatem na drzewach szpilkowych, jak zresztą wszystkie jemu pokrewne gatunki. Mimo to złapałem go d. 4. IX. 1914 w Rymanowie-zdroju, żerującego na czereśni. Niedowierzając sobie z powodu osobliwości żerowania tego wybitnego szkodnika drzew szpilkowych na drzewie liściastem, poprosiłem jeszcze śp. Marjana Łomnickiego o sprawdzenie oznaczenia gatunku, które potwierdziło moją determinację.

Jak na załączonej fotografji kawałka drzewa czereśni widać, był to dopiero początek żerowania, ale już z tego sądzić można, że obraz żerowania byłby taki sam, jak na drzewach szpilkowych. Komórka godowa bowiem wygryziona jest w drzewie pod korą, chodniki macierzyste zataczają poprzeczne łuki o ostrych konturach naokoło strzały, widać w nich też już poszczególne nyże jajowe i początkowy żer młodej larwy. Czy jednak potomstwo byłoby w czereśni dojrzało i wydało owada doskonałego, jest rzeczą wątpliwą, gdyż w niektórych chodnikach macierzystych, bynajmniej niedokończonych, znalazłem nieżywe, spleśniałe samiczki.

Okazy pochodzą z młodej czereśni, którą znalazłem ściętą wśród żerdziowiny świerkowej w dolinie zdroju rymanowskiego na północny wschód od samego zdroju.

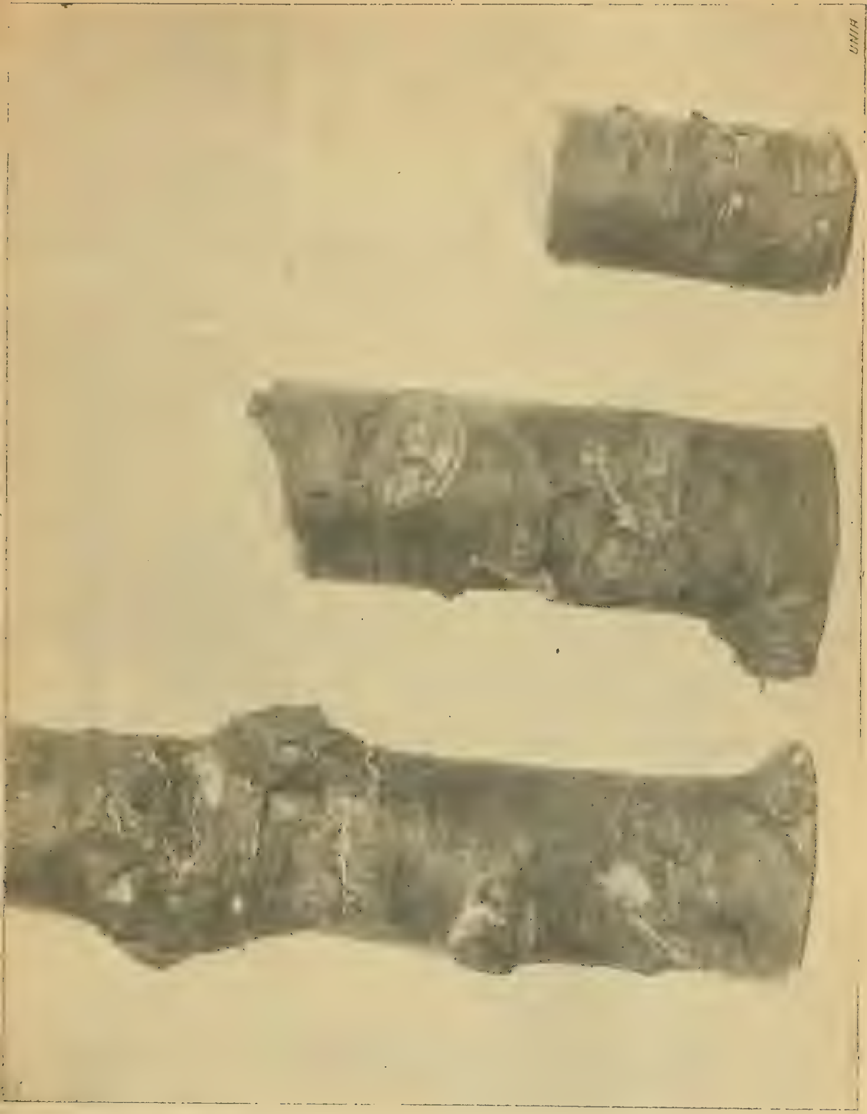

Gałązki czereśni z gniazdami kornika brózdkowanego (*Pityophthorus micrographus L.*)
The cherry-tree branchs with the burrows of the bark-beetle (*Pityophthorus micrographus L.*)

SUMMARY.

This bark-beetle a distinct parasite of the spruce was found by the author on the 4. th september 1914 at Rymanów feeding on a cherry-tree branch in a young spruce wood.

FAUNA OWADÓW OKOLIC LWOWA

[LES INSECTES DES ENVIRONS DE LEOPOL]

CHRYSIDIDAE (Hym.)

podał

JAN NOSKIEWICZ.

Poniższy wykaz zestawiam głównie na podstawie własnych materjałów złotek, zebranych w latach 1916—1918. Z gatunków podanych w dawniejszej literaturze dla okolic Lwowa sam nie obserwowałem: *Hedychrum rutilans* Shuck i *Chrysis splendidula* Rossi. Przytaczam je z pracy Niezabitowskiego w Spr. Kom. Fizj. Polsk. Ak. Um. T. XXV. W nomenklaturze stosuję się do nowszych znanych mi publikacji Trautmanna. Jemu zawdzięczam też sprawdzenie kilku oznaczeń. Miesiące połowów zaznaczyłem w liczbach rzymskich.

Cleptes semiauratus L. Wulka 13. VII. 16. ♀ leg. J. Łomnicki, Hołosko Mł. 30. V. 17, ♀.

Cl. nitidulus F. Hołosko Mł. 30. V. 17, ♀.

var. *fallax* Mocs. Lesienice 25. VIII. 18, ♂. Okaz ten stosunkowo b. duży (długość 6·5 *mm*) posiada piszczele nóg średnich i tylnych żółto-czerwone, ciemię, przed- i śródplecze niebiesko-zielone ze stałym złotym połyskiem, a zęby boczne zaplecza krótkie i tępe. Odpowiada zatem zupełnie *Cl. fallax* Mocs. Duże rozmiary ciała i barwa krętarzy zbliżają go jednak do *nitidulus* F. tak, że zajmuje on do pewnego stopnia stanowisko pośrednie między obu gatunkami. To skłoniło mię do uznania *Cl. fallax* Mocs. za odmianę *Cl. nitidulus* F.

Notosus constrictus Först. Dość pospolity na motylkowych i baldaszkowych od VI — VIII, ♀♂. U obserwowanych okazów waha się długość ciała od 4·8 — 6·5 *mm* (♀) i 5 — 6·2 *mm* (♂). W barwie tułowia i głowy możliwe są wszelkie odcienia od barwy kobaltowo-błękitnej do zielono-niebieskiej z lekkim złotym połyskiem. Niebiesko-zielony odcień zaznacza się często w różnym natężeniu i na 2 pierwszych odcinkach odwłoka. Osobniki silnie w ten sposób zabarwione należą do odmiany *angustatus* Kohl. Punkcikowanie odwłoka wykazuje liczne przejścia od b. drobnego i rozrzuconego do grubego i gęstego (*N. kohli* Mocs.). W uwłosieniu głowy istnieją pewne stale się powtarzające różnice między obu płciami. Wzdłuż ostrej krawędzi głowy na granicy jej bocznej i spodniej powierzchni, od skroni aż po policzki, posiadają ♀ szereg b. krótkich, sztywnych, gęsto obok siebie stojących, ciemnych, grubych, o jednakowej prawie długości włosków-szczecinek, podczas gdy u ♂ znajdują się tu długie (mniej więcej 4 razy dłuższe niż u ♀), nierówne, rzadko ustawione, jasne, cienkie włoski. Ta sama różnica powtarza się prawdopopobnie (choć nie tak może wyraźnie) i u innych gatunków rodzaju *Notosus*. Z powodu zbyt małych materjałów nie mogę jednak tego stanowczo stwierdzić. W rodzaju *Ellampus*, u żadnego ze znanych mi gatunków podobnego zjawiska nie zauważyłem.

var. *angustatus* Mocs., razem z formą typową.

N. panzeri F. Hołosko Wk., 6. VIII. 17. ♀ na wydmie.

var. *soror* Mocs. Lwów, 29. VII.

var. *spina* Lep. Brzuchowice 20. VII. 18. ♀. I u tego okazu zaznacza się, choć tylko słabo, poprzeczne zmarszczkowanie pólka czołowego.

Ellampus aeneus F. Brzuchowice 9. VI. 18. ♀.

var. *chevrieri* Tourn. Biłohorszcze 10. VIII. 17. ♂.

E. auratus L. Pospolity od V—IX. ♀, ♂. W barwie i plastyce b. zmienny. Niektóre okazy (szczególnie ze Starego Sioła) wykazują stosunkowo b. grube punkcikowanie odwłoka.

E. bidentulus Lep. rasa *wesmaeli* Chevr. Hołosko wk. 20. VI. 18. ♀, 21. VII. 18. ♂, 2. VIII. 18. ♂, 13. VIII. 17. ♂, Malechów 7. VIII. 18. ♂. Niektóre okazy, o słabo, poprzecznie prążkowanym pólku czołowym, zbliżają się do formy typowej. W gęstości i grubości punkcikowania odwłoka daje się zauważyć silna zmienność indywidualna.

E. pusillus F. Hołosko Wk., Brzuchowice, Łyczaków, Lesienice, Winniki, ♀, — od VI — VIII, przy ściankach glinowych i na piaskach. U wszystkich okazów tarczka i zatarczka z silnym złotym połyskiem. Duża zmienność indywidualna w punkcikowaniu i głębokości wcięcia końcowego 3 odcinka odwłoka.

E. violaceus Scop. Brzuchowice 22. VII. 17. ♀.

E. truncatus Dahlb. Brzuchowice 9. VI. 18. ♀.

Holopyga gloriosa Fab. Brzuchowice 1. VII. 17. ♂, Hołosko Mł. 10. VI. leg. Kłapacz.

var. *amoenula* Dhlb. Hołosko Wk., Hołosko Mł., Brzuchowice, Łyczaków, Lesienice, VI—VIII. ♀, ♂.

Hedychrydium ardens Coq. Pospolity, szczególnie na piaskach. Hołosko Wk., Hołosko Mł., Brzuchowice, Rzęsna Polska, Zapytów, Janów, Lesienice, Marjówka, Krzywczyce, Winniki V—IX. ♀, ♂. Złota barwa na głowie i tułowiu u jednych okazów dość silna i wyraźna, u wielu zaznacza się słabym tylko b. połyskiem. Te ostatnie stanowią przejście do var. *viridis* Trautm. Osobniki zbierane na wiosnę mają tarczkę i zatarczkę najczęściej jasno niebiesko-zieloną prawie bez złotego połysku. Poławiałem je przy gniazdach *Tachytes nitidus* F.

H. integrum Dahlb. Na wydmach, w towarzystwie *Harpactes lunatus* Dahlb. dość częsty. Hołosko Wk., Brzuchowice, Rzęsna Polska, Strychowalec VI—VIII. ♂, ♀. W materjałach moich przeważają okazy o ciemieniu i tułowiu zielonym, trafiają się jednak także z silnym złocisto-miedzianym połyskiem.

H. purpurascens Dahlb. Popobnie jak poprzedni tylko w obszarach wydmowych. Hołosko Wk., Brzuchowice, Rzęsna Polska, VII—VIII. ♀, ♂. Widywałem go najczęściej w obrębie gniazd *Stisus tridens* F. Wyraźnych przejść do poprzedniego gatunku nie znam i oba te gatunki uważam za odrębne. W Polsce wykazano go ze Ślązka i Poznańskiego.

H. roseum Rossi. Hamulec 28. VII. 18. ♀. Forma typowa.

Hedychrum coerulescens Shuck. Lwów.

H. gerstäckeri Chevr. Hołosko Wk., Brzuchowice, Wulka, Sokolniki, przy ściankach glinowych i na piaskach. VI—IX. ♀, ♂.

H. nobile Scop. Pospolity od V—IX. ♀, ♂.

H. rutilans Dhlb. Dość pospolity, szczególnie w okolicach piaszczystych. Hołosko Wk., Brzuchowice, Rzęsna Polska, Sokolniki. VI—IX. ♀, ♂. Zbierałem go najczęściej na *Jasione*, *Achillea* i *Scabiosa*. W długości ciała waha od 6—10 *mm*.

Pseudochrysis neglecta Shuck. Przy ściankach i zboczach glinowych pospolity. Hołosko Wk., Kortumówka, Łyczaków, Lesienice, Czartowska Skała, Wulka. V—VII. ♀, ♂.

Spinolia unicolor Dahlb. W obszarach lotnych piasków dość częsty. Hołosko Wk., Brzuchowice, Rzęsna Polska, Rudno, VI—IX. ♀, ♂. Barwa dość zmienna od ciemno fjoletowej do jasno niebiesko-zielonej. U okazów fjoletowych 3 odcinek odwłoka stale silnie wydłużony i w tyle łukowato zaokrąglony, u jasnych znacznie krótszy i prawie prosto ścięty. Obserwowałem je stale w locie, tuż przy ziemi. Gospodarza (rzy?) nie mogłem odkryć.

Parnopes grandior Pall. Częsty na wydmach. Hołosko Wk., Rzęsna Polska, Brzuchowice, Strychowalec, Zapytów, VI—IX. ♀, ♂.

var. *fasciatus* Mocs. Brzuchowice 1. VII. 17. ♂.

Holochrysis austriaca F. Przy ściankach glinowych obok Lesienic i Krzywczyc, VI—VII. ♀, ♂.

H. hirsuta Gerst. Brzuchowice 28. IV. 18. ♀, na pniu sosny, u brzegu tundry.

H. pustulosa Ab. Na starych płotach, słupach, pniach sosen etc. Rzęsna Polska 28. IV. 18. ♀, ♂, Brzuchowice 10. VI. ♀, Zapytów (Borek Romansówka) 3. IV. ♂. Punkcikowanie odwłoka b. różne. U jednych okazów (samce z Zapytowa) gęste i prawie równomierne (oznaczył je dr. Trautmann), u innych bardzo rozrzucone i wyraźnie podwójne. U ♂ z Zapytowa różki rufinistyczne.

Monochrysis succincta L. v. *bicolor* Lep. Pospolity na piaskach, zrębach i ugorach. Brzuchowice, Hołosko Wk., Rzęsna Polska, Janów, Strychowalec, V — VIII. ♀, ♂. U samców tułów często prawie bez złotego połysku, niebiesko-zielony.

Trichrysis cyanea L. Pospolity na drewnianych płotach, słupach, ściankach glinowych, murach etc. ♀, ♂, V—IX. W wielkości b. zmienny.

Tetrachrysis fulgida L. Brzuchowice 10. VI. ♀, ♂, Kleparów 30. VII. ♀. Na drewnianych płotach i słupach.

T. ignita L. B. pospolity V—IX. ♀, ♂.

v. *longula* Ab. Zamarstynów 1. VII. 18, przy ściance glinowej.

T. auripes Wesm. Tylko wzdłuż linji Roztocza. Lesienice, Marjówka, Pasieki. V—VII. ♀, ♂.

T. scutellaris F. Zaszków 18. VIII. ♂, na ściance kredowej.

T. rutilans Oliv. v. *splendidula* Rossi. Lwów.

T. sybarita Först. Michałowszczyzna 20. VIII. 18. ♀, przy ściance glinowej.

T. viridula L. Przy ściankach glinowych dość pospolity. Wulka, Lesienice, Sokolniki, G. Kortumowa, Michałowszczyzna, Hołosko Wk., Pasieki, Łyczaków, Kadecka, Czartowska Skała. V—VIII. ♀, ♂.

RÉSUMÉ.

Es werden die vom Verfasser in Lembergs Umgebung in den Jahren 1916—1918 gesammelten Goldwespen - Arten auf-

gezählt u. die Veränderlichkeit mancher von ihnen besprochen. Bei *Notosus constrictus* Först. ist Sexualdimorphismus constatiert. Die Männchen dieser Art zeigen nämlich auf der scharfen Kante zwischen der unteren u. der seitlichen Fläche des Kopfes eine nur ziemlich lose, lange, weissliche Behaarung, während die Weibchen auf derselben Stelle eine Reihe von dicht bei einander stehenden, sehr kurzen, schwarzen, steifen borstenähnlichen Härchen aufweisen. Derselbe Dimorphismus ist warscheinlich auch manchen anderen *Notosus*-Arten eigen, während er bei keiner der vom Verfasser beobachteten *Ellampus*-Arten vorkommt.

MOTYLE *(LEPIDOPTERA)*

RZADSZE I NOWE, ZEBRANE W LATACH 1911 do 1921 W OKOLICACH LWOWA, JANOWA, MIKULICZYNA I WOROCHTY. — CZĘŚĆ III.

[SELTENERE UND NEUE LEPIDOPTEREN, GESAMMELT IN JAHREN 1911 - 1921 IN DER UMGEGEND VON LEMBERG, JANÓW, MIKULICZYN UND WOROCHTA. — III. TEIL.]

podał

AUGUST STÖCKL.

W ostatnich latach z powodu wojny i skutkiem niemożności robienia dalszych wycieczek, zdołałem w powyższym okresie czasu szczupły tylko zebrać materjał.

Przeprowadziłem przeto szczegółową rewizję mojego zbioru motyli krajowych i przy pomocy dzieł Seitza, Spulera i broszurk. A. Pieszczeka, traktującej specjalnie o gatunku *Colias Myrmidone* Esp., podaję w niniejszej części nowe dla naszej fauny aberacje oraz takie odmiany, które do niedawna niesłusznie uważane były za synonimy i jako takie w katalogu Dr. Staundingera i Dr. H Rebla (Berlin 1901) nieuwzględnione.

W części tej podałem tylko odmiany i aberacje uwagi godniejsze, które w przeciągu mojej 38 letniej pracy entomologicznej zebrałem, zwłaszcza takie, które mają wybitne cechy odmian i aberacji, — formy, które różnią się tylko drobnemi często nawet mało znaczącemi znamionami w ubarwieniu, opuściłem.

Podane odmiany i aberacje ułożone są podług wyżej wymienionego katalogu Dr. Staudingera i Dr. H. Rebla z r. 1901, przyczem zaznaczyłem gwiazdką formy dla fauny naszej nowe.

MACROLEPIDOPTERA.

Pieridae.

COLIAS F.

1* *Hyale* L. ab. *apicata* Tutt. Okazy, u których obwódka na skrzydłach przednich jest bez plamek prawie jednostajnie ciemna, koniec lipca, Brzuchowice.

2* *Hyale* L. ab. *obsoleta* Tutt. Okazy, u których prawie zupełnie brak ciemnej obwódki na dolnych skrzydłach — razem z poprzedzającym.

3 *Hyale* L. ab. *flava* Husz. Okazy, u których plamy przy obwódce na przednich skrzydłach są duże, razem się łączą i tworzą jakoby przepaskę w ciemnej obwódce, tylne skrzydła są prawie bez obwódki, Hołosko 14 lipca. Dr. Klemensiewicz podaje taki sam okaz złapany w Pieninach z początkiem sierpnia.

4 *Myrmidone* Esp. var. *amicans* Piesz. Okazy dotychczas u nas jako typowe *myrmidone* Esp. uważane, różnią się tem, że są bledsze od typowych (u nas dotychczas nie znanych), inne mienią się fioletowo lub rzadko bardzo słabo — typowe okazy są ciemno pomarańczowe i mienią się silnie fioletowo, — koniec lipca, sierpień, okolice Lwowa.

5 *Myrmidone* Esp. ab. *edusaeformis* Klem. Okazy, u których w ciemnej obwódce skrzydeł przednich występuią żółte żyłki jak u *edusa* F., razem z poprzednim, Dr. Klemensiewicz podaje 1 okaz z Brodów.

6 *Myrmidone* Esp. ab. *edusoides* Skala. Okazy samców, u których skrzydła są tego koloru jak u *Colias edusa* F., razem z poprzednim.

7* *Myrmidone* Esp. ab. *bahri* Skala. Okazy o tle skrzydel cytrynowo-żółtem, posiadam tylko jedną samicę, złapaną 4 sierpnia w Kleparowie.

8 *Myrmidone* Esp. ab. *flavescens* Garb. Posiadam tylko jeden okaz samicy złapanej w sierpniu w Hołosku, 45 *mm* średnicy;

okaz ten zgadza się zupełnie z ryciną 21 na tablicy III. w dziełku Pieszczeka. Garbowski w broszurce swojej „Materialien zu einer Lepidopterenfauna Galiziens“ podaje, że są to okazy środkujące między *ab. alba* Stgr. a *myrmidone* Esp. lecz dokładnego opisu nie podaje, tylko „die Farbe der Oberseite hält die Mitte zwischen der ab. *alba* und der Hauptrace“. W dziełku Pieszczeka na stronie 55 opis ab. *flavescens* Garb. następujący: „Diese Form hat eine ausgesprochen ockergelbe Färbung. Das ganze Aussehen des Thieres trägt etwas düsteres an sich. Die Ränder der Vorderflügel sind breit schwarz, die kleinen gelben Saumflecke beim Weibchen verschwinden fast ganz im schwarzen Rande. Diese Verdüsterung der Farben zeigt sich gleichfalls stark an den Wurzeln der Vorderflügel. Die Hinterflügel sind in noch stärkerem Masse verdunkelt, hauptsächlich beim Weibchen. Der Rand ist nach aussen breit und derart ausgedehnt, dass die hellen Flecke sehr vermindert sind“. Posiadam jeden okaz samicy co do ubarwienia zgodny z ab. *flavescens* Garb. złapany 14 sierpnia w Kleparowie, nieco większy, u którego jednak brzeg ramienny i pachowy ma wąską smugę biało-liliowo sprószoną, również plamka nerkowata na dolnych skrzydłach jest na ciemnem tle biało-liljowa, plamy na przednich i tylnych skrzydłach są tej wielkości jak u typu lecz koloru biało-żółtego. Gdyby forma tła nie była dotychczas wyróżniona, proponuję jej nazwę *albula* nov. var.

9* *Myrmidone* Esp. ab. *obscura* Skala. Okazy samic, u których brak zupełnie żółtych plam w ciemnej obwódce skrzydeł przednich, tylne skrzydła normalne, 10 sierpnia, Hołosko Mł.

10* *Myrmidone* Esp. ab. *permaculata* Piesz. Okazy samic, u których plamy żółte na tylnych skrzydłach są duże i tak z sobą zlane, że ciemna obwódka tychże zupełnie zanika, razem z poprzednim.

11 *Myrmidone* Esp. ab. *immaculata* Stöckl. (ab. *inumbrata* Schulz.) Okazy samic, u których brak zupełny żółtych plam na skrzydłach przednich i tylnych, pierwszy okaz złapałem w sierpniu roku 1890 w Brzuchowicach, drugi 8 sierpnia 1922 w Kleparowie,

12* *Myrmidone* Esp. ab. *lutea* Żelezny. Okazy samicy o znacznie większych plamach żółtych na skrzydłach przednich i tylnych, nadto plamy te na tylnych skrzydłach są z sobą zlane i tworzą jakoby przepaskę w obwódce, okaz mój nie zupełnie zgadza się z fig. 17 Tab. II. w dziełku Pieszczeka, a mianowicie skrzydła przednie są jednostajniej pomarańczowe a plamy na dolnych skrzydłach na tle ciemniejszem jaskrawiej występują, należy jednak niewątpliwie do tej aberacji, gdyż opis na stronie 59 jest zgodny — Hołosko, początek sierpnia.

13* *Myrmidone* Esp. ab. *aurantiaca* Piesz. Okazy samicy o tle cytrynowo-żółtem, u nasady jednak lub w połowie z mniejszą lub większą smugą a raczej chmurką blado-pomarańczową — Kleparów, 30 lipca.

14* *Myrmidone* Esp. ab. *helmi* Geer. Okazy samic białe z żółtawym nalotem na skrzydłach przednich — razem z poprzedzającym.

15* *Myrmidone* Esp. ab. *pieszczeki* Pred. Okazy samic o tle skrzydeł żółtawem lub zielonawo-żółtawem i pomarańczową plamką nerkowatą na tylnych skrzydłach, — posiadam jeden okaz złapany w lipcu w okolicy Lwowa, u którego skrzydła są zielonkowate, a w obwódce na przednich skrzydłach prawie zupełnie brak jaśniejszych plamek.

16. *Myrmidone* Esp. ab. *alba* Stgr. Znane dotychczas okazy z Małopolski są nieco mniejsze i nie tak czysto białe jak te, które w dziełku A. Pieszczeka opisano (Fig. 26, Tab. III.), a ktore pochodzą z Dolnej Austrji, Grazu i Judenburgu, nasze okazy są brudno białawe i z mniej lub więcej szerszą obwódką na dolnych skrzydłach, — okolice Lwowa, dość częsty.

17. *Myrmidone* Esp. ab. *nigerrima* Piesz. Razem z poprzedzającym. Okazy białawe, u których plamy w obwódce przednich skrzydeł do połowy zanikają, a obwódka tylnych skrzydeł jest szerszą aniżeli u ab. *alba* Stgr. i sięga głębiej do brzegu pachowego, Hołosko, 4 sierpnia. Dr. Klemensiewicz podaje jeden okaz ze Lwowa.

Nymphalidae.

ARASCHNIA Hb.

18* *Levana* L. ab. *intermedia* Stich. Okazy, które tworzą przejściową formę do ab. *porima* O. — Janów, 16 lipca.

19* *Levana* L. ab. *obscura* Fent. Okazy, u których czerwono-żółtawe linje zanikają; Janów, razem z poprzedzającym.

MELITAEA F.

20 *Athalia* ab. *corythalia* Hb. Dwa okazy w Rześnie Polskiej, w czerwcu.

21* *Athalia* var. *caucasica* Stgr.. 1 okaz 20 czerwca, Brzuchowice.

22* *Athalia* ab. *navarina* Selys. 1 okaz, 27 maja 1922 koło Zubrzy.

ARGYNNIS F.

23 *Paphia* L. Posiadam okaz samca, złapanego w lipcu w Brzuchowicach, u którego wszystkie żyłki i plamki są z sobą zlane, tak że tworzą właściwie tło skrzydeł ciemne, a kolor czerwonawo-żółty pozostaje więcej tylko u nasady skrzydeł przednich i dolnych, uważam go za wyrodka.

24 *Laodice* Pallas. Posiadam okaz samca, złapanego w lipcu pod Czartowską Skałą, u którego na przednich i tylnych skrzydłach znajdują się białe plamy (po jednej na każdem skrzydle) 3—5 *mm* średnicy, na dolnych skrzydłach większe. Wypadki takie zdarzają się także i u innych gatunków *Argynnis* F. Uważam go również za wyrodka nie zasługującego na osobną nazwę.

Lycaenidae.

LYCAENA F.

25* *Argus* L. ab. *unicolor* Seitz. Samice, u których brak czerwonawych plamek na skrzydłach przednich i tylnych, w połowie lipca, Janów.

26* *Argyrognomon* Brgstr. ab. *unicolor* Favre. Samice, u których również brak czerwonych plamek na skrzydłach przednich i tylnych, — 4 lipca w Janowie.

27* *Icarus* Rott. ab. *icarinus* Scriba. Złapałem w maju pod Czartowską Skałą okaz przejściowy do formy *caerulescens* Wheel.

28* *Cyllarus* Rott. ab. *dimus* Bgstr. Odznacza się tem, że na spodzie skrzydeł przednich znajdują się tylko cztery okrągłe czarne punkciki, Lesienice 20 maja.

CYANIRIS Dalm.

29 *Argiolus* L. ab. *parvipuncta* Fuchs. Złapałem 14 lipca

w Lesienicach, a więc w drugiej generacji, odznacza się znacznie mniejszemi punktami na odwrocie skrzydeł.

Sphingidae.

SMERINTHUS Latr.

30* *Populi* L. ab. *grisea* Gillm. Wychowałem okaz samicy jasno popielato-żółtawy prawie bez przepaski z lekko różowym nalotem, Lwów 10 maja.

31* *Populi* L. ab. *incarnata* Aust. Zdarzają się okazy, u których skrzydła przednie i tylne są różowo-siwe, w maju z poczwarki wylęgły.

DEILEPHILA O.

32* *Euphorbiae* L. ab. *helioscopiae* Selys. Okazy, u których na dolnych skrzydłach brak czarnej wstęgi na końcu skrzydeł, wylęgły z poczwarki w domu 12 maja.

33* *Euphorbiae* L. ab. *praenubila* Schulz. Okazy znacznie ciemniejsze, czarna wstęga na dolnych skrzydłach podwójnie szeroka, również jak poprzedni z poczwarki.

Notodontidae.

PYGAERA O.

34 *Anastomosis* L. var. et ab. *tristis* Stgr. Znalezione u nas okazy należą tylko do przejściowej ab. *tristis* Stgr.

Lymantriidae.

EUPROCTIS Hb.

35 *Chrysorrhoea* L. ab. *punctella* Seitz. Okazy o pojedyńczych czarnych punktach, jeżeli te punkty są liczniejsze i tworzą jakoby rzędy tychże, natenczas jest to ab. *punctigera* Teich.

LYMANTRIA Hb.

36* *Dispar* L. ab. *disparina* Müll. Posiadam okaz samicy biało-żółtawej prawie zupełnie bez nakreśleń.

37* *Monacha* L. ab. *atra* Linst. Okazy o zupełnie czarnych skrzydłach przednich bez nakreśleń.

Lasiocampidae.

MALACOSOMA Hb.

38* *Neustria* L. ab. *unicolor* Aign. Okazy, u których skrzydła przednie są jednobarwne, 16 lipca Lwów.

39* *Neustria* L. ab. *maculifera* Kol. Są okazy, u których przepaska na skrzydłach przednich jest przerwaną lub znajduje się tylko część tejże na brzegu ramiennym, wychowałem z gąsienicy, motyl 3 lipca.

LASIOCAMPA Schrk.

40* *Quercus* L. var. *alpina* Frey. Znachodziłem w górach w Worochcie i Mikuliczynie tak samce jak i samice znacznie większe od typowych i ciemniejsze, posiadam jeden okaz samicy blado bronzowej, drugi znacznie jaśniejszy złudnie do samicy ab. *russica* Seitz. podobny, lata w górach od połowy czerwca.

DENDROLIMUS Germ.

41* *Pini* L. ab. *unicolor-brunnea* Rbl. Jednobarwnie czerwono bronzowe okazy, u których nakreślenia zanikają zupełnie, Brzuchowice 11 lipca.

42* *Pini* L. ab. *grisescens* Rbl. Skrzydła przednie mają tło siwe, na którem rysunki wydatnie występują; 11 lipca.

43 *Pini* L. var. *montana* Strg. W Worochcie znalazłem gąsienicę w czerwcu po przezimowaniu, którą karmiłem dalej w domu świerkiem, po drugiem przezimowaniu wydała na wiosnę piękną samicę.

Noctuidae.

ACRONICTA O.

44* *Aceris* L. ab. *infuscata* Haw. Okazy, u których przednie skrzydła są zupełnie zmienione, ab. *candelisequa* Esp. ma stanowić według Seitza formę przejściową, motyl 18 maja.

45* *Psi* L. ab. *suffusa* Tutt. Okazy ciemno-siwe podobne do *tridens*. Lwów 16 maja.

46 *Cuspis* Hbn. Posiadam okaz odmienny od typowego z mocno przyciemnionemi przedniemi skrzydełkami i tylnemi, podobny do ab. *leucocuspis* Bllr. lecz mniejszy znany z północnych Chin i Japonji.

47* *Euphorbiae* F. ab. *esulae* Hbn. Okazy mniejsze o słabych niewyraźnych nakreśleniach (*abscondita* Tr.). Brzuchowice 10 maja.

AGROTIS O.

48* *Fimbria* L. ab. *rufa* Tutt. Okazy o czerwonawych skrzydłach; 20 czerwca Białohorszcze.

49* *Fimbria* L. ab. *solani* F. Okazy ciemno oliwkowo-zielonawe, w tym czasie jak poprzedni.

50 *Comes* Hb. Jest według Seitza tylko formą gat. *orbona* Hufn., różniącą się jednostajniejszem ubarwieniem z niewyraźnemi nakreśleniami.

51* *Festiva* Schiff. Posiadam jeden tylko okaz typowy złapany w czerwcu w Białohorszczu, wszystkie inne należą do ab. *primulae* Esp.; okazy górskie noszą wybitne cechy tej aberacji.

52* *Cinerea* Hb. ab. *livonica* Teich. Okazy, u których skrzydła są zaciemnione, bronzowawe, czerwiec Lwów.

53* *Exclamationis* L. ab. *serena* Alph. Posiadam okaz wychowany z poczwarki, u którego skrzydła przednie są popielate. — motyl w Zubrzy 4 lipca.

54* *Tritici* L. ab. *eruta* Hb. Okazy, u których skrzydła przednie są zaciemnione więcej jednostajnie tak, że nakreślenia mniej lub więcej zanikają — Janów w lipcu.

55* *Segetum* Schiff ab. *pallida* Strg. Okazy zwykle nieco mniejsze, u których skrzydła przednie są białawo-siwe z mniej wyraźnemi nakreśleniami, 4 lipca Zubrza.

56* *Corticea* Hb. ab. *clavigerus* Haw. Okazy, których skrzydła przednie nie mają ciemnego oprószenia; ciemne plamki wydatniejsze, koniec czerwca Lwów.

57* *Ypsilon* Rott. ab. *annexa* Stph. Posiadam jeden okaz mały z rozpięciem skrzydeł 3 ctm.; uważam go za wygłodka a nie aberację; złapany 14 sierpnia na przynętę.

MAMESTRA Hb.

58* *Chrysozona* Bkh. ab. *caduca* H. Schäff. Okazy, które na przednich skrzydłach mają blado pomarańczowe kropeczki, koniec lipca.

MIANA Stph.

59* *Strigilis* Cl. ab. *aerata* Esp. Okazy o skrzydłach mniej lub więcej czerwonawo-bronzowych przy brzegu przednich skrzydeł jaśniejsze, w czerwcu na parkanach.

60* *Strigilis* Cl. ab. *suffumata* Seitz. Posiadam okaz złapany 30 lipca w Lesienicach, u którego końce skrzydeł przednich są szarawe zaś tło skrzydeł czarniawo bronzowe jakby odymione.

61* *Captiuncula* Tr. v. *expolita* Dbl. Posiadam jednego samca złapanego w lipcu w okolicy Mikuliczyna, którego skrzydła są siwo-bronzowawe.

BRYOPHILA Tr. (METACHROSTIS Hbn.)

62* *Strigula* Bkh. (*Receptricula* Hbn.). Kilka okazów wychowałem z porostów drzewnych w czerwcu.

HADENA Schrk.

63* *Monoglypha* Hufn. ab. *intacta* Peters. Okazy ciemniejsze od typowych, na przednich skrzydłach w brzegu pachowym brak jaśniejszej plamki, Biłohorszcze 3 lipca.

64* *Rurea* F. ab. *intermedia* Tutt. Według Seitza są okazy stanowiące przejściową formę do *rurea* F. o tle skrzydeł rdzawo-czerwonym, Lwów 29 czerwca.

65* *Rurea* F. ab. *putris* Hbn. Posiadam okaz złapany w czerwcu w Worochcie, o tle skrzydeł siwo-rdzawem, pole środkowe między brzegiem ramiennym a pachowym ciemniejsze, linjami odgraniczone, białe nakreślenia na brzegu pachowym dość wydatne.

66* *Secalis* L. ab. *oculea* Guen. Okazy, których skrzydła przednie na brzegu pachowym i przy krańcu są jaśniejsze, więcej gliniasto-żółte a tylko brzeg ramienny i przy rzęsach rdzawo-bronzowe, w połowie lipca, Lwów.

67* *Secalis* L. ab. *didyma* Esp. Okazy, u których tło skrzydeł jest tego samego koloru, co przepaska t. j. bronzowe i z jasną plamką nerkowatą, razem z poprzednim.

BROTOLOMIA Ld.

68* *Meticulosa* L. ab. *suffusa* Seitz. Okazy, u których skrzydła przednie mają tło czerwonawe, należą do tej aberacji, Lwów 15 września, 1 okaz.

HELOTROPHA Ld.

69* *Leucostigma* Hb. ab. *albipuncta* Tutt. Aberacja o prawie śnieżno białej plamce nerkowatej na przednich skrzydłach, Biłohorszcze, lipiec na przynętę.

HYDROECIA Gn.

70* *Nictitans* Bkh. ab. *pallescens* Stgr. Przednie skrzydła o połowę jaśniejsze od typowych, 7 lipca, Lwów.

TAPINOSTOLA Ld.

71 *Fulva* Hb. ab. *hellmanni* Ev. Według Seitza jest *hellmanni* Ev. aberacją *fulva* Hb. a nie osobnym gatunkiem, 30 czerwca w Biłohorszczu.

TAENIOCAMPA Gn.

72* *Pulverulenta* Esp. ab. *pusilla* Harr. Okazy jednobarwnie siwe bez czerwonawego nalotu.

73* *Populeti* Tr. ab. *intermedia* Steph. Okazy ciemno bronzowe z nieco czerwonawym nalotem.

74* *Incerta* Hufn. ab. *coerulescens* Tutt. Jasno-popielate okazy, nieco w niebieskawe wpadające.

75* *Incerta* Hufn. ab. *subcarnea* Seitz. Okazy czerwonawosiwe z ciemno bronzową plamką nerkowatą.

76* *Incerta* Hufn. ab. *subsetacea* Harr. Okazy o łupkowosiwem tle skrzydeł bez czerwonawego nalotu.

77* *Stabilis* View. ab. *pallida* Tutt. Okazy popielatawe z nieco żółtawym nalotem.

78* *Gracilis* F. ab. *pallida* Steph. Aberacja biaława z słabemi nakreśleniami.

79* *Gracilis* F. ab. *rosea* Tutt. Skrzydła przednie różowosiwe, — wszystkie w kwietniu w nocy na baziach Iwy kwitnącej.

PANOLIS Hb.

80 *Piniperda* Panz. (*Flammea* Schiff.). Kilka okazów znalazłem w pierwszych dniach maja w Janowie.

81 *Piniperda* Panz. ab. *griseovariegata* Goeze. Okazy brudno-siwe z ciemno bronzowemi nakreśleniami; trzy motyle zbiłem ze sosny w maju w Rzęśnie Polskiej.

CALYMNIA Hb.

82* *Trapezina* L. ab. *rufa* Tutt. Okazy o tle skrzydeł przednich czerwonawem.

83* *Trapezina* L. ab. *ochrea* Tutt. Okazy o tle skrzydeł glinkowo - biało - żółtem.

84* *Trapezina* L. ab. *carnea* Seitz. Okazy również żółtawe, jednakże z czerwonawą przepaską.

85* *Trapezina* L. ab. *pallida* Tutt. Okazy blado brudno-żółte, — wszystkie wylęgłe w lipcu z poczwarek.

DYSCHORISTA Ld.

86* *Fissipuncta* Hw. ab. *corticea* Esp. Okazy nieco większe, u których skrzydła przednie są nieco czerwonawo naleciałe, Hołosko 6 lipca.

XYLINA Tr.

87* *Furcifera* Hufn. ab. *variegata* Spul. Posiadam jeden piękny okaz złapany 14 września na przynętę w Biłohorszczu o tle skrzydeł srebrzysto - białem a ciemne nakreślenia ostro są uwydatnione.

XYLOMYGES Gn.

88* *Conspicillaris* L. ab. *intermedia* Tutt. Okazy przejściowe do ab. *melaleuca* View.; w kwietniu na parkanie.

HELIOTHIS O.

89* *Ononis* F. v. et ab. *intensiva* Seitz. Okazy znacznie mniejsze od typowych, ciemniej nakreślone, ciemna przepaska na tylnych skrzydłach łączy się w połowie z nasadą skrzydeł tak, że tworzy dwie małe żółtawe plamki, Janów 8 lipca.

PLUSIA O.

90* *Chrysitis* L. ab. *juncta* Tutt. Okazy, u których przepaska na przednich skrzydłach jest mniej lub więcej przerwaną, należą do tej aberacji; 10 września we Lwowie.

91* *Gamma* L. ab. *rufescens* Tutt. Jeden okaz o tle skrzydeł czerwonawo - brunatnem złapałem w okolicy Zakopanego dnia 2 lipca.

PSEUDOPHIA Gn.

92* *Lunaris* Schiff. ab. *rufa* Oberth. Skrzydła jednostajnie czerwono-brunatne, mniej lub więcej bez nakreśleń względnie przepaski, Hołosko w połowie maja.

CATOCALA Schr.

93* *Sponsa* L. ab. *fasciata* Spul. Okazy do tej aberacji należące mają pole środkowe na przednich skrzydłach mniej lub więcej białawo-siwe, Zubrza 16 lipca.

Cymatophoridae.

CYMATOPHORA Tr.

94* *Or* F. ab. *fasciata* nov. ab. Posiadam okaz wychowany z poczwarki w maju, u którego na przednich skrzydłach jest przepaska 3 do 4 *mm* szeroka koloru jasno popielatego.

POLYPLOCA Hb.

95* *Ridens* F. ab. *xanthoceros* Hbn. Okazy o skrzydłach przednich oliwkowo - bronzowych bez białawych nakreśleń. — 10 kwietnia, Biłohorszcze.

96* *Ridens* F. ab. *interrupta* Tutt. Skrzydła przednie z białawemi nakreśleniami a przepaska środkowa przerwana a raczej przedzielona w poprzek skrzydeł; wychowany z gąsienicy motyl, 10 kwietnia.

Geometridae.

ACIDALIA Tr.

97 *Umbelaria* Hb. Z końcem maja i w czerwcu w Janowie na zrębach krzaczastych nie rzadki, posiadam także z Janowa jeden okaz samicy znacznie mniejszy, gęściej czarnemi kropeczkami obsiany, podobny okaz samca złapany w Rzęśnie Polskiej posiada Dr. M. Świątkiewicz.

LYTHRIA Hb.

98 *Purpurata* L. (*Cruentaria* Guen.). Okazy dotychczas u nas jako *purpuraria* L. po zbiorach oznaczone. Według Seitza różni się *purpurata* L. tem, że kolor skrzydeł przednich jest więcej

żółtawy a czerwona przepaska na tychże znacznie węższa i równomiernie od końca skrzydeł oddalona, nie tak ukośna jak u *purpuraria* L.

LARENTIA L.

99* *Variata* Schiff. ab. *nigrofasciata* Gmphg. — Złapałem w czerwcu w Worochcie, skrzydła siwo-białe, przepaska ciemno bronzowa.

100* *Truncata* Hufn. ab. *centumnotata* Schulz. Pole środkowe skrzydeł przednich białawe, dwa okazy złapałem 21 czerwca w Worochcie.

101* *Quadrifasciaria* Cl. ab. *dissolutaria* Peterson. Okazy, u których przepaska na przednich skrzydłach jest z czarnych linijek utworzona, Lwów w lipcu.

102* *Ferrugata* Cl. ab. *coarctata* Prout. Okazy z wąziutką ciemną przepaską 1—2 *mm*, złapany w Worochcie na Rebrowaczu 16 czerwca 1922.

103* *Bilineata* L. ab. *infuscata* Gmpgh. Dość częsta aberacja szczególnie samic, z mniej lub więcej ciemnemi linjami na przednich skrzydłach, maj czerwiec okolice Lwowa.

104* *Autumnalis* Ström ab. *literata* Don. Okazy, u których pole środkowe przednich skrzydeł jest białawe, zresztą są nakreślenia zwykle ciemniejsze aniżeli u typu, przy końcu maja, czerwiec, Zubrza, Mikuliczyn, Worochta.

TEPHROCLYSTIA Hb. (EUPITHECIA Curt.)

105 *Togata* Hb., *strobilata* Bkh., *abietaria* Goeze ściąga Seitz. pod jedną nazwę *pini* Retz; jest bowiem jednym i tym samym gatunkiem, różniącym się tylko co do wielkości. *Togata* Hb. łapałem w czerwcu w Mikuliczynie i Worochcie razem z *abietaria* Goeze wyłącznie na świerkach nie na jodłach; także w maju w Janowie 1 okaz *togata* Hb. na świerkach, a *abietaria* Goeze na sosnach i na świerkach, uważam przeto *abietaria* Goeze jako osobną aberację, a nie synonim.

106* *Goossensiata* Mab. Wychowałem w większej ilości z gąsienic, znalezionych w jesieni na wrzosach w Rzęśnie Polskiej motyl złudnie podobny do mniejszych okazów *absinthiata* Cl.

107 *Actaeata* Walder. Wychowałem również w większej ilości

z gąsienic znalezionych we wrześniu w Janowie na *Cimicifuga foetida* L.

108* *Egenaria* H. Schiff. Złapałem jeden okaz z końcem maja we Lwowie w ogrodzie na parkanie, który zgadza się zupełnie z opisem i ryciną w dziele Ditzego Tabl. IV. Fig. 1 (Beiträge zur Kenntniss der Eupithecien).

ARICHANNA Moore.

109* *Melanaria* L. ab. *striata* nov. ab. Złapałem 20 czerwca w Rzęśnie Polskiej, różni się tem od typowego, że obydwa rzędy czarnych kropek tak na skrzydłach przednich jak i na tylnych są z sobą w poprzek zlane i tworzą 4 *mm* długie paski, nadto na środku tylnych skrzydeł znajdują się tylko dwie czarne plamki.

110* *Melanaria* L. ab. *nigricaria* nov. ab. Złapałem w Rzęśnie Polskiej okaz, u którego skrzydła przednie są ciemne, tak że czarne plamki na tychże zanikają, na tylnych skrzydłach znajduje się większa ilość czarnych plamek aniżeli u typu i są częściowo z sobą zlane.

ABRAXAS Leach.

111 *Marginata* L. ab. *nigrofasciata* Schöyen. W Mikuliczynie i Worochcie częściej znacznie aniżeli koło Lwowa, czerwiec.

NUMERIA Dup.

112* *Pulveraria* L. ab. *unicolor* Hirschke. Posiadam jeden okaz złapany w czerwcu w Worochcie, u którego skrzydła przednie są jednostajnie ubarwione bez przepaski.

ANGERONA Dup.

113* *Prunaria* L. ab. *fuscaria* Rout. Okazy zwykle mniejsze i gęściej ciemno kreskowane, łapałem je w Worochcie i Tatrach z końcem czerwca i w lipcu.

114 *Prunaria* L. ab. *unicolor* Horm. Okazy jednostajnego koloru bez nakreśleń, Lwów 17 czerwca.

VENILIA Dup.

115* *Macularia* L. ab. *albicans* Oberth. Okazy o tle skrzydeł biało-żółtem, łapałem je wyłącznie tylko w górach w czerwcu.

HYGROCHROA Hb.

116* *Syringaria* L. ab. *loniceraria* nov. ab. Wychowałem dwa okazy z gąsienic znalezionych w Worochcie w czerwcu na *Lonicera nigra;* na skrzydłach przednich i tylnych tych okazów przeważa kolor blado liljowy.

HYBERNIA Latr.

117* *Defoliaria* Cl. ab. *obscura* Helfer. Tło skrzydeł jak u typu lub więcej białawe lecz przepaska ciemno bronzowa; 3 października w okolicy Lwowa.

118* *Defoliaria* Cl. ab. *holmgreni* Lampa. Są to okazy tego koloru jak u typu lecz bez ciemnej przepaski; razem z poprzednim.

BISTON Leach.

119* *Hirtaria* Cl. ab. *terroraria* Krul. Okazy samic jednostajnie siwego koloru prawie bez nakreśleń.

120* *Hirtaria* Cl. ab. *fasciata* Seitz. Okazy, u których ciemne linie na skrzydłach przednich są razem złączone i tworzą szeroką przepaskę mniej lub więcej ciemno bronzową, w kwietniu razem z poprzednim okolice Lwowa.

121* *Hirtaria* Cl. ab. *diniensis* Oberth. Okazy podobne do typu lecz ciemne linie na skrzydłach przednich są mniej lub więcej zgrubiałe, częściowo z sobą zlane, kwiecień, okolice Lwowa.

122* *Hirtaria* ab. *flavescens* Seitz. Jeden okaz tej wielkości jak *hanoviensis* Heym. lecz koloru gliniasto zółtego z ciemniejszemi linijkami na przednich skrzydłach; złapałem 27 kwietnia 1913 w lasach w Janowie.

123* *Strataria* Hufn. ab. *meridionalis* Oberth. Dwa samce o tle skrzydeł żółtawo białem i blado bronzową przepaską na skrzydłach przednich wychowałem z gąsienic, motyl w kwietniu.

BOARMIA Tr.

124* *Repandata* L. ab. *maculata* Stgr. Kilka okazów wychowałem z gąsienic znalezionych w Worochcie na *Alnus incana*, takie same okazy posiadam łapane w sierpniu w Hucie Korostowskiej.

125* *Rependata* L. ab. *muraria* Curt. Okazy prawie jednobarwnie siwe ze słabo widocznemi nakreśleniami, w lipcu w Zubrzy.

126* *Bistortata* Goeze. Okazy, które dotychczas u nas mylnie za *crepuscularia* Hb. uważane były; gatunek u nas pospolity wraz z aberacjami: *fasciata* Reut., *striata* Aign. i *defessaria* Fr. Czy gatunek *crepuscularia* Hb. u nas znany, niewiadomo; nie posiadam ani jednego okazu zgodnego z opisem w dziele Seitza na stronie 376 i z fig. na tablicy 21; motyle w marcu i kwietniu.

EMATURGA Ld.

127* *Atomaria* L. ab. *ochrearia* Rbl. Posiadam okaz samca złapanego w Worochcie w czerwcu, u którego skrzydła przednie są płowo-żółte, prawie bez ciemnejszych nakreśleń.

Nolidae.

NOLA Leach.

128* *Centonalis* Hb. ab. *atomosa* Brem. Okazy prawie czysto białe ze słabemi tylko nakreśleniami, gatunek ten przychodzi częto na przynętę. Typowy okaz posiadam tylko jeden, złapany w lipcu w Janowie.

129* *Centonalis* Hb. ab. *candidalis* Stgr. Okazy, które mają na przednich skrzydłach szeroką blado rdzawą przepaskę, łapałem razem z poprzedzającą aberacją w Biłohorszczu w lipcu.

Nola confusalis HS. ab. *fasciata* Rebel, podaną przezemnie w części II (Kosmos XXXV 1911) lp. 83 należy skreślić jako przez pomyłkę oznaczoną; ma właściwie być *Nola centonalis* ab. *fasciata* Rebel.; oznaczył mi ją ś. p. prof. Klemensiewicz; jednak w literaturze nigdzie jej nie znajduję; ab. *fasciata* Rebel jest właściwie ab. *candidalis* Stgr.

Cymbidae.

SARROTHRIPUS Curt.

130* *Revayana* Sc. ab. *ramosana* Hb. Rzadką tę aberację wychowałem z gąsienicy znalezionej w czerwcu w Biłohorszczu.

Arctiidae.

PHRAGMATOBIA Stph.

131* *Fuliginosa* L. ab. *borealis* Stgr. Kilka okazów złapałem w pierwszych dniach czerwca przy świetle lampy, rzadki.

ARCTIA Schrk.

132* *Caja* L. ab. *confluens* Rbl. Kilka okazów wychowałem z gąsienic, motyl 4 lipca.

133* *Caja* L. ab. *auripennis* Btlr. Okazy o żółtym odwłoku i żółtych skrzydłach tylnych, wychowałem z gąsienic karmionych *Lamium album* trzymanem w słonej wodzie.

DIACRISIA Hb.

134* *Sanio* L. ab. *irene* Btl. Posiadam jeden okaz samca, u którego tylne skrzydła są jednobarwne bez ciemnej obwódki na tychże, Biłohorszcze 5 czerwca.

COSCINIA Hb.

135* *Striata* L. ab. *intermedia* Spul. Okazy, które tworzą formę przejściową do ab. *melanoptera* Brahm. Janów 10 lipca.

136* *Striata* L. ab. *pallida* Btlr. Okazy, u których ciemne paski na skrzydłach przednich zupełnie zanikają, najczęściej trafia się to u samic, Janów 16 lipca.

Zygaenidae.

ZYGAENA F.

137* *Lonicerae* Scheven ab. *confluens* Selys. Posiadam jeden okaz samicy złapanej w Brzuchowicach w lipcu, u której czerwone plamki na przednich skrzydłach są ze sobą zlane podobnie jak u ab. *minoides* Selys.

138* *Cynarae* Esp. ab. *turatii* Stndfs. Okazy, u których brak czerwonych obrączek na odwłoku, Janów, lipiec.

139* *Ephialtes* L. Dwa okazy złapałem na stoku kolejowym między Lwowem a Winnikami 5 lipca.

Cochlididae.

COCHLIDION Hb.

140* *Limacodes* Hufn. ab. *suffusa* Seitz. Okazy, u których przednie skrzydła są jednostajnie rdzawo-czarne, należą do tej aberacji; Lesienice 4 czerwca.

HETEROGENEA Knoch.

141* *Asella* Schiff. ab. *nigra* Tutt. Okazy, u których przednie i tylne skrzydła są jednobarwnie ciemno-bronzowo-rudawe; Lwów 1 lipca.

Hepialidae.

HEPIALUS F.

142 *Carna* Esp. Zakopane, Dolina Kościeliska w lipcu, mój okaz jest nieco odmienny od typu, skrzydła przednie prawie bez jaśniejszych nakreśleń.

MICROLEPIDOPTERA.

Pyralidae.

EPHESTIA Gn.

143 *Kuehniella* Z. Wskutek przywozu do nas mąki z Ameryki, pojawił się ten szkodnik w roku 1920 i 1921 w dość znacznej ilości po domach i magazynach, zawleczony z mąką z zachodu. Przez całe lato kilka generacji.

ANCYLOSIS Z.

144 *Cinnamomella* Dup. Jeden okaz 20 czerwca w Janowie.

HERCULIA Wlk.

145 *Rubidalis* Schiff. Jeden okaz przy lampie elektrycznej na dworcu kolejowym z końcem lipca.

EVERGESTIS Hb.

146 *Politalis* Schiff. Jeden okaz 10 lipca w Janowie.

PYRAUSTA Schrk.

147 *Trinalis* Schiff. Jeden okaz w tym czasie jak poprzedni w Janowie.

148 *Porphyralis* Schiff. Tatry, Dolina Chochołowska w lipcu jeden okaz.

Pterophoridae.

PTEROPHORUS Geoffr.

149 *Scarodactylus* Hb. Janów-Biłohorszcze w drugiej połowie czerwca (roku 1921 dość liczny).

Tortricidae.

ACALLA Meyr.

150* *Literana* L. Jeden okaz typowy 8 sierpnia w lesie lesienickim na pniu buka — dotychczas znany u nas tylko w aberacjach *suavana* HS., *squamana* F., *tricolorana* Hw. i *irrorana* Hb.

EULIA Hb.

151 *Rigana* Sodof. Jeden okaz w połowie maja za rogatką łyczakowską.

CNEPHASIA Curt.

152 *Wahlbomiana* L. v. *obscurana* Reutt. W połowie czerwca złapałem jeden okaz w Worochcie.

EVETRIA Hb.

153* *Retiferana* Wocke. Złapany w młodej sośninie 16 czerwca między Jamelną a Janowem.

CARPOCAPSA Tr.

154 *Grossana* Haw. Kilka okazów złapałem 10 czerwca na pniach buków w Lesienicach.

Yponomeutidae.

ARGYRESTHIA. Hb.

155 *Illuminatella* Z. Jeden okaz złapałem 16 czerwca w Worochcie.

156 *Fundella* F. W Worochcie w tym samym czasie jak poprzedni gatunek.

Plutellidae.

CEROSTOMA Latr.

157 *Radiatella* Don. ab. *alba* Klem. Biłohorszcze 24 marca z dębczaka spłoszony.

158 *Sylvella* L. Zubrza dn. 27 czerwca; wychowałem 2 okazy z gąsienic na dębie znalezionych.

159* *Lonicerella* nov. spec. Wychowałem z gąsiennicy znalezionej na *Lonicera nigra* i *Spiraea* sp. w Worochcie wraz z innemi gąsienicami rodzaju *Cerostoma*, na którą niestety nie zwracałem uwagi. Skrzydła przednie do $^2/_3$ kasztanowate, brzeg pachowy i zewnętrzny popielaty, przy końcu skrzydeł ciemniej oprószony z kilkoma czarnemi kreseczkami, jedną na końcu skrzydeł a 3—4 na brzegu wewnętrznym, tylne skrzydła i rzęso jasno popielate, rzęso skrzydeł przednich ciemniej przedzielone i miedzisto połyskujące, głowa i tułów białawe, głaszczki białawe u spodu bronzowe, różki białe bronzowo pierścieniowane, odwłok u spodu i nogi żółtawo-siwe. Wielkość 18—20 *mm*.

160 *Nemorella* L. Wychowałem kilka okazów z gąsienic zebranych w tym samym czasie jak poprzedni w Worochcie.

Gelechiidae.

PSORICOPTERA Stt.

161 *Gibbosella* Z. W połowie lipca na pniu dębów i buków w Lesienicach.

BRYOTROPHA Hein.

162 *Umbrosella* Z. W Lesienicach w tym samym czasie jak poprzedni.

GELECHIA Z.

163* *Mulinella* Z. 30 czerwca na pniu dębowym w Janowie.

164* *Leucomelanella* Z. W Lesienicach kilka okazów na pniu buków 10 lipca.

165 *Psilella* H. S. Dwa okazy w Lesienicach 14 czerwca.

166 *Maculiferella* Dgl. Trzy okazy w połowie lipca w Lesienicach na pniu buka.

167 *Maculea* Hw. W połowie lipca dość częsty na pniu buka w Lesienicach.

168 *Knaggsiella* Stt. W tym samym czasie jak poprzedni na bukach.

169 *Kiningerella* H. S. Rzadki, dwa okazy w okolicy Lwowa w połowie lipca.

170 *Tricolorella* Hw. W połowie lipca, nie rzadki na pniach bukowych w Lesienicach.

171 *Sestertiella* H. S. Kilka okazów na parkanach 14 czerwca w okolicy Lwowa.

172 *Alburnella* Dup. Dwa okazy wychowałem z liści brzozy, motyle lęgły się 11 i 16 lipca.

173 *Fugitivella* Z. Lesienice, 20 lipca na pniu buka.

174 *Humeralis* Z. Janów, 28 lipca na pniu sosny.

175 *Wagae* Now. Dwa okazy spłoszone z krzaków w Janowie, 10 czerwca.

ACANTOPHILA Hein.

176 *Alacella* Dup. Dwa okazy w połowie lipca na pniu dęba w Lesienicach.

XYSTOPHORA Hein.

177 *Atrella* Hw. Dwa okazy w połowie lipca czerpakiem.

178 *Micella* Schiff. Dwa okazy w Zubrzy 14 lipca wieczorem latające.

ANACAMPSIS Hein.

179 *Biguttella* H. S. Jeden okaz w połowie czerwca na łące w okolicy Lwowa.

ARISTOTELIA Hb.

180 *Brizella* Z. Jeden okaz w połowie lipca w Rzęśnie Polskiej spłoszony z krzaków.

RECURVARIA H. S.

181 *Nanella* Hb. Trzy okazy, 24 lipca w ogrodzie owocowym w okolicy Lwowa.

STENOLECHIA Meyr.

182 *Albiceps* Z. Na pniach buków w Lesienicach z końcem lipca.

183 *Gemmella* L. W tym samym czasie jak poprzedzający gatunek lecz nieco liczniej.

CHRYSOPORA Clem.

184 *Stipella* Hb. W pierwszych dniach czerwca kilka okazów czerpakiem na łące leśnej.

BRACHMIA Meyr.

185 *Gerronella* Z. W Janowie, 10 lipca jeden okaz na pniu sosny.

RHINOSIA Tr.

186 *Formosella* Hb. W Janowie, z końcem czerwca na zrębie sosnowym.

PALTODORA Meyr.

187 *Striatella* Hb. W Janowie na zrębie sosnowym złapałem 5 okazów 28 czerwca.

188 *Anthemidella* Wck. Jeden okaz w czerwcu w Mikuliczynie na nasypie kolejowym.

189 *Cytisella* Curt. W Lesienicach jeden okaz na pniu buka 1 lipca.

SOPHRONIA Hb.

190 *Chilonella* Tr. W Lesienicach jeden okaz przy brzegu lasu z krzaku spłoszony 4 lipca.

BLASTOBASIS Z.

191* *Phycidella* Z. Kilka okazów złapałem przy świetle elektrycznem w końcu maja.

PLEUROTA Hb.

192 *Bicostella* Cl. Nie rzadki z końcem maja i w czerwcu w Mikuliczynie, Rzęśnie Polskiej i w Janowie w miejcach obficie borówkami zarosłych.

DEPRESSARIA Hw.

193 *Assimilella* Tr. Wychowałem z gąsienic znalezionych w Brzuchowicach na *Cytisus nigricans*, motyle w drugiej połowie czerwca.

194 *Liturella* Hb. Jeden okaz świeżo wylęgły złapałem 4 lipca na Wólce.

CARCINA Hb.

195 *Quercana* F. Kilka okazów złapałem na pniach dębu w Lesienicach w pierwszych dniach sierpnia i przy lampie elektrycznej.

BORKHAUSENIA Hb.

196 *Fuscescens* Hw. W połowie lipca na pniach dębu w Lesienicach.

197 *Cinnamomea* Z. W Brzuchowicach na pniu starej wierzby 2 okazy 16 czerwca.

198 *Minutella* L. Kilka okazów na parkanie w okolicy Lwowa w drugiej połowie czerwca.

Elachistidae.

COSMOPTERYX Hb.

199 *Eximia* Hw. W Lesienicach na brzegu lasu 20 czerwca z krzaku spłoszony.

200 *Druryella* Z. W Janowie, 10 czerwca dwa okazy na pniu młodej olszy.

MOMPHA Hb.

201 *Raschkiella* Z. W Lesienicach 4 lipca na pniu buka jeden okaz.

202 *Lacteella* Stph. W Janowie 20 lipca czerpakiem na łące leśnej.

203 *Miscella* Schiff. We Lwowie za rogatką łyczakowską na zboczach kwiecistych 19 czerwca jeden okaz.

ANYBIA Stt.

204 *Epilobiella* Roemer. Mikuliczyn, jeden okaz w połowie czerwca, dwa okazy w końcu maja we Lwowie.

CHRYSOCLISTA Stt.

205 *Linneella* Cl. Na pniu lipy w Pasiekach Łyczakowskich w połowie czerwca.

STAGMATOPHORA H. S.

206 *Heydeniella* F. W Janowie dwa okazy w połowie czerwca spłoszone na brzegu lasu.

207 *Serratella* Tr. Janów, Rzęsna Polska po zrębach leśnych dość często się zdarza w drugiej połowie czerwca.

HELIODINES Stt.

208 *Roesella* L. W pierwszej połowie czerwca w okolicy Lwowa w ogrodzie kilka okazów.

HELIOZELA H. S.

209 *Sericiella* Hw. Zubrza na pniu dęba z końcem maja dwa okazy.

210 *Stanneella* F. Zubrza kilka okazów razem z poprzedzającym.

COLEOPHORA Hb.

211 *Ornatipennella* Hb. Na wzgórzach łyczakowskich kilka okazów złapałem w pierwszych dniach lipca.

212 *Gallipennella* Hb. Lesienice na zrębie leśnym dwa okazy 30 czerwca.

213 *Palliatella* Zk. Rzęsna Polska w czerwcu wyhodowane z koszyczków znalezionych na liściach dębowych.

214 *Auricella* F. Na wzgórzach łyczakowskich jeden okaz wychowany z woreczka uczepionego do suchej łodygi — motyl 2 lipca.

215 *Directella* Z. Biłohorszcze, Janów kilka okazów złapałem w pierwszych dniach sierpnia.

216 *Currucipennella* Z. Dwa okazy wychowałem z koszyczków uczepionych do pnia grabu w Lesienicach — motyl 30 czerwca.

STEPHENSIA Stt.

217 *Brunnichiella* L. Rzęsna Polska z końcem maja czerpakiem na zrębie leśnym 3 okazy.

ELACHISTA Tr.

218 *Apicipunctella* Stt. Zubrza 3 czerwca na pniu dębu przy ziemi jeden okaz.

219 *Magnificella* Tgstr. Rzęsna Polska 5 czerwca 3 okazy czerpakiem po trawach.

Gracilariidae.

LITHOCOLLETIS Z.

220 *Strigulatella* Z. Wychowałem kilkanaście okazów z min znalezionych we Lwowie i w Mikuliczynie na liściach *Alnus incana*.

221 *Spinolella* Dup. Miny często bardzo znaleść można na liściach *Salix aurita* znacznie rzadziej na *Salix caprea*.

222 *Cavella* Z. Miny nie częste na spodzie liści brzozy.

223 *Viminetorum* Stt. Miny zbierałem dość często tylko na łozach *Salix viminalis*.

224 *Cerasicolella* HS. Miny często znaleść można u spodu liści *Prunus avium*, *cerasus*, *spinosa* i *mahaleb*, z min znalezionych na *Prunus mahaleb* w ogrodzie botanicznym we Lwowie, wylęgły

mi się na wiosnę motylki lecz nie różnią się prawie niczem od typu *cerasicolella* H. S., przeto w katalogu: Staudinger i Rebel zaliczono ab. *mahalebella* jako synonim do typowego gatunku.

225 *Mespilella* Hb. Należy u nas do rzadkich *Lithocolletów*, posiadam tylko dwa okazy z min znalezionych w jesieni na *Sorbus aucuparia*.

226 *Distentella* Z. Również rzadki, posiadam kilka okazów znalezionych na pniu dębu w Zubrzy oraz wychowałem z min znalezionych u spodu liści dębowych w Rzęśnie Polskiej.

227 *Apparella* H. S. Rzadki, kilka okazów posiadam z min znalezionych w jesieni na *Salix fragilis*.

Tineidae.

SCARDIA Tr.

228 *Tessulatella* Z. Rzadki kilka okazów świeżo wylęgłych z pniaków nagniłych świerków złapałem 9 czerwca w Worochcie.

TRICHOPHAGA Rag.

229 *Tapetzella* L. Niezwykle wielkie okazy, bo do 23 *mm.* w rozpięciu skrzydeł, wychowałem z gąsienic na skórze królika, motyle lęgły się w kilku generacjach w maju, lipcu i wrześniu.

TINEA Z.

230 *Picarella* Cl. Rzadki ze zgniłych pniaków dębowych — Zubrza 4 maja.

231 *Arcella* F. Również jak poprzedni rzadki w zgniłych pniach różnych drzew, łapałem go na bukach w maju.

232 *Lapella* Hb. Kilka okazów na pniu drzew w maju i czerwcu, gąsienica tego molowca żyje w gniazdach ptasich.

NEMOTOIS Hb.

233 *Dumeriliellus* Dup. Dwa okazy złapałem na kwiecistym stoku słonecznym w Janowie z końcem czerwca.

ADELA Latr.

234 *Cuprella* Thnbg. Jeden okaz złapałem w pierwszych dniach maja w Brzuchowicach około *Salix caprea* latający.

235 *Rufimitrella* Scop. Jeden okaz przypadkowo złapałem na kwiatach w Janowie 10 maja; dla wielkiego podobieństwa do *Adela violella* Tr. łatwo uchodzi uwagi zbieracza.

Micropterygidae.

MICROPTERYX Hb.

237 *Ammanella* Hb. Dwa okazy złapałem z końcem kwietnia w Biłohorszczu, rzadki.

ZUSAMMENFASSUNG.

Im vorliegenden Beitrag zur ostkleinpolnischen Lepidopterenfauna werden im Ganzen 237 seltenere und neue Arten sammt Varietäten und Aberrationen aufgezählt, darunter die mit Sternchen bezeichneten, für die Fauna Kleinpolens neuen 118 Arten und Aberrationen. Als ganz neue Formen für die europäische Fauna werden fünf folgende beschrieben:

Cymatophora or. F. ab. *fasciata* nov. ab. Vorder-Flügel mit einer 3 bis 4 *mm.* breiter hellgrauer Binde in der Mitte. *Arichanna melanaria* L. ab. *striata* nov. ab. Beide Reihen der Flecken auf Vorder- und Hinterflügeln sind quer zusammengeflossen und bilden 4 *mm.* lange Streifen. *Arichanna melanaria* L. ab. *nigricaria* nov. ab. Der Grund der Vorderflügel dunkelolivgrau, die Hinterflügel mit zusammengeflossenen Makeln. *Hygrochroa syringaria* L. var. *loniceraria* nov. var. Die Grundfarbe der Vorder- und Hinter-Flügel ist lillaweiss statt ockergelb. In Gebirgsgegenden (Worochta) Juli, Raupen auf *Lonicera nigra* L.

Cerostoma Latr. *lonicerella* nov. spec. — Die Vorderflügel ziemlich breit, mit schwach gebogener Spitze, der grössere Vorderteil bis zu $^2/_3$ kastanienbraun, am Innenrande schmal (wie bei *xylostella*), am Saume breit hellgrau, gegen die Spitze zu dunklergrau und mit schwarzen Streifchen, einem an der Spitze der Flügel und 3—4 am Innenrande; Hinterflügel und Franzen hellgrau etwas glänzend, Franzen am Saume der Vorderflügel mit Teilungslinie und etwas kupfrig glänzend, Kopf und Thorax hellgrau, Palpen oben grau unten bräunlich, Fühler weiss dunkel geringelt, Füsse, und Körper gelblichgrau, Spannweite 18—20 *mm.* In den Ost-Karpathen — Worochta.

SZTUCZNE BASTARDY I ODMIANY MOTYLI W ZBIORACH MUZEUM WIELKOPOLSKIEGO

[KÜNSTLICHE SCHMETTERLINGSBASTARDE UND ABARTEN IN DEN SAMMLUNGEN DES MUSEUM WIELKOPOLSKIE]

podał

J. W. SZULCZEWSKI (Poznań).

Nie jest celem niniejszego szkicu rozwodzić się nad wartością naukową sztucznie powstałych bastardów i odmian, ani też przedstawić dzisiejszy stan badań nad tego rodzaju zjawiskami, lecz chce on jedynie dać pogląd, w jaki sposób przedwojenne „Towarzystwo Entomologiczne“ w Poznaniu uzyskało takie okazy, i chce zapoznać z wynikiem w tym celu poczynionych eksperymentów, t. j. z małym zbiorem, znajdującym się w Muzeum Wielkopolskiem.

Przyczyną zainteresowania się bastardami było zjawienie się w Poznaniu zagadkowego motyla dnia 18 sierpnia 1901 r. Złowił go Mangelsdorff przy lampie elektrycznej na dzisiejszym placu Drwęskiego. W spisie motyli poznańskich, przez Schumanna w roku 1902 ogłoszonym [1]), nosi on nazwę *Deilephila lineata* var. *livornica* Esp. Gatunek ten jest właściwy Europie południowej, Azji i Afryce i znany jest z swych wędrówek, które go zanoszą daleko na północ: do Niemiec, Anglji i krajów Skandynawskich. W Wielkopolsce znaleziono go poprzednio w Ostrowie (podług śląskiej listy wymian), a w sierpniu 1907 schwycił go Klaunick przy elektrycznej lampie przed ówczesną bramą Berlińską i podarował go Muzeum. Porównując go z okazem z roku 1901, zauważono u tego ostatniego odmienne ubarwienie, co dało powód do zainteresowania się nim także entomologów zamiejscowych. Szczegółowem jego badaniem zajęli się Püngeler — Akwizgran, Rebel — Wiedeń i Jordan — Tring. Uznano go za bastarda *Deilephila* v. *livornica* × *zygophylli*. Ostatni z wymienionych dwóch gatunków zamieszkuje Ukrainę, Kaukaz i Syberję zachodnią. Przyczyną powstania tego bastarda naturalnego, była niezawodnie wędrówka gatunku *Deilephila* v. *livornica*, który, oddaliwszy się od okolic swego rozmieszczenia, zmuszony był wnijść w kopulację z pokrewnionym mu *D. zygophylli* 1). W zbiorze Muzeum Wielkopolskiego ten okaz nosi nazwę *Hybr. gillmeri* Rebel 2).

---

[1]) Schumann, Die in der Provinz Posen beobachteten Grossschmetterlinge. Zft. d. naturw. Abt. IX, 33 (1902).

Technika hybrydyzacji polega na tem, że przez działanie w pobliżu ustawionych, lecz odosobnionych okazów różnopłciowych tego samego gatunku na osobniki płciowo i gatunkowo różne, z sobą zamknięte, przychodzi do kopulacji. W Poznaniu posługiwano się w tym celu małemi, gazą pociągniętemi, sześciennemi klateczkami drucianemi, ustawiając je obok siebie, by zapach płciowy mógł działać na równogatunkowe okazy. Zależnie od temperamentu ♂♂ mniej lub więcej szybko pożądana kopulacja następuje. Żywotność gąsienic jednakowoż z jajek po takiej kopulacji otrzymanych, jest zależna od przyczyn jeszcze nie zbadanych.

Z wyhodowanych bastardów znajdują się w Muzeum Wielkopolskiem:

Hybr. pernoldi Jacobs: 1 ♂ (*Chaerocampa elpenor* ♂ × *Deilephila euphorbiae* ♀).

Hybr. luciani Dso: 1 ♀, 1 ♂ (*Chaerocampa elpenor* ♂ × *Metopsilus porcellus* ♀).

Hybr. harmuthi Kordesch: 1 ♂ (*Deilephila euphorbiae* ♂ × *Chaerocampa elpenor* ♀). Wypoczynek poczwarki trwał 3 tygodnie; wypoczwarzenie nastąpiło w połowie sierpnia.

Hybr. kindervateri Kysela: 1 ♀, 1 ♂ (*Deilephila euphorbiae* ♂ × *D. gallii* ♀). Rozwój jak u bastarda poprzedniego.

Hybr. phileuphorbiae Mütz.: 2 ♂ (*Deilephila gallii* ♂ × *D. euphorbiae* ♀). W przeciwieństwie do bastarda poprzedniego większa część poczwarek przezimowała.

Hybr. livorneuphorbiae Wolter 3): 1 ♂ – typ — (*Deilephila livornica* ♂ × *D. euphorbiae* ♀).

Hybr. hyppophorbiae; 1 ♂ (*Deilephila hyppophaea* ♂ × *D. euphorbiae* ♀).

Hybr. epilobii B.: 1 ♀, 1 ♂ (*Deilephila euphorbiae* ♂ × *D. vespertilio* ♀).

---

1) Rebel uważa go za bastarda? *Deilephila euphorbiae* ♂ × *D. livornica* ♀ (Berges Schmetterlingsbuch, II. wyd., str. 96), z czego wynikałaby możliwość powstania jego na ziemi Wielkopolskiej.

2) Opisał go bowiem Gillmer: Ein neuer Sphingiden-Bastard. Int. Ent. Zft. Guben I: 206—07, 213—15; później Mangelsdorff: Ein neuer Sphingiden-Bastard. Ent. Zft. Guben XVIII, 13—14.

3) Wolter K., Ein neuer Sphingiden-Bastard. Int. Ent. Zft. Guben VI, 193.

Hybr. epilobii inversa: 1 ♀, 1 ♂ (*Deilephila verspertilio* ♂ × *D. euphhorbiae* ♀) [1]).

Nie wszystkie jednak wówczas wyhodowane bastardy weszły w skład zbiorów muzealnych. Następujące są znane tylko z zapisków towarzystwa:

Hybr. leoniae Stfs. (*Smerinthus tiliae* ♂ × *S. ocellata* ♀).
Hybr. hybridus Stgr. (*Smerinthus ocellata* ♂ × *S. populi* ♀) [2]).
Hybr. hybridus inversa Tutt. (*Smerinthus populi* ♂ × *S. ocellata* ♀) [3]).
Hybr. raeschkei Stfs. (*Pygaera curtula* ♂ × *P. anachoreta* ♀).
Hybr. prima Tutt. (*Pygaera curtula* ♂ × *P. pigra* ♀).
Hybr. inversa Tutt. (*Pygaera curtula* ♀ × *P. pigra* ♂),

Niektóre z wyliczonych bastardów znaleziono także i w stanie naturalnym i nie ulega wątpliwości, że przy skoncentrowanej obserwacji i przy celowem badaniu dalsze formy odnaleść będzie można. Potwierdzają to nowsze odkrycia z innych rzędów. Z Wielkopolski np. znany jest bastard złotki *Chrysis ignita* × *Ch. auripes*, znaleziony przez Torkę dnia 30. września 1910 roku w Potulicach pod Bydgoszczą [4]), oraz obserwacja autora, dotycząca kopulacji trzmieli *Bombus muscorum* ♂ × *B. terrestris* ♀ w Marcinkowie Dolnym, w powiecie żnińskim dnia 27. sierpnia 1914 roku [5]).

Równocześnie z hodowaniem bastardów zajmowano się w „Towarzystwie Entomologicznem“ niemniej ciekawemi eksperymentami tworzenia odmian zapomocą ciepła i zimna. W aktach Muzeum Wielkopolskiego znajduje się dokładny opis takiego hodowania. Kładziono poczwarki mające 8—12 godzin na pół godziny, do mieszaniny lodu z solą, która przy dziennej temperaturze +20° R. wytwarzała —14° R. Następnie ogrzewano je stopniowo przez 6 godzin aż do dziennej temperatury i suszono je w cieniu przez 2 godziny. U *Vanessa urticae* i *io* powtarzano ten eksperyment przez 6 dni po 2 razy, u *Pyrameis atalanta* w tym samym czasie po 3 razy dziennie. Te same gatunki poddawano wpływowi ciepła +43° do 45° R. po 1½ godziny 5 razy na dzień. Z wyhodowanych odmian posiada Muzeum Wielkopolskie następujące:

---

[1]) Z dopiskiem „unikat“.

[2]), [3]) Wolter K., Kreuzungsversuche zwischen Abendpfauenauge und Pappelschwärmer. Zft. d. naturw. Abt. XIII, 14 (1906).

[4]) Torka V., Goldwespen (Chrysididae) aus Posen. Zft. der naturw. Abt. XXIII, 27 (1917).

) Szulczewski A., Ein Fall von Kreuzung zwischen zwei Hummelarten. Zft. d. naturw. Abt. XXII, 29 (1916).

Vanessa io L. *a)* ab. *belisaria* Obth. Tak pod wpływem zimna (4 ok.), jak i ciepła (1 ok.) otrzymana; *b) jokaste* Urech. (1 ok.); *c)* ab. *exoculata* Weym.; jak ab. *belisaria* pod wpływem zimna i ciepła otrzymane; *d)* ab. *trans. antigone* Tisch. (1 ok.); *e)* ab. *antigone* Tisch. (2 ok.); *f)* ab. nie oznaczona (4 ok.).

Vanessa urticae L. *a)* ab. *trans. atrebatensis* B. (3 ok.); *b)* ab. *atrebatensis* B. (1 ok.; *c)* ab. *ichnusoides* Selys. (1 ok.); *d)* ab. nieokreślona (4 ok.).

Vanessa polychloros L.; ab. *trans. testudo* Esp. i ab. *testudo* Esp. pod wpływem ciepła otrzymane.

Vanessa antiopa L. *a)* ab. *daubii* Stfs. (1 ok.); *b)* ab. *trans hygiaea* Heydr. (1 ok.); *c)* ab. *hygiaea* Heydr. (1 ok.),

Pyrameis atalanta L. *a)* ab. *trans. klymene* Tisch. Pod wpływem ciepła otrzymana; *b)* ab. *klymene* Tisch. (1 ok.); *c)* ab. *klemensiewiczi* Schille (2 ok.); *d)* ab. nie określona (3 ok.).

ZUSAMMENFASSUNG.

Verfasser schildert die vom Entomologischen Verein in Posen seinerzeit unternommenen Versuche zwecks Erzeugung von Bastarden und Abarten und gibt eine Zusammenstellung der heute in den Sammlungen des „Muzeum Wielkopolskie“ aus diesen Versuchen stammenden Formen.

SPRAWOZDANIA Z ZEBRAŃ MIESIĘCZNYCH S. E. 1921 R.

[COMPTES-RENDUS DES SÉANCES MENSUELLES DE LA SECTION ENTOMOLOGIQUE DU 1921],

W niniejszym zeszycie drukujemy zaległe sprawozdania z r. 1921 (VI--X).

VI. 2 maja.

Dr. Świątkiewicz demonstrował rzadki okaz: *Melitaea didyma* O. ab. *livida* Klemensiewicz, złapany w Janowie koło Lwowa 16 lipca 1911 r.

VII. 6 czerwca.

Noskiewicz pokazywał nowe dla fauny Małopolski gatunki żądłówek *(Hymn. Aculeata)*, zebrane w maju 1921 r. w okolicy Zaleszczyk.

Kéler mówił o aparacie strydulacyjnym u kornika *Myelophilus piniperda* L. z przedstawieniem rysunków (Rozprawy i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich, t. V—VI).

VIII. 3 października.

Kéler demonstruje okaz *Parnassius Apollo* L. ♂, schwytany 3. VI. 1921 w Starem Siole (ok. 20 *km* na płd. wsch. od Lwowa) na pochyłej łączce, graniczącej z lasem liściastym, w którym przeważa grab. Jest to nowe stanowisko w Małopolsce; dotychczas był tu znany tylko z Tatr.

Odczytano pracę nadesłaną przez K. Gajla i T. Jaczewskiego z Warszawy p. t. *Arctocrisa scotti* (Dgl. Sc.) na ziemiach polskich. (Rozpr. i Wiad. z Muz. im. Dzied., T. V—VI).

Noskiewicz demonstruje okazy *Serviformica picea* Nyl., znalezione w lecie tego roku w okolicy Lwowa, mianowicie w Biłohorszczu i w Janowie.

IX. 7 listopada.

Kéler odczytuje notatkę prof. Kozikowskiego p. t. Przyczynek do znajomości chrząszczów Polski. (Rozpr. i Wiad. z Muz. im. Dzied., T. V—VI).

Kuntze demonstruje okazy chrząszcza *Cryptocephalus 10-maculatus* L. ab. *bothnicus* Ws., zebrane 29. VI. 1921 na tundrze w Janowie koło Lwowa. Nowa ta dla Małopolski aberacja zaliczaną jest do fauny ziem polskich na podstawie występowania jej na Śląsku i w Prusach. Zasługuje na uwagę ze względu na rozmieszczenie (wybrzeża Bałtyku, nizina niemiecka), oraz na środowisko (moczary z *Betula humilis*). Forma typowa została znaleziona w 2 egzemplarzach w r. 1905 na tundrze w Biłohorszczu pod Lwowem przez Kłapacza.

Noskiewicz podaje wyniki swych wycieczek hymenopterologicznych z r. bieżącego na Podole (Rozpr. i Wiad. z Muz. im. Dzied., T. V—VI).

X. 5 grudnia.

Dr. Świątkiewicz przedstawia motyle uzyskane r. b. drogą chowu z gąsienic. Z pośród nich zasługują na wzmiankę jako rzadsze lub aberratywne następujące: Rzęsna Polska: z *Vaccinium uliginosum* — *Lycaena optilete* Kw., gąsienice znalezione 19. V, motyle wylęgły 26. VI; *Calocampa solidaginis* Hb., gąs. 10. V, m. w pierwszej połowie VIII. (gąsienice młode ciemnobrunatne z białym paskiem wzdłuż ciała ponad nogami i bardzo niewyraźnym rysunkiem; dorosłe jaśniej ubarwione z ciemnemi pasami i b. delikatnemi podłużnemi 5 prążkami; pas biały zmienia się na siarkowożółty; na każdym pierścieniu po 6 drobnych kropek żółtawobiałych; przetchlinki tej samej barwy; na grzbiecie przedostatniego pierścienia lekkie poprzeczne wzniesienie z ciemną smugą na szczycie; głowa i nogi jasnobrunatne); *Plusia pulchrina* Hw., g. 10. V, m. 6. VI; *Bomolocha fontis* ab. *terricularis* Hb., g. 18. IX, m. 3. X (gąsienice dorosłe 2 *cm* długie, ciemnozielone z lekkim odcieniem żółtawym, przeświecające; w przegubach obrączki po stronie grzbietowej żółte, po stronie brzusznej białe; na całem ciele porozrzucane zrzadka włoski na drobnych czarnych brodaweczkach; wzdłuż ciała pręgi ciemnozielone; głowa żółtozielona, czarnobrunatno nakrapiana; u młodej gąsienicy obrączki poprzeczne i pręgi podłużne białe; większa część poczwarek zimuje); z *Gentiana* — *Tephroclystia denticulata* Tr., g. 20. VIII., m. 29. III. (gąsienica z nalotem niebieskawym żeruje na nasionach i kwiatach szafirowych rośliny); *Argyroploce oblongana* Hw., g. 7. VIII., m. 18. IX. (gąsienica jasnobrunatna z nieco ciemniejszą głową); *Stenoptilia bipunctidactyla* Hw., g. 7. VIII., m. 31. VIII. (gąsienice żółtawozielone, delikatnie zrzadka owłosione; poczwarki zielone, b. czułe na wilgoć i trudne do chowu); z *Salix aurita* — *Argyroploce semifasciana* Hw., g. 2. VI., m. 3. VII.; *Acalla reticulana* Ström., g. 16. VI., m. 16. IX.; v. *ciliana* Hb., m. 29. VIII.; v. *dimidiana* Froel., m. 8. IX.; z *Salix viminalis* — *Ac. hastiana* ab. *coronana* Thnbg., g. 15. VIII., m. 16. IX.; z *Polygonum bistorta* — *Ac. lipsiana* Schiff., g. 15. VIII., m. 16. IX.; z *Sorbus* — *Swammerdamia caesiella* Hb., g. 29. V., m. 5. VI. — Janów: z *Clematis recta* — *Phibalapteryx lapidata* Hb., g. 15. VI., m. 28. IX. (gąsienice młode brudnożółtawobiałe, dorosłe bladozielone w białawe, podłużne prążki, 3—4 *cm* długie, o ciele grubiejącem ku tyłowi); *Tortrix dumetana* Tr., g. 15. VI., m. 4. VII.; z *Viburnum opulus* — *Acalla logiana* Schiff., g. 10. VII., m. 15. VIII.; ab. *germarana* Froel., m. 22. VIII. (gąsienice w pomiętych oprzędem liściach karłowatych roślin); z *Potentilla* — *Ac. aspersana* Hb., g. 26. VI.; m 19. VII. — Zubrza: *Araschnia prorsa*

L. Kilka okazów z zanikiem prążków rdzawych na wierzchu skrzydeł; *Salebria faecella* Z., m. 30. VI.; z brzozy — *Gracilaria populetorum* Z., g. VIII., m. 5. IX. — Wzgórza za Parkiem Łyczakowskim: z *Lactuca virosa* — *Mamestra chrysozona* Bkh., g. VIII., m. 2. VI.; z osiki — *Brephos notha* Hb., g. VI., m. 21. IV. po trzykrotnem przezimowaniu poczwarki; *Argyroploce inundana* Schiff., g. V., m. 8. VI.; z *Ballota* — *Coleophora ochripennella* Z., g. wczesną wiosną, m. VI.; z *Salix viminalis* — *Phyllocnistis saligna* Z., g. 6. IX., m. 20. IX. — Park Stryjski: z olchy — *Cerura bicuspis* Bkh., g. IX., m. VI. — Stara Sól: z świerku — *Larentia variata* Schiff. ab., g. 3. VII., m. 8. VIII.; z jodły — *Cacoecia histrionana* Froel., g. 3. VII., m. 19. VIII. — Stare Sioło: *Lymantria monacha* ab. *eremita* O., g. 30. VI., m. 21. VII. — Rawa Ruska: z *Leonurus cardiaca* — *Coleophora lineola* Hw., g. 26. V., m. 30. VI.; *Col. murinipennella* Dup., g. 26. V., m. 30. VI.

Prof. Łomnicki wygłosił referat o Żniwiarce jarowej z Podola — *Messor structor orientalis* v. *clivorum* Ruzsky. (Rozpr. i Wiad. z Muz. im. Dzied., T. V—VI).

Drugie zebranie administracyjne członków S. E., odbyło się dnia 4 grudnia 1922 r. o godz. 6 wiecz. we Lwowie, w Muzeum im. Dzieduszyckich.

Na zebraniu tem zapadła wszystkiemi głosami obecnych członków następująca uchwała:

Sekcja Entomologiczna Oddziału lwowskiego Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika na zebraniu administracyjnem z dn. 4 grudnia 1922 r. uchwala rozwiązać się jako taka i przeobrazić się w samodzielne Towarzystwo pod nazwą: Polski Związek Entomologiczny.

Potem wybrano Zarząd Polsk. Zw. Ent. na r. 1923 w następującym składzie: Prof. Zygmunt Mokrzecki (przew.), Dr. Michał Świątkiewicz (I zast.), Prof. Jarosław Łomnicki (II zast.), Józef Grollé (skarbnik), Roman Kuntze (zast.), Jan Noskiewicz (bibl.), Jan Kinel (sekr.).

Szczegółowe sprawozdanie z pow. zebrania w następującym zeszycie Pisma.

Dnia 8 stycznia 1923 r. odbędzie się w Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie o godz. 6 wiecz. pierwsze Walne Zgromadzenie Polsk. Zw. Entom.; na porządku m. i. uchwalenie wkładki członkowskiej na r. 1923.

SPIS CZŁONKÓW

S. E. Oddz. P. Tow. Przyr. im. Kopernika we Lwowie.

(LA LISTE DES MEMBRES).

Bieżanko Czesław, Poznań, Szamarzewskiego 3 (Lep.).
Brunicki Juljan bar., Podhorce ad Stryj (Lepidopt.).
Dr. Bujalski Bolesław, Bitków ad Nadwórna (Paleont.).
Dziurzyński Klemens, Wiedeń III. Grossmarkthalle (Lep., Zygaena).
Dr. Eichler Witold, Pabjanice (Col.).
Feifer Franciszek, p. Zwierzyniec Lubelski (Col.).
Fudakowski Józef, Kraków, św. Anny 6 (Hym., Odonata).
Prof. dr. Fuliński Benedykt, Lwów, Nabielaka 22 (Embryol.).
Gajl Kazimierz, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 26/28, Uniwersytet Zakł. zool. (Hem. aquatilia).
Gieysztor Marjan, Warszawa, Flory 9 (Lep.).
Dr. Grabowski Marjan, Tarnów, Mała Strusina 22 (Col.).
Grodziński Wojciech, Lwów, św. Marcina 17.
Dyr. Grollé Józef, Lwów, św. Teresy 2 c. (Col., Lep.).
Prof. dr. Hirshler Jan, Lwów, Uniwersytet, św. Mikołaja 4 (Exp.).
Dr. Jackówna Zofja, Kraków, św. Anny 6 (Dipt.).
Jaczewski Tadeusz, Warszawa, obecnie w Ameryce płd. (Hem. aq.).
Prof. dr. Jakubski Antoni W., Poznań, Wjazdowa 3, Uniwersytet.
Jarosz Tadeusz, Lwów, św. Zofji 56.
Architekt Karpowicz Stanisław, Sandomierz (Lep.).
Kaucki Tytus, Lwów, Zdrowie 10, (Lep.).
Kéler Stefan, Skierniewice, Osada Pałacowa (Col. i szkodniki).
Kienzler Zdzisław, Gdańsk, Brabank 7, (Lep.).
Kinel Jan, Lwów, Rutowskiego 18, (Col. aq.).
Inż. Kinle Romuald, Prószków p. Warsz. ul. Szczęsna, dom Stodulskiego.
Kłapacz Michał, Lwów, Mickiewicza 8, Starostwo, (Col.).
Kochanowski Juljan, Lwów, Uniwersytet, św. Mikołaja 4.
Dyr. Korb Edward, Warszawa, Al. 3 Maja 18 (Col.).
Kozieł Jan, Przemyśl, Mikołaja Reya 11, (Lep.).
Prof. inż. Kozikowski Aleksander, Lwów, Nabielaka 22, (Col. i szkodn.).
Dr. Krasucki Adam, Dublany, Stacja ochrony roślin, (Hem. i szkodn.).
Prof. Król Ignacy, Kraków, Lenartowicza 3, II p. (Dipt.).
Kulmatycki Włodzimierz, Bydgoszcz, Państwowy Naukowy Instytut Rolniczy, (Formicidae).
Kuntze Roman, Lwów, Nowy Świat 3, (Col., Exp.).
Prof. Łomnicki Jarosław, Lwów, Rutowskiego 18, (Col., Formicidae).
Łotocki Jan. Bursztyn, (Lep.).
Łukaszewicz Józef, Kraków, św. Tomasza 9.
Łuszczyński Bohdan, Kęty ob. Białej.
Inż. Makólski Józef, Warszawa, Warecka 12, (Col. sp. Carabidae).
Masłowski Ludwik, Zawiercie, Sądowa 3, (Lep.).
Masłowski Marjan, Zawiercie, Sądowa 3, (Lep.).
Dr. Mazur Edward, Kraków-Podgórze, pl. Zgody 5, (Col.).
Mazurowa Gabryela, Kraków-Podgórze, pl. Zgody 5, (Col.).
Dr. Minkiewicz Stanisław, Puławy, Państw. Instytut Nauk. Gosp. Wiejsk. Wydział Ochr. Roślin, (Szkodn.).
Prof. Mokrzecki Zygmunt, Skierniewice, Osada Pałacowa, Zakład Ochr. Lasu i Entom. Szk. Gł. Gosp. Wiejsk., (Szkodniki, biologja).
Muzeum im. Dzieduszyckich, Lwów, Rutowskiego 18.
Prof. dr. Niezabitowski Edward Lubicz, Poznań-Sołacz, Podolska 4, (Hym.).
Noskiewicz Jan, Lwów, Rutowskiego 18, (Hym.).
Nunberg Marjan, Lwów, św. Marcina 17, (Col.).
Patkiewicz Roman, Lwów, Sądowa, Sąd S. I, II p. (Col.).
Pawłowski Józef, Lwów, Politechnika.
Piasecki Franciszek, p. Żołudek, koło Lidy, ziemia wileńska.
Dr. Poliński Władysław, Warszawa, Krak. Przedm. 26/28, Pol. Państw. Muzeum Przyrodn., (Odon., Orthoph.).

Pracownia zoologiczna Wolnej Wszechnicy Polskiej, Warszawa, Śniadeckich 8.
Prof. dr. Prüffer Jan, Wilno, Zakretowa 15, Zakł. Zol. Uniw. (Lepidopt.).
Romaniszyn Jan, Lwów, Krasickich 5 (Lep.).
Prof. dr. Roszkowski Wacław, Warszawa-Praga, Grochowska 77, Zakł. Anat. opis. zw. dom.
Ruszkowski Jan, Poznań - Solacz, Kujawska 15, Inst. Zool. Og. i Ent. Stos.
Ruszkowski Jerzy, Warszawa, Krak. Przedm. 26/28, Zakł. Zoolog. Uniw.
Samborski Zygmunt, Ostrynia, p. Szczuczyn Lidzki.
Scheffner Jerzy, Lwów, Lenartowicza 15, (Lep.).
Schille Fryderyk, Strzałków p. Stryj, (Lep.).
Schwartz Józef, Zaleszczyki, Semin. naucz.
Sembrat Kazimierz, Lwów, Kurkowa 17.
Smreczyński Stanisław, Kraków, Smoleńska 23, (Col.).
Smulikowski Kazimierz, Lwów, Teatyńska 11, (Col, Lep.).
Prof. Stach Jan, Kraków, Sławkowska 17, (Apteryg.).
Inż. Stobiecki Stefan, Kraków, Sławkowska 4, (Col.).
Stökl August, Lwów, L. Sapiehy 29 (Lep., Col.)
Strawiński Konstanty, Skierniewice, Osada Pałacowa, Zakł. Ochr. Lasu i Entom. Szk. Gł. Gosp. Wiejsk. (Szkodn., biol.).
Dr. Sumiński Stanisław, Warszawa, Śniadeckich 8, Zakł. Biologji Ogólnej Inst. im. M. Nenckiego, (Odon.).
Szulczewski J. W., Poznań, Krasińskiego 4.
Szymańska Klotylda, Rzeszów, Krakowska 22, II. gimnazjum.
Dr. Świątkiewicz Michal, Lwów, Piekarska 1 c. (Lep.).
Świątkiewicz Mieczysław, Nowosiółki, p. Gołogóry.
Tenenbaum Szymon, Warszawa, Poznańska 38, m. 20, (Col.).
Tumidajski Tadeusz, Łańcut, gimn.
Prof. Trella Tadeusz, Przemyśl, Barska 15, III. p., Zasanie, (Col.).
Uranja Tow. Akc. Urządzeń Szkolnych i Laborator., Warszawa, Sienna 39.
Dr. Waniczkówna Helena, Warszawa, Zgoda 4, m. 17, (Hydrachn.).
Weissberg Stefan Blank, Warszawa, Wspólna 58, m. 16, (Col.).
Zabłocki Jan, Kraków, Al. Mickiewicza 17, Zakł. Anat. Roślin U. J.
Prof. Zańko Włodzimierz, Lwów, L. Sapiehy 12, (Col.).
Zieliński Adam, Lwów, Łąckiego 2.
Żółtowski Edward, Warszawa (Col.).
Dyr. Żuława Edward, Sandomierz, (Dipt.).

Szanownych Członków uprasza się o podawanie zmian w adresach.

Zgłoszenia nowych członków przyjmuje sekretarz S. E., Lwów, Rutowskiego 18. Przy zgłoszeniu należy podać dokładny adres, oraz grupę owadów jako swoją specjalność.

Każdy członek otrzymuje bezpłatnie Polskie Pismo Entomologiczne.

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE
POLSKI ZWIĄZEK ENTOMOLOGICZNY
PUBLIÉ PAR LA SOCIÉTÉ POLONAISE DES ENTOMOLOGISTES

Z UDZIAŁEM ZAPOMÓG MIN. W. R. I O. P. I KASY IM. MIANOWSKIEGO

T. II. — ZESZYT 1—4. — 1923

LWÓW
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO

TREŚĆ T. II-go (SOMMAIRE DU VOL. 2-e).

I. Prace i notatki.

Str. (pg.)

Blüthgen P.: Sphecodes zablockii n. sp. ♀ und Sph. croaticus Meyer ♀ 188

Eichler W.: Wykaz Chrząszczów zebranych w sandżakach trapezuntskim i Gümisch-chane w Azji Mniejszej w l. 1916 i 1917. II. Verzeichnis der in kleinasiatischen Sandschaks Trapezunt und Gümisch-chane in J. 1916—1917 gesammelten Coleopteren II. . . . 54

— Idem. III. 172

Fudakowski J.: Znane i nowe stanowiska Boreus hiemalis L. i B. westwoodi Hag. (Neuropteroidea-Mecoptera). Neue u. bekannte Standorte von Boreus hiemalis L. u. B. westwoodi Hag. in Polen 202

Gedroyć M.: Wpływ limfy owadziej na zarazek wścieklizny. L'influence de la lymphe des insectes sur le microbe de la rage . . 196

Kéler St.: Nowe stanowisko Grammoptera ingrica Baeckm. w Polsce. Ein neuer Fundort von Gr. ingrica Baeckm. in Polen . . . 39

— O masowym pojawie sówki sosnówki Panolis griseovariegata Goeze w leśnictwie Ruda nadleśnictwa L. P. Grajewo. Massenhafes Auftreten von Pan. griseovar. Goeze 41

Kinel J.: Notatki koleopterologiczne z Polski. Koleopter. Notizen aus Polen 191

Kłapacz M.: Fauna owadów okolic Lwowa. Les insectes des environs de Lwów. Colymbetinae, Dytiscinae 204

Krasucki A.: Fauna owadów okolic Lwowa. Les insectes des environs de Lwów. Pluskwiaki różnoskrzydłe wodne. Rhynchota-Heteroptera aquatilia 135

— Einige Worte über den Wiesenzünsler (Phlyctaenodes sticticalis L.) im J. 1921 144

— Einige Bemerkungen in Bezug auf F. Schumachers Publikation „Mezira tremulae (Germar), ein Naturdenkmal aus dem Urwalde von Bialowies in Polen“ 199

Kuntze R.: Nowe dla Polski i rzadsze chrząszcze z Podola. Für Polen neue und seltenere Käfer aus Polen 30

— Rasy biegacza wręgatego Carabus cancellatus Ill. w Polsce. Die Rassen d. Car. canc. Ill. in Polen 63

Łomnicki J.: Sur un cas d'amblypygie chez Melolontha melolontha L. 1

— Athous mokrzeckii n. sp. Coleopt. Elateridae 53

Masłowscy L. i M.: Z biologji motyla: Lycaena eumedon Esp. Biologisches über Lyc. eum. Esp. 24

— Nowe odmiany motyli większych (Makrolep.). Neue Formen d. Großschmetterlinge 124

3 white page

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE POLSKI ZWIĄZEK ENTOMOLOGICZNY
PUBLIÉ PAR LA SOCIÉTÉ POLONAISE DES ENTOMOLOGISTES

Z ZAPOMOGI MIN. W. R. I O. P.

T. II. — ZESZYT 1. — 1923.

TREŚĆ (SOMMAIRE):

Łomnicki J.: Sur un cas d'amblypygie chez *Melolontha melolontha* Linné, str. 1. — Prüffer J: Przyczynek do znajomości motyli Puszczy Białowieskiej, str. 2. — Znamierowska M.: Występowanie *Anax imperator* w Wileńszczyźnie, str. 11. — Trella T.: Wykaz chrząszczów z okolic Przemyśla, str. 12. — Trella T.: Trzy gatunki dla fauny Polski nowych chrząszczy, str. 19. — Noskiewicz J.: Einige Abnormitäten bei den Apiden, str. 20 — Masłowscy L. i M.: Z biologji motyla: *Lycaena eumedon* Esp., str. 24. — Kuntze R.: Nowe dla Polski i rzadsze chrząszcze z Podola, str. 30. — Romaniszyn J : Fauna owadów okolic: Lwowa *Macrolepidoptera*, str. 35. — Kéler S.: Nowe stanowisko *Grammoptera ingrica* Baeckm. w Polsce, str. 39. — Kéler S.: O masowym pojawie sówki sosnówki *Panolis griseovariegata* Goeze w leśnictwle Ruda nadleśnictwa L. P. Grajewo, str. 41. — Sprawozdania z zebrań miesięcznych S. E. z r. 1922, str. 45. — Statut Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, str. 50.

LWÓW 1923
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO

OGŁOSZENIA.

Wydział Chorób Roślin Państwowego Instytutu Naukowo-Rolniczego w Bydgoszczy poszukuje entomologa, jako kierownika działu Szkodników Zwierzęcych.

Do celów eksperymentalnych poszukuję: żywych jaj, gąsienic i poczwarek z pośród Bombycidae, zwłaszcza L. dispar, L. monacha, B. mori, Lasiocampidae i Saturniidae. Za dostarczony materjał płacę wszelkie ceny lub ofiaruję materjał wymienny: Lepidoptera, Odonata i Orthoptera.

Dr. Jan Prüffer,
Wilno, Zakretowa 15.
Zakład Zoologji U. S. B.

Poszukuję żywych poczwarek lub suszonych motylów nast. gatunków: bielinek kapustnik, mniszka żagwica, prządka pierścienica wraz z pasorzytami; dalej chrząszczów: tęcznik liszkarz, pływak żółtobrzeżek, kałużnica, rzemlik wielki, pruchnik, kozioróg, rohatyniec i innych szkodników ogrodu, lasu, pola, łąki lub gospodarstwa rybnego. W zamian mam do oddania w większej ilości poczwarki: żeglarka, pazia królowej, kokornakowca i zmrocznika wilczomleczka. Do pytań należy dołączyć znaczek pocztowy na odpowiedź.

Juljusz Isaak,
Zawiercie.

NOWI CZŁONKOWIE.

Ciszkiewicz Henryk, Warszawa, Chmielna 30 m. 12. (Col.).
Dr. Dybczyński Tadeusz, Olkusz, ul. Stacyjna. (Col.).
Isaak Juljusz, Zawiercie, (Lep.).
Kremky Jerzy, Warszawa, Szczygla 6 m. 6. (Lep.).
Płk. Niesiołowski Witołd, Kraków, ul. Gertrudy 23, (Lep.).
Ostrejkówna Marja, Wilno, Skopówka 4 m. 5.
Racięcka Marja, Wilno, Zakł. Zool. Uniw. St. Bat. Zakretowa 15.
Sadowski Wacław, Podliski, stac. Chodorów, (Szkodn.).
Prof. Dr. Sitowski Ludwik, Poznań, Instytut Biol. Og. i Entom. Stosow., Uniwersytet. (Lep., szkodn.).
Prof. Smreczyński Stanisław, Kraków, Smoleńska 23, (Orthopt., Hemipt.).
Ks Świeykowski, katech. gimn., Gorlice.
Dr. Taub Szymon, Gródek Jagielloński.
Wierzbowski Zygmunt, Warszawa, Wilcza 5 m. 5. (Lep.).
Znamierowska Marja, Wilno, Piekiełko 1—5. (Odon.).

W sprawach tyczących Pisma i P. Z. E. należy adresować:
(En questions concernants le Bulletin ou la Société adresser):
JAN KINEL, — LWÓW, RUTOWSKIEGO 18.

SUR UN CAS D'AMBLYPYGIE CHEZ *MELOLONTHA MELOLONTHA* Linné

PAR

J. ŁOMNICKI.

J'ai trouvé le 27 mai 1922 à Wyspa (district de Rohatyn, Petite Pologne Orientale) une grande femelle de 27 *mm* de longueur de *Melolontha melolontha* L. (5), qui s'accorde dans tous les détails avec la forme considerée par Reitter comme le type (2, 3, 6) sauf la conformation du pygidium, auquel la pointe manque entièrement. Le bord postérieur du pygidium est émoussé par un arrondissement comme d'habitude chez la femelle de *Melolontha pectoralis* Germ. (2). [Notre femelle se distingue de cette de *M. pectoralis* Germ. par sa grandeur et par les autres différences spécifiques, parmi lesquelles les plus importantes regardent les angles postérieurs du pronotum (1) qui sont aigus et le disque du pygidium (2, 3, 6) couvert des poils non dressés].

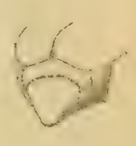

M. melolontha L.
ab. *amblypyga* nov.
F. Kalkus del.

Je donne à cette aberration le nom d' *amblypyga.*[1] Le seul exemplaire trouvé fait partie des collections du Musée Dzieduszycki à Lwów.

Melolontha melolontha Lin. ab. *amblypyga* nov. représente vraisemblablement un type ancien rénouvelé par l' atavisme des

---

[1] ἀμβλύς = émoussé; ἡ πυγή = le derrière.

temps reculés, quand aussi chez *Melolontha melolontha* Lin. du moins les femelles montraient ordinairement l'amblypygie.

Court aperçu des ouvrages traitant des hannetons.

1) L. Redtenbacher. Fauna austriaca. Wien 1874. I. Bd. p. 489—490.

2) E. Reitter. Zur Species-Kenntnis der Maikäfer. D. E. Z. XXXI. 1887. II. p. 532. 536—537.

3) E. Reitter. B. T. L. (50). Brünn 1902. p. 260—262, p. 267—268.

4) Jos. Petz. Coleopt. Notizen. W. E. Z. XXIV. Jhg. Wien 1905, p. 100.

5) L. v. Heyden, E. Reitter, J. Weise. Cat. Col. Eur. II. Ed. Berlin, Paskau, Caen 1906, p. 737.

6) E. Reitter. Fauna germ. Stuttgart 1909. II. Bd., p. 333—334.

7) M. Łomnicki: Wykaz chrząszczów ziem polskich. Kosmos. Lwów 1913, p. 152.

PRZYCZYNEK DO ZNAJOMOŚCI MOTYLI PUSZCZY BIAŁOWIESKIEJ

[BEITRAG ZUR KENNTNIS DER LEPIDOPTERENFAUNA VON BIALOWIES]

PODAŁ

JAN PRÜFFER.

Motyle Puszczy Białowieskiej do dnia dzisiejszego nie doczekały się opracowania.

W dniach 20—24 lipca 1921 roku, bawiąc na wycieczce entomologicznej w Puszczy Białowieskiej z ramienia Polskiego Państwowego Muzeum Przyrodniczego w Warszawie, zwiedziłem Polanę-Białowieża, leśnictwo brockie, stoczek i gródeckie. W ciągu czterech dni zebrałem 107 gatunków i 16 odmian. Stosunkowo tak znaczne wyniki w poszukiwaniach osiągnąłem dzięki ułatwieniom, dokonanym przez p. Szymona Tenenbauma, ówczesnego kierownika Muzeum białowieskiego, za co Mu składam na tem miejscu serdeczne podziękowanie.

Na zasadzie zebranego materjału trudno kusić się o zoogeograficzną charakterystykę terenu. Można natomiast podkreślić formy, które w przyszłości mogą posłużyć do podania tej charakterystyki.

Wśród zebranego materjału uderza duża ilość gatunków i odmian, charakterystycznych dla wschodniej Europy, jako to: *Vanessa l-album* Esp., *Acidalia bisetata* Hufn. ab. *extincta* Stgr., *Zygaena trifolii* Esp. formy przejściowe do f. *orientalis* Hormuz. Z drugiej strony zauważyć można elementy północne, których najlepszym przedstawicielem jest *Crambus pascuellus* L. ab. *extinctella* Z. Północny charakter fauny motylej potwierdzają liczne melanistyczne aberacje, jak np.: *Melitaea athalia* Rott. ab. *corythalia* Hb., *Chrysophanus phleas* L. ab. *magnipuncta* Tutt., *Ematurga atomaria* L. ab. *ustaria* Fuchs, *Zygaena meliloti* Esp. f. *ehnbergii* Reuter znana z Finlandji, *Crambus perlellus* Sc. ab. *warringtonella* Stt., występująca bardzo licznie w okolicach Białowieży.

Rozmieszczenie na Ziemiach Polskich *Pararge achine* Sc. zasługuje na szczególną uwagę. Znany jest jego pojaw we Wschodniej Małopolsce, w Prusach Wschodnich, na Pomorzu, w Suwalszczyźnie, w Poznańskiem, a nie wykazano go dotąd w Zachodniej Małopolsce i w b. Kongresówce. Zasiąg *Pararge achine* Sc. obejmuje, jakoby środkową i południowo-zachodnią część Polski. Ze znalezieniem go w Puszczy Białowieskiej krąg jeszcze bardziej się zamyka. Wprawdzie nie wykazano go jeszcze na terytorjum ziemi wileńskiej, sądząc jednak z dotychczasowych wiadomości o jego rozmieszczeniu, należy przypuszczać, iż będzie tam znaleziony, dotychczasowych bowiem badań Dampfa, przeprowadzanych w okolicach Łyntup, nie można uważać za wyczerpujące faunę motyli wileńskich.

Z rzadszych lub nieznanych form motyli na ziemiach polskich można wymienić, prócz już powyżej cytowanych, następujące: *Argynnis adippe* L., *Coenonympha pamphilus* L. ab. *ocellata* Tutt., *Chrysophanus virgaureae* L. ab. *caeruleopunctata* Schultz., *Ortholitha limitata* Sc. ab. *violacearia* Lambill., *Phasiane clathrata* L. ab. *cancellaria* Hbn., *Callimorpha dominula* L. ab. *hamelensis* Pflümer — *conferta* Schultz.

W spisie załączam kilka gatunków, złowionych przez p. Szymona Tenenbauma, oznaczam je literą (T).

PAPILIONIDAE.

1. *Papilio machaon* L. W dużej ilości na porębach i polanach.

PIERIDAE.

2. *Pieris napi* L. Wśród wielu złowionych egzemplarzy, jeden ♂ wyróżnia się obecnością czarnej plamki na górnej stronie przednich skrzydeł, tak, jak to mają ♀♀.

3. *Leptidia sinapis* L. Bardzo pospolity.

4. *Gonepteryx rhammi* L. Pospolity.

5. *Colias myrmidone* L. Złowiłem tylko jedną ♀ w leśnictwie „Gródek“, na t. zw. niemieckiej porębie, chociaż obserwowałem znaczniejszą ilość osobników, lecz tylko w tej miejscowości.

NYMPHALIDAE.

6. *Apatura ilia* Schiff. Jednego ♂ złapałem w leśnictwie gródeckiem.

7. *Vanessa io* L. Bardzo pospolity.

7a. „ ab. *dyophthalmica* Garb. Na 9 złowionych osobników 1 ♂ i 2 ♀♀ posiadają dodatkowe oczka na tylnych skrzydłach. Gródek 24. VII.

8. *V. l.-album* Esp. 24 lipca złowiłem w południe ♀, na częściowo zacienionej drodze między tartakiem a niemiecką porębą. Leśnictwo Gródek.

9. *V. antiopa* L. Gródek.

10. *Polygonia c-album* L. Wśród kilku złowionych, typowych egzemplarzy, jeden ♂ zbliża się ubarwieniem dolnej strony skrzydeł do ab. *variegata* Tutt.

11. *Melitaea athalia* Rott. Bardzo pospolita. Leśnictwo „Gródek“ i „Stoczek“.

11a. ab. *corythalia* Hb. Cztery okazy, o bardzo ściemnionych skrzydłach, złowiłem między typowemi formami.

12. *Argynnis dia* L. Jeden okaz w leśnictwie brockiem i jeden na niemieckiej porębie.

13. *A. lathonia* L. Pospolity wszędzie.

14. *A. adippe* L. Dość licznie występował na niemieckiej porębie, złowiłem 2 ♂♂ i 2 ♀♀.

15. *A. paphia* L. Pospolity.

SATYRIDAE.

16. *Pararge achine* Sc. 22 lipca widziałem trzy okazy tego gatunku; jeden silnie zniszczony udało mi się złowić. Leśnictwo brockie, kwartał 261.

17. *Aphantopus hyperanthus* L. Pospolity.

18. *Epinephele jurtina* L. ♀. Forma przejściowa do ab. *rufocincta* Fuchs. Białowieża — park.

19. *Coenonympha iphis* Schiff. Białowieża — park.

20. *C. arcania* L. Pospolity wszędzie.

21. *C. pamphilus* L. ab. *ocellata* Tutt. Jeden egzemplarz złowiłem 21. VII. Białowieża — park.

LYCAENIDAE.

22. *Chrysophanus virgaureae* L. Bardzo licznie występuje we wszystkich miejscowościach Puszczy Białowieskiej, jakie udało mi się zwiedzić.

22a. ab. *caeruleopunctata* Schultz. Jedną ♀ złowiłem w leśnictwie brockiem.

23. *C. alciphron* Rott. ♀. 21. VII. Gródek.

24. *C. phleas* L. Wszędzie bardzo pospolity.

24a. „ ab. *caeruleopunctata* Stgr. 21. VII. Gródek.

24b. „ ab. *magnipuncta* Tutt. Typowy okaz, o zlanych czarnych plamach na przednich skrzydłach, złowiłem na brzegu rezerwatu białowieskiego, od strony polany Białowieża.

25. *Lycaena argiades* Poll. Bardzo liczny.

25a. „ ab. *polysperchon* Brgstr. Typowe formy tej letniej odmiany złowiłem w parku około pałacu: 1 ♂ i 1 ♀. Prócz tego dwie ♀♀ okazywały cechy przejściowe między typową formą i powyżej wymienioną odmianą.

26. *L. astrarche* Brgstr. 1 okaz. 23. VII. Park.

27. *L. icarus* Rott. Pospolity.

28. *L. corydon* Poda. Jednego tylko ♂ złowiłem 23. VII. w parku około pałacu.

29. *Cyaniris argiolus* L. 1 ♂. 24. VII. Gródek.

HESPERIIDAE.

30. *Adopea thaumas* Hufn. 2 ♀♀ 21. VII. Gródek i 1 ♀. Rezerwat.

31. *Augiades comma* L. 1 ♂. 23. VII. Rezerwat.

NOTODONTIDAE.

32. *Lophopteryx camelina* L. 28. VI. Białowieża (T).

LYMANTRIIDAE.

33. *Lymantria monacha* L. Jedną ♀ złowiłem 23. VII. w parku koło pałacu.

NOCTUIDAE.

34. *Hadena lateritia* Hufn. Czerwiec. Białowieża. 8 egzemplarzy (T.).

35. *Calophasia lunula* Hufn. Jeden okaz, unoszący się w dzień nad kwiatami w parku, złowiłem 23. VII.

36. *Erastria fasciana* L. Złowiłem 2 okazy, jeden 21. VII. w parku, drugi 23. VII. koło starej smolarni w leśnictwie „Gródek“; obydwa silnie zlatane.

37. *Thalpochares paula* Hb. 24. VII. Niemiecka poręba, leśnictwo „Gródek“.

38. *Hypena proboscidalis* L. 22. VII. Leśnictwo brockie.

GEOMETRIDAE.

39. *Acidalia similiata* Thnbg. Złowione egzemplarze okazują znaczne wahnienia indywidualne. Typową formę złapałem 21. VII. w leśnictwie „Gródek“. Dwie sztuki, jedna z leśnictwa „Gródek“, druga z leśnictwa brockiego, posiada czarną strzępinę i czarne silnie zaznaczone plamki na przednich skrzydłach. Wreszcie w leśnictwie brockiem schwytałem wyjątkowo jasny okaz, czarne plamy wystąpiły tylko na przednich skrzydłach; strzępina jasna.

40. *A. bisetata* Hufn. 21. VII. Gródek.

40 a. „ ab. *extincta* Stgr. 22. VII. W leśnictwie brockiem złowiłem jeden okaz, którego skrzydła zupełnie nie posiadają ciemnego nalotu charakterystycznego dla typowych form. Jeden okaz, złowiony 21. VII. na polanie Białowieża uważam za formę przejściową od typu do ab. *extincta* Stgr.

41. *A. emarginata* L. Białowieża. Leśnictwo brockie.

42. *A. rubiginata* Hufn. Białowieża. Stoczek.

43. *A. immutata* L. Białowieża, leśnictwo brockie, Gródek.

44. *Ephyra pendularia* Cl. 21. VII. Białowieża — park.

45. *Timandra amata* L. Park około pałacu.

46. *Ortholitha limitata* Sc. Gródek.

46 a. „ ab. *violacearia* Lambill. Jeden okaz o jasno-żółtych skrzydłach z przepaską o fjołkowym odcieniu złowiłem 23. VII. w Rezerwacie.

47. *Larentia unidentaria* Hw. 21. VII. Gródek.

48. *L. alchemillata* L. 23. VII. Gródek, koło starej smolarni.

49. *L. bilineata* L. Białowieża — park.

50. *Tephroclystia absinthiata* Cl. Białowieża, nad stawem.

51. *Ematurga atomaria* L. ab. *ustaria* Fuchs. W leśnictwie gródeckiem złowiłem 21. VII. dwa melanotyczne ♂♂, które zaliczam do tej odmiany.

52. *Phasiane clathrata* L. Pospolita wszędzie.

52a. „ ab. *cancellaria* Hbn. 21. VII. w leśnictwie gródeckiem złowiłem okaz, u którego poprzeczne prążki na obu skrzydłach są bardzo wąskie.

53. *Abraxas marginata* L. Przejście do ab. *nigrofasciata* Schögen. 21. VII. Park.

54. *Deilinia exanthemata* Sc. Białowieża — polana.

55. *Boarmia crepuscularia* Hb. ♂. 24 lipca w leśnictwie gródeckiem złowiłem jeden okaz, o wyraźnie asymetrycznych skrzydłach prawej i lewej połowy. Kształt skrzydeł prawej połowy odpowiada temuż ♂♂, a lewej ♀♀. Odwłok, rożki i inne części ciała samicze.

Złowiony okaz uważam za przykład częściowego gynandromorfizmu.

ARCTIIDAE.

56. *Parasemia plantaginis* L. ♀. Białowieża, czerwiec (T.).

57. *Callimorpha dominula* L. Wszędzie bardzo liczna.

57a. „ ab. *hamelensis* Pflümmer — *conferta* Schultz. 21. VII. złowiłem w leśnictwie gródeckiem jeden egzemplarz, łączący w sobie cechy ab. *hamelensis* Pflümer i ab. *conferta* Schultz. Wszystkie plamy na przednich skrzydłach, czysto białe, zlewają się ze sobą.

58. *Lithosia lurideola* Zck. 1 ♂ i ♀. 21. VII. Gródek.

ZYGAENIDAE.

59. *Zygaena meliloti* Esp. W leśnictwie brockiem złowiłem jeden, typowy okaz 22. VII.

59a. — f. *ehnbergii* Reuter. Dwa okazy złowione razem z typową formą, posiadają zredukowane, czerwone plamy na przednich skrzydłach, o klinowatym kształcie. Na tylnych skrzydłach czerwone pole zajmuje środkową część, a naokoło niej przebiega szeroka czarna obwódka.

60. *Z. trifolii* Esp. Liczny w leśnictwie gródeckiem. Dwa okazy o bardzo małych, czerwonych plamkach na przednich skrzydłach, uważam za formy przejściowe do f. *orientalis* Hormuz. 21. VII. Leśnictwo gródeckie.

61. *Z. lonicerae* Scheven. Leśnictwo brockie, gródeckie; złowiłem 3 okazy.

62. *Z. filipendulae* L. Pospolity w leśnictwie gródeckiem i brodzkiem.

62 a. — f. *minor* Tutt. Bardzo mały okaz złowiłem 21. VII. w leśnictwie gródeckiem.

62 b. — f. *ochsenheimeri* Z. Jeden okaz złowiony 21. VII. Leśnictwo gródeckie zbliża się do tej południowej odmiany.

63. *Ino pruni* Schiff. Białowieża — polana.

64. *I. statices* L. Białowieża — polana.

PYRALIDAE.

65. *Crambus inquinatellus* Schiff. 21. VII. Gródek.

66. *C. perlellus* Sc. Wszędzie bardzo liczny.

66 a. „ ab. *warringtonella* Stt. Na 48 sztuk, 12 na przednich skrzydłach wzdłuż żyłek posiada czarne pasy. Wahnienia szerokości czarnych pasów dość znaczne. Między złapanemi formami posiadam jeden okaz, złowiony na polanie Białowieża, o całkowicie zaciemnionych przednich skrzydłach, uważam go za nową aberację.

67. *C. margaritellus* Hb. 24. VII. 3 sztuki w leśnictwie gródeckiem i 1 sztuka w rezerwacie.

68. *C. hortuellus* Hb. Wszędzie pospolity.

69. *C. culmellus* L. Białowieża — park, Gródek.

70. *C. pascuellus* L. Wszędzie dość pospolity.

70 a. „ ab. *extinctella* Z. 23. VII. w rezerwacie złowiłem jeden okaz o niewyraźnym rysunku na przednich skrzydłach; tylne skrzydła ciemno-szare; na zasadzie powyższych cech zaliczam go do ab. (v.) *extinctella* Z., znanej z Islandji.

71. *Platytes alpinellus* Hb. Dość liczny na niemieckiej porębie w gródeckiem leśnictwie.

72. *Schoenobius forficellus* Thnbg. 23. VII. Białowieża — nad stawem.

73. *Nymphula stagnata* Don. 21. VII. Białowieża — nad stawem 1 ♂.

74. *N. nymphaeta* L. Pospolity. Białowieża.

75. *N. stratiotata* L. Pospolity. Białowieża — nad stawem.

76. *Cataclysta lemnata* L. 23. VII. 1 ♂ i 1 ♀. Białowieża — nad stawem.

77. *Sylepta ruralis* Sc. Białowieża — polana, leśnictwo brockie.

78. *Evergestis extimalis* Sc. Białowieża, Stoczek.

79. (?) *E. straminalis* Hb. Białowieża.

80. *Plychenodes sticticalis* L. Białowieża, Gródek.

81. *Pyrausta fuscalis* Schiff. Białowieża 2 sztuki, Gródek 1 sztuka.

82. *P. cespitalis* Schiff. Pospolity. Białowieża — polana, Stoczek.

83. *P. purpuralis* L. Pospolity. Białowieża, Gródek.

84. *P. aurata* Ss. 23. VII. 1 okaz. Bialowieża — park.

PTEROPHORIDAE.

85. *Oxyptilus hieracii* Z. Rezerwat, Gródek, Stoczek.

86. *Platyptilia ochrodactyla* Hb. 23. VII. Gródek, 1 sztuka.

87. *P. acanthodactyla* Hb. Białowieża, Gródek.

88. *Alucita pentadactyla* L. 21. VII. Gródek.

89. *Pterophorus lienigianus* Z. Gródek, 2 okazy.

TORTRICIDAE.

90. *Acalla aspersana* Hb. 24. VII. Gródek.

91. *A. ferrugana* Tr. ab (v.) *tripunctana* Hb. 23. VII. Rezerwat, 2 okazy.

92. *Dichelia gnomana* Cl. 23. VII. Rezerwat, 1 okaz.

93. *Pandemis corylana* F. 23. VII. Białowieża — park.

94. *Euxanthis hamana* L. Białowieża — park, Gródek.

95. *Hysterosia inopiana* Hw. 21. VII. Białowieża — polana, 2 okazy.

96. *Argyroploce siderana* Tr. 21. VII. Białowieża — park. Okaz silnie ściemniony.

97. *A. schultziana* F. 21. VII. Gródek, 1 okaz.

98. *A. rivulana* Sc. Wszędzie pospolity.

99. *A. umbrosana* Frr. Wszędzie pospolity.

100. *A.* (?) *antiquana* Hb. Okaz bardzo zlatany. 22. VII. Leśnictwo brockie.

101. *Bactra lanceolana* Hb. Pospolity. Białowieża — polana.

101 a. „ „ ab. *(gen. aest.) nigrovittana* Steph. 1 okaz 24. VII. Gródek.

102. *Ancylis lundana* F. 21. VII. Gródek; 22. VII. — leśnictwo brockie.

103. *Dichrorampha petiverella* L. Pospolity. Zmienność ubarwienia przednich skrzydeł okazuje tendencję do melanizmu; jeden okaz ubarwieniem w zupełności odpowiada formie, przedstawionej przez Kennela (Die palaearctischen Tortriciden) na tabl. XXIII. fig. 24. Spotykają się i okazy jasno zabarwione.

TINEIDAE.

104. *Argyresthia geodartella* L. Białowieża. Pospolity.

105. *Tachyptilia populella* Cl. Białowieża — park, Stoczek, Gródek.

106. *Harpella forficella* Sc. 1 okaz leśnictwo brockie i 1 okaz leśnictwo gródeckie.

107. *Gracilaria syringella* F. 23. VII. Białowieża.

RÉSUMÉ.

Im vorliegenden Beitrage gibt der Verfasser die Resultate seiner entomologischen Reise nach Bialowies vom 20—24 Juli 1921.

Von den gesammelten 107 Arten und 16 Aberrationen folgende sind östliche Formen: *Vanessa l-album* Esp., *Acidalia bisetata* Hufn. ab. *extincta* Stgr., *Zygaena trifolii* Esp. die Übergansform zur f. *orientalis* Hormuz. *Crambus pascuellus* L. ab. *extinctella* Z. deutet auf nördliche Einflüsse hin.

Melanotische Merkmale besitzen: *Melitaea athalia* Rott. ab. *corythalia* Hb., *Chrysophanus phleas* L. ab. *magnipuncta* Tutt., *Ematurga atomaria* L. ab. *ustaria* Fuchs., *Zygaena meliloti* Esp. f. *ehnbergii* Reuter. und *Crambus perlellus* Sc. ab. *warringtonella* Stt.

Ausser den angeführten sind noch folgende Schmetterlinge für die Fauna Polens seltener oder ganz neu: *Argynnis adippe* L., *Pararge achine* Sc., *Coenonympha pamphilus* L. ab. *ocellata* Tutt., *Ortholitha limitata* Sc. ab. *violacearia* Lambill, *Phasiane clathrata* L. ab. *cancelaria* Hbn. und *Callimorpha dominula* L. ab. *hamelensis* Pflümer — *conferta* Schultz.

Z Zakładu Zoologji Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie.

WYSTĘPOWANIE *ANAX IMPERATOR* W WILEŃSZCZYŹNIE

[OCCURENCE OF *ANAX IMPERATOR* L. IN THE WILNO DISTRICT]

PODAŁA

MARJA ZNAMIEROWSKA.

Przynależność do fauny polskiej husarza *Anax imperator* L. została zakwestjonowana przez Scholza[1]), który uważa ją za formę zalatującą.

Badania Dziędzielewicza, Prüffera i Zaćwilichowskiego stwierdziły liczne występowanie *A. imperator* L. w całej Małopolsce i to nie tylko form dorosłych, lecz i larw (Zaćwilichowski).

W południowych częściach byłego Królestwa Polskiego *A. imperator* L. był licznie spostrzegany na wyżynie Lubelskiej (Fudakowski), w okolicach Częstochowy (Prüffer) i w okolicach Kamieńska (Poliński).

Wreszcie w środkowej części b. Królestwa Polskiego larwy i postaci dorosłe, licznie były chwytane pod Warszawą przez Sumińskiego, w jeziorze Chodeckiem przez Wolskiego i Słonimskiego, nad jeziorami Kujawskiemi przez Polińskiego i Demela. Z innych miejscowości podany jest ze Śląska i z Poznańskiego.

Dane powyżej przytoczone niezbicie dowodzą, że *A. imperator* L. jest formą stale żyjącą w południowej i środkowej Polsce.

Badając faunę ważek ziemi Wileńskiej, złapałam 29 kwietnia 1922 r. dorosłą larwę *A. imperator* L. w Jeziorze Krzyżackiem (Zielone Jezioro) na wschód od Wilna. Larwa hodowana w akwarjum Zakładu Zoologicznego U. S. B. wydała postać dorosłą 31 maja. W ciągu całego lata drugiego okazu nie zaobserwowałam.

Znalezienie dorosłej larwy *A. imperator* L. pod Wilnem w roku 1922, a więc po bardzo ostrej zimie z roku 1921/22 wskazuje, że warunki klimatyczne wileńszczyzny nie są jeszcze zbyt ostre, aby rozwój nie mógł się odbywać. Na całej więc przestrzeni Polski *A. imperator* L. jest formą osiadłą, nie zaś zalatującą.

---

[1]) E. Scholz: Beitrag zur Kenntnis der Odonaten Polens. Zeitschr. f. wissensch. Insektenbiol. Bd. XIII. 1917. Husum.

Ze znalezieniem pod Wilnem *A. imperator* L., przesuwa się znacznie na północ granica zasięgu tego mediteranejskiego gatunku.

SUMMARY.

Authoress reports the catching of a nymph of *Anax imperator* L. in Krzyżackie Jezioro (Zielone Jezioro) near Wilno. This shows, that the limit of its distribution is farther north than accepted. The occurence of the nymph period in the Wilno district and the preceding observations of Dziędzielewicz, Zaćwilichowski, Sumiński, Poliński, Prüffer and Fudakowski concerning Middle and South Poland disagree with the supposition of Scholz that *Anax imperator* L. as formed in Poland represents the migrating form only.

Z Zakładu Zoologji Uniwersytetu S. B. w Wilnie.

WYKAZ CHRZĄSZCZÓW OKOLIC PRZEMYŚLA

[VERZEICHNIS DER KÄFER DER UMGEBUNG VON PRZEMYŚL]

HETEROMERA

PODAŁ

T. TRELLA.

OEDEMERIDAE.

Anoncodes rufiventris Scop. VI, VII. Prałkowce, Turnica.

A. fulvicollis Scop. VII. Turnica.

⌗ *f. v. media* Gredl. z poprzednią.

A. adusta Pnz. VI, VII. na przedmieściach.

Ischnomera sanguinicollis Fbr. 2 p. V, VI. Brylińce, Turnica.

I. coerulea Lin. IV, V, 1 p. VI. Kruhel Wk., Prałkowce, Brylińce, Turnica.

Chrysanthia viridis Schmidt. 2 p. VI, VII. Prałkowce, Brylińce, Turnica, Dubiecko.

⌗ *v. a. geniculata* Heyd. VII. Turnica.

⌗ dla fauny Polski nowe.

+ podane z kresów jak Śląsk, Prusy, Litwa etc. w Wykazie M. Łomnickiego. Lwów. Kosmos. 1913.

Oedemera flavipes Fbr. 2 p. VI, 1 p. VII. Brylińce, Kopyśno.

O. podagrariae L. VI. Winna Góra.

O. flavescens L. posp.

O. virescens L. posp.

O. lurida Marsh. posp.

PYTHIDAE.

Pytho depressus L. 2 p. V. Dubiecko.

Sphaeriestes castaneus Pnz. III, IV, X, XI. Budy Mł. i Wk. Brylińce.

S. foveolatus Ljung. IV, V, VI. Prałkowce, Brylińce.

Rhinosimus viridipennis Latr. V, VI. Prałkowce, Brylińce.

Rh. ruficollis Lin. posp.

Rh. planirostris Fbr. posp.

Mycterus curculionoides Fbr. VI. Łętownia.

PYROCHROIDAE.

Pyrochroa coccinea L. posp.

P. serraticornis Scop. V, VI. na przedmieściach, Prałkowce.

P. pectinicornis L. V, VI, 1 p. VII. Budy Mł. i Wk., Prałkowce, Kruhel. Wk., Łętownia, Brylińce.

HYLOPHILIDAE.

Hylophilus populneus Pnz. IV, V, VI. przedmieścia, Prałkowce, Brylińce, Hurko.

H. pygmaeus Deg. VII. Budy Wk.

ANTHICIDAE.

Notoxus monoceros L. V, VI, VII. nad Sanem, Starzawa, Lacka Wola.

♯ *m.* a. *unicornis* Westh. z poprzednim.

♯ *m.* a. *latemaculatus* Pic. z poprz.

N. brachycerus Fald. V. Prałkowce.

N. cornutus Fbr. VIII. Prałkowce, Nowosiółki Dyd.

Anthicus floralis L. VI, VII, VIII, IX. przedmieścia, Prałkowce, Pikulice.

A. hispidus Rossi VII. Prałkowce.

A. antherinus L. VII, VIII, IX. Prałkowce, Ostrów, Budy Mł.

A. flavipes Pnz. VII. Prałkowce, Łętownia.

MELOIDAE.

Meloë proscarabaeus L. IV, V. posp.

M. violaceus Mrsh. IV, V. posp.

M. decorus Brandt. 1 p. V. brzegi Sanu, Buszkowice.

M. cicatricosus Leach. IV, V. Zamek przem., Kruhel Mł., Budy Mł., Łętownia.

M. variegatus Donov. IV, V. Zamek przem., Żurawica, Łętownia.

M. brevicollis Pnz. IV, V. Zamek przem., Kruhel Mł., Budy Mł., Łętownia.

M. rugosus Mrsh. IX, X. Kruhel Mł., Budy Mł.

Lytta vesicatoria L. VI. Zamek przem., przedmieścia.

RHIPIPHORIDAE.

Pelecotoma fennica Payk. 1 p. VII. Prałkowce, Żurawica. (Wierzby, w otworach *Ptilinus fuscus* Geoffr.).

+ *Metoecus paradoxus* L. ♀ 22. VIII. Cisowa (w Wykazie: Bor., Liv., Sil.).

+ *p.* a. *apicalis* Gredl. ♂ (w Wyk.: Sil.).

p. a. *nigriventris* Gredl. ♂.

MORDELLIDAE.

Scraptia fuscula Müll. 1 p. VII. Brylińce (wysiana w dębie).

Tomoxia biguttata Gyll. VI, VII, VIII. Prałkowce, Brylińce, Turnica.

Mordella perlata Sulz. a. *6-punctata* Hrbst. VI. Prałkowce, Turnica.

M. maculosa Naezen. VI, VII. Prałkowce.

M. bisignata Redt. VI, VII. Prałkowce, Zalesie, Brylińce, Turnica.

M. aurofasciata Com. VI, VII. Budy Mł., Turnica.

M. fasciata Fbr. posp.

f. a. *interrupta* Costa z poprz.

f. a. *basalis* Costa z poprz.

f. a. *coronata* Costa z poprz.

M. aculeata L. posp.

M. a. a. *femoralis* Baud. VI. Prałkowce.

M. a. a. *leucaspis* Küst. posp.

Mordellistena abdominalis Fbr. VI, VII. Pikulice, Prałkowce, Brylińce, Krzeczkowa, Turnica.

⌗ *a.* a. *fulvohirta* Schilsk. z poprz.

⌗ *a.* a. *maculicollis* Schilsk. z poprz.

M. humeralis L. VI, VII. Pikulice, Starzawa.

+ *h.* a. *axillaris* Gyll. VII. Starzawa, (w Wyk. Sil.).

⌗ *h.* a. *nigricollis* Schilsk. VII. z poprz.

⌗ *h.* a. *fulvipennis* Schilsk. VII. Prałkowce, Pikulice, Brylińce.

⌗ *h.* a. *atrata* Schilsk. VII. Starzawa.

M. lateralis Oliv. VI, VII. Prałkowce, Brylińce.

+ *l.* a. *atricollis* Schilsk. VII. Brylińce (w Wyk. Sil.).

M. neuwaldeggiana Pnz. VI, VII. posp.

M. parvula Gyll. VI, VII. Prałkowce, Brylińce.

+ *p.* a. *picipes* Costa. 2 p. VI. Brylińce, (w Wyk. Lith.).

M. brevicauda Boh. VI, VII. Prałkowce, Brylińce.

M. micans Germ. VI, VII. posp.

M. pumila Gyll. VI, VII. posp.

Cyrtanaspis phalerata Grm. VI, VII. Turnica.

Anaspis 4-maculata Gyll. a. *4-pustulata* Müll. 1 p. VII. Turnica, (na liściach olchy białej).

A. brunnipes Muls. posp.

A. rufilabris Gyll. posp.

A. frontalis L. posp.

A. f. a. *lateralis* Fbr. posp.

+ *f.* a. *punctata* Eschsch. VI. Prałkowce (w Wyk. Bor.).

A. thoracica L. V, VI, VII. Budy Mł. i Wk., Prałkowce, Brylińce.

+ *th.* a. *fuscescens* Steph. VI. Prałkowce, Pikulice, Brylińce, (w Wyk. Lith.).

⌗ *th.* a. *signata* nov. VI. Pikulice. 1)

MELANDRYIDAE.

+ *Tetratoma fungorum* Fbr. III, IV, X, XI. Prałkowce, Mazury, Brylińce (Czyrak) (na grzybach *Clavaria* sp.).

T. ancora Fbr. IV, V, VI, VII, VIII, IX. Prałkowce, Krasiczyn, Pikulice, Brylińce, Turnica.

Eustrophus dermestoides Fbr. VII, przedmieścia, Prałkowce, Pikulice, Żurawica, Łętownia, Makowa, Turnica.

---

1) *Anaspis thoracica* L. a. *signata* nov. posiada tarczę szyjową opatrzoną ciemną plamką, zresztą jak typowa.

Hallomenus binotatus Quens. 2 p. VI, VII, VIII, IX. Budy Mł., Brylińce, Turnica.

H. axillaris Ill. VII. Turnica.

Orchesia micans Pnz. VI, VII, VIII, IX. Budy Mł. i Wk., Prałkowce, Krasiczyn, Brylińce.

O. minor Walk. VI, VII, VIII. Prałkowce, Brylińce.

O. undulata Kr. 2 p. VI, VII, VIII. Prałkowce, Brylińce.

O. fasciata Payk. V, VI. Budy Wk., Prałkowce, Brylińce.

O. blandula Brancsik, zwł. VIII, IX, X. Budy Mł. i Wk. Prałkowce, Pikulice, Kruhel Wk., Brylińce.

Abdera affinis Payk. V, VI. Prałkowce, Brylińce.

A. flexuosa Payk. V, VI. Prałkowce.

+ *A. triguttata* Gyll. v. *scutellaris* Muls. 1 p. VI. Turnica. (w Wyk. Sil.).

+ *Phloeotrya rufipes* Gyll. VI. Budy Wk. (na dębach wypróchniałych). (W Wyk. Carp. or.).

r. a. *testaceipennis* Pic. z poprz.

Xylita buprestoides Payk. 2 p. IV, V, VI. Budy Wk., Brylińce (sosny, jodły).

+ *X. livida* Sahlb. VI, VII. Brylińce, Turnica (pod korą i na sągach jodłowych, w Wyk. Carp.).

Serropalpus barbatus Schall. 2 p. VI, VII, VIII. Cisowa, Brylińce, Turnica.

Hypulus quercinus Quens. IV, V, VI. Pikulice, Kruhel Wk., Brylińce.

H. bifasciatus Fbr. II, V, VI. Budy Mł. i Wk. Prałkowce (II. w wypróchniałej olsze czarnej).

+ *Zilora sericea* St. VI, VII. Brylińce, Turnica (pod korą i na sągach jodłowych), (w Wyk. Sil. Bor.).

Melandrya dubia Schall. 2 p. V, VI. 1 p. VII. Budy Wk., Prałkowce, Kruhel Wk., Brylińce, Turnica.

d. a. *brunnea* nov. 2 p. VI. Brylińce (pod korą jodły). [1]

M. caraboides L. V, VI, 1 p. VII. posp.

M. barbata Fbr. 2 p. V. Turnica, (jeden okaz w *Hydnum* na buku). [2]

---

[1] *Melandrya dubia* Schall. a. *brunnea* nov. ubarwienie rdzawo-żółte, głowa, tarcza szyjowa i uda ciemniejsze.

[2] O ile „Wykaz" oparty jest na podstawie okazu w „Muzeum" (*Mel. dubia* Schall.) jest formą nową dla fauny Polski.

Phryganophilus auritus Motsch. 2 p. V, 1 p., VI. Budy Wk., Prałkowce (na grabach i bukach).

+ *Conopalpus testaceus* Ol. v. *flavicollis* Gyll. 1 p. VI. Brylińce (w wypróchniałym dębie) (w Wyk. Bor.).

Osphya bipunctata Fbr. VI. Prałkowce (na buku).

LAGRIIDAE.

Lagria hirta L. VI, VII, VIII, IX. posp.

ALLECULIDAE.

Allecula morio Fbr. 2 p. VI, VII. Prałkowce, Brylińce, Bakończyce.

A. rhenana Bach. 1 p. VII. przedmieście Popielówka, (w wypróchniałej lipie).

Prionychus ater Fbr. VII, przedmieścia, Prałkowce, Żurawica.

Hymenalia rufipes Fbr. VII, przedmieście Popielówka.

Gonodera ceramboides L. v. *serrata* Chevr. VI, VII. Budy Wk., Pikulice, Kruhel Wk., Brylińce, Turnica.

G. luperus Hrbst. VI, I p. VII. Lacka Wola, Trzcieniec.

G. murina L. 2 p. V, VI, przedm. Popielówka, Pikulice, Żurawica, Herburt.

G. m. a. *evonymi* Fbr. z poprz.

G. m. a. *thoracica* Fbr. z poprz.

Podonta nigrita Fbr. 1 p. VII. Starzawa.

Omophlus rufitarsis Leske. 2 p. VI, VII. Byków, Lacka Wola.

TENEBRIONIDAE.

Blaps mortisaga L. posp.

B. lethifera Mrsh. VI. (1 okaz).

Platyscelis polita Strm. VI. Nienowice (nad Wiśnią).

Melanimon tibiale Fbr. V, VI. Starzawa, Lacka Wola.

Opatrum sabulosum L. posp.

Crypticus quisquilius L. 2 p. VI, VII. przedmieścia płn., Starzawa, Lacka Wola, Buców.

Boletophagus reticulatus L. III - X. Prałkowce, Kruhel Wk., Brylińce, Mazury, Turnica.

+ *B. interruptus* Ill. I—XII. Brylińce, Turnica (w *Polyporus* sp. na jodłach i *Hydnum* sp. na bukach), (w Wyk. Tatr. m.).

Eledona agaricola Hrbst. I—XII. posp.

Scaphidema metallicum Fbr. I—XII. posp.

S. m. a. *bicolor* Fbr. z poprz.

Diaperis boleti L. V—IX. Brylińce, Turnica.

b. a. *fungi* Motsch. z poprz.

Platydema violaceum Fbr. III—VIII. Budy Wk., Brylińce, (kopulacja V).

P. dejeani Lap. V—IX. Pikulice, Kruhel Wk., Brylińce, Turnica.

Arrhenoplita haemorrhoidalis Fbr. IV—VIII. Turnica (w *Polyporus* na bukach).

Pentaphyllus testaceus Hellw. IV, V. Pikulice (w wypróchniałych dębach z gniazdami os i szerszeni).

Hypophloeus unicolor Pill. III—X. Budy Wk., Prałkowce, Kruhel Wk., Pikulice, Brylińce, Turnica.

u. a. *abietis* nov. VI (pod korą jodły).[1]

H. fraxini Kug. IV. Brylińce.

H. pini Pnz. IX. Budy Mł.

H. bicolor Ol. VI. Turnica (w buku).

Tribolium navale Fbr. VIII. przedm. Popielówka (w rozbitym pniu pszczelnym).

T. madens Charp. z poprz.

T. confusum Duv. II, V. w mieście, (w piekarni, b. liczny).

Melasia culinaris L. I—XII. Brylińce, Turnica (w jodłach i bukach).

M. perroudi Muls. z poprzednią.

Tenebrio obscurus Fbr. VII. Brylińce (1 okaz pod korą jodły).

T. molitor L. VI, IX. posp.

T. m, a. *flavus* nov. VII. przedm. Popielówka (1 okaz).[2]

+ *Boros schneideri* Pnz. 2 p. VI, 1 p. VII. Turnica (2 okazy, w jodle, w otworach po *Eurythyrea austriaca* L.) (w Wyk. Lith., Carp. or., Tatr. m.).

+ *Laena reitteri* Wse. III—XI. Budy Mł. i Wk., Pikulice, Kruhel Wk., Mazury (pod butwiejącemi liśćmi dębowemi i bukowemi), (w Wyk. Hal. occ.).

---

[1] *Hypophloeus unicolor* Pill. a. *abietis* nov. $^2/_3$ skrzydeł od nasady rdzawo-żółte, zresztą ciemno-brunatny.

[2] *Tenebrio molitor* L. a. *flavus* nov. brudno-żółty, rożki i nogi ciemne.

reitt. a. *subcarpathica* nov. z poprzednią.[1]
Helops lanipes L. pospolity.
H. quisquilius St. VI. Dubiecko.

RÉSUMÉ.

Es werden unter den in der Umgebung von Przemyśl vorgefundenen Heteromeren 5 neue Aberrationen unterschieden:

1. *Anaspis thoracica* L. a. *signata* nov. Hahschild in der Mitte mit einer schwärzlichen Makel, sonst wie Stammform.

2. *Melandrya dubia* Schall. a. *brunnea* nov. rostgelb, Kopf, Halsschild und Schenkel schwärzlich.

3. *Hypophloeus unicolor* Pill. a. *abietis* nov. 2/3 der Fliegeldecken rostgelb, sonst schwarzbraun.

4. *Tenebrio molitor* L. a. *flavus* nov. gelbbraun, Fühler und Beine schwärzlich.

5. *Laena reitteri* Wse. a. *subcarpathica* nov. rostgelb, Kopf dunkler, Fühler und Beine rotbraun; (Stammform: Körper schwärzlich bis schwarz, Fühlerbasis und Beine rotbraun).

TRZY GATUNKI DLA FAUNY POLSKI NOWYCH CHRZĄSZCZY

[DREI FÜR POLENFAUNA NEUE KÄFER]

PODAŁ

T. TRELLA.

Staphylinus L. *chloropterus* Pnz., dwa okazy wysiane z pod suchych liści w lesie pikulickim, IV, X.

Selatosomus Steph. *depressus* Grm., jeden okaz w lipie wypróchniałej na przedmieściu Popielówka, 1 p. VII.

Enoplium Latr. *serraticorne* Oliv., dwa okazy na zsychającym dębie w lasku Budy Mł., 2 p. VI, 26. VII. 22.

---

[1] *Laena reitteri* Wse. a. *subcarpathica* nov. żółto-brązowa, głowa ciemniejsza, rożki i nogi czerwonawe; za typowe uważam ubarwienie ciemno-brunatne, do czarnego, nasada rożków i nogi czerwono-brunatne.

EINIGE ABNORMITÄTEN BEI DEN APIDEN

PÓDAŁ
JAN NOSKIEWICZ

(Mit einer Tafel)

I. GYNANDROMORPHISMUS.

1. *Prosopis minuta* F. (Fig. 1.).

Die gynandromorphischen Charaktere treten bei diesem Exemplare nur auf dem Kopfe zu Tage, der auf einen männlichen linken u. einen weiblichen rechten Abschnit geteilt erscheint. Die Trennungslinie liegt jedoch nicht in der Symmetrieebene des Kopfes, sondern ist nach links verschoben.

Das linke Auge länger u. breiter als das rechte, die Wange davor demgemäss etwas kürzer. Die linke Mandibel zweizähnig, die rechte, längere, dreizähnig. Clypeus links abgeflacht, mit weisser, trapezförmiger Makel, die nicht die ganze linke Hälfte einnimmt, rechts schwach gewölbt, schwarz. Die Sculptur (Längsstreifung u. Punktierung) im Bereiche der Makel schwächer ausgeprägt. In ähnlicher Weise wie der Clypeus ist auch das Stirnschildchen in zwei ungleiche, sich durch die Farbe u. Sculptur unterscheidende Abschnitte geteilt. Von den beiden Nebengesichtsflecken ist der linke bedeutend grösser, füllt den ganzen Raum zwischen dem innerem Augenrande, dem Stirnschildchen u. dem Clypeus aus, und reicht nach oben weit über die Einlenkung des Fühlers. Der rechte läuft als schmaler Streifen längs des inneren Augenrandes. Der linke Fühler 13-gliedrig, mit stark verdicktem, unten teilweise weissem Scapus, der rechte 12-gliedrig, sein Scapus nicht verdickt, unten schwarz. Das Ozellendreieck nicht gleichschenklig, da das linke paarige Ozell von dem unpaaren etwas weniger weit als das rechte steht. Die Sculptur der Stirn u. des Scheitels beiderseits dieselbe. Thorax u. Abdomen weiblich. Stachel gut ausgebildet, normal.

Das Tierchen wurde bei Zaleszczyki, 13. VIII. 22, an den Blüten des *Oreoselinum petroselinum* zusammen mit vielen normalen ♀ u. ♂ gesammelt.

2. *Osmia rufa* L. (Fig. 11, 12, 13.).

Die gynandromorphischen Charaktere wie bei der vorigen Art nur auf den Kopf beschränkt. Die Asymmetrie wegen der sehr verchiedenen Ausbildung der einzelnen Organe auf beiden Seiten stark ausgeprägt.

Das linke Auge länger u. breiter als das rechte, männlich; es reicht mit dem Vorderrande dicht an die Mandibelbasis, so dass der innere Teil der Wange fast nicht zur Ausbildung kommt. Rechts die Wange in seiner ganzer Breite deutlich. Die linke Mandibel männlich, viel kürzer u. schmäler als die rechte, zweizähnig. Die rechte weiblich, dreizähnig. Kopfschild männlich, ohne Hörner u. sonstige Auszeichnungen des Weibchens, lang u. sehr dicht, geblich abstehend behaart; sein Vorderrand deshalb nur schwer sichtbar. Der linke Fühler 13-gliedrig (♂), bis an das Thoraxende reichend, der rechte bedeutend kürzer 12-gliedrig (♀). Sonst der Kopf männlich. Die drei Punktaugen symmetrisch gestellt. Thorax u. Abdomen weiblich, Scopa ventralis ganz gut ausgebildet. Totallänge 7·4 mm.

Das Tierchen wurde bei Lwów am 7. IV. 1917 an *Prunus avium* mit vielen normalen ♂ erbeutet. Die ersten ♀ sind erst 6—7 Tage später erschienen. Die Flugzeit dieses Gynandromorphen war also männlich. Auch verstand es das Tierchen nicht von seiner Sammelbürste einen Gebrauch zu tun. An dieser fand ich kein einziges Pollenkorn aufgeklebt.

3. *Coelioxys rufescens* Lep. (Fig. 2—6, 9—10.).

Die weiblichen u. männlichen Geschlechtscharaktere treten auf allen 3 Körperabschnitten auf.

Am Kopfe (Fig. 2) ist nur die rechte Seite des Clypeus weiblich, sonst der Kopf männlich, mit 13-gliedrigen Fühlern u. langer, abstehender Behaarung. Der weibliche Teil des Clypeus fällt durch seine anliegende, kurze Härchen, genug stark auf. Thorax oben weiblich, unten links weiblich, rechts männlich. Von den Vorderhüften nur die rechte mit Dornbildung, die Metatarsen der Mittel- u. besonders der Hinterbeine links verbreitert. Abdomen oben weiblich, unten (Fig. 3) rechts weiblich, links männlich. Die Grenze zwischen diesen zwei Teilen fällt am 1 Sternite fast mit seiner Mittellinie zusammen, an anderen läuft sie schief von vorne rechts nach hinten links. Die männliche Seite der Sternite 2—4 zeichnet sich durch etwas dichtere Punktierung, durch breitere Endbinden u. vor allem durch stärkeren Glanz aus, indem die äusserst feine Reticulation der Punktzwischenräume hier nur ganz schwach angedeutet ist. Die bei den normalen ♂ in der Mitte des Hinterrandes des 4 Sternites vorkommende, an beiden Ecken zahnartig verlängerte Ausrandung fehlt gänzlich; von den erwähnten Zähnchen ist nur das linke entwickelt. Der beträchtlich längere, mit Endbinde gezierte weibliche Teil des 5 Sternites verläuft auf dem Seiten- u. Hinterrande in einem Halbbogen, dessen innere Ecke fast höckerartig hervortritt; der männliche Teil schwach chitinisiert, braunrot, am Innenrande längs rinnenförmig seicht eingedrückt, hier fast nackt, seitlich lang, anliegend behaart. Ähnliche Verhältnisse habe ich auch am 6 Sternite konstatiert. In dem weiblichen Teile des Hinterleibes habe ich den Stachel-, in dem männlichen den Copulationsapparat gefunden, beide stark reduziert, von einander räumlich getrennt. In dem Stachelapparate (Fig. 9 u. 10) fehlt die linke Hälfte fast gänzlich, in dem Copulationsapparate sind nur Valvae externae (Fig. 4) u. ein kleiner, basaler Teil der Penisstücke (Fig. 5) chitinisiert. Zum Vergleiche wurde auch der normale Copulationsapparat dieser Art abgegildet (Fig. 7 u. 8), da Strohls betreffende Figur (Zool. Jahrb. Syst. Bd. 26, Taf. 24, Fig. 67) kein klares Bild des wirklichen Baues des Apparates gibt.

Das Tierchen fand ich bei Sinków am Dniestr, 10. VII. 22. an einer Lösstalwand fliegend.

II. EIN FALL DER DREIFACHEN TARSENBILDUNG BEI *EUCERA INTERRUPTA* BAER.

Am 23. V. 22 fand ich bei Czortków, an *Salvia pratensis*, ein abnormes ♂ dieser Art, mit zweimal geteiltem rechtem Mitteltarsus (Fig. 14). Die erste Gabelung erfolgt am Metatarsus, die zweite dicht an der Basis des dritten Gliedes des hinteren Astes. Jeder Gabelast (ein vorderer, ein hinterer äusserer u. ein hinterer innerer) endet mit 2 normalen Klauen, zwischen denen sich je ein, in der Figur nicht angedeuteter, Pulvillus vorfindet. Zu jedem Klauenpaare führen von dem Ursprunge des Tarsus an je fünf Tarsenglieder. Der Metatarsus des hinteren Astes ist bogenförmig stark nach hinten gekrümmt.

Dieser Fall kann durch zweimalige Verletzung in dem Zustande der Puppe hervorgerufen worden sein.

Tabl. I.

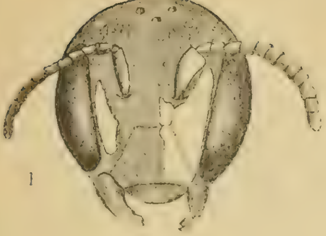
1

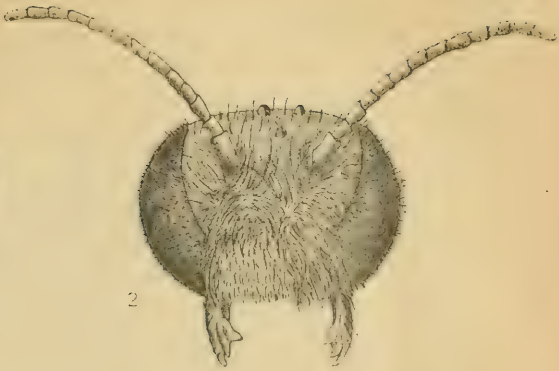
2

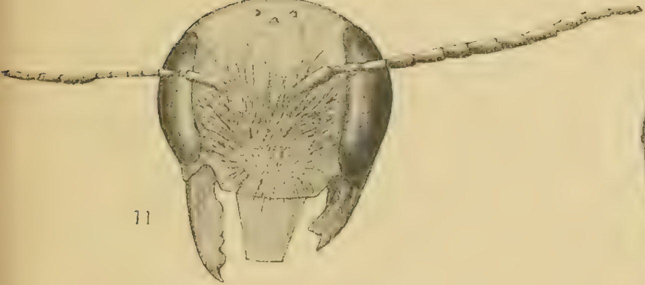
11

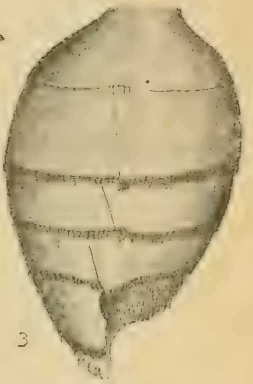
3

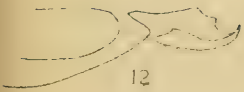
12

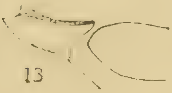
13

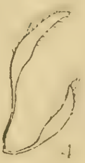
4

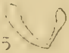
5

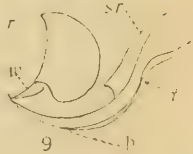

9

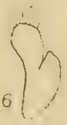
6

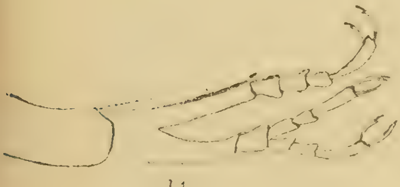
14

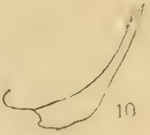
10

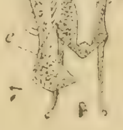

7

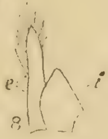

8

TAFELERKLÄRUNG.

Fig. 1. Prosopis minuta F. Kopf.
„ 2. Coelioxys rufescens Lep. Kopf.
„ 3. „ „ „ Hinterleib von unten.
„ 4. „ „ „ Valvae externae.
„ 5. „ „ „ Penisstücken.
„ 6. „ „ „ Hypotome?
„ 7. „ „ „ Norm. Copulationsapparat dorsal. e — Valva externa, p — Penis mit Penisstücken.

Fig. 8. Coelioxys rufescens Lep. Valva ext. (e) u. interna (i) ventral.

Fig. 9. Coelioxys rufescens Lep. Stachelapparat. w — Winkel, r — quadratische Platte, sr — Stachelrinne mit Stachelrinnenbogen, t — Stechborste, b — Stechborstenbogen.

Fig. 10. Coelioxys rufescens Lep. Oblonge Platte mit Stachelscheide.

Fig. 11. Osmia rufa L. Kopf.
„ 12. „ „ „ rechte Mandibel, Wange u. Auge.
„ 13. „ „ „ linke Mandibel, Wange u. Auge.
„ 14. Eucera interrupta Baer. Rechter Tarsus der Mittelbeine.

Z BIOLOGJI MOTYLA: *LYCAENA EUMEDON* Esp.

[BIOLOGISCHES ÜBER *LYCAENA EUMEDON* Esp.]

PODALI

L. i M. MASŁOWSCY (Zawiercie).

W maju 1922 r. mieliśmy sposobność znaleść i wyhodować gąsienice: *Lycaena eumedon* Esp. Ponieważ w dostępnej nam literaturze podstawowej (Spuler, Seitz i Rebel) biologja tego gatunku nie jest opisana, podajemy więc niniejszem możliwie dokładny opis naszych spostrzeżeń.

Sam motył *Lyceana eumedon* Esp. zdaje się być w okolicach Zawiercia silnie zlokalizowany. Występuje tylko na mokrych łąkach koło wsi Kazimierówka, gmina Łazy, trzymając się brzegów Czarnej Przemszy. Pojawia się corocznie w lipcu lecz w dosyć małej ilości.

W końcu lipca 1921 r., gdy latały już tylko zniszczone samice, zauważyliśmy po raz pierwszy składane przez nie jajka. Jajka te, półkuliste, na górnym biegunie lekko spłaszczone, barwy białej, z małemi wgłębieniami na powierzchni, były składane na pręcikach lub znamionach kwiatów bodziszka błotnego *Geranium palustre* L., który w dużej ilości porasta tam brzegi Czarnej Przemszy. Jajka spotykaliśmy też czasem na okwitłej już roślinie: na szypułkach kwiatów lub owocach.

Rośliny wraz z złożonemi na nich jajkami, przenieśliśmy do domu dla dalszej hodowli.

Wylęgłe tu po tygodniu gąsienice były barwy szarawo-czarnej, porośnięte gęsto krótkim białawo-szarym włosem. Wdrążały się one do owoców lub pączków kwiatów i żyły tam do pierwszej wylinki.

Po wylince gąsienice miały barwę ciała kawowo-brunatną, włos filcowaty, szary, głowę czarną. W tem stadjum zaczęły obgryzać liście w ten sposób, że zawsze nacinały żyłki liścia, którego część wskutek tego ulegała więdnięciu. W zwiędłej i skurczonej nieco częci liścia, kryła się gąsienica.

Następnie gąsienice znikły, liście schnęły, a w zdrowych jeszcze łodygach dostrzegliśmy otworki, okrążone kałem gąsienic. Prawdopodobnie gąsienice *L. eumedon* Esp., po spożyciu kwiatów wzgl. nasion rośliny, wdrążają się jesienią w łodygi, gdzie żerują i następnie spędzają czas stagnacji zimowej podobnie jak gąsienice *L. donzelii* B. (Seitz: Grossschmett d. Erde P. I. str. 310).

Więcej gąsienic tych nie widzieliśmy; wyginęły one, jak się zdaje, wskutek niesprzyjających warunków zimowania.

Z wiosną 1922 r. rozpoczęliśmy poszukiwania w tych samych miejscach nad Czarną Przemszą. Jednakże dopiero w dniu 31 maja i 1 czerwca udało się nam znaleść gąsienice (12 sztuk), już w ostatniej wylince, prawie dorosłe. Dwie z nich siedziały na łodygach bodziszka tuż przy ziemi, podobnie jak gąsienice innych modraków, jedna dosyć wysoko na trawie; pozostałe (9 ok.) kryły się w zwiędłych i zwieszonych liściach bodziszka, które dosyć często spotykaliśmy.

Ten dziwny sposób ukrywania się gąsienicy uważamy za jedną z najcharakterystyczniejszych jej czynności. Mianowicie (Fig. 1) nadgryza ona ogonek liścia mniej więcej w odległości 10 *mm* od nasady blaszki, wskutek czego liść więdnie, zwija się i opada.

Wewnątrz (Fig. 2) kryje się gąsienica dorosła i żywi się, wygryzając otwory zwykle przy nasadzie blaszki liścia.

Może być, że gąsienica, spotykana na wolności, najczęściej wewnątrz zwiędłych liści, czyni to dla ochrony przed promieniami słońca, gdyż w hodowli, gąsienice nie wystawione na bezpośrednie działanie słońca, łodyg nie nadgryzały, prócz dwóch wypadków.

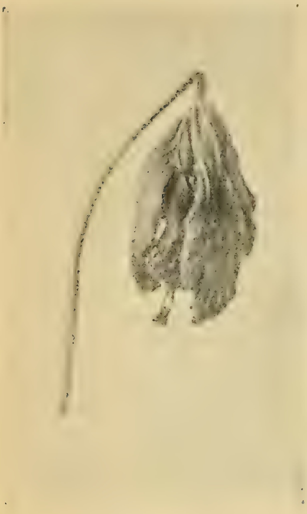

Fig. 1.

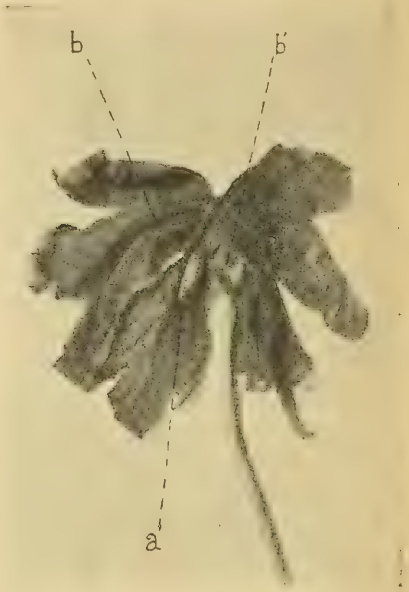

Fig. 2.

Gąsienica dorosła ma typową postać gąsienic rodzaju *Lycaena* (Fig. 3): jest krępa, gruba, z wyraźnie spłaszczonym końcem ciała. Dorosła mierzy do 14 *mm* długości. Ciało składa się:

1. Z 9 wysokich, wyraźnie odznaczonych pierścieni, na których wzdłuż grzbietu znajduje się podwójny szereg brodawkowatych wyniosłości: na każdym pierścieniu po parze.

2. Z 3 końcowych pierścieni spłaszczonych, mniej wyraźnie odgraniczonych od siebie, wgłębionych nieco pośrodku grzbietowej strony. Na końcu wgłębienia zauważyć można dwa symetrycznie ułożone, wyraźne, białe ujścia gruczołów. Prócz nich w wgłębieniu znajdują się prawdopodobnie ujścia mniejszych gruczołków, o których roli będziemy mówić później. Całe ciało gą-

sienicy jest porośnięte drobnym, filcowatym włosem, mleczno-żółtym. Ciało jest barwy trawiasto zielonej. Przez środek grzbietu przechodzi szaro-zielona pręga aż do spłaszczonej części ciała, która jest tejże barwy. Na obu bokach biegnie aż do głowy przynożna pręga siarkowo-żółta.

Na każdym pierścieniu z obu stron od wyrostków grzbietowych, znajdują się podwójne, bardzo wąskie prążki białe (z jednej strony każda ciemniej ograniczona), biegnące skośnie przez boki w kierunku głowy. Przetchlinki ciemne, mało widoczne w wgłębieniach ciała. Głowa, ukryta w pierwszym pierścieniu ciała, wysuwalna, barwy lśniąco-czarnej. Przed przepoczwarczeniem gąsienica staje się połyskująca, włoski na grzbiecie brunatnieją, pręgi boczne zwężają się i bieleją.

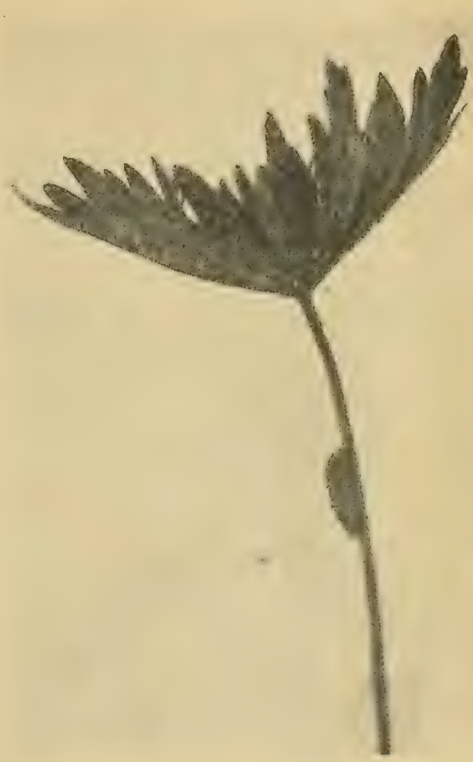

Fig. 3.

Gąsienice tuż po ostatniej wylince są znacznie bledsze; żywszą barwa zielona występuje z rozrostem gąsienicy.

Przed zamianą w poczwarkę, gąsienica kryje się niezbyt głęboko w mech lub między trawę, gdzie się przysnuwa i spędza w tym stanie do 14 dni, poczem dopiero zamienia się w poczwarkę.

Poczwarka (Fig. 4) ma do 8 *mm* długości, jest żółtawo-zielona, z nieco jaśniejszemi skrzydełkami. Koniec odwłoka i grzbiet są barwy brunatnawej. Na każdym pierścieniu odwłoka znajdują się po 2 symetrycznie ułożone małe wypukłości w formie guziczków.

Przed wylęgnięciem się motyla, poczwarka staje się czarnobrunatna; tylko spodnia strona odwłoka pozostaje żółtawą.

Pierwsze gąsienice weszły w mech 3 czerwca, zamiana w poczwarkę nastąpiła około 17 tegoż miesiąca. Pierwszy motyl pojawił się 26 czerwca. Okres poczwarki trwa do 14 dni. Ogółem otrzymaliśmy 10 motyli, z tego 3 ♂ ♂ i 7 ♀♀. Jedna poczwarka spleśniała.

Jeden tylko ♂ posiada typowe czarnobrunatne ubarwienie wierzchniej strony skrzydeł (Seitz, Grossschmett. d. Erde P. I. Fig. *a* I ab 80); dwa inne mają dość silnie zaznaczone plamki czerwone na brzegu zewnętrznym skrzydeł tylnych.

Fig. 4.

Ciekawem zjawiskiem w życiu opisywanej gąsienicy jest jej symbioza z mrówką bliżej nie określonego gatunku. Z każdego prawie liścia, gdzie znaleziono gąsienice *Lycaena eumedon* Esp., wypadały mrówki. Znajdowaliśmy też gąsienice, na których siedziały mrówki, skierowane głową do tyłu gąsienicy i operujące narządami swemi na ciemniejszej, spłaszczonej, końcowej części ciała. Jak wspominaliśmy wyżej znajdują się tam zapewne gruczoły, wydzielające pewien płyn, który służyć może mrówkom jako pokarm.[1] Mrówki widocznie, drażniąc gąsienice swemi rożkami, zmuszają je do wydzielania tego charakterystycznego płynu. Gąsienica *Lycaena eumedon* Esp. nie okazuje przytem żadnych reakcji obronnych a nawet nie przerywa czynności jedzenia.

Przy niniejszem składamy serdeczne podziękowanie znanemu entomologowi p. Juljuszowi Isaakowi z Zawiercia, który służył nam chętnie swą pomocą w dostarczaniu literatury, jak również w zredagowaniu powyższych wiadomości, oraz p. prof. Kazimierzowi Kaznowskiemu z Kielc za niemniej ważną dla nas pomoc w określaniu niezbędnych roślin.

---

[1] Współżycie mrówek z gąsienicami innych modraków, jak np. *L. argyrognomon* Brgstr., którego poczwarki znajdowano w mrowiskach (Rebel) jest znane.

RÉSUMÉ.

Ende Juli 1921 fanden wir auf feuchten Wiesen bei Zawiercie am Flusse Czarna Przemsza die Eier von *Lycaena eumedon* Esp., welche meistens in Blüten von *Geranium palustre* L. auf Staubfäden und Griffeln abgelegt wurden, zuweilen auch auf Früchten oder Blütenstielen. Die Pflanzen mit Eiern brachten wir zur weiteren Zucht nach Hause. Diese sind halbkugelig, am vorderen Pole leicht abgeflacht, weisslich, mit kleinen Eindrücken bedeckt.

Die nach einer Woche ausgeschlüpften Raupen, haben sich in Früchte oder Blütenknospen hineingefressen, wo sie bis zur ersten Häutung verweilten. Danach frassen sie einige Zeit an den Blättern, bis sie endlich ganz verschwunden sind. Nur haben wir an den Stengeln kleine, mit Raupenkot umringte Löcher gemerkt, die letzten Spuren ihrer Tätigkeit. Wegen ungünstiger Bedingungen sind aber alle diese Raupen eingegangen.

Im folgenden Jahre gelang es uns erst am 31. V. und 1. VI. zwölf Stück ausgewachsene, das letzte Mal gehäutete Raupen zu finden grösstenteils (9 St.) in welken, herunterhängenden Blättern von *Ger. palustre* versteckt, deren Blattstiele sie etwa 10 *mm* weit von der Blattspreite angefressen haben (Fig. 1 u. 2 a — Raupe, bb' — durch sie ausgefressene Stellen).

In diesem Stadium misst die Raupe za 14 *mm* Länge. Drei letzte Segmente (Fig. 3) stellen ein fast einheitliches, flaches, von oben etwas ausgehöhltes, graugrünes Gebilde dar. In der Aushöhlung sind zwei weisse Drüsenmündungen wahrnehmbar. Der glänzend schwarze Kopf in Ruhezustand im ersten Thoraxsegmente versteckt. Auf 9 Segmenten dahinter zwei Reihen von Rückenwarzen, auf jedem Segment je ein Paar. Der ganze Körper mit zarten rahmgelben Haaren filzartig bedeckt, grasgrün. In der Mitte des Rückens ein Längsstreifen, welcher in der Farbe mit dem abgeplatteten Endteile übereinstimmt. Zu beiden Seiten dicht über den Füssen je ein schwefelgelber Längsstreifen. Nach aussen von Rückenwarzen eine doppelte, schmale, weisse, schief gerichtete Linie. Stigmen dunkel, schwach sichtbar.

Die Verpuppung erfogt tief im Moose oder im Grase, indem sich die Raupe an die Pflanzen anwebt und za 14 Tage danach zur Puppe wird. Diese (Fig. 4) za 8 *mm* lang, ist gelblich-grün mit etwas helleren Flügelscheiden. Abdomenspitze und Rücken bräunlich. Auf jedem Abdomensegmente je zwei knopfartige Erha-

benheiten. Vor Ausschlüpfen des Schmetterlings wird die Puppe schwarzbraun mit Ausnahme der geblichen Unterseite von Abdomen. Die erste Raupe hat sich am 3. VI. in Moos verkrochen; der erste Schmetterling erschien am 26. VI. Aus der ganzen Zucht erhielten wir 10 Imagines, 3♂♂ u. 7♀♀. Ein ♂ normal gefärbt, zwei andere mit deutlichen roten Flecken am Aussenrande der Oberseite der Hinterflügel.

In Gesellschaft der Raupen haben wir regelmässig eine leider nicht näher bestimmte Art von Ameisen beobachtet, die auf dem abgeplatteten Körperteile mit ihren Köpfen gegen das Ende der Raupe zu gewendet sassen und mit Fühlern und Mundwerkzeugen daselbst arbeiteten. Die Raupen liessen sich dadurch im Fressen überhaupt nicht stören. Es scheint uns, dass hier symbiotische Wechselbeziehungen bestehen.

NOWE DLA POLSKI I RZADSZE CHRZĄSZCZE Z PODOLA.

[FÜR POLEN NEUE UND SELTENERE KÄFER AUS PODOLIEN].

PODAŁ

ROMAN KUNTZE.

Wydelegowany i subwencjonowany przez Sekcję Entomologiczną Oddziału Lwowskiego Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika odbyłem w r. 1922 dwie kilkudniowe wycieczki koleopterologiczne na Podole. W pierwszej odbytej w dniach 19.—26. V. zbierałem w okolicach Zaleszczyk, Czortkowa i Mielnicy, w drugiej w dniach 25.—30. VII. w okolicach Tarnopola i Zaleszczyk. Mimo niepomyślnej pogody, która pozwoliła mi w obu razach wykorzystać tylko połowę zużytego czasu, cel wycieczki: rozszerzenie dotychczasowego stanu wiadomości o faunie chrząszczów Podola został w pewnym stopniu osiągnięty. Stosunkowo dość liczna literatura faunistyczna poświęcona temu obszarowi oraz specjalna sygnatura charakterystycznych dla Podola gatunków i ras w „Wykazie chrząszczów ziem polskich“ M. Łomnickiego, czynią zbytecznem wyliczenie wszystkich zebranych form. Wymieniam zatem poniżej tylko gatunki i odmiany dla fauny Polski nowe (oznaczone według tradycji gwiazdką), oraz takie, dla których mogę podać nowe szczegóły, dotyczące rozmieszczenia lub zmienności.

Pierwszą wycieczkę odbyłem w towarzystwie p. Jana Noskiewicza, któremu zawdzięczam dokładne zapoznanie się z terenem. Z zebranych przez niego i oddanych mi do oznaczenia chrząszczów wymieniam poniżej 2. Opracowania materjałów dokonałem w pracowni Muzeum im. Dzieduszyckich, korzystając z bibljoteki i zbiorów muzealnych, a przedewszystkiem z cennej pomocy kustosza prof. Jarosława Łomnickiego. W 2 wątpliwych wypadkach (w sprawie gatunków wymienionych pod l. 6 i 7) zwróciłem się z prośbą o informację do specjalistów zagranicznych Dr. Pečirki w Pradze i Dyr. Roubala w Bańskiej Bystričy. Pozwolę sobie niniejszem tym wszystkim złożyć serdeczne podziękowania.

Zarówno okazy form wymienionych, jak i zbiorek pospolitszych oddałem do zbiorów Muzeum im. Dzieduszyckich.

---

1. *Carabus nemoralis* Müll. Czortków 22. V. Pospolity ten w zachodniej Europie, a także w zachodniej części Polski biegacz staje się ku wschodowi coraz rzadszy. W Małopolsce Wschodniej znane było dotychczas tylko wyspowe występowanie koło Buczacza (podał prof. J. Łomnicki), z którem łączy się prawdopodobnie stanowisko czortkowskie. Są to wraz z Grodnem i Piotrogrodem na północy — najbardziej na wschód wysunięte stanowiska tego gatunku.

2. *Ophonus rupicola* St. Mielnica 23. V. Zaleszczyki 28. VII. W „Wykazie" M. Łomnickiego podany z Śląska. Należy więc do grupy form południowych, wspólnych Podolu i Śląskowi, jako dwu bramom przemarszu tych form na północ z ominięciem łuku Karpat.

3. *Oxytelus insecatus* Grav. W norze susła perełkowanego (*Spermophilus guttatus* L.) w Zaleszczykach. Należy zatem do przygodnych gości u susła.

4.* *Aleochara breiti* Ganglb. Zaleszczyki 29. VII. w norze susła wraz z poprzednim. Znana dotychczas tylko z gniazd susła moręgowanego (*Spermophilus citillus* L.) z Saksonji, Czech, Moraw i Węgier.

5.* *Catopomorphus arenarius* Hampe. Zaleszczyki 30. III. w mrowisku Żniwiarki jarowej (*Messor structor* v. *clivorum* Ruzsky).

Charakterystyczny dla gatunku *Messor structor* Latr. myrmekofil ten sięga na północ wraz z nim po granicę uprawy winorośli. Północne, dotychczas znane stanowiska: Paryż, Wiedeń, Wołoszczyzna, Krym. Od okazu krymskiego zaleszczyckie nie różnią się, choć żniwiarka tamtejsza należy do innej formy geograficznej.

6. *Danacea nigritarsis* Küst. Zaleszczyki 29. VII. Wszystkie znane mi krajowe okazy tego gatunku pochodzą z południowej Małopolski (Podola i Podkarpacia). Również w północnych Niemczech nie występuje.

7. *Agriotes tauricus* Heyd. (= *Agriotes podolicus* Reitt. in litt., prawdopodobnie = *Agr. nowickii* M. Łomn. in litt. 1870). Na drodze z Zaleszczyk do Żezawy 29. VII.

W zbiorach Muzeum im. Dzieduszyckich znajduje się 1 okaz z etykietą *Agr. podolicus* Reitt. pochodzący z Gródka naddniestrzańskiego. Nigdzie jednak Reitter go nie opisał, ani o nim notatki nie pozostawił. W notatkach ś. p. Marjana Łomnickiego natomiast prowadzonych w „Catalogus Col. Eur. Cauc. et Arm. Ross.“ znajdujemy „*Agr. podolicus* Reitt. — Dźwinogród“. W pracy swej „Zapiski z wycieczki podolskiej odbytej w r. 1860 między Seretem, Zbruczem, a Dniestrem“ (Spr. Kom. Fiz. 4.) wymienia on „*Agriotes nowickii* in litt.“ Dźwinogród. — Ponieważ po tym *Agr. nowickii* nie zostało śladu w literaturze, ani w zbiorach, a Dźwinogród jest zanotowany jako stanowisko *Agr. podolicus*, sądzę, że ś. p. Marjan Łomnicki wysłał okazy do zbadania Reitterowi, który je za nova species uznał i prowizorycznie nazwał. Złowiony przezemnie okaz zupełnie zgadza się z muzealnym.

W celu wyjaśnienia sprawy zwróciłem się po informacje do dr. Pečirki w Pradze, specjalisty w rodzinie Elateridów. Ten mi łaskawie odpowiedział, że posiada 2 okazy z Bułgarji (Warna) przez Reittera jako *podolicus* oznaczone, że jednak uważa ten gatunek za identyczny z *Agr. tauricus* Heyd. Opinja jego, zgodność badanych okazów z diagnozą Heydena jakoteż względy zoogeograficzne skłaniają mnie zatem do uważania *Agr. podolicus* za synonim.

8. *Lytta vesicatoria* L. Zaleszczyki 29. VII. Ponieważ Rybiński podaje z Tarnopola kaukazką formę ab. *dibapha* Reitt. zwracałem uwagę na zmienność tego gatunku na Podolu. Wśród zebranych okazów jest wiele barwy miedzianej w różnych odcie-

niach. Okazy takie występują w innych okolicach Małopolski rzadko. Okazy Rybińskiego posiadają charakterystyczne dla ab. *dibapha* 2 brunatne paski na końcu skrzydeł, lecz nie zgadzają się z nią barwą ogólną i cechami plastycznemi (budowa rożków!). Jeden okaz z Zaleszczyk widziany przezemnie w zbiorze p. K. Szymańskiej posiada słabo zaznaczone podobne paski na pokrywach.

9.* *Omophlus rugosicollis* Brul. Na ściance z Ephedrą w Dobrowlanach pod Zaleszczykami 21. V. Gatunek południowy, znany z Austrji, Węgier, Półwyspu bałkańskiego.

10.* *Blaps milleri* Seidl. Zaleszczyki 29. VII. Złowiony przezemnie osobnik (♀) różni się od opisu Seidlitza tem, że członki rożków 4—7 są nieco dłuższe, niż szerokie, pozatem jednak zgadza się z widzianemi przezemnie okazami tego gatunku z Austrji i Węgier (coll. J. Łomnicki i R. Patkiewiczi).

11. *Crioceris 12-punctata* L. ab. *dodecastigma* Suffr. Na ściance Ephedry w Dobrowlanach 21. V. Żyje wraz z formą typową na dzikim szparagu (*Asparagus tenuifolius* Lam.) Melanistyczna ta odmiana charakterystyczna jest dla Europy południowej a przez Schilsky'ego, Kuhnta i Weisego podana także z południowych Niemiec: Bawarji i Alzacji. W „Wykazie chrząszczów ziem polskich“ M. Łomnickiego natomiast podana z Prus. Jeśli jest to istotnie odmiana ta sama, dostarczałaby przykładu politopicznego powstania odmiany melanistycznej w różnych środowiskach.

12. *Gynandrophtalma affinis* Hellw. Żezawa pod Zaleszczykami 20. V. Z Podola za Zbruczem podana przez Andrzejowskiego i Hildta. Znana również z Podkarpacia i b. Kongresówki. Jest to gatunek szeroko rozsiedlony (aż po Finlandję) lecz występujący lokalnie i rzadko.

13. *Cryptocephalus schäfferi* Schrk. Na ściance z Ephedrą w Dobrowlanach 21. V. leg. J. Noskiewicz. Znany dotychczas na ziemiach polskich tylko z południowego Podola (Sinków l. M. Łomnicki) i z Ślązka. Należy do elementów południowych.

14.* *Chrysomela menthastri* Suffr. ab. *resplendens* Suffr. Do tej opisanej z południowej Europy, a podawanej również z południowych Niemiec odmiany zaliczam miedziano-czerwono lśniące osobniki z Zaleszczyk (20. V.) i Czortkowa (22. V.).

15. *Galeruca rufa* Germ. Zaleszczyki 20. V., Mielnica 23. V. Odkryta dla Polski przez Dr. Mazura w Kołodróbce, zdaje się, że jest pospolitą w całym jarze Dniestru od Zaleszczyk w dół. Element południowy, znany z Austrji, Węgier, Rosji połudn.

16. *Psylliodes luteola* Müll. Kutkowce pod Tarnopolem 25. VII. W Małopolsce podana tylko z Tatr przez Rybińskiego. Nie wyliczona natomiast przez tego autora w „Wykazie chrząszczów zebranych na Podolu gal.“ Mogę potwierdzić zdanie Heikertingera, że chrząszcz ten podawany przez dawnych autorów z roślin psinkowatych żyje głównie na młodych odroślach dębowych.

17. *Dibolia schillingi* Letzn. Wygnanka pod Czortkowem 25. V. Znane dotychczas stanowiska: Gaj pod Buczaczem, Monasterzyska (M. Łomnicki) i Ślązk pozwalają zaliczać ten gatunek do elementów południowych.

18. *Liophloeus schmidti* Boh. Wygnanka pod Czortkowem 25. V. Uważany dawniej za rasę gatunku *lentus*, w „Wykazie“ M. Łomnickiego podany jednak tylko z Ślązka.

19. *Leucosomus pedestris* Poda. Zaleszczyki 20. V. Znany dotychczas tylko z Podola. (Sinków, M. Łomnicki).

20. *Larinus vulpes* Ol. Zazulińce 10. VII. leg. J. Noskiewicz. Forma południowo-wschodnia, znana w Polsce tylko z południowego Podola (Andrzejowski, Nowicki, Łomnicki).

21. *Apoderus coryli* L. Jeden okaz zebrany w Czortkowie należy do rzadkiej w kraju formy typowej.

22. *Tropinota hirta* Poda. ab. *tonsa* Burm. (*senicula* auct.) Zaleszczyki 20. V. Odmiana w kraju rzadka, podana tylko przez A. Stöckla z Janowa pod Lwowem. Nomenklaturę podaję według Reittera „Übersicht der palaearktischen Arten der Coleopterengattung *Tropinota* Muls.“ (Ent. Blätter. 9. Jhrg. Nr. 9—10).

ZUSAMMENFASSUNG.

Im vorliegenden Beitrag zur Zoogeographie südwestlichen Podoliens zählt der Verfasser die für Polen neuen Formen (mit Sternchen bezeichnet), neue Fundorte der selteneren und bemerkenswerte Aberrationen aus zwei Ausflügen im Mai und Juli 1922 auf. Meist sind es südliche (mediterrane) und südöstliche (pontische) Elemente und die podolischen Standorte die nördlichsten, bezw. nordwestlichsten ihrer Verbreitung in Polen.

Bei der Bestimmung der unter 6. und 7. erwähnten Formen wandte ich mich mit der Bitte um Information an die Herren Dr. Pečirka in Prag und Dyr. Roubal in Bańska Bystrica. Für schnelle Auskunft erlaube ich mir meinen Dank auszudrücken.

Kollektion der oben aufgeführten, sowie der häufigeren Formen wurde den Sammlungen des Dzieduszyckischen Museums in Lwów übergeben.

FAUNA OWADÓW OKOLIC LWOWA

[LES INSECTES DES ENVIRONS DE LWÓW]

MACROLEPIDOPTERA

PIERWSZE UZUPEŁNIENIE — [PREMIER SUPPLÉMENT]

PODAŁ

JAN ROMANISZYN.

W myśl uchwały zapadłej na drugiem posiedzeniu Sekcji Entomologicznej 6 lutego 1922, podaję pierwsze uzupełnienie do wykazu: „Motyle większe z okolic Lwowa“, opracowanego przez Jana Hirschlera i Jana Romaniszyna (Sprawozd. Kom. Fizjograf. Ak. Umiej. w Krakowie, T. 43). Wymieniam tu gatunki motyli nowe, rzadsze lub też pochodzące z nowego stanowiska. Niewykazane dotychczas t. j. formy nowe dla fauny okolic Lwowa, oznaczam w niniejszym zestawieniu (*) gwiazdką.

Zawadów, w okolicy którego zebrałem materjał do niniejszego uzupełnienia, jestto wioska, położona na północ od Lwowa w odległości 15 km. u podnóża płaskowyżu Lwowsko-Tomaszowskiego. Wzniesienia te od Borek Dominikańskich w kierunku półn. wzdłuż linji kolej., pokryte są lasami liściastemi. Występuje tu przeważnie grab, obok niego buk, brzoza, dąb, a na zrębach osika. Podłoże to warstwa humusu różnej grubości, która spoczywa na piaskach mioceńskich. Odkrywki znajdują się na 11 i 12 km. linji kolejowej. Dolina potoku Hamulca, po której biegnie tor koleji żelaznej (linja Lwów-Bełzec-Warszawa) — to mokre łąki. W tych to miejscach w miesiącach maju, czerwcu, lipcu i sierpniu zebrałem sporo materjału, z którego bardziej ciekawy poniżej wyszczególniam. Wymieniam również kilka gatunków niezłowionych wprawdzie w Zawadowie, ale należących do fauny motyli z okolic Lwowa.

Systematyczny układ oparty na katalogu: „Staudinger-Rebel, Catalog der Lepidopteren des Palaearktischen Faunengebietes, Berlin 1901“. Cyfry znajdujące się w nawiasach za liczbami porządkowemi, wskazują na dany gatunek w katalogu Staudingera i Rebla. — Przy oznaczaniu form wątpliwych, udzielił mi swej pomocy p. Fryderyk Schille, starszy leśniczy w Strzałkowie, obok Stryja, za co Mu na tem miejscu jeszcze raz serdeczne składam podziękowanie.

Do oznaczania używaliśmy następującej literatury: H. Heinemann: Die Schmetterlinge Deutschlands und der Schweiz I Braunschweig, 1859; — Dr. Arnold Spuler: Die Schmetterlinge Europas Band I, II, III, IV. Stuttgart 1910; — Prof. Dr. H. Rebel. Fr. Berges: Schmetterlingsbuch 9 Auflage, Wien 1911; — A. Seitz: Großschmetterlinge der Erde Stuttgart; — Dr. Heinrich Karny: Tabellen zur Bestimmung einheimischer Insekten III. Schmetterlinge, Wien 1915.

PAPILIONIDAE.

1. (36) *Parnassius mnemosyne* L. Kilka okazów złowiłem z początkiem czerwca na mokrych łąkach między Borkami Dominik. a Zawadowem, obok wału kolejowego mniej więcej na 11 kilom. linji Lwów-Bełzec.

LYCAENIDAE.

2. (508) *Chrysophanus dispar* Hw. *v. rutilus* Wernbg. Jedną ♀ złowiliśmy na wspólnej wycieczce z p. Kuntzem 16 lipca.

3. (510) *Ch. hippothoë* L. Na mokrych łąkach w czerwcu; rzadki.

4. (573) *Lycaena baton* Berg. Na wspólnej wycieczce z p. Kauckim, złapaliśmy kilka okazów tego rzadkiego modraszka pod Brzuchowicami na suchych miejscach z końcem maja.

5. (592) *L. eumedon* Esp. Jedną ♀ złapałem 5 lipca na zrębie.

6. (604) *L. icarus* Rott. ♀ *ab. caerulea* Fuchs. Dwie piękne ♀♀ złapałem w czerwcu.

7. (637) *L. semiargus* Rott. Kilka okazów złapałem w połowie czerwca.

HESPERIIDAE.

8. (687) *Carcharodus altheae* Hb. Tę rzadkość złapałem na kwiatach ostu na zrębie 23 czerwca.

LYMANTRIIDAE.

9. (923) *Arctornis l.-nigrum* Mueller. Podczas deszczu w lesie bukowym spadł jeden okaz ♂ z liści drzewa na ziemię 17 lipca.

DREPANIDAE.

*10. (1051) *Drepana lacertinaria* L. gen. aest. *aestiva* Rbl. Jedną ♀ złapałem 19 czerwca na zrębie.

11. (1051) *D. lacertinaria* L. *ab. scincula* Ab. Tę rzadkość udało mi się złowić 16 maja siedzącą na pniu lipy. Po raz pierwszy wykazuje tę rzadkość Brunicki w „Spisie Motyli, cz. III, patrz Sprawozd. Kom. Fizjograf. Akad. Umiej. T. XLV.

NOCTUIDAE.

*12. (1513) *Mamestra chrysozona* Bkh. *v. innocens* Stgr. Z pośród wielu okazów typowych, wyhodowanych z gąsienic, dwie sztuki wykazują wybitne cechy tejże odmiany.

13. (1966). *Leucania albipuncta* F. Jeden okaz wypłoszyłem z traw mokrej łąki międzyleśnej 3 czerwca.

14 (2172) *Xylina socia* Rott. Kilka okazów złowiłem przy świetle lampy elektrycznej we Lwowie w połowie września! — II-gie pokolenie.

15. (2827) *Hypenodes taenialis* Hb. Bardzo rzadki. Złapałem jedyny okaz w lesie bukowym 15 lipca.

GEOMETRIDAE.

16. (3025). *Acidalia bisetata* Hufn. Lata w lasach bukowych wypłaszana z traw w lipcu.

17. (3048) *A. aversata* L. ♀ z zeszłego roku złożyła jaja, a z nich wylęgłe gąsienice częściowo zapoczwarczyły się w lecie i wydały motyle jesienią tego samego roku, a część gąsienic zimowała jako gąsienice i dopiero w następnym roku z wiosną po zapoczwarczeniu się wydały motyle i to jedne typowe *aversata*, inne: *aversata* ab. *spoliata* Stgr., a dwa okazy ostatnie wylęgły się jako: ab. *aurata* Fuchs. W literaturze autorzy podają, że gąsienice zimują.

*18. (3048 b.) *A. aversata* ab. *effuscata* Galv. Jeden piękny okaz tej bardzo rzadkiej odmiany, znalazłem siedzący na listku bukowym w lesie 20 czerwca.

19. (3113) *Ephyra porata* F. Złowiłem jednego ♂ 9 września przy świetle lampy elektrycznej we Lwowie; jestto II-gie pokolenie.

*20. (3240) *Lobophora sertata* Hb. Na wspólnej wycieczce z p. prof. Łomnickim i p. Kauckim w Janowie w maju znaleźliśmy w zwiniętych liściach jaworu gąsienice, z których wylęgła się 15 września jedna ♀ tego pięknego a rzadkiego miernikowca. P. Kauckiemu wylągł się również tylko jeden okaz.

21. (3306) *Larentia variata* Schiff. Kilka okazów złowiłem 10 czerwca w lesie świerkowym między Brzuchowicami a Borkami Dominikańskiemi.

22. (3436) *L. rivata* Hb. Jeden okaz złapałem w lesie bukowym 3 czerwca.

*23. (3522) *Tephroclystia pulchellata* Stph. W sierpniu wylęgło mi się kilka okazów z gąsienic znalezionych na *Digitalis*.

*24. (3591). *T. veratraria* HS. Kilkanaście okazów wylęgło się w maju z *Veratrum*.

*25. (3608) *T. semigraphata* Brd. Jedyny okaz znalazłem 21 maja na pniu świerka na cmentarzu łyczakowskim.

26. (3891) *Boarmia repandata* L. Kilka okazów złowiłem w lasach bukowych, siedzących na pniach drzew w lipcu.

*27. (4032) *Phasiane clathrata* L. ab. *cancellaria* Hb. Dwa okazy tej rzadkiej odmiany złapałem na zrębach w pierwszych dniach sierpnia.

NOLIDAE.

28. (4103) *Nola cucullatella* L. Jeden okaz znalazłem na parkanie w połowie czerwca na stacji kolej. Lwów-Kleparów.

CYMBIDAE.

29. (4126) *Sarrothripus revayana* Sc. 13 października! wypłoszyłem jeden okaz z krzaków tuji w parku Kilińskiego.

30. (4136) *Earias clorana* L. Kilka gąsienic znalazłem w zwiniętych szczytowych listkach na *Salix caprea* w połowie lipca na zrębach Zawadowskich.

ARCTIIDAE.

31. (4245) *Callimorpha dominula* L. Jedną ♀ złapałem wypłoszoną z krzaków na brzegu lasu z końcem czerwca.

ZYGAENIDAE.

*32. (4327) *Zygaena scabiosae* v. *orion* H. S. Jeden okaz tej odmiany złapałem na zrębie w Janowie 28 lipca.

*33. (4337) *Z. achilleae* Esp. ab. *confluens* Diurz. Jeden okaz posiadam z Janowa, a drugi złowiłem na kwiatach mokrych łąk w Zawadowie; obydwa w lipcu.

PSYCHIDAE.

34. (4483) *Psyche viciella* Schiff. Kilka koszyczków znalazłem na różnych nizkich roślinach w czerwcu. Motyle wylęgały się w pierwszej połowie lipca.

35. (4513) *Epichnopteryx pulla* Esp. Jednego ♂ złapałem na kwiecistej skarpie kolej. 27 maja. Motyl bardzo rzadki.

*36. (4217) *Psychidea bombycella* Schiff. ab. *rotundella* Brd· Tę rzadkość złapałem na mokrej łące 10 czerwca. Dotychczas wykazana z Brodów patrz Sprawozd. Kom. Fizjograf. Akad. Umiej. w Krakowie. T. 46. Dział II.

37. (4527) *Fumea casta* Pall. Na kilka koszyczków, znalezionych przygodnie z pokrewnemi, wylągł mi się tylko jeden ♂. Zwykle lęgną się ♀♀ i te są pospolite. ♂♂ są bardzo rzadkie.

RÉSUMÉ.

Dans la spécification l' auteur nous présente les papillons nouveaux, plus rares, ou peu connus, trouvées par lui aux environs de Lwów. Cette spécification est le premier supplément de la monographie: „Motyle większe z okolic Lwowa“ (Macrolépidoptères des environs de Lwów) — publiée par J. Hirschler et J. Romaniszyn dans les: Sprawozd. Kom. Fiz. Akad. Um. w Krakowie T. 43. 1909.

NOWE STANOWISKO *GRAMMOPTERA INGRICA* Baeckm. W POLSCE.

[EIN NEUER FUNDORT VON *GR. INGR.* Baeckm. IN POLEN]

PODAŁ

S. KÉLER.

W lecie roku 1922 zebrałem w Puszczy Białowieskiej jeden okaz tego pięknego gatunku kózki, opisanej w roku 1902 przez Baeckmanna, na podstawie dwóch okazów samczych. Baeckmann zebrał swoje dwa okazy pod Petersburgiem, mianowicie jeden

19. VI. 1900 „Auf unserem Gute Ploskoje im Luga'schen Kreise des St. Petersburger Gouvernements, ...Am offenen Fenster unseres Landhauses", drugi 6. VI. 1902, tamże, ale „an einem Grashalm auf einer vom Oredesch überschwemmten Wiese".

Trzeci z rzędu okaz zebrany został przez A. M. Łomnickiego w okolicy Stanisławowa i oznaczony jako *Grammoptera haliciensis* n. sp. Jak pisze Kinel w swej notatce (Ein Weibchen von *Gr. ingrica* Baeckm. Bull. de l'Ac. d. Sc. d. Cracovie. Cl. M. N. S. B. 1917) nazwa ta może pochodzić najpóźniej z roku 1880, zatem mniej więcej w tym czasie egzemplarz ten poraz pierwszy zebrany został. Kinel zidentyfikował *G. haliciensis* Łomn. z *G. ingrica* Baeckm., uważając stanisławowską formę za samicę tego gatunku. Różni się ona od opisu Baeckm. tylko wielkością i równoległemi pokrywami, a to są zwyczajne drugorzędne cechy płciowe kózek.

Mój egzemplarz ♂, złowiony 14. VI. 1922 w nadleśnictwie hajnowskiem w Puszczy Białowieskiej (Zwierzyniec) na kwiatach w prześwietlonej, brzozami porosłej partyjce lasu.

Okaz ten zgadza się z opisem Baeckmanna dla zidentyfikowania zupełnie wystarczająco. Różnica polega tylko na tem, że nietylko przedni brzeg wargi górnej i narządy pyszczkowe, ale cała warga górna z wyjątkiem środkowej plamki czarnej oraz przedni brzeg nadpyszczka (clypeus) są czerwonawo-żółte. Brózda środkowa na głowie zaczyna się nie od samego nadpyszczka, lecz od gładkiego, błyszczącego, półksiężycowatego, poprzecznie do płaszczyzny strzałkowej ciała ustawionego wzniesienia, między czołem a nasadą nadpyszczka. Zresztą wszystkie cechy zgodne z opisem.

Długość mojego okazu 6·50 *mm*, szerokość (największa w barkach) 1·75*mm* — u Baeckmana 5·75 *mm*, wzgl. 1·75—2·00 *mm*. Jest to zatem czwarty okaz tego gatunku wogóle, trzeci okaz samca wogóle, a drugi okaz w Polsce.

Samica zebrana przez A. M. Łomnickiego, znajduje się w zbiorach Muz. im. Dzieduszyckich we Lwowie, samiec zaś przezemnie złowiony w zbiorach Muzeum Krajowego Szkoły Głównej Gosp. Wiejskiego — w Skierniewicach.

RÉSUMÉ.

Im Sommer 1922 fand ich das vierte bisher bekannte Exemplar von *Grammoptera ingrica* Baeckm., ♂. Zwei Männchen dieser

Art fand Baeckmann 1900 u. 1902 bei Petersburg, dann wurde das ♀ von *Gramm. haliciensis* Łomn., (gefunden gegen 1880 bei Stanisławów in Polen) von Kinel mit *Gr. ingrica* Baeckm. identificiert und endlich ich fand den 14. VI. 1922 im Białowieża-Urwalde ein Männchen, also das dritte Männchen, das vierte Exemplar überhaupt, welches sich in den Sammlungen des Museums der Hauptschule für Landwirtchaft in Skierniewice befindet.

O MASOWYM POJAWIE SÓWKI SOSNÓWKI *PANOLIS GRISEOVARIEGATA* Goeze W LEŚNICTWIE RUDA NADLEŚNICTWA L. P. GRAJEWO.

[MASSENHAFTES AUFTRETEN VON *PANOLIS GRISEOVARIEGATA* Goeze]

PODAŁ

S. KÉLER.

W lipcu r. 1922 a mianowicie 14 i 15 odbyłem z polecenia Dep. Leśn. Min. Roln. i Dóbr Państw. ekspertyzę w lasach państw. nadleśnictwa Grajewo okręgu Siedlce. Chodziło o zbadanie i udzielenie porady w sprawie szkodnika, który zniszczył drągowinę sosnową wieku 30 lat, na obszarze ok. 12 *ha* w kwartale 23 leśnictwa Ruda (uroczysko Żebry).

W uroczysku tem stwierdziłem masowe wystąpienie motyla *Panolis griseovariegata* Goeze (sówka sosnówka). Brzeżny, o pow. 12 *ha* pas drągowiny sosnowej w kwartale 23 zniszczony został doszczętnie przez gąsienice, które ogołociły korony ze szpilek tegorocznych i starych. Motyla zastałem już w stadjum poczwarki, w wierzchniej warstwie piaszczystej gleby pod cienkim pokładem ściółki. Obok poczwarek, które stanowiły gros całej ilości szkodnika, była spora ilość (jakich 25%) gąsienic, z których jedne już się zagrzebały celem przepoczwarczenia, inne żerowały jeszcze w koronach. Pojedyńczo spotykałem gąsienice sówki wędrujące po strzałach ku górze; zapewne przedwcześnie strącone, wracały dla dokończenia okresu żerowania.

Oczywiście, że dla tej sośniny należało raczej wezwać księdza niż lekarza-entomologa lub należało entomologa wezwać z wiosną, kiedy tylko zauważono uderzającą ilość jakiegoś owada niszczącego szpilki.

Drzewostany sąsiednie, również młode, ok. 30-letnie drągowiny sosnowe, opadnięte są o wiele słabiej. Widocznie inwazja rozpoczęła się od brzegu lasu (jest to brzeg północny, graniczący z polami uprawnemi i łąkami) i posuwa się powoli w głąb, ku południowi. Cały objęty obszar wynosi jakich 150 *ha*.

Obok sówki stwierdziłem na w. w. obszarze nieznaczny procent mniszki *Liparis monacha* L. Ta ostatnia z powodu nieznacznej, jakich 5—10% stanowiącej ilości nie posiada w danym wypadku i chwili znaczenia praktycznego.

Znaczny procent gąsienic sówki okazał się zarażonym tachiną, *Tachina fera* L. O ile z jednej, z jednego m^2 gleby zebranej próby można sądzić, zarażonych było 20—25% gąsienic. Na piaszczystym brzegu lasu uwijały się też w bardzo dużych ilościach błonkówki, mianowicie *Ammophila sabulosa* L. Samice tychże paraliżują gąsienice sówki ukłuciem w zwoje systemu nerwowego. Sparaliżowaną gąsienicę wloką do gniazda, którego otwór następnie szczelnie zagrzebują.

O sówce dolatują głosy z różnych stron Polski, podobnie jak i o innych gatunkach szkodników. Opada ona z reguły drzewostany sosnowe w wieku drągowiny, dla których jest najgroźniejszą, bo wczesną wiosną rzuca się przedewszystkiem na młodziutkie, nawet niezupełnie z pączka rozwinięte szpilki, przechodząc w miarę wzrostu na szpilki zeszłoroczne.

Tępienie sówki nie należy do zadań trudnych; trzeba tylko do walki przystąpić wczas i zastosować odpowiednie środki.

Pierwszym radykalnym środkiem walki jest pasanie trzody chlewnej od chwili wejścia gąsienic w ściółkę, aż do późnej jesieni. Trzoda chlewna ze specjalnem upodobaniem wyszukuje gąsienice i poczwarki sówki, buchtując ściółkę. Również drób, mianowicie kury dobrze jest w tym czasie wpuszczać do lasu. O ile niema do dyspozycji odpowiedniej ilości trzody chlewnej względnie drobiu w danej okolicy, można zorganizować zbieranie gąsienic i poczwarek przy pomocy dziatwy wiejskiej i kobiet. Jest to sposób o wiele kosztowniejszy, choć mam wrażenie nie przynoszący lepszych rezultatów niż pasanie.

Jeżeli chodzi o zażegnanie klęski w czasie żerowania gąsienic w konarach, należy drągowinę wylepować i strząsać gąsienice z drzew. Samo wylepowanie nie odniesie należytego skutku, bo gąsienice sówki opuszczają się często na niteczce i po niej wychodzą znów na górę. Zresztą podczas żerowania nie schodzą na dół. Strząsanie silnemi uderzeniami lub wstrząsaniem powoduje opadanie gąsienic na ziemię bez prządzenia, tak, że przy tym sposobie gąsienice zostają pierścieniem lepowym odcięte od koron. O ile w drągowinie znajduje się podszyt, należy go najlepiej usunąć, aby nie umożliwiał sówce dostanie się do koron sosny mimo pierścieni lepowych.

Na w. w. 12 *ha* drągowiny w Uroczysku Żebry stwierdziłem ciekawą rzecz odnośnie do biologji sówki. Drągowina ta podszyta jest lekko jałowcem, tu i ówdzie porasta jednak leszczyna. Gleba lekko zazieleniona, porośnięta zrzadka paprocią. Otóż gąsienice sówki zjadały z wielką żarłocznością liście paproci i leszczyny, nie tykając jednak jałowca. Ta zmiana „menu" nastąpiła zapewne z powodów wyczerpania się szpilek sosnowych; ciekawe jednak, o ile ta zmiana pokarmu wpłynęła na dalszy rozwój, jeżeli nie powodowała śmierci gąsienic.

Obok zastosowania odpowiedniej metody walki mającej na celu zniszczenie szkodnika, należy izolować drzewostany sąsiednie, aby je zabezpieczyć przed zarażeniem. W tym celu otoczyć należy drzewostan opadnięty rowkiem izolacyjnym (o ile gleba jest zwięzła) lub płotkiem z desek, wysokim na jakich 10—15 *cm*, dobrze od strony zarażonego drzewostanu wylepowanym (w glebach luźnych piaszczystych).

Drągowiny ogołocone ze szpilek przez sówkę rzadko wracają do zdrowia, gdyż w pierwszym rzędzie ulegają zniszczeniu młode pędy. O ile zniszczenie nie było zupełne, a pozostała jeszcze pewna ilość pączków, to sosna może wyzdrowieć, wypuszczając nowe pędy dodatkowe z pochewek.

Jako środek walki z sówką stosują też grabienie ściółki całkowite lub pasami, co jednak mojem zdaniem jest przeciwne zasadom nowoczesnego gospodarstwa lasowego, specjalnie jeżeli chodzi o drzewostany sosnowe. Grabienie ściółki bowiem jest ograbieniem gleby z pokarmu dostarczanego jej przez związane z nią fizjologicznie drzewa.

O innych szkodnikach nadleśnictwa Grajewo mogę tylko mimochodem wspomnieć, gdyż ich specjalnie nie badałem.

W leśnictwie Białaszewo obrębie Kapice wystąpiła na 20 morgach drzewostanu liściastego (olsza, brzoza, grab) nieparka, *Liparis dispar.*

W leśnictwie Ruda obrębie Ruda wystąpił kornik na sośnie i świerku. Pułapki położone w maju naogół słabo opadnięte. Oczywiście chodzi głównie o drukarza *I. typographus* L. na świerku i kornika dużego *I. sexdentatus* Boern. na sośnie. Na sośnie zauważono ponadto bielojady *Myelophilus piniperda* L. i *minor* Hart.

W kulturach i szkółkach pojawił się w znacznej ilości z wiosną szeliniak. Według opowiadania leśniczego z Rudy, p. Zawadzkiego, szeliniak wyginął masowo po trzydniowych przymrozkach w maju (trzech zimnych świętych). Przed przymrozkami wybierano go w znacznych ilościach z rowków izolacyjnych, po przymrozkach obserwowano je martwe na dnie rowków, poczem szeliniak prawie zupełnie znikł.

Fakt bądź co bądź godny zanotowania choćby dla pamiętania o nim i stwierdzenia przy sposobności.

ZUSAMMENFASSUNG.

Im Monate Juli, nämlich den 14 u. 15 1922 bin ich vom Forstdepartement des Ackerbauministeriums zum Erforschen des in Staatsforsten Grajewo aufgetretenen Schädlings berufen.

Es handelte sich, wie ich an Ort und Stelle festgestellt habe um die berüchtigte Forleule, *Panolis griseovariegata* Goeze, welche *ca* 12 *ha* 30 jähr. Föhrenstangenholzes kahl gefressen hatte.

Obiger Kahlfrass dehnt sich an der nördlichen Grenze des Forstes Żebry (Försterei Ruda, Oberförsterei Grajewo) in einem Streifen von *ca* 600 *m.* Länge und *ca* 200 *m.* Breite. Von da aus schreitet die Forleule südwärts und hat bereits *ca* 150 *ha* desselben Stangengehölzes eingenommen.

Der kahlgefressene Streifen geht höchstwahrscheinlich zugrunde, da die Maitriebe vernichtet sind.

Die Forleule hat sich zu jener Zeit bereits unter die Bodendecke versteckt, wo ich sie als Puppen und Raupen gesammelt habe. Ein geringerer Teil der Raupen und einzelne Nonnenraupen setzten noch den Frass in den Baumkronen fort.

Bemerkenswert ist, dass Forleule auch die einzelnen im Unterwuchs stehenden Haselsträuche, ja sogar die Farne ihrer Blätter beraubt hat.

Die Forleule erwies sich stark tachiniert *(Tachina fera* L.). Ein anderer Freund des Waldarztes, *Ammophila sabulosa* L. umschwärmte in grossen Scharen den sandigen Waldrand, den Forleulenraupen den Grab besorgend.

Auch andere Forstschädlinge sind aus der Oberförsterei Grajewo zu nennen. In der Försterei Białaszewo, Rewier Kapice machte sich der grosse Schwammspinner *(Liparis dispar)* um Entlaubung der Laubbestände (Weissbuche, Birke, Erle) verdient. Sonst fehlte natürlich nicht an meinen kleinen Freunden, den Borkenkäfern *Ips typographus* L., *Ips sexdentatus* Boern., *Myelophilus piniperda* L. und *minor* Hart., neben zahlreichen kleinen Borkenkäferarten.

Im Frühjahr wurde schwer die Rüsselkäferplage *(Hylolius abietis)* gespürt. Nach den Frühfrosten im Mai fand man jedoch den Rüsselkäfer massenhaft verendet in den Isoliergräben. Seit Mai ist der Rüsselkäfer fast vollständig verschwunden. Ich glaube, dass diese Beobachtung des Erfrierens des Rüsselkäfers einzeln dasteht.

SPRAWOZDANIA Z ZEBRAŃ MIESIĘCZNYCH S. E. 1922 R.

[COMPTES-RENDUS DES SÉANCES MENSUELLES DE LA SECTION ENTOMOLOGIQUE DU 1922].

VI. 12 czerwca.

Szulczewski: Sztuczne bastardy i odmiany motyli ze zbiorów Muzeum Wielkopolskiego (odczytał Grollé).

Dr. Eichler nadesłał notatkę z spostrzeżeniami, których dokonał przy połowie chrząszczów z tribus *Scaritini* na Kaukazie i w Małej Azji. (Odczytuje sekretarz). Jako lekarz wojskowy zebrał Dr. E. w czasie ostatniej wojny następujące gatunki z pow. grupy: *Scarites eurytus* Fisch. — Eczmiadżin, gub. Erywańska; *Sc. terricola* Bon. — tamże i w okolicach Tyflisu i Trapezuntu; *Sc. laevigatus* F. — Trapezunt; *Distichus planus* Bon. — Eczmiadżin. Ośm egzemplarzy pierwszego z nich złowił na trzech wycieczkach w okresie od 22. V. do 4. VI. 1916 r. Cztery sztuki biegały na powierzchni ziemi wśród największego skwaru między godz. 2 a 5 popoł.; trzy znalazły się w świeżych odchodach bawolich, gdzie jeden pożerał chrząszcza *Onitis humerosus*, drugi— *Gymnopleurusa;* ósmy okaz tkwił w półotwartym wygrzebanym przez siebie kanale pod kamieniem. Gatunek ten występował w owym roku w krótkim tylko okresie czasu 13-dniowym (przedtem ani potem nie znajdował się pomimo usilnych poszukiwań) i to lokalnie w jednem tylko miejscu nie większem nad 50 sążni kwadr. Podłoże było tutaj twarde, wysuszone zupełnie przez słońce, z osadzonemi solami potasowemi, porosłe jedynie rośliną *Alhagi camelorum*. Drugi gatunek *Sc. terricola* Bon., pospolity na całem Zakaukaziu, spotykał się zawsze pod kamieniami nad brzegami rzek lub na polach; jeden tylko okaz pod padliną. *Sc. laevigatus* F. natomiast wśród wodorostów morskich wyrzuconych na brzeg. Wreszcie *Dist. planus* Bon. na polach pod kamieniami.

U wszystkich gatunków obserwował Dr. E. znany sposób reagowania na podrażnienia zewnętrzne; stan odrętwienia w postawie tego rodzaju, że przedtułowie wraz z głową zgina się sztywnie, na łodyżce śródtułowia wobec pozostałej części ciała.

Czł. Łuszczyński donosi w odczytanym liście, że posiada jeden okaz motyła *Crateronyx taraxaci* Esp., ♂, w dobrym stanie, złowiony przed przeszło 20 laty przez ś. p. ojca swojego w Małopolsce na Podkarpaciu; miejscowości ściśle określić nie może; możliwą jest jedna z trzech: Słoboda Rungurska, Hołowecko ob. Sambora lub Sękowa w pow. gorlickim.

VII. 3 lipca.

Dr. Eichler: Wykaz chrząszczów zebranych w sandżakach: trapezunckim i gümisch-chańskim w Azji Mniejszej w latach 1916 i 1917. Cz. I. (Odczytał sekretarz).

Nunberg pokazuje okazy *Coccinella hieroglyphica* L. zebrane tego roku w okolicy Lwowa.

VIII. 2 października.

Dr. Krasucki: Wodne pluskwiaki okolic Lwowa.

Prof. Trella: Wykaz Różnoczłonkowych *(Heteromera)* okolic Przemyśla i trzy nowe dla fauny Polski gatunki chrząszczów (odczytał sekretarz).

L. i M. Masłowscy: Z biologji motyla: *Lycaena eumedon* Esp. (odcz. Dyr. Grollé).

Czł. Schille: Cechy gatunkowe *Brephos parthenias* L. i *nothum* Hb. (odcz. Dr. Świątkiewicz).

Kuntze wygłosił referat „O zmienności ubarwienia w grupie *Cryptocephalini*“ i przedłożył okazy dwu nowych dla fauny Małopolski odmian *Cryptocephalus 10-maculatus* L. ab. *solutus* Wse. (Biłohorszcze k. Lwowa 9. VII. 22) i ab. *ornatus* Hbst. (Janów k. Lwowa 23. VII. 22).

Nunberg pokazuje egzemplarz chrząszcza *Dirrhagus emyi* Rouget, nowego dla fauny Polski, którego złowił w Zawadowie koło Lwowa 3 lipca w zagajniku mieszanym (grab, buk, brzoza) 10—15-letnim. Okaz ten znajduje się w jego zbiorze.

Czł. Żółtowski donosi w odczytanym liście, że w r. 1913 złowił w rowie pułapkowym w suchym lesie sosnowym 2 okazy sprężyka *Athous rufus* Deg. (las Dzwonkowszczyzna koło wsi Dziembrów, pow. lidzki).

Czł. Romaniszyn podaje szereg gatunków i odmian motyli większych, nowych dla okolic Lwowa; z motyli mniejszych nowym dla fauny Małopolski jest *Coleophora partitella* L. *ex larva;* woreczek znalazł na dębie w Zawadowie ob. Lwowa.

IX. 6 listopada.

Prof. Łomnicki daje przegląd krajowych gatunków rodz. *Calosoma* Weber z demonstracją okazów.

Prof. Trella: Wykaz maczugorożnych *(Clavicornia-Col.)* okolic Przemyśla (odcz. sekretarz).

Noskiewicz pokazuje dwie pszczoły obojniacze: *Prosopis minuta* F. i *Osmia rufa* L.

X. 4 grudnia (zebr. administracyjne).

Prof. Łomnicki omawia niestrudki *(Bembidion-Col.)* oznaczone przez Dra E. Mazura i G. Mazurową a zebrane przez Dra Grochmalickiego w Mariupolu nad morzem Azowskiem od maja do sierpnia 1913 r. W materjale tym dało się wyróżnić 7 nast. form: *B. ephippium* Marsh. 1 ok., *varium* Oliv. licznie, *guttulatum* Chaud. 2 ok., *assimile* Gyll. 1 ok., *fumigatum* Duft. 1 ok., *minimum* F. subsp. *rivulare* Dej. 2 ok., *quadrimaculatum* L. 1 ok. Z tych *B. ephippium* Marsh. jest gatunkiem nadmorskim i gleb słonych, atlanto-medyterrańskim, u nas dotąd nieznanym; *varium* Ol. bardzo szeroko rozsiedlony (Eur., Azja, Afr. pn.), należy też do fauny Polski; *guttulatum* Chaud. jest to gatunek ograniczony do Krymu i Dobrudży; *assimile* Gyll. rozsiedlony w Europie i Algierze należy do naszej fauny; *fumigatum* Off. europejsko-syberyjski, jednak z ziem polskich podany przez M. Łomnickiego w „Wykazie“ tylko z Prus; *minimum rivulare* Dej. jest obcym naszej faunie, medyterrańskim podgatunkiem gatunku *minimum* F., rozsiedlonego przez pn. i śr. Europę oraz Syberję, żyjącego też u nas; wreszcie *quadrimaculatum* L. jest u nas jednym z najbardziej wszędzie pospolitych niestrudków, rozsiedlony zresztą nietylko w Palearktydzie, ale też w Ameryce pn. (Prof. Łomnicki nennt einen neuen Fundort des *Bembidion ephippium* Marsh.: Mariupol am Azowschen Meere; Verbreitungsareal dieser Art wird dadurch wesentlich nach Osten verschoben).

Noskiewicz pokazuje pszczołę obojniaczą: *Coelioxys rufescens* Lep. i *Eucera interrupta* Baer. z potrójnie rozdzieloną stopą nogi średniej prawej.

ZESTAWIENIE RACHUNKÓW S. E. ZA R. 1922.

Dochody:

1. Pozostałość kas. z r. 1921	101.703 Mp
2. Subwencja Min. W. R. i O. P.	1,250.000 „
3. Wkładki, dary i procenty	44.732 „
	1,396.435 Mp

Wydatki:

1. Bibljoteka i prenumeraty	60.958 Mp
2. Druk 2 zesz. P. Pisma Ent. i papier	1,152.740 „
3. Zasiłki na wycieczki	55.000 „
4. Wydatki kancelaryjne	34.594 „
	1,303.292 Mp

Pozostałość kasowa na rok 1923 . . . . . 93.143 Mp.

Na wniosek Komisji Rewizyjnej postawiony przez Dyr. Grollégo udzielono ustępującemu Zarządowi absolutorjum.

Nastąpiła uchwała, mocą której S. E. przeobraziła się w samodzielne towarzystwo: Polski Związek Entomologiczny (patrz P. P. Ent. T. I. z. 2).

Walne Zgromadzenie P. Z. E. z dn. 8 stycznia b. r. ustaliło wysokość wkładki członkowskiej za rok 1923 na 2.000 Mp z zastrzeżeniem, że w połowie roku może nastąpić jej podwyższenie na zwyczajnem zebraniu miesięcznem. Zarząd prosi członków o szybkie nadsyłanie powyższej kwoty pod adresem: P. Z. E. Lwów, Rutowskiego 18.

DO CZŁONKÓW P. ZW. ENT.

Na Walne Zgromadzenie Polsk. Zw. Ent. z dn. 8 stycznia b. r. wpłynęły dwie analogicznie brzmiące rezolucje (Zjazdu w Bydgoszczy z lipca 1922 r. stacyj doświadczalno-rolniczych i Zjazdu w Warszawie z dn. 4 i 5 stycznia b. r. fitopatologów i entomologów stosowanych), proponujące P. Związkowi Ent. zorganizowanie badań z zakresu fizjografji owadów szkodliwych na ziemiach polskich oraz rozważenie podjęcia prac monograficznych nad poszczególnemi, ważniejszemi szkodnikami z pośród owadów. Na skutek obu tych rezolucyj uchwaliło Walne Zgromadzenie rozszerzyć działalność Związku także na entomologję praktyczną w kierunkach, na jakie obecne warunki pozwalają. I tak w P. Piśmie Ent. pomieszczać się będzie prace oryginalne, traktujące o biologji szkodników. Po drugie zwraca się Zarząd w myśl uchwały Walnego Zgromadzenia do tych zwłaszcza członków Związku, którzy mają sposobność szkodniki na miejscu obserwować, z gorącą prośbą, ażeby w razie masowego wystąpienia jakiegokolwiek szkodnika podawali o tem możliwie wyczerpujące wiadomości i dokładne spostrzeżenia biologiczne jakoteż, ażeby nadsyłali okazy szkodników i uszkodzeń przez nie wyrządzonych pod adresem: prof. Zygmunt Mokrzecki, Skierniewice, Osada Pałacowa, Zakład Entomologji i Ochrony Lasu. Tam nadesłane wiadomości będą stosownie wyzyskane, ewentualnie publikowane a gromadzony muzealnie materjał szkodników i uszkodzeń posłuży do opracowania przy pomocy specjalistów fizjografji owadów szkodliwych, występujących na ziemiach polskich. Zarząd ma nadzieję, że wobec doniosłości sprawy członkowie zechcą także i w tym kierunku działalność Związku popierać.

STATUT

POLSKIEGO ZWIĄZKU ENTOMOLOGICZNEGO.

§ 1. Nazwa Stowarzyszenia brzmi: Polski Związek Entomologiczny.

§ 2. Siedzibą Związku jest Lwów.

§ 3. Celem Związku jest wszechstronne badanie (systematyka, biologja, entomologja stosowana i t. d.) owadów przedewszystkiem Polski i wydawania własnych publikacyj.

§ 4. Organem perjodycznym Związku jest: Polskie Pismo Entomologiczne.

§ 5. Każdy zwolennik studjum entomologicznego mieszkający w kraju lub zagranicą może być członkiem Związku.

§ 6. Związek składa się z członków honorowych i zwyczajnych.

§ 7. Członkami honorowymi mianuje Związek entomologów, którzy mu szczególne zasługi oddali lub odznaczyli się wybitnie w dziedzinie entomologji.

§ 8. Członków honorowych wybiera Walne Zgromadzenie większością przynajmniej $\frac{3}{4}$ głosów obecnych członków bez dyskusji.

§ 9. Członków zwyczajnych przyjmuje Zarząd Związku na wniosek 2-ch swych członków i zawiadamia o tem najbliższe zebranie.

§ 10. Każdy członek ma obowiązek stosować się do postanowień niniejszego statutu oraz do wszystkich przez władze Związku powziętych uchwał i przyczyniać się według sił do urzeczywistniania celów Związku.

§ 11. Każdy członek zwyczajny płaci wkładkę roczną, uchwaloną na Walnem Zgromadzeniu.

Kto przed końcem roku nie zgłosi wystąpienia na ręce Zarządu, jest uważany w dalszym ciągu za członka Związku.

Kto pomimo pisemnego upomnienia przez 2 lata z wkładkami zalega, zostaje uchwałą Walnego Zgromadzenia z Związku wykluczony; odpowiednie wnioski przygotowuje skarbnik Związku.

Członek, który do końca czerwca nie uiścił rocznej wkładki, przestaje otrzymywać wydawnictwa Związku.

§ 12. Członka, który dopuściłby się czynu niehonorowego, postępowaniem swem ubliżył godności członka Związku naukowego lub działał na szkodę Związku, może Zarząd wykluczyć z Związku. Wykluczenie to przedkłada Zarząd do zatwierdzenia najbliższemu Walnemu Zgromadzeniu, które decyduje tajnem głosowaniem większością $\frac{3}{4}$ głosów.

§ 13. Każdy członek ma prawo brać udział w wszelkich zebraniach i wycieczkach Związku, korzystać z środków naukowych tegoż i otrzymuje bezpłatnie Polskie Pismo Entomologiczne, a inne publikacje Związku po zniżonej cenie.

§ 14. Wszelkie spory między członkami Związku wynikające z przynależności ich do Związku, — rozstrzyga w jedynej i ostatniej instancji Sąd polubowny, do którego każda strona wybiera po jednym sędziu, ci zaś dobierają sobie przewodniczącego. Jeśli sędziowie nie mogą zgodzić się na wybór przewodniczącego Sądu, rozstrzyga los między podanymi przez nich kandydatami. Złożeniem Sądu polubownego zająć się ma Przewodniczący Związku lub członek przez niego wyznaczony. Sprawy o prawomocność zarządzeń lub uchwał władz Związku nie podlegają Sądowi polubownemu.

§ 15. Pierwszego poniedziałku każdego miesiąca, z wyjątkiem wakacyj odbywają się dyskusyjne zebrania miesięczne, na których referuje się prace człoków i przeprowadza uchwały w sprawach niezastrzeżonych Walnemu Zgromadzeniu.

§ 16. Majątek Związku stanowią wkładki członków, zasiłki, książki, zbiory entomologiczne i inne drogą kupna lub daru nabyte przedmioty lub sumy.

Wszelkie dochody Związku mogą być użyte tylko wyłącznie na cele wymienione w § 3. niniejszego statutu.

§ 17. Sprawami Związku kieruje Zarząd wybierany corocznie przez Walne Zgromadzenie i przed niem odpowiedzialny, a złożony z przewodniczącego, dwóch jego zastępców, sekretarza, skarbnika, zastępcy jego i bibljotekarza.

W razie ustąpienia w ciągu roku członka Zarządu pozostali członkowie kooptują jego następcę.

§ 18. Przewodniczący lub jeden z jego zastępców wraz z sekretarzem reprezentują Związek na zewnątrz i podpisują wszelkie pisma i dokumenty imieniem Związku.

§ 19. Kontrolę nad administracją majątku Związku sprawuje z ramienia Walnego Zgromadzenia Komisja Rewizyjna złożona z 3-ch członków. Komisja rewizyjna ma prawo przeglądać każdego czasu księgi rachunkowe, prowadzone przez Zarząd i stwierdzać stan kasy. Komisja Rewizyjna jest obowiązana po sprawdzeniu rocznego zamknięcia kasowego przedkładać Walnemu Zgromadzeniu wniosek udzielenia lub odmówienia absolutorjum ustępującemu Zarządowi.

§ 20. W miesiącu styczniu każdego roku zwołuje Zarząd Związku Walne Zgromadzenie, ustala porządek obrad tegoż i podaje go do wiadomości członków za pośrednictwem Polskiego Pisma Entomologicznego w numerze bezpośrednio poprzedzającym Walne Zgromadzenie lub za pośrednictwem specjalnych zawiadomień. Na Walnem Zgromadzeniu składa Zarząd sprawozdanie z całorocznej działalności i stanu kasy.

Do prawomocności uchwał Walnego Zgromadzenia wystarcza każda ilość członków obecnych. W sprawach nieobjętych §§ 21. ust. 2), 24 i 25 przechodzą uchwały zwyczajną większością głosów członków obecnych. Przy równości głosów rozstrzyga przewodniczący.

§ 21. Do zakresu czynności Walnego Zgromadzenia należy:
1) udzielanie lub odmawianie absolutorjum ustępującemu Zarządowi za czynności ubiegłego roku;
2) mianowanie członków honorowych na wniosek Zarządu;
3) wybór nowego Zarządu;
4) wybór Komisji Rewizyjnej;
5) załatwianie wniosków Zarządu;
6) zmiana statutu i rozwiązanie Związku;
7) uchwalanie wysokości wkładek rocznych.

§ 22. Wolne wnioski członków na Walne Zgromadzenie muszą być zgłoszone na ręce Zarządu conajmniej na dwa tygodnie przed dniem Walnego Zgromadzenia.

§ 23. Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie może zwołać Zarząd po uwiadomieniu pisemnem wszystkich członków na 4 tygodnie naprzód z podaniem porządku obrad.

Prawomocność uchwał Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia określają postanowienia zawarte w § 20 niniejszego statutu.

§ 24. Zmiana statutu Związku może nastąpić tylko na skutek uchwały Walnego Zgromadzenia powziętej większością $\frac{3}{4}$ głosów członków zamieszkałych we Lwowie.

Uchwalone zmiany statutu mają być ogłoszone w najbliższym numerze Polskiego Pisma Entomologicznego.

§ 25. Rozwiązanie Związku może nastąpić tylko na mocy uchwały Walnego Zgromadzenia za zgodą conajmniej $\frac{3}{4}$ wszystkich członków. Wniosek rozwiązania Związku musi być podany do wiadomości wszystkich członków zwyczajnych przez Zarząd conajmniej na 4 tygodnie przed terminem Walnego Zgromadzenia.

W razie rozwiązania Związku majątek tegoż przechodzi na instytucję publiczną, której go dotyczące Walne Zgromadzenie zwykłą większością głosów przekaże.

Gdyby Walne Zgromadzenie nie mogło powziąć ważnej decyzji w tej mierze, majątek Związku przechodzi na rzecz instytucji mającej pokrewne cele.

We Lwowie, dnia 5. stycznia 1923 r.

Województwo lwowskie reskryptem z 3 lutego 1923 L. 439/23 poleciło oznajmić, że nie zakazuje zawiązania tego stowarzyszenia.

Odbitki nadesłane przez autorów w darze dla P. Z. E.

Bieżanko Cz.: Kilka uwag o nomenklaturze, aberracjach i pochodzeniu krajowych gatunków *Haemorragia* Grote. Prace Komisji Matem.-Przyrodniczej Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu. Serja B. T. I. Z. 3 i 4. Poznań 1922.

— O nowej aberracji u *Argynnis Niobe* — *Eris* Meig., *Argynnis Niobe* ab. *prüfferi* Bież. Ab. nov. Tamże.

Dziurzyński Kl.: Neue Zygaenen-Aberrationen, nebst kleinen Bemerkungen über bereits bekannte Aberrationen. Deutsch. Entom. Zeitschr. „Iris“, Jhg. 1902.

— Die palaearktischen Arten der Gattung *Zygaena* F. Berl. Entom. Zeitschr., Bd. LIII. Jhg. 1908.

— *Bupalus piniarius* L. (Lep. Geom.). Formen der europäischen Fauna. Tamże. Bd. LII., Jhg. 1912.

— *Zygaena* F. „Intern. Ent. Zeitschr.“ Guben. Nr. 6. Jhg. 1914.

— *Zygaena angelicae* O. var. *ratisbonensis* Burg. Ztschr. d. österreich. Entom. Ver., Wien. Nr. 6, Jhg. 1.

— Umbenennung von Abarten. Tamże Nr. 3, Jhg. 3, 1918.

— *Bupalus piniarius* L. Tamże Nr. 6, Jhg. 3, 1918.

— *Zygaena carniolica* Sc., *occitanica* Vill. u. *cocandica* Ersch. Tamże Nr. 8, 4 Jhg. 1919.

— Über *Zygaena* L. (*Anthrocera* Scop.). Tamże Nr. 7, 6 Jhg. 1921.

Fudakowski J.: Ważki (Odonata) południowo-wschodniej Lubelszczyzny. Spr. Kom. Fizj. Polsk. Ak. Umiejętn. Kraków. T. LVI.

— Materjały do fauny Złotek (Chrysididae) Ziem Polskich. Cz. I.: Złotki Pienin. Cz. II.: Złotki b. Król. Kongresowego. Tamże. T. LIII—LIV.

Isaak J.: Ein Fall von Leuchtfähigkeit bei einem europäischen Großschmetterling. Biol. Centrbl. XXXVI. 1916.

Kéler S.: Aparat dźwiękowy u *Myelophilus piniperda* L. Rozpr. i Wiadomości z Muz. im. Dzieduszyckich. T. V—VI. R. 1919/20. Lwów 1922.

Kinel J.: Das Weibchen von *Grammoptera ingrica* Baeckm. Bull. Acad. Sciences Cracovie. Avril-Juin 1917.

— Über die Parameren bei Halipliden der ruficollis-Gruppe. Arch. f. Naturgesch., 88 Jhg. 1922, Abt. A. 7. Heft. Berlin 1922.

— Kilka słów o Flisakowatych (Haliplidae Col.) Ziem Polskich. Archiwum Tow. Nauk. we Lwowie. Dział III. T. II. Zesz. 2, 1922.

Krasucki A.: Przyczynek do poznania fauny jeziorek okolicy Szkła. Kosmos 1920.

— Przyczynek do poznania fauny pluskwiaków (Hemiptera L.) krajowych. Rozpr. i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich. T. V.—VI. R. 1919/20. Lwów 1922.

— Materjały do poznania fauny Czerwcowatych (Coccidae) ziem polskich. Spr. Komisji Fizj. P. Ak. Um. w Krakowie.

Łomnicki J.: Über den Anfang der Kolonien der glänzend-schwarzen Holzameise. Entom. Anzeiger. Wien Jhg. II., Nr. 7.

— Materialien zur Verbreitung der Carabiden in Galizien. Verh. Zool.-bot. Ges. Wien. Jhg. 1893.

— Kopalne owady. VII. i IX. Sprawozd. Dyr. II. Szk. realn. we Lwowie za r. 1910 i 1912.

— O mrówce żniwiarce jarowej (*Messor structor orientalis* var. *clivorum* Ruzs.) z Podola. Rozpr. i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich. T. V—VI. R. 1919/20.

— Drobny przyczynek do znajomości mrówek żniwiarek (Messor For.) Podola. Tamże.

— Przegląd wodolubków (Philydrus) Polski. Lwów. Kosmos XXXV, 1911.

Noskiewicz J.: Przyczynek do znajomości fauny żądłówek Tatr Polskich. Kosmos 1920. Lwów.

— Z wycieczki hymenopterologicznej na Podole. Rozpr. i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich. T. V—VI. R. 1919/20.

— Z wycieczek hymenopterologicznych na Podole. II. Tamże.

Noskiewicz J.: Pszczołowate (Apidae) okolic Lwowa. Spr. Kom. Fizjogr. Polsk. Ak. Um. w Krakowie. T. LV.

Poliński Wł.: Z fizyografii okolic Kamieńska (w Piotrkowskiem). Pam. Fizjogr. T. XXV, 1918.

Prüffer J.: Nowe formy motyli peruwjańskich. Archiwum Nauk Biol. Tow. Nauk. Warszawskiego. T. I. (1922). Z. 2.

— Spis motyli peruwjańskich, zebranych przez ekspedycje Jana Stolcmana i Konstantego Jelskiego. Cz. I. Papilionidae, Pieridae, Danaidae, Satyridae i Nymphalidae. Tamże. Z. 3.

Romaniszyn J.: Rzadsze lub nowe gatunki motyli zebranych w maju, czerwcu i lipcu 1921 r. w okolicy Lubyczy Królewskiej. Rozpr. i Wiadomości z Muz. im. Dzieduszyckich. T. VII—VIII. R. 1921/22.

Schille Fr.: Biologisches über Microlepidopteren. Entom. Ztschr., Frankfurt a. M. Jhg. XXX. Nr. 14.

Stach St.: Przyczynek do fauny motyli Podhala. Spraw. Kom. Fizj. Polsk. Ak. Um. w Krakowie. T. LV.

Sterzl A.: Zwei neue bemerkenswerte Zygaenen-Aberrationen. Ztschr. österr. Entom.-Vereins Wien. Nr. 11, 6 Jhg., 1921.

Szulczewski J. W.: Chrząszcze Wielkopolski. Prace Kom. Matem.-Przyr. Tow. Przyjaciół Nauk w Poznaniu. Serja B. T. I. Z. 3 i 4.

— Beitrag zur Chrysididenfauna der Provinz Posen. Ztschr. Naturw. Abt. des Naturwiss. Vereins Posen 1917.

— Obecny stan badań nad fauną błonkówek Wielkopolskich. Spr. Kom. Fizj. Polsk. Ak. Um. w Krakowie. 1922.

Tenenbaum Sz.: Nowe gatunki chrząszczy z wysp balearskich. Rozpr. Wydz. mat.-przyr. Ak. Um. w Krakowie. T. LIV. Cz. 2. Ser. B. 1915.

— Nowy chrząszcz balearski. Warszawa 1915. Pracownia biologiczna T. M. P.

— Fauna koleopterologiczna wysp balearskich. Warszawa 1915.

— Rzadki przypadek potworności u chrząszcza *Prionus coriarius* L. Spraw. z posiedzeń Tow. Nauk. Warszawskiego. Rok VIII. Z. 2. 1915.

— Przyczynek do historji rozwoju osłon jajowych u *Haematopinus suis* L. Tamże. R. X. Z. 3. 1915.

— Dodatek do spisu chrząszczy z Ordynacji Zamojskiej. Pamiętnik Fizjogr. T. XXV. Warszawa 1918.

— Pluskwiaki (Rhynchota) z Ordynacji Zamojskiej. Tamże. T. XXVI. Zoologja.

— Isomira polonica n. sp. (Coleopt.). Bull. Ac. Pol. de Sciences e. des Lettres. Cl. Mat. e. Nat. Ser. B. Sc. Nat. Janvier-Decembre 1921.

Tenenbaum Sz. i Mierzejewski Wł.: Materjały do fauny prostoskrzydłych. Pam. Fizjogr. T. XXII. Warszawa 1914.

Weissberg St.: Przyczynek do fauny szczypawek okolic Płocka. Pam. Fizjogr. T. XXV. Warszawa 1918.

— Zur Systematik des Genus *Carabus* L. Prace Zoologiczne Polsk. Państw. Muz. Przyr. T. I, fasc. 2—3. Warszawa 1922.

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE POLSKI ZWIĄZEK ENTOMOLOGICZNY
PUBLIÉ PAR LA SOCIÉTÉ POLONAISE DES ENTOMOLOGISTES

Z ZAPOMOGI MIN. W. R. I O. P.

T. II. — ZESZYT 2. — 1923

TREŚĆ (SOMMAIRE):

Łomnicki J.: *Athous mokrzecki* n. sp., str. 53: — Eichler W.: Wykaz chrząszczów zebranych w sandżaku trapezunckim i gümmisch-chańskim w Azji Mniejszej w l. 1916 i 1917. II., str. 54. — Kuntze R.: Rasy Biegacza wręgatego *Carabus cancellatus* Ill. na ziemiach polskich. Rewizja pojęć i próba biometrycznego opracowania, str. 63. — Stöckl A.: Dwie rzadkie aberacje motyli z rodzaju *Argynnis* F., str. 82. — Mazur E.: Nowe dla fauny polskiej gatunki i odmiany chrząszczy oraz nowe miejsca rozsiedlenia. II., str. 84. — Minkiewicz S.: O masowym pojawie Błyszczki jarzynówki *Plusia gamma* L. w 1922 r. na Wileńszczyźnie, str. 85. — Noskiewicz J.: *Andrena dobrowlanensis* n. sp., str. 90. — Mokrzecki Z.: Z biologji Błyszczki gammy *Phytometra gamma* L., str. 93. — Sprawozdania z zebrań miesięcznych P. Z. E. 1923 r., str. 103. — Referaty, str. 108.

LWÓW 1923
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO

OGŁOSZENIA.

(Każdy członek P. Z. E. i każdy prenumerator P. P. E. ma prawo do jednego bezpłatnego ogłoszenia w ciągu roku).

Poszukuję żywych poczwarek lub suszonych motylów nast. gatunków: bielinek kapustnik, mniszka żagwica, prządka pierściennica wraz z pasorzytami; dalej chrząszczów: tęcznik liszkarz, pływak żółtobrzeżek, kałużnica, rzemlik wielki, pruchnik, kozioróg, rohatyniec i innych szkodników ogrodu, lasu, pola, łąk lub gospodarstwa rybnego. W zamian mam do oddania w większej ilości poczwarki: żeglarka, pazia królowej, kokornakowca i zmrocznika wilczomleczka. Do pytań należy dołączyć znaczek pocztowy na odpowiedź.

Acidalia herbariata (pokarm-suche siano) mam stale do oddania: jajeczka, liszki lub poczwarki.

Juljusz Isaak,
Zawiercie.

Carabus violaceus L. (Biegacz fiołkowy) z całego obszaru ziem polskich w każdej ilości kupuje lub wymienia za chrząszcze podolskie i karpackie.

Roman Kuntze,
Lwów, Politechnika,
Instytut Ochrony Lasu,
Nabielaka 22.

Potrzebuję do badań anatomicznych ważek z rodzajów *Aeschna*, (z wyjątkiem *Ae. cyanea* i *Ae. grandis*) *Gomphus* (z wyj. *G. vulgatissimus*) i *Cordulegaster*. Niezbędne są okazy spirytusowe. Za dostarczone okazy zapłacę, ewentualnie dam materjał wymienny.

Dr. St. M. Sumiński,
Warszawa, Tow. Naukowe,
Śniadeckich 8.

Wkładka członkowska na r. 1923 do P. Z. E.	2 złp.
Prenumerata P. Pisma Ent. za r. 1923	3 „
Cena tomu I-go dla członków	1 „
„ „ „ „ innych	1·5 „

W sprawach tyczących Pisma i P. Z. E. należy adresować:
(En questions concernants le Bulletin ou la Société adresser):
JAN KINEL, — LWÓW, RUTOWSKIEGO 18.

ATHOUS MOKRZECKI nov. sp. *COLEOPT. ELATERIDAE*

OPISAŁ

JAROSŁAW ŁOMNICKI.

Es liegt mir ein[1]) Exemplar des *Athous* Esch. aus Rosova Dolina (22. VI. 1921 Kasanlik) in Bulgarien von Prof. Z. Mokrzecki gesammelt vor, welcher von allen in Reitters Bestimmungstabelle LVI. 1906 aufgeführten Arten so weit abweicht, dass ich ihn als eine dort unberücksichtigte Art betrachten muss.

Das Tier gehört in das Subg. *Alcimathous* Reitt., denn die Fühler sind vom 3 Gliede an sägeförmig erweitert, die Hinterwinckel des Halsschildes sind ungekielt und vorletztes Hinterfussgied ist wenig kleiner als das vorhergehende. Von der einzigen Art der Untergattung *A. sacheri* Kiesw. (in Naturg. der Insecten Deutschlands begonnen von Erichson u. s. w. Erste Abt. Coleoptera. IV. Bd. Berlin 1863, s. 320 Fussnote) aus Banat und Walachei durch das in der Mittellinie seicht aber deutlich gefurchte Halsschild, welches keine Schrägeindrücke vor der Mitte besitzt, schwarze Körperfarbe und bogenförmig nach vorn zugerundete Stirne verschieden.

Einfarbig schwarz, nur Gelenke der Beine, die Fussglieder und Mundteile ganz oder teilweise rostrot. Der ganze Körper ist goldgelblich niederliegend behaart. Stirnmitte am Vorderrande stark niedergedrückt aber die Stirnkante berührt noch den Cly-

---

[1]) In der Sammlung von Prof. Mokrzecki befindet sich noch ein zweites mit dem hier beschriebenen völlig übereinstimmendes Exemplar derselben Provenienz mit der Bestimmungszettel: Athous sp. Not in British Museum. Det. G. E. Bryant.

pealvorderrand nicht. Das dritte Fühlerglied viel länger als das zweite, viel kürzer als das gestreckte vierte, weitere, wenig vom vierten in der Länge verschieden, nehmen in der Breite ab, das letzte mit deutlichem Rudiment des 12 Gliedes. Kopf und Halsschild stark und dicht punktirt, glänzend. Halsschild von hinten nach vorn fast geradelinig verengt, denn die Seiten sind sehr undeutlich geschweift, länger als breit, seicht in der Mittellinie gefurcht. Die von unten die Hinterfläche des Prothorax begrenzende Kante ist seitlich aufwärts gebogen und es ist hinter den Halsschildhinterecken der aufwärtsgebobene Teil dieser Kante und ein seitlicher Teil der Prothoraxhinterfläche von oben sichtbar. Die kragenförmige Kinnplatte der Vorderbrust stark auswärts gebogen, vorne halbrund mit glatt gerandeter Spitze. Der Fortsatz der Vorderbrust zwischen den Vorderhüften gewölbt und hinter denselben sofort einwärtsgebogen. Prosternum in der Mitte grob, die Seitenstücke der Vorderbrust dazu noch dicht, die übrige Unterseite nicht sehr grob und nicht sehr dicht punktirt. Körper hinter den Schultern sanft verengt, weiter etwa bis zur Mitte der Flügeldeckenlänge parallel, von der Mitte bis zur Spitze allmählig verengt. Flügeldecken punktirt-gestreift, Zwischenräume raspelig punktirt. L = 14·5 mm.

WYKAZ CHRZĄSZCZÓW, ZEBRANYCH W SANDŻAKU TRAPEZUNTSKIM I GÜMISCH-CHANE W AZJI MNIEJSZEJ W LATACH 1916—1917. II.[1]

[VERZEICHNIS DER IN KLEINASIATISCHEN SANDSCHAKS TRAPEZUNT UND GÜMISCH-CHANE IN J. 1916 1917 GESAMMELTEN COLEOPTEREN. II.]

PODAŁ

DR. W. EICHLER (Pabjanice).

HALIPLIDAE.

Haliplus lineatocollis Marsh. — Dałtaban 1 egz. 29. VI. 17; Kialkit — 1 egz. 5. VII. 17, Sadach — 1 egz. 7. VII. 17.

---

[1] W wykazie *Carabidae* pominięte zostały: *Nebria picicornis* F. — Trapez. 2. XI. 16—18. V. 17 pospolita zarówno na wzgórzach jak i dolinach, też nad rzekami w osadach; *Tachys 4-signatus* Duft. — Elleu. 1 egz. pod kamieniem 23. VI. 17.

DYTISCIDAE.

Bidessus geminus F. — Trapez. przy szosie do Platany w gliniance 4 egz. 7. II. 17; Kialkit 1 egz. 3. VII. 17.

Hydroporus airumlus Kolen. — Kialkit 9 egz. 5 VII. 17; Sadach 4 egz. 7. VII. 17. *H. stearinus* Kolen. — Trapez. wąwóz wschodni 2 egz. 28. III. 17; Sadach 5 egz. 7. VII. 17. *H. turca* Seidl. — Trapez. wąwóz wschodni 13 egz. 28. III. 17. *H. marginatus* Duft. — Sadach 4 egz. 7. VII. 17. potok. *H. pubescens* Gyll. a. *subhumeralis* Reitt. — Sadach 3 egz. 7. VII. 17. potok. *H. tesselatus* Drapiez. — Trapez. wzg. zach. w dołach i gliniankach 2 egz. 27. X. 16; Boz-tepe 3 egz. 4. II. 17; szosa Platańska 1 egz. 7. II. 17; Suwa 1 egz. 29. III. 17. *H. discretus* Fairm. — Sadach 2 egz. 7. VII. 17. potok.

Laccophihus virescens Brahm. — Trapez., Boz-tepe 1 egz. 4. II. 17; Suwa 3 egz. 29. III. 17; szosa Platańska 7. II. 17 obficie; Sadach 1 egz. 7. VII. 17.

Agabus dilatatus Brull. — Sadach 1 egz. 7. VII. 17. *A. biguttatus* Ol. v. *nitidus* F. — Trpz., wąwóz pod kam. 1 egz. 30. X. 16; Sadach 30 egz. 6—7. VII. 17 i Ardassa 7 egz. 9. VII. 17; Zigana-dagh 1 egz. 13. VII. 17. *A. biguttatus* Ol. v. *nigricollis* Zoubk. — Sadach 28 egz. 7. VII. 17; Ardassa 2 egz. 9. VII. 17. *A. bipustulatus* L. — Trpz. wokoło 27. X. 16, 27. II. 17, 17. V. 17, 12. VII. 17 ogółem 24 egz.; Sadach 1 egz. 7. VII. 17. *A. nebulosus* Forst. — Boz-tepe, pod kam. 1 egz. 30. X. 16, tamże 1 egz. 14. III. 17. *A. prometheus* Zajtz. — Zigana-dagh 6 egz. 12. VII. 17.

Platambus sinuatus Aubé. — Sadach 2 egz. 7. VII. 17; Zigana-dagh 13. VII. 17 1 egz. w potoku.

Rhantus punctatus Geoffr. — Trpz., wzgórza w gliniance 1 egz. 22. III. 17.

STAPHYLINIDAE.

Micropeplus porcatus F. — Trpz., wzgórza zach. 1 egz. z wody 24. IV. 17.

Megarthrus depressus Payk. — Trpz., wzg. wsch. przynęta z mięsa 1 egz. 1. IV. 17 i 3 egz. w osadach ujścia Piksitu; w lot szosa Platańska 1 egz. 24. IV. 17 i Souk-su 1 egz. 7. XI. 16.

Proteinus brachypterus F. — Trpz., Platana z wody 2 egz. 7. II. 17. *Pr. atomarius* Er. — Trpz., wzgórza zach. z huby dębowej 4 egz. 18. VI. 17.

Anthobium pallens Heer. — Trpz., wzgórza płdn. 1 egz. 16. VI. 17. *A. rectangulum* Fauv. — Chamsi-kej 28. VI. 17 z krzewów kwitnących 7 egz. *A. marshami* Fauv. — Trpz., wzgórza wsch. z głogu kwitn. 2 egz. 20. IV. 17.

Phloeonomus pusillus Grav. — Trpz., wzgórza wsch. pod korą pnia dębowego 1 egz. 11. XI. 16.

Olophrum puncticolle Epp. — Souk-su, pod kam. nad potokiem 1 egz. 21. IV. 17.

Geodromicus globulicollis Mannh. — Sadach, pod kam. nad potokiem 1 egz. 7. VII. 17. *G. latiusculus* Epp. — Zigana-dagh, na linji śniegowej 4 egz. 13. VII. i 18. VII 17.

Deleaster dichrous Grav. v. *leachi* Curt. — Trpz., ujście Piksitu w osadach 1 egz. 4. IV. 17.

Trogophloeus dilatatus Er. — Ardassa 2 egz. 11. VII. 17. *Tr. bodemeyeri* Bernh. — Trpz., wzgórza wsch. w ekskrem. krowich 1 egz. 28. III. 17. *Tr. arcuatus* Steph. — Trpz., ujście Piksitu w osadach 2 egz. 1. IV. 17 i 3 egz. 18. V. 17. *Tr. bilineatus* Steph. — Trpz., dolina Piksitu w lot 1 egz. 22. III. 17, tamże 1 egz. 1. IV. 17 w osadach, nad morzem 1 egz. w wodorostach 22. VII. 17.

Oxytelus piceus L. — Trpz., ekskrem. końskie 24. X. 16, 29. X. 16 po 1 egz.; wąwóz zach. obficie w ekskrem. krowich 18. VI. 17, Kialkit 1 egz. 4. VII. 17. *O. sculptus* Grav. — Dżewizlik ekskrem. krowie 26. VI. i 27. VI. 17 po 1 egz. *O. sculpturatus* Grav. — Trpz., dolina Piksitu ekskrem. 2 egz. 29. X. 16: Dżewizlik, ekskrem. 1 egz. 27. VI. 17. *O. clypeonitens* Pand. — Souk-su, wysiany z liści 1 egz. 15. I. 17; Trpz., wzgórza płdn. 3 egz., pod korą pnia zbutwiałego, 16. VI. 17. *O. tetracarinatus* Block. — Trpz. 1 egz. 18. VI. 17.

Bledius denticollis Fauv. — Trpz., ujście Piksitu, w osadach 3 egz. 1. VI. 17; tamże 2 egz. 18. V. 17. *Bl. opacus* Block. — Elleu[1]) 22. VI. 17, 2 egz. nad rzeką pod kamien. *Bl. dissimilis* Er. — Trpz., wzgórza wsch. 1 egz. 28. III. 17 w ekskrem. krowich. *Bl. pygmaeus* Er. — Trpz. tamże 1 egz.

---

[1]) nie „Ellen“, jak to w I części wykazu wydrukowano.

Oxyporus rufus L. — Zinana-Chartari 1 egz. w grzybie kapeluszowym 10. VII. 17.

Stenus[1] *longipes* Heer. — Trapezunt, 24. VIII. 1916. *St. bipunctatus* Er. — Trpz. nad Piksitem 24. VIII., 13. XI. 16; 2. III., 18. V. 17; Kialkit 3. VII. 17; Elleu 21. VI. 17; Sadach 1 egz. nad wodą 7. VII. 1917. *St. ater* Mannh. — Trpz., wąwóz wsch. pod kamien. 1 egz. 29. X. 16; góry zach. 2 egz. 12. XI. 16; tamże 3 egz. 1. II. 17; Boz-tepe pod kamien. 1 egz. 19. X. 16.; Dżewizlik 1 egz. 27. VI. 17 nad rzeką. *St. melanarius* Steph. — Trpz., wzgórza wsch. wysiany z liści 1 egz. 15. XII. 16. *St. atratulus* Er. — Kialkit 5. VII. 17; Sadach 1 egz. nad wodą 7. VII. 17. *St. nigritulus* Gyll. — Trpz., wzgórza wsch. pod kamien. 1 egz. 24. XI. 16. *St. similis* Hrbst. — Chamsi-kej 2 egz. pod kamien. nad rzeką 28. VI. 17. *St. cicindeloides* Schall. — tamże 2 egz. *St. pallitarsis* Steph. — Trpz., ujście Piksitu w osadach 1 egz. 4. IV. 17. *St. glacialis* Heer. — Trpz., wzgórza zach. 2 egz. pod kamień. 18. VI. 17. *St. subaeneus* Er. — Trpz., wąwóz wsch., wysiany z liści 1 egz. 29. X. 16; wąwóz zach. 1 egz. pod kamien. 30. X. 16; wąwóz zach. 1 egz. pod kamien. 30. X. 16; wąwóz płdn. 3 egz. pod kamien. 10. III. 17. *St. aceris* Steph. — Souk-su 1 egz. z leszczyny 11. V. 17; tamże 1 egz. z koniczyny białej 17. V. 17. *St. montivagus* Heer. — Souk-su, wysiane z liści 3 egz. 31. X. 16; tamże 1 egz. 15. I. 17.

Astenus filiformis Latr. — Trpz., wzgórza wsch., zach., Boztepe i dolina Piksitu 25. X., 2. XI., 12. XI. 16; 1. II., 27. II. 17; Dżewizlik 27. VI. 17, 2 egz.; Kessa-dagh 2. VII. 17, 1 egz., zawsze pod kamieniami. *A. nigromaculatus* Motsch. — Trpz., wzg. półn. 1 egz. 6. IX. 16; Boz-tepe 1 egz. 20. XI. 16, 2 egz., 14. III. 17 i 21. V. 17; wzgórza zach. 18. VI. 17, 1 egz. też zawsze pod kamieniami. *A. angustatus* Payk. — Kessa 2. VII. 17. *A. melanurus* Küst. — Kialkit 1 egz. 3. VII. 17, pod kamieniem.

Paederus ruficollis F. — Trpz., dolina Piksitu 24. VIII., 13. XI. 16; 18. V. 17 obficie. *P. gemellus* Kr. — Dałtaban 29. VI. 17; Krchty 30. VI. 17; Kessa 1. VII. 17; Kialkit 3. VII. 17 po 1 egz. *P. fuscipes* Curt. — Trpz., ujście Piksitu, pod kamie-

---

[2] W Chamsikeju 28. VI. 17. znalazłem nad rzeką 1 egz. Stenus'a, cały granatowy, wielkością przewyższający wszystkie dotąd znane mi gatunki; egz. ów zaginął podczas przesyłki.

niami 13. XI., 15. XII. 16; 18. V., 21. VII. 17, po 1 egz. *P. litoralis* Grav. — Trpz., dolina Piksitu 20. VIII. 16; strona wsch. 25. X. 16; Góra zach. 12. XI. 16; Boz-tepe 21. II. 17 po 1 egz.; Piksit 5 egz. 22. III. 17 wszystkie pod kamieniami.

Stilicus erichsoni Fauv. — Trpz., wzgórza zach. 2 egz. 1. XI. 16, wzgórza wsch. 1 egz. 11. XI. 16, wzgórza płdn. po 1 egz. 27. V i 1. VI. 17 zawsze pod kamieniami.

Scopaeus sericans Rey. — Trpz., ujście Piksitu 1 egz. 1. IV. 17. *Sc. laevigatus* Gyll. — tamże 1 egz. 1. IV. 17; Boz-tepe 1 egz. 21. V. 17.

Lathrobium geminum Kr. — Chamsi-kej 1 egz. pod kamien. nad rzeką 28. VI. 17.

Medon brunneus Er. — Souk-su 1 egz. wysiany z liści 8. XII. 16, wąwóz płdn. 10. III. 17; Boz-tepe 21. V. 17; wzgórze płdn. 29. V. 17 po 1 egz. pod kamieniami.

Scimbalium testaceum Er. — Trpz., wzgórza zach. 1 egz. 30. X. 16, wzgórza płdn. 2 egz. 1. VI. 17, wzgórza zach. 1 egz. 18. VI. 17 pod kamieniami.

Gauropterus fulgidus F. — Souk-su 26. III. 17; dolina Piksitu 18. V. 17; Boz-tepe 21. VI. 17, po 1 egz. pod kamieniami. *G. sanguinipes* Reitt. — Sadach 1 egz. z osadów nad wodą 7. VII. 17.

Xantholinus punctulatus Payk. — Trpz., ujście Piksitu 1 egz. z osadów 4. IV. 17, wzgórza płdn. pod korą zbutwiałego pnia 2 egz. 16. VI. 17. *X. angustatus* Steph. — Chamsi-kej 1 egz. pod kamien. nad rzeką 28. VI. 17. *X. relucens* Grav. — Platana 4 egz. pod deską obok padliny 27. X. 16; Piksit 1 egz. pod kamien. obok padliny 29. XI. 16. *X. fortepunctatus* Motsch. — Kessa 2 egz. nad rzeką 1. VII. 17. *X. linearis* Oliv. — Elleu 1 egz. pod kamien. nad rzeką 22. VI. 17; Chamsi-kej 28. VI. 17.

Leptacinus bathychrus Gyll. — Trpz., ujście Piksitu 1 egz. 1. IV. 17.

Neobisnius villosulus Steph. — Kialkit 1 egz. 3. VII. 17 z padliny. *N. procerulus* Grav. — tamże 1 egz.; Elleu 22. VI. 17; Chamsi-kej 28. VI. 17; Sadach 7. VII. 17.

Cafius xantholoma Grav. — Trpz. 1 egz. 20. VII. 17 w wodorostach nad morzem; Elleu 27. VI. 17 w ekskrem.

Philonthus splendens F. — Trpz., wzgórza zach. z ekskrem. krowich 1 egz. 18. VI. 17; Souk-su 7. XI. 16. *Ph. splendens* F. ab. *sideropterus* Kol. — Souk-su ekskrem. końskie 1 egz. 7. XI. 16,

19. XII. 16; Chamsi-kej z padliny 2 egz. 28. VI. 17. *Ph. intermedius* Lac. — Dałtaban 3 egz. 29. VI. 17 z padliny; Kessa 1 egz. pod kamien. 1. VII. 17. *Ph. aeneus* Rossi — Trpz., dolina Piksitu 1 egz. 29. X. 16 na starej padlinie, wzgórza wsch. 1 egz. pod kamien. 11. XI. 16, wzgórza zach. 1 egz. w ekskrem. krowich 18. VI. 17; Chamsi-kej 3 egz. z padliny 28. VI. 17; Zigana-dagh 1 egz. 18. VII. 17. *Ph. chalceus* Steph. — Kialkit 1 egz. 5. VII. 17, strząśnięty z głogu. *Ph. atratus* Grav. — Kessa 1 egz. nad rzeką 1. VII. 17. *Ph. bodemeyeri* Epp. — Sadach 2 egz. nad wodą 7. VII. 17. *Ph. rotundicollis* Mén. — Chamsi-kej 1 egz. z padliny 28. VI. 17. *Ph. aerosus* Kiesw. — Elleu 1 egz. 22. VI. 17. *Ph. fuscipennis* Mannh. — Zigana-dagh 1 egz. 13. VII. 17. *Ph. varius* Gyll. — Sadach 1 egz. z osadów nadwodnych 7. VII. 17. *Ph. varius* Gyll. ab. *nitidicollis* Lac. — Chamsi-kej 1 egz. pod kamien. nad rzeką 28. VI. 17. *Ph. fimetarius* Grav. — Elleu 1 egz. 22. VI. 17. *Ph. ebeninus* Grav. — Kessa 1 egz. nad rzeką 1. VII. 17. *Ph. concinnus* Grav. — Krchty[1]) 30. VI. 17, 1 egz. pod kamien. nad rzeką; Kialkit 1 egz. z gruszki 5. VII. 17. *Ph. dimidiatus* Sahlb. — Trpz., ujście Piksitu w osadach 1 egz. 1. IV, 17, wzgórza zach. 2 egz. 5. IV. 17 z ekskrem. krowich. *Ph. sanguinolentus* Grav. — Kialkit 1 egz. 5. VII. 17, z głogu. *Ph. immundus* Gyll. — Dżewizlik 27. VI. 17, 1 egz. pod kamien. *Ph. debilis* Grav. — Trpz., ujście Piksitu, z osadów 4 egz. 1. IV. 17. *Ph. varians* Payk. — Trpz. 6. IX. 16, 28. III. 17 wzgórza wsch. z ekskrem. krowich; Dałtaban 1 egz. z padliny 29. VI. 17; Ardassa 1 egz. 11. VII. 17. *Ph. varians* Payk. ab. *unicolor* Steph. — Souk-su 7. XI. 16., 15. XII. 16; Piksit 22. III., 18. V. 17. *Ph. agilis* Grav. — Chamsi-kej 1 egz. pod kamien. nad rzeką 28. VI. 17. *Ph. discoideus* Grav. — tamże 1 egz. *Ph. rufimanus* Er. — Krchty 6 egz. nad rzeką 30. VI. 17; Kessa 1 egz. nad rzeką 30. VI. 17; Sadach 2 egz. osady nadwodne 7. VII. 17. *Ph. fulvipes* F. — Trpz., ujście Piksitu 4. IV. 17., 18. V. 17, po 1 egz.; Dżewizlik, pod kamien. 27. VI. 17, 1 egz. *Ph. pullus* Nordm. — Trpz. 1 egz. nad rzeką 20. VII. 17. *Ph. nigritulus* Grav. — Kessa 2 egz. nad rzeką 1. VII. 17.

Staphylinus globulifer Geoffr. — Trpz., wzgórza zach. 1 egz. 30. X. 16, tamże 2 egz. in copula 2. XI. 16 i 3 egz. 12. XI. 16;

---

[1]) nie „Krehty", jak mylnie w I. części wydrukowano.

wzgórza wsch. 1 egz. 25. III. 17 pod kamien. *St. fuscatus* Grav. — Dałtaban 2 egz. 29. VI. 17 pod kamien. *St. mus* Brull. — Trpz., wzgórza zach. 1 egz. 27. X. 16; Souk-su 2 egz. 26. III. 17; Dałtaban 1 egz. 29. VI. 17 wszystkie pod kamien. *St. tomentosus* Baudi. — Trpz., wzgórza zach. 1 egz. 30. X. 16 i 1 egz. 9. XI. 16; Kessa 1 egz. 1. VII. 17 wszystkie pod kamien. *St. picipennis* F. — Dałtaban 29. VI. 17; Kialkit 1 egz. 4. VII. 17 ekskrem.; Zigana-dagh. 1 egz. pod kamien. *St. aeneocephalus* Deg. — Kessa-dagh 1 egz. pod kamien. 2. VII. 17. *St. olens* Müll. — Trpz., wzgórza zach. 1 egz. z wody 27. X. 16., 1 egz. 2. X. 16, pod kamien., 20. V. 17; wzgórza płdn. 1 egz. 6. VI. 17 i 6 egz. 18. VI. 17 zawsze pod kamien. *St. tenebricosus* Grav. — Chamsi-kej 1 egz. w ekskrem. 28. VI. 17. *St. caesareus* Cederh. — Chamsi-kej 3 egz. wzgórza pod kamien. 28. VI. 17; Krchty 2 egz. nad rzeką 30. VI. 17. *St. stercorarius* Ol. — Kessa-dagh 1 egz. 3. VII. 17; Kialkit 1 egz. 5. VII. 17. *St. pubescens* Deg. — Kessa 1 egz. w ekskrem. 1. VII. 17.

Ontholestes murinus L. — Trpz., wzgórza zach. 2 egz. w ekskrem. 18. VI. 17; Chamsi-kej 28. VI. 17; Kialkit 4 egz. w ekskrem. 5. VII. 17; Zigana-dagh 1 egz. 13. VII. 17.

Creophilus maxillosus L. — Trpz. pospolity 20. XI. 16, 2. IV—10. VI. 17; Chamsi-kej 28. VI. 17; Dałtaban 29. VI. 17; Kessa 1. VII. 17; Kialkit 3. VII. 17; Ardassa 10. VII. 17 na padlinie.

Quedius ochripennis Mén. — Trpz., wzgórza płdn. 1 egz. z leszczyny, 6. VI. 17; Dżewizlik 27. VI. 17; Kialkit 2 egz. 5. VII. 17 z głogu i gruszki. *Qu. cruentus* Ol. — Trpz., wzgórza zach. u podnóża wierzbv 1 egz. 12. XI. 16; Dżewizlik 1 egz. pod kamien. 27. VI. 17; Sadach 2 egz. z wierzby 7. VII. 17. *Qu. cinctus* Payk. — Trpz., góra zach. pod kamien. 1 egz. 12. XI. 16. *Qu. punctatellus* Heer. — Zigana-dagh 1 egz. 13. VII. 17. *Qu. tristis* Grav. — Trpz., wzgórza zach. 30. X. 16, 1. II. 17, po 1 egz. pod kamien.; tamże 1 egz. 18. VI. 17 w ekskrem. krowich. *Qu. molochinus* Grav. — Souk-su 2 egz. pod kamien., 17. V. 17. *Qu. ochropterus* Er. — Sadach 7. VII. 17. *Qu. obliteratus* Er. — Ardassa 1 egz. 9. VII. 17, nad strumieniem. *Qu. semiaeneus* Steph. — Trpz., góra zach., 1 egz. pod kamien. 12. XI. 16; wzgórza płdn., 1 egz. pod korą pnia zbutwiałego; wzgórza zach., 1 egz. 3. VI. 17 z krzewów.

Mycetoporus baudueri Rey. — Zigana-dagh, na granicy śniegów, 1 egz. 13. VII. 17.

Bolitobius thoracicus F. — Elleu z grzybów 12 egz. 22. VI. 17; Zinana-Charłari[1] 1 egz. z grzyba, 10. VII. 17. *B. thoracicus* F. v. *biguttatus* Steph. — Elleu 2 egz. 22. VI. 17, z grzybów.

Conosoma pedicularium Grav. — Trpz., wzgórza zach. 1 egz. pod kamien., 1. XI. 16; Sadach 7. VII. 17.

Tachyporus nitidulus F. — Trpz. 21. X. 16, 29. X. 16, 10. III. 17, wysiany z liści, pod kamien., z ostu, z morwy; Krchty 30. VI. 17. *T. ruficollis* Grav. — Chamsi-kej 1 egz. nad rzeką, 28. VI. 17. *T. hypnorum* F. — Trpz., wzgórza zach. 22. III. 17 z wody; ujście Piksitu 1 egz. w osadach, 1. IV. 17; Dżewizlik 1 egz. pod kamien. 26. VI. 17.

Tachinus fimetarius Grav. — Kessa-dagh 7 egz. z głogu, 2. VII. 17.

Leucoparyphus silphoides L. — Chamsi-kej 1 egz. 28. VI. 17.

Hypocyptus longicornis Payk. — Elleu 22. VI. 17. *H. ovulum* Heer. — Trpz. za Boz-tepe z sosny, 1 egz. 7. VI. 17.

Myllaena intermedia Er. — Trpz., wąwóz płdn. 2 egz. pod kamien. nad potokiem, 27. V. 17.

Pronomaea araxicola Reitt. — Trpz., wzgórza wsch., wysiane z liści 2 egz. 11. XI. 16; Souk-su z liści 1 egz. 15. I. 17.

Gyrophaena bihamata Thoms. — Souk-su z grzyba kapelusz., 4 egz. 31. X. 16; Elleu z grzybów, 22. VI. 17. *G. fasciata* Marsh. — tamże. *G. laevipennis* Kr. — Souk-su z grzyba kapelusz. ♂ i ♀ 26. X. 16.

Placusa pumilio Grav. — Trpz., wzgórza wsch., pod korą pni dębowych obficie, 11. XI. 16; wzgórza zach., w grzybie kapelusz 1 egz., 20. V. 17.

Phytosus spinifer Curt. — Trpz. 3 egz. 18. VI. 17.

Falagria nigra Grav. — Trpz., z osadów Piksitu, 1 egz. 1. IV. 17. *F. obscura* Grav. — Boz-tepe pod kamien. 1 egz. 21. II. 17, ujście Piksitu z osadów, 1 egz. 4. IV. 17.

Myrmecopora sulcata Kiesw. — Ujście Piksitu, z osadów, 1 egz. 1. IV. 17.

Tachyusa umbratica Er. — Trpz. 21. VII. 17. *T. coarctata* Er. — Trpz. 21. VII. 17.

---

[1] nie „Chartari“, jak mylnie w I. cz. wykazu wydrukowano.

Gnypeta ripicola Kiesw. — Kialkit 1 egz. 5. VII. 17.

Atheta gregaria Er. — Ujście Piksitu z osadów, 2 egz. 1. IV. 17. *A. palustris* Kiesw. — Elleu 22. VI. 17. *A. subterranea* Rey. — Souk-su, na przynętę z mięsa, 1 egz. 7. XI. 16. *A. divisa* Märk. — Boz-tepe 1 egz. pod kamien. 21. II. 17; tamże 1 egz. 21. V. 17. *A. nigricornis* Thoms. — Elleu 22. VI. 17. *A. basicornis* Rey — tamże. *A. pallidicornis* Thoms. — tamże. *A. nigritula* Grav. — Souk-su na przynętę z mięsa, 1 egz. 7. XI. 16; Trpz. 18. VI. 17; Elleu 22. VI. 17. *A. crassicornis* F. — Trpz. 2 egz. 25. X. 16, z grzyba kapelusz.; Souk-su wysiany z liści, 1 egz. 31. X. 16; tamże na przynętę z miesa, 1 egz. 7. XI. 16; Trpz., wzgórza zach. 1 egz. 3. VI. 17. *A. aquatica* Thoms. — Souk-su 4 egz. z grzyba kapelusz., 31. X. 16. *A. nitidula* Kr. — Trpz. 7. XI. 16. *A. picipennis* Mannh. — Trpz., dolina Piksitu z ekskrem. końskich, 2 egz. 29. X. 16. *A. celata* Er. — Trpz., wąwóz masowo z grzyba kapelusz., 23. X. 16. *A. zosterae* Thoms. — Souk-su z grzyba kapelusz., 1 egz. 31. X. 16; ujście Piksitu z osadów, 1. IV., 18. V. 17, 4 egz. *A. fungi* Grav. — Souk-su 2 egz. wysiane z liści, 31. X. 16; Elleu 22. VI. 18.

Sipalia caesula Er. — Dolina Piksitu 1 egz. w lot, 22. III. 17; wzgórza wsch. z wody, 1 egz. 25. III. 17.

Astilbus canaliculatus F. — Trpz. 25. X., 2. XI. 16; 23. III, 17, wzgórza pod kamien.; Sadach 1 egz. 7. VII. 17.

Zyras haworthi Steph. — Kialkit 1 egz. 5. VII. 17.

Oxypoda formiceticola Märk. — Trpz., wzgórza zach. pod kamien. u mrówki 1 egz., 30. X. 16; Souk-su 1 egz. wysiany z liści 31. X. 16.

Aleochara curtula Goeze. — Boz-tepe 2 egz. 20. XI. 16; góra wsch. 2 egz. 28. III. 17, nad morzem 15 egz. 28. V. 17; Chamsi-kej 28. VI. 17, zawsze z padliny. *A. lata* Grav. — Trpz., góra wsch. 5 egz. na przynętę z mięsa, 28. III. 17. *A. crassicornis* Lac. — Dolina Piksitu 2 egz. 18. V. 17 z ekskrem.; Elleu 21. VI. 17; Ardassa 3 egz. 10. VII. 17. *A. brevipennis* Grav. — Trpz., wzgórza zach. 8 egz. 12. XI. 16. *A. clavicornis* Redtb. — Trpz., wzgórza wsch. 1 egz. 28. III. 17., z ekskrem. krowich. *A. crassa* Baudi — Dżewizlik 2 egz. pod kamien. 27. VI. 17. *A. bipustulata* L. — Dolina Piksitu 1 egz. 27. X. 16 z ekskrem. krowich; Dżewizlik 2 egz. 27. VI. 17 pod kamien. *A. tristis*

Grav. — Kessa 8 egz. z ekskrem., 1. VII. 17. *A. lanuginosa* Grav. — Elleu 1 egz. z ekskrem. 21. VI. 17. *A. moesta* Grav. — Zigana-dagh 1 egz. z ekskrem. 18. VII. 17.

RASY BIEGACZA WRĘGATEGO *CARABUS CANCELLATUS* ILL. NA ZIEMIACH POLSKICH

REWIZJA POJĘĆ I PRÓBA BIOMETRYCZNEGO OPRACOWANIA

[DIE RASSEN DES *CARABUS CANCELLATUS* ILL. IN POLEN — REVISION DER BEGRIFFE UND VERSUCH EINER BIOMETRISCHEN BEARBEITUNG]

NAPISAŁ

ROMAN KUNTZE.

TREŚĆ: 1. Dotychczasowy stan literatury przedmiotu. Cel i metoda pracy. 2. Wyniki badań własnych. 3. Zestawienie wyników. 4. Wykaz zbadanych stanowisk. 5. Kilka uwag z zakresu paleontologji. 6. Konwergencje i analogje ekologiczne. 7. Wykaz literatury.

1. Dotychczasowy stan literatury przedmiotu. Cel i metoda pracy.

O zmienności geograficznej biegacza wręgatego na ziemiach polskich spotykamy w pracach entomologów polskich wiadomości nader skąpe. W jedynej monografji zoogeograficznej do rodzaju *Carabus* na ziemiach polskich: Materialien zur Verbreitung der Carabini in Galizien (Verh. der zool. bot. Ges. Wien, 1893) podaje prof. J. Łomnicki, że powszechną formą w całej Małopolsce jest var. *tuberculatus* Dej. a nadto w okolicach Mielnicy na Podolu żyje forma większa i szersza. Tenże autor w artykule: Uebersicht der coleopterologisch-faunistischen Arbeiten über Galizien vom J. 1896 [Soc. Ent. Zürich, 1897] wspomina, że posiada z Tatr 2 egzemplarze rasy małej wysokogórskiej. Inni autorowie, o ile wogóle rasy wyróżniali, wymieniali var. *tuberculatus* lub odmiany barwne ab. *femoralis* Geh. lub ab. *letzneri* Kr. „Wykaz chrząszczów ziem polskich“ M. Łomnickiego z r. 1913 podaje: formę typową z sygnaturą Borussia, ab. *femoralis* Geh. i v. *tuberculatus* Dej. bez podania rozsiedlenia, v. *brevituberculatus* Roubal ze Ślązka, v. *excisus* Dej. z Poznańskiego i Inflant, v. *wankae* Sok. z Żywca w zachodniej Małopolsce i v. *scythicus* Schaum z Czarnohory. Wiadomości te, jak zobaczymy poniżej, opierają się na zapodaniach autorów obcych i wymagają rewizji. Stadjum, w jakiem dotychczas znajduje się entomologja polska: faunistyczne opracowanie kraju, nie sprzyjało ściślejszej analizie gatunków.

Wiele natomiast wiadomości o rasach tego biegacza w Polsce znajdujemy u badaczy zagranicznych, oddających się specjalnie studjowaniu ras geograficznych rodzaju *Carabus*. Najdawniej zostały wyróżnione var. *tuberculatus* Dej. (Spec. II. 101), opisany na podstawie materjałów ze Ślązka i Prus i *scythicus* Schaum z Siedmiogrodu (N. I. D. Col. I. 1. 1860). Beuthin (Die Varietäten von Carabus cancellatus Ill. Ent. Nachr. 1893) i Ganglbauer (Die Käfer von Mitteleuropa 1891) podają, że var. *tuberculatus* Dej. oprócz Ślązka i Prus zamieszkuje także Polskę, Galicję, część Rosji i jak mylnie twierdzą obszar Karpat. Dr. Fr. Sokolař (Entom. Wochenblatt 1907) stawia ze względów zoogeograficznych tezę: *Cancellatus tuberculatus* stösst irgendwo in Ostgalizien mit *scythicus* zusammen. Tenże autor opisuje z okolic Żywca nową rasę var. *wankae* i pisze, że „*tuberculatus* wohnt von Liegnitz ostwärts, lebt in ziemlich prägnanter Form noch um Przemyśl und übergeht im Süden Mittelgaliziens in *ungensis* Csiki (Soc. Ent. XXIV p. 101—102). Csiki w djagnozie rasy *ungensis* twierdzi: habitat in Carpathia sept. or. (in Com. Ung Hungariae et in vicina parte Haliciae). W r. 1913 ukazała się praca Dr. Bernaua, w której starał się ująć w system wszystkie dotychczas opisane rasy tego gatunku. Jakkolwiek idea jego wyróżnienia 3 zasadniczych podgatunków: *sarmaticus, occidentalis* i *australis* nie może ostać się wobec krytyki, bezsprzeczną zasługą tego autora jest wyróżnienie grupy ras „*tuberculatus*“ i 2 podgrup ras wązkoplecych i szerokoplecych. O rasach polskich autor dość pobieżnie wspomina, nic nowego nie podając. Równocześnie wydana praca Kolbego: „Die tiergeographischen Verhältnisse von *Carabus cancellatus* in Ungarn und benachbarten Ländern“ (Ent. Rundschau 1913) podaje natomiast opisy całego szeregu nowych ras z terytorjum Małopolski i terenów przyległych: *tatricus* i *electus* z Tatr, *carpathicus* z okolic Nadwórnej, *gracilis* z okolic Radymna, *strictus* i *enitens* z bliżej nieokreślonych stanowisk („Fundort Galizien-Karpathen“), *oriundus* z północnej Bukowiny. Zarówno pracą Kolbego, jak i krytyką powodowany Dr. Bernau przerobił swą pracę (Ent. Bl. 1914—1915). W drugiem tejże wydaniu zarzuca klasyfikację wyżej podaną, a daje hipotezę ras czystych i mieszanych (naturalnie nie w sensie genetyki współczesnej), na podstawie której cały prawie obszar Polski, t. j. obszar rasy *tuberculatus* należałoby uważać za teren mieszańców między *pseudograniger* Rtt., a niedostatecznie uzasadnioną rasą jego nową *balticus* (z Prus Wschodnich i Inflant). W znanym podręczniku do oznaczania chrząszczy Kuhnta podana jest rasa var. *excisus* Dej. z Poznania (opisana i znana właściwie tylko z Austrji Dolnej).

Jak z powyższego szkicu historycznego widać prace autorów zagranicznych nie dają wcale jasnego obrazu rozmieszczenia ras geograficznych biegacza wręgatego na ziemiach polskich. Noszą one często wybitny charakter pobieżności; prawie zawsze oparte są na niewielkiej ilości zebranych egzemplarzy i nie osiągają żadnej ciągłości geograficznej.

Zanim przystąpimy do scharakteryzowania celu i metody pracy niniejszej, pozwolimy sobie na kilka uwag teoretyczno-systematycznych. Jednostkami podgatunkowemi w systematyce chrząszczów i motyli są jak wiadomo aberratio, którą czasem nazywają „forma“ — odmiana barwna lub strukturalna, występująca razem z formami innemi i varietas — rasa geograficzna, t. j. całość osobników zamieszkujących zwartą przestrzeń geograficzną mniej więcej jednolitych morfologicznie. Jako formę typową (w terminologji Sokolářa „Nominatform“) uważa się osobniki najbardziej zgodne z pierwotnym opisem gatunku. W systematyce innych grup zwierzęcych treść pojęcia varietas jest często inna, oznacza ona odmiany koegzystujące (a więc = aberratio), rasę zaś geograficzną (n. p. ssaków i ptaków) określa się jako subspecies. Twórcy systematyki ras Carabusów głosili zasadę, że rasa jest to kompleks geograficzny osobników możliwie jednolitych. Takie pojęcie rasy da się tylko w ogólnych zarysach utrzymać: prace Bernaua i Kolbego zaliczają do jednej rasy często kompleksy geograficznie rozerwane, a wielu autorów słusznie twierdzi, że na oddalonych obszarach czasem istnieją rasy identyczne, tylko z powodu rozerwanego rozsiedlenia za oddzielne uznane. Z ekologicznego punktu widzenia takie analogje regionalne są całkiem zrozumiałe. Stosunek ras geograficznych do pojęć genetyki spółczesnej jest nie zupełnie wyjaśniony, w każdym razie rozmaity: mogą być one niedziedzicznemi modyfikacjami, czasem zaś dziedzicznie utrwalonemi biotypami. Analizie mendlistycznej mogą dostarczać pewnych kłopotów, wyłaniając się z pod praw jednorodności i rozszczepienia. O ile nam wiadomo studjów genetycznych nad rasami Carabusów nie prowadzono. I praca niniejsza kontaktu z genetyką nie osiąga. Cel jej jest wyłącznie opisowo-systematyczny. Pierwotnym zamiarem naszym było konieczne ze względu na rozwój entomologji polskiej zestawienie rezultatów badań autorów zagranicznych i krytyczna rewizja ich na dostępnych materjałach krajowych. Z czasem wyłoniła się możliwość inna: ściślejszego biostatystycznego scharakteryzowania ras. Systematyka spółczesna wyróżniając wśród gatunków szereg form mało się różniących i nie opracowując ich krytycznie wywołała, jak wiadomo, z jednej strony zarówno w kołach laików jak i zoologów nie-systematyków lekceważenie, wśród samych systematyków zaś wyłoniła się tendencja do nawiązania kontaktu z genetyką i biostatystyką.

Postawiliśmy więc sobie zadanie zbadania dokładnego cech, wymierzalnych poszczególnych ras na możliwie wielkich materjałach. Jako cech wymierzalnych w rodzaju *Carabus* używa się wielkości bezwzględnej, oraz stosunków długości i szerokości przedplecza i pokryw. Cechy te są zarówno geograficznie jak i indywidualnie bardzo zmienne — dotychczasowe djagnozy ras wykazują to dostatecznie, operując takiemi określeniami, jak „klein bis mittelgross“, „täuschend ähnlich aber etwas grösser“, „Halsschild meistens breit“ i t. d. Do djagnozy ras badanego gatunku oprócz tych cech używa się jeszcze: urzeźbienia pokryw, sklepienia tychże, barwy, zarówno metalicznej wierzchu ciała (od jasno-miedzianej do czerwono-bronzowej i zielono-mosiężnej), jakoteż barwy nóg i rożków.

Materjały, jakiemi zwyczajnie rozporządza zoolog-systematyk nie pozwalają na postawienie pracy na wysokim poziomie biometrycznym. W naszym wypadku największe serje z jednej miejscowości wynosiły sztuk 110 (Zakopane i Nowy Sącz), 76 (Turze), 54 (Czarnohora), 48 (Lwów). W niektórych wypadkach tylko można było łączyć serje z różnych miejscowości w jedną całość. Zawsze należało rozpatrzeć oddzielnie samce i samice. Łącznie poddaliśmy pomiarom przeszło 800 egzemplarzy. Przejrzeliśmy zaś przeszło 1000 z różnych ziem polskich.

Prace spółczesne z pogranicza systematyki i biometryki przeważnie nie przekraczają takich ilości. Praca Hausera o zającach szwajcarskich opiera się na zbadaniu 108 osobników, Kopfsteina zaś o rasach *Lacerta taurica* operuje serjami po

39, 77, 107 osobników. Dla każdej cechy można oznaczyć przedewszystkiem szerokość zmienności, średnią arytmetyczną (A), średnie odchylenie (T) i wskaźnik zmienności (v). Nadto przy porównaniu dwu ras należy wyznaczyć stosunek różnicy do jej błędu prawdopodobnego.

Pomiaru cech dokonywaliśmy, biorąc długość pokryw (od końca do nasady przedplecza), długość przedplecza (w środku), długość głowy do brzegu clypeus, szerokość przedplecza (maksymalną), szerokość pokryw w rozwartości cyrkla i odczytując wymiar na noniuszu. Celem zmniejszenia błędów obserwacyjnych przy tej dość niedokładnej metodzie — serje ważne geograficznie mierzone były dwukrotnie. Suma 3 wymienionych wymiarów daje długość bezwzględną ciała. Wymiar ten jest jednak dość wielkim błędem obarczony, gdyż głowa jest rozmaicie z pod przedplecza wysunięta. O wymiarach ciała dokładniejsze wyobrażenie daje suma długości pokryw i przedplecza. O wymiarach względnych przedplecza i pokryw decyduje stosunek długości i szerokości. Wyrażamy go dzieląc wymiar mniejszy przez większy i mnożąc iloraz przez 100.

Do zajęcia się przedmiotem powyższym zachęcił mnie kustosz Muzeum im. Dzieduszyckich, prof. Jarosław Łomnicki, oraz oddał mi do dyspozycji cały materjał muzealny tegoż gatunku, przez długie lata gromadzony. Bardzo przyczynili się do pracy p. Inż. Stefan Stobiecki i Dr. Edward Mazur, oddając mi do opracowania swoje bogate zbiory. Nadto korzystałem z materjałów prawie wszystkich koleopterologów, członków Pol. Zw. Ent., zbierałem podczas swoich wycieczek w ciągu ostatnich 2 lat i korzystałem z pomocy wielu kolegów. Tym wszystkim składam podziękowanie, pozwalając sobie umieścić ich nazwiska przy wykazie stanowisk. O informacje zwracałem się również do 2 entomologów zagranicznych: Dr. Holdhausa we Wiedniu i Dr. Csikiego w Budapeszcie, otrzymałem bezzwłocznie cenne dla mnie wiadomości.

Przeważną część pracy wykonałem w Pracowni Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie.

2. Wyniki badań własnych.

Formą zamieszkującą cały obszar Polski poza Karpatami jest var. *tuberculatus* Dej. Zgodnie z djagnozą pierwotną należy scharakteryzować go jako rasę średniej wielkości, budowy krępej i szerokiej (ze względu na przedplecze i pokrywy), o pokrywach mocno wypukłych, z wyraźnemi, silnemi przeważnie krótkiemi guzkami i również wyrazistemi żeberkami. Zagoniki trzeciorzędne mocno ziarnkowane, barwa pokryw miedziana, przechodzi dość często w połysk zielony. Barwa ud i pierwszego członka rożków stale czerwona.

Celem zbadania zmienności tej formy poddaliśmy zbadaniu wymiary serji z różnych miejscowoćci. Niestety nieudało nam się otrzymać tej formy w tak wielkich ilościach z jednej miejscowości, jak u form karpackich.

Serja lwowska 33 ♂ i 14 ♀ wykazała wymiary następujące: Długość ciała od 20·2—24·7 mm, ze średnią arytmetyczną 22·38 mm, błędem prawdopodobnym tejże ± 0·1 mm, średniem odchyleniem 0·85 mm, więc spółczynnik zmiennosci wynosi 3·8. Dla kontroli przeprowadzony pomiar sumy długości głowy i przedplecza wykazał zmienność większą 4·7. Wahania wskaźnika przedplecza dość znaczne 58·9—68·7, ze średnią 64·42, wskaźnika pokryw mniejsze 59·6—65·2 ze średnią 62·42. Mała ilość zbadanych samic wykazuje większe wymiary ciała (średnia arytmetyczna 23·43), wskaźniki przedplecza i pokryw prawie identyczne (65·28 i 61·35) natomiast we wszystkich cechach samice te są mniej zmienne. Okazy badane pochodziły z najbliższych okolic Lwowa oraz dalszych po Grzybowice, Czarnuszowice, Biłohorszcze i Sokolniki.

Serja krakowska morfologicznie z lwowską zgodna wykazuje granice zmienności prawie identyczne, w średnich natomiast samce są nieco mniejsze co do bezwzględnej wielkości i wykazują pewną tendencję do budowy smuklejszej niż samice. Barwa serji krakowskiej wykazuje bardzo często zmienność ku mosiężno-zielonej, co we Lwowie spotyka się bardzo rzadko. Jeżeli jednak zgodnie z zasadami biostatystyki wyznaczymy stosunek różnicy obu średni do jej błędu prawdopodobnego, zobaczymy, że przekracza on tylko nieznacznie wymagany dla rozróżnienia dwu populacji wartość 3. W naszym wypadku ze względu na długość bezwzględną ciała u samców serji krakowskiej i lwowskiej, daje on iloraz 3·3, co wykazuje prawdopodobną identyczność obu serji dla biometryki, ze względów ekologicznych i geograficznych zaś może świadczyć o bardzo małej różnicy wpływu tych 2 środowisk na badany gatunek.

TABL. I.

ZMIENNOŚĆ BADANYCH WYMIARÓW. (VARIABILITÄT DER UNTERSUCHTEN EIGENSCHAFTEN).

		Długość ciała (Körperlänge)				Pokrywy + przedplecze (Flügeldecken + Halsschild)				Wskaźnik przedplecza (Halsschild - Index)				Wskaźnik pokryw (Flügeldecken - Index)			
		szer. zm.	A	σ	v	szer. zm.	A	σ	v	szer. zm.	A	σ	v	szer. zm.	A	σ	v
Lwów	33 ♂	20·2—24·7	22·38	0·85	3·8	17·2—20	18·34	0·89	4·7	58·9—68·7	64·42	2·34	3·6	59·6—65·2	62·42	2·02	3·2
	14 ♀	21·7—24·5	23·43	0·84	3·6	18—20·5	19·13	0·51	2·6	62·5—67·7	65·28	1·30	1·83	58·8—64·5	61·35	1·67	2·7
Kraków	10 ♂	20·4—23·5	21·7	0·94	4·3	17—19·5	17·9	0·74	3·7	60·6—68	64·4	2·29	3·5	57·9—63·8	60·6	1·84	3·03
	26 ♀	21·7—25·7	23·42	1·1	4·7	18—20·4	19·4	0·88	4·4	58—68	63·1	2·03	3·2	58—67·7	62·4	2·45	3·9
Lwów + Kraków + Rawa Ruska + Gliniany + Wejherowo	68 ♂	19·7—24·7	22·01	1·18	5·36	16·7—20	18·15	0·91	5·1	58·9—68·7	64·53	2·09	3·2	57·8—67·5	62·07	2·30	3·6
	68 ♀	21—25·9	23·33	1·3	5·5	17·5—21·8	19·25	0·94	4·88	58—68·2	63·9	2·31	3·6	58—67·7	62·97	2·35	3·73
Zaleszczyki	16 ♂	22—26	23·35	1·04	4·4	18—20·6	19·38	0·76	3·8	59·7—65·6	62·56	1·73	2·8	60—66·7	62·81	2·03	3·2
	16 ♀	22—26·4	24·56	1·17	4·71	18·21—21·7	20·38	0·87	4·3	58—65·7	62·4	2·31	3·7	60—70·5	62·87	2·73	4·3
Nowy Sącz + Nowy Targ	67 ♂	17·6—26·1	21·89	1·6	7·3	15·6—21·1	17·88	1·35	7·5	60—77	68·7	3·5	5·1	53·6—64·3	59·2	2·47	4·1
	45 ♀	20·1—26·9	23·16	1·43	6·13	17·1—22	19·32	1·3	6·7	61·5—73·3	66·77	2·55	3·8	55·5—64·8	60·54	2·33	3·6
Zakopane	67 ♂	19·3—23	21·34	0·9	4·22	16—19	17·64	0·68	3·85	63·2—74	68·16	2·28	3·35	53·8—61·6	58·24	1·44	2·47
	43 ♀	21·2—24·8	22·75	0·8	3·48	17·8—20·8	18·9	0·61	3·23	64·5—75·6	68·23	2·99	4·38	52·3—62·8	58·76	2·63	4·47
Turze (p. Turka)	38 ♂	22·1—27·2	24·3	0·78	3·21	18·5—23	20·27	1·09	5·4	67·2—78·3	71·0	3·06	4·31	51·0—61·4	56·8	2·33	4·1
	39 ♀	22·8—27·9	25·65	1·0	4·14	18·9—23·9	21·36	1·16	5·4	66·6—76·6	70·43	2·74	3·7	52·0—62·4	57·4	2·36	4·1
Czarnohora	23 ♂	23·3—27·3	25·33	1·0	3·98	19·8—22·8	20·8	0·87	4·33	66.6—78	71·96	2·31	3·15	53·4—61·8	58·45	1·55	2·65
	31 ♀	24·3—29·5	27·1	1·51	5·57	19·8—24·3	22·2	1·14	5·13	66·6—76·7	71·6	3·07	4·29	51·4—62·4	59·1	2·8	4·74

Serje z najrozmaitszych stron Polski pozakarpackiej po Wejherowo, Karwję i Poznań na północnym zachodzie a po Słuck i Skałat na wschodzie wykazują mimo wielkiej, jak wszędzie u tego gatunku zmienności indywidualnej, zgodność z badanemi serjami lwowską i krakowską.

Jeżeli serje: Kraków, Lwów, Gliniany, Skałat, Rawa Ruska, Wejherowo złączymy w jedną serję wielką (68 ♂ i 68 ♀) i obliczymy dla niej charakterystyki liczbowe, okaże się, że średnie arytmetyczne i granice zmienności wykażą daleko idącą zgodność, wskaźniki zmienności zaś dla przedplecza i pokryw nie zmienią się, natomiast wskaźnik zmienności dla wielkości bezwzględnej wzrośnie, co wskazuje na większą chwiejność tego wymiaru w różnych położeniach geograficznych.

Z koleji należy zastanowić się, czy w zwartym zasięgu tej formy nie występują wyspowo inne formy, podobnie jak to stwierdzono dla tego gatunku w Niemczech. Wydaje się, że w jednym wypadku sprawa jest rozwiązana: Z okolic Radymna opisał Kolbe w r. 1913 rasę var. *gracilis* w następującej djagnozie: „Aus Galizien liegt eine schlanke Form vor: *Gracilis*-Rasse. Körper schmal und schlank, glänzend, gut skulptiert, 19 bis 22. Färbung heller oder dunkler kupferig. Prothorax erscheint ziemlich flach, nach hinten deutlich verschmälert. Etytren schmal, länglich oval, mässig gewölbt". W zbiorach Instytutu Ochrony lasu Politechniki lwowskiej znajdują się 4 ♂ i 1 ♀ z okolic Łańcuta. Odbijają one wyraźnie od *tuberculatus*, a zgodne są z wyż podanym opisem. Wymiary bezwzględne nieco większe 22—23·8 u ♂, 24·2 u ♀, wskaźniki przedplecza (u ♂ 67·0, 68·2, 71·2, 76·6, u ♀ 67·1), i pokryw (55·8—59·7) wykazują wybitnie smukłość tej rasy. Geograficznie można przypuścić łączność obu stanowisk tej rasy, otoczonej ze wszystkich stron przez v. *tuberculatus* ¹).

Na zachodzie graniczy var. *tuberculatus* — przedstawiciel Wschodu ze względu na wykształcenie skulptury i erytrozę — z rasami, które łagodnem urzeźbieniem zbliżają się już do form zachodnich. Z nad granic Polski opisano var. *kniepfhofi* (Lan-

---

¹) Również 1 ♂ z Miłodroża (okolica Płocka) odbija jaskrawo od osobników z bardzo bliskich nawet miejscowości. Brak jednak większego materjału z tamtej okolicy nie pozwala rozstrzygnąć, czy jest to tylko odchylenie indywidualne czy też przedstawiciel lokalnej rasy.

genhahn) z zachodniego Pomorza i var. *fallax* (Kolbe) z Nowej Marchji. Badane przez nas okazy z Pomorza (ok. Wejherowa i Karwji) oraz z Poznańskiego należą jeszcze do v. *tuberculatus*, niektóre osobniki okazują jednak nieco gładsze zagoniki trzeciorzędne. Podawana z Poznańskiego var. *excisus* Dej. może ewentualnie polegać na osobnikach, stanowiących przejście od v. *tuberculatus* do v. *fallax*, takich jednak nie spotkaliśmy. Kolbe w swojej pracy wyraża się: „In Posen wahrscheinlich *tuberculatus*“. Opisany przez Bernaua *balticus*, jak to krytyka Hubenthala wykazuje, jest również identyczny z v. *tuberculatus*. Ta rasa zamieszkuje znaczną część Rosji, a również najbardziej wschodnia placówka tego gatunku (var. *sajanensis* Reitt. z Syberji) jest z nią bardzo spokrewiona.

Na Podolu wielkość osobników wzrasta. Już na okazach z Brzeżańskiego (♂ 22·7—25, ♀ 23·4—25·6) można to zauważyć. W całej pełni występuje wielka, szeroka rasa na Podolu południowem w jarze Dniestru (Rakowczyk, Zaleszczyki, Mielnica) i nad Zbruczem (Skała, Husiatyn). Pomiary serji Zaleszczyckiej (16 ♂ i 16 ♀) wykazały wyraźnie zwiększenie się wielkości bezwzględnej oraz szerokości względnej przedplecza i pokryw. Materjał ten okazuje jednak dość wielką transgresję z materjałami *tuberculatus* i nie zachęca do wyodrębnienia. Bezwątpienia swoją wielkością, szerokością i nieco bardziej płaskiemi pokrywami zbliża się on do opisanych ras: var. *charkoviensis* Bernau, *dobrudzensis* Bernau i *conspersus* Lap. z Krymu (mimo czarnych ud tego ostatniego, będących niewątpliwie objawem południowym melanizmu geograficznego). Od opisanej z Czerniowiec i Bojan v. *subfallax* Bernau = *oriundus* Kolbe różni się szerokością względną przedplecza, którą bukowińska rasa łączy się z formami karpackiemi. Nie rozstrzygając wobec braku okazów, a niedostateczności opisów, kwestji nomenklaturycznej, czy ta forma podolska da się zidentyfikować z którąś z tych ras, stwierdzamy jej bezpośrednią łączność z rasą var. *tuberculatus* i zbliżenie do ras południowo-wschodnich, pontyjskich.

Przed wyjaśnieniem stosunku v. *tuberculatus* do ras karpackich, podamy krótką charakterystykę tychże w porządku historycznym, który jest identyczny z opisem w porządku rozmieszczenia od wschodu na zachód. Opisana z Siedmiogrodu rasa v. *scythicus* Megerle-Schaum różni się od *tuberculatus* znaczniej swą wielkością, grubszem ziarnkowaniem trzeciorzędnych zagoników a przedewszystkiem podłużnym kształtem przedplecza i pokryw. Barwę posiada ciemno-miedzianą, raczej bronzowo-miedzianą. Często trafiają się osobniki czarniawe, prawdopodobnie są one stare, obtarte. Lapouge (L'Echange 1902) wyróżnił z komitatu Marmarosz var. *pseudoscythicus*. Nie posiadamy oryginalnej djagnozy Lapouge'a; z dzieła Csikiego można przyjąć, że różni się ta rasa od *scythicus* wielkością, mniej sercowatem przedpleczem i bardziej zmarszczonemi zagonikami trzeciorzędnemi. Dość wielki materjał z Czarnohory (23 ♂ i 31 ♀) zgodny jest z opisem var. *pseudoscythicus* Lap. u Csikiego, jednak przekracza tamże podaną wielkość. Z tabl. I. widzimy również smukłość budowy i wielką zmienność zarówno co do wielkości jak i kształtów u ♂. Na północ od Czarnohory (okolice Mikuliczyna) trafiają się ♂ bardzo wielkie (ok. 29 *mm*). Ostatecznie uznajemy tę rasę za var. *pseudoscythicus* Lap. (non Kolbe!). Z cech morfologicznych należy podnieść płaskość (zwłaszcza u ♂) i tendencję do wytwarzania się długich guzków, dość nizkich. Najbardziej na zachód wysuniętemi stanowiskami tej rasy są Grofa i Koń Grofecki (leg. K. Smulikowski). Z okolic Bolechowa i Skolego osobniki są już bez odcienia czerwono-bronzowego, ze skulpturą mocniejszą, a gładszemi zagonikami trzeciorzędnemi. Należy je zaliczyć do var. *ungensis* Csiki. Rasa ta morfologicznie blizka jest zupełnie rasie v. *pseudoscythicus*, jeszcze bardziej zaś opisanej ze Słowacczyzny v. *pseudograniger* Reitt. Od ostatniej różni się *ungensis* wielkością i bardziej równoległem przedpleczem. Istnieją jednak osobniki, które trudno do którejś z tych 3 ras przydzielić, zwłaszcza ♀.

Wspomniana powyżej notatka Sokolařa o występowaniu *ungensis* w Małopolsce środkowej opiera się na materjale z Turzego pod Turką. Podane wymiary wskazują wielką żmienność wielkości tej rasy, nie jest ona tu jeszcze zupełnie charakterystycznie wykształcona, nawet przeciętnie mniejsza niż *pseudoscythicus*. Do tej rasy zaliczyć musimy jeszcze osobniki z okolic Nowosielec (na zach. od Sanoka), z Gorlic (1 ♂) i z okolic Nowego Sącza, gdzie jednak występuje ona już wymieszana z osobnikami podobnemi kształtem przedplecza do v. *tuberculatus* i osobnikami innej rasy bardzo małej. Już Nowicki zauważył odrębność rasy *ungensis*. W r. 1859 (Coleopterologisches über Ostgalizien) podał z gór na południe od Sambora *Carabus graniger* Pallrd, do którego *ungensis* zbliża się wązkością przedplecza.

W okolicach Nowego Sącza i Nowego Targu spotykamy osobniki małe często z czarnemi udami, o łagodnem wykształceniu guzków. Rasa ta zamieszkuje polską część Tatr, na wschód, o ile mogliśmy stwierdzić sięga po Krynicę, na zachód po Babią Górę, na północ po Rabkę i Nowy Targ. Od innych górskich różni się wybitnie małym wzrostem, przedpleczem nieco szerszem. Sklepienie pokryw, zwłaszcza u ♂ wybitniejsze. Guzki słabiej wykształcone, trzeciorzędy dość mocno ziarnkowane. Ubarwienie od jasno-miedzistego do matowo-bronzowego, czasem osobniki czarne, jakby obtarte. Ubarwienie ud zwykle czerwone, rzadziej czarne. Zgadza się z opisem v. *tatricus*, opisanej przez Kolbego z Tatr węgierskich wielkością, kształtem przedplecza i pokryw, różni się barwą ud (częściej czerwoną) i wierzchu ciała często jasno-miedzianą. Zważywszy jednak plastyczność ekologiczną cech barwnych, zamiast opisać ją jako rasę odrębną, wolimy zamieścić ją w rozszerzonem pojęciu v. *tatricus* Kolbe. Tabela wymiarów sporządzona na zbadanej dość wielkiej serji zakopańskiej świadczy o odrębności tej rasy. Posiadamy osobniki tej rasy również ze Spiża i Orawy.

W rejonie Babiej Góry i Makowa żyją również osobniki większe, które zaliczyć wypada do v. *wankae* Sokl., opisanej ze Suchej pod Żywcem. Zbadaliśmy kilka osobników z miejsca opisania, t. j. Suchej (1 ♂ i 3 ♀ leg. K. Smulikowski). Sokolař w swoim opisie podkreśla, że rasa ta pokrewna jest *ungensis* budową przedplecza i pokryw, różni się od niego zaś mniejszemi wymiarami, większą szerokością względną przedplecza i pokryw (szczególnie u ♀), łagodniejszem wykształceniem skulptury. Zbadane osobniki z Suchej odpowiadają dobrze opisowi. Do tej rasy zaliczyć należy również osobniki z Bystrej (leg. K. Sembrat) i Białej. W okolicach Krakowa jeszcze trafiają się osobniki o dość wązkiem przedpleczu i pokrywach, tworząc przejście do żyjącego tamże już v. *tuberculatus*. N. p. wskaźniki przedplecza u 7 ♂ z Niepołomic dają 64·5, 64·6, 66·4, 66·6, 66·6, 68·3, 70·1, wskaźniki pokryw 57·1, 57·1, 57·3, 58·2, 58·8, 51·5, 64, wskazują wyraźnie tendencję do budowy wąskiej. Rasa *wankae* dociera do południowo-zachodniego krańca Polski, znana jest jeszcze z okolic Cieszyna.

Między obszarem Karpat, a resztą Polski istnieją obszary, gdzie rasy karpackie graniczą z var. *tuberculatus* i gdzie spotykamy osobniki przejściowe. Zbadany materjał okolic Nowego Targu i Nowego Sącza do takich terenów przejściowych należy. Potwierdzają tę obserwację morfologiczne w pełni pomiary, zwłaszcza bardzo wielkie wskaźniki zmienności. (Tabl. I.). Formą przejściową między *pseudoscythicus* Lap., a *tuberculatus* jest prawdopodobnie v. *carpathicus* Kolbe. Jego szerokie przedplecze wskazuje na pokrewieństwo z v. *tuberculatus*, a związek z v. *durus* z północnych Węgier jest pozbawioną podstaw hipotezą. Opisane przez Kolbego rasy *enitens* i *strictus* z Karpat bez podania miejscowości opierają się na kilku osobnikach, należących — sądząc według opisu — do ras *pseudoscythicus* lub *ungensis* i stanowiących tylko indywidualne lub lokalne odchylenie od typu. Należy podkreślić powtórnie, że te 2 rasy, jakoteż v. *wankae* tworzą jeden typ karpacki i bardzo trudno dadzą się odgraniczyć. Var. *electus* Kolbe również z Tatr węgierskich opisana nie znajduje odpowiednika w badanych materjałach. Sądząc z opisu jest to albo skrajny warjant v. *tatricus* lub przejście do *pseudograniger* lub *ungensis*.

Kwestja przynależności formy typowej (pierwotnie opisanej) do fauny polskiej, została rozstrzygnięta definitywnie, gdy Hubenthal stwierdził, że okaz Illigera zgadza się najlepiej z rasą zamieszkującą Łużyce. Znika więc z fauny polskiej również ab. *femoralis*, do której to odmiany zaliczano dawniej różne formy czerwono-ude. Ab. *letzneri* Kr. jest odmianą barwną v. *tuberculatus* Dej. o połysku pokryw zielono-mosiężnym dość pospolitą na zachodzie (ok. Krakowa).

3. Zestawienie wyników.

Z przytoczonych wyników badań jakoteż z załączonej tablicy dadzą się wysnuć następujące wnioski:

1) Gatunek badany okazuje wielką zmienność indywidualną w poszczególnych terenach, jakoteż zmienność geograficzną przy porównaniu różnych terenów ze sobą.

2) Zarysowuje się wyraźnie przeciwieństwo obszaru Karpat i Polski poza-karpackiej. W Karpatach daje się zauważyć większe zróżnicowanie ras. Najjaskrawiej odbija grupa form małych grupująca się około Tatr. W reszcie terenu Polski istnieje daleko posunięta jednostajność, zakłócona wyspową formą w okolicach

Tabl. II.

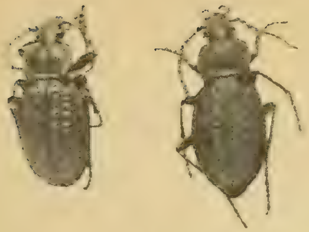

1

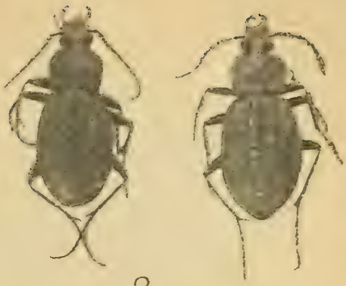

2

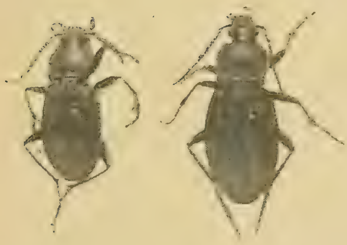

3

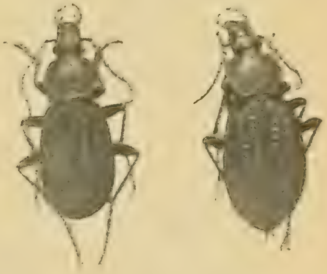

4

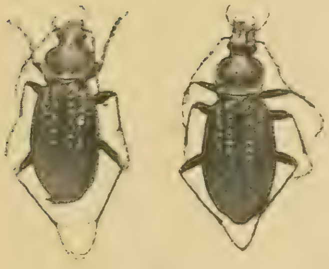

5

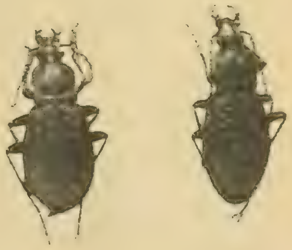

6

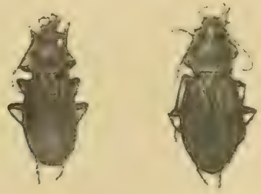

7

Łańcuta i Radymna, i wykazująca tendencję odchylenia się w kierunku południowo-wschodnim (Pd.-wd. Podole).

3) Przeprowadzone badania biometryczne upoważniają na podstawie zbadania 4 cech wymierzalnych mimo wielkich transgresyj do rozgraniczenia ras. Stosunek różnicy średniej arytmetycznej do jej błędu prawdopodobnego przewyższa wielokrotnie wymaganą wartość 3. Przy porównaniu wielkości ♂ z Zakopanego i Czarnohory stosunek ten wynosi około 25, przy porównaniu wskaźnika przedplecza ♂ Lwowa i Czarnohory wynosi około 19.

4) Wskaźniki zmienności w terenach jednolitych morfologicznie posiadają wartości w przybliżeniu prawie równe. Większą zmienność wykazują tereny przejściowe podgórskie. Ogólnego wniosku co do natężenia zmienności u różnych płci wysnuć nie można. Uderza wielka zmienność samic czarnohorskich. Przeważnie rasy są jaskrawiej wykształcone u samców.

5) Na terenie Polski istnieją zatem: v. *tuberculatus* Dej., *gracilis* Kolbe, *wankae* Sokol., *tatricus* Kolbe, *ungensis* Csiki, *pseudocythicus* Lapouge.

6) Zróżnicowanie ras karpackich nie postąpiło tak dalece, jak odchylenie ich od typu pozakarpackiego. *Pseudoscythicus*, *ungensis*, *pseudograniger*, *wankae* są bardzo sobie bliskie i wiele osobników nie da się zaliczyć stanowczo do którejś z tych ras.

4. Wykaz zbadanych stanowisk.

Pomorze: Karwja (l. Dr. Grochmalicki) Wejherowo, Wieżyca (leg. Dr. Waniczkówna). Poznańskie: Poznań, Margolin (leg. Łuczkiewicz). Mazowsze: Miłodroż, Starożreby (l. Dr. Zaleski), okolice Płocka (l. St. Weissberg), Warszawa (l. inż. Makólski). Wyż. Lubelska: Florjanka (l. Fejfer), Strzelce. — Polesie: Okolice Słucka (Zbiór inż. Stobieckiego) — Wołyń: ok. Łucka (l. hr. Dzieduszycki). Małopolska Zachodnia: Kraków, Niepołomice, Krzeszowice (l. Dr. Mazur), Biała, Bystra (l. Sembrat), Żywiec (l. Patkiewicz), Sucha (l. Smulikowski), Rabka, Zakopane, Nowy Targ (l. Dr. Niezabitowski), Nowy Sącz, Gorlice (l. Z. Grabowska), Bolesław (l. Nunberg), Nowosielce (l. J. Bilik), Łańcut (l. prof. Kozikowski), Zarzecze, Jarosław, Przemyśl. — Małopolska Wschodnia: Rawa Ruska (l. St. Drzewicki), Sokal, Jaworów, Szkło, Lwów, Gliniany, Brody, Rohatyn, Markowa, (Brzeżańskie), Monasterzyska, Złotniki, Tarnopol, Skałat (l. Dr. Mazurek), Grzymałów, Mogielnica, Czabarówka, Gusztyn, Wygnanka p. Czortków (l. J. Noskiewicz), Zaleszczyki (l. prof. J. Schwarz), Mielnica, Dobranówka p. Borszczów, Śniatyn, Kołomyja (l. prof. J. Łomnicki), Trościaniec (l. dr. Grochowski), Rohynia, Stanisławów, Kałusz, Wojniłów (l. Dr. Mazur). — Karpaty Wschodnie: Czarnohora, Pożyżewska i Barania Połonina (l. Huppental), Mikuliczyn, Sywula, Ludwikówka, Grofa, Koń Grofecki (l. K. Smulikowski), Bolechów (l. R. Patkiewicz), Skole, Turze p. Turką (l. prof. J. Łomnicki), Spas (l. Zygmuntowski).

Wykaz miejscowości zbadanych wykazuje 2 luki: Wyżynę Kielecką i rejon przełęczy Dukielskiej. Pierwsza jest prawdopodobnie zamieszkana przez v. *tuberculatus*, druga leży w strefie spotkania się ras *tatricus*, *ungensis*, może i *pseudograniger*.

5. Kilka uwag z zakresu palentologji.

O filogenezie ras *Car. cancellatus* stawiano różne hipotezy, które jednak przed eksperymentalnem zbadaniem ich genetycznego znaczenia nie mają faktycznych podstaw. Z ziem polskich znana jest 1 pokrywa tego gatunku z zespołu chrząszczy współczesnych mamutowi staruńskiemu, znajdująca się w Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie. Rzeźbą jest ona zupełnie podobna do pokryw dzisiejszej rasy v. *tuberculatus*.

Dr. Bernau postawił hipotezę o blizkiem pokrewieństwie naszego gatunku z *Carabus maeander* Fisch., zamieszkującym dzisiaj Syberję Wschodnią i Amerykę Północną. Dzisiejszy stan systemu rodzaju *Carabus* przydziela jednak ten gatunek do innego podrodzaju i nawet innej grupy *(Homaeocarabus — Car. crenolimbi)*. Dla paleontologji biegaczów *(Carabus)* Polski ważnem jest, że wśród chrząszczy dyluwialnych z Borysławia znajduje się jedna pokrywa gatunku zbliżonego do dzisiejszych ras północno-amerykańskich *Car. maeander* Fisch., mianowicie *Car. maeandroides* M. Łomn. Jednak morfologiczne cechy nie pozwalają uznać go za przodka *Car. cancellatus*. Jest to raczej forma dalej w rozwoju rodowym posunięta, która na pierwotnie szerokiem terytorjum rozmieszczenia wyginęła, a miejsce jej zajmuje dziś gatunek pierwotniejszy filogenetycznie.

6. Konwergencje i analogje ekologiczne.

Klasyfikacja ras Biegacza wręgatego w Polsce da się na ogół utrzymać w kontakcie ze stosunkami ekologicznemi. Przeciwieństwo Karpat w stosunku do innych ziem polskich i związek

Tabl. III.

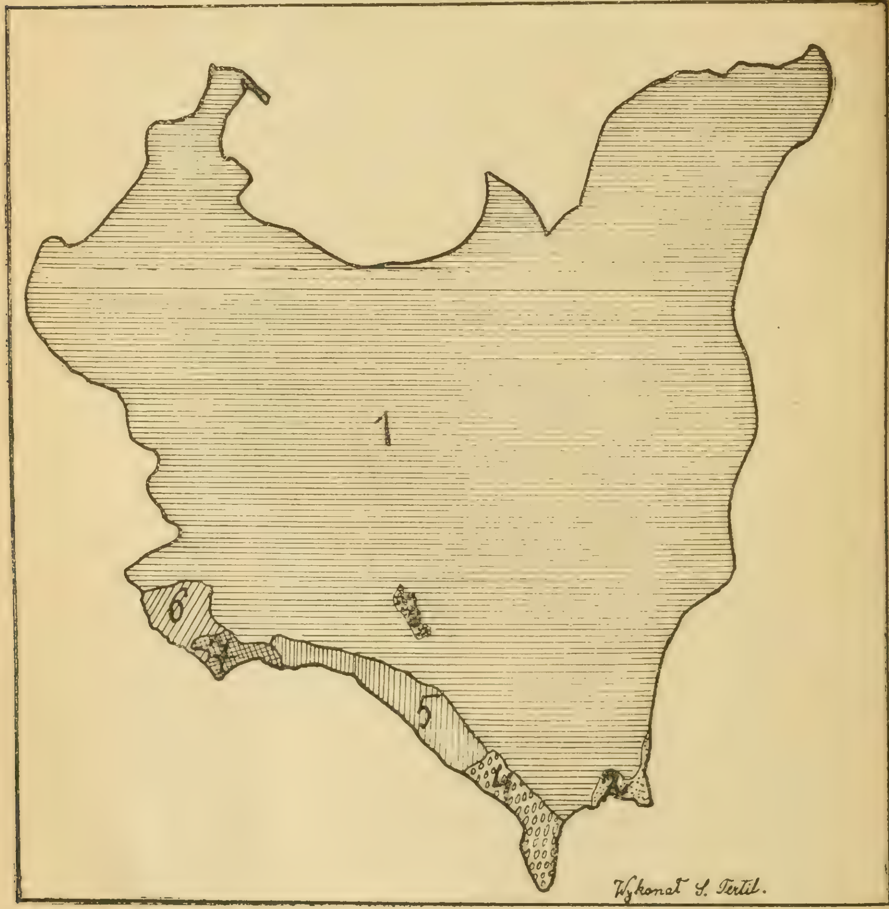

Podola z obszarami pontyjskiemi łatwo w ten sposób wytłumaczyć. Jednak wielkie znaczenie posiada tu i wrażliwość reakcyjna gatunku. Świadczy o tem, że niektóre biegacze nie tworzą wybitnych ras geograficznych *(Car. variolosus, granulatus, ullrichi)* zamieszkując te same terytorja w Polsce. Pewną konwergencję zoogeograficzną możemy stwierdzić u naszego gatunku w stosunku do *Car. auronitens.* Gatunek ten występuje w Karpatach w rasie var. *escheri*, różniącej się od form niziny i wyżyn Polski większą postacią, wydłużonem przedpleczem i płaskiemi pokrywami; zatem te 2 gatunki okazują pewną zgodność rozwoju geograficznego.

Pewną zagadką ekologiczną jest przeciwieństwo rasy tatrzańskiej w stosunku do innych ras górskich, zwłaszcza *pseudoscythicus*. Dość wspomnieć, że właśnie serja zakopańska i czarnohorska są jedyne, które ze względu na wielkość ciała u ♂ nie wykazują transgresji. O zgodności ekologicznej Tatr i Czarnohory świadczy daleko posunięte podobieństwo fauny i flory i dysjunkcja środkowo-karpacka. Pojęcie formy wysoko-górskiej (kleine Hochgebirgsform) nie da się tu zastosować, gdyż ta mała rasa żyje również w okolicach Zakopanego, Rabki, w kotlinach Spiżu i Orawy, a więc w obszarach nie położonych wyżej niż Czarnohora. Możemy jednak zaznaczyć, że niektóre zjawiska biologiczne przebiegają inaczej w Tatrach, niż na Czarnohorze (n. p. górna granica i przyrost świerka). Istnienie małych form górskich występuje u tego gatunku dość często (var. *bucsecsianus* Born. z Siedmiogrodu, var. *livensis* w Bośni) i jest analogją tego zjawiska na obszarze Tatr.

Również interesującem jest występowanie formy odrębnej wyspowej w Małopolsce środkowej. Jej zbliżenie wązkością ciała do form karpackich mogłoby stanowić pewną podstawę do uznania jej za stanowisko reliktowe. Niewykluczone jest jednak politopiczne powstanie odmiany analogicznej. Być może, że zjawiskiem analogicznem jest powstanie innych ras endemicznych w Małopolsce środkowej (*Carabus scheydleri* v. *polonicus* M. Łomn. z Lubaczowa i odmiana wróbla *Passer domesticus* v. *scheffneri* Dybowski z Jarosławia).

Ekologiczne i genetyczne problemy ras biegacza wręgatego domagają się koniecznie zbadania eksperymentalnego.

7. Wykaz literatury.

Bernau: Über die Rassen von Carabus cancellatus Ill. (W. Ent. Zeit. 1913). Bernau: Carabus cancellatus Ill. (Ent. Blätter 1914—1915). Beuthin: Die Varietäten von Carabus cancellatus Ill. (Ent. Nachr. 1893). Born: Einiges über Carabus cancellatus aus der Schweiz. (Ent. Blätter 1913). Csiki: Magyarorszag Bogar faunaja, Buda-Pest 1905—1908. Czekanowski: Zarys metod statystycz-

nych w zastosowaniu do antropologji (Prace Twa Naukowego Warszawskiego 1913). Ganglbauer: Die Käfer von Mitteleuropa. Wien 1892. Hauser: Osteologische Unterscheidungsmerkmale zwischen dem Feld- und Alpenhasen (Zeitschrift für induktive Vererbungs- und Abstammungslehre) 1921. Hubenthal: Die Nominatform des Carabus cancellatus Ill. (Ent. Blätter 1914). Hubenthal: Carabus cancellatus Ill. (Ent. Blätter 1915). Kolbe: Die tiergeographischen Verhältnisse des Carabus cancellatus Ill. in Ungarn und benachbarten Ländern (Ent. Rundschau 1913). Kopstein u. Wettstein: Die Amphibien und Reptilien Albaniens (Verh. des zool. bot. Ges. in Wien 1921). Langenhahn: Neue Varietäten des Carabus cancellatus Ill. aus Deutschland und der Schweiz (Ent. Bl. 1913). Łomnicki Jarosław: Materialien zur Verbreitung der Carabinen in Galizien (Verh. der zool. bot. Ges. in Wien 1893). Łomnicki Marjan: Wykaz chrząszczów czyli tęgopokrywych ziem polskich („Kosmos“, Lwów 1913). Nowicki: Coleopterologisches über Ostgalizien (Sambor 1859). Plate: Die Artbildung und Variabilität der Cerionlandschnechen auf dem Grunde des Prinzipes der geographischen Formenketten (Archiv für Rassen und Gesellschaftsbiologie 1906). Reitter: Bestimmungstabellen der europäischen Koleopteren. XXXIV. 1896. Reitter: Fauna Germanica. Stuttgart 1908. Sokolar: Carabologische Mitteilungen (Ent. Wochenblatt 1907). Sokolar: Carabus cancellatus Ill. und seine nordöstlichen Rassen (Soc. Ent. XXV). Tower: An investigation of evolution in the Chrysomelides beetles of the genus Leptinotarsa (Washington 1906). Weissberg: Przyczynek do fauny szczypawek okolic Płocka (Pamiętnik fizjograficzny 1917). Pictèt. Action du milieu et hérédité. (C. R. Soc. Geneve. 38. 1921).

ZUSAMMENFASSUNG.

Über die Rassen des *Carabus cancellatus* Ill. in Polen finden sich bis daher nur spärliche Angaben in der polnischen entomologischen Literatur, zahlreiche dagegen in der ausländischen (insbes. deutschen). Die ausländischen Forscher hatten gewöhnlich nicht grosse Materialien zur Verfügung und diese nur aus vereinzelten Ortschaften, was zusammen die Feststellung der Variabilität und geographischer Verbreitung der Rassen verhinderte. Der Verfasser beabsichtigte die bisherigen Angaben einer Revision zu unterziehen und zu vervollständigen. Auserdem erschien als erwünschtes Ziel die bei der Carabenforschung noch nicht angezogenen biometrischen Methoden anzuwenden. Als messbare Eigenschaften gelten bei den Rassendiagnosen: die absolute Grösse (eigentlich Länge) und die relative Breite des Halsschildes und der Flügeldecken. Auf einem grossen Material (über 800 Ex.) aus verschiedenen Gegenden Polens wurden die 3 Grössen gemessen und für diese für die einzelnen Gegenden die Variabilitätsbreite, das arithmetische Mittel (A), die Standartabweichung und der Variabilitäts-

koëfficient (V) berechnet. Resultate der Untersuchungen über die wichtigsten Serien sind in der Tab. I. angegeben.

Das wesentliche Ergebnis der Forschung ist:

1. Ausser dem Karpathengebiete wird Polen von einer mittelgrossen, kurzen und breiten, ziemlich einheitlichen Rasse bewohnt (var. *tuberculatus* Dej.). Als eine Inselform ist eine schlanke Rasse im Mittelkleinpolen bei Łańcut und Radymno (var. *gracilis* Kolbe) zu betrachten. Im Südosten (in Podolien) ist die Art grösser, breit und flach, zeigt also Ähnlichkeit mit den pontischen Formen (*dobrudzensis* Bernau, *charkoviensis* Bernau, *conspersus* Lapouge). Die westlichen Nachbarn des *tuberculatus* Dej. (v. *fallax* Kolbe, v. *kniepfhofi* Langenhahn) wurden im jetzigen polnischen Territorium nicht festgestellt.

2. Die Rassen des Karpathengebietes zeichnen sich durch schlanken Bau des Halsschildes und der Flügeldecken aus. Es sind: 1) eine grosse, schlanke, dunkel-bronzen-kupferige Rasse aus dem Czarnohora-Gebiet. Sie wird nach Csiki als v. *pseudoscythicus* Lapouge (non Kolbe) angesehen; 2) an sie grenzt eine ähnliche Rasse aus Mittelkarpathen, welche sich durch hellere Oberseite und weniger rauhe Tertiaeren unterscheidet: v. *ungensis* Csiki; 3) Das Tatragebirge und Umgebung bewohnt eine kleine, ziemlich schlanke, gewölbte Rasse. Sie wird — obwohl die meisten Exemplare rote Schenkel und helle Oberseite haben — mit v. *tatricus* Kolbe identifiziert; 4) die Westbeskiden bewohnt wieder grössere schlanke, dem *ungensis* und *pseudoscythicus* nahe Rasse: v. *wankae* Sok.

3. An den Nordabhängen der Karpathen gibt es Mischgebiete, in denen 2 Formen neben den intermediären Exemplaren vorkommen.

4. V. *carpathicus* Kolbe (aus Nadwórna) ist als eine Mittelform zwischen *pseudoscythicus* und *tuberculatus* anzunehmen. Die: *electus* Kolbe, *strictus* Kolbe, *enitens* Kolbe — ohne Angebung genauer Fundorte beschrieben — sind wahrscheinlich kleine lokale (vielleicht nur individulle) Abweichungen von *wankae*, *ungensis* oder *pseudoscythicus* oder Zwischenformen.

OBJAŚNIENIA DO TABL. II. i III.
[ERKLÄRUNGEN ZU DEN TAB. II. u. III.].

Tabl. II.

Wielkość naturalna. Natürliche Grösse.

1 var. *tuberculatus* Dej. (Lwów). 2 forma podolska przejściowa do ras pontyjskich. — Podolische Übergangsform zur pontischen Rassengruppe (Zaleszczyki). 3 var. *gracilis* Kolbe (Łańcut). 4. var. *pseudoscythicus* Lap. (Czarnohora). 5 var. *ungensis* Csiki (Turze). 6 var. *wankae* Sok. (Sucha ad Żywiec). 7 var. *tatricus* Kolbe (Zakopane). Zdjęcia wykonał dr. F. Stroński.

Tabl. III.

Rozmieszczenie geograficzne ras w Polsce. Znaczenie liczb jak w tab. II. Geographische Verbreitunng der Rassen in Polen. Bedeutung der Zahlen, wie in Tab. II.

DWIE RZADKIE ABERACJE MOTYLI Z RODZAJU *ARGYNNIS* F.

[ZWEI SELTENE ABERRATIONEN AUS DER GATTUNG *ARGYNNIS* F.].

PODAŁ

A. STÖCKL

Odnośnie do mojej notatki w Polskiem Piśmie Entomologicznem (T. I. z. 2, poz. 23), w której wspomniałem bez nadawania nazwy o aberacji *Argynnis paphia* L., złapanej w Brzuchowicach przy stacji kolejowej w połowie lipca, dodać tu muszę, że aberacja ta, jak przekonałem się z świeżo otrzymanej pracy: L. v. Aigner Abafi — Schmetterlings-Aberrationen aus der Sammlung des Ungarischen National-Museums (Annales Musei Nationalis Hungarici IV. 1906), ma nazwę ab. *nigricans* Cosm. Muzeum to posiada kilka okazów tej aberacji — samców i samic, u których skrzydła w mniejszym lub większym stopniu są zaciemnione. Mój okaz jest najpodobniejszy do egzemplarza trzeciego, w pow. pracy opisanego (l. c. pag. 511); różni się od niego tem, że brunatne plamy brzeżne na wierzchu skrzydeł nie są trójkątne lecz owalne i szczególnie na tylnych skrzydłach wyraźne; na spodzie skrzydeł tylnych brak zupełnie smugi srebrzystej środkowej; na samym brzegu ciemniejsza przepaska; zresztą brzeg szarosrebrzysty z domieszką barwy fioletowawej.

Argynnis niobe L. ab. *pelopia* Bkh. Jeden okaz tej b. rzadkiej aberacji złapałem w lipcu 1913 r. w Janowie nieco odmiennego typu a mianowicie: przednie skrzydła jednostajnie mocno zaciemnione, czarne plamy szczególnie bliżej brzegu ramiennego są z sobą zlane, tylko żółto-bronzowe plamki przy brzegu zewnętrznym przednich skrzydeł nieco wyraźniej występują; tylne skrzydła z wierzchu normalne co do nakreśleń, nieco ciemniejsze niż u *niobe*; spód skrzydeł przednich i tylnych nieco przyciemniony, zresztą odpowiada v. *eris* Meig.

Pierwszy podobny okaz z Małopolski lecz bardziej typowy złapałem w r. 1900 w Brzuchowicach i ogłosiłem w t. XXXVI Sprawozdań Komisji Fizjograf. Akad. Um. w Krakowie (O nowych i mało znanych gatunkach motyli fauny galicyjskiej. Przyczynek trzeci napisał ze współudziałem A. Stöckla dr. St. Klemensiewicz). U tego okazu są przednie skrzydła od nasady do dwu trzecich tudzież tylne prawie w całości jednostajnie czarno-bronzowe.

RÉSUMÉ.

Argynnis paphia L. ab. *nigricans* Cosm. Das in meiner letzten Arbeit (Seltenere und neue Lepidopt. etc. Diese Zeitschrift T. I. H. 2.) unter Nr. 23 erwähnte, aberrante Exemplar von *Arg. paphia* L. gehört, wie ich mich auf Grund der Beschreibung von L. v. Aigner Abafi (Schmetterlings-Aberrationen aus der Sammlung des Ungarischen National-Museums, Annales Musei Nationalis Hungarici IV. 1906) überzeugt habe, zur ab. *nigricans* Cosm. Es stimmt am meisten mit dem dritten dort (pg. 511) beschriebenen Exemplar überein, unterscheidet sich aber von ihm darin, dass die Randflecke auf der Oberseite der Flügel, welche die Grundfarbe führen, nicht dreieckig sondern oval sind, dass weiter auf der Unterseite der Hinterflügel der silberne Mittelstreifen an der Wurzel ganz fehlt und der breite grausilberne etwas veilgrau gemengte Saum eine dunklere Binde besitzt.

Argynnis niobe L. ab. *pelopia* Bkh. Bei einem in Janów bei Lwów gefangenen Exemplare ist der ganze Vorderflügel russig angelegt d. i. mit feinen schwarzen Schüppchen dicht bestreut, die schwarzen Flecke besonders in der Nähe des Vorderrandes zusammengeflossen, bloss die gelbbraunen Randfecke im Saumfelde sind einigermassen erkennbar. Hinterflügel normal. Die Unterseite wie bei *eris*-Form. ♂ Exp. 50 mm.

NOWE DLA FAUNY POLSKIEJ GATUNKI I ODMIANY CHRZĄSZCZY ORAZ NOWE MIEJSCA ROZSIEDLENIA. II.

[NEUES FÜR KOLEOPTERENFAUNA POLENS II.].

PODAŁ

Dr. EDWARD MAZUR.

32. *Podabrus alpinus a. mocquerysi* Reiche. Dwa okazy w czerwcu w Zakopanem. W katalogu Reittera (1906) podany z północnej Francji.

33. *Cantharis quadripunctata v. montana* Stierl. Podany ze Szwajcarji. W Tatrach liczny. Dolina „Ku dziurze“ 26 maja i 4 czerwca. Droga pod reglami 30 maja. Nowy Targ 31 maja. Dolina Strążyska 17, 21, 23 i 29 maja i 10 czerwca.

34. *Troglops cephalotes* Oliv. Zakopane, w lipcu jeden okaz ♀.

35. *Telmatophilus caricis v. longicollis* Reitt. Zwierzyniec pod Krakowem, 16 maja na roślinach bagiennych.

36. *Selatosomus aeneus a. viridinitens* Voet. Zakopane, 28 kwietnia, 2, 10 i 23 maja. W katalogu Reittera podany z Francji.

37. *Agriotes sputator v. rufulus* Lac. Skosiłem czerpakiem w Pychowicach pod Krakowem z *Echium*, 5 lipca.

38. *Cardiophorus erichsoni* Buyss. Zwierzyniec pod Krakowem 6 i 14 kwietnia, 9 maja.

39. *Athous vittatus a. filicti* Buyss. Przegorzały przy Krakowie, 17 kwietnia na sośnie.

40. *Athous subfuscus a. kafkanus* Reitt. Reitter opisał go z Karlsbadu. Jeden okaz złowiłem w Kołodróbce nad Dniestrem, 28 czerwca.

41. *Denticollis linearis a. subcantharoides* Buyss.

42. *D. linearis a. variabilis* Degeer.

43. *D. linearis a. suturalis* Duf. Wszystkie te trzy odmiany łowiłem z końcem czerwca na łąkach śródleśnych pod Howerlą wraz z formą typową i z *Denticollis rubens* Piller.

44. *Eledona hellenica* Reitt. Jeden okaz znalazłem w lipcu w Wojniłowie w pow. kałuskim. W katalogu Reittera podany z Turcji i Grecji.

45. *Evodinus clathratus a. pedemontanus* Dan. W Tatrach znachodziłem tę odmianę bardzo licznie od maja do lipca. Dolina Kościeliska i Strążyska, Hala Kondracka, Jaszczurówka.

46. *Gaurotes virginea a. violacea* Deg. W Tatrach (Dolina Strążyska), 28 lipca.

Leptura cerambyciformis Schrank. Oprócz formy typowej natrafiałem w zachodniej i wschodniej Małopolsce na liczne odmiany, z których niektóre nie dają się podciągnąć pod żadną nazwę katalogową. Z wymienionych w katalogu Reittera a nienotowanych dla ziem polskich u Łomnickiego odmian, zbierałem:

47. *L. ceramb. a. 10-punctata* Oliv. Łapanów (pow. bocheński) i Włosań pod Krakowem.

48. *L. ceramb. a. 4-maculata* Scop. W Wojniłowie pod Kałuszem.

49. *L. ceramb. a. 6-punctata* Muls. Łapanów.

50. *L. ceramb. a. efasciata* Csiky (opisana z Węgier) w Wojniłowie.

51. *Alosterna tabacicolor a. dispar* Pic. W lesie pod Babią Górą, 2 lipca.

52. *Orsodacne cerasi a. melanura* F. Wojniłów w maju, Worochta w czerwcu.

53. *Cryptocephalus flavipes a. dispar* Wse. W kwietniu i w maju w Przegorzałach pod Krakowem.

54. *Crepidodera peirolerii* Kutsch. W Zawojeli pod Howerlą na łące śródleśnej. Dotychczas znany z Alp.

O MASOWYM POJAWIE BŁYSZCZKI JARZYNÓWKI: *PLUSIA GAMMA* L. w 1922 r. NA WILEŃSZCZYŹNIE.

[MASSENHAFTES AUFTRETEN VON *PLUSIA GAMMA* L. IM J. 1922 IN WILNO-DISTRIKT].

PODAŁ

S. MINKIEWICZ (Puławy).

Pierwsze wiadomości o masowem wystąpieniu gąsienic *Plusia gamma* otrzymał Dział Entomologiczny Instytutu Puławskiego 15/VII 1922 r. z Wileńskiej Rolniczej Stacji Doświadczalnej w Bieniakoniach (pow. Lidzki) od kierownika tejże p. W. Łastowskiego. Wkrótce potem nadesłało Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państw. w Warszawie telegraficzną wiadomość, donoszącą, że szkodnik wymieniony opanował znaczne obszary Ziemi Wileńskiej. Na skutek życzenia Min. Roln. zostałem delegowany przez Instytut Puławski na Wileńszczyznę w celu zbadania rozmiarów klęski i podania odpowiednich środków walki z błyszczką jarzynówką. Podczas objazdu swego (od 3—15/VIII 1922 r.) zwiedziłem kilka miejscowości w Ziemi Wileńskiej (w powiat.: wileńskim, lidzkim, i oszmiańskim) oraz okolice Nowogródka. W okolicach Wilna — folwark Niemież — zastałem *Plusia gamma* już w stadjum poczwarek. Gąsienice trafiały się b. nielicznie, większość ich jednak była opanowana przypuszczalnie przez krysztalicę: gąsienice uczepione do łodyżek lnu lub grochu tkwiły nieruchomo w pozycji zwieszającej się; tkanki ciała ich były zmienione w ciemną gęstawą masę; w kulturach nie zapoczwarczyły się. W miejscowości tej opanowane były przez szkodnika — len, groch i peluszka. Grochu nie zastałem już na polu, gdyż według porady p. Ostrejkówny asystentki Zakładu zoologicznego Uniw. St. Batorego w Wilnie skoszono go w stanie zielonym i przysypano ziemią, aby zniszczyć masy gąsienic. Pole lnu na tymże folwarku było silnie uszkodzone; wierzchołki roślin były pozbawione torebek owocowych i zbrunatniały, listków na łodyżkach nie było. Na dużem polu peluszki — z brzegów, w sąsiedztwie zniszczonego lnu, dolne części roślin były ogołocone z liści; na rozwiniętych już po ustaniu żeru liściach trafiały się liczne poczwarki, tkwiące wśród pozaginanych liści w luźnych (rzadkich) białawych kokonach. W kilku miejscach pola wymienionego wraz z p. Ostrejkówną, z którą zwiedzałem majątek Niemież, zliczyliśmy poczwarki na powierzchni 1 m^2. W jednem miejscu zebraliśmy przeszło 130 poczwarek na 1 m^2, z czego wnosić można, że wystąpienie *Pl. gamma* na wymienionem polu peluszki było b. liczne. Wiele poczwarek było opanowanych przez krysztalicę.

Największe zniszczenie pól (przez gąsienice *Pl. gamma*), na jakie podczas swego objazdu natrafiłem, okazało się na terenie majątku Podwyryszki, pow. lidzkiego. Zniszczeniu uległy pola peluszki i seradeli. Część kilkumorgowego łanu seradeli, przylegająca do zniszczonego pola peluszki, była do tego stopnia zniszczona, że wśród zachwaszczających to pole roślin trudno było narazie odszukać rośliny seradeli, i dopiero po uważnem przeszukiwaniu wśród chwastów znajdywało się zupełnie z liści ogołocone łodyżki seradeli. Można było przytem wyraźnie śledzić, jak, w miarę posuwania się dalej wgłąb pola, trafiało się coraz więcej ocalałych roślin, aż stopniowo dochodziło się do miejsc, gdzie seradela była prawie przez szkodnika nietknięta. Zjawisko to stoi oczywiście w związku ze stopniowem ustawaniem żeru w miarę zapoczwarczania się gąsienic — aż do zupełnej przerwy, która nastąpiła po przeobrażeniu się wszystkich, na polu żerujących.

Na wymienionem polu seradeli latały masy błyszczki dn. 8/VIII 1922; częściowo widziało się je ukryte wśród chwastów i parę okazów — w stanie kopulacji; tu więc rozwój I-szej generacji odbył się wcześniej, niż w okolicy Wilna, gdzie spotykało się przeważnie poczwarki.

Na terenie niedaleko od Podwyryszek położonej wsi Litwica (pow. oszmiański), którą zwiedziłem wraz z kierownikiem Stacji Rolniczej w Bieniakoniach, p. Wł. Łastowskim, uszkodzeniu przez gąsienice *Pl. gamma* uległy również niewielkie ogrody warzywne, tuż koło zabudowań położone. Zniszczone zostały buraki, mak, tytoń, koper, konopie, cebula; nawet na obok leżących polach ziemniaków liście brzeżnych roślin były zżarte przez gąsienice.

W okolicach Nowogródka silnie ucierpiały od żeru gąsienic lny, grochy i peluszka. Na zagonkach lnu okolicznych włościan już zdaleka rzucały się w oczy ciemne poczwarki, tkwiące po 4—6 razem tuż obok siebie, wśród złączonych po 10 i więcej łodyżek lnu za pomocą przędzy kokonów. Na silnie zniszczonym łanie peluszki na terenie majątku Metropol (parę km. od Nowogródka) zastałem w dzień słoneczny (11/VIII) dużo latających motyli.

Rośliny zbożowe były zupełnie nietknięte przez gąsienice *Pl. gamma*. Jednak różne chwasty, a przedewszystkiem z rodz. krzyżowych, jak *Raphanus raphanistrum* (*ognicha*, na Litwie — *swierzepka*) i in. oraz osty, które zachwaszczały owsy, były ogołocone przez gąsienice z liści, a nawet delikatniejsze części łodyg były wyżarte. Obserwowałem to zjawisko na polach włościańskich w Litwicy, gdzie były silnie zachwaszczone owsy (ostami), i na poletkach Stacji Rolniczej w Bieniakoniach, gdzie wśród peluszki gdzieniegdzie wystąpiła ognicha. Ciekawym w biologji gąsienic *Pl. gamma* jest fakt, że b. często ogniskami żeru gąsienic, które później na inne przechodzą rośliny, są dzikie lub uprawne rośliny krzyżowe — najczęściej — ognicha. Fakt ten jest znany oddawna.

Rosyjski entomolog Porczyńskij[1]) cytuje go wielokrotnie w swej broszurze o *Pl. gamma*, powołując się na liczne artykuły i komunikaty z rosyjskich pism rolniczych. Przypuszczalnie więc na chwasty te *Pl. gamma* najczęściej składa jaja i na nich właśnie rozpoczyna się żer gąsienic. To samo miało miejsce najprawdopodobniej i na terenach w Wileńszczyźnie, opanowanych przez *Pl. gamma*. Co do roślin, na które zostają składane jaja, to według Ritzema Bos'a[2]) niema pod tym względem żadnej ścisłości, motyle mogą składać jaja nawet na takie rośliny, któremi gąsienice się nie żywią nigdy.

Obszar Wileńszczyzny, zajęty w 1922 r. przez *Plusia gamma* był znaczny. Na podstawie dostarczonych nam sprawozdań delegata Rządu na ziemię wileńską (8,II 1923), oraz Urzędu wojewódzkiego w Nowogródku (6/II 1923) przez gąsienice zajęty był cały obszar ziemi wileńskiej, a więc powiaty: wileński, oszmiański, święciański, brasławski, dziśnieński, wilejski i duniłowicki, oraz „wszystkie bez wyjątku powiaty Województwa nowogródzkiego, przyczem powiaty słonimski, nowogródzki, lidzki, wołczyński i nieświeski konstatowały pojawienie się gąsienicy na terenie wszystkich gmin“... „Zniszczeniu ulegały przedewszystkiem lny i strączkowe, tak że miejscami pozostawały gołe, objedzone łodygi; następnie w mniejszym stopniu uszkodzone zostały ziemniaki, konopje i ogrody warzywne“... „Najwięcej szkód wyrządziły gąsienice w powiatach nowogródzkim, słonimskim i lidzkim“... „Wędrówki gromadne obserwowane były jedynie w powiecie wołożyńskim, w gminach graniczących z pow. lidzkim, i w powiecie lidzkim, w powiatach zaś innych — mniej lub więcej liczne występowania“.

Co do środków walki z *Plusia gamma* (przedewszystkiem z gąsienicami) to zalecone zostały — okopywanie opanowanych pól rowkami (podczas żeru gąsienic — w lipcu, co z b. dobremi wynikami zostało przeprowadzone na polach Stacji Rolniczej w Bieniakoniach), uprzątanie wczesne strączkowych w miejscach, gdzie pojawiły się liczne motyle, niszczenie *Raphanus raphanistrum*, przeorywanie pól w miejscach największego wystąpienia gąsienic i t. d. Wiele z tych środków zostało podanych w zaprojektowanych przeze mnie plakatach, wydanych drukiem przez władze wojewódzkie. Środki powyższe były przyjęte w przypuszczeniu, że rozwój *Plusia gamma* przebiegać będzie w 2-ch generacjach. Do przyjęcia tego cyklu rozwoju zniewalały takie względy, jak 1-o, że w środkowych i północno-zachodnich gub. Rosji zazwyczaj występują dwie generacje motyli [1]), 2-o, że takaż liczba generacyj istnieje w Polsce [2]), wreszcie fakt, że I-a generacja wylęgła się stosunkowo wcześnie — początek sierpnia, — i wśród motyli obserwowałem kopulację. Okazało się jednak w rzeczywistości, na mocy doniesienia p. Wł. Łastowskiego z Bieniakoń, które otrzymałem w piśmie z dn. 24/X 1922 r., że na terenie pól Stacji w Bieniakoniach nie obserwowano składania jaj, oraz że gąsienice II-giej generacji nie pojawiły się zupełnie. W styczniu od prof. Z. Mokrzeckiego z Warszawy oraz prof. J. Prüffera z Wilna dowiedziałem się również, że *Plusia gamma* zimuje w Wileńszczyźnie w 1922—23 r. w stadjum imago.

---

[1]) Porczyńskij J. Jestiestwiennaja istorja *Sowinogołowki-gammy Plusia gamma* wrediaszczej posiewam lna, s ukazaniem mier protiw etogo nasiekomago. S. Petersburg 1880.

[2]) Ritzema-Bos, J. Dr. Kurze Mitteilungen über Pflanzenkrankheiten und Beschädigungen in den Niederlanden in den Jahren 1892 und 1893. (Schluss). Zeitsch. f. Pflanzenkrank. Bd. IV 1894.

Na mocy powyższych faktów należałoby przyjąć, że cykl rozwojowy *Plusia gamma* na obszarach półn.-wschodnich Polski jest inny, niż na obszarach środkowych i zachodnich. Zresztą, jak w wypadku z 1922 r., nie wydaje się niemożliwem przypuszczenie, że przebieg rozwoju II-ej generacji został zatrzymany wskutek dżdżystej i zimnej jesieni. (O niejednakowym przebiegu cyklu rozwojowego — patrz Porczyńskij l. c. str. 10). Badania nad rozwojem i biologją *Plusia gamma* na Wileńszczyźnie, prowadzone obecnie przez Zakład Entomologji Szk. Główn. Gosp. Wiejsk. (Skierniewice) i Zakład Zoologji Uniw. Stefana Batorego w Wilnie rozstrzygną jak tę ciekawą sprawę rozwoju omawianej sówki, tak i inne, dotyczące jej biologji (pasorzyty) etc.

---

[1]) Porczyńskij l. c. str. 10.

[2]) Prüffer J. Dr. Krótki zarys owadoznawstwa Cz. III.

ANDRENA DOBROWLANENSIS N. SP.

PODAŁ

JAN NOSKIEWICZ

♀ 9—10 *mm.* lang, schwarz, glänzend, Hinterleib in der Basishälfte oft mehr oder weniger rot gefärbt. Kopf von vorne betrachtet fast so lang als breit, hinter den Augen deutlich verengt, Hinterhaupt flach u. breit ausgerandet. Kopfschild ähnlich wie bei *fulvago* Christ. geformt, jedoch etwas mehr verlängert u. stärker gewölbt, glänzend, zerstreut bis fast dicht punktiert, die Punkte feiner als bei *fulvago*, die Punktzwischenräume so gross oder kleiner als die Punkte; Vorderrand mässig stark leistenartig aufgebogen; die glatte Mittellinie bei manchen Exemplaren schwach angedeutet, meistens fehlend. Der Anhang der Oberlippe gross, trapezförmig, glatt u. glänzend oder an der Basis schwach quergerunzelt. Die Oberlippe am Endrande mit langen rötlichgoldenen Haaren geziert. Die Wangen linienförmig, Mandibeln schwarz, an der Spitze rötlichbraun, mit sehr ungleichen Zähnen (der untere bedeutend länger u. breiter als der obere). Der Raum zwischen den Augen u. dem Kopfschilde fast matt, dicht bis sehr dicht, etwas gröber als Kopfschild punktiert. Augenstreifen von vorne betrachtet schwarz, von oben gelblich schimmernd. Stirn matt, fein u. ziemlich dicht längsgestreift u. punktiert. Scheitel sehr kurz, glänzend, an den Seiten fein u. sehr zerstreut, in der Mitte etwas dichter punktiert. Schläfen schwach entwickelt, ziemlich glänzend, fein zerstreut punktiert, unten längsgestreift. Fühler schwarz, unten vom 5 Gliede an sehr oft braun bis rötlich, das 2 Geisselglied fast so lang als die 3 folgenden Glieder zuzammen, oder nur wenig kürzer, das 3 quer, breiter als lang, an seiner kürzester Stelle deutlich kürzer als das 4, die folgenden so lang oder etwas länger als breit.

Thorax etwas breiter oder so breit als Kopf. Mesonotum vorne fast matt u. mit nur schwach angedeuteter Mittellinie, auf der Scheibe stark glänzend, sehr zerstreut, ziemlich fein punktiert, bei manchen Stücken dicht hinter der Mitte fast glatt. Die Punktzwischenräume, wenigstens 3-mal so gross als die Punkte, beinahe poliert. An den Seiten u. besonders hinten ist die Punktierung viel dichter u. der Glanz nicht so stark, indem die äusserst feine, fast mikroskopische Sculptur deutlicher hervortritt.

Schildchen in der Basishälfte sehr zerstreut u. fein punktiert, stark glänzend, poliert, an der Basis oft fast glatt, nach hinten die Punkte an Stärke u. Dichte zuhnemend, hinten gedrängt. Mittelsegment matt, ziemlich grob, flach u. nicht sehr dicht punktiert, zwischen den Punkten sehr fein gerunzelt. Herzförmiger Raum matt, an der Basis schräg gerunzelt, sonst äusserst fein sculptiert. Mittellinie fast nicht angedeutet. Mittelbrustseiten matt, ähnlich wie Mittelsegment sculptiert, die Sculptur wegen der dichten Behaarung schwer sichtbar. Hinterleib länglich-oval, doppelt so lang als breit, fast ohne Runzelung und daher stark glänzend. Das erste Segment poliert, sehr zerstreut, u. sehr fein punktiert, am Ende nur schwach niedergedrückt oder manchmal fast flach, hier in der Mitte fast ganz glatt. Die Seitenbeulen schwach entwickelt. Die Segmente 2—4 dichter u. etwas stärker, aber gleichfals fein u. zerstreut punktiert. Hinterränder breiter u. tiefer niedergedrückt, an der Basis sehr fein, ziemlich dicht punktiert, hinten fast glatt, mit äusserst feiner, kaum angedeuteter Querrunzelung. 5 Segment zerstreut körnig punktiert, fein reticuliert, mit undeutlichem Glanze. Bauch zerstreut fein punktiert, zwischen den Punkten äussert fein reticuliert, ziemlich glänzend. Die Segmente 2—4 längs der Mitte flach eingedrückt. Der Eindruck am Ende fast dreieckig verbreitert. Die Farbe des Hinterleibes sehr variabel. Bei den hellsten Exemplaren die 3 ersten Tergite rot mit schmalen gelben Endsäumen. Das erste an der Basis u. das 3 vor dem gelben Endsaume geschwärzt. Das vierte schwarz, hinten schmal gelblich. Bei dunklen Stücken ist der Hinterleib schwarz, nur die schmalen Endränder der Tergite gelb gefärbt. Zwischen diesen zwei Extremen kommen alle Übergänge vor. Am Bauche ist die rote Farbe auch entweder auf die Endränder der Sternite reduziert oder mehr weniger stark ausgeprägt. — Kopf u. Thorax oben geblich, dünn u. ziemlich lang, der letzte unten weissgelb behaart. Sammelfranse des Metathorax weisslich-gelb, wenig dicht u. ziemlich kurz, doch deutlich gekrümmt. Hinterleib oben nur an der Basis u. an den Seiten des ersten Segmentes dünn hellgelb behaart, sonst fast nackt. 1—4 Segment am Hinterrande mit ziemlich breiten, jedoch lockeren hellgelben, vollständigen Haarfransen. Bei abgeflogenen Exemplaren die Haarfransen schwer erkennbar. Endfranse blassbraungelb, an den Seiten heller. Die Bauchsegmente 2—4 auf der Scheibe kurz bräunlichgelb, längs den Seiten dichter behaart, auf dem Hinterrande seitlich mit sehr langen, anliegenden, gelblichen Wimperhaaren bedeckt, welche breite aber sehr lockere nach der Mitte hin sich rasch verengende Endfansen bilden. 5 u. 6 Sternit dicht rötlich behaart. — Beine schwarz, sämmtliche Tarsen mit Ausnahme der vorderen Metatarsen, die hinteren, oft auch mittleren Schienen u. alle Schienensporen rotgelb. Die Behaarung der Beine blassgelb, Schienenbürste schwach goldgelb schimmernd. — Flügel fast wasserhell, nur am Hinterrande etwas getrübt, mit rötlichbraunem oder rötlichem Flügelmale u. ebensolchen Nerven. Subcosta schwärzlich. Flügelschuppen glatt, rötlich.

♂ 7—8 *mm* lang, dem Weibchen recht ähnlich. Kopfschild noch stärker gewölbt, zerstreuter u. feiner punktiert, Oberkiefer oft ganz schwarz, Fühler unten vom 5 Gliede an stets rotgelb, das 2 Geisselglied so lang oder etwas länger als 2 folgende zusammen, das 3 quer, die übrigen nur wenig länger als breit. Scheitel u. besonders Schläfen stärker entwickelt. Kopf u. Thorax schmutzig blassgelb behaart. Hinterleib zerstreuter u. feiner punktiert, in der Farbe wie bei ♀ veränderlich, die dunklen Exemplare jedoch viel öfter als die hellen vorkommend. Bauch mit ungleicher, abstehender gelblicher Behaarung, ziemlich stark glänzend, sehr zerstreut u. undeutlich, gegen die Spitze hin dichter punktiert. Mittelschienen schwarz oder nur am Ende rötlich. Flügelmal u. Nerven bräunlichgelb bis rötlich. Flügelschuppen gelblich, vorne geschwärzt.

Die Art steht der A. *rufohispida* Dours sehr nahe, hat aber stärker gewölbtes Kopfschild, sehr glänzendes u. sehr zerstreut punktiertes Mesonotum, nur zerstreut punktiertes Hinterleib, dunklere Endfranse beim ♀, u. oft ganz schwarze Oberkiefer beim ♂. Von der auch sehr ähnlichen *A. colonialis* Mor. lässt sich die Art leicht durch die matten Mittelbrustseiten u. anders gefärbtes Hinterleib abtrennen.

Die Art sammelte ich am 11 u. 12 Mai 1923 in Dobrowlany bei Zaleszczyki a. Dniestr ausschliesslich an *Asparagus officinalis* u. *tenuifolius*. Es war die einzige Bienenart, die die Blüten dieser Pflanzen besuchte.

Der ausgezeichnete deutsche Bienenkenner Herr Alfken in Bremen, dem ich einige Exemplare dieser Andrene vorgelegt habe, hat mir freundlichst mitgeteilt, dass Ihm die Art unbekannt u. mit *A. colonialis* Mor. nahe verwandt ist.

Z BIOLOGJI BŁYSZCZKI GAMMY *(PHYTOMETRA [PLUSIA] GAMMA* L.)

NAPISAŁ

PROF. Z. MOKRZECKI (Skierniewice, Zakład Entomologji i Ochrony Lasu).

Phytometra [Plusia] gamma L. Sówka gamma, błyszczka gamma, błyszczka lnianka. W roku ubiegłym (1922) występowała masowo w ziemi Wileńskiej oraz w Mińskiej i Wołyńskiej. Szczególnie wielkie straty poniosły powiaty Lidzki, Nowogródzki, Słonimski, Baranowicki i Stołpecki.

Zanotowano gammę w województwie Poleskiem, w gminach Kossowskiej i Różańskiej. Lnianka występowała masowo też i w Małopolsce.

Zniszczeniu uległy przedewszystkiem lny i rośliny motylkowe, w mniejszym stopniu ziemniaki, konopie i warzywa.

Pierwszą wiadomość oraz okazy gąsienic i uszkodzonego lnu otrzymałem od brata mego Gen. St. Mokrzeckiego z jego majątku Winkowce pod Lidą, w dniu 21 lipca.

Wiadomość ta zastała mnie ciężko chorym i leżącym w łóżku, więc niestety, narazie nie mogłem pojechać i na miejscu zbadać owej inwazji; zleciłem więc pracującemu przy Zakładzie Adjunktowi p. B. Dixonowi zebrać na miejscu materjał i przywieść go do badań. Znacznie później osobiście obejrzałem pola zniszczone przez lniankę.

Materjał był zebrany przez p. B. Dixona dnia 24—25 VII. 10 km. na północ od Lidy i wyhodowany. Odpowiednie spostrzeżenia były prowadzone w okolicach Skierniewic w przyrodzie. O ile mogłem stwierdzić, gąsienice wylęgały się w połowie lipca. Gdy przez swe zniszczenia zwróciły uwagę gospodarzy, t. j. w końcu lipca, to na 1 m^2 powierzchni stwierdzono w Bieniakoniach 133 gąsienic na seradeli, 7 gąsienic na peluszce (w Lipówce), w Niemieżu na grochu 91 gąsienic, a na peluszce 109 sztuk.

Według naszych spostrzeżeń, gąsienice przedewszystkiem opadły len, pozatem łubin, seradelę, groch i kapustę. Na lnie gąsienice zjadały przedewszystkiem liście, następnie całą młodą roślinę, na dorosłym zaś lnie gąsienica zjada liście, ogryza naskórek łodygi i zjada młode torebki owocowe. Łodygi lnu z objedzonym naskórkiem posiadają słabe włókna, które albo odrazu się rwą przy wyrobie, albo rwą się już w płótnie, które staje się nietrwałem (J. Porczyńskij).

Na łubinie gąsienice zjadały miękisz liścia, nie ruszając strączków.

Oprócz powyżej wymienionych roślin uprawnych, gąsienice niszczyły grykę, rzepak, konopie, tytoń, buraki i wiele innych. Są wskazówki, iż lnianka opada młode zboże i kukurydzę. Z drzew gąsienice opadają młode morwy, oraz szkodzą siewkom sosny (Altum).

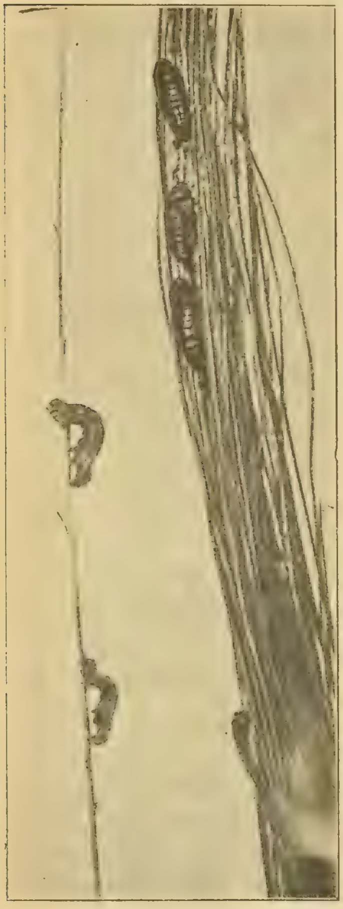

Rys. I. *Plusia gamma.*
na lewo: gąsienice żerujące na łodydze lnu; na prawo poczwarki bez oprzędu na łodygach lnu. Wielkość gąsienic i poczwarek o $^1/_2$ zmniejszona. Rysunek oryginalny; fotograf. K. Strawiński.

Z tego, cośmy powiedzieli, gąsienice gammy są polifagami, pożerającemi przedewszystkiem len i buraki (Ritzema Bos.), dalej naogół rośliny krzyżowe *(Cruciferae)*, pozatem motylkowe *(Papilionaceae)* i inne. Co do dzikich roślin i chwastów, to gąsienice przedewszystkiem występują na ognisze *(Raphanus)*, powoju *(Convolvulus)*, oście *(Cirsium)*, łobodzie, pokrzywie i innych.

W zeszłym roku (1922) przystąpiliśmy do badań już późno, gdy większość gąsienic kończyła swój okres żerowania i przepoczwarczyła się na łodygach tych roślin, na jakich żerowały. Na lnie gąsienice związywały pajęczyną kilka obok rosnących łodyg (patrz. rys. I.) w jeden pęczek, snuły między łodygami lekki, prawie przeźroczysty, szary oprzęd i w nim przepoczwarczały się.

Owe oprzędy piętrzyły się jedne nad drugiemi, poczynając od korzeni ku wierzchołkowi łodyg; poczwarki w oprzędach leżały głowami do góry. W takiej wiązce lnu znajdowało się do ośmiu poczwarek. Powyżej opisane przepoczwarczanie spostrzegało się tam, gdzie len rósł w czystym stanie; tam zaś, gdzie były chwasty, gąsienice o wiele chętniej zwijały oprzędy pomiędzy liśćmi powoju *(Convolvulus arvensis)*, (patrz rys. II. u dołu na lewo), składając jego liść wzdłuż i związując pajęczyną brzegi; przepoczwarczają się na powoju masami.

W kojcu ostatnie gąsienice przepoczwarczyły się 26 i 27 VII, a motyle wylęgły się 5. VIII. Okres poczwarki trwał w laboratorjum 7—8 dni. Wylęgłe z powyżej zebranego materjału motyle w kojcach nie parowały się i jaj nie złożyły; 11. VIII zginął ostatni motyl. W owym czasie w Skierniewickim parku i na łąkach, przylegających do rz. Rawki dały się spostrzedz świeże motyle gammy i w okresie pomiędzy 2—16 sierpnia było złowionych i umieszczonych w kojcu 61 motyli, gdzie dano im świeże gałązki pokrzywy i kapusty. Większość motyli w ciągu pierwszych dni zginęła, ponieważ kojec był za mały. 16 sierpnia były skonstatowane

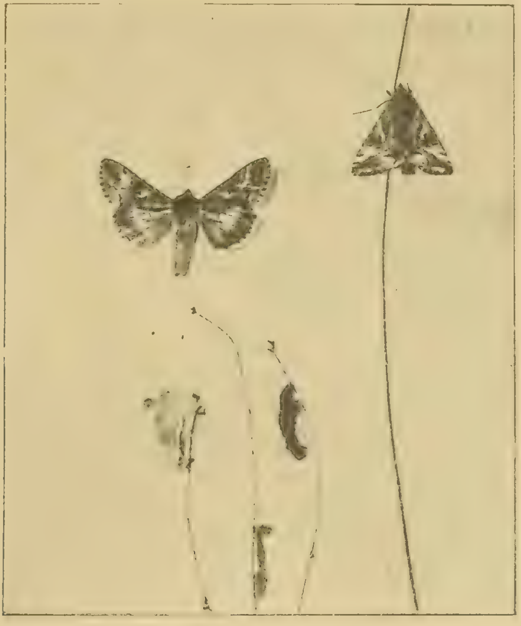

Rys. II. *Plusia gamma*.
u góry motyle; na dole: z lewej strony oprzęd, z prawej chore gąsienice. Wielkość o 1/2 zmniejszona. Rys. oryginalny; fotograf. K. Strawiński.

jaja złożone na liściach pokrzywy. Jaja były złożone na spodzie liści, jak się to spostrzega w naturze, rozsiane po kilka sztuk w rząd, oraz kupkami, a niekiedy pojedyńczo. Znajdowano je też przyklejone na szkle wiwarjum.

Z jaj, złożonych 16. VIII., wylęgły się gąsieniczki 23. VIII. Młode gąsienice siedzą na spodniej powierzchni liścia pokrzywy i żerują, wyjadając naskórek i pozostawiając niezjedzonem unerwienie jego. Starsze gąsienice pożerają miększe liście, wyjadając otworki. Wylęgają się gąsienice bardzo nierównomiernie. 4. XI. obok gąsienic o 7·5 *mm* spostrzegają się nie większe nad 3—4 *mm*. W miarę wzrostu zmienia się i ich ubarwienie; obok zielonych spotykają się i zupełnie ciemne osobniki.

W kojcu najkrótszy okres czasu embrjonalnego rozwoju stanowił, jakeśmy widzieli 7 dni (16—23. VIII.), a najdłuższy 15 dni (16. VIII—1. IX.).

16-go dnia (8. IX.) po wylęgnięciu niektóre gąsienice już były dorosłe i zaczęły chorować na „kryształicę“ — o czem niżej będzie mowa, a 27-go dnia (19. IX.) ostatnia gąsienica zwinęła swój oprzęd pomiędzy objedzonemi liśćmi. W przyrodzie była znaleziona żywa poczwarka w oprzędzie na *Convolvulus* w Skierniewicach 22. VIII. (student Bińkowski); motyl wylągł się 1 września. W taki sposób rozwój drugiego (letniego) pokolenia trwał w laboratorjum: 1. embrjonalny rozwój 7—15 dni, 2. żerowanie gąsienicy 20—27 dni, 3. stadjum poczwarki 8 dni; motyle żyły 11 dni.

Przyjmując pod uwagę spostrzeżenia, prowadzone w laboratorjum oraz to, co dało się zauważyć w wolnej przyrodzie, przebieg życia, „gammy“ w ubiegłym roku przedstawiał się w ten sposób. Wylot motyli pierwszego pokolenia nastąpił w pierwszej połowie lipca (w Skierniewicach świeże egzemplarze *P. gamma* były łowione 8. VII.). To pokolenie złożyło jajka, z których wylęgły się gąsienice i wystąpiły masowo na roślinach uprawnych w końcu lipca i w sierpniu, przyczyniając się do tak znacznych strat. Dorosłe gąsienice pierwszej generacji przepoczwarczyły się w drugiej połowie sierpnia, a lot drugiego pokolenia motyli nastąpił w połowie sierpnia i trwał do połowy września.

Drugie pokolenie gąsienic wystąpiło bardzo słabo, z powodów o których powiem niżej, i trwało od końca sierpnia do końca września, zawijając się w oprzędy na chwastach i przepoczwarczając się w swym przeźroczystym oprzędzie.

Z tego, cośmy powiedzieli, można sądzić, iż owad przezimowuje w stadjum poczwarki, która spoczywa w oprzędzie na chwastach (*Convolvulus*, *Atriplex* i inne). Jednak zimowanie „gammy“ w stadjum poczwarki na chwastach nie jest rzeczą prawdopodobną. Każdy gatunek owada jest przystosowany do spędzenia zimowego okresu w tem lub innem stadjum, stałem dla każdego gatunku. Co do *Noctuidae* n. p., to w środkowej Europie w stadjum jaja przezimowuje 4%, gąsienicy 57%, poczwarki 35% i doskonałego owada $4^0/_0$[1]. *Plusia gamma* stanowi pod tym względem wyjątek i może przezimować we wszystkich stadjach, w zależności od klimatu. Na Krymie n. p. motyle *P. gammy* latają jeszcze w październiku i składają jaja. W środkowej Europie poczwarki przezimowują w ziemi. Tego należało się spodziewać i u nas, gdyż nie znamy przykładu, aby ćmy (*Noctuidae*) zimowały w naszym klimacie w stadjum poczwarki, pozostającej w lekkim oprzędzie na chwastach. Tembardziej wydawało mi się wątpliwem zimowanie poczwarki na chwastach, iż z tej ostatniej, zebranej w Skierniewicach na chwastach w dn. 22. VIII. wylągł się motyl 1-go września.

Dla wyjaśnienia warunków zimowania *P. gamma* pojechałem w końcu września do Lidzkiego powiatu, aby zbadać tę kwestję na miejscu.

W okolicach Lidy (maj. Winkowce) zastałem pole lnu, przeważnie już zebranego i mocno uszkodzonego przez sówkę lniankę, znalazłem puste poczwarki i oprzędy na chwastach, lecz nigdzie żywej. W ziemi też nie znalazłem poczwarek, co się objaśnia nietylko trudnością ich odnalezienia, ale i tą okolicznością, iż dla przyczyn, o których powiem dalej, drugiego pokolenia gąsienic lnianki w Wileńszczyźnie wcale nie było lub było bardzo mało-

---

[1] Werneburg. Der Schmetterling und sein Leben. Berlin, 1874. p. 29. P. Jan Zaćwilichowski w niedawno wydanym podręczniku: „Krótki zarys owadoznawstwa“, część III. Szkodniki warzyw, mówi: „Gąsienice (drugiego pokolenia) rosną bardzo szybko i często przepoczwarczają się przed zimą; wyląg następuje na wiosnę“ i dalej: „W razie liczniejszego pojawu należy w jesieni skopać pole, aby zniszczyć znajdujące się tam poczwarki“.

Opis stadjów motyla. Jajko (patrz rys. III) nawpół kuliste, zdołu płaskie, blado-zielonkawe; na wierzchu posiada brodawkę. Od niej, jak promienie z środka, rozchodzi się 30 żeberek, związanych ze sobą poprzeczną siatką bruzdek. Średnica jajka wynosi około 0·5 *mm*.

Gąsienica posiada czarną względnie niedużą głowę, ciało nagie, pokryte rzadkiemi, małemi brodawkami, uzbrojonemi jednym lub paru miękkiemi włoskami; kolor ciała żółto-szaro-zielony, niekiedy bywa ciemno-brunatny, a spód jaśniejszy; z boku gąsienica posiada podługowatą ciemną linję, a na grzbiecie ma podłużną szaro-zieloną pręgę, rozdzieloną ciemną linją; na ogół posiada sześć podłużnych linji. Zamiast ośmiu par odnoży, jak to bywa u sówek *(Noctuidae)*, gąsienica gammy posiada tylko dwanaście odnóży, to jest trzy pary stałych i trzy pary odwłokowych, które znajdują się na ósmym, dziewiątym i dwunastym pierścieniu; brakuje ich więc na 6 i 7 pierścieniu ciała.

Rys. III.
Jajko. *Plusia gamma.*
Jajko ma 30 żeberek; powiększone 10 razy. Rys. oryginalny; fot. K. Strawiński.

Wskutek braku średnich odnoży, gąsienice pełzają jak miernikowce *(Geometridae)*. Długość dorosłej gąsienicy 4 *cm*.

Poczwarka ciemno-kawowa, prawie czarna. Pochwy skrzydeł wydłużone i dochodzą do trzeciego z końca pierścienia odwłoka; wierzchołki ich znacznie nabrzmiałe i odstające od odwłoka, Cremaster wydłużony i uzbrojony 4 haczykami, z których jedna para większa, druga mniejsza.

Motyl (rys. II.) posiada skrzydła ciemno-brunatne z metalicznym odcieniem. Pośrodku skrzydła znajduje się srebrzysty z żółtym odcieniem znak w postaci greckiego γ.

Sówka ta pojawia się w słoneczne dni. Kopulacja następuje w kilka dni po wylocie z poczwarki i odbywa się tak we dnie jak i o zmroku. Samica składa jajka na różne rośliny: powój, pokrzywę, dziki rzepak, lebiodę i setki innych chwastów, od stu do czterystu sztuk. Ów motyl-kosmopolita, którego zasiąg geograficzny idzie od Grenlandji do Abisynji, od Anglji po przez Europę i Azję do P. Ameryki i który występuje w zależności od klimatu, w kilku pokoleniach (na północy w jednem, w środkowej Europie w dwóch, a na południu w trzech) i może przezimowywać we wszystkich stadjach, ma duże znaczenie w gospodarstwie.

Gąsienice lnianki pomimo, iż posiadają niedorozwinięte środkowe odnoża,. mogą dobrze pełzać i zbierają się w gromady, które przewędrowują z jednego poletka na drugie. Takie wędrówki, pod wpływem chejmatropizmu, w poszukiwaniu pokarmów były zaobserwowane w końcu lata w pow. Lidzkim i sąsiadującemi z nim gminami pow. Wołożyńskiego.

Masowy pojaw sówki gammy i związanych z nim ogromnych szkód był oddawna notowany w różnych krajach i na różnych roślinach uprawnych. Tak n. p. 1871 r. gąsienice gamy zjawiły się jednocześnie w ogromnej ilości, przyczyniając ogromne straty w gub. Grodzieńskiej, Wileńskiej, Witebskiej, Mohylewskiej i Pskowskiej. W miejscowościach tych najwięcej ucierpiały zasiewy grochu i lnu. W jednej Pskowskiej gub. straty jednego roku wyrządzone zasiewom lnu wyniosły 1,200.000 rub. Jeszcze większa inwazja gammy, bo na przestrzeni aż jedenastu gub. (w tej liczbie Wileńska, Witebska i Mińska) zaobserwowaną była w 1878 r.

Podobnież grasowała gamma i w Niemczech w 1735 r., a też we Włoszech, Francji i Austrji. W 1892 r. spustoszyła ona Holandję, pożerając koniczynę, lucernę, groch, bób, ogrodowiznę, rzepak, gorczycę, ziemniaki, buraki i t. d., nie naruszając jednak zboża (Ritzema Bos). Inwazję błyszczki gammy w Polsce opisują Nowicki, Schupper, Wajgel. Tak Schupper pisze w Allg. Land- und Forst- Ztg. 1865 r. Nr. 23: „Najpierw pojawiły się około Czortowic, gdzie zasiewy żyta i pszenicy na całych wielomorgowych przestrzeniach w ciągu kilku dni do samej ziemi pożarły. W Zabłotowskim padły szczególnie na kukurydzę, konopie, arbuzy i fasole i w przeciągu kilku dni zjadły zupełnie kukurydzę i arbuzy na łanie 10 morgowym. Szczególnym było to, że tę klęskę poprzedziło pojawienie się pasterza różowego (Pastor roseus)".

Co do pożerania zboża, to świadectwo Schuppera wydaje mi się wątpliwem. Zapewne zaszła tutaj jakaś pomyłka. Z reguły gamma pożera wszystkie uprawne rośliny, pomijając zboże, i tylko przygodnie napada na kukurydzę; przynajmniej inni autorzy tego nie potwierdzają i ja też nie obserwowałem najścia gammy na zboża ani w południowej Rosji, ani w Bułgarji. W Bułgarji gamma występowała w okolicach Warny na warzywach w początku lipca 1921 r. Ritzema Bos. pisze, iż gamma opadała w Holandji przeróżne rośliny za wyjątkiem zboża i wogóle *Gramineae*. Oprócz Rosji, gdzie jak widzieliśmy, błyszczka gamma występuje na olbrzymich obszarach (F. Köppen) i Polski, gdzie gamma wyrządzała duże szkody, znajdujemy w literaturze wskazówki o inwazji gammy we Francji (1735 i 1816 r.), we wschodnich Prusach (1735 i 1828), w Holandji (1892 r.), gdzie w jednej prowincji Groningen szkody były obliczane na sumę 540.000 mk., w Bawarji (1831 r.), w Anglji (1900 r.) i t. d.

Ten wielożerny i kosmopolityczny owad byłby prawdziwą klęską dla gospodarstw wszystkich krajów, gdyby nie ta okoliczność, iż gąsienice oraz motyle ulegają już wkrótce, bo często w roku masowego pojawu, strasznej dla nich chorobie, która niszczy je w olbrzymiej ilości i na ogromnych przestrzeniach.

W zeszłym roku chorobie uległy tylko dorosłe gąsienice przed przepoczwarczeniem się, co spostrzegało się tak w polu, jak i w wiwarjum. Chore gąsienice stają się niespokojne, wspinają się na gałązki i pozostają nieruchome, starając się przedniemi nogami utrzymać się na liściu, lub gałązce, lecz to się im nie udaje i wkońcu zwisają z gałązki lub liścia głową w dół, utrzymując się na gałązce jedną z par odnóży tułowia (rys. II. u dołu na prawo). Ciało gąsienicy żółknie, wydłuża się, nadzwyczaj szybko ciemnieje, dalej następuje rozkład wszystkich wewnętrznych organów i w ciągu godziny lub mniej martwa gąsienica ma wygląd zwiędłej, zczerniałej pochewki lub rurki o cienkich ściankach, przepełnionej czarną, cuchnącą cieczą, która występuje przez otwór gębowy na zewnątrz.

Choroba ta jest bardzo zaraźliwa najpewniej przez pokarm. Jak wyżej zaznaczyłem w Lidzkiem mocno grasowała owa epizootja i względnie niewiele zdrowych gąsienic oraz oprzędów udało się przywieść i wyhodować w kojcu, jednak parowania się motyli oraz składania jaj nie było, pomimo iż kojec był czysto utrzymany i często zmieniany pokarm świeży. Gdy wszystkie lidzkie motyle zginęły, nie dając potomstwa, wówczas (11 sierpnia) nałapano świeżych motyli z okolic Skierniewic, gdzie gąsienice gromadnie nie występowały i epizootji nie było. Motyle były umieszczone w innym kojcu i 16 sierpnia złożyły jajka, z których 23 sierpnia zaczęły wylęgać się gąsienice i rozwijały się normalnie, jak opisano wyżej. 12 września pozostawało w wiwarjum 28 dorosłych gąsienic, z których do 18 września wszystkie zginęły, przeawiając typowe cechy choroby, a jedna z nich zdołała zwinąć oprzęd, lecz też w nim zginęła. Przyczyną zarazy były świeże gałązki pokrzywy, które uprzednio stały w kojcu, gdzie się znajdowały chore gąsienice i motyle z Lidy.

Co do przyczyny tej choroby, to na ogół pozostaje ona nie zbadaną. Podobną chorobę gąsienic obserwowano niejednokrotnie u przędki mniszki *(Ocneria monacha* L.), jak również i u innych gąsienic n. p. u poprocha cetyniaka *(Bupalus piniarius* L.)[1]. Chorobę ową, prof. Sitowski nazywa: krysztalicą, a Niemcy „Polyederkrankheit“, ponieważ we krwi i w organach chorych na krysztalicę gąsienic znajdywano dużo ciałek graniastych, przypominających kryształy. Jednak istota owych ciałek oraz etjologja samej choroby nie jest zbadaną.

Krysztalicę mniszki jedni przypisują *Microsporium polyedricum* Bolle, inni zaś bakterjom *(Bacterium monachae, Micrococcus lardarius).* Prowazek uważa, iż polyedryczna choroba mniszki wywołana jest przez nowe mikroorganizmy, które zalicza do osobnej klasy Chlamydozoa. Co do *P. gammy,* to oprócz ciałek polyedrycznych, które znajdowały się we krwi oraz innych tkankach (tłuszczu) chorych gąsienic, a też w jajnikach motyli, zebranych w Lidzkim powiecie, prof. Siemaszko znalazł grzybnię i zarodniki *Botrytis tenella* Bonn.

W chorych motylach z Lidzkiego powiatu również znaleziona była bezbarwna cienka, typu *Botrytis tenella,* grzybnia, lecz przynależność jej do wymienionego gatunku, z braku owocowania nie mogła być ustaloną.

W motylach zaś zebranych w okolicach Skierniewic żadnych grzybów pasożytniczych nie znaleziono ani ciałek polyedrycznych.

Wyżej podkreśliłem fakt, iż motyle wylęgłe z materjału, zebranego w Lidzkiem, nie parowały się i jaj nie składały. Aby uwydatnić ten fakt cofnę się nieco wstecz.

W 1901 i 1902 r. środkowa i południowa Rosja była zalaną i niszczoną przez gąsienice motyla łąkowego *Phlyctaenodes sticticalis.* Otóż przy zbadaniu przeze mnie jajników motyli drugiego pokolenia *Phlyctaenodes* okazało się, iż niema w nich normalnie uformowanych jaj, a rurki jajnikowe wypełnia zagęszczona masa żółtka, w której z trudnością można odróznić pojedyńcze, niedorozwinięte jaja. Mikroskopowe badania podobnego żółtka wykazały w nim ogromną ilość gładkich owalnych, błyszczących ciałek. W jajnikach zaś z normalnie rozwiniętemi jajami owych ciałek nie było albo było ich bardzo mało.

---

[1] Ludwik Sitowski. Z biologji poprocha cetyniaka. *(Bupalus piniarius* L.) w puszczy Sandomierskiej. Poznań, 1922.

Z obserwowanych podczas lata (w lipcu) 1901 r. osobników *Phlyctaenodes* było ♀ ♀ z niedorozwiniętemi jajkami 24·50%, z normalnemi 21·94%, ♂ ♂ 54·56%.

To mi dało możność, niezważając na miljardy latających motyli, zawczasu przepowiedzieć, iż w następnym 1902 r. na Krymie będzie tylko częściowe pierwsze pokolenie, a drugiego wcale nie będzie, co się najzupełniej sprawdziło. Owe ciałka ukryte we krwi i żółtku samic przypisałem chorobie zw. pebryną, którą wywołują pewne sporozoa 1). Ta choroba rozwija się we wszystkich narządach motyli, w jego krwi, jajnikach, w jądrach i jest dziedziczną; od tej choroby, jak wiadomo, wyginęły jedwabniki w połudn. Francji w 60-tych latach, i tylko genjusz Pasteura, który zbadał chorobę i zastosował t. zw. celularną metodę grenag'u, uratował jedwabnictwo. Krasilszczyk jednak nazwał chorobę łąkowego motyla coccidjomą, a owe ciałka zaliczył do nowego gatunku *Microclosia prima* (Sporozoa).

Prof. W. Pospiełow 2) zaś tłómaczy niepłodność samic uformowaniem się ciała tłuszczowego, jak u poczwarek, i wobec tego nastąpienia imaginalnej diapauzy, a krystaliczne ciałka w tłuszczu uważa za produkt przemiany materji, co, niezależnie od prof. Pospiełowa, wypowiada i prof. Sitowski.

Teraz znowu powracam do gammy. Motyle, wylęgłe z materjału przywiezionego z Lidy, jak zaznaczyłem nie parowały się, żółtko w jajnikach jak stwierdziłem było zdeformowane, a jaja nie zostały złożone.

---

1) Prof. Z. Mokrzecki. „Ługowoj motylok (*Phlyctaenodes sticticalis* L.), jego żyźń i miery bor'by z nim. 3 wydanie. Dep. Ziemledielja. Petersburg 1902 r., str. 20—21 oraz 4 wydanie. Symferopol 1912 r. Praca ta uwieńczona premją Muzeum politechnicznego w Moskwie.

Z. Mokrzecki: „Możnoli ożydat wtorogo pokolenia ługowogo motylka?“ „Krymskij Wiestnik“ 1902 r.

2) W. Pospiełow: Postembrjonalnoje razwitie i imaginalnaja diapauza u czeszujekryłych. Kijew, 1910. Trudy Kijewskowo obszczestwa Jestiestwoispytatielej. T. 21.

Przypuszczam, że *Botrytis tenella*[1]) nie był jedyną przyczyną całej epizootji; obok niego zapewne działały inne chorobotwórcze mikroorganizmy.

Pozostaje jednak stwierdzonem, iż motyle „gammy" jak i *Ph. sticticalis*, noszą w sobie zarazki choroby dziedzicznej i nie składają jaj lub czynią to w pojedyńczych wypadkach, gdy zarazek w nich nie dostatecznie się rozwinął. Ta choroba spowodowała niepłodność samic motyla oraz wypadnięcie drugiej generacji w miejscowości objętej epizootją.

Co do zwierzęcych pasorzytów, to wobec masowego zniszczenia lnianki, spowodowanego epizootją, mało mogłem je obserwować. Z poczwarek wylęgły się *Pimpla instigator* F. (Ichneumonidae), oraz muchówka *Exorista vulgaris* Mg.

SPRAWOZDANIA Z ZEBRAŃ MIESIĘCZNYCH P. Z. E. 1923 r.

[COMPTES-RENDUS DES SÉANCES MENSUELLES DE SOC. POL. DES ENTOMOLOGISTES DU 1923].

I. 8 stycznia (Walne Zgromadzenie).

Wśród licznie zebranych gości, między którymi znajdowali się zaproszeni przedstawiciele instytucyj i towarzystw naukowych lwowskich, otworzył zgromadzenie zastępca przewodniczącego prof. Łomnicki i udzielił głosu prof. Tokarskiemu, który powitał powstały z przeobrażenia się Sekcji Entomologicznej Związek imieniem Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika i złożył życzenia pomyślnego rozwoju na ręce obecnego Zarządu.

Następnie przewodniczący prof. Mokrzecki wygłosił odczyt

---

[1]) Ciekawem jest, iż Dr. J. Ritzema Bos, który obserwował *Plusia gamma* w Holandji, próbował szczepić spory *Botrytis tenella* gąsienicom gammy, lecz te okazały się odpornemi względem tego grzybka. (Patrz: Kurze Mitteilungen über Pflanzenkrankheiten und Beschädigungen in Niederlanden in den Jahren 1892 und 1893. Von Dr. J. Ritzema Bos.. „Zeitschrift für Pflanzenkrankheiten". IV. Band. 1894 J. p. 218 - 220. Naturalnie, iż ujemny rezultat szczepienia *B. tenella* gąsienicom „gammy" nie świadczy, iż one są odporne. Wszak i szczepienie gąsienicom *L. monacha* bardzo zakaźnej krysztalicy nie często udawały się Metzgerowi, Müllerowi i innym, jednak z tego nie wynika, iż gąsienice mniszki są „odporne" względem krysztalicy.

p. t. „Znaczenie owadów w gospodarstwie przyrody i człowieka“, ilustrowany obficie przy pomocy epidiaskopu. Na wstępie przewodniczący złożył podziękowanie P. Tow. Przyr. im. Kopernika za życzliwe popieranie b. Sekcji Entomologicznej w czasie jej dwuletniej działalności w łonie macierzystego Towarzystwa.

Po wykładzie przedstawił prof. Mokrzecki znane z pierwszego zeszytu za r. b. Pisma rezolucje zjazdów w Bydgoszczy i Warszawie, nad któremi wywiązała się dłuższa dyskusja zakończona podaną tamże uchwałą. Nakoniec powzięto uchwałę w sprawie wkładek członkowskich, ogłoszoną również w pierwszym zeszycie.

II. 5 lutego.

Dr. Świątkiewicz pokazuje motyle zebrane w ubiegłym sezonie w Worochcie.

Prof. Łomnicki: O amblypygji u chrabąszcza majowego.

Kuntze: Nowe dla Polski i rzadsze chrząszcze z Podola.

Ciszkiewicz: Przyczynek do fauny chrząszczy polskich (odcz. sekretarz). 1. *Cicindela maritima* Latr. Łomnicki w „Wykazie“ podaje ją jako *C. hybrida* L. v. *maritima* Latr., a w adnotacji: Bor. Reitter („Fauna Germanica“) zaznacza, że spotyka się tylko na gruncie słonym, nad morzem Północnem i Bałtyckiem. Schwytałem 1 egz. w Zeraniu pod Warszawą 8. V. 1922 na wydmach piaszczystych, gdzie występuje b. licznie *Cic. hybrida*. 2. *Dolichus halensis* Schall. *a. triangulatus* Schilsky. Różni się od formy typowej obecnością czerwonawej trójkątnej podłużnej plamy koło przedniej części szwu. (Reitter „F. G.“). Łomnicki nie wykazuje tej odmiany, natomiast Tenenbaum podaje ją dla Ordynacji Zamoyskiej, Weissberg dla ok. Płocka. 1 egz. ♂ schwytałem pod kamieniem na wilgotnej łące pod Wilnem 12. VII. 1922. 3. *Ptinus (Cyphoderes) raptor* Sturm. 2 egz. ♀ zebrałem 8. IV. 1922 na ścianie domu w maj. Zakrzewszczyzna z. nowogródzkiej pow. Wołoszyn. „Wykaz“ podaje: Sil. Bor.; Tenenbaum podaje dla Ordynacji Zamoyskiej. 4. *Rhamnusium bicolor* Schrnk. *a. glaucopterum* Schall. 1 egz. wraz z egz. ubarwionym normalnie zebrałem 14. VI. 1922 na pniu starej topoli w ok. Warszawy przy szosie Grójeckiej. „Wykaz“ podaje: Pos. 5. *Pachyta quadrimaculata* Lin. Dość liczny w lipcu w ok. Wilna na kwiatach, zwłaszcza jeżyny i tawuły. W r. 1920 zebrałem 2 egz. (1. i 6. VII.), w r. 1922 6 egz. (między 5. i 15. VII.), z tych jeden zbliżony do *ab. bima-*

culata Schh., gdyż przednie 2 plamy na okr. są małe, punktowate. Łomnicki podaje: Carp.; Hildt ponadto zaznacza, że zdarza się na wyżynie Kieleckiej (Złoty Potok, Ojców) oraz na północy (nad jez. Wigry) — na równinach Kujaw, Mazowsza i Podlasia niema go wcale; Tenenbaum zbierał go w maju i sierpniu w Ordynacji Zamoyskiej. 6. *Copris lunaris* Lin. *v. corniculatus* Muls. Reitter („F. G.“) opisuje go tak: „małe niedorozwinięte ♂ mają zupełnie krótki zaostrzony róg na głowie, oraz przedplecze jak u ♀“ Łomnicki nie zamieszcza tej odmiany w „Wykazie“. Zebrałem 3 egz. w ok. Warszawy w maju 1922 r., z tych jeden stanowi b. charakterystyczną postać przejściową między odmianą tą i ♂ normalnym, ze względu na długość rogu i ukształtowanie przedplecza. 7. *Tropinota hirta* Poda. *a. senicula* Mén. Odmiana ta wyróżnia się całkowitym lub prawie całkowitym brakiem białych plam na pokrywach (Reitter „F. G.“). Łomnicki nie podaje tej odmiany. P. Stöckl w zesz. I. „Pol. Pism. Entom.“ (str. 24) wyszczególnia ją, jako nową dla fauny Polski, z okolic Lwowa. Dodam, iż zebrałem 2 egz. *a. senicula* Mén (8. V. i 4. VI. 1922) pod Warszawą, z tych jeden ma białe plamki na pokrywach ledwo zaznaczone, drugi jest ich całkowicie pozbawiony.

Po referatach podaje przewodniczący do wiadomości zebranych ostateczny skład Komisji Rewizyjnej wybranej na zebraniu konstytuującem P. Z. E. z dn. 4. XII. 1922: Prof. inż. A. Kozikowski, Dr. E. Mazur i inż. J. Romaniszyn.

III. 5 marca.

Dr. Świątkiewicz demonstrował preparaty penisów dwu gatunków motyli: *Ephyra punctaria* L. i *quercimontaria* Bastlb., które na tej podstawie dają się łatwo odróżnić. Następnie dał przegląd budowy aparatu kopulacyjnego samców tego rodzaju podług pracy Bastelbergera.

Romaniszyn podał sprostowania do pracy Stöckla: Motyle rzadsze i nowe, zebrane w ll. 1911—1921 i t. d. Cz. III, i Kauckiego: Nowe dla Europy i Małopolski aberacje motyli większych.

Feifer: Nowe chrząszcze dla ziem polskich (odcz. sekr.).

Dr. Mazur: *Pteroloma forsstroemi* Gyllh. w polskich Tatrach. Literatura entomologiczna podaje jako miejsce pobytu *Pteroloma forsstroemi* Gyllh. brzegi rwących, górskich potoków, gdzie ma w dni dżdżyste i słotne kryć się, jak martwa, wśród szutru i kamienia, w dni zaś słoneczne i ciepłe szybko biegać i żwawo uganiać za żerem.

Ciekawy ten chrząszcz, relikt lodowcowej epoki, budził zdawna mą ciekawość, zwłaszcza, że nie mogłem go przez szereg lat wyszukać w jego właściwem legowisku, mimo, iż z okazji mych poszukiwań za niestrudkami, pracowałem wiele nad brzegami górskich potoków.

W zbiorze tkwił tylko jeden okaz okartkowany „Tatry lipiec“, bez żadnych zgoła dalszych notatek. To było nieco za mało, by na przestrzeni, jaką zajmują Tatry, i w warunkach ekologicznie tak różnolitych, wyszukać zwierzątko długości siedmiu milimetrów. Dzięki jednak uprzejmości inż. Stobieckiego otrzymałem wskazówki, które mi pozwoliły wreszcie trafić do matecznika, kryjącego tę piękną omarlicę.

Okazało się, że próżne są poszukiwania nad brzegami potoków i że trzeba jej szukać nad brzegiem górskich jezior tatrzańskich, jak Czarny Staw pod Kościelcem, Morskie Oko, Zielony Staw Gąsienicowy i t. d. Ale i tam, nawet w najpiękniejsze dni słoneczne, jest tak dobrze ukryta, że można kilka par podeszew zużyć wydeptywaniem granitowych perci prowadzących do tych jezior, a nie zaznać rozkoszy zobaczenia tajemniczej jeziornicy. Trzeba wyszukać nad brzegiem jeziora miejsce, gdzie zielona darń styka się bezpośrednio ze zwierciadłem wody i tam rozpocząć poszukiwania. A praca to żmudna i ciężka.

Naprzód przy pomocy ciupagi lub łopaty musi się tuż przy zwierciedle wody zerwać na pewnej przestrzeni kożuch darni i odrzucić go na bok, by nie przeszkadzał w dalszej pracy i nie stanowił schowku dla upatrzonej zwierzyny. Potem należy odgarnąć cienką warstwę mokrego piachu, pod którym kryją się już zwykle kamienie wielkości silnej pięści. Kamienie te, ociekające zimną, jak lód, wodą, tkwią w czarnej ziemi zmieszanej z drobnym piaskiem a wśród nich właśnie ma swoje kamysze *Pteroloma*. I teraz, jeżeli tylko miejsce dobrze obrane, można być pewnym, że się z próżnemi rurkami nie wróci do domu. Trzeba tylko kamienie jeden po drugim wyjmować i wrzucać do wody, a za każdym razem wypłynie na powierzchnię kilka okazów błyszczącego jak emalja chrząszczyka, wiosłującego niezdarnie delikatnemi odnóżami.

Jest to *Pteroloma forsstroemi* Gyllh.

Obecną jej właściwą siedzibą jest daleka północ. Od najdalszych krańców Skandynawji ciągnie się jego dziedzina na wschód przez północny skrawek Rosji, przez Syberję aż do kraju Kamczadalów, a dalej obejmuje północną krawędź lądu amerykańskiego, tworząc wąski pas, okalający pierścieniem biegun północny a przerywany tylko wodami oceanów. Za czasów epoki lodowcowej pas ten był znacznie szerszy i sięgał ku południowi w Europie środkewej po Sudety i Karpaty, a na wschodzie po Kaukaz. Teraz, kiedy ze zmianą klimatu pierścień się zwężył i cofnął swoją południową krawędź daleko ku północy, pozostały w górach tylko małe strzępki dawnego zasiągu, odosobnione oazy z arktycznym klimatem, które, jak „arka przymierza między dawnymi i młodszymi laty“ kryją u siebie ten relikt dawno minionej przeszłości. Chociaż ze wzmianek w literaturze można wnioskować, że *Pteroloma forsstroemi* Gyllh. — proponuję polską nazwę jeziornica — pędzi tryb życia taki, jak większość niestrudków, że więc lubi światło i ciepło promieni słonecznych, nie spotkałem jej nigdy inaczej, jak w warunkach wyżej opisanych i dlatego jestem skłonny do przypuszczenia, iż jest raczej zwierzęciem nocnem i na żer wychodzi dopiero po zachodzie słońca, we dnie zaś spoczywa ukryta głęboko w wiecznie ciemnych, wilgotnych i zimnych szczelinach, kilkanaście centymetrów poniżej powierzchni ziemi.

Oprócz niej, jeżeli szczęście dopisze, wpaść może tam w rękę *Blethisa multipunctata* L., *Trechus rubens* F. lub *amplicollis* Fairm. często *Pterostichus negligens* Sturm i jeszcze niejedna dobra górska, forma, która się tam zabłąkała, polując lub może szuka schronienia przed prześladowcą. Wnet słoik będzie pełny i wówczas należy zburzony teren ile możności wyrównać, by najmniej zostało śladów pobytu entomologa, zdrętwiałe od zimna i podrapane o ostre krawędzie granitów ręce umyć, okaleczenia zalać jodyną i spieszyć do najbliższego schroniska, gdzie posiłek będzie z pewnością znakomicie smakował.

Zakopane, w lipcu 1922 r.

IV. 7 maja.

Noskiewicz pokazuje nowe dla Polski gatunki żądłówek z Podola.

Kuntze: Rasy *Carabus cancellatus* Ill. na ziemiach polskich.

V. 4 czerwca.

L. i M. Masłowscy: Nowe odmiany motyli większych (odcz. Dr. Świątkiewicz).

Dr. Minkiewicz: O masowym pojawie błyszczki jarzynówki (*Plusia gamma* L.) w 1922 r. w Wileńszczyźnie (odczytał sekretarz).

Po referatach zapadła jednomyślna uchwała w sprawie podwyższenia wkładki członkowskiej za rok bieżący do 2 złp. według kursu złotego, obowiązującego w dniu płacenia lub przekazywania wkładki. Członkowie, którzy uiścili wkładki za r. bież. w dotychczasowej wysokości lub z nadwyżką na rachunek podwyższenia tejże, płacą różnicę między nowoustaloną wkładką a wpłaconą dotychczas kwotą.

Powyższa uchwała została powzięta na mocy zastrzeżenia, które Walne Zgromadzenie z dn. 8 stycznia br. uczyniło przy ustalaniu wysokości wkładki członkowskiej za r. 1923.

Równocześnie ustalono prenumeratę Polskiego Pisma Entomologicznego dla nowych prenumeratorów na 3 złp. rocznie.

REFERATY.

Dr. H. Karny: *Der Insektenkörper und seine Terminologie.* Wien 1921. 8°. 92 pag. mit 45 Abbildungen. A. Pichlers Witwe & Sohn. Wien V. Margaretenplatz 2.

Praca wyczerpująca i dla początkujących zbieraczy owadów wszystkich rzędów niezbędna. Autor omawia na wstępie ciało owada w ogóle, opisuje szczegółowo wszystkie części tegoż, dodając 15 rycin, w dalszym ciągu omawia przeobrażenie u wszystkich rzędów owadów, rysuje ciała Diplura, Collembola i Thysanura, zaś w drugiej głównej grupie owady skrzydlate z rysunkami skrzydeł, używając przy rozgałęzieniu żeberek skrzydeł terminów Comstoka; w końcu omawia autor historję rodową owadów, dodając rysunek *Stenodictya lobata* z formacji węglowej. Następuje terminologja przy opisie używanych wyrazów na 32 stronach w porządku alfabetycznym.

F. Schille.

NOWI CZŁONKOWIE.

Bieżanko-Stefańska Wanda, Warszawa, Ordynacka 13—6. (Lep.).
Bryk Felix, Stockholm Sö, Varfsgatan 1. (Lep.).
Dryja Antoni, Lublin, Namiestnikowska 2.
Gottwald Adam, radca leśnictwa, Bydgoszcz, Senatorska 32.
Prof. dr. Grochmalicki Jan, Poznań, Kochanowskiego 4/III.
Jarmolińska Helena, Łódź, Chojny Szpital.
Jurkowski Jan, Złoty Potok n. Wiercicą, woj. kieleckie.
Karpiński Jerzy, leśniczy, Zagórze, p. Kłobuck (Lep., Curcul., Ipidae).
Kowalski Jarosław, nauczyciel, Krotoszyn, Zdunowska 83.
Kulesza Witold, Poznań I. Instytut Fizjologji Roślin, Sołacz, Folwark.
Płoński Władysław, asystent Politechniki, Lwów, Nabielaka 22 (Ent. lasowa).
Przetocki Karol, radca pocztowy, Lwów, Kurkowa 25 (Ochrona owadów).
Dr. Ramułt Mirosław, Kraków, Instytut Zool. U. J., św. Anny 6.
Dyr. Roubal Jan, Banská Bystrica, Czechosłowacja. (Col.).
Prof Scheffner Bronisław, Sambor, Gimnazjum. (Lep.).
Skrzat Feliks, Lwów, Sądowa 7.
Prof. Słonecki Bronisław, Lwów, Nowy Świat 3. (Ichneum.).
Prof. Smetański, Lwów, II gimn.
Stach Stefan, Kraków, Dietla 90, (Lep.).
Udziela Władysław, Poznań, Rynek Łazarski 7.
Dr. Wolski Tadeusz, Kraków, św. Jana 20, Zakł. Biol. i Embriol.
Woroniecka Janina, Puławy, Państw. Instytut Nauk. Gosp. Wiejsk. Dział Entomologji, (Ent. stos.).
Prof. Zaćwilichowski Jan, Kraków, św. Anny 6, Zakł. Zool. U. J. (Ent. stos., Orthopt., Neuropt., Odon., Plecopt., Panorp.).

Z LISTY CZŁONKÓW SKREŚLONO:

Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie.
Tow. Akc. Urządzeń Szk. i Labor. „Uranja“ w Warszawie, które przeniesiono na listę prenumeratorów.

Odbitki nadesłane w darze dla bibl. P. Z. E.

Dziędzielewicz J.: Ważki Galicji i przyległych krajów polskich. Lwów 1902.
— Owady siatkoskrzydłowate ziem Polski. Rozpr. i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich. T. IV. R. 1918.
Jaczewski T.: O wioślakach *(Corixidae)* kopalnych z Borysławia. Rozpr. i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich. T. VII—VIII. R. 1921/22.
Kéler St.: Z wycieczki entomologicznej do Puszczy Białowieskiej. Ib. T. VII—VIII. R. 1921/22.
Łomnicki J.: Z życia mrówek. Bibljoteka Przyrody i Techniki T. IV.
Minkiewicz St.: Szkodniki pól i ogrodów, obserwowane w Puławach i okolicy w ciągu 1919 r. Pamiętnik Państw. Inst. naukowego gospodarstwa wiejskiego w Puławach. T. I, Cz. A, Z. II, 1921.
— Przyczynek do rozsiedlenia mszycy wełnistej (*Schizoneura lanigera Hausm.)* w b. Kongresówce. Ib. T. II, Cz. A, Z. 1. 1922.
Noskiewicz J.: Stanowiska Pierwomrówki mszarnicy *(Serviformica picea Nyl.)* w Małopolsce. Rozpr. i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich. T. VII—VIII, R. 1921/22.
Poliński Wł.: Drobne notatki ortopterologiczne. Prace Zool. Polsk. Państw. Muzeum Przyrodniczego. T. I, fasc. 2—3, 1922.
Prüffer J., Tenenbaum Sz. i Zaćwilichowski J.: Krótki Zarys Owadoznawstwa. Warszawa, T. E. M., 1923.
Ruszkowski J.: Owady szkodliwe dla pól i ogrodów warzywnych obserwowane w r. 1921 w okolicach Poznania. Ziemianin, R. LXXIII, Z. 5, Poznań 1922.
— Szkodniki zwierzęce sadów owocowych okolic Poznania obserwowane w r. 1921. Ib. R. LXXIII, Z. 7, Poznań 1922.
Stach J.: *Petrobius balticus*, nowy gatunek przerzutki z Pomorza, oraz pierwszy wykaz skoczogonek *(Collembola Lubb.)* pomorskich. Rozpr. i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich, T. VII—VIII, R. 1921/22.
Tenenbaum Sz.: Przybytki do fauny chrząszczów Polski od r. 1923. Rozpr. i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich, T. VII—VIII, R. 1921/22.
Zaćwilichowski J.: Materjały do fauny owadów Polski. Cz. I.: Ważki *(Odonata)* stawków dębnickich. Spr. Kom. fizjogr. Polskiej Ak. Umiej. T. LV.

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE
POLSKI ZWIĄZEK ENTOMOLOGICZNY
PUBLIÉ PAR LA SOCIÉTÉ POLONAISE DES ENTOMOLOGISTES

Z ZAPOMOGI MIN. W. R. I O. P.

T. II. — ZESZYT 3. — 1923

TREŚĆ (SOMMAIRE):

Schille F.: *Erastria argentula* Hb. ab. *nowickii* n. ab., str. 109; — Trella T.: Wykaz chrząszczów okolic Przemyśla (*Clavicornia*), str. 110; — Masłowscy L. i M.: Nowe odmiany motyli większych (*Macrolepidoptera*), str. 124: — Fauna owadów okolic Lwowa, I.: Krasucki A.: Pluskwiaki różnoskrzydłe wodne (*Rhynch. hetoropt. aq.*), str. 135; — II. Smulikowski K.: *Otiorrhynchus* (Col.), str. 140; — Mokrzecki Z.: Biologisches über *Phytometra gamma* L., str. 143; — Krasucki A.: Einige Worte über den Wiesenzünsler (*Phl. sticticalis* L.) im J. 1921, str. 144; — Sprawozdania z zebrań miesięcznych P. Z. E. 1923 r., str. 155.

LWÓW 1923
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO

OGŁOSZENIA.

(Każdy członek P. Z. E. i każdy prenumerator P. P. E. ma prawo do jednego bezpłatnego ogłoszenia w ciągu roku).

Poszukuję żywych poczwarek lub suszonych motylów nast. gatunków: bielinek kapustnik, mniszka żagwica, prządka pierścienica wraz z pasorzytami; dalej chrząszczów: tęcznik liszkarz, pływak żółtobrzeżek, kałużnica, rzemlik wielki, pruchnik, kozioróg, rohatyniec i innych szkodników ogrodu, lasu, pola, łąk lub gospodarstwa rybnego. W zamian mam do oddania w większej ilości poczwarki: żeglarka, pazia królowej, kokornakowca i zmrocznika wilczomleczka. Do pytań należy dołączyć znaczek pocztowy na odpowiedź.

Acidalia herbariata (pokarm - suche siano) mam stale do oddania: jajeczka, liszki lub poczwarki.

Juljusz Isaak,
Zawiercie.

Wkładka członkowska na r. 1923 do P. Z. E.	2	złp.
Prenumerata P. Pisma Ent. za r. 1923	3	„
Cena tomu I-go dla członków	1	„
„ „ „ „ innych	1·5	„

W sprawach tyczących Pisma i P. Z. E. należy adresować:
(En questions concernants le Bulletin ou la Société adresser):
Dr. JAN KINEL, — LWÓW, RUTOWSKIEGO 18.

ERASTRIA ARGENTULA Hb.
ab. *NOWICKII* ab. nov. m.

PODAŁ

FRYDERYK SCHILLE (Strzałków p. Stryj).

W lesie Strzałkowskim złowiłem dnia 2 lipca b. r. niezwykłą odmianę *E. argentula* a nie znalazłszy takowej w najnowszych dziełach o motylach traktujących, opisuję i nazywam ją ku czci założyciela polskiej lepidopterologji śp. Max. Nowickiego ab. *nowickii*.

Dla orjentacji cytuję krótki opis formy typowej.

Forma typ.

Skrzydła przednie zielono-żółto-gniade dwoma srebrzysto-białemi przepaskami w trzy pólka podzielone.

Aberacja *nowickii*:

Tylko pólko nasadowe i środkowe czarniawo-żółto-gniade, zaś pólko zewnętrzne tak jak przepaski srebrzysto-biało połyskujące a między żeberkami czarniawo-brunatno upstrzone.

Am 2 Juli l. J. fand Autor eine ab. von *E. argentula* und benennt solche zu Ehren des Begründers der polnischen Lepidoterologie des verew. Max. Nowicki ab. *nowickii*. Zur Orientierung eine kurze Beschreibung der typ. Form.

Forma typica:

Vorderflügel grünlich-goldbraun durch die zwei silberweisse Querbinden in drei Felder geteilt.

Aber. *nowickii*.

Nur das Basal- und Mittelfeld schwärzlich-gelbbraun, das Saumfeld wie die Querbinden silberweiss glänzend, zwischen den Rippen schwärzlich-braun bestäubt.

WYKAZ CHRZĄSZCZÓW OKOLIC PRZEMYŚLA

[VERZEICHNIS DER KÄFER DER UMGEBUNG VON PRZEMYŚL]

CLAVICORNIA

PODAŁ
T. TRELLA.

BYTURIDAE.

Byturus fumatus Fbr.
⌗ *B. f.* a. *bicolor* Reitt.
B. tomentosus Fbr.
B. t. a. *flavescens* Mrsh. (w Wyk. Sil.).

OSTOMIDAE.

Nemosoma elongatum L. III, V. Bylińce, Turnica.
Tenebrioides mauritanicus L.
Ostoma grossum L. Bylińce, Turnica.
O. ferrugineum L.
O. oblongum L.
Thymalus limbatus Fbr. Bylińce, Turnica.

SPHAERITIDAE.

Sphaerites glabratus Fbr. V—VII. Turnica.

NITIDULIDAE 1).

Cateretes pedicularius L.
⌗ *C. p.* a. *pallens* Rey.
Heterhelus scutellaris Heer.
H. solani Heer.
Brachypterus glaber Steph.
B. urticae Fbr.
B. fulvipes Er.
Ipidia 4-maculata Quens. Bylińce, Turnica.
Soronia punctatissima Ill. VI, VII, VIII, Pikulice, Bylińce.
S. grisea L.
Epuraea 10-guttata Fbr.

---

1) Bez rodzaju *Meligethes* Steph.

E. silacea Hrbst. VII, VIII. Mazury.
E. depressa Gyll.
E. d. a. *bisignata* Strm.
E. melina Er.
E. deleta Er.
E. terminalis Mannh.
E. nana Reitt.
E. neglecta Heer.
E. n. a. *convergens* Reitt.
E. rufomarginata Steph.
E. variegata Hrbst.
+ *E. v.* a. *monochroa* Reitt. (w Wyk. Sil.).
# *E. v.* a. *variabilis* Reitt.
E. obsoleta Fbr.
E. longula Er.
+ *E. l.* a. *ornata* Reitt. (w Wyk. Sil.).
+ *E. l.* a. *erichsoni* Reitt. (w Wyk. Sil.).
E. pygmaea Gyll.
E. pusilla Ill.
E. florea Er.
Micrurula melanocephala Mrsh.
Omosiphora limbata Ol.
O. l. v. *skalitzkyi* Reitt. (w Wyk. Sil., Bor. or.).
Omosita depressa L.
O. colon L.
O. discoidea Fbr.
O. d. a. *cincta* Heer.
Nitidula bipunctata L.
N. rufipes L.
N. carnaria Schall.
Pria dulcamarae Scop.
Thalycra fervida Ol. V—VIII. Budy Mł. i Wk., Brylińce.
Pocadius ferrugineus Fbr.
Cychramus 4-punctatus Hrbst. VII, VIII. Brylińce, Turnica.
C. luteus Fbr.
C. l. v. *fungicola* Heer. Brylińce, Turnica.
Cyllodes ater Hrbst. VI, VII. Brylińce, Turnica.
Cryptarcha strigata Fbr.
C. imperialis Fbr.

Glischrochilus olivieri Bed.
♯ *G. o.* v. *puncticollis* nov. 1).
G. 4-guttatus Ol.
G. 4-g. v. *10-guttatus* Ol.
G. 4-pustulatus L.
♯ *G. 4-p.* a. *turnicus* nov 2).
Pityophagus ferrugineus L.
Rhizophagus depressus Fbr.
♯ *R. d.* a. *umbratus* nov. 3).
R. parallelocollis Gyll.
R. nitidulus Fbr.
R. dispar Payk.
R. d. a. *gyllenhali* Thoms.
R. bipustulatus Fbr.
R. parvulus Payk.
R. cribratus Gyll.

CUCUJIDAE.

Monotoma 4-foveolata Aub. IV. Wk. Budy, — masowo.
M. conicicollis Guér.
M. angusticollis Gyll.
♯ *M. a.* v. *sulcicollis* nov. 4).
M. spinicollis Aub.
M. picipes Hrbst.
+ *M. 4-dentata* Thoms. (w Wyk. Sil. — Bor. w Przemyślu najczęstsza).
M. longicollis Gyll.
Silvanus bidentatus Fbr.

---

1) *Glischrochilus olivieri* Bed. v. *puncticollis* nov. o przedpleczu opatrzonem parą dołków (wśród 34 ok. znalazłem 4 o dwu dołkach symetrycznych, 1 o jednym, jednostronnym).

2) *Gl. 4-pustulatus* L. a. *turnicus* nov. wszystkie 4 plamy pokryw połączone na szwie grzbietowym w kształcie litery X; w części przedniej pokryw czarne pozostają tylko wierzchołki barków, tarczka i para plam bocznych poniżej.

3) *Rhizophagus depressus* Fbr. a. *umbratus* nov. o ubarwieniu ciemnobrunatnem, nogach i rożkach jaśniejszych.

4) *Monotoma angusticollis* Gyll. v. *sulcicollis* nov. o dołkach przedplecza silnie przedłużonych ku przodowi, dochodzących w postaci łukowatych rowków 3/4 dłg. przedplecza.

S. unidentatus Fbr.

+ *S. fagi* Guér. Prałkowce, Brylińce, (w Wyk. Sil. Bor.).

Uleiota planata L.

Dendrophagus crenatus Payk. VII. Turnica na pniu jodłowym.

Cucujus cinnaberinus Scop. VII — IX. Mazury, Brylińce, Turnica, zwł. na jodłach zeschniętych.

⌗ *C. c.* a. *lechicus* nov.[1]).

+ *Pediacus dermestoides* Fbr. Budy Mł., Prałkowce, Brylińce, Turnica (w Wyk. Sil., Bor.).

+ *Phloeostichus denticollis* Redt. V. Turnica na buku (w Wyk. Sil.).

Laemophloeus duplicatus Waltl.

L. ferrugineus Steph.

L. alternans Er.

CRYPTOPHAGIDAE.

Telmathopilus sparganii Ahr.

T. caricis Ol.

T. brevicollis Aub.

T. typhae Fall.

Paramecosoma melanocephalum Hrbst.

P. m. a. *univeste* Reitt.

Henoticus serratus Gyll.

Pteryngium crenatum Gyll. Turnica, Bylińce.

Cryptophagus pubescens Strm.

C. subdepressus Gyll.

C. scanicus L.

+ *C. s.* a. *patruelis* Strm. (w Wyk. Sil.).

C. thomsoni Reitt.

C. cylindrus Kiesw.

C. saginatus Strm.

+ *C. subfumatus* Kr. (w Wyk. Sil.).

C. dentatus Hrbst.

C. scutellatus Newm.

---

[1]) *Cucujus cinnaberinus* Scop. a. *lechicus* nov. głowa, przedplecze i tarczka barwy ciemno-wiśniowej, warga górna, smuga poza oczami i przewężenie szyjowe — w całości lub tylko po bokach w przedłużeniu smugi pozaocznej — czarne, (na 67 ok. dwie aber.).

C. distinguendus Strm.
C. fumatus Mrsh.
C. badius Strm.
C. cellaris Scop.
C. affinis Strm.
C. pilosus Gyll.
C. setulosus Strm.
C. croaticus Reitt.[1]).
Empylus glaber Gyll.
Antherophagus nigricornis Fbr.
A. pallens Ol.
Caenoscelis ferruginea Sahlb.
Grobbenia fimetarii Hrbst.
+ *Atomaria barani* Bris. v. *pilosella* Reitt. Turnica. 1 ok. (w Wyk. Sil.).
A. umbrina Gyll.
A. nigriventris Steph.
A. linearis Steph.
A. diluta Er. Brylińce, Turnica.
A. affinis Sahlb. Brylińce.
A. alpina Heer. Brylińce, Turnica.
A. procerula Er. Brylińce.
A. prolixa Er. v. *atrata* Reitt. Brylińce.
A. fuscicollis Mannh.
A. impressa Er. Prałkowce.
A. munda Er.
A. mesomelaena Hrbst.
A. gutta Steph.
A. g. v. *rhenana* Kraatz.
A. atra Hrbst.
A. fuscata Schönh.
A. atricapilla Steph.
A. zetterstedti Zett. Prałkowce.
A. fuscipes Gyll.
A. pusilla Payk.

---

[1]) Obecność *Cryptophagus baldensis* Er. na ziemiach polskich wydaje mi się wątpliwą, zwłaszcza, że w wykazie M. Łomnickiego jest podany bez określenia miejsca.

A. nigripennis Payk.
A. morio Kol. Brylińce.
A. turgida Er.
A. apicalis Er.
A. ruficornis Mrsh.
A. analis Er.
A. gibbula Er.
Ootypus globosus Waltl.
Epistemus globulus Payk.
E. g. v. *dimidiatus* Steph.[1]).

EROTYLIDAE.

Tritoma bipustulata Fbr.
T. b. a. *binotata* Reitt.
T. subbasalis Reitt. (nie rzadka).
Triplax aenea Schall.
T. russica L. Mazury, Turnica.
T. scutellaris Charp. V. Turnica.
T. rufipes Fbr. V—VII. Turnica.
Dacne notata Gmel.
D. rufifrons Fbr. Brylińce, Turnica.
D. bipustulata Thb.
D. b. a. *jekeli* Reitt.
Combocerus glaber Schall. IX. Prałkowce, Hurko.
Diplocoelus fagi Chevr. VI, VII. Prałkowce, Brylińce (w Wyk. Sil.).

PHALACRIDAE.

Phalacrus fimetarius Fbr.
+ *P. f.* a. *picipes* Steph. (w wyk. Sil.).
P. substriatus Gyll.
Olibrus aeneus Fbr.
O. millefolii Payk.
O. corticalis Pnz.
O. flavicornis St.
O. bicolor Fbr.
+ *O. b.* a. *apicatus* Guill. (w wyk. Sil.).

---

[1]) Innych odmian *Epistemus globulus* Payk. nie wyróżniam.

+ *O. b.* a. *obscurus* Guill. (w wyk. Sil.).
Stilbus testaceus Pnz.
+ *S. t.* a. *unicolor* Flach (w wyk. Sil.).
S. atomarius L.
S. oblongus Er.

LATHRIDIIDAE.

Lathridius lardarius Deg.
L. angusticollis Gyll.
L. pandellei Bris.
L. rugicollis Ol.
L. bergrothi Reitt.
L. constrictus Gyll.
L. nodifer Westw.
Enicmus hirtus Gyll.
E. minutus L.[1]
E. m. a. *minutissimus* Motsch.
E. consimilis Mannh.
E. rugosus Hrbst.
E. fungicola Thoms.
E. transversus Ol.
Cartodere elongata Curt.
C. ruficollis Mrsh.
C. filiformis Gyll.
Corticaria pubescens Gyll.
C. fulva Com.
C. umbilicata Beck.
C. longicornis Hrbst.
C. impressa Ol.
C. i. a. *badia* Mannh.
C. longicollis Zett.
C. serrata Payk.
C. elongata Gyll.
C. ferruginea Mrsh.
Melanophthalma transversalis Gyll.

---

[1] Odmiany *E. m.* a. *anthracinus* Mannh. za Ganglbauerem nie wyróżniam; Reitter i Kuhnt określają ją wprost przeciwnie — szersza — węższa, a zachodzą wszelkie przejścia.

M. distinguenda Com.
M. gibbosa Hrbst.
M. similata Gyll.
M. fuscula Gyll.
M. f. a. *trifoveolata* Redt.
⌗ *M. f.* a. *latipennis* Sahlb.

MYCETOPHAGIDAE.

Triphyllus bicolor Fbr. Prałkowce, Kruhel Wk., Brylińce, Turnica.

Mycetophagus 4-pustulatus L.
⌗ *M. 4-p.* a. *antemacularis* Torre.
M. 4-p. a. *erythrocephalus* Er.
⌗ *M. 4-p.* a. *luteoater* nov.[1]).
⌗ *M. ater* Reitt. V, VI, Bryliṅce, Turnica.
M. piceus Fbr.
M. p. a. *histrio* Sahlb.
+ *M. p.* a. *6-pustulatus* Fbr. (w Wyk. Sil.).
M. p. a. *lunaris* Fabr.
⌗ *M. p.* a. *undulatus* Mrsh.
⌗ *M. p.* a. *varius* Mrsh.
+ *M. p.* a. *punctulatus* Schilsk. (w Wyk. Sil.).
+ *M. p.* a. *humeralis* Schilsk. (w Wyk. Sil.).
⌗ *M. p.* a. *salicis* Bris. (1 okaz) Prałkowce.
M. 10-punctatus Fbr.
M. atomarius Fbr.

M. 4-guttatus Müll. IV — X. Przemyśl - Zamek, Kruhel Mł. Bakończyce (we wierzbach zamieszkałych przez mrówki).

⌗ *M. 4-g.* a. *fasciatus* nov.[2]).
M. multipunctatus Fbr.
M. fulvicollis Fbr. III — X. Prałkowce, Bryliṅce, Turnica.

M. populi Fbr. IV — XI. Budy Mł., Prałkowce, Kruhel Wk., Bryliṅce.

---

[1]) *Mycetophagus 4-pustulatus* L. a. *luteoater* nov. — posiada plamy tak silnie zwiększone, że przednie dotykają zwężonem przedłużeniem tylnych (fig. 1. b).

[2]) *M. 4-guttatus* Müll. a. *fasciatus* nov. posiada plamy barkowe zlane w jednociągłą przepaskę u nasady skrzydeł.

⌗ *M. p.* a. *tremulae* nov. 1).
⌗ *M. p.* a. *betulae* nov. 2).
Litargus connexus Geoffr.
Typhaea stercorea L.

SPHINDIDAE.

Sphindus dubius Gyll.
Aspidiphorus orbiculatus Gyll.

CISIDAE.

+ *Cis elongatulus* Gyll. Brylińce (w Wyk. Sil. Bor.).
C. comptus Gyll.
C. lineatocribratus Mell. Brylińce.
C. nitidus Hrbst.
C. n. v. *jacquemarti* Mell.
C. n. v. *glabratus* Mell.
C. boleti Scop.
C. setiger Mell.
C. micans Fbr.
C. hispidus Gyll.
C. quadridens Mell.
C. alni Gyll. Prałkowce, Brylińce.
C. bidentulus Ol.
⌗ *C. fissicollis* Mell. Brylińce (1 okaz).
C. bidentulus Rosh. Brylińce.
+ *C. fissicornis* Mell. Turnica (w Wyk. Lith.).
+ *Rhopalodontus fronticornis* Pnz. Brylińce (w Wyk. Sil., Bor.).
R. perforatus Gyll. Brylińce (2 okazy).
+ *Ennearthron wagae* Wańk. Turnica (w Wyk. Lith., Carp.).
E. affine Gyll.
E. cornutum Gyll. Brylińce.
Octotemnus glabriculus Gyll.

---

1) *M. populi* Fbr. a. *tremulae* nov. o plamach silnie rozszerzonych; przednie łączą się ze środkowemi przy szwie grzbietowym (fg. 2. a.).

2) *M. populi* Fbr. a. *betulae* nov. o plamach zredukowanych; plama barkowa drobna, o poziomym tylnym brzegu, średnia w postaci skośnej kreski, tylna prawie niewyróżniona (fg. 2. c.).

COLYDIIDAE.

Colydium elongatum Fbr. V — VIII. Brylińce, Turnica.

Aglenus brunneus Gyll. IV, XI, przedmieście Garbarze i Podwinie.

Ditoma crenata Fbr.

♯ *D. c.* a. *rufipennis* Fbr.

Synchita humeralis Fbr. V — X. park na Zamku, Budy Mł., Brylińce.

♯ *S. h.* v. *separanda* Reitt. z poprz.[1]).

Cicones variegatus Hellw. V, VI. Pikulice, Kruhel Wk., Brylińce, Turnica.

Orthocerus clavicornis L. Kruhel Mł., Pikulice.

Myrmecoxenus subterraneus Chevr. V, IX. Pikulice.

Bothrideres contractus Fbr. V — X. przedm. Popielówka i Podwinie, Bakończyce, Budy Mł., Pikulice.

Cerylon fagi Bris. Prałkowce, Brylińce.

C. histeroides Fbr.

C. ferrugineum Steph.

C. impressum Er. Brylińce, Turnica.

ENDOMYCHIDAE.

Sphaerosoma globosum St.

Mycetaea hirta Mrsh.

+ *Leiestes seminigra* Gyll. II, IV, V, VI. Brylińce, Turnica, (w przerośniętych grzybnią bukach i jodłach) (w Wyk. Carp. or.).

Dapsa denticollis Grm. I — XII. park na Zamku, przedm. Podzamcze i Podwinie, Budy Mł. i Wk., Pikulice, Kruhel Mł. i Wk., Prałkowce.

♯ *D. d.* a. *binotata* nov.[2]).

Lycoperdina succincta L. III — IX. przedm. Lipowica, Szechynie, Hurko.

♯ *L. s.* a. *rubricula* Reitt.

♯ *L. s.* a. *disca* Gerst. pospolitsza od normalnej.

Mycetina cruciata Schall. VI — X. Brylińce, Turnica.

---

[1]) Wobec zastrzeżeń Ganglbauera co do samodzielności *S. separanda* Reitt. traktuję ją jako odmianę (varietas).

[2]) *Dapsa denticollis* Germ. a. *binotata* nov. nie posiada tylnej, wspólnej plamy grzbietowej.

M. c. a. *calabra* Costa. pospolitsza od normalnej.
Endomychus coccineus L.

COCCINELLIDAE.

Subcoccinella 24-punctata L.
S. 24-p. a. *limbata* Moll.
S. 24-p. a. *haemorrhoidalis* Fbr.
Hippodamia 13-punctata L.
H. 13-p. a. *signata* Fald.
+ *H. 13-p.* a. *spissa* Ws. (w Wyk. Sil.).
+ *H. 13-p.* a. *c-nigrum* Ws. (w Wyk. Sil.).
H. 7-maculata Deg.
7-m. a. *continua* Ws.
Adonia variegata Goeze.
A. v. a. *5-maculata* Fbr.
A. v. a. *constellata* Laich.
A. v. a. *carpini* Geoffr.
A. v. a. *neglegta* Ws.
Anisosticta 19-punctata L.
19-p. a. *thoracica* Ws.
Aphidecta obliterata L.
A. o. a. *6-notata* Thb.
A. o. a. *livida* Deg.
Adalia bipunctata L.
+ *A. b.* a. *interpunctata* Haw. (*herbsti* Ws.; w Wyk. Sil.).
A. b. a. *6-pustulata* L.
A. b. a. *4-maculata* Scop.
A. b. a. *semirubra* Ws.
A. b. a. *sublunata* Ws.
Coccinella 7-puntata L.
C. 7-p. a. *floricola* Ws.
C. 7-p. a. *zapluta* Ws.
C. 5-punctata L.
+ *C. 5-p.* a. *simulatrix* Ws. (w Wyk. Sil., Lith.).
C. 10-punctata L.
C. 10-p. a. *6-punctata* L.
C. 10-p. a. *8-punctata* Müll.
C. 10-p. a. *humeralis* Sebal.
C. 10-p. a. *10-pustulata* L.

C. 10-p. a. *scribae* Ws.
C. 14-pustulata L.
+ *14-p.* a. *calligata* Ws. (w Wyk. Sil.).
C. conglobata L.
C. c. a. *gemella* Hrbst.
C. 4-punctata Pont.
C. 4-p. a. *16-punctata* Fbr.
+ *4-p.* a. *nebulosa* Ws. (w Wyk. Sil.).
+ *C. 4-p.* a. *abieticola* Ws. (w Wyk. Sil.).
Micraspis 16-punctata L. a. *12-punctata* L.
Mysia oblongoguttata L.
♯ *M. o.* a. *mixta* Walt.
Anatis ocellata L.
A. o. a. *15-punctata* Deg.
Halyzia 16-guttata L.
Vibidia 12-guttata Poda.
Myrrha 18-guttata L.
♯ *M. 18-g.* a. *ornata* Hrbst.
M. 18-g. a. *silvicola* Ws.
♯ *M. 18-g.* a. *multiguttata* Meier.
Thea 22-guttata L.
T. 22-g. a. *20-punctata* Fbr.
Calvia 10-guttata L.
C. 15-guttata Fbr.
C. 14-guttata L.
♯ *C. 14-g.* a. *scutulata* Ws.
Propylaea 14-punctata L.
♯ *P. 14-p.* a. *12-punctata* Walt.
P. 14-p. a. *tetragonata* Laich.
♯ *P. 14-p. simillima* Westh.
P. 14-p. a. *conglomerata* Fbr.
P. 14-p. a. *perlata* Ws.
+ *P. 14-p.* a. *leopardina* Ws. (w Wyk. Sil.).
P. 14-p. a. *fimbriata* Sulz.
Chilocorus renipustulatus Scriba.
Ch. bipustulatus L.
Exochomus 4-pustulatus L.
♯ *E. 4-p.* a. *distinctus* Brull. (1 okaz).
Platynaspis luteorubra Goeze.

+ *Oxynychus erythrocephalus* Fbr. (w Wyk. Leopolis).
Hyperaspis reppensis Hrbst.
H. campestris Hrbst.
Pullus ferrugatus Moll.
P. haemorrhoidalis Hrbst.
P. auritus Thunb.
P. impexus Muls.
P. suturalis Thunb.
P. s. a. *limbatus* Steph.
P. ater Kug.
Scymnus nigrinus Kug.
S. frontalis Fbr.
S. f. a. *4-pustulatus* Hrbst.
+ *S. f.* a. *suffriani* Ws. (w Wyk. Sil.).
S. apetzi Muls.
S. rubromaculatus Goeze.
Nephus 4-maculatus Hrbst.
N. bipunctatus Kug.
Stethorus punctillum Ws.
Rhizobius litura Fbr.
+ *R. l.* a. *discimacula* Muls. (w Wyk. Sil.).
Coccidula scutellata Hrbst.
+ *C. s.* a. *arquata* Ws. (w Wyk. Sil.).
C. rufa Hrbst.

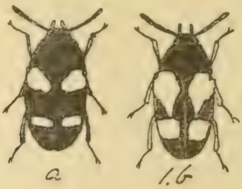

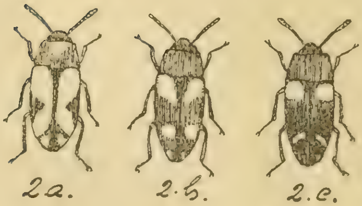

RÉSUMÉ.

Es werden unter den in Przemyśl und Umgebung gefundenen *Clavicorniern* folgende neue Varietäten und Aberrationen unterschieden.

1. *Mycetophagus 4-pustulatus* L. a. *luteoater* nov. die Makeln sehr stark verbreitert, der Fortsatz der Schultermakel berührt die hintere Makel. (fg. 1 b.).

2. *Mycetophagus 4-guttatus* Müll. a. *fasciatus* nov. die Schultermakeln in eine ununterbrochene Basisbinde miteinandergeflossen.

3. *Mycetophagus populi* Fbr. a. *tremulae* nov. die Makeln sehr verbreitert, die Humeralmakel vereinigt sich mit der mittleren neben der Naht. (fg. 2 a.).

4. *Mycetophagus populi* Fbr. a. *betulae* nov. die Makeln stark reduciert, die Humeralmakel klein, mit dem horizontalen hinteren Rande; die mittlere strichförmig; die hintere fast erloschen. (fg. 2 c).

5. *Dapsa denticollis* Grm. a. *bipunctata* nov. die hintere gemeinsame Dorsalmakel fehlt.

6. *Glischrochilus olivieri* Bed. v. *puncticollis* nov. besitzt am Halsschilde 2 punktförmige seitliche Grübchen (unter 34 St. fand ich 4 mit zwei, 1 mit einem einseitigen Grübchen).

7. *Glischrochilus 4-pustulatus* L. a. *turnicus* nov. alle 4 Flecken der Fliegeldecken sind an der Naht X-förmig verbunden; im vorderen Teile der Fliegeldecken bleiben nur Schildchen, Schulterbeulen und 2 Flecken hinter denselben an den Seiten auf gelbem Grunde schwarz.

8. *Rhizophagus depressus* Fbr. a. *umbratus* nov. zeigt dunkelbraune Färbung, Fühler und Beine heller.

9. *Monotoma angusticollis* Gyll. v. *sulcicollis* nov. die Halsschildgrübchen stark nach vorne verlängert, erreichen als bogenförmige Längsfurchen $^3/_4$ der Halsschildlänge.

10. *Cucujus cinnaberinus* Scop. a. *lechicus* nov. Kopf, Schidchen und Halsschild dunkel kirschfärbig, Oberlippe, ein Streifen hinter den Augen und Halseinschnürung schwarz, die letzte im ganzen oder nur an den Seiten, in der Verlängerung des Augenstreifens geschwärzt (unter 67 St. 2 Aberrationen).

NOWE ODMIANY MOTYLI WIĘKSZYCH *(MACROLEPIDOPTERA)*

[NEUE FORMEN DER GROSSSCHMETTERLINGE]

PODALI
L. i M. MASŁOWSCY (Zawiercie).

W pracy niniejszej podajemy nowe odmiany motyli większych *(Macrolepidoptera)*, w liczbie 19, schwytane lub wyhodowane przez nas w okresie czasu między 1914 r. a 1922 r. Przy opisie ich posługiwaliśmy się dziełami: „Die Großschmetterlinge der Erde“ Dr. A. Seitz'a (Pars I, Fauna Palaearctica); „Die Schmetterlinge Europas“ Dr. A. Spuler'a; „Fr. Berge's Schmetterlingsbuch“ Dr. H. Rebla oraz dostępnemi nam czasopismami entomologicznemi.

Liczby w nawiasach wskazują numer porządkowy gatunku w katalogu Dr. O. Staudingera i H. Rebla.

Odmiany te podzielić można na trzy grupy, zależnie od:

A) zmian w rysunku,
B) ubarwieniu tła,
C) różnic co do wielkości.

A) FORMY O ZMIENIONYM RYSUNKU.

a) formy wykazujące zmiany w istniejącym normalnym rysunku.

1. *Euchloë cardimines* L. (69) ab. *reductus* forma nowa (Fig. 1).

„Alarum anticarum verticis macula fasciis albis interrupta“

1 okaz ♂ 15. VII. 1914, złowiony w Taraspie (Dolny Engadin, Kanton Graubünden, Szwajcarja), posiada pomarańczowe pole na wierzchołku skrzydeł przednich mocno przerywane przez białe tło, tak, że tworzą się pomarańczowe i białe podłużne pasy, mało regularne i niejednakowe na obu skrzydłach. Okaz ten posiada ciemne obrzeżenia wierzchołka skrzydeł przednich bardzo silnie rozwinięte i zachodzące w paru miejscach w głąb pomarańczowego tła. Czarna plama środkowa na skrzydłach przednich duża, dochodzą do niej wspomniane pasma pomarańczowe. (Na fotografji nie można dobrze odróżnić pasm pomarańczowych od plam czarnych).

Opisane ubarwienie nadaje okazowi wygląd samicy. Wielkość normalna dla samicy. Jest to prawdopodobnie ogzemplarz hermafrodytyczny, co u tego gatunku często się zdarza, jak podaje Dr. A. Spuler w „Die Schmetterlinge Europas“.

Tab. I.

1.

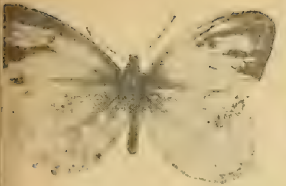
1. E. Cardamines ab. reductus.

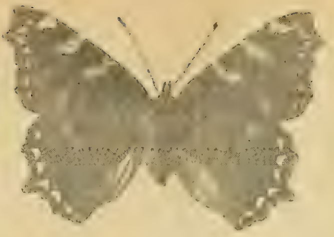
2. V. Urticae ab. fasciata.

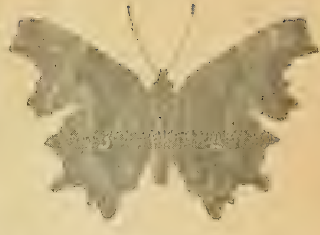
3. P. C-album normal.

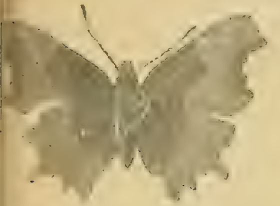
3. ab. i-album

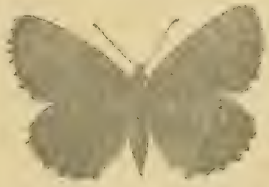
4. M. Dictynna norm.

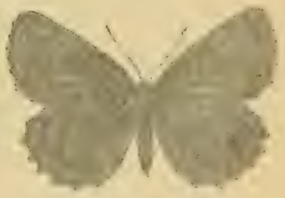
4. ab. confluens.

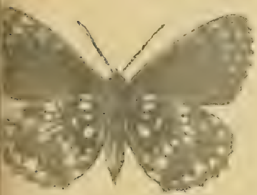
4. M. Dictynna

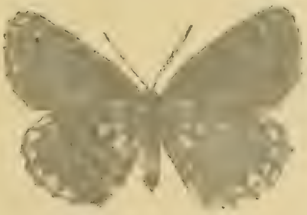
4. ab. confluens.

strony odwrotne.

5. P. Flavicornis ab. confluens.

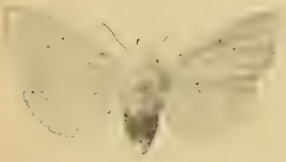
5. Sp. Urticae normal.

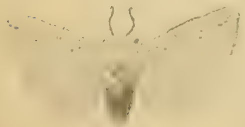
5. ab. anomala.

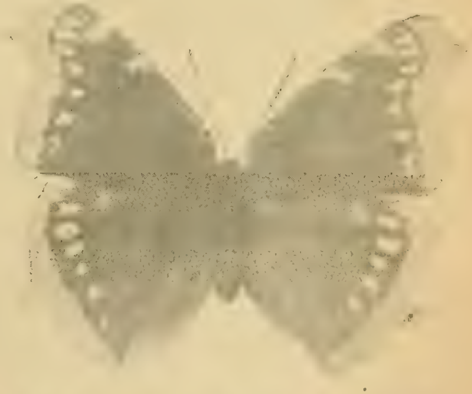
7. V. Antiopa ab. flavomaculata.

2. *Vanessa urticae* L. (157) ab. *fasciata* forma nowa (Fig. 1).

„Marginis brachialis alarum anticarum macula media cum macula marginis interni fascia nigra juncta“.

3 okazy: e l. 1. VII. 1916. Zawiercie (Łazy) i e l. 12. VI. 1921. z Zawiercia (nieco mniej typowe) posiadają dość wyraźnie z sobą połączone: środkową (drugą) czarną plamę brzegu ramiennego skrzydeł przednich, z takąż dużą plamą na brzegu pachowym, co tworzy kształt litery „S“. Połączenie to na spodniej stronie skrzydeł jest bardzo wyraźnie zaznaczone. Pozatem okazy te ubarwione są normalnie (Fotografja na Fig. 2 jest zbyt ciemna).

Forma ta przypomina północną ab. *polaris* Stgr. i górską ab. *ladakensis* Moore z Himalajów, a także japońską ab. *connexa* Bltr. Od pierwszych dwuch form różni się jednak normalnie rozwiniętemi plamkami niebieskiemi na brzegu skrzydeł tylnych, od ab. *connexa* prócz tego — mniejszą intensywnością czarnego ubarwienia. Wielkość normalna.

3. *Polygonia c-album* L. (166) ab. *i-album* forma nowa (Fig. 3).

„Littera „c“ bipartita, litteram „i“ fingens“.

1 ♀ z Kielc i 1 ♀ 12. VIII. 1918. z Zawiercia (mniej wyraźnie) posiadają charakterystyczne dla gatunku, na środku spodu skszydeł tylnych, białe znamię bardziej wyprostowane i przerwane w dolnej swej części, wskutek czego ma ono kształt odwróconej litery „i“. Spód skrzydeł różni się od typowego tem, że jest jednostajnie brunatno-zielonawo-szary. Okaz z Kielc posiada nadto brzeg skrzydeł jaśniej obrzeżony. Wielkość normalna.

4. *Melitaea dictynna* Esp. (195) ab. *confluens* forma nowa (Fig. 4).

„Macularum clararum ordo medius latior in fasciam transversam ambarum alarum confluens. Alarum posticarum pars media superficiei inversae late et obscure transversim fasciata“.

1 okaz ♀ 19. VII. 1918 z Zawiercia, schwytany na mokrej łące w okolicy stacji kolejowej Łazy, ma bardzo charakterystyczny wygląd: na wierzchniej stronie skrzydeł przednich pierwszy zewnętrzny szereg pomarańczowo-żółtych plamek jest mniej więcej normalny i składa się z blisko brzegu skrzydła położonych trójkątnych plam. Następny ich szereg jest oddzielony od pierwszego szerokim ciemnym pasem brunatnego tła i złożony jest z regularnych owalnych plamek. Środkowe pole skrzydeł zajęte jest przez

rząd szerokich na ca 5 mm., podłużnych klinowatych plam, położonych tak blisko jedna od drugiej, że właściwie tworzy się środkiem skrzydeł szeroki żółto-pomarańczowy pas, poprzerywany żyłkami koloru tła. Pole nasadowe prawie normalnie ubarwione, z dwoma dużemi plamami położonemi wzdłuż brzegu ramiennego.

Na skrzydłach tylnych wzdłuż brzegu zewnętrznego biegną znacznie od siebie oddalone dwa szeregi okrągłych małych pomarańczowo-żółtych plamek. Środkiem skrzydeł idzie, podobnie jak i na skrzydłach przednich, pas złożony ze znacznie jednak węższych i bardziej od siebie oddalonych klinowatych plam, które ku dołowi stopniowo zmieniają kształt na okrągły. Pośrodku pola nasadowego znajduje się dość duża pomarańczowo-żółta plama. U normalnie ubarwionych samic trzy wspomniane szeregi plam są na skrzydłach przednich blisko siebie położone, oddzielone niewyraźnemi ciemnemi smugami. Szereg środkowy nigdy nie jest tak szerokim, jak u opisywanego okazu. Na skrzydłach tylnych normalne okazy mają trzy szeregi (z tych wewnętrzny niecałkowity) drobnych, blisko siebie biegnących plamek. Plama nasadowa zwykle niewyraźna lub mała.

Niezmiernie ciekawy jest spód tylnej pary skrzydeł omawianej aberacji: trzy jasne plamy przy nasadzie, duże, żółtawe, oddzielone od siebie tylko żyłkami, czwarta górna wąska. Środkowa plama zlana jest z piątą boczną, stojącą u okazów typowych pośrodku skrzydła oddzielnie, czego ślad pozostał w formie czarnej plamki. Rdzawo-brunatne tło nasadowe występuje tu tylko jako obrzeżenie wspomnianych jasnych plam od strony nasady i nazewnątrz w środku. Miejsce normalnej żółtawej przepaski środkowej zajmuje szeroki pas, składający się z przylegających do siebie podłużnych wrzecionowatych plam w trzech czwartych częściach szaro-żółtawo przyprószonych, nazewnątrz zakończonych czarno-brunatno. Poza szeregiem plam opisanych występuje wąskim paskiem, podobnie jak i u normalnych okazów żółte tło, od zewnątrz rdzawo obrzeżone, ustępujące charakterystycznemu dla *Mel. dictynna* Esp. zewnętrznemu pasowi rdzawo-brunatnemu, otaczającemu szereg przybrzeżnych, półksiężycowatych białawych plam. Pas ten jest z obu stron czarniawo obrzeżony, silniej nazewnątrz. W części górnej tego pasa trzy pierwsze komórki mają ochrowo-żółte tło. Na pasie, w jego jaśniejszej wewnętrznej części znajdują się, po jednej w każdej komórce, czarniawe, jaśniej od wewnątrz oznaczone plamki, podobnie jak u normalnych okazów. Wzdłuż brzegu całego skrzydła biegnie typowa dla gatunku podwójna żółtawo-brunatna linja. Spód skrzydeł przednich mniej więcej normalnie ubarwiony. Ciemne obrzeżenie szeregu żółtawo-białych trójkątnych plam przybrzeżnych szersze i wyraźniejsze.

Okaz ten jest większy od normalnych i mierzy do jedenastu milimetrów długości skrzydła przedniego.

Zaznaczyć także należy, że lato 1918 roku było ogromnie obfite w opady atmosferyczne a więc wilgotne. (Podane fotografje są mało wyraźne).

5. *Polyploca flavicornis* L. (2852) ab. *confluens* forma nowa (Fig. 5).

„Alarum anticarum maculae in unam oblongam confluentes“.

Ma plamki: nerkową i czopową zlane w jedną podłużną plamę. Pozatem ubarwienie normalne. Nierzadka forma, e l. 4. i 5. III. 1916 Zawiercie.

b) Formy o nadliczbowych elementach rysunku.

6. *Spilosoma urticae* Esp. (4161) ab. *anomala* forma nowa (Fig. 6).

„Alarum anticarum angulus verticis ordine nigrorum punctorum bipartitus“.

Posiada rząd drobnych czarnych przecinkowatych plamek, ciągnący się ukośnie środkiem wierzchołka skrzydła przedniego, charakterystyczny dla *Spil. menthastri* Esp., przez co opisywany okaz zbliża się do tego gatunku. Wspomnianą aberację odróżnić jednak łatwo można od *Spil. menthastri* Esp. po znacznie węższych skrzydłach i mniej licznych czarnych plamkach lub też zupełnym ich braku na powierzchni skrzydeł przednich. 2 ♂ e l. 4. II. 1921. Warszawa.

7. *Vanessa antiopa* L. (162) ab. *flavomaculata* forma nowa (Fig. 7).

„Alarum posticarum pars superior macula flava additicia“.

1 ♀ e l. 1. VII. 1916 Zawiercie posiada na brunatnym górnym brzegu skrzydeł tylnych, obok pierwszej błękitnej, dość wyraźną żółtą plamę. Plama ta jest z tego względu bardzo ciekawą, że odpowiada co do położenia charakterystycznej żółtej lub białawo-żółtej plamie rusałek z grupy *Van. polychloros* L., *urticae* L. i *l-album* Esp., co rzuca światło na bliskie pokrewieństwo ga-

Tab. II.

2.

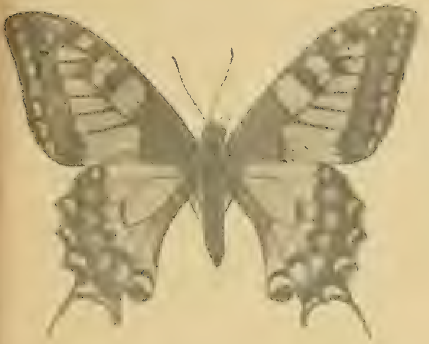

8. P. Machaon
ab. incompletus.

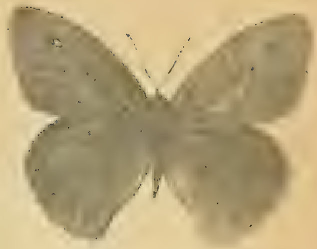

9. E. Lycaon norm.

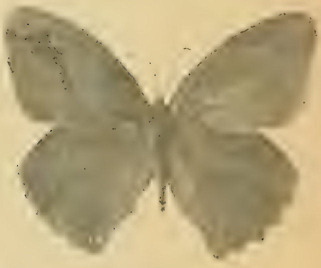

9. ab. caecus.

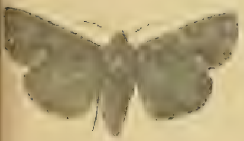

Ac.Rumicis norm.

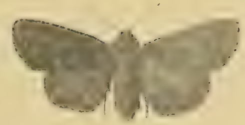

10. ab. Pruefferi.

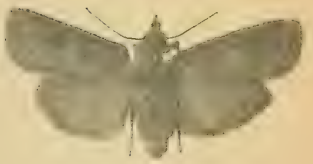

11. Agr. Corticea normal.

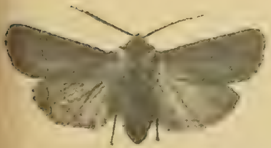

11 ab. unimaculata

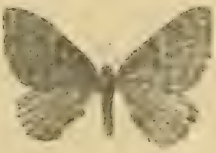

12. E. Undulata
ab. medioalba.

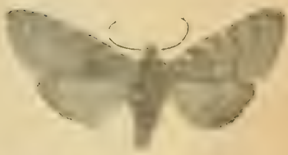

13. P. Flavicornis
ab. obsoleta.

tunków i na pierwotne elementy rysunku, w formowaniu się gatunku *Van. antiopa* L., który powstał prawdopodobnie później od wymienionych.

c) Formy, u których brak normalnych elementów rysunku.

8. *Papilio machaon* L. (1) ab. *incompletus* forma nova (Fig. 8).

„Alarum posticarum marginis externi macula semilunaria superior nulla“.

1 okaz ♂ e l. 1. XII. 21. nie posiada pierwszej górnej żółtej plamki półksiężycowatej na brzegu górnym wierzchu skrzydeł tylnych. Plam tych, licząc od wydłużonego ogonka w górę u normalnych okazów jest 4, opisywany zaś osobnik posiada ich tylko 3.

9. *Epinephele lycaon* Rott. (405) ab. *caeca* forma nowa (Fig. 9).

„Alarum anticarum verticis macula nulla“.

1 ♂ 17. VII. 1921 Pilica (Czarny Las) nie posiada czarnego oczka na wierzchołku skrzydeł przednich. Oczka te są widoczne tylko na spodniej stronie skrzydeł.

10. *Acronicta rumicis* L. (1102) ab. *prüfferi* forma nowa (Fig. 10).

„Alae obscuratae, macula alba obsoleta“.

Kilka naszych okazów (e l. 11. 13. 16. 20 i 22. VII. 1922., 4. X. 1922. Zawiercie) nie posiada charakterystycznej białej plamki w dolnym kącie zewnętrznym skrzydeł przednich a raczej jest ona koloru tła, tak że jej nie znać. Okazy te są ciemniej ubarwione od normalnych, pozatem rysunek bez zmiany. Dr. A. Seitz wspomina o podobnych okazach z Chin i Japonji, znacznie jednak większych i ma je za ab. *salicis* Curt., dla której charakterystyczną jest jednak właśnie obecność wspomnianej białej plamki na zaciemnionem tle, co skłania nas do oznaczenia opisywanej przez nas formy jako ab. *prüfferi;* dr. Jan Prüffer bowiem wspomina o podobnej formie w „Sprawozdaniu Komisji Fizjograficznej“ za rok 1917, tom 52 str. 36 (Kraków 1918), ale nowej tej aberacji nie określa nazwą.

11. *Agrotis corticea* Hübner. (1396) ab. *unimaculata* forma nowa (Fig. 11).

„Alae unicoloriter obscuratae macula reniformis unica“.

1 okaz ♂ 30. VI. 1922 Zawiercie ma brunatne tło skrzydeł przednich tak silnie ciemno przyprószone, że brzegi ramienny

i zewnętrzny skrzydeł przednich wydają się zupełnie ściemnione. Okaz ten posiada tylko plamkę nerkową, natomiast brak mu zupełnie czopowej oraz charakterystycznej dla *Agr. corticea* Hübn. podłużnej plamki w formie pętliczki, znajdującej się u typowych okazów w pobliżu nasady, poniżej plamek nerkowej i czopowej. Rysunek poprzecznych zygzakowatych pręg w zupełnym zaniku. Brak wspomnianych zasadniczych elementów odróżnia opisywaną formę bardzo wyraźnie od aberacji o ciemnem przyprószeniu, jak: ab. *obsoleta-fusca* Tutt. *irrorata-fusca* Tutt. i *subfusca* Haw. Podobny okaz samicy 8. VII. 1922 z Zawiercia posiada jednak ślady pręg poprzecznych, których u poprzedniego okazu brak zupełnie. Również tylko plama nerkowa wyraźna.

12. *Eucosmia undulata* L. (3270) ab. *medioalba* forma nowa (Fig. 12).

„Alarum anticarum fascia transversa in parte media lata et albescens“.

1 okaz ♂ 14. VI. 1921 z Zawiercia (Kądzielów) posiada pośrodku skrzydeł przednich kremową (koloru tła) dość szeroką, przy brzegu ramiennym przepaskę, zwężającą się w miarę posuwania ku brzegowi dolnemu. Przepaska ta powstała wskutek zaniku kilku linji falistych i jest z obu stron, zwłaszcza w górnej części, ciemniej obrzeżona.

13. *Polyploca flavicornis* L. (2852) ab. *obsoleta* forma nowa (Fig. 13).

„Alae anticae maculis obsolescentibus“.

Odznacza się prawie zupełnym zanikiem plam: nerkowej i czopowej, które mają jedynie kontury ciemniej naznaczone, barwą zaś zlewają się z tłem. 1 okaz 16. III. 1920 Zawiercie (Cerefisko).

B) FORMY O ZMIENIONEM TLE.

14. *Coenonympha iphis* Schiff. (427) ab. *effeminata* forma nowa (Fig. 14).

„Mas colore feminam imitans“.

1 ♂ 2. VII. 1918 z Zawiercia (Skałka) posiada wybitnie żółtawo-popielate ubarwienie skrzydeł, co przypomina ♀. Ubarwienie to jest jednak jednostajniejsze niż u samicy i nie posiada zaciemnionego brzegu zewnętrznego skrzydeł przednich.

15. *Arctia hebe* L. (4215) ab. *semialba* forma nowa (Fig. 15).

„Alae posticae colore albo; solum basi rosea“.

2 ♂ e l. V. 1916 z Kielc mają tło skrzydeł tylnych wybitnie biało-żółtawe. Jedynie nasada i brzeg pachowy skrzydeł są blado- czerwone, (na fig. 15. barwa ta odznacza się ciemniej). Wogóle samce tego gatunku okazują skłonność do tej aberacji i czerwone

Tab. III.

3.

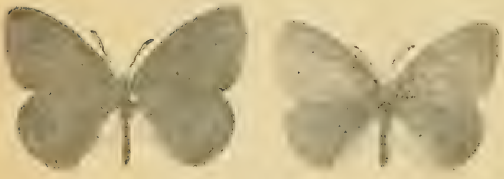

14. C. iphis norm. ab. effeminatus.

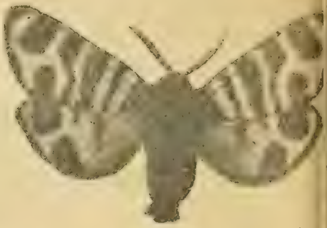

15. Ar Hebe ab. semialba

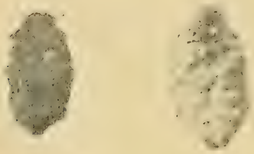

Or. Gonostigma 16. ab. flava.
normal.

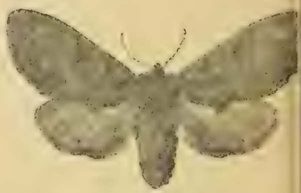

17. N. Ziczac ab. tristis.

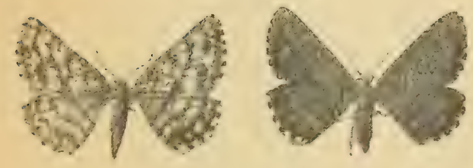

E. Atomaria. 18. ab. brunnea.
normal.

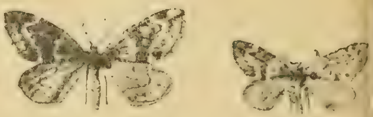

L. Juniperata. 19. ab. minor
normal.

zabarwienie skrzydeł nigdy nie jest tak intenzywne jak to ma miejsce u samic. Dr. A. Spuler wspomina również o albiniźmie u *A. hebe* L., lecz odmian bliżej nie opisuje.

16. *Orgyia gonostigma* F. (884) ab. *flavescens* forma nowa (Fig. 16).

„Femina colore albido — flavescente".

1 ♀ e l. z Kielc i 1 ♀ e l. 5. 1920 z Warszawy (Czarna Struga) są jasno-ochrowo-żółte, zamiast być jak zwykle ciemnoszare. Dr. A. Seitz i dr. A. Spuler wspominają bez bliższego określenia o możliwości podobnego ubarwienia w ogólnym opisie gatunku.

17. *Notodonta ziczac* L. (815) ab. *tristis* forma nowa (Fig. 17).

„Alae colore uniformi-obscuriore".

1 ♀ e l. 1915 z Zawiercia posiada wybitnie ściemnione, jednostajnie ciemno-brunatne tło skrzydeł przednich. Wszystkie elementy rysunków w prawie zupełnym zaniku lub bardzo mało wyraźne. Mocno zaznaczony jest tylko czarny środkowy półksiężyc — znamię tego gatunku.

18. *Ematurga atomaria* L. (4000) ab. *brunnea* forma nowa (Fig. 18).

„Femina colore fusco mari similis".

1 ♀ e l. 13. VII. 1917. z Zawiercia (Kądzielów) posiada wybitne ciemno-brunatne ubarwienie z szaro-żółtawem przyprószeniem z wyjątkiem brzegów obu par skrzydeł, całkowicie ciemno-brunatnych. Obrzeżenie to widoczne jest również od spodu. Podobny okaz ♀, lecz nieco jaśniejszy, bardziej żółtawo-szaro przyprószony, wyhodowany został z poczwarki dn. 16. VII. 1918.

C) FORMY O WZROŚCIE MNIEJSZYM, NIŻ NORMALNY:

19. *Larentia juniperata* L. (3310) ab. *minor* forma nowa (Fig. 19).

„Minor, colore pallidiore".

2 okazy ♀ 3. X. 1921. z Zawiercia (Góra Blanowska) są słabiej rysowane i znacznie mniejsze od normalnych, mierzą bowiem do 8 mm. długości brzegu ramiennego skrzydła przedniego, podczas gdy u normalnych sięga on 11 mm. Podana przez dr. A. Seitza

forma *scotica* B. White ma być ciemniejsza i silnie rysowana, co nie odpowiada opisywanej odmianie.

RÉSUMÉ.

Die Verfasser geben im ganzen 19 neue Formen europäischer Macrolepidopteren bekannt:

A) Die Formen mit verändeter Zeichnung.

1. *Euchloë cardamines* L. ab. *fasciata* f. nova.

Orange Apicalfleck durch weissen Striemen geteilt.

2. *Vanessa urticae* L. ab. *fasciata* f. nova.

Mittlerer schwarzer Vorderrandsfleck mit Innenrandsfleck verbunden.

3. *Polygonia c-album* L. ab. *i-album* f. nova.

Das „c". Zeichen — „i" förmig.

4. *Melitaea dictynna* Esp. ab. *confluens* f. nova.

Die mittlere Fleckenreihe erweitert, in einen Querstreifen zusammengeflossen. Die Hfluseite mit einem breiten dunklen mittleren Streifen.

5. *Polyploca flavicornis* L. ab. *confluens* f. nova.

Die beiden Makeln miteinander verbunden.

6. *Spilosoma urticae* Esp. ab. *anomala* f. nova.

Der Apicalteil der Vfl. durch eine kurze schräge schwarze Punktreihe geteilt (wie bei *Spilosoma menthastri* Esp.).

7. *Vanessa antiopa* L. ab. *flavomaculata* f. nova.

Im Vorderrand der Hfloseite ein gelber Fleck an derselben Stelle wie bei Vanessen der *polychloros*- und *l-album*-Reihe, was die nahe Verwandtschaft der vorgeführten Arten und ihre Urzeichnungselemente beweisen kann.

8. *Papilio machaon* L. ab. *incompletus* f. nova.

Fehlt der erste obere gelbe Mondlfeck der Hfloseite.

9. *Epinephele lycaon* Rott. ab. *caeca* f. nova.

Ohne schwarze Apicalaugen der Vfloseite.

10. *Acronicta rumicis* L. ab. *prüfferi* f. nova.

Vfloseite verdunkelt, ohne den weissen Innenrandsfleck.

11. *Agrotis corticea* Hübner ab. *unimaculata* f. nova.

Vfloseite nicht dunkel gesprenkelt, nur mit einer Makel.

12) *Eucosmia undulata* L. ab. *medioalba* f. nova.

Die Vfloseite durch breite (in ihrem oberen Teile erweiterte) helle Mbinde geteilt.

13. *Polyploca flavicornis* L. ab. *obsoleta* f. nova.
Die beiden Makeln fast ganz verloschen.

B) Formen mit veränderter Grundfarbe.

14. *Coenonympha iphis* Schiff. ab. *effeminata* f. nova.
Das Männchen wie das Weibchen hell gefärbt.

15. *Arctia hebe* L. ab. *semialba* f. nova.
Die Hfl. weisslichgelb, nur im Basalteile rosenrot angeflogen.

16. *Orgyia gonostigma* F. ab. *flavencens* f. nova.
Das Weibchen gelb, statt grauschwarz.

17. *Notodonta ziczac* L. ab. *tristis* f. nova.
Die Vfl. fast zeichnungslos braun, nur mit schwarzen Mondzeichen.

18. *Ematurga atomaria* L. ab. *brunnea* f. nova.
Die Grundfarbe des Weibchens wie bei Männchen dunkelbraun.

C) Verkleinerte Formen.

19. *Larentia juniperata* L. ab. *minor* f. nova.
Sehr klein, die Zeichnung erloschen.

FAUNA OWADÓW OKOLIC LWOWA

[LES INSECTES DES ENVIRONS DE LWÓW]

I.

PLUSKWIAKI RÓŻNOSKRZYDŁE WODNE

(RHYNCHOTA-HETEROPTERA-AQUATILIA)

PODAŁ

ADAM KRASUCKI.

Fauna Pluskwiaków wodnych okolic Lwowa, jest bardzo bogata w gatunki, z wyjątkiem bowiem: *Hebrus ruficeps, Hygrotrechus najas, Gerris gibbifer, Velia rivulorum, Corixa affinis* i *Arctocorisa hellensi*, wszystkie poznane dotychczas na obszarze Małopolski, Królestwa i Wielkopolski, znalezione zostały koło Lwowa. Z rzadszych i mało u nas poznanych na szczególną uwagę zasługują: *Cymatia bonsdorffi, Glaenocorisa cavifrons, Callicorixa concinna, Arctocorisa scotti, Corixa dentipes, Notonecta lutea, Hydrometra gracilenta i Mesovelia furcata.* Z tych, *Notonecta lutea,* a szczególnie *Glaenocorisa cavifrons* są gatunkami typowo północnemi, zaś *Arctocorisa scotti*, *Corixa dentipes*, *Callicorixa concinna* i *Cymatia bonsdorffi* znane są przeważnie z Europy północnej i środkowej, Syberji, Rosji środkowej, rzadziej z okolic południowych. *N. lutea*, *G. cavifrons*, *C. concinna* i *C. bonsdorffi* znalezione zostały wyłącznie w okolicach Szkła t. j. na południowo-zachodnich stokach Roztocza. Prócz tego charakterystycznemi dla tychże stoków są *Arctocorisa scotti* i *fossarum* (gatunek również znany głównie z Europy północnej i środkowej), w przeważnej ilości lub niemal wyłącznie tu poławiane. Tak wybitnie północnej fauny nie znalazłem pozatem nigdzie w okolicach Lwowa. Skrzętne poszukiwania na brzegach Roztocza dostarczyłyby zapewne jeszcze wielu interesujących faktów, przyczyniających się do poznania zoogeografji krajowej.

Fam. HEBRIDAE.

Hebrus pusillus Fall.: Janów (na piaszczystym brzegu stawu, najczęściej między resztkami roślinnemi, wyrzuconemi przez wodę, w miejscach wilgotnych), 15. VII. 916. Potok Tereszka ob. Szkła (na piaszczystym brzegu), 3. VIII. 916. Kleparów-Biłohorszcze, 29. V. 914. Lwów-Hołosko Małe, 12. VI. 916. Lubień Mały (las Płoska, lejki gipsowe), 25. V. 922. Koguty ob. Szkła (jeziorka), 6. VII. 917. Hołosko ob. Lwowa. 1. V. Zniesienie ob. Lwowa 21. IX. Najliczniej w stawie janowskim.

Fam. MESOVELIIDAE.

Mesovelia furcata Mls.: Drozdowice ob. Gródka Jag. (staw) 11. VI. 916. Koguty ob. Szkła (jeziorka), 6. VII. 917. Dublany (staw na wschód od Szkoły Rolniczej), 10. VIII. 922, dojrzałe i larwy. Lubień Mały (las Płoska, lejki gipsowe), 25. V. 922, 4 larwy.

Fam. HYDROMETRIDAE.

Hydrometra stagnorum L.: Janów (staw), 17. VII. 917. Lwów (stawek na Snopkowie ob. Szkoły Przemysłowej), 28. III. 915, 4. IV. i 7. VII. 916. Zniesienie 21. IX. Snopków 28. IX, 15. V. Najliczniej w stawku na Snopkowie.

H. gracilenta Horv.: Janów (staw), 17. VII. 917. Lubień Mały (las Płoska, lejki gipsowe), 25. V. 922.

Fam. GERRIDAE.

Limnoporus rufoscutellatus Latr.: Lwów, Sokolniki, Dublany, Janów, Mszana, Bartatów, Koguty ob. Szkła. W bardzo wielkiej ilości w Dublanach na torfowiskach, w rowach powstałych przy kopaniu torfu, niezarośniętych, o dnie czarniawo-rdzawem, głębokość wody (przejrzystej) kilka do kilkanaście cm.

Hygrotrechus paludum F.: Janów (staw), 25. VIII. 916, 17. VII. 917. Strychowalec (staw), 2. IX. 917.

Gerris costae H. S.: Lwów (stawki na Francówce), 21. III. 916. Lwów (potok na Wulce), 5. VI. 915. Wodniki ob. Starego Sioła (rowy i potok), 14. IV. 918. Czyszki ob. Winnik (potok „Maruńka“) 10. VII. 918. Hołosko W., Zniesienie 27. V, 11. VI. Krzywczyce, 21. IV. i 9. VI. 916. Lwów, (stawek ob. Szkoły Przemysłowej) IV. 916.

G. thoracicus Schumm.: Dość pospolity w okolicach Lwowa.

G. asper Fieb.: Kulparków (potok), 1. IV. 916. Brzuchowice (potok wśród łąk), 17. VIII. 916. Borek Makowiniec między Zapytowem a Jaryczowem (kałużę i potok), 3. IV. 918.

G. lacustris L.: Wszędzie bardzo pospolity.

G. odontogaster Zett.: Wszędzie pospolity. W okolicy Szkła ob. miejscowości „Koguty“ znajduje się jeziorko w lesie w zagłębieniu kształtu lejkowatego, oddalone o kilkadziesiąt metrów od dwu innych jeziorek położonych na skraju lasu. W tych ostatnich złowione zostały rozmaite gatunki wioślaków oraz innych wodnych pluskwiaków. W jeziorku zaś znajdującem się w lesie mimo bardzo szczegółowych poszukiwań nie znalazł się ani jeden z żyjących w wodzie gatunków, natomiast uderzającą była wielka obfitość chrząszczy. — Na powierzchni wody snuły się całe roje nartników *(Gerridae)* a kilkunastokrotne zarzucanie sieci dawało w rezultacie zawsze tylko jeden gatunek, *Gerris odontogaster*. Jeziorko to służyć może jako jeden z ciekawych przykładów przystosowania się jednego tylko gatunku do danego zbiornika.

G. argentatus Schumm.: Kleparów ob. Lwowa (staw Barana), 10. IX. 916. Hodowica (staw), 25. IV. 916. Sokolniki (staw Na Grobli), 2. IV. 916, 23. VII. 918. Mszana-Bartatów (doły lejkowate w lesie), 29. IX. 916. Janów (staw), 17. VII. 917. Dublany (staw na torfach), 21. IX. 916. Koguty (jeziora), 5. 6. VII. Najliczniej w Sokolnikach.

Fam. VELIIDAE.

Microvelia reticulata Burm.: W okolicach Lwowa dość pospolita.

Velia currens F.: Wszędzie pospolita.

Fam. NAUCORIDAE.

Naucoris cimicoides L.: Wszędzie pospolita. W wielkiej bardzo ilości w stawie na torfach w Dublanach.

Fam. NEPIDAE.

Nepa cinerea L.: Wszędzie pospolita.

Ranatra linearis L.: Wszędzie dość pospolita.

Fam. NOTONECTIDAE.

Plea minutissima Füssl.: Wszędzie dość pospolita.

Notonecta glauca L.: Wszędzie bardzo pospolita.

Notonecta lutea Müll.: Koguty ob. Szkła (jeziora), 4, 23. VIII, 5. VII. 916, 917.

Fam. CORIXIDAE.

Corixa geoffroyi Leach.: Wszędzie dość pospolita.

Corixa dentipes Thms.: Lwów (stawki na Wulce), 1, 5. IX. 916. Lwów (potok na Wulce), 26. III. 916. Kleparów (staw Barana), 10. IX. 916. Hołosko W. (staw przydrożny we wsi), 25. III. 916. Bartatów (jeziorko), 29. IX. 916. Stawczany (rzeka Stawczanka), 29. IX. 916. Wyżyska ob. Szkła (jezioro Siwa Woda), 13. VIII. 916.

Arctocorisa hieroglyphica Duf.: Wszędzie dość pospolita.

A. sahlbergi Fieb.: Wszędzie dość pospolita.

A. linnei Fieb.: Wszędzie dość pospolita.

A. limitata Fieb.: Wszędzie pospolita.

A. semistriata Fieb.: Wszędzie pospolita.

A. striata Fieb.: Wszędzie pospolita.

A. falleni Fieb.: Wszędzie pospolita.

A. distincta Fieb.: Nawarja (staw), 6. VIII. 917. Strychowalec (staw), 21. IX. 916. Mszana-Bartatów (kałuże przydrożne), 29. IX. 916. Janów (staw i kałuże), 25. VIII. 916, 17. VII. 917. Hołosko M. (stawki), 4. IX. 916. Koguty ob. Szkła (jeziora),

4. VIII. 916, 5, 6. VII. 917. Stenie ob. Szkła (jezioro Krzywe), 28. V. 917.

A. moesta Fieb.: Mszana-Bartatów (doły lejkowate w lesie i kałuże przydrożne), 29. IX. 916. Bartatów (jeziorko), 29. IX. 916. Lwów (Francówka), 6. IV. 917. Stawczany (rzeka Stawczanka), 29. IX. 916. Zielów-Brzuchowice (stawki), 13. VIII. 918. Brzuchowice (potok wśród łąk moczarzystych, porośniętych przez *Sphagnum* i *Drosera*), 17. VIII. 916. Koguty ob. Szkła, 4, 24. VIII. 916, 5. VII. 917. Jeziora Bezodnia górna i dolna ob. Szkła, 28. V. 917. Wyżyska ob. Szkła (potok ob. Siwej Wody), VIII. 916,

A. fossarum Leach.: W okolicach Lwowa dość pospolita.

A. scotti Dgl. Sc.: Koguty ob. Szkła (jeziora), 4, 23, 24. VIII. 916, 5, 6. VII. 917. Mszana-Bartatów (bajury przydrożne) 29. IX. Zielów-Brzuchowice 13. VIII.

A. fabricii Fieb.: Wszędzie w potokach pospolita.

Callicorixa praeusta Fieb.: Lwów (stawki obok gipsołomu Franca i na Wulce), 10. IX. 916. Dublany (staw ob. Szkoły Rolniczej), 21. IX. 916. Wyżyska ob. Szkła (Siwa Woda), 3, 12, 13, 22, 23. VIII. 916, bardzo licznie. Jezioro Krzywe w Steni ob. Szkła, 28. V. 917.

C. concinna Fieb.: Wyżyska ob. Szkła (Siwa Woda), 12, 13, 22. VIII. 922, 3 ok. Gatunek rzadki.

Glaenocorisa cavifrons Thms.: Koguty ob. Szkła (jeziora), 23. VIII. 1916, 1 ♂. Gatunek północny, u nas rzadki.

Cymatia bonsdorfi C. Shlb.: Koguty ob. Szkła (jeziora) 5. VII. 1917, 1 ♂. Gatunek u nas rzadki.

C. coleoptrata F.: Sokolniki, Drozdowice ob. Gródka Jag., Bartatów, Stawczany, Dublany, Koguty ob. Szkła.

Micronecta minutissima L., Dolina Zboiska ob. Lwowa (jeziorko, brzeg piaszczysty), 11. VII. 916. Janów (na brzegu piaszczystym stawu między *Scirpus*), 7. VII. 916, 19. VII. 917. Szkło (stawek ob. Tartaku), 3. VIII. 916. Strychowalec ob. Lwowa (na piaszczystym brzegu stawu), 18. VII. 918.

ZUSAMMENFASSUNG.

In der Umgebung von Lemberg ist die aquatile Rhynchotenfauna ziemlich sehr artenreich. Mit Ausnahme von *Hebrus ruficeps*, *Gerris gibbifer*, *Hygrotrechus najas*, *Velia rivulorum*, *Corixa affinis*

und *Arctocorisa hellensi*, sind alle, in Kleinpolen, Königreich und Provinz Posen bekannte Arten, gefunden worden. Von den seltenеren und wenig in Polen bekannten Arten sind *Cymatia bonsdorffi, Glaenocorisa cavifrons, Callicorixa concinna, Arctocorisa scotti, Corixa dentipes, Notonecta lutea, Hydrometra gracilenta* und *Mesovelia furcata* hervorzuheben. *C. bonsdorffi, G. cavifrons, Callicorixa concinna* und *Notonecta lutea* wurden ausschliesslich in Umgebung von Szkło, an südwestlichen Abhängen der Roztocze-Hügel gefunden. Ausserdem charakteristisch für diese Abhänge sind *scotti* und *fossarum*, in überwiegender Menge oder fast ausschliesslich hier gesammelt. Da *N. lutea* und besonders *G. cavifrons* nördliche Arten sind, also als glaziale Relikte betrachtet werden müssen, da ferner *C. bonsdorffi, C. concinna, A. scotti* und *fossarum* mehr in nord- und mittel-paläarktischen Regionen, dagegen seltener im Süden zu finden sind, so haben demzufolge die Roztocze-Hügel einen ausgeprägten nördlichen Charakter und es ist zu erwarten, dass gründliche Forschungen dieser Gegenden, von Lemberg nordwestlich durch Rawa-Ruska, Zamość (*N. lutea* von Tennenbaum gefunden) bis Lublin und weiter, uns noch mehrere interessante Befunde liefern werden.

II.

OTIORRHYNCHUS (Col.)

PODAŁ

K. SMULIKOWSKI.

O. multipunctatus F. (W zestawieniu A. M. Łomnickiego: „Fauna Lwowa i okolicy“ *irritans*, Hrbst). W całej okolicy Lwowa pospolity w lasach liściastych; na polankach leśnych, zrębach lasów. Szczególnie licznie spotykałem go na młodych kilkoletnich brzózkach w miesiącu maju i czerwcu. Zniesienie, Krzywczyce, Lesienice, Pohulanka, Mayerówka, Pasieki, Kopiatyn k. Dawidowa, Hołosko.

O. raucus F. wraz z odmianą a. *fulvus* F., u której nogi są czerwone. Odmiana ta mojem zdaniem bez większego znaczenia, gdyż prawie wszystkie przezemnie łapane okazy, a zwłaszcza

świeżo wylęgłe, miały nogi brunatnawo-czerwone. Należy do najpospolitszych gatunków, zarówno w obrębie samego miasta w ogrodach prywatnych, Zamek, Park Stryjski jak i w okolicy; Krzywczyce, Zniesienie, Pohulanka, Hołosko i t. d.

Spotyka się go przez cały rok w lasach, zagajnikach, ogrodach, wśród mchu, liści opadłych, korzeni traw i ziół, pod kamieniami, rzadziej na roślinach nizkich. Z powodu przyziemnego trybu życia bardzo często jest zawalany gliną.

Nowym dla okolic Lwowa jest górski, karpacki gatunek:

O. scaber L. Znalazłem go w jednym egzemplarzu 23. V. 1920, w Janowie koło Lwowa, przesiewając mech w wysokopiennym świerkowym lesie za Królewską Górą. Nasuwa się przypuszczenie, że pospolity ten gatunek górski został tu zawleczony z sadzonkami świerkowęmi z Karpat. Z drugiej stony możliwem jest także, że jest on jednym z tubylczych przedstawicieli fauny górskiej Roztocza.

Nowym dla miasta i okolicy jest okazały:

O. sulcatus F. znany dotychczas na ziemiach Polskich z zachodnich kresów Rzeczypospolitej, z Mazowsza i Wielkopolski. Przed kilku laty znalazłem jeden okaz w Krzywczycach, a 28. IX. 1919 we Lwowie, na ulicy Kurkowej koło ogrodu Dzieduszyckich. Możnaby przypuszczać, że został on zawleczony z zachodu z roślinami ogrodowemi, jednakże fakt znalezienia go w szczerem polu w Krzywczycach czyni to przypuszczenie wysoce nieprawdopodobnem.

Zupełną nowością jest gatunek, opisany przezemnie w Polsk. Piśmie Ent. T. I. z. 1.:

O. kotulae Smulik. z Janowa.

O. pinastri Hrbst. Zbierany przez prof. M. Łomnickiego i J. Łomnickiego w maju w samem mieście po murach, parkanach i w całej okolicy po trawnikach i pod kamieniami. O ile mi wiadomo nie znaleziono od jakich 20 lat ani jednego okazu, co wskazuje na znaczną rzadkość tego gatunku. Rozmieszczenie geograficzne: Wschodnie Alpy do Bośni. Z ziem Polskich znany jest jedynie ze Lwowa. Istnienie tego rodzaju wyspy lwowskiej jest zagadkowe.

O. fullo Schrnk. Dotychczas tylko 1 okaz został znaleziony w okolicy najbliższej Lwowa, na Pohulance 27 maja. Należy stąd wnosić, że gatunek ten, rozpowszechniony na Podolu, we Lwowie znajduje się bardzo rzadko.

O. coarctatus Stierl. Znajdywany w mieście i okolicy dość rzadko. W kilku jednakże miejscach w obrębie samego miasta np. w ogrodzie przy ul. Teatyńskiej 11, Piekarskiej 50 występuje w pokaźnych ilościach.

W okolicach Lwowa był tylko pojedyńczo znajdywany na Zniesieniu, Wysokim Zamku, w Stradczu pod Janowem. Żeruje na rozmaitych krzewach, na lilaku, młodych klonach, agreście, jaśminie, róży i t. p. Dzień przepędza zazwyczaj w ukryciu na ziemi wśród korzeni, liści opadłych, pod drobnemi grudkami gliny i t. p. Możliwe, że jego rzadkość należy przypisać ukrytemu trybowi życia. Pojawia się od maja do października.

O. rotundatus Sieb. Dość pospolity w samem mieście i w najbliższej okolicy. Miejscami występuje wprost masowo. Ogród botaniczny, Wysoki Zamek, Zniesienie, Mayerówka, Wulka, Hołosko. Objada listki młodych krzewów, lilaku, klonu, jesionu, róży, głogu, maliny i t. p. Żeruje głównie pod wieczór, dzień zaś spędza ukryty przy ziemi w mchu, opadłych liściach wśród kłączów i korzeni i t. p. Łowić go można przez cały rok, najliczniej jednak występuje z końcem maja i z początkiem czerwca.

O. ovatus L. Najpospolitszy ze wszystkich, zarówno w samem mieście, jak i wszędzie w całej okolicy. W lasach, ogrodach, po polach, pastwiskach, ugorach, pod kamieniami, liśćmi opadłemi, mchem, wśród korzeni traw i ziół, na krzewach, ziołach, kwiatach i t. d. od najwcześniejszej wiosny, do pierwszych jesiennych śniegów.

O. ligustici L. W całej okolicy bardzo pospolity po trawnikach, suchych zboczach, szkarpach kolejowych i t. p. Czas pojawu przypada na kwiecień i maj.

O. tristis Scop. (*nigrita* F.). Pospolity zarówno w samem mieście w słonecznych suchych ogrodach, jak i w okolicy całej na suchych trawnikach wśród korzeni i pod kamieniami, na suchych polankach leśnych, w zagajnikach i t. p. Krzywczyce, Lesienice, Mayerówka, Kozice, Kleparów, Hołosko i t. d.

O. conspersus Germ. W okolicznych lasach bardzo rzadki: Hołosko, Krzywczyce, Lesienice, Zniesienie.

BIOLOGISCHES ÜBER *PHYTOMETRA GAMMA* L.

AUSZUG AUS DEM IM VORIGEN HEFTE POLNISCH GEDRUCTEN ARTIKEL

VON

Prof. Z. MOKRZECKI (Skierniewice).

Mitte Juli 1922 Jahres trat im nordöstlichen Polen *Phytometra gamma* L. massenhaft auf. Das Material von Raupen wurde 24 u. 25 Juli gesammelt und nach Skierniewice zur weiteren Zucht gebracht. Aus deren Resultaten und den Beobachtungen im Freien lässt sich folgendes Bild des Entwickelungsprozesses des Schädlings entwerfen:

Die meistens den Flachs- und Leguminosenfeldern Schaden stiftenden Larven der I Generation erwiesen sich als stark durch die Polyederkrankheit heimgesucht. Wenige derselben kamen in der Zucht zur Verpuppung (26—27. VII); die Paarung der ausgeschlüpften (5. VIII) Schmetterlinge und die Eiablage trat in keinem einzelnen Falle ein, so dass die Raupen der II Generation ganz ausblieben. Den nämlichen Ausfall dieser Generation hatte man im Freien beobachtet. Damit war die Landplage zu Ende.

Aus dem in der Umgebung von Skierniewice, wo keine Epizootie bei *Phytometra* herrschte, gesammelten Material von Schmetterlingen der II Generation bekam ich normalerweise Eier (16. VIII.), Raupen (23. VIII.) und Puppen (die letzte 19. IX.).

Ursache des Ausfalles der II Generation der Raupen ist ohne Zweifel also die Polyederkrankheit und nämlich nach den Erfahrungen an *Phlyctaenodes sticticalis* L., welcher 1901 u. 1902 in Südrussland verderblich auftrat, kann man mit grosser Wahrscheinlichkeit annehmen, dass auch in unserem Falle wegen der Krankheit die Eier in den Ovarien überhaupt nicht zur Entwicklung kamen. In den Ovarialröhrchen von *Plyctaenodes* konstatierte ich nur eine verdichtete Masse des Nahrungsdotters, in welchem einzelne nichtentwickelte Eier man nur schwerlich unterscheiden konnte. — In diesem Sinne kann man auch die Polyederkrankheit der *Phytometra gamma* als erblich erklären.

EINIGE WORTE ÜBER DEN WIESENZÜNSLER (*PHLYCTAENODES STICTICALIS* L.) IM JAHRE 1921.

VON

ADAM KRASUCKI (Pflanzenschutzstation in Dublany bei Lwów).

Einige, von ausländischen landwirtschaftlichen Anstalten, an die Pflanzenschutzstation in Dublany gerichtete Anfragen über den Wiesenzünsler in Kleinpolen und dazu auch einige, über diesen Gegenstand in Čechoslovakei veröffentlichte Publikationen, veranlassten das Niederschreiben dieses Artikels.

Es waren im Sommer 1921 zwanzig Jahre verflossen, als zum letzten Male ein grösseres massenhaftes Auftreten des Wiesenzünslers, an den östlichen Grenzen Kleinpolens (Galiziens), beobachtet wurde (Juni). Der Frass wurde hauptsächlich auf Klee, Luzerne, Erbsen, Zuckerrüben und Tabak festgestellt (35). Zahlreichere Erwähnungen finden wir in der Literatur vom Auftreten des Wiesenzünslers in Bukowina. Die älteren Nachrichten über eine grössere Vermehrung des Schädlings, stammen aus dem Jahre 1857 in welchem an den östlichen Grenzen Galiziens der Zünsler bedeutendere Schäden angerichtet hatte.

Der Schmetterling[1] bewohnt Nordamerika, Asien und Europa. Als Schädling trat er mehrmals verheerend in Nordamerika, Asien und vor allem im europäischen Russland auf, ausserdem in Rumänien (17), Ungarn (12, 13) und Österreich (37, 38, 39, 42). In Kleinpolen gehört er zu den gemeinen, ständigen Elementen der hiesigen Fauna und hielt sich hauptsächlich auf Wiesen (Motyl łąkowy, Луговой мотылекъ[2]), Weiden, Brachfeldern, auf grasigen Hügeln und Bergabhängen auf. Im Gebirge — Karpathen, Pieniny, Tatra — noch auf einer 1185 m. Höhe gefunden (in Rumänien auf Omu, 2508 m. Höhe). In Russland besonders im Steppengebiete häufig, im allgemeinen also in Gegenden mit einem festen derben Boden.

Besonders zahlreiche und grosse Verwüstungen veranlassten die Raupen in Russland und demzufolge verdanken wir den russischen Forschern die gründliche Bearbeitung der Bekämpfungsmethoden und der Biologie der Art auf dem paläarktischen Gebiete, bis zu den wichtigsten Einzelheiten (geogr. Verbreitung, Eierlegen, Zahl der Generationen, Abhängigkeit der Entwicklung vom Boden, Nässe, Temperatur, Nahrung, zuletzt Wanderungen, Krankheiten, Parasiten u. s. w.), (16, 18, 19, 20, 21, 25, 28, 29, 34, 36, 47). Die amerikanischen Arbeiten (2, 3, 7, 8, 9) haben auch viel Interessantes, zur Kentniss der Lebensgeschichte des Schmetterlings in Nordamerika, beigetragen.

---

[1] *Phlyctaenodes (Eurycreon, Botys, Loxostege, Pyralis, Scopula, Margaritia) sticticalis* L.

[2] Polnisch auch Ćma byliczanka, Omacnica oder Perłówka genannt.

Die erste Nachricht vom Auftreten des Schädlings in Kleinpolen, erhielt die Pflanzenschutzstation in Dublany aus Przeworsk-Umgebung, Ende Mai. In grösseren Massen erschienen die Raupen auf Zuckerrüben in Urzejowice, Dolne und Białoboki, viel weniger auf Zuckerrübenfeldern der Gutsbesitzung Przeworsk. Anfangs richteten die Raupen grosse Schäden zu und der Frass dauerte so lange, bis die durch die Schädlinge angelockten Saatkrähen in grossen Schaaren zusammenflogen und binnen kurzer Zeit die Raupen fast gänzlich vertilgt hatten. Ohne also Zutun seitens des Menschen, dank diesen Vögeln, wurden die Rüben von Schädlingen befreit und vor Verwüstung gerettet.

Die nächste Nachricht vom Wiesenzünsler kam aus Chodorów am 1 Juli. Zu dieser Zeit frassen die Raupen in grossen Massen in Otyniowice, Ostrów, Borynicze, Borusów, Bryńce Cerkiewne und Zagóreczko. Die grössten Verheerungen wurden in Ostrów, Borynicze und Zagóreczko beobachtet und manche Felder wurden sogar ganz kahlgefressen. In anderen Gegenden von Chodorów erschienen zwar auch die Raupen des Zünslers, jedoch in viel geringerer Anzahl, so dass die verusachten Schäden unbedeutend waren. Die Raupen frassen hauptsächlich auf Zuckerrüben, andere Kulturpflanzen, wie Möhre und Hanf litten hie und da sehr wenig. Nur in Zagóreczko übergingen die Raupen nach der völligen Zerstörung der Rübentafel, die von allen Seiten her mit den Getreidefeldern umgeben war, wegen Mangel an Nahrung, auf benachbartes Roggenfeld, auf welchem sie die Körner ausfressend ziemlich grossen Schaden verursachten. Die Erde war an manchen Stellen reichlich mit Spelzen und sogar mit ganzen, unterhalb der Basis abgebissenen Ähren bedeckt. Von wildwachsenden Pflanzen wurde der Frass an *Chenopodium* und *Polygonum* festgestellt.

Die Bekämpfungsversuche, die von der Zuckerfabrikverwaltung mit Kupferbrühe, Salpeter und Kainit durchgeführt wurden, brachten keine Resultate mit. Auch ohne Erfolg blieb das, von einem der dortigen Gutsbesitser angewendete, Zerstreuen der Waldameise-Nester zwischen den Rübenreihen. Sehr behilflich dagegen erwiesen sich wiederum die Saatkrähen und Staare, und besonders die letzteren. Felder, die öfters durch die Staare heimgesucht wurden, waren fast vollständig frei von den Raupen.

Mitte Juli (14—17) war schon der grösste Teil der Raupen in der Erde in Gespinsten, im Stadium der Verpuppung, welche an der Stelle des Frasses an Rübenfeldern, also in dem gelockerten Boden stattgefunden hatte. Die Gespinste wurden zum grössten Teil nahe der Erdoberfläche angelegt, so dass die Öffnung des sackförmigen Kokons von der Erdoberfläche 0·5 —2 cm. entfernt war. Keine Wanderungen der Raupen wurden beobachtet. Ausser *Tachina erucarum* Rond. und *Phora rufipes* Mg. (in geringer Anzahl), wurden keine Parasisten und Krankheiten festgestellt[1]. Durch das, zur Zeit der Verpuppung, angewendete Hacken und Eggen wurde beträchtliche Anzahl der Puppen vernichtet, und dazu längere Zeit dauerndes trockenes Wetter, vereitelte in hohem Grade das Herauskriechen der nächsten Schmetterlingsgeneration. Die in Brutkästen durchgeführten Experimente haben gezeigt, dass das grösste % der Schmetterlinge aus den Puppen, die in reichlich mit Wasser befeuchteter Erde gezüchtet wurden, ausgekrochen war. Viel kleineres % schlüpfte aus dem schwach befeuchteten und kein Schmetterling aus dem unbefeuchteten, festen und trockenen Boden heraus. Ausser Feuchtigkeit hat einen grossen Einfluss auf die Fähigkeit des Ausschlüpfens die Lage des Gespinstes in der Erde. Aus den Gespinsten, die in der Erde bei einem von 45° grösseren Winkel (in Bezug auf die normale Lage) gezüchtet wurden, war kein Schmetterling ausgekrochen. Das Puppenstadium dauerte 3—4 Wochen.

---

[1] In kurzer Darstellung Rossikov's Arbeit, erwähnt Rambousek unter den Parasiten des Wiesenzünslers auch *Mesochorus tachypus* Holmg. und *Mesechorus noxius* Kok. Diese zwei Arten sind doch Parasiten des II Grades und als solche beschreibt sie Rossikov in seinem Werke. (In Jahresberichten über die Neuerungen und Leistungen........ Hollrung's, Bd. 7, 1904, S. 52, in dem Referate über Rossikov's Arbeit, sind Mesochoriden falsch als „an der Verminderung des Schädigers beteiligt" aufgezählt). Die bis jetzt bekannten Parasiten des Wiesenzünslers aus der Klasse der Insekten sind: *Limnerium geniculatum* Grav., *thoracicum* Brischke, *Hemiteles oxyphymus* Grav., *Angitia armillata* Grav., *Phytodictus segmentator* Gr., *Pimpla examitor* F., *Meteorus loxostegii* (Amerika), *Apanteles* (*ruficrus* Hal?), *Doryctes leucogaster* Nees., *(Hymenoptera); Tachina erucarum* Rond., *Tritochaeta polleniella* Rond., *Nemorilla maculosa* Mg., *Phora rufipes* Mg.

In der ersten Augusthälfte erschien die nächstfolgende Generation des Schmetterlings. Diese Generation wurde, da man die Kopulation öfters beobachtete, mit Brand vernichtet[1]). Aus einer entsprechenden Anzahl von Menschen bestehende Treiberkette, jagte die Schmetterlinge in der Richtung dieses Feldrandes, an welchem in passendem Augenblicke und zu gleicher Zeit, die Feuer (Stroh mit Erdöl getränkt), angezündet werden sollten. Dieses in Russland häufig angewendete Mittel zeigte sich auch in diesem Falle sehr wirksam. In den Flammen verbrannten zum grösten Teil die ♀, welche einen trägen und niedrigen Flug besitzen.

Am 3 Juli wurden aus Łuka am Dniestr, einige Wiesenzünslerraupen mit Nachricht vom massenhaften Auftreten derselben auf Weiden, Wicken, Mais, Kartoffeln, Bohnen und Erbsen in am Dniestr gelegenen Gegenden eingesandt. Das im Stadium der Verpuppung durchgeführte Eggen gab auch hier guten Erfolg.

Ausserdem wurden die Wiesenzünslerraupen im Bezirke Stryj auf Zuckerrüben (Stańków) und Lupinen (Siemiginów) und im Bezirke Horodenka auf Bohnen, Erbsen und Mais in grossen Massen fressend beobachtet.

Die in Russland über die Zahl der Generationen während eines Jahres, über die Lebensdauer der eizelnen Generationen und Entwicklungsstadien, von mehreren Entomologen durchgeführten Untersuchungen, lassen sich folgenderweise kurz darstellen. Die Zahl der Generationen, von der geographischen Breite abhängig, schwankt zwischen 1—3 (4 in Nebraska). Das Erscheinen der 1 Generation zwischen Ende April und Mitte Juni (zum grössten Teil in der zweiten Maihälfte). Am 3—4 Tage des Lebens erfolgt die Kopulation und am 2—3 Tage nach erfolgter Befruchtung, legen die ♀ die Eier. Nach 4—7 Tagen kriechen die Räupchen aus. Die Raupen der 1 Generation (öfters Mitte Juni) leben 2·5—4 (durchschnittlich 3) Wochen. Puppenstadium dauert 10 Tage — 4 Wochen. Imago soll einige Tage bis 2 Monate (gewöhnlich ± 14 Tage) leben[1]). Die 2 Generation erscheint zwischen Ende Juni und Mitte August, Raupen der 2 Generation öfters Mitte August. Imago der 2 Generation lebt ± 3 Wochen.

---

[1]) Das zur näheren Untersuchung angeschickte Material war in solch bedauerlichem Zustande angekommen, dass das Feststellen der Anwesenheit von *Mikroklossia prima* (20, 21) unmöglich war. Das negative Resultat kann deswegen nicht als sicher anerkannt werden Grosse Rolle bei der Bekämpfung spielt die Vorherbestimmung des Prozentsatzes der ♂ und ♀ auf Grund der öfters in Russland gemachten Beobachtungen, dass aus längeren Kokons vorzugsweise ♀ aus kürzeren ♂ ausschlüpfen.

In Čechoslovakei erschienen die Raupen der 2 Generation Anfang Juli, Verpuppung begann Mitte Juli, das Leben der Raupen dauerte 3—4 Wochen, 2 Generation des Imago schlüpfte grösstenteils schon nach 14 Tagen aus, Raupen der 3 Generation nur in sehr geringer Anzahl an manchen Orten. Hie und da erschien 3 Generation des Schmetterlings, welche aber infolge der Kälte grösstenteils umgekommen war, so dass nur eine sehr kleine Anzahl der Raupen sich zu überwintern anschickte (33).

In Ungarn frisst die Raupe der 1 Generation Juni und Juli, Verpuppung Ende Juli, Anfang August Schmetterling. Raupen der 2 Generation im August sind wiederum schädlich. Diese Raupen überwintern, manchmal aber schwärmt nocheinmal der Schmetterling (September) und die 3 Raupen-Generation in October wieder schädlich (Tiefland) (12, 13).

Die letzte Generation überwintert im Stadium der Raupe im Boden. Wo 3 Generationen beobachtet wurden, war der Schmetterling schon Ende April und noch im October zu sehen. Nach Żebrawski dauert die Flugzeit in Kleinpolen von Ende Mai bis Mitte September (48), nach Schille vom V—IX (35). In Deutschland nach Spuler vom VI—IX.

Wegen Mangel an Beobachtungen im Frühjahre (da die landwirtschaftlichen Kreise keine sonderliche Beachtung dem Schädiger schenkten), ist es ziemlich schwer die Anzahl der Generationen in Kleinpolen in Jahre 1921 festzustellen. Es ist nur gewiss, dass bei Przeworsk die Raupen schon in der 2 Maihälfte den Frass an Rüben ausübten und diejenigen, welche Ende Mai geliefert wurden, schon ziemlich gut ausgebildet waren. Es war die 1 Generation und auf Grund des Vorhergesagten ist zu vermuten, dass am Ende der 1 Junidekade die Verpuppung und Ende Juni oder Anfang Juli das Ausschlüpfen des Imago stattgefunden hatte. Mithin sollten die Raupen der 2 Generation ± Mitte Juli erscheinen. Demzufolge ist es nicht sicher, ob die Raupen, die Ende Juni und Anfang Juli in Chodorów erschienen, zur 1 oder 2 Generation [1]) gehörten. Im ersten Falle sollte zwischen Przeworsk und Chodorów ein Unterschied ± 1 Monat, in zweitem ± 20 Tage bestehen. In Umgebung von Chodorów verpuppten sich die Raupen zwischen 8—12 Juli, und in der 1 Augustdekade war der Falter der nächsten Generation zu sehen.

---

[1]) Nach Rambousek soll Imago bis über 6 Wochen leben (33).

Die Raupen fressen fast an allen Kultur- und wildwachsenden Gewächsen mit Ausnahme der Nadelbäume (Frass an *Thuja* wurde beobachtet), Gräser und Nachtschattengewächse (Frass an Paradiesäpfeln und Bittersüss). Mangels aber einer besseren Nahrung, überfallen die Raupen auch kultivierte Gräser (Mais, Hirse, Weizen, Roggen, Hafer) an welchen sie fast ausschliesslich nur die Körner herausfressen (Roggen in Zagóreczko in Kleinpolen), an Mais aber auch die Blätter (Kleinpolen 1921). Mit Vorliebe befällt der Zünsler die Rüben, fast alle kultivierten Schmetterlingsblütler, Kohl mit Abarten und Hanf. Diese Allgemeinfressigkeit erlaubt den Raupen im Falle einer enormen Vermehrung in Folge eingetretener günstiger äusserer Bedingungen in Verbindung mit gesteigerter Zeugungsenergie auf einen leichten Übergang von einem ursprünglichen ständigen Heim in benachbarte Gegenden.

Wenn wir die Annahme russischer Autoren, dass in allgemeinen der feste Boden den Raupen das Graben der Röhre und Anfertigung des seidenartigen Gespinstes erleichtert, der weiche aber und aufgelockerte erschwert, für richtig anerkennen, so liegt nahe die Vermutung, dass eine von den Ursachen (atmosph. Bedingungen, innere Faktoren des Organismus) des massenhaften Auftretens des Wiesenzünslers in Kleinpolen im Jahre 1921, die langjährigen Brachfelder während des Krieges waren.

In Jahren 1922—1923 hörte man nicht von einem grösseren Auftreten des Wiesenzünslers und nur vereinzelt hie und da wurden einige Exemplare von Raupen auf Zuckerrüben (Przeworsk, Chodorów) gesehen.

Ausser Kleinpolen erschien der Wiesenzünsler in grösseren Massen im Rumänien (Bukowina) auf verschiedenen Pflanzen (u. a.

---

[1]) In diesem Falle 3 Generationen im Jahre.

Zuckerrüben, Liebesäpfel, Hanf, Getreide), in Schlesien (Zuckerrüben)[1], Bulgarien (Ende Juni), Österreich (Zuckerrüben)[2] und Čechoslovakei (Rübe, Möhre, Zwiebel, Kohl, Kartoffel, Tabak, Obstbäume, Brennesseln[3]).

Über das verheerende Auftreten des Wiesenzünslers in Čechoslovakei im Jahre 1921[4], erschienen in Ochrana Rostlin und in Zeitschrift für Zuckerind. d. čechosl. Rep. (30, 31, 33) wertwolle Arbeiten des Dr. Rambousek. Nach kurzem historischen Überblick[5], beschreibt der Autor genau eigene Beobachtungen über die Biologie, die Grösse der Kalamität und ausserdem die Bekämpfungsmethoden. Der Verfasser behauptet, dass der Wiesenzünsler (nämlich die Schmetterlinge der 1 Generation) aus Galizien einerseits über Třebišov und von da nach Slovakei und Südmähren und anderseits über Troppau nach Ostmähren einbrach. In Třebišov erschien der Schmetterling Ende April, und in Mähren Ende Mai. Die beiden Ströme trafen in Mittelmähren zusammen und hier, aus der gegenseitigen Kreuzung beider Ströme, war eine kräftige Generation (zweite) hervorgegangen, die den grössten Schaden in diesen Gegenden anrichtete. „Der Zünsler vermehrte sich wahrscheinlich in grösserem Masse in der Ukraine und in Galizien bereits in Herbst des Vorjahres (1920), welches seiner Entwicklung besonders günstig war“.

Aus den in Zeitschrift für Pflanzenkr.[6] über Rambousek's Arbeiten gedruckten Referaten, erfahren wir auch von einem Zuflug des Wiesenzünslers nach Mähren aus Galizien. Aller Wahrscheinlichkeit nach ist Rambousek's Anschauung nicht richtig; da sie aber allgemein in der Pflanzenschutzkunde und Zuckerindustrie bekannt ist, so müssen ihr einige Worte gewidmet werden.

In No 35, 1922, der Zeit. f. Zuckerind. d. Čech. Rep., beschreibt Rambousek 2 Funde des Wiesenzünslers in Gegenden, die seiner Ansicht nach dem Zünsler ein ständiges Heim bieten könnten. Die eine „zwischen Košice und Rožnava“, wo „sich ein aussergewöhnlich warmes Tal“ ausbreitet. „Zahlreiche Beifussgewächse zeigten die Möglichkeit des Vorhandenseins des Zünslers in dieser trockenen Gegend an und ich habe ihn auch tatsächlich — — — angetroffen — — —“ „Meiner Ansicht nach könnte diese gegen Norden geschützte warme Gegend dem Zünsler ein ständiges Heim bieten“. Die andere „zu den beiden Südseiten von Rožnava“ wo sich „zwei nicht besonders hohe Karstebenen ausbreiten, die vollständig eben und wasserfrei sind, reich an trichterförmigen Vertiefungen mit Beifussgewächsen — — —“. „In dieser Gegend fand ich den Zünsler wirklich in 5 Exemplaren und auf dem Beifuss fand ich einige Zünslereier — — —“. „Die warme und geschützte Lage dieser Gegend kann als ständiger Sitz dem Zünsler dienen“ [1]).

---

[1] 41.

[2] 23, 44.

[3] 6, 30, 31, 32, 33, 40, 43.

[4] Das erste Mal, als Schädling bis dahin total unbekannt (33).

[5] Unter anderen schreibt Rambousek: „Ausführliche Nachrichten über den Zünsler veröffentlichte Köppen in Jahre 1880. Dann war 20 Jahre lang von dem Schädling nicht das mindeste zu hören, bis er in den Jahren 1900—1902 wieder massenhaft in ganz Russland auftrat....“. Die Angabe Rambousek's ist nicht ganz richtig, da in den Jahren 1886 und 1893 zahlreicheres Auftreten des Wiesenzünslers in Gouvernement Jekaterynosław beobachtet wurde.

[6] Bd. XXXIII und XXXII.

Rambousek's Entdeckungen und Darstellung der Sache, bieten einen Beitrag zur richtigen Aufklärung des massenhaften Auftretens des Wiesenzünslers in der Čechoslovakei. Jede Tierart besitzt für ihre Existenz passende Wohnortschaften, in welchen sie ansässig ist. In manchen Perioden bei günstigen Gelegenheiten vermehrt sie sich übermässig (von unserem Standpunkte aus), verbreitet sich und übergeht von ihrem gewöhnlichen Sitz in benachbarte Gegenden. Demzufolge, auch in dem Falle, in welchem Rambousek solche für Wiesenzünsler ständiges Heim darbietende Gegenden nicht endeckt hätte, ist es eher anzunehmen, dass doch in Mähren und Slovakei solche mit passenden Lebensbedingungen Ortschaften existieren; dann aber wäre es ganz unnötig den Wiesenzünsler von Weite, auf die von Rambousek dargesstellte Weise, herbeizuschaffen.

Gegen Rambousek's Anschaung sprechen ausserdem folgende Tatsachen. 1) Im westlichen Teil Kleinpolens (westlich von Przeworsk) war vom massenhaften Auftreten des Wiesenzünslers gar nicht zu hören. 2) Es ist nicht so leicht ohne Weiteres anzunehmen, dass der Wiesenzünsler binnen verhältnissmässig kurzer

---

[1]) Solch ständiges Heim bieten in Kleinpolen verschiedene grasige Plätze, Weiden, Wiesen, Hügel- und Bergabhänge, Waldränder und in Russland umfangreiche Steppen.

Zeit grössere Entfernungen überwinden könnte, umsomehr, als der Flug der ♀ ziemlich schwerfällig und niedrig ist. 3) In Třebišov war der Schmetterling schon Ende April zu sehen; bei uns aber wurde er nicht früher als im Anfange der 2 Maidekade beobachtet.

Im östlichen Kleinpolen (ausser an den östlichen Grenzen) war der Wiesenzünsler bis dahin als Schädling auch unbekannt, es wird doch aber niemand einen Zuflug von Ukraine in die Gegenden von Chodorów, Stryj und Przeworsk, vermuten.

Somit, als ein eher anzunehmender Erklärungsversuch des massenhaften Auftretens des *Phlyctaenodes sticticalis* L., sowohl in Kleinpolen als auch in Čechoslovakei, sollten vielmehr, die dem Vermehrungsgeschäft und Entwicklung günstigen äusseren Bedingungen (Wetterlage, Mangel an Parasiten, überflüssige Nahrung u. s. w.) während der letzten Jahre (1918—20), in Verbindung mit näher nicht bekannten inneren Faktoren (z. B. kräftige Gonadenprodukte und demzufolge stärkere Generationen), geltend bleiben.

Literaturverzeichnis.

1) Брамсонъ К. Л. — Вредныя насѣкомыя и мѣры борьбы съ ними. (Практическая энтомологія) Изданіе 3-е, Элисабетградъ 1902, стр. 23—29.

2) Chittenden F. H. — Notes on Webworms — U. S. Dept. Agric., Div. Entom. Bull. No. 33, 1902.

3) Cooley R. A. — Tenth annual report of the State Entomologist of Montana. — Bull. No. 92 Exp. St. Mont. 1912.

4) Demokidov C. E. — Nouveau parasite des oeufs du Phlyctaenodes sticticalis appartenant au sousordre des Hymenoptera Calcidoidea — Revue Russe d'Entomologie. T. 4. 1904. No. 5.

5) Эверсманъ — Zoologische Erinnerungen aus den südwestlichen Vorgebirgen Urals — Bull. de la classe phys. mat. de l'Ac. Imp. d. Sciences de St.-Petersb. 1843; T. II, No. 8 pg. 14—16.

6) Farský O. — Kloňské invasi zavíječe — Vestnik českoslov. jednoty řepařů. Prag 1922, 20 R.

7) Fletcher J. — Injurious Insects in Canada during 1903. — U. S. Dept. Agric. Div. Entom. Bull. No 46. 1904.

8) Fletcher J. — Report of the Entomologist and Botanist 1903. — Exp. Farm. Rep. 1904.

9) Gillette C. P. — The Beet Web-Worm (Loxostege sticticalis L.) — Bull. No. 98 Agric. Exp. Stat. Colorado 1905.

10) Граффъ фонъ — Pyralis nebulalis (грушанка) — III прибавленіе къ No. 13 газеты — Лѣсоводство и Охота. — 1855.

11) Huppenthal, Karol — W obliczu szkodnika gąsienicy byliczanki — Rolnik 1921, No. 16, s. 206—209.

12) Jablonowski J. — Phlyctaenodes sticticalis, ein den Kulturpflanzen in Ungarn schädlicher Kleinschmetterling. — Köztelek 25 Jg. 1915, s. 1157—1160.

13) Jablonowski J. — Die tierischen Feinde der Zuckerrübe. — Budapest 1909.

14) Karpiński W. J. Dr. — Zmiany w burakach wywołane przez gąsienicę Eurycreon sticticalis. — Gazeta cukrownicza, Warszawa, 1902. T. XVII.

15) Кеппенъ Ѳ. П. — Вредныя насѣкомыя, Т. III. 1883.

16) Кеппенъ Ѳ. П. — Насѣкомыя вредящія свекловицѣ. — Сельск. Хоз. и Лѣсов., 1880.

17) Knechtel W. R. — Phlyctaenodes sticticalis, dem Tabak in Rumänien schädlich. — Directiunea Generala a Regiei Monopolurilor Statului, Bulet. 3 Jg., Bukarest 1915, s. 24—39.

18) Красильщикъ И. М. — Новый врагъ лугового мотылька — Хозяинъ, 1902 No 1 стр. 14—18.

19) Krasilschik J. — Ein neuer Feind des Eurycreon sticticalis — Centralbl. f. Zuckerind. 10 Jhrg. 1902.

20) Krasilščik I. M. — Sur l'evolution de la Microklossia prima I phase, II phase — Compt. rend. de la Soc. d. Biol. Paris, T. 58.

21) Krasilščik I. M. — Sur une affection parasitaire des Lépidoptères produite par un sporozoaire nouveau (Mikroklossia prima) — Compt. rend. d. l. Soc. d. Biol., Paris, T. 58.

22) Линдеманъ — Изслѣдованія о червѣ, появившемся въ Тульской губерніи лѣтомъ 1867 г. — Земледѣльческая Газета, 1867, стр. 701—707.

23) Massnahmen zur Bekämpfung der Wiesenzünslerraupen, Phlyctaenodes sticticalis. Nach Erfahrungen des Juli 1921. Merkblatt der Bundesanstalt f. Pflanzenschutz in Wien, August 1921.

24) Мокржецкій С. А. — Наставленіе къ приготовленію хлористаго барія для борьбы с гусеницами въ садахъ и на поляхъ. — Листокъ Сельхозяйств. объявл. Тавр. земства, 1902, No 12.

25) Мокржецкій С. А. — Луговой мотылекъ (Phlyctaenodes sticticalis L., Eurycreon (Botys) sticticalis L.), его жизнь и мѣры борьбы съ нимъ. — С.-Петербургъ 1902, Труды Бюро по энтомологіи, Т. III. No 6.

26) Ostaszewki E. — Eurycreon sticticalis. Perłówka. — Gazeta cukrownicza, Warszawa, 1902, T. XVIII, str. 308.

27) Пачосскій — Обзоръ враговъ сельск. хозяйства за 1900 г. стр. 19—21.

28) Поспѣловъ П. V. — Развитіе лугового мотылька въ 1902 году и мѣры борьбы съ нимъ — Докладъ, читанный въ засѣданіи Агроном. Коммиссіи 11-го января 1902 г. Вѣстн. Сел. Хоз. 1902 г.

29) Поспѣловъ П. V. — Луговой мотылекъ лѣтомъ 1901 г. Изв. Московск. Сельско-Хоз. Инст. Кн. 3 и 4, годъ VII.

30) Rambousek Fr. — O zavíječi řepovém — Ochrana rostlin, Prag, 1921, 1 R.. No 5/6, str. 8—9.

31) Rambousek Fr. — Letošni kalamita způsobená zavíječem řepovým — Ochrana rostlin, Prag, 1921, 1 R. No 4, str. 1—5.

32) Rambousek Fr. — Die Motte Phlyctaenodes — Blätter f. Zuckerrübenbau, 28 Jg. 1921, s. 152—153.

33) Rambousek Fr. — Rübenschädlinge und Krankheiten im Jahre 1921. 1.) Über den Rübenzünsler (Phlyctaenodes sticticalis L.) — Ztschr. f. Zuckerind. d. čechosl. Rep. Jg. 46, No 31, 32, 33, 35, 1922.

34) Россиковъ К. Н. — Луговой мотылекъ или мѐтелица [Phlyctaenodes (Eurycreon) sticticalis L.] — сельско-хозяйственная монографія съ 1 таблицей и 6 рисунками въ текстѣ, С.-Петербургъ, 1903.

35) Schille F. — Motyle drobne Galicyi [Microlepidoptera Haliciae]. — Kosmos 1914, 1915, XXXIX, XL.

36) Силантьевъ А. А. — Къ вопросу о мѣрахъ борьбы съ луговымъ мотылькомъ. — Изд. Департ. земл. 1901 г.

37) Stift A. — Einige Mitteilungen über den neuen Rübenschädling (Eurycreon sticticalis) — Wiener Landwirtsch. Zeitung 52 Jhrg. 902.

38) Stift A. — Über das Auftreten des neuen Rübenschädlings Eurycreon sticticalis L. auf Zuckerrüben — Blätter f. Zuckerrübenbau Berlin 9 Jg. 1902.

39) Stift A. — Über die im Jahre 1901 beobachteten Krankheiten der Zuckerrübe — Österr. Ung. Zeitschr. f. Zuckerind. u. Landw. 1901.

40) Stranák Fr. — Dnešní stav kalamity zpusobené zaviječem řepovým. — Československ. Zemědělec, Prag, 3 R, 1921, No 13.

41) Tietze C. — Ein neuer Rübenschädling. Blätter f. Zuckerrübenbau 28 Jg. 1921.

42) Ueber das Auftreten des neuen Rübenschädlings Eurycreon sticticalis L. auf Zuckerrüben. Blätter f. Zucherrübenbau, Jg. IX, 1902, s. 15—16.

43) Uzel H. — Der Rübenzünsler Phlyctaenodes sticticalis L. — Blätter f. Zuckerrübenbau, 28 Jg., 1921, s. 151—152.

44) Wahl B. — Verheerendes Autreten des Wiesenzünslers auf der Zuckerrübe in Nieder-Österreich. — Wiener landw. Ztg., 71 Jg. 1921, s. 310—311.

45) Wassiljew J. — Die neuesten Forschungen über den Kleinschmetterling Eurycreon sticticalis — Centralbl. f. Zuckerind. 13 Jhrg. 1905.

46) W. J. — Eurycreon sticticalis. Omacnica — motyl łąkowy. — Gazeta cukrownicza, Warszawa, 1902, Tom XVIII.

47) Zieliński Z., Ostaszewski E. — Ueber das Auftreten des Eurycreon sticticalis L. in Russland, Blätter f. Zuckerrübenbau, Jhrg. VIII, 1901, s. 361—364.

48) Яковлевъ — Сообщеніе о появленіи въ окрестностяхъ Астрахани Botys sticticalis. — Труды Рус. Энтом. Общ. въ С.-Петербургѣ, т. VI, 1871.

49) Żebrawski T. — Owady łuskoskrzydłe czyli motylowate z okolic Krakowa. — Kraków, 1860.

SPRAWOZDANIA Z ZEBRAŃ MIESIĘCZNYCH P. Z. E. 1923 r.

[COMPTES-RENDUS DES SÉANCES MENSUELLES DE LA SOC. POL. DES ENTOMOLOGISTES DU 1923].

Tu podajemy opuszczone w poprzednim zeszycie sprawozdanie z zebrania kwietniowego; wobec czego majowe zebranie jest piątem a czerwcowe szóstem w tym roku.

IV. 9 kwietnia.

Prof. Łomnicki przedstawia okaz sprężyka *Alcimathous mokrzeckii* n. sp. z Rozowej Doliny (Kasanlik) w Bułgarji.

Noskiewicz podaje kilka nowych gatunków żądłówek z Podola.

Trella: Wykaz chrząszczów z okolic Przemyśla. — *Malacodermata* (odcz. sekretarz).

Nunberg podaje nowe dla Polski odmiany z rodzajów *Cetonia* Fbr. i *Potosia* Muls.

Potosia cuprea ab. *rubrocuprea* Muls. Bolanowice 1914 w maju, na soku płynącym z rany na dębie.

Cetonia aurata ab. *viridiventris* Reitt. Hołosko 1922 w lipcu na kwiatach. Okaz mój nie zgadza się z żadnym opisem Reittera, najbardziej zbliża się do ab. *viridiventris* lecz ma po jednej kropce na bokach przedostatniego sternitu. Od formy typowej różni się tem, że spód ma zielony i brak jest białych plamek na sternitach.

Cetonia a. ab. *prasiniventris* Reitt. Hołosko 1922 lipiec. Spód zielony bez białych plamek sternitowych, od poprzedniej różni się obecnością plamki zabarkowej.

VII. 1 października.

Przewodniczący zawiadamia, że dn. 7 stycznia 1924 r. odbędzie się Walne Zgromadzenie P. Z. E. we Lwowie o godz. 6 wieczór w Muzeum im. Dzieduszyckich z następującym porządkiem: 1. odczytanie protokołu z ostatniego Walnego Zgromadzenia; 2. sprawozdanie Zarządu z czynności roku ubiegłego; 3. wnioski Komisji Rewizyjnej; 4. wybór Zarządu na r. 1924; 5. wybór Komisji Rewizyjnej; 6. ustalenie wysokości wkładki członkowskiej na r. 1924; 7. wnioski zgłoszone.

Nastąpiły referaty:

Dr. Świątkiewicz — Nowe i rzadsze motyle z Worochty;

Noskiewicz — *Colletes anchusae* n. sp. (Hym.);

Patkiewicz — Nowe dla Polski i rzadsze chrząszcze;

Kinel — Nowości koleopterologiczne z Polski;

Schille — *Erastria argentula* Hb., ab. *nowickii* n. ab. (odcz. dr. Świątkiewicz);

Tenże — *Erebia euryale* Esp. i *Erebia ligea* L.

Dwa te gatunki tworzyły od dawna przedmiot sporu; oznaczano je jako dwa gatunki odrębne, to znów jako gatunek jeden, utrzymując, że *euryale* jest formą wyżyn ponad 900 *m* a *ligea* pojawia się poniżej aż do równin. Są jednak stanowiska, na których obydwie formy występują i trafiają się okazy, o których trudno powiedzieć, do której z obydwóch form należą. Dr Rebel pisze w „Berges Schmeterlingsbuch wyd. 9. str. 44“ przy *euryale,* że różnice w narządach płciowych męskich według Chapmana są bardzo nieznaczne.

Dopiero w jednym ze Sprawozdań Towarzystwa Zoolog. botanicznego w Wiedniu omawia Dr H. Zerny pewną cechę, która obydwa gatunki stanowczo różni, mianowicie są to plamki złożone z łusek woniejących (Duftschuppenflecke) tak zwane Androkonienflecke. Otóż te łuski tworzą plamki w komórce 5, 4, 3, 2 i 1 c + d, ciągną się środkiem skrzydła poza żeberkiem poprzecznem w szerokości 3 *mm* aż do żeberka C_2, zaś w środku skrzydła na wewnątrz żeberka poprzecznego koło komórek 3 i 4.

Te więc plamki androkoniowe (obacz rysunek) posiada tylko *ligea.*

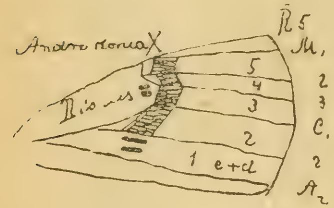

Jest to cecha stanowcza ale niestety tylko w rodzaju męskim. Dodam jeszcze, że owe łuski androkoniowe posiadają także *Pararge egeria* v. *egerides* Stgr., *megera* L., *hiera* F., *maera* L., *Epinephele jurtina* L., *lycaon* Rott., *Satyrus semele* L. Nie mają zaś tychże *P. achine* Sc., *Aphantopus hyperantus* L., *S. dryas* Sc.

Chcąc więc zbadać, czy osobnik należy do jednego lub drugiego gatunku, zapuszczamy parę kropli xylolu lub benzyny w środku skrzydła z wierzchu i ze spodu, przyczem plamki owe wybitnie wystąpią; chociaż i bez tego proceduru plamki na skrzydle dość dobrze widać, gdyż powierzchnia ich połyskuje jak aksamit.

Zarząd P. Z. E. zwraca się z prośbą o nadsyłanie podwyższonej wkładki za rok bieżący, do tych członków Zw., którzy dotychczas tego nie uczynili

Wpłaty najlepiej uskuteczniać przekazem pocztowym na adres P. Z. E. Lwów, Rutowskiego 18.

Złote liczy się według kursu giełdowego w dniu wpłaty.

NOWI CZŁONKOWIE.

Bem Józef, inspektor kolej., Mysłowice, Krakowska 12.

Kołomłocki Władysław, prof. gimn. Gostyń, Rynek 15. (Col.).

Kowalski Jarosław, nauczyciel, Krotoszyn, Zdunowska 83.

Solman Wiktor, st. radca i kierownik Izby Skarbowej pomorskiej. Grudziądz, Kilińskiego 6. (Col.).

ZMIANA ADRESU.

Czł. Łotocki Jan, Bydgoszcz, Wilczak, Wincentego Pola 6. I.

Odbitki nadesłane w darze dla bibl. P. Z. E.

Bieżanko Cz. M.: Motyle okolic Kielc *(Les Lépidoptères des environs de Kielce)* Cz. I. Makrolepidoptera. Prace Komisji matem.-przyrodn. Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu S. B. T. II. Z. 3. 1923.

Kuntze R.: Analiza genetyczna chrząszcza Rynnica olchowa *(Melasoma aenea* L.*)* Archiwum Tow. Nauk. we Lwowie. Wydz. III. mat.-przyr. T. II. 1923.

Mokrzecki Z.: Ueber den Parasitismus von Fliegen (*Diptera*) im Körper von Land-Schnecken. Vorl. Mitteil. Zeitschr. f. wiss. Insekten-Biol. Bd. XVIII. 1923.

— W obronie lasu przed kornikiem. Warszawa, Las Polski, Marzec 1923, Nr. 3.

Sitowski L.: Strzygonia choinówka *(Panolis flammea* Schiff.) i jej pasorzyty na ziemiach polskich. Roczniki Nauk Rolniczych. T. X. Poznań, 1923.

Stach Stefan: Drugi przyczynek do fauny motyli Podhala. Sprawozd. Kom. Fizjograf. P. Ak. Um. Kraków. T. LVI.

Werchratskyj I.: Niczna łiwka motyliw na ywynych ćwitach.

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE
POLSKI ZWIĄZEK ENTOMOLOGICZNY
PUBLIÉ PAR LA SOCIÉTÉ POLONAISE DES ENTOMOLOGISTES

Z UDZIAŁEM ZAPOMÓG MIN. W. R. I O. P. i KASY IM. MIANOWSKIEGO

T. II. — ZESZYT 4. — 1923

Smithsonian Institution
MAY 15 1924
National Museum

TREŚĆ (SOMMAIRE):

Śp. Juljusz Isaak (Wspom. pośmiertne), str. 157. — **Niesiołowski W. i Prüffer J.**: Materjały do fauny motyli Polski, str. 159. — **Eichler W.**: Wykaz chrząszczów zebranych w sandżaku trapezunckim i Gümisch-Chane etc. III, str. 172. — **Noskiewicz J.**: Nowe dla fauny Polski i rzadkie błonkówki, str. 176. — **Patkiewicz R.**: Chrząszcze rzadsze i nowe dla fauny Polski, str. 186. — **Blüthgen P.**: Sphecodes zabłockii n. sp. ♀ und Sph. croaticus Meyer ♀, str. 188. — **Kinel J.**: Notatki koleopterologiczne z Polski, str. 191. — **Gedroyć M.**: Wpływ limfy owadziej na zarazek wścieklizny, str. 196. — **Krasucki M.**: Einige Bemerkungen in Bezug auf F. Schumachers Publication „Mezira tremulae (Germ.), ein Naturdenkmal aus dem Urwalde von Białowies in Polen“, str. 199. — **Fudakowski J.**: Znane i nowe stanowiska Boreus hiemalis L. i B. westwoodi Hag., str. 202 — Fauna owadów okolic Lwowa: M. **Kłapacz**: Colymbetinae-Dytiscinae, str. 204. — Sprawozdania z zebrań miesięcznych P. Z. E. 1923, str. 208. — Referaty, str. 210. — Nadesłane, str. 211.

LWÓW 1924
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO

OGŁOSZENIA.

(Każdy członek P. Z. E. i każdy prenumerator P. P. E. ma prawo do jednego bezpłatnego ogłoszenia w ciągu roku).

Podpisani mając na ukończeniu katalog motyli Polski i chcąc mu nadać charakter pracy możliwie wyczerpującej, zwracają się do wszystkich entomologów z gorącą prośbą o nadsyłanie wszelkich dat bądź ogłoszonych drukiem bądź notatek rękopiśmiennych Daty te będą cytowane z podaniem nazwiska nadsyłającego a materjały zwrócimy w stanie nienaruszonym; wszelkie koszta przesyłek pokrywamy sami.

Fryderyk Schille, Strzałków, p. Stryj.

Jan Romaniszyn, Lwów, Krasickich 5.

Prof. Z. Mokrzecki (Skierniewice, Zakład Ochrony Lasu i Entomologji) zajmuje się biologją owadów ziem polskich, szczególnie szkodników i prosi o łaskawe donoszenie o masowym pojawie oraz o przesyłanie owadów w różnych stadjach rozwoju, żywych lub konserwowanych.

Oznaczam niestrudki (Bembidium) ziem polskich za poprzedniem porozumieniem się.

Dr. Edward Mazur,
Kraków, XXII, Pl. Zgody 5.

Jako współpracownik Prof. E. Stranda z Rygi, pod redakcją którego wyjdzie z druku wielotomowy „Słownik Entomologiczny“, obejmujący biografje entomologów i arachnologów wszystkich krajów, uprzejmie proszę WPanów Kolegów entomologów i arachnologów o łaskawe wczesne nadsyłanie pod moim adresem swych biografij (możliwie w języku niemieckim) i wykazu prac wzgl. odbitek, a także materjału, dotyczącego działalności naukowej już nieżyjących entomologów polskich.

Inż. Czesław Bieżanko,
Poznań, Szamarzewskiego 3, I p.
adres w Warszawie: Smolna 40—8.

Prenumerata roczna wynosi: (Abonnement d'un an:)

w Polsce (Pologne)

dla członków P. Z. E. (zarazem wkładka członk.)	2	złp.
dla innych	4	„

zagranicą (Étranger)

pour les membres de la Société des ent.	4	fr. s.
„ „ autres	5	„ „

W sprawach tyczących Pisma i P. Z. E. należy adresować:
(En questions concernants le Bulletin ou la Société adresser):
Dr. JAN KINEL, — LWÓW, RUTOWSKIEGO 18.

†

Ś. p. Juljusz Isaak.

(Wspomnienie pośmiertne).

W d. 2 listopada b. r. rozstał się z tym światem Juljusz Isaak, entomolog i wielki miłośnik przyrody, pochowany w Porębie obok Zawiercia, stałego swego miejsca zamieszkania.

Urodził się Isaak w Pilicy 8 czerwca 1870 r.; zmuszony warunkami od wczesnego wieku do pracy, gdyż oto mając zaledwie lat 14 wstępuje w charakterze praktykanta do fabryki Tow. Akc. „Zawiercie", w której pozostawał aż do wybuchu wojny wszechświatowej, jako rysownik i rytownik.

Zdawało się, że trudno było o mniej sprzyjające warunki dla studjowania i umiłowania wiedzy przyrodniczej, niż te, w jakich pozostawał Isaak. Od wczesnej młodości zaprzągnięty do żmudnej zarobkowej pracy fabrycznej, nie mając teoretycznych wiadomości z dziedziny przyrody, zdala od wielkich ośrodków naukowych, odnalazłszy w sobie zamiłowanie do badania przyrody i jej tajników, umiłował ją szczerze, poświęciwszy się entomologji i dowiódł, że przy wytrwałości, cierpliwości i zamiłowaniu w danej dziedzinie, nawet samouk może dojść wśród mało sprzyjających warunków do specjalizacji. — Pracę swoją entomologiczną rozpoczął Isaak od kolekcjonowania wszystkich działów świata owadziego.

Potrafił On wejść w tym celu w stosunki wszechświatowe i wiele okazów otrzymywał bezpośrednio z rozmaitych części świata, jak z Czyty, Samarkandy, Parany, Queenslandu i t. d.

Dorobek swej kilkunastoletniej pracy, pokazał Isaak światu w postaci pięknie skompletowanego zbioru po raz pierwszy na wystawie w Częstochowie w 1910 r., gdzie kolekcja jego wzbudzała podziw wśród zwiedzających, zachęciwszy niejednego do naśladownictwa.

Wogóle należy zaznaczyć, że była to pierwsza kolekcja tego rodzaju, wystawiona kiedykolwiek u nas na widok publiczny. Nagrodzony złotym medalem, nie ustawał w powiększaniu swych zbiorów, prezentując je powtórnie w 1913 r. w Warszawie na Wystawie Entomologicznej, gdzie otrzymuje „dyplom uznania“ i skąd kolekcja do Zawiercia już nie wraca, zakupiona przez miasto Warszawę dla Muzeum Pedagogicznego.

Muszę zaznaczyć dobitnie jednak, że Isaak nie był suchym kolekcjonistą tylko i zbieraczem, był to w ścisłem znaczeniu entomolog z zamiłowaniem studjujący w swej pracowni życie i rozwój owadów. Całe masy szczególniej motyli w Jego kolekcji otrzymane są bezpośrednio z jajeczek lub poczwarek, szczególniej zaś interesowało Go krzyżowanie niektórych motyli, wpływ odżywiania i temperatury na ich rozwój, doprowadzając Go niekiedy do ciekawych rezultatów. Zdobywszy w tym kierunku duże doświadczenie, chętnie dzielił się na wspólnych pogadankach lub podczas odwiedzin u siebie swemi spostrzeżeniami i cennemi uwagami na te tematy. Wymowny i łatwy w stosunkach towarzyskich, kochający młodzież, chętnie brał udział w wycieczkach przyrodniczych, zyskując z łatwością nowych adeptów dla umiłowanej przez siebie gałęzi wiedzy. W domu Jego wszyscy polscy entomolodzy znajdowali zawsze serdeczną gościnność, niejednokrotnie zaopatrując się w nowe okazy i wzbogacając się praktycznemi wiadomościami.

Praca zawodowa, brak niezbędnej nieraz literatury, oddanie się doprowadzeniu do należytego porządku wielkiej kolekcji i praktycznym studjom nad owadami, zestawianie zbiorów szkolnych, wymiana okazów — wszystko to nie pozwalało Mu umieszczać w druku każdej ze swych bogatych wiadomości. — Pozostawił On, o ile mi wiadomo, jedną notatkę drukowaną p. t.: Ein Fall von Leichtfähigkeit bei einem europäischen Großschmetterling (Biol. Centrlbl. 1916) i moc notatek nie ogłoszonych drukiem jakoteż wykaz owadów Zawiercia w rękopisie. — Do ostatka pracował w umiłowanej przez siebie dziedzinie i jeszcze w październiku piszący te słowa z Nim korespondował w sprawach entomologicznych. W zbyt wcześnie zgasłym Isaaku tracimy kolegę, który niewątpliwie wielce przyczynił się do spopularyzowania entomologji u nas, pokazał ogółowi rzeczy nowe i nieznane, będąc wzorem, godnym naśladowania i jako przykład, do czego można dojść pracą i wytrwałością w umiłowanej dziedzinie wiedzy. *Dr. W. E.*

Materjały do fauny motyli Polski

[Matériaux pour servir à la faune lépidoptèrologique de la Pologne]

Podali

WITOLD NIESIOŁOWSKI i JAN PRÜFFER.

Zestawienie motyli, pomieszczone w niniejszej pracy, opiera się na zbiorach Witolda Niesiołowskiego, gromadzonych w 1916 roku w Radomiu, w 1917 w Opatowie i w 1918 w Lublinie, oraz na materjałach, dostarczonych przez p. Szymona Tenenbauma z Zamojszczyzny (Ulów) i p. Józefa Fudakowskiego z północnej i południowo-wschodniej części wyżyny lubelskiej (Krasnobród, Olszanka, Stara Wieś, Zwierzyniec, Uher). Zbiory z okolic Radomia, Opatowa i Lublina, oznaczał Witold Niesiołowski, pozostałe zaś Jan Prüffer.

Fauna całego badanego terenu, chociaż geograficznie niejednolitego, okazuje dużo podobieństwa do fauny wschodniej Małopolski, którą cechują południowo-wschodnie elementy. Wspólnemi dla obu terenów będą: *Lycaena astrarche* Bgstr. ab. *calida* Bell. (Krasnobród), *Lycaena damon* Schiff. (Opatów), *Agrotis xanthographa* F. (Opatów), *Hadena abjecta* Hb. (Lublin), *Nonagria geminipuncta* Hatch. (Lublin), *Cucullia artemisiae* Hufn. (Opatów), *Pyralis regalis* Schiff. (Ulów), *Nymphula stagnata* Don. (Krasnobród) i *Depressaria costosa* Hw. (Ulów).

Z okolic Opatowa prócz form powyżej zaznaczonych, zasługują na szczególną uwagę: *Mamestra chrysozona* Bkh., *Bryophila perla* F., *Miselia oxyacanthae* L., *Tapinostola musculosa* Hb., *Leucania lythargyria* Esp., *Dyschorista fissipuncta* Hw., *Cucullia fraudatrix* Ev., *Cucullia artemisiae* Hufn. i *Zygaena carniolica* Sc. ab. *berolinensis* Stgr.

Z pośród rzadszych form okolic Lublina, poprzednio nie wspomnianych, wymienić należy: *Helotropha leucostigma* Hb. i jej odmianę *ab. lunina* Hw. i *Dyschorista fissipuncta* Hw.

Południowo-wschodnią część wyżyny Lubelskiej (Ulów, Olszanka, Krasnobród i Stara Wieś), charakteryzuje liczne występowanie *Melanargia galathea* L., *Lycaena meleager* Esp., *Pterogon proserpina* Pall., *Celaena matura* Hufn. i *Zygaena purpuralis* Brünnich *ab. polygalae* Esp., oraz formy poprzednio omówione.

Ogółem w spisie wymieniono 264 gatunków i 19 odmian, w tem *Tapinostola musculosa* Hb. (Opatów) i *Zygaena purpuralis*

Brünnich ab. *polygalae* Esp. nie były spostrzegane na ziemiach polskich.

Na zakończenie należy się podziękowanie panom: Józefowi Fudakowskiemu i Szymonowi Tenenbaumowi za użyczenie do opracowania zebranego przez nich materjału.

PAPILIONIDAE.

Papilio podalirius L. W początkach czerwca; nierzadki. Opatów, wzgórze koło Wąworkowa.

P. machaon L. Maj i sierpień; pospolity. Opatów.

PIERIDAE.

Pieris brassicae L. Wszędzie pospolity.

P. rapae L. Wszędzie pospolity.

P. napi L. Wszędzie pospolity.

P. daplidice L. Lata od połowy lipca do końca sierpnia nierzadki. Opatów, Radom, Uher[1]).

gen. vern. bellidice O. Koniec maja i czerwiec. Opatów, Radom.

Euchloë cardamines L. Radom, Opatów; dosyć rzadki.

Leptidia sinapis L. Pojawia się w dwóch generacjach, raz w kwietniu i maju, drugi raz w lipcu i sierpniu; pospolity. Opatów, Radom, Lublin, Uher.

Colias hyale L. Wszędzie pospolity.

C. edusa F. Lata w maju i w sierpniu; nierzadki w okolicach Radomia i Lublina; Krasnobród[2]).

C. myrmidone Esp. ab. *alba* Stgr. Jeden okaz 12. VIII. 1916. Radom.

Gonepteryx rhamni L. Wszędzie pospolity.

NYMPHALIDAE.

Apatura ilia Schiff. W okolicach Opatowa nierzadki, lata w lipcu. — *ab. (et. v.) Clytie* Schiff. Lata razem z formą typową; rzadszy.

Limenitis sibylla L. Lipiec, nierzadki. Opatów.

Pyrameis atalanta L. Nierzadki. Opatów, Radom, Lublin.

---

[1]) W pow. chełmskim.

[2]) W pow. zamojskim.

P. cardui L. Nielicznie w okolicach Radomia i Opatowa, liczniej pod Lublinem; 1 ♂ 26. VIII. 1912. Olszanka[1]).

Vanessa io L. Pospolity wszędzie.

V. urticae L. Pospolity wszędzie.

V. polychloros L. Pospolity wszędzie; w 1917 roku pojawił się w Opatowie w bardzo dużej ilości.

V. antiopa L. Nierzadki; pojawia się wszędzie w lipcu i sierpniu.

Araschnia levana L. *gen. aest. prorsa* L. Olszanka 28. VII. 1912.

Polygonia C.-album L. Wszędzie nieliczny.

Melitaea athalia Rott. Pospolicie lata w czerwcu i w lipcu. Opatów.

M. aurelia Nick. 1 ♂ 22. VII. 1919. Krasnobród.

Argynnis selene Schiff. Czerwiec i sierpień, nierzadki. Opatów, Lublin, Radom.

A. euphrosyne L. Lata w sierpniu; nierzadki. Opatów, Radom.

A. dia L. Lata w lipcu; nierzadki. Opatów, Radom.

A. ino Rott. Pospolity w czerwcu i w początkach lipca. Opatów, Radom, Lublin.

A. latonia L. Wszędzie pospolity.

A. aglaja L. Lata w siepniu; rzadki. Radom.

A. niobe L. Lata od połowy lipca do końca sierpnia.

A. paphia L. Lipiec; nieliczny Radom. W Zamojskiem pospolity od połowy lipca do końca sierpnia. Krasnobród, Uher.

Melanargia galathea L. W całem Zamojskiem rozpowszechniony; lata od połowy lipca do końca sierpnia. Krasnobród, Uher.

Erebia aethiops Esp. Bardzo pospolity w okolicach Krasnobrodu, lata w sierpniu.

Satyrus alcyone Schiff. Lata od połowy lipca do połowy sierpnia, Krasnobród, Stara Wieś (powiat tomaszowski).

S. briseis L. Sierpień; pospolity. Opatów (wzgórza koło Wąworkowa).

Satyrus semele L. Lata od połowy lipca i w sierpniu; pospolity. Opatów, Krasnobród, Stara Wieś, Radom.

Pararge aegeria polonica Prüff. *ab. kulczyńskii* Prüff. 1 ♂ w sierpniu 1919 r. Krasnobród.

P. megaera L. Pospolity. Radom, Opatów, Lublin.

---

[1]) W pow. krasnostawskim.

Aphantopus hyperantus L. Pospolity. Opatów, Radom, Lublin.

Epinephele jurtina L. Wszędzie pospolity.

E. lycaon Rott. Wszędzie nierzadki.

Coenonympha iphis Schiff. Lipiec i sierpień; pospolity. Opatów, Radom.

C. arcania L. Lata w lipcu. Krasnobród.

C. pamphilus L. Wszędzie pospolity.

LYCAENIDAE.

Thecla spini Schiff. Jeden okaz 24. VI. Radom.

Zephyrus betulae L. Lata w drugiej połowie sierpnia. Lublin, Krasnobród.

Chrysophanus virgaureae L. Lipiec, nierzadki w okolicach Radomia; sierpień, okolice Krasnobrodu.

Ch. phlaeas L. Wszędzie pospolity.

ab. caeruleopunctata Stgr. 17. VIII. 1919. Krasnobród.

Ch. dorilis Hufn. Lipiec i sierpień, nierzadki. Opatów, Radom, Olszanka.

Lycaena argiades Pall. 16. VIII. 1919. Krasnobród; 28. VII. 1912. Olszanka.

L. argus L. Lipiec i sierpień. Opatów, Radom, Krasnobród.

L. astrarche Brgstr. 17. VIII. 1919. Krasnobród.

L. ab. calida Bell. Sierpień. 1919. Krasnobród.

L. icarus Rott. Lipiec i sierpień. Opatów, Radom, Uher.

L. hylas Esp. 1 ♂ 17. VII. Opatów.

L. meleager Esp. 1 ♂ 28. VII. Olszanka.

L. corydon Poda. Lipiec i sierpień; wszędzie pospolity.

L. damon Schiff. Lipiec; dość rzadki. Opatów.

L. minimus Fuessl. 1 ♂ 16. VIII. 1919. Krasnobród.

L. arion L. Jeden okaz 8 lipca. Opatów.

HESPERIIDAE.

Adopaea thaumas Hufn. Jeden okaz 22 sierpnia 1919 roku. Krasnobród.

Augiades comma L. Pospolity. Opatów, Radom, Lublin.

Hesperia malvae L. Pospolity. Opatów, Radom, Lublin.

Thanaos tages L. Wszędzie rospowszechniony raz w maju, drugi raz w lipcu i sierpniu; nierzadki.

SPHINGIDAE.

Acherontia atropos L. Do światła przyleciały dwie sztuki, jedna 29. IX., druga 1. X. 1917 roku. Opatów.

Smerinthus populi L. Nierzadki. Radom, 20. VII. 1912. Ulów.

Protoparce convolvuli L. Wrzesień; pospolity. Radom.

Hyloicus pinastri L. Sierpień, 1919 rok. Krasnobród.

Deilephila euphorbiae L. W okolicach Opatowa pospolity, w okolicach Radomia i Lublina — rzadszy. W 1917 roku pod Opatowem gąsienice pojawiły się masowo.

Chaerocampa elpenor L. Czerwiec; nierzadki, Opatów, Lublin.

Metopsilus porcellus L. Nierzadki. Opatów, Radom, Lublin, Krasnobród.

Pterogon proserpina Pall. 1 okaz w maju 1919 roku. Stara Wieś.

Macroglossa stellatarum L. Pospolity. Opatów, Radom, Lublin.

Hemaris fuciformis L. (*scabiosae* Z., *bombyliformis* Esp.). Czerwiec; rzadki. Radom.

NOTODONTIDAE.

Cerura bifida Hb. 1 okaz 18 lipca 1917 roku, Opatów.

C. furcula Cl. Jeden okaz 24. VII. Radom.

Dicranura vinula L. 16. VI. 1916. Radom; gąsienica pospolitsza od formy dorosłej.

Lophopteryx camelina L. Lata w maju i czerwcu. Radom, Lublin.

Pterostoma palpina L. 3. VIII. 1912. Uher.

Phalera bucephala L. Pospolita. Opatów, Radom.

Pygaera curtula L. 3. VIII. 1912. Ulów.

P. anachoreta F. Lata w lipcu. Ulów, Krasnobród.

LYMANTRIIDAE.

Euproctis chrysorrhoea L. Masowo pojawiła się w lipcu 1916 roku; Radom.

Porthesia similis Fuessl. Nieliczna. Radom.

Stilpnotia salicis L. W 1916 roku gąsienice tego motyla zniszczyły wszystkie topole nadwiślańskie w okolicach Radomia.

Lymantria dispar L. Bardzo licznie pojawiła się w 1916 r. w Radomiu. Lublin.

L. monacha L. Nierzadki. Radom w 1916 roku.

ab. *eremita* O. W okolicach Opatowa w 1916 roku pojawiły się wyłącznie melanotyczne formy.

LASIOCAMPIDAE.

Malacosoma neustria L. Lata w końcu czerwca, w 1916 w Radomiu pojawiła się masowo; Opatów.

Cosmotriche potatoria L. Lipiec; nierzadka. Lublin.

Gastropacha quercifolia L. 28. VII. 1916, Radom, 16. VII. 1917, Opatów (do światła).

Odonestis pruni L. 8. VII. 1916, Radom (do światła).

DREPANIDAE.

Drepana falcataria 20. VII. 1917, Opatów. 10. VIII. 1912. Uher.

NOCTUIDAE.

Diphthera alpium Osbeck, 30. V., dwie sztuki, Lublin.

Acronicta aceris L. Pospolita. Opatów, Radom, Lublin.

A. tridens Schiff. Nierzadka. Opatów, Radom, Lublin.

A. psi L. Pospolita. Opatów, Radom, Lublin.

A. rumicis L. Pospolita, Opatów, Radom, Lublin.

Agrotis fimbria L. Sierpień 1919 rok. Krasnobród.

A. augur F. 30. VI. 1917. Opatów.

A. pronuba L. Lata od czerwca do września. Opatów, Radom; pospolita.

ab. *innuba* L. Rzadsza od formy typowej.

A. triangulum Hufn. 18. VI. 1916. Lublin, Opatów 8. VII.

A. C.-nigrum L. Sierpień; pospolita. Opatów, Radom.

A. xanthographa F. 23. VIII. 1917. Opatów.

A. plecta L. Pospolita. Opatów, Radom, Lublin.

A. simulans Hufn. 2. VIII. 1916. Radom; 30. VIII. 1912. Ulów.

A. putris L. 30. VI. 1917. Opatów.

A. corticea Schiff. 16. VI. Lublin.

A. exclamationis L. Pospolita wszędzie.

A. ypsilon Rott. Pospolita wszędzie.

A. nigricans L. Od połowy lipca do połowy sierpnia, Lublin, Opatów; nierzadka.

A. tritici L. Lata we wrześniu i październiku; pospolita. Opatów, Radom, Lublin.

ab. *aquilina* Hb. rzadsza od formy typowej. Lublin.

A. segetum Schiff. Pospolita; Opatów, Radom, Lublin.

A. vestigialis Rott. 28. VIII. 1916. Radom; na przynętę.

Mamestra nebulosa Hufn. 30. VI. 1917. Opatów.

M. brassicae L. Pospolita. Opatów, Radom, Lublin.

M. persicariae L. 8. VII. 1917. Opatów.

M. oleracea L. Czerwiec i lipiec. Pospolita.

M. genistae Bkh. Lipiec; nierzadka. Opatów.

M. dissimilis Knoch. Lipiec, sierpień; pospolita, Lublin, Radom, Opatów.

M. thalassina Rott. Lipiec; nierzadka, Opatów.

M. trifolii Rott. Lipiec i sierpień; pospolita. Lublin, Opatów.

M. reticulata Vill. 10. VI. 1917, Lublin.

M. chrysozona Bkh. 20. VII. 1917. Opatów.

Miana strigilis Cl. Czerwiec, Radom, Opatów.

M. bicoloria Vill. 9. VIII. 1917. Opatów, Zwierzyniec[1] 26. VIII. 1923.

Bryophila perla F. Kilka sztuk, tej gdzieindziej tak rzadkiej formy przyleciało na światło dnia 9 sierpnia 1917 roku. Opatów.

B. fraudatricula Hb. 5. VII. 1917. Lublin. 2 okazy.

Diloba caeruleocephala L. Październik; pospolita. Opatów.

Apamea testacea Hb. 4. IX. 1916. Radom.

Celaena matura Hufn. 19. VIII. 1919 rok. Krasnobród.

Hadena porphyrea Esp. Zwierzyniec, 26. VIII. 1923.

H. monoglypha Hufn. 3. VIII. 1912. Ulów; 16. VII. 1916, Radom.

H. abjecta Hb. 19. VIII. 1917. Lublin.

H. lateritia Hufn. 18. VII. 1912 Uher; 30. VI. 1916 Radom (2 sztuki).

H. basilinea F. 13. VI. 1917. Opatów.

H. secalis Bjerkander. Lipiec i sierpień, pospolita. Opatów, Radom, Lublin.

ab. *nictitans* Esp. Lata razem z formą typową.

ab. *leucostigma* Esp. Jak poprzednia.

Miselia oxyacanthae L. 29. IX. 1916, Lublin, 30. IX. 1917. Opatów; na przynętę.

Chloantha polyodon Cl. 12. VIII. Lublin.

Trachea atriplicis L. Czerwiec i lipiec; nierzadka. Opatów.

---

[1] W pow. zamojskim.

Brotolomia meticulosa L. Sierpień i wrzesień; pospolita. Radom.

Naenia typica L. 17. VII. 1917 r. Opatów.

Helotropha leucostigma Hb. Sierpień; pospolita. Lublin (na przynętę).

ab. *lunina* Hw. Sierpień. Lublin.

Hydroecia nictitans Bkh. 3. VIII. 1912. Ulów. W okolicach Opatowa i Radomia lata w końcu lipca i w sierpniu; pospolita.

ab. *erythrostigma* Hw. 28. VII. 1917. Opatów; 12. VIII. 1916. Radom.

H. micacea Esp. Sierpień; nierzadka. Opatów, Radom, Lublin.

ab. *grisea*. 16. VIII. Opatów.

Gortyna ochracea Hb. 15. IX. 1916. Lublin.

Nonagria geminipuncta Hatch. 18. VIII. Lublin.

Tapinostola musculosa Hb. 28. VII. 1917. Opatów.

Leucania pallens L. Pospolita wszędzie.

L. l-album L. 28. VIII. 1917. Opatów.

L. albipuncta F. 29. VIII. Lublin, 30. VI. i 9. VII. 1917, Opatów.

L. lythargyria Esp. Nierzadka. Opatów.

Caradrina quadripunctata F. Wszędzie pospolita.

C. morpheus Hufn. Nierzadka. Opatów, Radom, Lublin.

C. ambigua F. Sierpień; nierzadka. Lublin, Radom.

Amphipyra tragopoginis L. Pospolita. Opatów, Radom, Lublin.

A. pyramidea L. 15. IX. Lublin (na przynętę).

Calymnia pyralina View. Lipiec, 1917. Opatów, kilka okazów.

C. trapezina L. Nierzadka. Opatów.

Dyschorista fissipuncta Hw. Lipiec; pospolita. Opatów, Lublin.

Plastenis retusa L. 13. VIII. 1917. Opatów.

Orthosia lota Cl. Sierpień i wrzesień, pospolita w okolicach Opatowa, rzadsza w Lublinie.

O. circellaris Hufn. Sierpień i wrzesień; pospolita. Opatów, Lublin.

Xanthia lutea Ström. Nierzadka. Lublin, Opatów.

X. fulvago L. Nierzadka. Lublin, Radom.

X. gilvago Esp. Nierzadka. Lublin.

Orrhodia vaccinii L. Wrzesień i październik; bardzo pospolita. Opatów.

ab. *mixta* Stgr. 13. X. 1918. Lublin.

ab. *nigra* Baumgr. 27. IX. 1918. Lublin.

Scopelosoma satellitia L. Wrzesień i październik; forma typowa szaro-brunatna, dosyć rzadka.

ab. *brunnea* Lampa, bardzo pospolita. Opatów.

ab. *albipuncta* Strand. Nierzadka.

Xylina socia Rott. Sierpień i wrzesień; bardzo pospolita. Opatów, Lublin.

X. furcifera Hufn. Październik; pospolita. Lublin.

X. ornithopus Rott. 25. IX. 1917. Opatów.

Calocampa vetusta Hb. Wrzesień, nierzadka. Lublin.

C. exoleta L. Wrzesień i październik; nierzadka. Opatów, Lublin.

Calophasia lunula Hufn. 26. VIII. 1919. Krasnobród.

Cucullia umbratica L. Pospolita. Opatów. 26. VI. 1915. Uher.

C. fraudatrix Ev. 27. VII. 1917. Opatów.

C. artemisiae Hufn. 28. VII. 1917. Opatów.

Heliothis dipsacea L. Pospolita na koniczynie. Opatów, Lublin.

Acontia luctuosa Esp. 28. VII. i 9. VIII. 1917. Opatów.

Erastria pusilla View. Nierzadka w czerwcu. Radom.

E. fasciana L. Lata w czerwcu; nierzadka. Opatów.

Rivula sericealis Sc. 3. VIII. 1912. Ulów.

Prothymia viridaria Cl. 13. VIII. 1919. Krasnobród.

Scoliopteryx libatrix L. Sierpień i wrzesień; pospolita. Opatów.

Abrostola triplasia L. Sierpień; pospolita. Opatów, Radom, Ulów, Krasnobród.

A. tripartita Hufn. Sierpień; nierzadka. Opatów, Radom.

Plusia chrysitis L. Lipiec i sierpień, wszędzie pospolita.

ab. *juncta* Tutt. Sierpień. Krasnobród.

P. festucae L. Sierpień; nierzadka. Opatów, Radom.

P. pulchrina Hw. 28. VI. 1916. Radom.

P. gamma L. Wszędzie bardzo pospolita.

Euclidia mi Cl. Czerwiec; pospolita. Opatów.

E. glyphica L. Czerwiec; pospolita. Opatów.

Catocala fraxini L. 24. VIII. 1916. Radom (na światło). Zwierzyniec 23. IX. do lampy. Krasnobród w połowie sierpnia.

C. elocata Esp. Sierpień; pospolita. Lublin, Radom.

C. nupta L. Sierpień; pospolita. Krasnobród, Lublin, Radom.

C. fulminea Scop. 24. VIII. 1916. Radom (na światło).

Laspeyria flexula Schiff. 10. VII. 1917, Opatów; 3. VIII. 1912, Ulów.

CYMATOPHORIDAE.

Polyploca flavicornis L. 3. IV. 1917. Opatów (na światło).

BREPHIDAE.

Brephos parthenias L. 23. III. 1923. Krasnobród.

GEOMETRIDAE.

Thalera fimbrialis Sc. 18. VII. 1912. Uher.
Hemithea strigata Müll. 30. VI. 1917. Opatów.
Acidalia rubiginata Hufn. 28. VII. Opatów.
Ortholitha plumbaria F. 3. VIII. 1912. Ulów.
O. limitata Sc. 17. IX. 1917. Opatów.
O. moeniata Sc. 9. VIII. 1919. Krasnobród.
O. bipunctaria Schiff. 13. VIII. 1917. Opatów.
Triphosa dubitata L. 26. VIII. Zwierzyniec.
Larentia ocellata L. Lata w sierpniu. Krasnobród.
L. siterata Hufn. 26. IX. 1917. Opatów.
L. truncata Hufn. 8. IX. 1917. Opatów.
L. tristata L. Lipiec. Opatów.
L. alchemillata L. Lata w sierpniu. Krasnobród.
L. comitata L. Lipiec i sierpień. Opatów, Lublin.
Abraxas grossulariata L. Sierpień; pospolity, Lublin.
A. marginata L. Lata w sierpniu. Krasnobród.
A. adustata Schiff. W sierpniu pospolity, Lublin.
Selenia tetralunaria Hufn. 18. IV. 1918, Lublin; 16. VII. 1917, Opatów.
Angerona prunaria L. 28. VI. 1917. Opatów.
Eurymene dolabraria L. 30. V. 1918. Lublin.
Amphidasis betularia L. 20. VI. 1918. Lublin.
Boarmia repandata L. 10. VII. 1917. Opatów.
Bupalus piniarius L. W lipcu pospolity. Opatów.

ARCTIIDAE.

Spilosoma lubricipeda L. Lata w czerwcu; pospolita wszędzie.
S. menthastri Esp. Lipiec; pospolita.
S. urticae Esp. 7. VI. 1917. Opatów.

Phragmatobia fuliginosa L. Pospolita w lipcu. Opatów.

Arctia caja L. W lipcu; nierzadka. Lublin.

A. villica L. 8. VI. 1917. Opatów; lipiec 1918. Stara Wieś.

Coscinia striata L. 22. VII. 1919. Krasnobród.

Lithosia lutarella L. 3. VIII. 1912, Ulów; 3 sztuki w sierpniu 1919 roku; Krasnobród.

L. (?) unita Hb. ♀ okaz zniszczony, 21. VII. 1912. Ulów.

ZYGAENIDAE.

Zygaena purpuralis Brünnich. Pospolity w sierpniu. Opatów, Krasnobród.

ab. *polygalae* Esp. Między licznemi okazami formy typowej, znajdowały się dwa okazy tej południowej formy, nowej dla fauny Polski. 7. i 9. VIII. 1919. Krasnobród.

Z. achilleae Esp. Lata w sierpniu. Radom, Krasnobród.

Z. lonicerae Scheven. Sierpień, Radom.

Z. meliloti Esp. Lublin.

Z. filipendulae L. 25. VII. 1912. Uher.

Z. angelicae O. Pospolity w sierpniu. Krasnobród.

Z. ephialtes L. ab. *athamanthae* Esp. 14. VIII. 1918. Lublin; sierpień 1919, Krasnobród.

ab. *peucedani* Esp. Lipiec i sierpień. Opatów i Radom.

Z. carniolica Sc. ab. *berolinensis* Stgr. 9. VIII. 1917. Opatów.

Ino statices L. Lata w sierpniu. Krasnobród.

PSYCHIDAE.

Pachytelia unicolor Hufn. 2 okazy poczwarek. Krasnobród.

Fumea casta Pall. Jedna poczwarka. Krasnobród.

SESIIDAE.

Sesia tipuliformis Cl. 27. VII. 1912. Grele (Zamojszczyzna), dwie sztuki; sierpień 1919, Krasnobród.

S. empiformis Esp. 16. VIII. 1919. Krasnobród.

PYRALIDAE.

Galleria melonella L. 20. VII. 1912. Ulów.

Crambus perlellus Sc. Lipiec. Ulów.

C. falsellus Schiff. 3 VIII. 1912. Ulów (dwie sztuki).

C. pratellus Hb. Sierpień. Krasnobród.

Aglossa pinguinalis L. Sierpień. Krasnobród.

Pyralis regalis Schiff. Bardzo rzadki; z Polski dotychczas znany jeden okaz złapany przez Stöckla 4. VIII. we Lwowie. Forma południowo-wschodnia. 17. VII. 1912, Ulów.

Nymphula stagnata Don. Znalazłem w zbiorze p. J. Fudakowskiego cztery okazy tego gatunku, złapane w sierpniu 1919 roku w Krasnobrodzie, stąd mogę wnioskować, że tam forma ta występuje pospolicie. Dotychczas uważany za rzadki gatunek; znany jest ze wschodniej Małopolski.

Psammotis hyalinalis Hb. 3. VIII. 1912. Ulów.

Pyrausta purpuralis L. Pospolity w lipcu i sierpniu. Ulów, Krasnobród.

P. aurata Sc. 9. VIII. 1919. Krasnobród.

P. cingulata L. 17. VIII. 1919. Krasnobród.

TORTRICIDAE.

Tortrix forskaleana L. 10. VIII. 1919. Krasnobród.

Olethreutes salicella L. 11. VIII. 1919. Krasnobród (trzy okazy).

Argyroploce antiquana Hb. 3. VIII. 1912. Ulów.

Notocelia roborana Tr. 20. VII. 1912. Ulów.

Epiblema foenella L. 3. VIII. 1912, Ulów; 10. VIII. 1919, Krasnobród.

Dichrorampha petiverella L. Pospolita w sierpniu. Krasnobród.

TINEIDAE.

Depressaria costosa Hw. 3. VIII. 1912. Ulów. Gatunek bardzo rzadki, dotychczas znany tylko z wschodniej Małopolski.

D. ocellana F. 6. IV. 1918. Zwierzyniec (powiat zamojski).

D. angelicella Hb. 20. VIII. 1919. Krasnobród. Rzadki.

RÉSUMÉ.

Les espèces mentionnées dans letravail présent proviennent des environs d'Opatów (haut-plateau de Kielce-Sandomierz), des environs des villes de Radom et de Lublin et de la partie sud-est du haut-plateau de Lublin.

Quoique le territoire exploré n'est pas géographiquement uniforme, néanmoins sa faune lépidoptèrologique présente beaucoup de ressemblance avec celle de la Petite Pologne orientale (ancienne Galicie orient. autrichienne), qui se caractérise par les éléments sud-est.

Les deux territoires ont en commun les espèces suivantes: *Lycaena astrarche* Bgstr. ab. *calida* Bell. (Krasnobród), *Lycaena damon* Schiff. (Opatów), *Agrotis xanthographa* F. (Opatów), *Hadena abjecta* Hb. (Lublin), *Nonagria geminipuncta* Hatchett. (Lublin), *Cucullia artemisiae* Hufn. (Opatów), *Pyralis regalis* Schiff. (Ulów), *Nymphula stagnata* Don. (Krasnobród) et *Depressaria costosa* Hw. (Ulów).

Outre les formes mentionnées, les espèces suivantes des environs d'Opatów méritent une attention spéciale: *Mamestra chrysozona* Bkh., *Bryophila perla* F., *Miselia oxyacanthae* L., *Tapinostola musculosa* Hb., *Leucania lythargyria* Esp., *Dyschorista fissipuncta* Hw., *Cucullia fraudatrix* Ew., *Cucullia artemisiae* Hufn. et *Zygaena carniolica* Sc. ab. *berolinensis* Stgr.

Parmi les formes rares des environs de Lublin, qui n'étaient pas mentionnées plus haut, nous devons énumérer: *Helothropha leucostigma* Hb. et ab. *lunina* Hw., *Dyschorista fissipuncta* Hw., La partie sud-est du haut-pteau de Lublin (Ulów, Olszanka, Krasnobród et Stara Wieś) est caractérisée par des nombreux representants des espèces suivantes: *Melanargia galathea* L., *Lycaena meleager* Esp., *Pterogon proserpina* Pall., *Celaena matura* Hufn., et *Zygaena purpuralis* Brünnich ab. *polygalae* Esp., ainsi que par la présence des espèces déjà mentionnées.

En somme les auteurs citent 264 espèces et 19 variétés, entre autres la *Tapinostola musculosa* Hb. (Opatów) et *Zygaena purpuralis* Brünnich ab. *polygalae* Esp. qui n'étaient pas encore observées sur le territoire de la Pologne.

Wykaz chrząszczów, zebranych w sandżaku Trapezuntskim i Gümisch- Chane w Azji Mniejszej w latach 1916—1917 III. [1]).

[Verzeichnis der in kleinasiatischen Sandschaks Trapezunt und Gumisch-Chane in J. 1916—1917 gesammelten Coleopteren. III.]

Podał

DR. W. EICHLER (Pabjanice).

PSELAPHIDAE.

Euplectus karsteni Reichb. — Trapezunt wzgórza zach., wysiany z próchna wierzbowego 1 egz. 12. XI. 1916.

Reichenbachia antennata Aubé — Trapez. dolina Piksitu pod kamieniem u mrówki 1 egz. 13. XI. 1916.

Bythinus cavifrons Reitt. — Souk-su 2 egz. wysiane z liści 4. XI. 1916.

Tychus colchicus Saulcy — Dżewizlik 1 egz. pod kam. 26. VI. 1917; *T. pullus* Kiesw. — Trapez. wzgórza wsch. 1 egz. pod kam. 29. X. 1916 i 2 egz. 24. XI. 1916; Souk-su 1 egz. wysiany z liści 4. XI. 1916; 1 egz. 31. I. 1917.

Pselaphus heisei Herbst — Souk-su 1 egz. wysiany z liści 19. XII. 1916.

Ctenistes palpalis Reichb. — Souk-su pod kam. 1 egz. 26. X. 1916; Trapez. wzgórza zach. pod kam. 4 egz. 1. XI. 1916, 5 egz. 1. II. 1917 i 7 egz. 12. XI. 1916; Boz-tepe 21. II. 1917; wzg. południ. 1 egz. 27. V. 1917 pod kam.

Enoptostomus globulicornis Motsch. — Trapezunt wzg. zach. 2 egz. pod kam. 27. X. 1916.

CLAVIGERIDAE.

Claviger colchicus Motsch. — Trapez. wzg. płdn. 1 ♀ pod kam. 27. V. 1917.

SCYDMAENIDAE.

Stenichnus collaris Müll. — Dżewizlik 1 egz. pod kam. 26. VI. 1917; *St. pusillus* Müll. — Souk-su 31. X, 1. XI. 1916 po 2 egz. wysiane z liści i 31. I. 1917 1 egz. pod kam.

---

[1]) W poprzednim wykazie należy skreślić: *Philonthus dimidiatus* Sahlb. i *Quedius ochropterus* Er. Daty podane dla pierwszego należy odnieść do *Ph. varius* a. *nitidicollis;* dla drugiego do *Qu. ochripennis.*

Euconnus claviger Müll. — Boz-tepe 1 egz. 27. II. 1917; *E. intrusus* Schaum. — Trapez. wzg. zach. 3 egz. pod kam. 27. X. 1916.

SILPHIDAE.

Catops watsoni Spence — Trapez. wzg. wsch. 2 egz. na przynętę z mięsa 28. III. 1917; Zigana-dagh 1 egz. 13. VII. 1917 w skałach, obok wejścia do jamy lisiej. *C. watsoni v. amoenus* Reitt. — Trapezunt 7. XI. 1916; Zigana-dagh 13. VII. 1917. *C. kirbyi* Spence — Zigana-dagh. 1 egz. gdzie poprzedni. *C. tristis* Panz. — Trapez. - Souk - su 7 egz. na przynętę z mięsa 7. XI. 1916 i 6 egz. tamże 10. XI. 1916; wąwóz płdn. (szczur) 1 egz. 23. XI. 1916 i tamże 11 egz. 26. X. 1916.

Colon brunneum Latr. *v. episternale* Czwal. — Boz-tepe 3 egz. w gnijących roślinach pod kam. 21. V. 1917.

Necrodes littoralis L. — Trapez., padlina końska 9 egz. 10. VI. 1917, Zinana Charłari 14 egz. 10. VII. 1917 na padłym ośle i Chamsikej 1 egz. 28. VI. 1917 — znacznie więcej samic od samców.

Thanatophilus terminatus Humm. — Kessa 7 egz. 1. VII. 1917; Kialkit 4 egz. 4. VII. 1917, Ardassa 1 egz. 10. VII. 1917; Zigana-dagh 2 egz. 13. VII. 1917. *T. sinuatus* F. — Trapez. 22. III, 28. III, 30. IV i 10. VI. 1917 na padlinie 7 egz. *T. rugosus* L. — razem z poprzednią 16 egz. *T. armeniacus* Rttr. — Kialkit 1 egz. 5. VII. 1917.

Oeceoptoma thoracicum L. — Chamsikej 4 egz. 28. VI. 1917.

Blitophaga undata Müll. — tamże 4 egz.; Dałtaban 1 egz. 30. VI. 1917. *B. undata* Müll. v. *verrucosa* Mén. — Kessa 2 egz. 2. VII i 1 egz. 8. VII. 1917.

Silpha obscura L. sbsp. *koenigiana* Zajtz. — Kialkit 1 egz. 4. VII. 1917. *S. obscura* L. v. *striola* Mén. — Zigana-dagh 1 egz. 13. VII. 1917.

LIODIDAE.

Liodes dubia Kug. — Boz-tepe 1 egz. na kamieniu 21. V. 1917.

CLAMBIDAE.

Clambus armadillo Deg. — Trapez. wzg. płdn. w leszczynie 6. VI. 1917.

CORYLOPHIDAE.

Sericoderus revelierei Reitt. — Souk-su 1 egz. wysiany z liści 8. XI. 1916.

TRICHOPTERIGIDAE.

Trichopteryx atomaria Deg. — Souk-su wysiana z liści obficie 31. X, 4. XI, 8. XII. 1916 i 15. I. 1917. *Tr. soror* Flach. — tamże 4 egz.

HISTERIDAE[1].

Hister cadaverinus Hoffm. — Trapezunt okolica 20. XI. 1916 1 egz. na trupie dziecka, 22. III. 1917, 28. III. 1917, 10. VI. 1917 na padlinie.

Saprinus semistriatus Scriba — Trapezunt okolice 28. V. i 10. VI. 1917 padlina końska 10 egz.

HYDROPHILIDAE.

Helophorus aquaticus L. — Sadach 7 egz. 6. VII. 1917. *H. aquat.* L. v. *aequalis* Thoms. — Zigana-dagh 2 egz. 13. VII. 1917. *H. brevipalpis* Bed. — Trapez. wąwóz wsch. 2 egz. pod liśćmi 29. X. 1916; Zigana-dagh 1 egz. 13. VII. 1917. *H. granularis* L. — Kialkit 2 egz. 5. VII. 1917. *H. viridicollis* Steph. — Trapez. 4. II, 26. III, 21. V. 1917 woda stojąca. *H. viridicollis* Steph. a. *obscurus* Rey — Trapez. 4. II, 29. III. 1917.

Hydrochus angustatus Germ. — Trapez. za Boz-tepe 7 egz. 4. II, 21. II, 14. III. 1917; 22. III. 1917 4 egz. nad Piksitem.

Ochtebius fausti Sharp. — Sandżak Gümisch-chane VII. 1917.

Paracymus caucasicus Kuw. — Zigana-dagh 13. VII. 1917.

Philydrus fuscipennis Thoms. — Ujście Piksitu w osadach 1 egz. 4. IV. 1917. *Ph. caspius* Kuw. — Kialkit 1 egz. 5. VII. 1917, Sadach 2 egz. 6. VII. 1917.

Helochares griseus F. — Trapez. wzg. zach. w gliniance 1 egz. 23. III. 1917.

Laccobius cinereus Motsch. Trapez. — w dole przy szosie do Platany 7. II. 1917 2 egz.; w rzece 1 egz. 27. VII. 1917; Sadach 2 egz. 7. VII. 1917. *L. sinuatus* Motsch. — Kessa

---

[1] 11 gatunków z tej rodziny zaginęły, jako nieokreślone.

3 egz. 1. VII. 1917; Kialkit 5 egz. 5. VII. 1917; Sadach 1 egz. 7. VII. 1917; Ardassa 1 egz. 11. VII. 1917. *L. bipunctatus* F. — Ardassa 2 egz. 9. VII. 1917 potok; Zigana-dagh 1 egz. 13. VII. 1917. *L. scutellaris* Motsch. — Kialkit 3 egz. 3. VII. 1917.

Chaetarthria seminulum Hbst. — Ardassa 1 egz. 9. VII. 1917 potok; Kialkit 1 egz. 3. VII. 1917 nad rzeką.

Limnebius aluta Bed. — Ujście Piksitu pod kam. 1 egz. 24. VIII. 1916. *L. truncatellus* Thunb. — Kialkit 1 egz. nad wodą 3. VII. 1917.

Coelostoma orbiculare F. — Trapez. potok pod kam. 6. IX. 1916 1 egz.; Piksit (osady) 2 egz. 1. IV. 1917; Chamsi-kej. 2 egz. 28. VI. 1917; Sadach 1 egz. 6. VII. 1917.

Sphaeridium scarabaeoides L. — Kialkit 5. VII, Kessa 1. VII. 1917. *S. scarab. v. lunatum* F. — Chamsikej 28. VI, Dżewizlik 27. VI, Kialkit 3. VII. 1917. *S. scarab. v. pictum* Fald. — Elleu 1 egz. 23. VI, Zigana-dagh 1 egz. 12. VII. 1917. *S. bipustulatum* F. — Trapez. wzg. wsch. 1 egz. 28. III. 1917; Dałtaban 1 egz. 29. VI, Elleu 2 egz. 22. VI. 1917. *S. bipustul. a. 4-maculatum* Mrsh. — Trapez. 29. X. 1916, Elleu 22. VI, Dałtaban 29. VI. 1917. *S. bipust. v. marginatum* F. — Elleu 1 egz. 21. VI. 1917 — wszystkie w ekskrem.

Cercyon ustulatus Preyssl. — Sadach 1 egz. 6. VII. 1917. *C. haemorrhoidalis* F. — Trapez. dol. Piksitu ekskr. końskie 3 egz. 29. X. 1916; wzg. płdn. z krzewów 1 egz. 6. VI. 1917; Dżewizlik 3 egz. 26. VI, Chamsikej 6 egz. 28. VI. 1917. *C. haemorrh. v. erythropterus* Muls. — Souk-su ekskr. krowie 3 egz. 21. IV., 1. VI. 1917. *C. melanocephalus* L. — Zigana-dagh 1 egz. 13. VII. 1917. *C. quisquilius* L. — Trapezunt ekskr. krowie 1 egz. 6. IX. 1916. 29. X. 1916, Dżewizlik 1 egz. 27. VI. 1917. *C. pygmaeus* Ill. — Trapez. dol. Piksitu ekskr. końskie 1 egz. 29. X. 1916, wąwóz zachodni ekskr. krowie 1 egz. 18. VII. 1917. *C. granarius* Er. — Trapez. ekskrem. 2 egz. 22. III, Souksu 1 egz. 2. IV. 1917.

Megasternun boletophagum Marsh. — Trapez. 16. VI. 1917.

Cryptopleurum minutum F. — Elleu 1 egz. 23. VI. 1917. *Cr. crenatum* Panz. — Souk-su ekskrem. krowie 1 egz. 21. IV. 1917, Dżewizlik 1 egz. 27. VI. 1917.

Nowe dla fauny Polski i rzadkie błonkówki.

(Neue für Polens Fauna und seltenere Hymenopteren).

Podał

J. NOSKIEWICZ.

W latach 1922 i 1923 przeprowadzałem w dalszym ciągu badania fauny błonkówek (w pierwszym rzędzie pszczołowatych) w obrębie polskiej części Podola. Obszar badany pozostał prawie identycznym do tegoż z lat 1920 i 1921, rozszerzyłem go jedynie nieco w kierunku płdn.-wschodnim, dochodząc po ujście Zbrucza. Starałem się również zwiedzić dość trudno dostępny teren pomiędzy Tłumaczem, Niżniowem, Horodenką i Zaleszczykami. W rezultacie zdołałem na powyższym obszarze wykazać pokaźną ilość nowych dla Polski gatunków błonkówek, należących przeważnie do fauny Europy wschodniej, płdn.-wschodniej i południowej. Znalezienia te pozostają w zupełnej zgodzie z dotychczasowemi wiadomościami o roślinnym i zwierzęcym świecie Podola.

Zanim badania moje w powiatach naddniestrzańskich uznam za ukończone będę podawał z tych okolic jedynie gatunki nowe dla Polski lub Małopolski, jako uzupełnienia ogłoszonych już poprzednio wyników (Rozprawy i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich T. V — VI p. 51 — 62 i 192 — 232). Niniejszy wykaz jest pierwszym z rzędu zamierzonych notatek. Prócz form zebranych w dwu ostatnich latach na Podolu pomieszczam w nim także kilka ciekawych gatunków, które znalazłem w innych okolicach Polski (Wołyń, Polesie, Złoczów), oraz kilka znanych mi ze zbiorów Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie. Gatunki nowe dla Polski oznaczam gwiazdką (*). Prawie wszystkie wymienione poniżej Psammocharidae oznaczył znakomity ich znawca p. O. Šustera z Pragi.

Miłym mym obowiązkiem jest wyrazić i przy tej sposobności podziękowanie p. hr. De La Scala w Kołodróbce, p. Skibniewskiemu, Dyrektorowi lasów ordynacji Dawidgródeckiej w Mańkiewiczach na Polesiu i p. Dyrektorowi szkoły w Sinkowie za gościnne przyjęcie. Wycieczka na Polesie bez licznych ułatwień jakich doznałem ze strony p. Dyr. Skibniewskiego byłaby niemożliwą.

Prosopis gracilicornis Mor. Zaleszczyki 6. VII. 22. Zamieszkuje Europę płdn. wschodnią po Alpy. Ostatnio podaje go Forsius z Finlandji. Znany także ze Śląska.

**Colletes balteatus* Nyl. Mielnica 18. VIII. 22. 2 ♀ na *Eryngium camp.* Gatunek południ.-europ.

**C. balticus* Alfk. W zbiorach Muzeum im. Dzieduszyckich znajdują się 3 samice (♀) zebrane przez Wierzejskiego w Warwaryńcach (ob. Trembowli) 7. VII. Są one b. podobne do okazów z nad Bałtyku, różniąc się od nich tylko nieco mniej gęsto punkcikowanym pierwszym odcinkiem odwłoka. Wierzejski¹) a następnie Śnieżek²) uznali go za *C. succinctus* L. i pod tą nazwą pomieścili go w swych pracach. *Succinctus* L. należy jednak do innej grupy gatunków, o bardziej wydłużonych policzkach, a ponadto występuje tylko na wrzosowiskach dopiero z końcem sierpnia i we wrześniu. Być jednak może, że i obecna moja interpretacja nie jest zupełnie trafną i forma z Podola nie jest identyczną, a tylko b. zbliżoną do typu pomorskiego. Do rozstrzygnięcia tej kwestji potrzebnym jest dalszy materjał obserwacyjny, a przedewszystkiem samce. Typowy *balticus* znanym jest dotychczas tylko z wybrzeży morza bałtyckiego (Pomorze i Prusy). Pokrewnym gatunkiem jest *C. caspicus* Mor. wykazany przed paru laty także z półwyspu bałkańskiego.

**Halictus morbillossus* Kriechb. Zaleszczyki 9. VII. 23. ♀ na *Cirsium*, Mielnica 24. VII. 23. ♀ na *Carduus*, 20. VIII. 22. ♂ na *Eryngium camp.* Okopy św. Trójcy 29. VIII. 22. ♀ na *Carduus*. Rozm.; Turkiestan, Kaukaz i płdn. Europa po Węgry, płdn. Tyrol i płdn. Szwajcarję.

**H. marginellus* Schck. Dobrowlany 12. V. 23. ♀ na *Evonymus eurp.*, Sinków 10. VII. 22 ♀ na *Berteroa*, Kutyska ob. Niżniowa 8. VIII. 22 ♂. Rozm.: Niemcy środkowe po Saksonję.

H. glabriusculus Mor. Zaleszczyki, Dobrowlany, Sinków, Kołodróbka, Mielnica V. ♀ i VII — VIII. ♀ ♂ posp. na *Isatis, Eryngium, Hieracium, Cichorium* i i. złożonych. Rozm.: Europa płdn. od Hiszpanji aż po płdn. Rosję; Niemcy środkowe po Turyngję. Z Polski podany z okolic Krakowa. Jako samca tego gat. opisał

---

¹) Wierzejski A. Dodatek do fauny błonkówek. Spr. Kom. fizjogr. Kraków 1874 (T. VIII) str. 121.

²) Śnieżek J. Błonkówki pszczołowate (Apidae) zebrane w Galicji. Spr. Kom. fizjogr. Kraków 1910 (T. XLIV) str. 41.

Morawitz ♂ *politus* Schck. i błąd ten utrzymał się aż do ostatnich lat. Prostuje go dopiero Blüthgen[1]) w 1922 r.

**H. trichopygus* Blüthg. Okopy św. Trójcy 19. VIII. 22. 2 ♂ Najbliższe stanowisko Budapeszt.

**H. elegans* Lep. Dobrowlany (ścianka z Ephedrą) 11. V. 23. ♀, 24. VII. ♀, przy gnieździe. Rozm.: Francja płdn., Szwajcarja, Włochy, Węgry, Macedonja, Rosja płdn., Transkaukazja. Najbliższe stanowisko jak u poprzedniego.

H. convexiusculus Schck. Zaleszczyki 12. V. 23. ♀ na *Evonymus eurp.*, 20. V. 22. ♀ na *Jurinea* i *Salvia prat.*, 6. VII. 22. ♀ na *Linaria vulg.*, 14. VIII. 22. ♂ na *Eryngium camp.*, Kołodróbka 22. VII. 23. ♀ na *Knautia*, Mielnica 20. VIII. 22. ♂. Rozm.: Niemcy środkowe po Brandenburgję. Torka podał go z Nakła n. Notecią.

H. clypearis Schck. Zaleszczyki 12. V. 23. na *Lamium album.* Ze stanowisk polskich znam tylko Kraków[2]).

**H. corvinus* Mor. Mielnica 8. VIII. 22. ♀ na *Dipsacus*. Rozm.: Kaukaz, płdn. Rosja, Węgry, płw. bałkański, płdn.-zach. Francja.

**H. tricinctus* Schck. Zaleszczyki, Rzezawa, Kołodróbka, Monasterek, Okniany ob. Tłumacza dość posp. V. i VII—VIII. ♀ i ♂ na *Isatis*, *Ranunculus*, *Eryngium*. Rozm.: Niemcy środkowe, Tryjest, Węgry, Sarepta, Tyrol płdn., Hiszpanja, Syrja.

**H. setulellus* Str. Zaleszczyki, Dobrowlany, Rzezawa, Mielnica, Sinków, Okopy św. Trójcy IV—V. ♀ na *Isatis tinct.* i *Potentilla,* VII—VIII. ♀ ♂. Samiec, b. podobny do ♂ poprzedniego gatunku, najłatwiej daje się odróżnić po organie kopulacyjnym. Rozm.: Francja płdn., Węgry, Macedonja, Kijów, Krym. Najbliższe stanowiska: Kijów i Budapeszt.

**H. marginatus* Brulle. Dobrowlany 4. V. 21 i 11. V. 23. ♀ na *Potentilla.* Rozm.: Europa płdn. i środkowa po Węgry, Wiedeń i płdn. Szwajcarję.

**H. duckei* Alfk. Zaleszczyki i Mielnica IV—V na *Isatis* ♀. Dotychczas znany tylko z Istrji.

---

[1]) Blüthgen, Beiträge zur Synonymie der Bienengattung Halictus. Deutsch. Ent. Zeitschr. 1922 p. 62.

[2]) E. Strand, die paläarktischen Halictus-Arten des Kgl. Zoolog. Mus zu Berlin. Arch. f. Naturg. Jhg. LXXV (1909) p. 5.

Gatunek podawany wielokrotnie jako *H. tetrazonius* Klug. okazał się gatunkiem zbiorowym [1]). U nas występują: *H. simplex* Pér. na Podolu po Bursztyn i Złoczów, *sajoi* Blüthg. na Wołyniu i *tomentosus* Ev. w całej Polsce.

**Sphecodes schenckii* Hag. Dobrowlany, Zaleszczyki, Monasterek, Strzelce ob. Horodenki, Czerwonogród, Bratyszów ob. Niżniowa, Sinków, Kołodróbka, Mielnica. ♀ ♂ od V — VIII. Płdn. Francja (*sulcicollis* Pér. [2])), Tyrol, Wyspy Jońskie i Grecja.

S. spinulosus Hag, Mosty Wielkie 22. VIII. ♀, znany już z Polski zach.

S. scabricollis Wesm. Kasperowce ob. Zaleszczyk 5. VII. 21 ♀, Łokutki ob. Tłumacza 6. VIII. 22. ♂.

S. niger Sich. Borszczów 14. VII. 22. ♂, Monasterek 22. VII. 21. ♂.

**S. croaticus* Meyer. ♂: Dzwinogród 18. VII. 22, Mielnica 30. VIII. 23, ♀: Zaleszczyki 12. VII. 20, Dobrowlany 5. V. 21, 23. VII. 22. Znany tylko z Kroacji. Samicę opisze Blüthgen.

Osmia papaveris Latr. Jagielnica 4. VI. Zb. Muzeum Dzieduszyckich.

**Megachile bombycina* Gerst. Borszczów 14. VII. 22. ♀, Dzwiniaczka ob. Mielnicy 18. VII. 22. ♀ na *Carduus*, Horyń na Polesiu 23. VIII. 23. ♀ przy gnieździe w drewnianej ścianie. Rozm.: Syberja, Rosja wschodnia i środkowa, Petersburg, Węgry, Macedonja, Hannower.

**M. bicoloriventris* Mocs. Zaleszczyki 7. VII. 23. ♀. Rozm. Węgry, półw. bałkański.

* *Lithurgus fuscipennnis* Lep. Mielnica 14. VII. 22. ♀ ♂ na *Onopordon*, Kasperowce (jar Dupy) 18. VII. 23. ♀ ♂ przy gniazdach w drewnianym słupie bramy. Europa płdn. po Budapeszt, Wiedeń i Niemcy środkowe.

**Stelis simillima* Mor. Kasperowce (jar Dupy) 18. VII. 23. ♀. Dotychczas znany tylko z Kaukazu. Chwytałem samice przy opuszczaniu gniazd *Lithurgus fuscipennis* Lep. Ten ostatni jest zatem na Podolu żywicielem *St. simillima.*

---

[1]) Blüthgen P., Beiträge zur Bienengattung Halictus Latr. „Konowia“ Bd. II (1923).

[2]) Blüthgen P., Beiträge zur Systematik der Bienengattung Sphecodes Latr. Deutsch. Ent. Zeitschr. 1923 p. 448.

**S. minima* Schck. Czerwonogród 7. VII. 22. 5 ♂. Razem z żywicielem *Heriades campanularum* K. zamieszkuje znaczną część Europy.

S. signata Latr. Olmany na Polesiu 22. VIII. 23. ♀ na *Hieracium boreale (silvestre)* w towarzystwie *Anthidium strigatum* Latr. Wykazany już z Poznańskiego i Śląska. W zbiorze kol. Fudakowskiego widziałem kilka okazów z Krasnobrodu (Lubelskie).

**Andrena gallica* Pér. v. *fulvitegularis* Bisch. Na Podolu posp. w obu generacjach (V i VII — VIII.), prof. Łomnicki zbierał go na Helu (Jastarnia) 7. IX. 22. W zbiorach Muzeum im. Dzieduszyckich oprócz kilku okazów podolskich jest także jeden okaz z Ojcowa. W odmianie tej zamieszkuje Syberję i Niemcy.

A. potentillae Panz. Góra Żulicka ob. Złoczowa 28. IV. 23. ♀ na *Potentilla verna* s. l. Znam ten gatunek także z Krasnego Stawu n. Wieprzem IV. 1919. Znany z Polski zach.

**A. truncatilabris* Mor. Zaleszczyki 9. VII. 23. na *Carduus*. Rozm.: Kaukaz, Rosja płdn., Węgry, płw. bałkański.

**A. falsifica* Perk. ♀ ♂ posp. w okolicach Lwowa, Złoczowa i na Podolu w V i VI na *Potentilla verna* s. l. i *Taraxacum*. Rozm.: Anglia, Europa środkowa.

**A saundersella* Perk. Łysa Góra ob. Złoczowa 4. VI. 23. ♀ leg. Miecz. Świątkiewicz. Rozm. jak poprz.

**A. alfkenella* Perk. Lwów, Hołosko Wk. 2. VIII. 23. Rozm. jak poprz.

**A. nanula* Nyl. Okniany ob. Tłumacza 10. VIII. 22. ♀, Wigry VIII. 22. ♀, leg. p. Z. Mayerówna.

**A. incisa* Ev. Sinków. 9. VII. 22. ♀ ♂, Dobrowlany 15. VIII. 22. ♀ na *Eryngium camp.*, Mielnica 18. VIII. 22. ♀ na *Eryngium camp.* Rozm.: Kaukaz, Rosja płdn., Węgry, Macedonja, Szwajcarja płdn.

**A. hypopolia* Pér. Dobrowlany 22. VII. 22. ♂, 14. VIII i 15. VIII. 22. ♀ na *Eryngium camp.* Rozm.: Europa płdn. po Węgry.

Nomada errans Lep. Sinków 3. VIII, 4. VIII i 6. VIII. ♀ ♂, okazy Muzeum im Dzieduszyckich. Podany przez Wierzejskiego z tej samej miejscowości i najprawdopodobniej na podstawie części tego samego materjału, jeszcze w r. 1874[1]). Uważam za stosowne wymienić tu ten gatunek powtórnie, gdyż Śnieżek[2]) pominął go w swym wykazie pszczołowatych Galicji z r. 1910. W Polsce znany pozatem z Nakła. Jako żywicieli poznano: *Andrena nitidiuscula* Schck. i *A. pallitarsis* Pér. [Enslin].

**N. kohli* Schmiedkn. Mielnica 24. V. 22. ♂, 16. VII. 22. ♀, 30. VIII. 23. ♀, Sinków 20. V. 22. ♂. Rozm.: płdn. Francja i Niemcy środkowe.

N. obtusifrons Nyl. Filipkowce 17. VII. 22. ♀ ♂ razem z żywicielem *Andrena shavella* K.

**Phiarus abdominalis* Ev. Wołkowce ob. Mielnicy 19. VII. 22. ♀ na *Onobrychis sativa* razem z żywicielem *Melitturga clavicornis* Latr. Rozm.: Syberja, Mała Azja, Rosja płdn., Ukraina, Węgry, płw. bałkański, płdn. Tyrol, Syrja. Najbliższe stanowisko: Falzfeinowo na Ukrainie.

**Ammobates vinctus* Gerst. Filipkowce (ob. Mielnicy) 17. VII. 22. ♂ na *Inula ensifolia* w towarzystwie żywiciela *Macrocera ruficornis* F., 24. VII. 23. ♀ przy gniazdach i w gniazdach tej kornutki. Rozm. Europa płdn. po Węgry. Najbliższe stanowisko: Budapeszt.

**Crabro schlettereri* Kohl. Zaleszczyki 5. VII. 22. ♀, Dźwiniaczka 17. VIII. 22. ♀. Rozm.: Japonja, Chiny, Syberja, Kaszmir, płdn. Rosja, płdn. Tyrol, Gorycja.

**Ammoplanus perrisii* Gir. Ostrowiec 14. VII. 23. ♀ na ściance gipsowej. Najbliższe stanowiska: Wiedeń i Drezno.

**Miscophus postumus* Bisch. Hołosko Wk. ob. Lwowa VII — IX. ♀ ♂. Znany tylko z Brandenburgji.

Spilomena troglodytes Lind. Horyhlady ob. Niżniowa 8. VIII. 22. ♀ przy ściance glinowej. Znany z Polski zach.

Nysson trimaculatus Rossi. Chomiec ob. Lwowa 7. VII. 21. ♀.

**N. friesei* Hadl. Sinków 21. VII. 23. ♀. Najbliższe stanowisko Weissenfels n. Salą.

**Ammophila luffii* Saund. Hołosko Wk. ob. Lwowa VI—VIII. ♀, ♂. Rozm.: Anglia, Pomorze niemieckie, Austrja Dolna.

**Trypoxylon scutatum* Chevr. Sinków 9. VII. 22. ♀, Mielnica 31. VIII. 23. ♀. Rozm.: Europa płdn. po Tyrol płdn., Wiedeń i Szwajcarję płdn. Najbliższe stanowiska Wiedeń i Bozen.

---

[1]) Wierzejski l. c. [2]) Śnieżek l. c.

**Psammochares cinctellus* L. v. *nubecula* Costa. Płdn. europ. odmiana na Podolu dość częsta.

Ps. cardinalis Mor. Sinków 16. VIII. 22. ♀. Rozm.: płdn. wsch. Rosja. Najbliższe stanowisko Samara.

**Priocnemis mimulus* Wesm. Zaleszczyki 13. VIII. 22. ♂, 10. V. 22. ♀, 20. V. 22. ♀. Rozm.: Europa płdn. i środk.

**Ceropales albicincta* Rossi. Sinków 16. VIII. 22. ♀. Rozm.: Europa płdn., Niemcy po Brandenburgję.

**Lionotus delphinalis* Gir. Zaleszczyki 12. VIII. 22 ♀ ♂. Rozm.: Francja płdn. i środkowa, Hiszpanja. Niedawno wykazany z Karlstadtu n. Menem [Enslin[1])]. Jest to najbliższe znane mi stanowisko.

Microdynerus timidus H. Sch. Okolice Lwowa, Podole VI—VIII. Znany z Polski zach. (Śląsk).

**Eumenes arbustorum* Panz. Zaleszczyki 6. VII. 23. ♀. Rozm. Europ. płdn. i środkowa.

Sapygina decemguttata Jur. Perebrodje na Polesiu 23. VIII. 23. ♀. Znany z polski zach.

Sapyga similis F. Krasny Staw 10. VI. 20. ♀.

Camponotus vagus Scop. *(pubescens* F.*)*. Olmany 21 i 22 VIII. 23. ♀♀, ♂, ♀. Na Polesiu w okolicy Olman jedna z pospolitszych mrówek. Gniazda w starych pniakach po brzegach lasów sosnowych, o suchem, piaszczystem podłożu. Wzdłuż kładek (pnie sosnowe) zachodzi jednak daleko w głąb tundry. W Polsce wykazano ją z Janowa nad Wereszycą i Sokalszczyzny. We wschodniej części (na wschód od Bałtyku) swego rozmieszczenia zachodzi znacznie dalej ku północy niż w zachodniej (aż po Finlandję). W Niemczech np. występuje tylko nad Renem (Palatynat). Dość podobny zasiąg posiada także *Alyson pertheesi* Gorski, osiągając ku płn, linję: Wilno, Lwów, Budapeszt, Wiedeń, Tyrol płdn.

Formica exseta Nyl. Na torfowiskach wysokich w okolicy Olman dość pospolita. Buduje wysokie kopce z pogryzionych drobno łodyżek *Sphagnum*. W zbiorach Muzeum Dzieduszyckich znajdują się okazy ze Staruni i Delatyna zebrane i oznaczone przez J. Łomnickiego.

---

[1]) Dr. E. Enslin. Lionotus delphinalis Gir., eine für Deutschland neue Faltenwespe u. ihre Biologie. Konowia. I. Bd. H. 6. Wien. 1923.

F. picea Nyl. W Olmanach podobnie jak pop. tylko na torfowiskach wysokich. Obserwowałem 4 typy gniazd.: 1. w grubych skupieniach *Sphagnum* z kopcem z pogryzionych cząstek tej rośliny, 2. jak 1. bez kopca, 3. kolonja założona częściowo w *Sphagnum* częściowo pod korą pnia sosnowego, 4. pod korą pni sosnowych. W Polsce znana z Worochty i Lwowa [1]).

**Cleptes chryseri* Mocs. Dobrowlany 10. VII. 23. ♀. Rozm.: Europa płdn. po Węgry i płdn. Szwajcarję.

Hedychridium coriaceum Dahlb. Bratyszów 7. VIII. 22. ♀. Z Polski zach. wielokrotnie wykazany.

**H. jucundum* Mocs. Strzelce ob. Horodenki 13. VII. 23, Dobrowlany 23. VII. 22, Mielnica 25. VII. 23. Rozm.: Austrja Dolna, Węgry.

**H. elegantulum* Buyss. Sinków 16. VIII. 22, 21. VII. 23. Rozm. Europa płdn. od Hiszpanji po płw. bałkański. Najbliższe stanowiska w Serbji.

Chrysis simplex Dhlb. Zaleszczyki 5. VII. 22, 6. VII. 23, Dobrowlany 10. VII. 23, Sinków 21. VII. 23, Mielnica 30. VII, 23. Europa płdn. po Niemcy środk. Dittrich podaje go ze Ślązka ze znakiem zapytania.

**Ch. trimaculata* Först. Góra Żulicka 28. IV. 23 ♂, Rozm. jak poprz.

Ch. 6-dentata Christ. Dobrowlany 7. VII. 23. ♂, Zazulińce 10. VII. 22. ♀, Sinków 21. VII. 23. ♀. Znany z Polski zach.

Euchroeus purpuratus F. Zaleszczyki 9. VII. 23. ♀. Jak pop.

**Leucospis gigas* F. Dobrowlany 7. VII. 22. Rozm. Europa płdn, po Tyrol płdn. i Węgry.

**Chalcis femorata* Panz. Hołosko Wk. 13. VIII. 17. ♀. Rozm. Europa płdn. i środkowa po Berlin.

**Ch. rugulosa* Först. Dobrowlany VI—VII. ♀ ♂. Rozm, Europa płdn. i śrpdk. po Tyrol i Wiedeń.

**Stilbula cynipiformis* Rossi. Dobrowlany 22 i 23. VII. 22. b. licznie (♀ ♂) z gniazd *Formica gagates* Latr. Rozm. jak pop.

**Allantus popinquus* Klug. Zełemianka w Karpatach 22. VII. 23. ♀, leg. Kłapacz. Rozm.: Karyntja, Bośnia, Bałkan.

---

[1]) Noskiewicz J. Stanowiska pierwomrówki mszarnicy w Małopolsce. Rozpr. Wiad. Muzeum im. Dzieduszyckich. T. VII—VIII. p. 133.

Abia hungarica Mocs. Zaleszczyki 28. IV. 21. ♂. Rozm. Węgry, Śląsk.

Amasis crassicornis Rossi *var. nigriventris* Sold. Dobrowlany 21. V. 22. ♀, ♂, 12. V. 23. ♀, ♂ na *Ranunculus.* Rozm. Europa płdn. i płdn. części środkowej.

ZUSAMMENFASSUNG.

Es werden neue u. seltenere für Polens Fauna Hymenopteren aus Polesie, Wolhynien, Podolien u. Umgebung v. Lemberg (gesam. 1922 u. 23) aufgeführt. Für Podolien werden im Anschluss an die schon publ. Notizen (Rozprawy i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich T. V—VI. Lwów 1922) viele weitere östliche u. südliche Arten nachgewiesen. Manche Einzelheiten möchten näher besprochen werden.

1. *Halictus setulellus* Str. ist in der Umgebung von Zaleszczyki u. von da aus in südöstlicher Richtung im Dniestrtale nicht besonders selten. Die ersten ♀ erscheinen Mitte oder Ende April (früheste Beobachtungszeit 26. IV. 21), u. sammeln vor allem auf *Isatis tinctoria* (so in Zaleszczyki u. Mielnica), seltener auf *Potentilla*-Arten. Da mann ganz frische ♀ vereinzelt noch Mitte Juli trifft, so liegt die Vermutung nahe, dass auch bei dieser Art eine Weibchen-Sommergeneration vorkommt. Die Herbstweibchen sind dann Ende August auf *Eryngium campestre* wiederum etwas haüfiger. Die ersten ♂ beobachtete ich anfangs August an *Oreosolinum* u. *Eryngium.* Diese sind dem ♂ des *H. tricinctus* Schck. sehr ähnlich (P. Blüthgen. Beiträge zur Kenntniss der Bienengattung Halictus Latr. Arch. Naturg. 1923 A. 5.), lassen sich aber sehr leicht durch die Form der äuss. Genitalien erkennen (Lacinia von oben und aussen betrachtet fast ambossförmig, nackt, nur bei der Spitze an der Innenseite mit 4—5 langen, steifen, nicht gekrümmten, hellgelben Haarborsten besetzt. Der untere Widerhacken gross, beinahe rechteckig). Da der Stutz oft auch bei *tricinctus* ♂ rings scharf gerandet escheint, kann dieses Kennzeichen nicht als Unterscheidungs-Merkmal zwischen den beiden Arten dienen. Ob welche ♂ den Sommerweibchen angehören weiss ich noch nicht. Die Nester habe ich bisjetzt nicht angetroffen.

2. *Lithurgus fuscipennis* Lep. u. *Stelis simillima* Mor. In Bedrykowce (Dupa-Tal.), etwa 8 km. nordöstlich von Zaleszczyki fand ich (18. VII. 23.) eine Kolonie d. *Lith. fuscipennis* in einem alten Torpfosten eingelegt. Die Nesteingänge befanden sich am Grunde einer tiefen Risse etwa $1^1/_2$ m. über der Erde. Im Ganzen konnte ich 5 — 6 Öffnungen zählen (die Grenze zwischen diesen waren nicht scharf markiert). Ohne Zerstörung des Pfosten war die Untersuchung der Nester leider ganz unmöglich. Die ♀ müssten schon befruchtet sein, da sie mit dem Eintragen des rötlich-blauen *Onopordon*- Pollens eifrig beschäftigt waren. Von Zeit zur Zeit kriech die eine oder die andere kopfeinwärts in die dunkle Nesteingang hinein, um sich dann bald wiederum zeigen u. in der Ferne zu verschwinden. Die ♂, die den Pfosten dicht herumbeflogen, stürzten sich oft auf die herankommenden ♀, waren aber stets abgerannt worden. Ein Kopulationsakt ist keinem mehr gelungen. Als ich ein ♀ zwischen den Fingern hielt, fürchten sich die ♂ nicht, mir selbst auf der Hand sich einen Platz machen, um nur mit dem ♀ in die Berührung zu kommen. Ich war nicht wenig erstaunt als ich bemerkte, dass in einer derselben Öffnungen, die den beladenen Lithurgus ♀ als Eingang dienten, ein grosses, stark glänzendes, bleich bandiertes Stelis ♀ verschwand, in der ich gleich die seltene, meines Wissens nach, nur vom Kaukasus bekannt gewordene *Stelis simillima* Mor. erkannte. In kurzer Zeit kamen dann noch 3 weitere *Stelis* ♀ u. auch diese sind nach einigem Suchen in das Innere des *Lithurgus* Nestes hineingekrochen. 2 solche ♀ habe ich genommen. ♂ habe ich nicht gefunden. Nachdem halte ich es als bewiesen, dass in Podolien *Stelis simillima* Mor. bei *Lithurgus fuscipennis* Lep. schmarotzt.

In demselben Pfosten befand sich ganz oben, ein grosses, rundes Loch, das zum Neste d. *Xylocopa valga* Gerst. führte.

3. *Ammobates vinctus* Gerst. Die ♂ dieser Art fand ich in der Menge am 17. VII. 22. in Filipkowce b. Mielnica an dem Waldrande auf *Inula ensifolia*, zusammen mit den ♂ d. *Macrocera ruficornis* F. Die ♀ sammelte ich am 24. VIII. 23 auf demselben Orte in u. an den Erdnestern derselben Langhornbiene.

Es ist nicht leicht das ♂ dieser Art von ♂ *similis* Mocs. zu unterscheiden. Die Punktierung des Hinterleibes kann dabei nicht in Betracht kommen, da dieses Merkmal bei *vinctus* ♂ grossen individuellen Schwankungen unterworfen zu sein scheint.

Bei der überwiegenden Mehrzahl der Stücke von Filipkowce ist auch der niedergedrückte Endteil der Tergite fast matt u. bis an das Ende dicht, so grob oder etwas feiner als der Basalteil punktiert. Nur bei ganz wenigen Exemplaren sind die Endränder der Segmente gelblich, breiter als beim ♀ glatt u. glänzend.

Die meisten oben angeführten Psammochariden sind von O. Šustera, manche Halictus- u. Sphecodes-Arten von P. Blüthgen bestimmt. Die neuen für Polen Arten sind mit* gekennzeichnet.

Chrząszcze rzadsze i nowe dla fauny Polski.

(Les Coléoptères plus rares ou neufs pour la faune de la Pologne).

Podał

R. PATKIEWICZ.

1. Chrząszcze nowe dla Polski.

Monotoma picipes v. cavicula Reitt. — E. — W Bubniszczu obok Bolechowa 3. VI. (M. Łomnicki — Sil.).

Pullus testaceus a. scutellaris Muls. — E. md. m. — W Bolechowie 15 VI.

Stenelmis puberula Reitt. — Ca. — Bosn. — W odlewisku rzeki Sukiela, na zarynku w Bolechowie, około 30 egzemplarzy, uczepionych gnijącego w wodzie polana. — VIII. Długi czas figurowały one w mym zbiorze jako consobrina i dobiero prof. Roubal oznaczył je właściwie.

Latelmis opaca Müll. — G. Ga. A. — Bolechów, w drugiej połowie sierpnia 1916 w rzece Sukielu, pod kamieniem, w kilku egzemplarzach. (M. Łomnicki — Sil. Bor.).

Orsodacne cerasi a. lineola Lac. — Dołżka ad Bolechów 27. VI. 2 egzemplarze.

Anthribus scapularis Gebl. — R. m. — Bolechów 2 VI.

2. Nowe stanowiska niektórych chrząszczy.

Cephennium difficile Reitt. — Hu. — Znalazłem w ciągu kilku lat kilkadziesiąt egzemplarzy w Dołżce pod Bolechowem. Oznaczył je ś. p. Reitter. W okolicy Bolechowa jest, zdaje się częstszym, aniżeli inne Cephennia. W zapiskach Muzeum im. Dzieduszyckich jest wzmianka, że spostrzegł go pierwszy p. A. Stöckl w Worochcie.

Neuraphes parallelus Chaud. — R. G. Sil. Cp. — Z Podkarpacia dotąd nieznany. Wysiałem go w łęgach bolechowskich kilka razy a to 2/6 1912, 1 egz.; 19.3 1914, 2 egz. oraz 2.4 1914, 1 egz. — Zawsze z pruchniejących i omszałych odziomków wikliny.

Wymieniony w „Nowych dla fauny polskiej“ gatunkach, p. Dra Mazura (P. P. E. T. II. zesz. 2) — *Podabrus alpinus a. mocquerysi* Reiche, znachodzi się w górach pod Bolechowem (Jamerstal i Besarabów), gdzie w ciągu ostatnich lat wojny kilka egzemglarzy zdobyłem.

Odmiany sprężyka *Denticollis linearis*, wyliczone w tejże samej pracy pod poz. 41, 42 i 43 jako nowe dla fauny polskiej a to: *a. subcantharoides* Buyss., *a. variabilis* Degeer i *a. suturalis* Duf. znachodziłem w okolicy Bolechowa bardzo często wraz z formą typową, strząsając je z kwitnącej leszczyny, rosnącej u skraju lasów liściastych, przy gościńcu wiodącym z Bolechowa do Stryja. Nie spotkałem tam natomiast nigdy *Denticollis rubens* Piller.

Również wymienione w tym samym spisie pod poz. 47, 48, 49 odmiany kózki *Leptura cerambyciformis* Schrank mam w moim zbiorze z Jamerstalu i Besarabowa.

Stonkę *Orsodacne cerasi a. melanura* F. znalazłem 6 VII. z. r. w Dołżce pod Bolechowem.

Z Niemirowa, miasteczka położonego o jakie 5 mil na północny zachód od Lwowa, dostałem między innemi, schwytanemi w lipcu owadami, także 1 egz. kózki *Ergates faber*. Niemirów jest zatem obecnie najbliżej Lwowa znanem miejscem rozsiedlenia tej kózki. Znalazł ją p. Kamiński, urzędnik tamt. sądu. Dr. Kinel podaje ją z Bełzca i Rzeszowa. („Kózki Polskie“).

Miscellanea.

Brychius elevatus Panz. należy do rzadszych Haliplidów. Bawiąc z początkiem sierpnia z. r. w Podkamieniu koło Brodów, podczas jednej z wycieczek w okolicę, złowiłem kilkadziesiąt egzemplarzy w młynówce, zarosłej wodnem zielskiem, we wsi Nakwaszy. Pomimo starannych poszukiwań nie widziałem go w innych sąsiednich potokach.

Z początkiem września br. schwytała żona moja, idąc ulicą Podwale, 1 egzpl. *Chlaenius sulcicollis*, spacerującego najswobodniej w towarzystwie jakiegoś drugiego Carabicida na plantach. Możliwie, była to parka. Niestety, żona nie przypuszczając, by to *Chlaeniusy* właśnie używały słodkiego dolce far niente na bruku ulicznym, pozwoliła ujść owemu drugiemu towarzyszowi. Dzień był piękny, słoneczny a oba chrząszcze bardzo żywo się uwijały.

Sphecodes zabłockii nov. spec. ♀ und *Sph. croaticus* Meyer ♀ *(Hym. Apidae).*

von

P. BLÜTHGEN, Naumburg a. Saale.

1. **Sphecodes zabłockii** nov. spec. ♀ Äusserst ähnlich *Sph. divisus* K. (*similis* Wesm.) ♀. Habitus, Kopfform, Bau der Fühler, Form des Hinterleibs und des Pygidialfeldes wie bei diesem. Die Unterschiede sind folgende: Kopf und Mesonotum sind viel feiner, letzteres etwa um die Hälfte schwächer und auf der Scheibe auch viel zerstreuter punktiert; das Stirnschildchen ist an der Basis flacher gewölbt mit schwachem Kiel, ebenso dicht aber bedeutend feiner punktiert; das Mittelfeld des Mittelsegments ist regelmässig halbkreisförmig umrandet; die Punktierung des Hinterleibs ist äusserst fein und viel dichter, was besonders auf dem 3 und 4 Segment auffällig ist, Segment 2 ist mitten nur an der Basis, an den Seiten bis zu den Beulen punktiert; Segment 1, 2, 3, und die Basishälfte von 4 sind hellrot mit breit und deutlich gelblich durchscheinenden Enden, 3 hat an der Basis des umgeschlagenen Seitenteils ein rundliches mattes Grübchen (wie die Arten der *crassus*-Gruppe). Rostrot gefärbt sind die Oberkiefer mit Ausnahme der dunkleren Spitze und der schwarzen Basis, die Kniee, die Vorderseite der Vorderschienen, die Basis und das Ende der Mittel- und Hinterschienen und die Tarsen; die Tegulae sind blass mit schwärzlichem Fleck. 7·5 mm.

1 ♀ von Nowo-Nikołajewsk am Ob (Sibirien); leg. J. Zabłocki VI. 1918. In der Sammlung des Polski Związek Entomologiczny in Lwów.

2. Sph. croaticus Meyer (Archiv f. Naturgeschichte 1922 Abt. A. Heft 8 pg. 171 ♂) ♀.

Von Herrn J. Noskiewicz (Lwów) erhielt ich eine Anzahl *Sphecodes* aus Podolien zur Bestimmung. Unter diesen befand sich 1 ♂ *croaticus* (Mielnica 30. VIII. 23) und 3 ♀♀ (Zaleszczyki 20 V. 22 und 11. VII. 20, Dobrowlany 5. V. 21), die zu *croaticus* zu stellen ich kein Bedenken trage. Meine füheren Zweifel an der Berichtigung dieser Art erledigen sich damit.

♀ Schwarz; Oberkiefer rostrot mit schwarzer Basis und dunklerer Spitze; Fühlergeissel unten gelbbraun; Kniee, Vorderseite der Vorderschienen, Basis und Ende der Mittel- und Hinterschienen und die Tarsen rostrot; Flügel ziemlich gebräunt, Adern und Mal braun; Segment 1 bis 3 blutrot; die Segmentenden undeutlich gelblich durchscheinend.

Kopf (von oben gesehen) im Verhältnis so breit wie bei *divisus* K. (*similis* Wesm.) ♀, aber viel dicker, hinter den Augen in demselben Winkel konvergierend; Gesicht ein wenig schmaler als bei jener Art, sonst ebenso geformt. Oberkiefer mit Innenzahn. Fühlerglieder viel kürzer als breit.

Gesicht oberhalb der Fühler sehr kräftig (so stark wie bei gleich grossen Stücken von *divisus*) und tief eingestochen punktiert, die glänzenden Zwischenräume auch zwischen Fühlerbasis und Nebenaugen deutlich, stellenweise so gross wie die Punkte oder grösser als diese. Stirnschildchen glänzend, kräftig punktiert, mitten mit sehr deutlichen Zwischenräumen. Kopfschild flach, mitten flach gefurcht, kräftig dicht punktiert. Hinterkopf hinter den Nebenaugen dicht scharf quergerieft und ± matt.

Pronotum (von oben gesehen) seitlich eckig vortretend. Mesonotum vorn mitten mit kräftig eingedrückter Furche, grob (fast noch stärker als bei gleich grossen *divisus*) und tief unregelmässig dicht punktiert, die Zwischenräume teils kleiner als die Punkte, teils ebenso gross, teils mehrfach grösser als sie (im Durchschnitt zerstreut punktiert), stark glänzend. Schildchen am Hinterrand dicht, sonst sehr vereinzelt und grob punktiert. Mittelsegment knapp $^3/_4$ so lang wie das Schildchen, Mittelfeld halbkreisförmig, nicht scharf umrandet, fein gitterig gerunzelt, die Seitenfelder in der Regel gleichmässig ziemlich dicht erhaben schräg vom Mittelfeld nach aussen und hinten gestreift, die Streifen über die Seiten des Mittelsegments hinablaufend. Stutz scharf gerandet, grob flach netzartig gerunzelt, manchmal quergestreift. In der Regel erreicht der obere Querrand des Stutzes die Ebene des Mittelfeldes nicht, sodass zwischen ihm und dem Ende des Mittelfeldes ein ± breiter glatter oder quergestreifter Raum bleibt. Mittelsegment und Mesopleuren seidig matt, letztere grob lederartig gerunzelt.

Hinterleib kaum länger als Kopf und Thorax zusammen, eiförmig (nach dem Ende zugespitzt), Segment 1 und 2 nur hinter den Beulen, 3 am Ende schwach eingedrückt, 2 an der Basis schmal und flach niedergedrückt, 1 ganz, 2 auf der Basishälfte poliert, 2 und 3 an der Basis, 3 auch auf dem Endteil, 4 völlig sehr fein gerieft, 1 bis 4 längs der Basislinie des Endteils mit einer dichten, stellenweise doppelten Reihe grober Punkte, 1 auf der Scheibe spärlich, 2 an der Basis bis zu $^1/_3$ des Segments dicht mässig fein, 3 bis zur Hälfte und feiner und flacher punktiert. Segment 2 und 3 auf dem umgeschlagenen Seitenteil an der Basis mit flachem, mattem aber nicht dunkel gefärbtem Grübchen. Pygidialfeld wie bei *crassus* Thoms. (äusserst schmal, mitten fein gekielt, glänzend). 5 Häkchen.

Hinterleib an den Seiten spärlich aber lang abstehend behaart; Segment 1 auf der abschüss. Basis behaart, 3, 4 und 5 auf der Scheibe mit einzelnen langen abstehenden Haaren, die Borstenreihe an der Basis des Endteils auf Segment 3 und 4 spärlich aber sehr lang. Behaarung der Beine ziemlich spärlich, gelblich. 6—7 mm.

Dieses ♀ hat grosse Ähnlichkeit mit *divisus* K., *crassus* Thoms. und *puncticeps* Thoms. ♀♀, unterscheidet sich von allen 3 durch den dicken Kopf (der aber weniger dick als bei *monilicornis* K. ist) und den gerieften Endteil des 3 Segments, von *divisus* ausserdem durch die zerstreutere Punktierung des Mesonotums, die ausgedehntere Punktierung des Hinterleibs, das schmale, glänzende Pygidialfeld und die Behaarung der Basis des 1 Segments, von *crassus* durch die viel gröbere Punktierung von Kopf und Mesonotum, von *puncticeps* (dem es in der Skulptur von Mesonotum und Hinterleib besonders ähnelt) durch die innen gezähnten Oberkiefer.

Notatki koleopterologiczne z Polski.

(Koleopterologische Notizen aus Polen).

Podał

J. KINEL.

Ponieważ materjał chrząszczów wodnych, zebrany przezemnie w r. 1922 na Podolu przy zasiłku b. Sekcji Entomologicznej oddz. lwow. Pol. Tow. Przyr. im. Kopernika w kwocie 10.000 Mp. nie zawierał rzeczy godnych specjalnej notatki, urządziłem w ubiegłym sezonie powtórnie wycieczkę podolską na chrząszcze lądowe i zebrałem szereg form, między któremi znalazły się i ciekawsze. Do tego dołączam kilka sprostowań. Dla fauny Polski nowemi są gatunki 3, 4, 5, 9 i 13. Wymieniam też formy w katalogu Łomnickiego wprawdzie żadną adnotacją co do miejsca występowania nie opatrzone, w spisach chrząszczów jednak rzadko spotykane i z tego względu mogące mieć pewne geograficzne znaczenie. Cały materjał włączony do zbiorów Muzeum im. Dzieduszyckich.

1. *Notiophilus hypocrita* Putz. Budynki pow. Stolin 21. VIII. 1923. Forma przeważnie dalekiej północy i wysokoalpejska, występująca w Pirenejach, Alpach, Apeninach, na Bałkanie, w Siedmiogrodzie; u nas w Tatrach i na Czarnohorze (okazy Muz. im. Dzied.). Znane są też reliktowe stanowiska na niżu północnym (Fürstenburg w Prusach Zach., Borkum, Belgja, Folkestone); poleskie stanowisko należy do tych ostatnich, podobnie jak warszawskie i wileńskie.

2. *Quasimus minutissimus* Germ. Dobrowlany k. Zaleszczyk 10. VII. 1923 — 3 okazy wykoszone czerpakiem na ściance z Ephedrą; Strzelce, pow. Horodenka 13. VII. 1923 — 1 okaz leg. Noskiewicz. Gerhardt cytuje go z Śląska; w półn. Europie nie występuje.

3. *Euzonitis fulvipennis* F. ab. *nigra* Tausch. Kołodróbka n. Dn. 22. VII. 1923 na kwiecie *Nigella arvensis* — 1 okaz leg. Noskiewicz. W zbiorach Muz. im. Dzied. znalazł się jeden okaz formy gatunkowej z Dźwinogrodu n. Dn. Forma gatunkowa na Węgrzech, w Małej Azji i połudn. Rosji; aberatywna na Węgrzech.

4. *Platyscelis melaena* Fisch. W okolicy Lwowa i wsch. Małopolsce nie rzadka, oznaczana dotychczas za Redtenbacherem jako *polita* Strm. Ten ostatni gatunek pozostaje w faunie

Polski na podstawie danych, ogłoszonych przez Szulczewskiego (Chrząszcze Wielkopolski — Prace Kom. Mat.-Przyr. Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu. S. B. T. I. Z. 3 i 4, 1922) i v. Varendorffa (Entomologische Forschungen in Polen — Ent. Bl. 13 Jhrg. p. 196—198), który podaje ją z Rytwian w Kieleckiem. Rozmieszczenie *melaena* w Polsce przedstawia się na podstawie dostępnego mi materjału jak następuje: Romanowe Sioło pow. Zbaraż (Kuntze); Drańcza, Hołdy i Ponikwa ad Brody; Łysa Góra (leg. Miecz. Świątkiewicz), Żulicka Góra (leg. Noskiewicz) i Słowita ad Złoczów; Łyczaków, Hołosko Wielkie i Brzuchowice w okolicy Lwowa; Zarzecze pow. Jarosław (Muz. im Dzied.); Nienowice nad Wisznią z okolic Przemyśla (Trella). Z Zamojszczyzny nie podaje go Tenenbaum ani Fejfer; brak go również jak wogóle jakiegokolwiek gatunku tego rodzaju — w okoicach Kołomyji, Krakowa i Pabjanic, o ile mi wiadomo z informacyj pp. prof. Łomnickiego, dra Mazura i dra Eichlera Poza Polską występuje w połudn. Rosji.

5. *Pl. gages* Fisch. Łysa Góra k. Złoczowa, 6 okazów, leg. Miecz. Świątkiewicz; prócz tego jeden okaz w zbiorach Muz. im. Dzied. z Monasterzysk w wsch. Małopolsce. Daleko mniej na zachód wysunięty niż poprzedni gatunek. Poza Polską w Rosji połudn. i na Kaukazie.

Razem więc występują u nas 4 gatunki tego rodzaju, którego centrum rozmieszczenia leży w Turkiestanie i w Azji środkowej: *hypolithos*, *melaena*, *gages* i *polita;* pierwszy z nich w obecnych granicach Rzeczypospolitej dotychczas nie znajdowany; możliwe jednak, że znajdzie się w połudn. wsch. zakątku naszego Podola. Dla łatwiejszego wyróżniania naszych gatunków zestawiam je w tabelkę analityczną według monografji Seidlitza (Erichson: Naturg. d. Ins. Deutschl. Erste Abt., V Bd. Berlin 1898), nie każdemu zwłaszcza na prowincji dostępnej:

1''. Przednie piszczele spłaszczone, nieco wydrążone od spodu, z ostrą krawędzią zewnętrzną, ku końcowi silnie z obu stron rozszerzone. Przednie uda bez zęba. Epipleury nie sięgają do samego kąta szwowego pokryw; od reszty pokryw wyraźnie oddzielone. 13—15 mm. (subg. *Plalyscelis* i. sp.). Andrzejowski podaje go z jaru Bohu poza ujściem Dochny. *hypolithos* Pall.

1'. Przednie piszczele nie spłaszczone, z tępą krawędzią zewnętrzną; pod spodem nie wydrążone. Przednie uda zębem opatrzone. (*Oodescelis* Seidl.).

2″. Przednie piszczele u ♂ po stronie wewnętrznej od nasady do $^2/_3$ długości wykrojone, na końcu maczugowato-zgrubiałe; na 1. i 2. odcinku odwłoka plamka tomentowa. Punkty na pokrywach u obu płci nieco pomarszczone; boczny brzeg pokryw z góry w całości widoczny. Długość mierzonych okazów 11—14 mm. *melaena* Fisch.

2′. Przednie piszczele u ♂ po stronie wewnętrznej nie wykrojone, na końcu nie zgrubiałe maczugowato; na odwłoku brak plamek tomentowych. Punkty na pokrywach u obu płci okrągłe, nie pomarszczone; boczny brzeg pokryw widoczny z góry przeważnie tylko w przedniej części.

3″. Największa szerokość ciała w połowie długości pokryw; stąd ciało równomiernie do przodu i tyłu zwężone; boki przedplecza słabo zaokrąglone; przedplecze u nasady nieco węższe niż pokrywy. Długość mierzonych okazów 10—11·5 mm. *gages* Fisch.

3′. Największa szerokość ciała u nasady przedplecza, które tu jest prawie szersze od pokryw; stąd ciało do przodu krótko i tępo zaokrąglone, ku tyłowi ostrzej; boki przedplecza dosyć silnie zaokrąglone. Długość według Seidlitza 7—8 mm. *polita* Strm.

Wymiary podane przez Seidlitza nie są pewne; dla *melaena* stwierdziłem większe wahnienia niż on (12—13); dla *gages* natomiast podaje raz wymiar 8—10 mm. (str. 352), drugi raz 7—8 mm. (str. 359). Samce mają silnie rozszerzone stopy przednie i środkowe.

6. *Leptura aurulenta* Fbr. Borszczów 12. VII. 1922, 1 ♀ (leg. Noskiewicz). Okaz ze zbiorów Muz. im. Dzied., podany przezemnie mylnie z Tatr (Rozpr. i Wiad. z Muz. im. Dzied. T. III) pochodzi z Markowej n. Złotą Lipą. L. Miller (Eine ent. Reise in d. Ostgal. Karp. Verh. d. k. k. zool.-bot. Ges. Wien, Jhrg. 1868) podaje go z doliny Czeremoszu (Bystrzec); Szulczewski (l. c.) z Rawicza w Poznańskiem ze zbiorów Schumanna.

7. *Alosterna ingrica* Baeckm. Gatunek zaliczony przez Baeckmanna do rodzaju *Grammoptera* Serv. na podstawie krótszych policzków niż u *Alosterna* przynależy jednak do tego ostatniego

rodzaju dzięki budowie przedplecza i rożków; policzki zatem nie odgrywają roli w odróżnianiu obu rodzajów.

8. *Coptocephala rubicunda* Laich. Chudykowce k. Mielnicy 25. VII. 1923 na *Eryngium campestre* — ♂ (dł. 6 mm.); Kasowa Góra k. Bursztyna 5. VII. 1923 — ♂ i ♀ (dł. 4·5 mm.).

9. *Cryptocephalus laevicollis* Gebl. Dobrowlany 11. V. 1923 1 ♀ (leg. Noskiewicz). Znany z Turcji, połudn. Rosji, Syberji; z okolic Wiednia; w Niemczech występuje w okolicach Bregencji, Bremy i w Prusach.

10. *Chrysomela marcasitica* Germ. Filipkowce k. Mielnicy w wilgotnym jarze małego strumyka, uchodzącego do Niczławy, 24. VII. 1923 — 1 okaz. Jeden z górskich elementów Podola podobnie, jak *Liparus glabrirostris* Küst., którego znalazłem w temże miejscu zeszłego roku w dwu okazach.

11. *Urodon suturalis* F. Sinków n. Dn. 20. VII. 23 — 1 okaz. Rybiński zbierał w Zarwanicy k. Złoczowa na *Reseda lutea.*

12. *Otiorrhynchus velutinus* Germ. Chudykowce k. Mielnicy 25. VII. 1923 — 1 okaz. W zbiorach Muz. im. Dzied. znajduje się 1 okaz z Czortkowa (zb. Smulikowski) i jeden z Dobrowlan k. Zaleszczyk (zb. Kuntze); Rybiński podaje go z Tarnopola.

13. *Polydrosus thalassinus* Gyll. Zaleszczyki 9. VII. 1923 — 1 okaz. W zbiorach Muz. im. Dzieduszyckich liczne okazy między *sericeus* Schall. z nast. miejscowości: Góra Wołczyniec k. Stanisławowa, Gaj pod Buczaczem, Miodobory, Sinków n. Dn.; prócz tego 1 okaz oznaczony ogólnie Podole i jeden ze skrótem miejscowości, trudnym do wytłumaczenia. Jak z powyższej listy wynika gatunek u nas wyłącznie podolski. Poza Polską znany z Austrji, Węgier i połudn. Rosji.

14. *Larinus vulpes* Ol. Dobrowlany k. Zaleszczyk 10. VII. 1923 na *Echinops sphaerocephalus* liczne parki w kopulacji.

15. *Pachytychius sparsutus* Ol. Sinków n. Dn. 21. VII. 1923 1 okaz. Tenenbaum ma 1 okaz z „Sieniawy“ (Kijów); Fejfer cytuje go z Białocerkwi gub. kijowskiej, gdzie ma być nie rzadki.

16. *Tychius pumilus* Bris. Dobrowlany 10. i 19. VII. 1923 — 2 okazy. Na Śląsku koło Nisy (Reitter F. G.). Według Schilskyego (Syst. Verz. Käf. D. 1909) występuje koło Hamburga Pozatem w połudn. Tyrolu, Szwajcarji, Francji i Włoszech.

17. *Apion validum* Germ. Chudykowce k. Mielnicy 25. VIII.

1923 — dwa okazy; jeden na *Althaea officinalis.* Szulczewski (l. c.) podaje go z Brudzynia jako rzadkość.

18. *Ap. rufirostre* Fbr. Chudykowce j. w. 25. VIII. 1923 na *Althaea officinalis* liczne okazy ♂ i ♀. Rybiński podaje go z Tarnopola.

19. *Ap. striatum* Kirby. Bedrykowce k. Zaleszczyk 18. VII. 1923 — 2 okazy. Dobrowlany 10. VII. 1923 — 1 okaz.

Résumé.

Es werden einige Käferarten vorwiegend aus dem polnischen Podolien genannt; die unter Nros 3, 4, 5, 9 u. 13 für Fauna von Polen neu, andere in unserem Gebiete seltener auftretend. Für Nr. 7. wird der Gattungsname korrigiert. Näher wird besprochen die Verbreitung der *Platyscelis*-Arten: *melaena* und *gages*, die nur im östl. Kleinpolen auftreten und bisher irrtümlicherweise als *polita* benannt wurden. Die letztere Art scheint nur im westlichen Polen vorzukommen nach Angaben von Szulczewski (Les Scarabées de la Grande Pologne; Soc. Scient. de Poznań, Travaux de la Comm. des Sc. Mat. Nat. S. B. T. I. L. 3.) und v. Varendorff (Ent. Forschungen in Polen; Ent. Bl. Jhrg. 13, pp. 196—198). Der letztere Autor zitiert sie aus Rytwiany bei Sandomierz in einem einseitigen Verzeichnisse (p. 198) sonst häufiger Käfer (ausser *Pl. polita* u. *Chlaenius sulcicolis*), welchem zwei Seiten (pp. 196—197) Bemerkungen über das „Wesen des polnischen Nationalcharakters“ vorangeschickt werden. Das Herrn von Varendorff zur Verfügung stehende Rytwianyer Material stammt aus der Sammlung des Herrn Baumeister St. Karpowicz in Sandomierz (wie mir dieser schriftlich mitteilt) durch Vermittlung des H. Prof. F. Pax jun. Zwei mir von H. Karpowicz zugesandte Stücke von *Platyscelis* aus Rytwiany erwiesen sich als *melaena* Fisch. Die Frage nach dem Vorkommen einer *Platyscelis*-Art überhaupt in Rytwiany muss aber erst an Ort und Stelle entschieden werden, da H. Karpowicz eine Etiquettenverwechslung bei den mir liebenswürdig eingesandten Stücken nicht ausschliesst. Die Frage ist auch insofern von Bedeutung als H. Prof. Pax *Pl. polita* gleich mit *Pachyta quadrimaculata* als eine submontane Type für das polnische Mittelgebirge zitiert (Handbuch von Polen. Herausg. v. dr. E. Wunder-

lich. 2 Aufl. Tierwelt v. F. Pax jun. Berlin 1918). *Platyscelis*-Arten gleichviel ob *polita* oder *melaena* scheinen mir aber pontische Elemente ihrer Standorte darzustellen.

Wpływ limfy owadziej na zarazek wścieklizny.

(L'influence de la lymphe des Incectes sur le microbe de la rage).

podał

DR. MICHAŁ GEDROYĆ.

Cały szereg autorów zajmował się kwestją odporności owadów przeciwko rozmaitym bakterjom, względnie działaniem limfy gąsieniczej in vitro na bakterje. Niektórzy zaś z tych autorów (Metalnikow)[1]) próbowali nawet otrzymane ciała obronne stosować w celach terapeutycznych na zwierzętach wyższych.

Do doświadczeń przeprowadzonych przezemnie wybrałem ultramikroskopowy zarazek wścieklizny w pierwszym rzędzie ze względu na jego specyficzność, więc na zasadniczą różnicę z bakterjami uorganizowanemi (komórkowemi), celem zaś ostatecznym mej pracy było otrzymanie ciał obronnych i wykonanie prób leczniczych.

Za materjał doświadczalny posłużyły mi gąsienice (i częściowo poczwarki) *Deilephila euphorbiae*, które są już z tego względu wdzięcznym bardzo materjałem, że z dojrzałej gąsienicy można otrzymać najmniej 1 ccm. limfy, jak również można im wstrzykiwać do $^1/_2$ ccm materjału zakaźnego. Limfa tych gąsienic posiada jeszcze i tę zaletę, że wprowadzona do organizmu zwierzęcia ssącego (próby z ciałami obronnemi wykonywałem na królikach), czyto pod oponę twardą lub domózgowo w ilościach do $^1/_2$ ccm., czy wreszcie do krwi, podskórnie lub do otrzewnej w ilościach od 1—3 ccm. jednorazowo, nie powoduje żadnych objawów chorobowych [2]).

---

[1]) Метальниковъ Экспериментальныя изслѣдованія над пчелиною молью (Galleria mellonella). Санкт-Петербургъ, Акад. наукъ., 1907.

[2]) Metalnikow otrzymawszy ciała obronne dla bac. tuberculi nie mógł stosować tychże terapeutycznie na szerszą skalę z tego powodu, że znajdujące się w limfie bakterje dodatkowe? (wzgl. sama limfa) powodowały u świnek morskich, na których te doświadczenia były wykonywane, występowanie procesów zapalnych, abscesów i t. p. objawów.

Do injekcji gąsienicom używałem emulsji z mózgu królika (virus fix), wzgl. psa (v. de rue) + płyn fizjologiczny 0·07, w stosunku 1 : 10, 1 : 20, 1 : 50, 1 : 100 w ilościach 0·1 — $^1/_2$ ccm.

Wpływ zarazka wścieklizny na gąsienice.

W przeciwieństwie do większości bakteryj uorganizowanych (komórkowych), na które owady są nader czułe, zarazek wścieklizny, bez względu na jego stężenie i ilość (w granicach $^1/_2$ ccm) w zupełności na nie zakaźnie nie działa.

Injekcje takie nie mają również żadnego wpływu na przebieg procesów wzrostowych i rozwojowych tak, że metamorfoza przebiega dokładnie w tym samym czasie, jak i u gąsienic kontrolnych ¹).

Wpływ limfy gąsieniczej na zarazek wścieklizny.

Limfa gąsienicy (i poczwarki) in vivo niszczy zarazek wścieklizny (bez względu na jego ilość i stężenie) w przeciągu 24 godzin, po upływie więc tego czasu można bez obawy wstrzykiwać królikom domózgowo uzyskaną limfę w ilościach do $^1/_2$ ccm.

Limfa gąsienicy (i poczwarki) in vitro jeszcze po 48 godzinach zabija królika, działanie więc wykazuje o wiele słabsze aniżeli in vivo. Couvreur i Chahovitch ²) dla bakteryj komórkowych *bac. coli i b. pyocyaneus* podają, że limfa owadów in vitro niszczy je po krótszym lub dłuższym kontakcie.

---

¹) O ile zastrzyknie się gąsienicy większą dozę niejadowitych bakteryj (zabitych) b. coli, typhi i in., to w większości wypadków metamorfoza zostaje wstrzymana, a po dłuższym czasie dopiero gąsienica taka ginie, jakkolwiek limfa jej przedstawia się zupełnie przejrzystą i czystą. Możliwe, że zaatakowanie i zaabsorbowanie wzgl. zniszczenie fagocytów przez bakterje i ich toxyny mogłoby do pewnego stopnia wytłómaczyć takie wstrzymanie metamorfozy. Metalnikow (Metalnikow S. La mort sterile de chenilles infectées. C. R. Ac. Sc., CLXXIV, 202, 1922) obserwuje również podobne fakty, nadaje im jednakże znaczenie „mort sterile", rozumiejąc przez to zatrucie organizmu przez toxyny pochodzenia bakteryjnego. Rezultaty takie otrzymywałem nawet wtedy, gdy do injekcji używałem bakteryj zabitych (staphylococcus p. aureus i rozmaite saprofyty).

²) Couvreur E. i Chahovitch X. Sur un mode de défense naturel contre les infections microbiennes chez les Invertébrés. C. R. Ac. Sc., CLXXII, 711. 1921.

Uodpornianie królików.

1) Injekcja limfy królikowi pod oponę twardą (lub domózgowo) z zakażonej przed 24 (48) godzinami gąsienicy[1], w ilości 0·1 — $\frac{1}{2}$ ccm. nie wywołuje wścieklizny. Injekcje takie jednak nie uodporniają zwierzęcia przeciwko następnej injekcji kontrolnej przeprowadzonej z czystym zarazkiem domózgowo.

2) Injekcja tak samo przygotowanej limfy z dodatkiem virus fix (1 : 10 — 1 : 100) bezpośrednio przed wprowadzeniem do mózgu wywołuje chorobę.

3) Limfa przygotowana jak w wypadku 1), z dodatkiem v. fix wprowadzona do mózgu po 6—24 godzinach wywołuje chorobę, zazwyczaj jednak z pewnem opóźnieniem i o lżejszym przebiegu.

4) Injekcje limfy z uprzednio zakażonych gąsienic śródżylne, dootrzewnowe i podskórne, jako zabieg biernego uodporniania, w ilościach od 2—8 ccm. nie uodporniają królika przeciwko domózgowej injekcji czystego zarazka.

Rezultaty otrzymane przezemnie przy uodpornianiu nie mogą dziwić w zasadzie z tego chociażby względu, że otrzymane przez niektórych autorów (Marie, Kraus)[2] przeciwwściekliznowe surowice od zwierząt ssących, jakkolwiek posiadają zdolność niweczenia zarazka wścieklizny w przeciągu 24 godzin, to jednak przy praktycznem stosowaniu okazały się nieodpowiednie, injekcje bowiem kontrolne domózgowe z czystym zarazkiem dały rezultat negatywny.

Résumé.

Les resultats obtenus comparés nous démontrent que: 1. à l'encontre de presque toutes les bactéries organisées et cellulaires à l'action desquelles les insectes sont très sensibles, les microbe de rage au mépris de sa quantité et raideur n'y agit pas du tout; 2. La lymphe de chenille in vivo détruit en 24 heures le microbe de rage en chaque quantité et raideur; 3. L'injection de la lymphe

---

[1] Emulsja z mózgu + płyn fizjologiczny w stosunku 1 : 10 — 1 : 100, w ilości 0·1 — $\frac{1}{2}$ ccm.

[2] Marie, C. R. Soc. de Biol. 1902, 1904, 1907. Ann. d. l'Inst. Pasteur 1905, 1908. Bullet. de l'Inst. Pasteur 1908. Kraus R. Handb. d. Technik und Methodik d. Imm. forsch. II tom. 1909.

de chenille infectée il'y a 24 heures sous la dure-mère ou dans la cervelle d'un lapin en quantité de 0·1—½ ccm. ne provoque pas la rage; 4. Injections[1]) intraveinales, intrapéritonéales et subcutanées de la lymphe de chenille préalablement infectée, tendant à effecteur l'immunité passive, n'y parviennent pas. Il en est de même des injections intracérébrales, opérées contre l'injection subdurale de contrôle, exécutées avec le microbe frais; 5. Émulsions de lymphe immunisée et de microbe frais prolongent, selon la durée du contact, le terme d'apparition de la maladie en adoucissant les phases.[2])

Einige Bemerkungen in Bezug auf F. Schumacher's Publikation „*Mezira tremulae* (Germar), ein Naturdenkmal aus dem Urwalde von Bialowies in Polen".

podał

ADAM KRASUCKI, (Pflanzenschutzstation in Dublany bei Lwów).

In der „Deutschen Entomologischen Zeitschrift", Jahrgang 1919, Doppelheft III IV., S. 285—288, erschien unter dem genannten Titel eine Publikation von F. Schumacher.

Unter dem Material, das während des Aufenthaltes der deutschen Armee in Polen, von deutschen Entomologen in Białowieża erbeutet wurde, fand F. Schumacher *Mezira tremulae*, welche in grösserer Anzahl von Stücken unter der Rinde abständiger alter Eschen und Linden gesammelt wurde.

Aus Schumacher's Publikation zitiere ich kürzlich einige Satze, zu denen manche Bemerkungen hinzuzufügen, mir als notwendig erscheint.

1. *M. tremulae* betrachtet Schumacher „als eine Seltenheit ersten Ranges, die geradezu als ein Naturdenkmal bezeichnet

---

[1]) Aux injections on se servait de l'émulsion de cervelle de lapin ou de chien + liquide physiologique 0·07, proportions 1 : 10, 1 : 20, 1 : 50, 1 : 100; quantité 0·1—½ ccm.

[2]) La substance nerveuse aussi bien que le microbe n'exercent aucune influence sur la metamorphose à l'encontre des plusieures bacteries organisées.

werden kann und die im Urwalde von Bialowies neu aufgefunden wurde“.

2. Der Autor erwähnt fast alle aus der Literatur (ausgenommen polnische) bekannte Fundorte der *M. tremulae* und schliesst seine zoogeographischen Bemerkungen unter anderen mit diesen Worten: „Um so interessanter ist die kürzliche Auffindung desselben im Urwalde von Bialowies“. ...„Es bleibt zu hoffen, dass *M. tremulae* sich in dem Urwalde von Bialowies halten und vor den Nachstellungen sammelwütiger „Entomologen“ bewahrt bleiben möge“.

3. „Die beigegebene Verbreitungskarte“ soll nach Schumacher „die von Kiritschenko gebrachte wesentlich korrigieren und ergänzen“. — Da der Autor die betreffende polnische Literatur nicht berücksichtigte (die desto mehr eines Inbetrachtziehens erforderte, als von den zoogeographischen Tatsachen des Landes gesprochen wurde), wusste er nicht, dass im ehemaligen Galizien (Kleinpolen) und im nördlichen Teile von Bukowina (Rumänien), *M. tremulae* von polnischen Entomologen an einigen Orten entdeckt wurde. Neben bosnischen Wäldern, von denen die Rede ist, verdiente doch auch Kleinpolen und Rumänien Berücksichtigung. — Im nördlichen Teile von Bukowina ist es der Ort Kryszczatek (Bezirk Zastawna), hart an der Grenze von Kleinpolen am Dniestr neben Zaleszczyki gelegen. Dort hatte Ingenieur S. Stobiecki[1]) 3 Stücke von *M. tremulae* auf einem alten Eichenstamm, neben Sct. Johann griechischer Kirche, auf bewaldetem Dniestr-Schluchtabhange, am 22/VI. gefunden. — In Kleinpolen sind es die Umgebungen von Przemyśl, wo B. Kotula[2]) in Panieński Czub, Prałkowce und Korytniki-Wäldern, in alten morschen Tannen- und Buchenstämmen *M. tremulae* gesammelt und als eine in dieser Gegend nicht sehr seltene Art bezeichnet hatte.

Auf Grund dieser Tatsachen kann man eher vermuten, dass *M. tremulae* in Polen noch nicht auf den ehrenvollen Namen einer „Seltenheit ersten Ranges“ und eines „Naturdenkmals“ verdient hatte, um so mehr, als die polnischen Länder in hemipterologischer Hinsicht noch sehr wenig erforscht sind und es werden wahrscheinlich zukünftige faunistische Untersuchungen, vielleicht noch mehrere andere Aufenthaltsorte der interessanten Art bei uns aufspüren.

---

[1]) Stobiecki Stefan Inż. „Pluskwiaki (Rhynchota) Podola galicyjskiego i północnej Bukowiny. Sprawozdanie z badań przyrodniczych we wschodniej Galicji i północnej Bukowinie“. Cz. I., Sprawozdania Komisji fizjograficznej Akademji Umiejętności w Krakowie, T. XLIX. S. 1—91, (*M. tremulae* auf S. 42).

[2]) B. Kotula „Spis pluskiew z okolic Przemyśla (i po części Lwowa).“ Ebend T. XXV, S. 130—140 (*M. tremulae* auf S. 132).

Die von Kiritschenko und Schumacher angegebenen Verbreitungskarten vergleichend, suchte ich nach der wesentlichen Korrektur und Ergänzung.

Das Verbreitungsgebiet in Schweden nimmt bei Schumacher viel kleineren Raum als bei Kiritschenko und ist etwas mehr gegen Norden verschiebt. Die Ursache dieser Korrektur bleibt bei Schumacher unaufgeklärt; er selbst gibt zu, dass „Über das Vorkommen in Schweden konnte ich nichts Näheres erfahren“. Unaufgeklärt bleibt auch die Änderung des Bildes in Italien von welchem er nur so viel schreibt: „das Vorkommen in Italien hat Puton bekanntgegeben; Calabres sec. Baudi“. Klar und begreiflich bleibt nur das Sichtbarmachen der getrennten Standorte in Kurland und Livland. Die Ergänzung beruht auf Anzeichnung zweier Standorte in Deutschland und eines bei Samara an der Wolga, die bei Kiritschenko auf der Karte nicht berücksichtigt, im Texte aber („Germania“ und „Samara“) angegeben sind. Neue und hinreichend begründete sind auf Schumacher’s Verbreitungskarte Bialowies-Urwald und Bosnien („Im Museum zu Sarajewo sah ich einige Stücke, die Apfelbeck in den bosnischen Wäldern des Igman und bei Ilidže gesammelt hatte“). Zu diesen kommen noch: Rumänien und Kleinpolen.

In Beziehung auf die am Ende ausgesprochene Bemerkung, können die „Entomologen“ den Autor versichern, dass ihre Sammelwütigkeit sich nicht nach Berauben des Bialowies-Urwaldes, sondern viel mehr nach Erforschung neuer Aufenthaltsorte der „Seltenheit“ richten wird und für die Anregung zur Untersuchungen in dieser Richtung, erkennen sie als ihre Pflicht, Ihm auf dieser Stelle, den besten Dank auszusprechen.

Znane i nowe stanowiska *Boreus hiemalis* L. i *B. westwoodi* Hag.

(*Neuropteroidea - Mecoptera*).

(Neue und bekannte Standorte von *Boreus hiemalis* L. u. *B. westwoodi* Hag. in Polen).

podał

JÓZEF FUDAKOWSKI.

W polskiej literaturze entomologicznej znajdują się bardzo skąpe dane co do miejsca i czasu pojawu krajowych gatunków rodzaju *Boreus* Latr. — Pośnieżek Now., Zimiołka Majew. Dzi ędzielewicz (1) pisze o *Boreus hiemalis* L., że trafia się koło Lwowa od X — IV „po ugorach przedleśnych zarosłych krzakami podczas odwilży, na śniegu". Kopulację obserwował on 18/I. W późniejszej swej pracy (2) tenże autor mówi o *B. hiemalis:* „Na wzgórzu zwanem Zapustem na Kleparowie koło Lwowa w parowach i kotlinach krzaczastych i zalesionych. Jawi się w stanie doskonałym przez całą zimę od X do początku IV. Okazy muzealne zebrano 19/XII, 19/I, 21/II". Majewski (3) uważa ten gatunek za pospolity w całym kraju na śniegu, czas pojawu podaje „Od października do marca". Z badaczy obcych cytują go Fr. Brauer i Fr. Löw (4); autorowie ci podają jako czas życia białawej larwy *B. hiemalis* okres od I — X; wedle nich żyje ona pod mchem, obrastającym kamienie, w lasach i „auf Alpen", przepoczwarczenie następuje w suchej ziemi. Owad dojrzały pojawia się od X — III na śniegu i w mchu. Fr. Brauer (5) podaje ten gatunek z Niemiec, Polski, Ślązka, Rosji, Szwecji, Laponji, Szwajcarji i Styrji.

Do fauny krajowej należy jeszcze inny, mniej znany, gatunek Pośnieżka — *B. westwoodi* Hag. podany po raz pierwszy przez Dzierzbickiego (2) z Karpat wschod. z dol. Foreszczynki pod Czarnohorą od 900 — 1000 m., XII i I na śniegu; ze szczytu Breskula ok. 1400 m. w mchu 11 IX; ze szczytu Turkuła ok. 1900 na śniegu 17/VI. W roku bieżącym otrzymałem jeden okaz samicy *B. westwoodi* od p. prof. Dr. W. Roszkowskiego, pochodzący z Tatr — dol. Koprowa — zbocze progu Niewcyrki ok. 1240 m. Ciekawym jest fakt znalezienia przezemnie 2 ♀ ♀ tego, znanego dotychczas tylko z gór, gatunku w wojew. lubelskiem w okolicy

Zwierzyńca ordynackiego, pow. zamojski, (Roztocze) d. 25/II na śniegu w lesie sosnowym podczas odwilży. Występowanie *B. westwoodi* poza obszarem Karpat pozwala przypuszczać, że gatunek ten zostanie odnaleziony i w innych częściach Polski o charakterze pagórkowatym, podobnym do Roztocza, np. w paśmie jury krakow.-wieluńskiej (Ojców) lub w górach Święto-Krzyskich. Z powyższych danych widać, że oba gatunki krajowe Pośnieżków zbierane były głównie na śniegu w zimie lub wczesną wiosną, tylko w dwu wypadkach schwytano *B. westwoodi* w jesieni w mchu; nic w tem niema dziwnego, albowiem łatwiej jest zoczyć drobne te owady na jasnem tle śniegu niż w mchu lub odpadkach roślin. Może ta notatka skłoni polskich zbieraczy do pilnego śledzenia Pośnieżków podczas ich letnich wycieczek lub do odbywania wycieczek entomologicznych zimowych w słoneczne dni odwilży; wycieczki te mogą przynieść wiele ciekawych danych odnośnie do naszej fauny entomologicznej zimowej, tak mało dotąd znanej. Do oznaczania krajowych gatunków Pośnieżków służyć mogą prace Dziędzielewicza (2) i Klapálek'a (6).

Z Muzeum Fizjograficznego Pol. Akad. Umiejętn. w Krakowie.

Prace uwzględnione.

1) Dziędzielewicz J. Wykaz owadów siatkoskrzydłych (Neuptera). (Spraw. Komisji Fizjograf. c. k. Tow. Naukowego Krakowskiego T. I, Kraków 1867).

2) „ „ Owady siatkoskrzydłowate ziem Polski *(Insecta neuropteroidea Poloniae terrarum)* (Rozp. i Wiadom. z Muz. im. Dzieduszyckich. T. III z. 3/4, T. IV z. 1/4, Lwów 1918).

3) Majewski Er. Owady żyłkoskrzydłe (Neuroptera polonica), Warszawa 1885.

4) Brauer Fr. i Löw Fr. *Neuroptera austriaca* Wien 1857.

5) Brauer Fr. Die Neuropteren Europas und insbesondere Oesterreichs (Festschrift zur Feier des 25-jährigen Bestehens der K. K. Zoolog. Botan. Gesellschaft in Wien, 1876).

6) Klapálek Fr. Über neue und wenig bekannte Arten der paläarktischen Neuropteroiden (Bullt. Internat. de l'Acad. de Scienc. de l'Empereur François Joseph I. Anné VII Prague 1903[1])).

Fauna owadów okolic Lwowa

[Les insectes des environs de Lwów]

COLYMBETINAE-DYTISTINAE. (Coleop.)

podał

MICHAŁ KŁAPACZ.

Zestawiony poniżej wykaz pływakowatych z grup *Colymbetini* i *Dytiscini*, oparłem na materjale, zebranym przeważnie przezemnie w latach 1919—1923. Szereg stawków, a przeważnie śródleśne przejściowe bagienka najbliższej okolicy Lwowa, dostarczyły wiele nowych nabytków dla fauny koleopterologicznej Lwowa, zwiększając od czasu wydania przez prof. A. M. Łomnickiego: Fauna okolic Lwowa I. Chrząszcze (Coleoptera) [Spr. Kom. Fiz. Ak. Um. w Krakowie, T. XXV] ilość dotychczas poznanych gatunków o 10 i odmian o 7, tak iż ogólna ilość wynosi 47 gatunków i 10 odmian.

Z wykazanych przez prof. A. M. Łomnickiego *Agabus uliginosus* L., *fuscipennis* Payk. i *Dytiscus latissimus* L. nie obserwowałem dotychczas.

Agabus guttatus Payk. Na Zniesieniu i w Krzywczycach; rzadki.

A. biguttatus Ol. v. *nitidus* F. Zwyczajny w źródłowiskach i potokach; Pohulanka, Kleparów, Lesienice i Krzywczyce.

A. bipustulatus L. Najpospolitszy z ruczajników w całej okolicy Lwowa od wczesnej wiosny do późnej jesieni tak w bagnach jak i stawkach.

A. neglectus Er. Znany dotychczas z Śląska i Prus. Dwa okazy złapałem w śródleśnem bagnie w Biłohorszczu 11. VII. 1923.

---

[1]) W pracy Dzi̜ędzielewicza (2 p. 40) mylnie podany jest rok (1910) ukazania się pracy Klapálek'a.

A. erichsoni Gemm. Jedyny okaz złapany w Zadwórzu 6. IV. znachodzi się w Muzeum im. Dzieduszyckich.

A. subtilis Er. Znany z Bogdanówki i Łyczakowa, łapałem w towarzystwie *A. bipustulatus* L. w kilku okazach w biłohorskich śródleśnych rowach i w stawie Barana na Kleparowie.

A. chalconotus Panz. Dość rzadki w śródleśnych bagnach: Biłohorszcze, Lesienice, Zubrza od maja do lipca.

A. paludosus F. Dość częsty tak w czystych potokach jak i bagnach. Lesienice, Sokolniki, Pohulanka, Strychowalec.

A. uliginosus L. Prof. A. M. Łomnicki podaje z samego Lwowa i Janowa. Gatunek bardzo rzadki.

A. congener Payk. W okolicach Lwowa rzadszy. Zniesienie, śródleśne bagna Biłohorszcza, Kleparów (staw Barana).

A. unguicularis Thoms. Łapałem go w śródleśnych rowach bagnistych, zarosłych obficie trawą, w dość płytkich miejscach w kilkunastu okazach od maja do lipca. Jeden okaz w śródleśnem bagnie w Lesienicach.

A. affinis Payk. W okolicach Lwowa bardzo rzadki. Kilka okazów złapałem w Kozielnikach 25. XII. 1921 w czasie odwilży na lodzie, gdzie przebudzone z letargu zimowego dość raźno przesuwały się.

A. sturmi Gyll. Nie rzadki w śródleśnym stawku i w stawie Barana na Kleparowie 26. VII. 1923; Strychowalec w rowach odpływowych 30. VI. 1920, Biłohorszcze i Janów (dr. J. Kinel).

A. fuscipennis Payk. Jedyny okaz złapany dotychczas w leśnym potoku w Krzywczycach (Prof. A. M. Łomnicki).

A. undulatus Schrank. Pospolity tak w rowach bagnistych jak i stawkach najczęściej leśnych. Biłohorszcze, Sygniówka Mała, Lesienice, Kleparów.

— var. *interruptus* Schilsky. Biłohorszcze razem z formą typową. U niektórych okazów brak zupełnie poprzecznej przepaski na pokrywach z wyjątkiem małej plamki na zewnętrznej krawędzi pokryw lub przy samym szwie tychże.

Platambus maculatus L. Dość liczny w przejrzystych wodach i potokach. Pohulanka, Sokolniki, wraz z odmianami:

— ab. *inaequalis* Panz., u której czarne plamy na tarczy zlewają się razem. Rzadszy od typowego: Pohulanka 31. VIII. 1919 i Sokolniki 29. V. 1920; 27. VIII. 1921.

— ab. *inornatus* Schilsky. Nową tę aberację dla Polski, u której żółta plama obok tarczki została wyparta przez czarne zabarwienie, złapałem w potoku w Sokolnikach 27. VI. 1922 r.

Copelatus ruficollis Schall. Bardzo pospolity w stawkach i bagnach bliższej i dalszej okolicy Lwowa od wczesnej wiosny do późnej jesieni.

Ilybius fenestratus F. Dosyć rzadki. Strychowalec, Kleparów (staw Barana).

I. fuliginosus F. Bardzo pospolity w całej okolicy Lwowa tak w stojących jak i płynących wodach.

I. subaeneus Er. Razem z poprzednim dość częsty w stawie Barana na Kleparowie, Lesienice, Sołyhy (jeziorko Dąbrówka).

I. ater Deg. Zwyczajny w całej okolicy Lwowa. Biłohorszcze, Kleparów (staw Barana), Lesienice, Sygniówka Mała, jezioro Dąbrówka w Sołyhach.

I. obscurus Marsh. Zwyczajny w bagnach i stawach. Biłohorszcze, staw Barana w Kleparowie, Lesienice.

I. guttiger Gyll. Dość częsty w śródleśnych bagnach Biłohorszcza, Lesienic i w płytkich stawkach, zarosłych bujnie trawą. Staw Barana, Kozielniki, Sołyhy obok Szkła (jezioro Dąbrówka),

I. aenescens Thoms. Znachodziłem go w większej ilości tylko na stawie Barana w Kleparowie od maja do września, gdzie najchętniej przebywa wśród traw, zalanych wodą stawową.

Rhantus grapei Gyll. Nierzadki w bagnach i stawkach. Znany z Biłohorszcza, Kleparowa (staw Barana) i Lesienic.

R. punctatus Geoffr. Zwyczajny w całej okolicy. Biłohorszcze, Kleparów, Zubrza, Sokolniki, Sygniówka Mała, Sichów.

R. notaticollis Aubé. Razem z poprzednim. Kleparów (staw Barana).

R. notatus F. Dość rzadki. Łapałem go na Kleparowie w stawie Barana.

— var. ? *vermiculatus* Motsch. Razem z typową formą na stawie Barana 7 okazów od lipca do września. Dotychczas podana ze Śląska.

R. suturellus Harris. Jeden okaz: Janów, 16. VI. 1916 (leg. J. Kinel).

R. bistriatus Bergstr. *(adspersus* F.) Dość częsty. Biłohorszcze, Kleparów (staw Barana), Sygniówka Mała, Pohulanka, Nawarja.

R. consputus Strm. Ze Lwowa znany dotychczas z dwóch okazów. Jeden złapany przez śp. Józefa Mazura w rowie obok pełczyńskiego stawu, a drugi znachodzi się w zbiorach Muzeum im. Dzieduszyckich.

R. exsoletus Forst. Forma typowa bez nasadowej czarnej przepaski na przedpleczu występuje dość rzadko (Biłohorszcze), natomiast bardzo licznie łapałem:

— var. *insolatus* Aub. Biłohorszcze, Kleparów, Kozielniki, Zubrza, Sołyhy obok Szkła.

Colymbetes fuscus L. Pospolity tak w stawkach jak i bagnach bliższej i dalszej okolicy Lwowa.

C. paykulli Er. Bardzo rzadki. 5 okazów złapałem w stawie Barana na Kleparowie w lipcu i wrześniu 1923 r.

C. striatus L. Znany z Snopkowa. Łapałem go w stawku Barana, skąd wyłowiłem w wrześniu 1923 r. 17 okazów.

Hydaticus seminiger Deg. Dość zwyczajny tak w stawach jak i śródleśnych bagnach. Biłohorszcze, Kleparów (staw Barana), Pohulanka, Zubrza.

H. stagnalis F. Rzadszy. Dotychczas łapałem go w stawku Barana.

H. transversalis Pont. Zwyczajny razem z *H. seminiger* Deg.

var. *interruptemaculatus* Gerh. Dwa okazy złapałem w Biłohorszczu 14. VIII. 1920 i 6. V. 1923. Podany ze Śląska.

G. austriacus Strm. Zwyczajny w stawie Barana; Pohulanka, jezioro Dąbrówka w Sołyhach.

Graphoderes bilineatus Deg. W okolicy Lwowa rzadki. Mam okazy ze stawu Barana 19. IX., 7. IX. 1923, 19. IX. 1921 i z jeziora „Dąbrówka“ w Sołyhach 11. VI. 1923.

G. cinereus L. Łapałem go w stawie Barana w kilku okazach i w jeziorze Dąbrówka.

— var. *intermedius* Westh. Znany z Hołoska Wielkiego.

— var. *simulator* Westh. Bogdanówka.

Acilius sulcatus L. W stawach i ruczajach pospolity w całej okolicy.

A. canaliculatus Nicol. Rzadszy od poprzedniego lecz wszędzie w wodach stojących. Staw Barana, Sołyhy obok Szkła.

Dytiscus latissimus L. Dotychczas znany ze stawku Kisielki i z bagna na Zniesieniu. Przebywa w większych stawach. Janów.

D. marginalis L. Wszędzie w stojących wodach wraz z odmianą: var. ♀ *conformis* Kunze.

D. dimidiatus Bergstr. Rzadszy. Pasieki, Biłohorszcze, Kleparów (staw Barana).

D. circumcinctus Ahr. Zniesienie, Kleparów (staw Barana). Należy do rzadszych pływaków.

Cybister laterimarginalis Deg. W wodach stojących i stawach nie częsty. Kleparów, Sygniówka Mała, Sołyhy obok Szkła.

Sprawozdania z zebrań miesięcznych P. Z. E. 1923 r.

[Comptes-rendus des séances mensuelles de la Soc. Pol. des Entom. du 1923].

VIII. 5 listopada.

Dr. Świątkiewicz — Motyle rzadsze zebrane w ubiegłym sezonie w Gołogórach i Zaleszczykach;

Stöckl — Wyniki karmienia gąsienic *Angerona prunaria L.* różnemi roślinami:

W roku 1919 z końcem maja złowiłem w Hołosku samicę ab. *sordiata* Fuessl, która zniosła kilkadziesiąt jaj, wylęgłe gąsieniczki hodowałem aż do późnej jesieni liśćmi *Prunus spinosa L.* a po przezimowaniu liśćmi *Corylus avellana* L. — Z tego chowu otrzymałem w roku 1920 z końcem maja 50% ab. *sordiata* Fuessl. W tym samym czasie złowiłem znowu w Hołosku samicę ab. *sordiata* Fuessl. a wylęgłe gąsieniczki hodowałem do późnej jesieni i po przezimowaniu liśćmi *Corylus avellana* L. i otrzymałem z końcem maja 1921 — 30% *ab. sordiata* Fuessl. — Dnia 30 maja 1921 złowiłem w Hołosku typową samicę *prunaria* L. a wylęgłe gąsieniczki hodowałem do późnej jesieni liśćmi *Prunus spinosa* L. a po przezimowaniu liśćmi *Corylus avellana* L., później po 3 wylince także z przymieszką *Vaccinium myrtillus* L. — Z chowu tego otrzymałem w roku 1922 — 30% ab. *sordiata* Fuessl. Dalszych badań dla braku czasu musiałem zaniechać.

Nadmienić tu muszę, że gąsienice *Angerona prunaria* L. hodowałem dawniej *ex ovo* tak przed jakoteż po przezimowaniu tylko liśćmi *Prunus padus* L. i otrzymałem albo 5% ab. *sordiata* Fuessl. albo same typowe *prunaria* L. — Z gąsienic znalezionych pojedyńczo na rozmaitych drzewach liściastych, otrzymałem prawie wyłącznie typowe *prunaria* L. Z 5 gąsienic znalezionych w jesieni na *Clematis recta,* które po przezimowaniu karmiłem liśćmi *Corylus avellana* L. otrzymałem 3 typowe motyle a 2 aberacje. Gąsienice pochodzące od samca i samicy typowych *prunaria (in copula)* jakoteż od ab. *sordiata* Fuessl. wydają motyle tak typowe jakoteż aberacje.

Kuntze — *Carabus hampei* v. *mendax* Csiki z Czywczyna w Czarnohorze.

IX. 3 grudnia.

Prof. J. Łomnicki — Przegląd krajowych gatunków Rozpucza *(Liparus Ol.)*;

Kłapacz — *Colymbetinae i Dytiscinae* okolic Lwowa;

Noskiewicz — *Andrena paucisquama* n. sp. z Opola i Podola;

Kinel — *Platyscelis melaena* Fisch. i *gages* Fisch. w zbiorach Muzeum im. Dzieduszyckich.

Dn. 7 stycznia br. odbyło się II. Walne Zgromadzenie P. Z. E. w Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie, na którem m. i. dokonano wyboru Zarządu i Komisji Rewizyjnej na r. 1924 w nast. składzie: Zarząd — Prof. Z. Mokrzecki (przewodn.), prof. J. Łomnicki (I. zast. przew.), dr. M. Świątkiewicz (II. zast. przew.), dyr. J. Grollé (skarbnik), J. Noskiewicz (bibl.), J. Kinel (sekr.), R. Kuntze (zast. skarbn.); Kom. Rew. — Prof. A. Kozikowski, dr. E. Mazur, inż. J. Romaniszyn.

Wysokość wkładki członkowskiej na r. bież. ustalono na **2 złp.** Według uchwały W. Z. ma to być wkładka minimalna obowiązująca każdego członka. Ze względu jednak na znaczne koszta wydawnicze uchwaliło W. Z. zwrócić się do zamożniejszych członków z apelem o nadsyłanie dobrowolnych darów ponad obowiązkową wkładkę na rzecz wydawnictwa P. Z. E.

Prenumerata dla osób nie będących członkami Związku lub instytucyj wynosi wedle uchwały W. Z. w r. bież. **4 złp.**

Dla zagranicy: wkładka członkowska **4 fr. szw.**; prenumerata **5 fr. szw.**

Szczegółowe sprawozdanie z W. Z. pomieszczone będzie w zeszycie pierwszym tomu trzeciego.

Referaty.

Sprawozdanie z działalności Zakładów Ochrony lasu i Entomologji w Skierniewicach. R. I. 1922—23. Kierownik prof. Mokrzecki, Skierniewice. 1923.

Publikacja pow. daje krótki obraz wszechstronnej i owocnej działalności w ub. dwuleciu nowo zorganizowanych przez prof. Mokrzeckiego przy Szk. Gł. Gosp. Wiejsk. Zakładów, mających pomieszczenie w historycznym pałacu skierniewickim.

Praca szła w różnych kierunkach. Poza stroną dydaktyczną objęła urządzanie samych Zakładów i Muzeum krajowego, badania fizjograficzne i biologiczne szkodników oraz walkę z niemi przy pomocy personalu, w skład którego wchodzili pp. Kéler i K. Strawiński (asystenci), B. Dixon (adjunkt) i J. Gundlauch (preparator).

Na pierwszy plan wybija się badanie kornika w Puszczy Białowieskiej i walka z nim. Według obliczeń z r. 1922 było drzew zarażonych przez kornika 1,215.000 m³. Odpowiednio do składu dendrologicznego urozmaicony jest materjał korników, zebrany w Puszczy przez Kélera. Masowo i szdodliwie wystąpiły 3 gatunki na świerku: *Ips typographus* L., *Pityogenes chalcographus* L. i *Polygr. polygraphus* L. Interesująca jest lista pasożytów i komensalów kornika z pośród owadow. M. i. zebrano: *Piezosternus cursitans* Fall., *Clerus formicarius* L., *Pityophagus ferrugineus* L., *Medeterus signaticornis* Lw., *Bracon flavator* F., *Roptrocerus xylophagorum* Ratz.: wszystkie są wybitnymi wrogami różnych gatunków kornika. Walkę z kornikami w Puszczy według ułożonego przez prof. Mokrzeckiego programu prowadził Kéler. Rezultatem jej było stłumienie inwazji kornika i powstrzymanie rozszerzenia się jego w głąb Puszczy.

Z prac naukowych prof. Mokrzeckiego i jego współpracowników zasługują na uwagę: Badania nad biologją Błyszczki gammy (P. Pismo Ent. T. II. Z. 2); dalej nieogłoszona jeszcze praca Kélera nad morfologją i anatomją porównawczą korników. Strawiński poczynił szereg obserwacyj biologicznych i morfologicznych u *Aradus cinnamomeus*. Nad Ichneumonidami pracował też w Zakładzie, jako gość prof. R. Błędowski.

Pokaźnie jak na początek prezentują się zbiory Muzeum krajowego, wśród których pierwsze miejsce zajmują owady, przeważnie chrząszcze; z tych oznaczone dotychczas tylko *Carabidae* i *Ipidae*. Baczniejszą uwagę poświęcono ptakom ze względu na znaczenie ich w tępieniu owadów szkodliwych. Osobliwością naszych kresów wschodnich są: *Sitta europaea sztolcmani* Doman. i *Picoides tridactylus stechowi* Sachtl.

Następuje spis owadów szkodliwych z różnych rzędów obserwowanych w r. 1922 w Polsce obejmujący prócz korników 24 gatunków. Szczegółowsze obserwacje przeprowadzono na nast.: *Hylotrupes bajulus*, którego larwa drąży słupy telegraficzne w wysokości do $^3/_4$ m. n. ziemią i sprawia, że te po 2 do 3 latach łamią się; podano też środki zaradcze. Z pasożytów *Panolis griseovariegata* wychodowano muchówkę *Panzeria rudis* Fl. i gąsienicznikowate *Ophion luteus* L., *Ichneumon bilunulatus* Grav., *Banchus femoralis* Thoms., który znany był do niedawna tylko z Szwecji i Turyngji; w ostatnich czasach dopiero pokazało się, że jest to pospolity pasożyt *Pan. griseovar.*; samca opisał w r. 1914 (D. Ent. Z.) Pfankuch. U *Carpocapsa pomonella* skonstatowano w Skierniewicach częściowo drugą generację. Szczegółowe studja przeprowadzono nad *Phytometra gamma*, która masowo wystąpiła na wsch. kresach w r. 1922.

Sprawozdanie illustrowane jest 11 oryginalnemi rysunkami i fotografjami.

K.

Nadesłane.

Mszyca wełnista *(Schizoneura lanigera Haus.)* pojawiła się w ostatnich czasach w dużych ilościach w pd. wsch. Polsce, na którym to obszarze dotychczas nie była znana. Zagraża ona w poważny sposób sadom, a pomyślny rezultat zwalczania, zawisł w wielkiej mierze od dokładnego poznania jej rozprzestrzenienia, wpływu najrozmaitszych warunków na rozwój i t. p. — Dlatego też zwracam się do Sz. Panów Kolegów Entomologów z gorącą prośbą o nadsyłanie wszelkich spostrzeżeń i wiadomości o pojawianiu się Mszycy w. na obszarze 4-ech województw południowych: krakowskiego, lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego, przedewszystkiem zaś tych 3 ostatnich, bądź pod adresem Stacji Ochrony Roślin, bądź też Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie.

Mszycę wełnistą poznać można z łatwością po włoskowatych, wełnistych, białawo-błękitnych wydzielinach woskowych na ciele oraz po tem, iż żyje nie na liściach, lecz wyłącznie na korze gałązek, konarów i pni w zagłębieniach, szczelinach, ranach rakowatych i t. p. Pojawia się przedewszystkiem na jabłoniach, wyjątkowo tylko na gruszach, pigwach i głogach.

Stacja Ochrony Roślin w Dublanach ob. Lwowa
Adam Krasucki.

Nowi członkowie:

Prof. dr. Błędowski Ryszard, Warszawa, Śniadeckich 8, Prac. Zool. i Anat. Por. W. W. P. (Ichneumonidae).
Dąbrowska Zofja, Warszawa, Nowogrodzka 48.
Inż. Dyrdoń Antoni, Lwów, Piotra Skargi 6 a (Lepid.).
Falkowski Alfred, radca Województwa, Lwów, Potockiego 40. (Col.).
Gąsowska Matylda, Warszawa, Marszałkowska 81 a.
Dr. Gedroyć Michał, Lwów, Żulińskiego 11 a.
Grabowska Zofja, Lwów, Mikołaja 4, Inst. Zool. U. J. K.
Prof. Isaak Aleksander, Zawiercie, Blanowska 47.
Prof. Kowalczuk Tadeusz, Lwów, Murarska 28. (Lep.).
Koźmiński Zygmunt, Warszawa, Poznańska 16 m. 2. (Orthopt.).
Kulwieciówna Zofja, asyst. Zakł. Ichtyobiol. Szk. Gł. Gosp. W. Warszawa, Miodowa 23.
Dr. Mayerówna Zofja, Lwów, Mikołaja 4, Inst. Zool. U. J. K.
Paszkiewiczówna Halina, Warszawa, Nowogrodzka 48. (Hymenopt.).
Dr. Poluszyński Gustaw, adjunkt U. J. K., Lwów, Mikołaja 4, (Embr.).
Słowikowska Stanisława, asyst. Uniw. J. K., Lwów, Pełczyńska 5.
Prof. Sosnowski Jan, rektor Szk. Gł. Gosp. W., Warszawa, Miodowa 23.

Z bibljoteki P. Z. E.

Zarząd P. Z. E., chcąc umożliwić wszystkim członkom Związku korzystanie z bibljoteki będzie wysyłać książki na zamówienie pod następującemi warunkami: 1) członek pożyczający bierze całkowitą odpowiedzialność za uszkodzenie lub zaginięcie książki pożyczonej; 2) książki pożycza się na przeciąg 4 tygodni; czas ten może być przedłużony dla większych prac do 8 tygodni na wyraźne życzenie; 3) pożyczający ponosi koszta przesyłki i opakowania. — Zamówienia należy nadsyłać pod adresem: J. Noskiewicz, Lwów, Rutowskiego 18.

Dary i kupno (k):

Bieżanko Cz.: Motyle Ojcowa. Lwów. Kosmos. 1923.
Brancsik C.: Orthoptera nova africana. Jhrb. d naturwiss. Vereines d. Trencsiner Comitates. 1892.
— Species nova generis Marmessoidea Necroscidarum. Ib.
— Beiträge zur Kenntnis Nossibés u. dessen Fauna etc. Ib.
Bryk F.: Beiträge zur Biologie u. Morphologie einiger skandinawischen Rhopaloceren. Ent. Tidskrift. 1921.
— Neue Parnassiiden. Ib.
— Zur Präsizierung des Puppenhabitus einiger Parnassiiden. Ib.
— Neue Beiträge zur Variabilität schwedischer Lepidopteren. Ib. 1922.
— Weitere Beiträge zur Variabilität der Rippenkonfiguration d. Parnassiiden. Ib. 1919.
— Entomologia Polonica. Ib. 1923.
— Bibliographia Chr. Aurivilliana. Ib.
— Parnassiana. V. Zur Synopsis d. asiat. Mnemosyne. Stuttgart. Soc. Ent. 1912—1919.
— Parnassiana. VIII. Noch einmal über d. Linnéschen Apollo. Ib. Jhrg. 27.
— Ueber die Radialgabel des Papilioniformiageäders. Ib. Jhrg. 33.
— Parnassiana. Eine neue spanische Apollorasse. Ib. Jhrg. 38.
— Fortsetzung zu meinem Aufsatze über neue Noktuiden. Inter. Ent. Zeitschr. Guben. 1913.
— Ueber die Zeichnungsverhältnisse von Eucosmia undulata L. Ib. 1921.
— Antwort auf Heinrichs teilweise nicht berechtigte Kritik meiner Eucosmia-Formen. Ib.
— Zur genaueren Festhaltung d. Flügeltracht v. Papilio Maacki Mén. Ib. 1923.
— Über die Axillaris 2. — Eine Abwehr. Ztschr. d. Oest. Ent.-Vereines. Wien. 1923.
— Ueber das Auftreten einer unbekannten Geäderform von Aporia crataegi L. Ent. Zeitschr. Frankfurt a. M. Jhrg. 35.
— Neue Parnassier. Ib. Jhrg. 36.
— Ueber d. böhmischen Schwarzweissapollo. Prag. Lotos. 1914.
Gieysztor M.: Sprawozdanie z pracy nad fauną motyli większych Puszczy Białowieskiej. Białowieża. 1923
Kałuba St.: Monografja kornika drukarza (Ips typographus). Las Polski. 1921.
Kremky J.: Drobne notatki lepidopterologiczne. Prace zoolog. Polsk. Państw. Muz. Przyr. Warszawa. 1924.
Mokrzecki Z.: Sprawozdanie z działalności Zakładów Ochrony lasu i Entomologji w Skierniewicach. Skierniewice. 1923.
Ostrejkówna M.: Plusia gamma L. ab. comma ab. nov. Prace Zakł. Zool. Un. St. Bat. w Wilnie. 1923.
Pagenstecher A.: Die geographische Verbreitung d. Schmetterlinge. Jena. 1909.
Podręcznik do zbierania i konserwowania zwierząt należących do fauny polskiej. Z. V. Owady. Warszawa. 1923.
Pongrácz A.: Beiträge zur Orthopterenfauna Polens. Prace zool. P. Państw. Muz. Przyr. 1922.
Prüffer J.: Materjały do fauny motyli okolic Krakowa. Spr. Komisji Fizjogr. Kraków. 1923.

Prüffer J.: Studja nad motylami Tatr polskich. Ib.
Neuronia phalaenoides L. nowy gatunek chróścika dla fauny ziem polskich. Prace zool. P. Państw. Muz. Przyr. 1922.
— Über neue Aberrationen von Satyrus briseis L. etc. Ib.
— Z badań nad wileńskiemi formami zalotek (Leucorrhinia). Prace Tow. Przyj. Nauk. w Wilnie. 1923.
Rousseau E.: Les larves et nymphes aquatiques des insectes d'Europe. Bruxelles. 1921. T. I. — k.
Seitz A.: Die Großschmetterlinge der Erde. I Hptteil. Fauna Palaearctica. Stuttgart. 130 Lfg. — k.
Weissberg St.: O kilku gatunkach europ. rodz. Dyschirius Bon. Don. tymcz. Prace zool. P. Państw. Muz. Przyr. Warszawa. 1924.
Wize K. F.: Motyle okolic Jeżewa. Roczn. Tow. Przyj. Nauk. T. 44. Poznań.
Zabłocki J.: Materjały do zoocecidjologji Polski. Kosmos. Lwów. 1922.
Znamierowska M.: Ważki okolic Wilna. Prace Tow. Przyj. Nauk. w Wilnie. 1923.

Pisma perjodyczne:

(kupno = k.; wymiana = w.).

Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien (Prace entomologiczne) od t. XXXIII (1919). w.
Berichte des Westpreussischen Botan.-Zoolog. Vereins. Gdańsk. T. I—XLIII. k.
Bjuleten postojannoho biura wserossijskich entomo-fytopat. sjezdow. Nr. 1—7. w.
Bjuleten wserossijskich entomo-fytopatologiczeskich sjezdow. Sjezd 3 i 4. w.
Boletin de la Real Sociedad Espanola de Historia Natural. Od t. XXIII. Z. 9. w.
Bulletin of Entomological Research. Londyn. Od t. XIII. w.
Casopis československé Spolecnosti Entomologicke. Praga. Od t. XII. (1915). w.
Deutsche Entomologische Zeitschrift. Berlin. Od r. 1912. k.
Entomological News. Filadelfja. Od t. XXXIV, z. 8. w.
Entomologische Blätter. Berlin. T. XI (1915) i od t. XIX. w.
Entomologische Mitteilungen. Berlin-Dahlem. Od t. X. (1921). k.
Entomologische Zeitschrift. Berlin. 1915 i 1916. k.
Entomologiske Meddelelser. Kopenhaga. Od t. XIV. w.
Entomologisk Tidskrift. Uppsala. Od t. XLIV. (1923). w.
Jahreshefte des Vereins für schlesische Insektenkunde zu Breslau. Komplet. k.
Mitteilungen der Schweizerischen Entomologischen Gesellschaft. Bern. Od t. XIII, z. 5. w.
Notulae Entomologicae. Helsingfors. Komplet. w.
Proceedings of the Acadian Entomological Society. Od t. VII. w.
Proceedings of the United States National Museum. Washington. Od t. 61, r. 1922. (Prace entomologiczne). w.
Revista de Fitopatologia. Madryt. Komplet. w.
Revue Russe d'Entomologie. Petrograd. Od t. XVIII. w.
Rovartani Lapok. Budapeszt. Od t. XXVI. w.
Schriften der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig. Neue Folge. T. VI z. 4, VII z. 1, 2, 4, VIII z. 1, IX z. 1, XII z. 2. k.
Supplementa Entomologica. Berlin-Dahlem. Komplet. w.
Travaux de la Société Bulgare des Sciences Naturelles. Sofia. Od t. X. (1923). w.
Zeitschrift des österreichischen Entomologen-Vereins. Wien. Od t. VII. (1922). w.
Zeitschrift für Entomologie. Komplet, bez roczników 1853 4. Breslau. k.

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE
POLSKI ZWIĄZEK ENTOMOLOGICZNY
PUBLIÉ PAR LA SOCIÉTÉ POLONAISE DES ENTOMOLOGISTES

Z ZASIŁKU WYDZIAŁU NAUKI MIN. W. R. I O. P.

T. III. — ZESZYT 1—4. — 1924

FEB 12 1925
National Museum

LWÓW
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLINSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO

TREŚĆ T. III-go (SOMMAIRE DU VOL. 3-e).

I. Prace i notatki.

Str. (pg.)

Bieżanko C. M.: Nowe melanotyczne aberacje u *Arctiidae*. *A. hebe* ab. *melaena* Bież., *A. caja* ab. *quasimonochromica* Bież. Über neue melanotische Aberrationen von *Arctiidae* Tafel I. 68

Błędowski R. i Kraińska K.: Materjały do fauny Ichneumonidów Polski. Cz. I. Materials to the fauna of the Ichneumon-flies in Poland. Part. I. Subfamilies Ichneumoninae and Pimplinae . . 37

Eichler W.: Nouvelles espèces et variétés de coléoptères du Caucase et de l'Asie-mineure 61

— Wykaz chrząszczów, zebranych w sandżaku trapezunckim i Gümisch-chane w Azji Mniejszej w l. 1916 i 1917. IV. Verzeichnis der in kleinasiatischen Sandschaks Trapezunt u. Gümisch-chane in Jahren 1916—1917 gesammelten Coleopteren. IV. 80

Fudakowski J.: Ważki (Odonata) rowu dunajeckiego. Les Odonates de la fosse du Dunajec (chaîne de Carpathes) 75

— Przyczynek do fauny Ważek Małopolski zachodniej. Beitrag zur Kenntnis der Odonaten-Fauna von Süd-West-Polen 127

Kaucki T.: Motyle t. zw. większe, rzadsze lub nowe dla Małopolski. Seltenere oder neue Macrolepidopteren für Kleinpolen 89

Kinel J.: O krajowych formach rodz. *Niphetodes* Mill. (Col., Staphyl.). Über die heimischen Formen von *Niphetodes* Mill. 100

Kozikowski A. i Nunberg M.: Z biologji kornika *Phloeosinus thujae* Perris. Biologisches über d. Borkenkäfer *Phloesinus thujae* Perris. 134

Kraińska K. v. Błędowski 37

Łomnicki J.: Przegląd polskich gatunków rodz. mrówki (*Formica* L.). Übersicht d. poln. Arten d. Gattung Amelse (*Formica* L.). 4 Textfiguren 151

Niesiołowski W.: *Hemaris fuciformis* L. *H., tityus* L. Kilka słów tyczących się nomenklatury. Einige Worte die Nomenklatur betreffend 23

Noskiewicz J.: *Nomada dzieduszyckii* n. sp. (Apidae Hym.) . . 34

— *Colletes annulicornis* Mor. ♂ (Hym.) 102

— Nowe dla fauny Polski i rzadkie błonkówki II. Neue für Polens Fauna u. seltenere Hymenopteren. II. 138

— i Poluszyński G.: Nowe gatunki wachlarzoskrzydłych z rodz. *Halictoxenos* Pierce. Neue Arten d. Strepsipteren-Gattung *Halictoxenos* Pierce. Tafel IV. 182

Nunberg M. v. Kozikowski A. 134

Oglobin A.: New and little known Strepsiptera from Poland. Pl II and III. 113

Str. (pg.)
Poluszyński G. v. Noskiewicz J. 138
Romaniszyn J.: Dwie ciekawe odmiany motyli. Deux intéressants aberrations des Lépidoptères. 2 figures 87
Schille Fr.: Rzadkie i aberatywne motyle mego zbioru. Seltene und aberrative Lepidopteren meiner Sammlung 2
Świątkiewicz Mich.: Motyle rzadsze i nowe dla Polski zebrane w ostatnich latach. Seltenere u. für Polenfauna neue Lepidopteren. 94
Tenenbaum Sz.: Nowe dla Polski gatunki i odmiany chrząszczy. Coléoptères nouveaux pour la Pologne 132
Trella T.: Wykaz chrząszczów okolic Przemyśla. Verzeichnis d. Käfer d. Umgebung von Przemyśl. Necrophaga 18
— Idem. Teredilia et Malacodermata 122

II. Nekrologja.

Ś. p. Juljusz bar. Brunicki. Wspomnienie pośmiertne. F. Sch. . . . 1

III. Sprawy P. Z. E.

Sprawozdania z zebrań; Odpowiedzi red., Komunikaty Zarządu 56, 105, 112, 189, 190

IV. Referaty i Przegląd literatury.

Prof. Mokrzecki Z., prof. Łomnicki J., prof. Kozikowski A. 105, 110, 188, 190.

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE
POLSKI ZWIĄZEK ENTOMOLOGICZNY
PUBLIÉ PAR LA SOCIÉTÉ POLONAISE DES ENTOMOLOGISTES

Z ZASIŁKU WYDZIAŁU NAUKI MIN. W. R. I O. P.

T. III. — ZESZYT 1—2. — 1924

AUG 5 1924
National Mu

TREŚĆ (SOMMAIRE):

Śp. Juljan bar. Brunicki. (Wspom. pośm.), str. 1. — Schille Fr.: Rzadkie i aberatywne motyle mego zbioru, str. 2. — Trella T.: Wykaz chrząszczów okolic Przemyśla *(Necrophaga)*, str. 18. — Niesiołowski W.: *Hemaris fuciformis* L. i *Hemaris tityus* L., str. 23. — Noskiewicz J.: *Nomada dzieduszyckii* n. sp., str. 34. — Błędowski R. i Kraińska K.: Materjały do fauny Ichneumoidów Polski. Cz. I. (Ichneumoninae i Pimplinae), str. 37. — Sprawozdania z zebrań miesięcznych P. Z. E. 1924, str. 56. —

LWÓW 1924
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO

OGŁOSZENIA.

(Każdy członek P. Z. E. i każdy prenumerator P. P. E. ma prawo do jednego bezpłatnego ogłoszenia w ciągu roku do 10 wierszy).

Carabus menetriesi, besseri, v. excellens, Deltomerus carpathicus, Microglossa nidicola, Otiorrhynchus kotulae etc. — zamienię na brakujące mi Carabidae, Staphylinidae i Curculionidae.

August Stöckl
Lwów, L. Sapiehy 29, II p.

Jako współpracownik Prof. E. Stranda z Rygi, pod redakcją którego wyjdzie z druku wielotomowy „Słownik Entomologiczny“, obejmujący biografje entomologów i arachnologów wszystkich krajów, uprzejmie proszę WPanów Kolegów entomologów i arachnologów o łaskawe wczesne nadsyłanie pod moim adresem swych biografij (możliwie w języku niemieckim) i wykazu prac wzgl. odbitek, a także materjału, dotyczącego działalności naukowej nieżyjących już entomologów polskich.

Inż. Czesław Bieżanko,
Poznań, Szamarzewskiego 3, I p.
adres w Warszawie: Smolna 40—8.

Prenumerata roczna wynosi: (Abonnement d'un an:)

w Polsce (Pologne)	
dla członków P. Z. E. (zarazem wkładka członk.)	2 złp.
dla innych	4 „
zagranicą (Étranger)	
pour les membres de la Société des ent.	4 fr. s.
„ „ autres	6 „ „

W sprawach tyczących Pisma i P. Z. E. należy adresować:
(En questions concernants le Bulletin ou la Société adresser):
Dr. JAN KINEL, — LWÓW, RUTOWSKIEGO 18.

†

Ś. p. Juljan br. Brunicki.

(Wspomnienie pośmiertne).

Dnia 9. kwietnia 1924 r. umarł o godz. $8^1/_2$ rano w majątku swoim w Podhorcach obok Stryja, członek Polskiego Związku Entomologicznego Juljan br. Brunicki. Urodzony we Lwowie w r. 1864 rozpoczyna już jako prywatysta V. i VI. klasy gimnazjalnej zajmować się entomologią i posiada już w tym czasie znaczny zbiór starannie preparowanych owadów i kontynuuje owo ulubione studjum aż do czasu na krótko przed śmiercia, kiedy szybko rozwijająca się choroba serca na dalsze wycieczki i kolekcjonowanie już nie pozwalała.

W pałacu swoim w Podhorcach zawiesza na trzeciem piętrze lampę elektryczną, prawdziwe słońce elektryczne, i łowi niemal co noc, kiedy tylko stosunki gospodarcze i aura na to pozwalają, ćmy, osiągając rezultaty znakomite, bo odkrywa nowe i nieznane dotąd gatunki ciem dla fauny krajowej, z których jako rzadkości pierwszorzędne wymienić należy: *Daphnis nerii L.*, *Cossus terebra F.*, *Pygaera timon Hb.*, *Plusia zosimi Hb.* i wiele, wiele innych. Połów taki przeciągał się nieraz do godz. 1 w nocy i nieraz mawiał, że najlepsze i najrzadsze rzeczy pojawiają się dopiero późno w nocy. Przy egzaminie, który składał jako student VI. klasy w gabinecie przyrodniczym ówczesnego gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie (dziś im. króla Batorego) zaimponował egzaminatorowi ś. p. J. Petelencowi swoją znajomością owadów, które były wystawione w gablotkach gabinetu. Ś. p. br. Brunicki nie poprzestaje jednak na kolekcjonowaniu motyli, lecz publikuje rezultaty swoich prac, prawie wyłącznie w Sprawozdaniach Komisji

Fizjograficznej Akademji Umiejęt. jako członek tejże Komisji pod tytułem: „Spis motyli zebranych w powiecie Stryjskim“ Tom 42 (1908)
To samo część II Tom 44 (1910)
„ „ „ III „ 45 (1911)
„ „ „ IV „ 46 (1912)
„ „ „ V „ 47 (1913)

W roku 1913 odkrywa nowy, dotąd nieznany gatunek rodzaju *Xystophora* nazwany na Jego cześć *Brunickii* Rbl.; również noszą inne jeszcze motyle nazwisko Jego, jak *Satyrus dryas* ab. *Brunickii* Schille, *Plusia zosimi* ab. *Brunickii* Klem.

Również gruntownie jak nad fauną motyli, pracował nad fauną ptaków okolic Stryja i rezultaty złożył również w Sprawozdaniach Komisji Fizjograficznej Akad. Umiejęt. w Krakowie, opisując w Tom. 23 w r. 1889 „Ptaki spostrzegane w okolicy Stryja“.

Polska nauka traci w nim badacza i znawcę wytrawnego, sumiennego i niestrudzonego pracownika.

Niech mu ziemia będzie lekką. *F. Sch.*

Rzadkie i aberatywne motyle mego zbioru

[Seltene und aberrative Lepidopteren meiner Sammlung]

Podał

FRYDERYK SCHILLE, Podhorce obok Stryja.

Wojna światowa pozbawiła mnie już w jej początkach a mianowicie w roku 1914 i 1915 mego z ogromnym wysiłkiem pracy z różnych okolic Małopolski zestawionego zbioru motyli a, że uważałem okolicę Strzałkowa, w której i przed wojną przebywałem, za niedość zbadaną, wziąłem się, wróciwszy w r. 1916 po ucieczce na swoją siedzibę, na nowo do pracy kolektorskiej i doszedłem dziś już, nie żałując natężenia tak duchowego jak i fizycznego, do dość już pokaźnego nowego zbioru, z którego dziś podaję tylko motyle rzadkie i aberacje różnych gatunków.

Co do kolekcjonowania samego używałem w szczególności lampy acetylenowej, korzystając z każdego możliwie sprzyjającego wieczoru, brałem ćmy na przynętę z jabłek preparowanych i energicznie oddałem się hodowli gąsienic, co też doskonałe dało rezultaty.

Dla orjentacji nadmieniam:

Liczby przed gatunkami motyli umieszczone, są to liczby katalogu Staudingera i Rebla; gwiazdka oznacza gatunek dla fauny Polski nowy, daty są oznaczone liczbami, to jest dnie arabskiemi, miesiące rzymskiemi; za niemi liczby stojące oznaczają rok połowu, np. 6. VII. 17 znaczy 6 lipca 1917 r.

Motyle tu podane pochodzą w przeważnej części z okolic Strzałkowa, Podhorzec, Łotatnik i Bereźnicy, nieco ze starego mego zbioru ze Sołotwiny, Rytra i Żurawna.

MACROLEPIDOPTERA.

38. *Aporia crataegi* L. trans. ab. *alepica* Cosmov. Łotatniki, u osobnika tego tylko skrzydła przednie zupełnie przeźroczyste, gdy właściwa ab. ma przednie i tylne skrzydła przeźroczyste.

45. *Pieris brassicae* L. gen. vern. *chariclea* Stph. Strzałków, 22. IV. 18 ex l.; 21. V. 18, 2 okazy; 1. V. 18, 1 okaz; 18. IV. 18 ex p.

48. *Pieris rapae* L. ab. *flavescens* Röber, Strzałków, 25. III. 29 ex l.; 29. VII., 18. VIII łapane.

52. *Pieris napi* L. gen. aest. *napaeae* Esp. Nowy Targ 23. VII.; ab. *impunctata* Röber. Nowy Targ 29. IV.; Strzałków 19. IV. ex p., 20. IV. 20, 19. IV. 18, 2 okazy.

*131. *Apatura iris* L. ab. *romaniszyni* Schille ab. nov. Strzałków 3. VII. 12. Aberację tę opisałem w „Entomologische Zeitschrift Frankfurt a/M. Nr. 49 z 7. III. 1914. nie nazwawszy jej wówczas, co czynię dziś ku czci znanego i zasłużonego lepidopterologa pana Jana Romaniszyna. Aberacja ta jest co do nakreśleń zupełnie normalna; plamy i wstęgi na skrzydłach są białe; lecz wygląd jej jest od wyglądu osobników typowych zgoła różny, gdyż skrzydła we wszystkich możliwych pozycjach przepięknie fioletowo-niebiesko się połyskują. Co do ubarwienia samego to skrzydła przednie odpowiadają ubarwieniu osobników typowych, zaś na skrzydłach tylnych przechodzi owo fioletowo-niebieskie ubarwienie przez oczko skrzydła aż do kąta tylnego i sięga od żeberka II aż do IV. do brzegu zewnętrznego. Ów czarnobrunatny ton zasadniczego ubarwienia osobników typowych, który widzimy wtedy, kiedy jedna strona skrzydeł niebesko się lśni, jest wtedy tylko widzialny, kiedy patrzymy na tego motyla pod bardzo ostrym kątem, i tu jeszcze ton niebieski przoduje.

131. *Apatura iris* ab. *jole* Schiff. Strzałków 10. VII. 23. ex l. gąsienica na iwie (Salix capraea).

132. *Apatura ilia* Schiff. ab. (et. v.) *clytie* Schiff. Od końca VI. do VII. w całej okolicy nierzadki; — ab. (et. v.) *eos* Ross. 1 okaz. Łotatniki w lipcu — odmiana rzadko spotykana.

136. *Limenitis populi* v. *bucowinensis* Horms. ♀ Strzałków las 12. VI. 20, znana też z Poznańskiego (Vide Dr. K. F. Wize, Zapiski Muzealne zeszyt II. i III. 1917 i 1918 Poznań); — ab. *diluta* Spuler. ♂ Łotatniki 14. VI. 23.

152. *Pyrameis atalanta* L. ab. *fracta* Tutt. Strzałków 24. VI. 16; 14. IX. 19; 30. VI. 20; 9. VII. 20. ex l.

156. *Vanessa jo* L. ab. *dyophtalmica* Garb. Strzałków 4. X. 20. 1 okaz złapany; 19. VIII. 17. 4 okazy ex l.; — trans. ad ab. *fischeri* Stfs. Strzałków 19. VIII. 17. 1 okaz ex l.

Sztucznie wyhodowane, poczwarki mrożone:

Vanessa jo L. ab. *exoculata* Weym. Strzałków 5. i 6. VII. 1920, ex l.; — ab. *jocaste* Urich. Strzałków 6. VII. 1920 ex l.; — ab. *belisaria* Oberth. Strzałków 5. i 6. VII. 1920 kilka okazów.

160. *Vanessa xanthomelas* Esp. Łotatniki ex p. 7. VII. 23. gatunek bardzo rzadki.

169. *Araschnia levana* ab. *porima* O. Strzałków ex l. w VII. kilka okazów; — ab. *intermedia* Stich. Strzałków ex l. w VII.; — gen. aest. *prorsa* L. Strzałków ex l. w VII.; — ab. *obscura* Fentor. 15., 19. i 20. VII. łapane; — ab. *schultzi* Pfitzner, Strzałków ex l. w VII.

180. *Melitaea phoebe* Knoch. ab. *minor* Frey. Łotatniki 9. VII., 2. VI. 17.

*191. *M. athalia* Rott. ab. *latefasciata* Fixs. Strzałków 21. VI. 22. Aberacja z przepaską na skrzydłach tylnych ze spodu, znacznie rozszerzoną, białawą; ubarwienie to przebija na wierzch skrzydła, rozjaśnia go przy brzegu tylnym prawie na całą szerokość. Osobniki do grupy *latefasciata* należące są według opisu Seitza największe z gatunku athalia, co o mej ab. powiedzieć nie można, gdyż okaz jest dość mały, jednak z całego wyglądu bezsprzecznie do grupy *latefasciata* należy.

*202. *Argynnis aphirape* Hb. ab. *triclaris* Hb. 6. VI. 17. w lesie Strzałkowskim. Forma opisana w Seitzu z okolic Nikołajewska ze wsch. Syberji; mój okaz tak dokładnie zgadza się z opisem, że nie waham się formę moją pod tą nazwą podać.

210. *Argynnis pales* Schiff. ab. *arsilache* Esp. Janów koło Lwowa 25. VI. 13. 2 okazy.

230. *A. aglaja* L. ab. *suffusa* Tutt. Strzałków 25. VII. 17.

246. *Melanagria galathea* L. ab. *electra* Meig. Łotatniki 28. VII. 16.; 25. VII.

* 402. *Epinephele jurtina* ab. *testacea* Schille, złapana 26. VII. 18. Strzałków. Opisałem w „Zeitschrift des österreich. Entomol. Vereines. 7. Jahrgang N. 5/6. S. 19.“ Wien 1/X. 1922. Skrzydła w rozpiętości 41 mm., a więc znacznie mniejsze niż u okazów typowych; ubarwienie skrzydeł przednich czekoladowo gniade, w górnej części koło komórki discoidalnej ku oczku, które prawie niewidoczne, są skrzydła biało żółto (schalgelb) rozjaśnione; rozjaśnienie przechodzi ku brzegowi tylnemu w barwę zasadniczą skrzydła, łącząc się z takową; plama czarnogniada tu się znajdująca, tak zwana Duftfleck prześlicznie na tem tle odbija. Spód skrzydeł przednich brudno ochrowy z szerokiem szarogniadem obramieniem; oczka dobrze zaznaczone jasno centrowane. Z ubarwienia zasadniczego skrzydeł tylnych pozostała tylko szeroka obwódka, skrzydła są jaśniejsze od skrzydeł przednich i rozjaśnienie to rozchodzi się po całem skrzydle, tak że użyłkowanie doskonale widać, żeberka z wyjątkiem III_2 są zgrubiałe, gniado ubarwione, spód tychże szarobiały, a w środku między żeberkiem IV_1 i IV_2 ciemno gniady punkt, ochrowo-żółto obramiony. Do grupy ab. *cinerascens* Fuchs nie można mojej aberacji zaliczać, gdyż na niej nic popielato szarego niema.

427. *Coenonympha iphis* Schiff. v. *carpathica* Hormus. Łotatniki 26. VI.

446. *C. tiphon* Rott. trans. ad ab. *philoxenus* Esp. Bereźnica 18. VII.

464. *Thecla ilicis* Esp. ab. *cerri* Hb. Żurawno 3. VIII. 2 okazy.

476. *Callophrys rubi* L. ab. *bipunctata* Tutt. Łotatniki.

512. *Chrysophanus phlaeas* L. ab. *coeruleopunctata* Stgr. Łotatniki 11. VIII.; Bereźnica 29. VII.; Strzałków 10. VI.

513. *Ch. dorilis* Hufn. forma *brantsi* ♀ Ter Haar, Strzałków 10. VIII. 22. las.

514. *Ch. amphidamas* Esp. gen. aest. *obscura* Rühl. Strzałków na łąkach podmokłych 26. VII. 18. nie rzadki.

563. *Lycaena optilete* Knoch, forma *cyparissus* Hb. Rzęsna Polska 30. VI. 18.

604. *L. icarus* Rott. ab. *coerulescens* Wheel. Łotatniki 4. VI. 20.; Strzałków 9. VI.; Bereźnica 31. VII. — *L. ic.* ab. *fusca-coerulescens* Gillm. Wheel. Łotatniki 14. VI. 22. nazwa złożona, gdyż w odmianie tej cechy dwóch aberacyj się połączyły. *L. ic.* ab. *amethystina* Gillm. Żurawno 15. VI.

650. *Cyaniris argiolus* L. Strzałków las 10. V. 19.; Łotatniki 1. VI. *C. arg.* ab. *argalus* Brgstr. Łotatniki 26. VI. — *C. arg.* ab. *thersanon* Brgstr. Strzałków 9. VI.

775. *Smerinthus populi* L. ab. *griseo-diluta* Gillm. Strzałków 2. VI. 19. Łotatniki 2 okazy. — *Sm. p.* ab. *rufo-diluta* Gillm. Rytro ex l. 4. II.

730. *Dilina tiliae* L. ab. *transversa-brunescens* Tutt. Rytro ex l. 30. V. *D. t.* ab. *transversa-pallida* Tutt. Rytro. 6. III. 92. ex l.; 4. II. 89. ex l., Nowy Targ łapany. – *D. t.* ab. *bipuncta-pallida* Clark. Tutt. Rytro. 25. II. 91. ex o.; 2. VII. 88. ex l.

765. *Pterogon proserpina* Pall. Rytro na kwitnących goździkach: *Lychnis viscaria* w zmroku i na kwitnącej *Sirynga* kilka okazów 4. i 6. VI. 02. i 05; lokalny i rzadki.

771. *Hemaris fuciformis* L. Rytro. 29. VI. 05; 1. VI. 05.; forma rzadka.

774. *H. scabiosae* Z. (*tityus* L., *bombyliformis* Esp.) Rytro. 11. VI. 94.; również forma bardzo rzadka.

835. *Leucodonta bicoloria* Schiff. Strzałków 2. VI. 17.; 27. VI. 21.; rzadka, lokalna.

837. *Ochrostigma melagona* Bkh. Łotatniki; bardzo rzadka.

839. *Odontosia sieversi* Men. Bereźnica, 7. IV. 17. 5 okazów z brzóz strzepanych; Strzałków ex o. 27. II. i 28. II. 18.; gatunek rzadki.

866. *Orgyia antiqua* L. ab. *dilutior* Schultz. Rytro. 5. VIII. 03; *O. a.* ab. *infernalis* Rbl. Strzałków ex l. 24. i 27. IX. 23.; gąsienice na dębie.

908. *Dasychira pudibunda* L. ab. *juglandis* Hb. ♂ Strzałków ex o. w maju 1923. r. Kilkanaście okazów. Aberacja wybitnie różniąca się od gatunku typowego; opis vide Seitz tom II. p. 114.

913. *Euproctis chrysorrhoea* L. ab. *punctella* Strand. Strzałków 15. VII. 18; lampa acetylenowa.

919. *Porthesia similis* Fuessl. ab. *auriflua* Hb. Strzałków lampa, 25. VII. 17.

931. *Lymantria monacha* L. trans. ad ab. *eremita*. Strzałków lampa 26. VII. 13.

970. *Lasiocampa quercus* L. ab. *basipuncta* Tutt. Rytro ex l. *L. q.* trans. ad ab. *spartii* Hb. Rytro ex l. det. Rebel.

990. *Cosmotriche potatoria* L. ab. *berolinensis* Heyne. Strzałków, 22. VII. 17. lampa.

999. *Gastropacha populifolia* Esp. Strzałków lampa 18. VII. 17.: gatunek rzadki.

1014. *Endromis versicolora* L. ab. *clara* Tutt. Strzałków, 8. IV. 22.; z brzóz trzepana.

1020. *Lemonia dumi* L. Strzałków ogród, 15. X. 18, forma ta bardzo rzadka.

1091. *Acronycta cuspis* Hb. Strzałków ex l. 13. VI. 19, jedna z najrzadszych Acronyctów.

1127. *Agrotis fimbria* L. ab. *virescens* Tutt. Strzałków ex l. 25. VI. 20.

*1136. *Agrotis augur* F. ab. *conjuncta* Schille ab. n. Strzałków do lampy, 15. VII. 18. Plamka krążkowa z pierwszą przepaską połączona, podługowata, od brzegu ramiennego równo ścięta, gniado centrownie wypełniona, plamka nerkowa ciemno gniado wypełniona; z jej środka wychodzi równobieżnie z brzegiem ramiennym gruba czarna kresa, która dosięga drugiej przepaski i w miejscu największej wypukłości tejże z nią się łączy. Wszystko inne jak u formy typowej.

1152. *Agrotis pronuba* L. ab. *brunnea* Tutt. Strzałków 2. VIII.

1203. *Agrotis dahlii* Hb. Łotatniki 4. VIII. 18., ćma bardzo rzadka.

1400. *A. segetum* Schiff. ab. *nigricornis* Vill. Strzałków przynęta 18. IX. 17. — *A. s.* ab. *leucostigma* Esp. Strzałków 19. VII. 17. i 24. VII. 18. — *A. s.* ab. *subatratus* Haw. Strzałków przynęta 29. VIII. 18, licznie.

1438. *Chareas graminis* L. ab. *tricuspis* Esp. i ab. *albipuncta* Lampa, 9. II. i 13. VIII. 17; Strzałków lampa.

1439. *Epineuronia popularis* F. v. (et ab.) *hilaris* Stgr. Strzałków lampa 24. VIII. 17., 29. VIII. 18, 2 okazy.

1467. *Mamestra dissimilis* Knoch. ab. *laeta* Reuter. Strzałków przynęta w sierpniu 1917, 7 okazów.

1487. *Mamestra dentina* Esp. ab. *ochrea* Tutt. Strzałków przynęta 9. VIII. 17. — *M. d.* ab. *hilaris* Zett. Strzałków 13. VI. i 13. VIII. 17.

1547. *Dianthoecia nana* Rott. ab. *fasciata* Tutt. Strzałków lampa, 12. VI. 17.

1580. *Bryophila fraudatricula* Hb. Strzałków 4. VII. 18. lampa.

1706. *Hadena rurea* F. ab. *alopecurus* Esp. Strzałków 19. VI. 17.

1709. *H. scolopacina* Esp. ab. *hammoniensis* Sauber. Strzałków lampa, 15. VII. 23, 20. VII. 23.

1715. *H. secalis* L. ab. *oculea* Guen. Strzałków przynęta, 14. VIII. 22., Łotatniki 24. VIII. 18. — *H. s.* ab. *nictitans* Esp. Strzałków 19. VII. 17., 8. VI. 17., 13. VIII. 18., lampa. — *H. s.* ab. *reticulata* Tutt. Strzałków 7. VI. 17.

1870. *Mania maura* L. ab. *striata* Tutt. Rytro przynęta. 15. VII. 2 okazy.

1876. *Helotropha leucostigma* Hb. ab. *lunina* Hw. i ab. *albipuncta* Tutt. Strzałków 8. i 13. VIII. po kilka okazów do lampy. Gatunek lokalny i rzadki.

1877. *Hydroecia nictitans* Bkh. ab. *erythrostigma* Stw. Strzałków lampa, 25. VII. 17. 2 okazy.

1893. *Nonagria sparganii* Esp. Strzałków 22. VII. 17., 8. VIII. 17., 29. VIII. 18, lampa, ćma rzadka.

1894. *Nonagria typhae* Thnbg. Strzałków, 24. VIII. 17. lampa, również ćma bardzo rzadka.

*1928. *Calamia lutosa* Hb. ab. *rufovenosa* Schille. Strzałków, 19. IX. 17., lampa, 6 okazów, odmianę tę opisałem w „Zeitschrift für wissenschaftliche Insekten-Biologie 1918. p. 120.

*2034. *Petilampa arcuosa* Hw. Strzałków lampa 8. VIII. 17., rzadkość pierwszorzędna, ćma znana dotychczas tylko z Brytanii, Danji, Francji. Niemiec, Austrji i Szwajcarji.

2035. *Acosmetia caliginosa* Hb. Łotatniki 2. VI. 17., Żurawno 1. VI. 08, również rzadkość pierwszorzędna.

2067. *Taeniocampa populi* F. ab. *atropunctata* Geest. Bereźnica, 14. IV. 17. z dębów trzepana. Vide Berge-Rebel p. 238.

2070. *T. incerta* Hufn. ab. *fuscata* Haw. Strzałków do lampy w domu, 22. IV. 20.

2087. *Calymnia pyralina* View. ab. *corusca* Esp. Strzałków 1. VI. 20. ex l.

2098. *C. trapezina* L. ab. *rufa* Tutt. Strzałków, 7. VII. ex l. — *C. t.* ab. *ochrea* Tutt. Strzałków, 30. VI. ex l., 20. VI. ex l.; gąsienice na iwie (*Salix caprea*) i *Evonymus*.

2124. *Orthosia circellaris* Hufn. ab. *ferruginea* Esp. Strzałków, 17. X. 20.

2143. *Xanthia citrago* L. ab. *aurantiago* Tutt. Strzałków, 25. VIII. 21.

2164. *Orrhodia vaccinii* L. ab. *mixta* Stgr. Strzałków przynęta, 11. X. 17.

2173. *Xylina furcifera* Hufn. Strzałków, 4. X. 18. bardzo rzadka.

2174. *Xylina ingrica* HS. Bereźnica, 7. IV. również rzadka.

2358. *Pyrrhia umbra* Hufn. ab. *marginata* F. Strzałków, 18. VII. 17.

*2453. *Erastria argentula* Hb. ab. *nowickii* Schille. Strzałków, 2. VII. 23. Opisana w „Polskiem Piśmie Etnomologicznem T II. Zeszyt 3. 1923.

2464. *E. fasciana* L. ab. *albilinea* Haw. Strzałków 25. VI. 17. lampa.

2512. *Telesilla amethystina* Hb. Strzałków, lampa 20. VI. 17., rzadkość pierwszorzędna.

2531. *Plusia modesta* Hb. Strzałków, lampa 11. VIII. 17, rzadka.

2539. *Plusia chrysitis* L. ab. *juncta* Tutt. Strzałków w VII. i VIII., dość częsta. — *P. chr.* ab. *scintillans* Schultz. Strzałków do lampy, w VIII.

2586. *Euclidia mi* L. ab. *illuminata* Warren. Strzałków 16. V., Łotatniki 1. VI.

2667. *Catocala fraxini* L. ab. *moerens* Fuchs. Sołotwina, przynęta 3. IX. 1884. r.

2682. *C. sponsa* L. ab. *fasciata* Spuler. Strzałków 2. VIII. 22. i 24. VII. 22.

2756. *Epizeuxis calvaria* F. Sołotwina na przynętę 7. VI, ćma bardzo rzadka.

2795. *Herminia cribrumalis* Hb. Strzałków, lampa 25. VI. 17., rzadka ćma.

2819. *Hypena rostralis* L. ab. *radiatalis* Hb. Strzałków 21. X. 23. w domu. — *H. r.* ab. *unicolor* Tutt. 8. IX. i 21. X. Strzałków w domu.

2854. *Brephos parthenias* L. ab. *indigena* Lambill. Strzałków 28. III. 16., z brzóz trzepana.

2856. *B. notha* Hb. Strzałków 8. IV. 22.; Bereźnica 7. IV. 16. i 21. III. 22.; gatunek od *parthenias* daleko rzadszy.

2860. *Pseudoterpna pruinata* Hufn. ab. (et v.) *agrestaria* Dup. Łotatniki rzadka.

3020. *Acidalia herbariata* F. ab. *aestiva* Fuchs. Stryj 2. X. 20.

3115. *Ephyra punctaria* L. ab. *naevata* Bastlbg. Strzałków ex l. 24. IV. 21., 13. VII. 21., 2. VIII. 20.; pojawia się w dwóch pokoleniach.

3147. *Lythria purpuraria* L. ab. *conjunctiva* Prout. Żurawno 28. VIII. 08., Łotatniki 19. VI. 11.

3183. *Minoa murinata* Sc. ab. *cineraria* Stgr. Strzałków 4. V. 18. *M. m.* ab. *amylaria* Lah. Strzałków, 23. VIII. 18.

3241. *Lobophora carpinata* Bkh. ab. *fasciata* Prout. Nowy Targ 7. IV., 2 okazy. — *L. c.* ab. *unifasciata* Rbl. Strzałków 21. IV. 17.

3243. *L. halterata* Hufn. ab. *zonata* Thnbg. Podhorce 20. IV. 16.

3246. *L. viretata* Hb. Strzałków 15. i 24. V. 22, las; rzadkość pierwszorzędna, lokalna w Europie środkowej.

3291. *Lygris prunata* L. ab. *constricta* Strand. Podhorce 25. VII. 1911 r.

3300. *Larentia dotata* L. ab. *deleta* Strand. Strzałków 12. VII. 17.

3305. *L. bicolorata* Hufn. ab. *parvula* Ratz. Strzałków 11. VII.

3306. *Larentia variata* Schiff. ab. *nigrofasciata* Gmpbg. Bereźnica, 31. V. 18.

3363. *L. montanata* Schiff. v. (et ab.) *fuscomarginata* Stgr. Bereźnica 31. V. 17. — *L. m.* ab. *degenerata* Prout. Strzałków w V. i VI., do VII. Bereźnica.

3380. *L. dilutata* Sc. ab. *obscurata* Stgr. Strzałków, 16. X. 20., z brzóz trzepana.

3449. *L. tristata* L. ab. *interrupta* Rbl. Strzałków 7. V. i 30. V. 21.

3455. *L. affinitata* Stph. v. (et ab.) *turbaria* Stph. Strzałków, 26. V. 22.

3465. *L. albulata* Schiff. ab. *hebudium* Weier. Strzałków lampa, 12. VI. 16.

3481. *L. bilineata* L. ab. *infuscata* Gmpbg. Strzałków, Podhorce, Bereźnica, Łotatniki, w VI. i VII. nie rzadka.

3485. *L. sordidata* F. ab. *fusco-undata* Don. Strzałków ex l. 20—27. VI. 17. — *L. s.* ab. (et v.) *infuscata* Stgr. Strzałków ex l. 9. i 25. VI. 17.

3489. *L. silaceata* Hb. ab. *insulata* Hw. Strzałków 12. VI. 17.

3491. *L. corylata* Thnbg. ab. *ruptata* Hb. Strzałków 14. VI. 17.

3535. *Tephroclystia pusillata* F. ab. *piceata* Prout. Bereźnica, 12., 17., 27. V. 22.

*3591. *T. veratraria* HS. ab. *prüfferi* Schille. Mniejsza od formy typowej, zupełnie bez nakreśleń, jednakże z czarnym punktem diskalnym; w kącie tylnym skrzydeł przednich ledwo dostrzegalna biała plamka; ubarwienie skrzydeł formy typowej jasno oliwkowo-szare. Ex l. 19. VI. 22. z *Veratrum album*; ku czci pana Dra Jana Prüffera prof. Uniwersytetu w Wilnie nazwana.

3595. *T. satyrata* Hb. ab. *transversata* Dietz. Strzałków ex l. 12. V. 21, i 14. V. 22.

3660. *Chloroclystis rectangulata* L. ab. *nigrosericeata* Haw. Strzałków ex l. 20. V. 20. ex *Prunus padus* i 7. VI. 21. łapana.

3700. *Abraxas marginata* L. ab. *pollutaria* Hb. Strzałków i Bereźnica w V., VI. i VII.

3726. *Ennomos quercinaria* Hufn. ab. *carpinaria* Hb. Strzałków ex p. 10. IX. 18.

3728. *E. fuscantaria* Hw. Rytro. 25. II. 05., bardzo rzadka.

3730. *E. erosaria* Hb. ab. *unicoloria* Esp. Rytro 2. IX. 88. i 1. VII. 89.

3733. *Selenia bilunaria* Esp. gen. aest. *juliaria* Hw. Rytro ex l. 20. VII. 91. — *S. b.* ab. *deumbraria* Klem. Rytro ex l. 16. I. 89.

3734. *S. lunaria* Schiff. ab. *delunaria* Hb. Rytro przynęta 30. VII. 86., ex l. 12. VII. 89. i 28. VII. 91., Strzałków lampa 20. VII. 17., Łotatniki.

3735. *S. tetralunaria* Hufn. gen. aest. *aestiva* Stgr. Rytro i Strzałków w VII. ex l. i do lampy.

*3743. *Gonodontis bidentata* Cl. ab. *edentula* Krulik. Rytro 22. V. 95. — *G. b.* ab. *nigra* Prout. Strzałków 25. VI. 17. lampa. — *G. b.* ab. *trapezoides* Schille. ab. nov. Skrzydła jednostajnie gniadoszare, ciemniejsze niż u for. typowej; przepaski bardzo słabo znaczone, białawo obrzeżone na brzegu tylnym, daleko od siebie oddalone, pierwsza na żeberku środkowem mocno złamana i odtąd z drugą przepaską równolegle ku brzegowi tylnemu bieżąca; u formy typowej mocno zbieżnie idące (convergierend).

*3749. *Crocallis elinguaria* L. ab. *trapezaria* B. Gen. Rytro 24. VII. ex l., Nowy Targ 23. VII. — *Cr. e.* ab. *juncta* Schille. Łotatniki 18. VII. 17.; opisana przezemnie w „Zeitschrift für wissenschaft. Insekten-Biologie“ 1918 p. 121.

3754. *Angerona prunaria* L. ab. *sordiata* Fuessl. Rytro i Strzałków ex l. VI i VII często.

3765. *Epione advenaria* Hb. ab. *fulva* Gilmer. Rytro 9. VI. 93.

3769. *Hypoplectis adspersaria* Hb. ab. *pallidaria* Lambill. Strzałków ex o. 10. IV. 18. — *H. a.* ab. *irroraria* Prout. Strzałków ex o. 1, 14, 29. IV. — *H. a.* ab. *sylvanaria* HS. Strzałków 14. VII. ex l., 22. VII. 27.

3771. *Caustoloma flavicaria* Hb. Żurawno 5. VIII. 07 rzadkość pierwszorzędna, lokalna w Europie połudn.

3802. *Hybernia defoliaria* Cl. ab. *obscura* Helfer. Strzałków ex l. 19. X. — *H. d.* ab. *brunescens* Rbl. Strzałków ex. l. 26. X. *H. d.* ab. *holmgreni* Lampa. Rytro ex l. 23. X.

3807. *Anisopteryx aceraria* Schiff. Strzałków 15. IV. 22 i 10. XI. 17 z jaworów strzepany, bardzo rzadki.

3814. *Biston hispidaria* F. Bereźnica 17. IV. 16 bardzo rzadki.

3825. *B. hirtaria* Cl. ab. *congeneraria* Hb. (*duplicaria* Stgr.) Bereźnica 7. IV i 10. IV. 17, z brzóz strzepany.

3891. *Boarmia repandata* L. ab (et v.) *conversaria* Hb. Rytro lampa 19. VII. 03. — *B. maculata* Stgr. (K. N. 3891 b) var. *bastelbergeri* Hirschke, Rytro w VII i VIII. ex l. i do lampy kilka okazów; gąsienica na paklonie *Acer campestere* w VI.

3894. *Boarmia roboraria* Schiff. ab. et v. *infuscata* Stgr. Rytro, Strzałków ex l. i do lampy dość często, ex o. VI, VII i VIII.

3903. *B. crepuscularia* Hb. ab. *defessaria* Frr. Rytro, Strzałków w III i VII.

3904. *B. bistortata* Goeze ab. *fasciata* Petersen. Strzałków 12. VII.

3908. *B. luridata* Bkh. ab. *cornelseni* Hoffm. Strzałków 27. VI. 21 bardzo rzadka.

4000. *Ematurga atomaria* L. ab. *ustaria* Fuchs. Rytro 8. VIII. 99 i 21. V. 1900. — *E. a.* ab. *unicoloraria* Stgr. Żurawno 28 i 29 VII. 08.

4018. *Thamnonoma brunneata* Thnbg. Rytro 31. VII. na górze Radziejowej 1200 m; rzadkość.

4037. *Eubolia arenacearia* Hb. Rytro 15. VI. 93; rzadkość pierwszorzędna.

4126. *Sarrothripus revayana* Sc. ab. *degenerana* Hb. Rytro, 12. VIII. 99. — *S. r.* ab. *ilicana* F. Rytro, 3. VIII. 91. — *S. r.* ab. *ramosana* Hb. Żurawno 1. X. 07 ex l. — *S. r.* ab. *undulana* Hb.

Nowy Targ 7. IV.; Żurawno 28. IV i 1. X.; Rytro 9. VII i 13. IV. — *S. r.* ab. *obscurana* Warren. Żurawno 3. X.

4177. *Parasemia plantaginis* L. ab. *hospita* Schiff. Łotatniki 7. VI. *P. p.* ab. *bicolor* Rätz. Strzałków w VI. — *P. p.* ab. *borusia* Schaw. Strzałków w VI. — *P. p.* ab. *elegans* Rätz. Strzałków, Łotatniki w VI. przez cały miesiąc. — *P. p.* ab. *nigrociliata* Schaw. Łotatniki, Strzałków przez cały miesiąc VI.

4186. *Diacrisia sanio* L. ab. *pallida* Stgr. Strzałków, 10. VI.

4201. *Arctia caja* L. ab. *confluens* Rebl. Strzałków 18. VII. 20 w ogrodzie znaleziona.

4241. *Pericalia matronula* L. trans. ad ab. *haliciaca* Schill. Strzałków 14. VI. 22. las.

4327. *Zygaena scabiosae* Schaw trans. ad ab. *divisa* Stgr. Łotatniki 3 i 10. VII. 18. 3 okazy.

4388. *Z. carniolica* Sc. v. (et ab.) *berolinensis* Stgr. Złoczów-Krasne 15. VII. 1923.

4532. *Trochilium apiformis* Cl. Rytro, 8. VII.

4546. *Sesia spheciformis* Gerning. Łotatniki 14. VI. 23.

4551. *S. cephiformis* O. Rytro 7. VII. 05.

4552. *S. tipuliformis* Cl. Rytro kilka okazów 9. VI. 96 czerpane z kwitnących *Euphorbia ciparissias*.

4563. *S. culiciformis* L. Rytro 25. V. 05; Barcice koło Rytra.

4587. *S. empiformis* Esp. Rytro w VI, VII i VIII; Żurawno VIII.

4713. *Phragmatoecia castaneae* Hb. v. *cinerea* Teich. Strzałków lampa, 19. VI. 17.

4718. *Zeuzera pyrina* L. ab. *octopunctata* B. Łotatniki 26. VI. 17.

4743. *Hepialus hecta* L. ab. *decorata* Krul Strzałków lampa 12. VI. 17.

MICROLEPIDOPTERA.

17. *Crambus paludellus* Hb. ab. *nivellus* Rbl. 18. VII. 17, 5. i 13. VIII. 18, Strzałków lampa, na łąkach moczarowatych.

61. *C. tristellus* Man. ab. *paleella* Hb. Strzałków lampa w VIII. 17. kilka okazów. — *C. t.* ab. *fuscelinellus* Stph. razem z poprzednią.

68. *C. perlellus* Sc. ab. et v. *warringtonellus* Stt. Strzałków lampa w VI i VII.

191. *Donacaula mucronellus* Schiff. Strzałków lampa w VI i VII. na łąkach podmokłych — rzadki.

253. *Plodia interpunctella* Hb. 18. VII. 18 w domu złowiony, forma więcej południowa, u nas bardzo rzadka.

589. *Selagia argyrella* F. Man. Strzałków 13. VIII. 17. również forma rzadka.

731. *Acrobasis zelleri* Rag. Strzałków ex l. z dębów, Łotatniki, forma również niepowszednia.

841. *Pyralis regalis* Schiff. Strzałków, lampa 15. VII. 23. znany dla Polski tylko z 2 okazów, pierwszy złowił Stöckl. 4. VIII. we Lwowie; rzadkość pierwszorzędna.

*979. *Scoparia pallida* Stph. Strzałków lampa 28. VI., 9. i 20. VII. 17. forma dla Polski nowa, bardzo rzadka.

1251. *Pyrausia purpuralis* L. gen. aest. *chermesinalis* Gn. Strzałków lampa w VI. i VII. — *P. p.* v. et ab. *ostrinalis* Hb. Strzałków 7. V. 21.

1406. *Stenoptilia bipunctidactyla* Hw. v. *plagiodactyla* Stt. Łotatniki 3. VII. rzadki.

1459. *Acalla niveana* F. Man. v. (et ab.) *scotana* Stph. Nowy Targ 7. IV.; Rytro w IV.; Strzałków w IV.

1460. *A. roscidana* Hb. Strzałków 14. IV. 18. z osiki strzepana, bardzo rzadka.

1473. *A. ferrugana* Tr. v. *selasana* H. S. Strzałków 24. VI. ex l., 8. i 10. VII.; forma więcej południowa.

1507. *Cacoecia podana* Sc. v. *sauberiana* Sorh. Strzałków lampa 4. VII. 18.; Żurawno w VII.

*1520. *C. costana* F. Man. ab. *fuliginosana* Schille. Strzałków lampa 20. VI. 17. Opisano w „Entomol. Zeitschrift F/a“ 27. X. 17.

1540. *Pandemis ribeana* Hb. v. (et ab.) *cerasana* Hb. Strzałków 18. VI. 17.

1585. *Tortrix paleana* Hb. v. *icterana* Froel. Strzałków i Bereźnica w VI. Gatunek ten występuje u nas przeważnie jako forma *icterana*.

*1641. *Exapate congelatella* Cl. v. *kenneli* Schille ♂ ab. nov. Strzałków ex l. 31. X. 17. Gąsienice znalazłem na *Sirynga vulgaris* 5. VI. Forma ta opisana jest w Kennela „Die Paläarctischen Tortriciden“ ale nienazwana jako varietas. Różni się od formy typowej brakiem białej, podłużnej, szerokiej smugi w środku skrzydła przedniego. Vide wyż cytowane dzieło tabl. XI., fig. 20. Nazwałem ją ku czci prof. Dra J. Kennela, autora znakomitego wyż wymienionego dzieła.

1646. *Losopera francillana* F. Strzałków lampa 12. VII. 18. i 22. VI. 23.; jedna z rzadkich Tortricidów.

1706. *Conchylis ambiguella* Hb. Strzałków z dębów trzepana, 23. V. 22.; Łotatniki złapana 24. VI. 22.; forma bardzo rzadka.

1827. *Euxanthis angustana* Hb. Orawa w górach Skolskich 14. VI. 21.; forma również bardzo rzadka.

1964. *Cymolomia hartigiana* Rtzb. W Podhorcach w szkółce drzew szpilkowych br. Brunickiego 15. i 17. VII. 18.

2043. *Semasia metzneriana* Tr. Strzałków lampa w VI., VII. i VIII. co roku nierzadka; pisze o niej Nowicki, że złapał tylko jeden okaz; Żebrawski wspomina o niej z Chrobrza; jest to więc forma lokalna nie wszędzie występująca.

*2061. *Notocelia rosaecolana* Dbld. Strzałków ex l. 22. VI. 17.; złapana 2. VII. 17.; jedna z rzadkich Tortricidów, dla fauny nowa.

2125. *Epiblema solandriana* L. v. (et ab.) *sinuana* Hb. Strzałków 21. i 31. VII. 17.

2259. *Carpocapsa splendana* Hb. Strzałków 8. VII. 21. z dębów płoszona, również forma dość rzadka.

2331. *Glyphipteryx equitella* Sc. Strzałków 23. V. 18. rzadka.

2360. *Yponomeuta rorellus* Hb. Strzałków lampa 12. VII. 18. i 8. VII. 20.; forma nieczęsta.

2466. *Cerostoma radiatella* Don. ab. *nigrovitella* Hander. Strzałków 28. VI. i 2. VII. 17. ex l.; 7. IV. 19. las.

2471. *C. sylvella* L. Strzałków 21. i 31. VIII. 22., z dębów trzepana; forma rzadka.

2486. *Orthotaelia sparganella* Thnbg. Strzałków lampa 18. VII. 17.; rzadkość pierwszorzędna.

2542. *Gelechia cuneatella* Dgl. Strzałków lampa 20. VII. 17.; również forma bardzo rzadka.

3050. *Oegoconia quadripuncta* Hw. Strzałków lampa 25. VII. 17.; forma rzadka.

*3164. *Pscadia lugubris* Stgr. Łotatniki 14. VI. 22. Tę formę południową znaną tylko z Bułgarji i Górnej Austrji złapał na wspólnej wycieczce z inżynierem Romaniszynem i ze mną br. Brunicki i miał jako formę nową dla fauny ogłosić w naszem Polskiem Piśmie Entomol.

*3191. *Depressaria doronicella* Wck. Strzałków ex l. i Bereźnica w VI. i z początkiem VII. Gatunek ten udało mi się wyhodować, studjując biologję motyli znajdywanych na *Doronicum* *pardalianches*. Gąsienica sprzędza w końcu kwietnia i z początkiem maja pędy końcowe tej rośliny i wydaje motylka w VI i VII. Gatunek dla fauny nowy.

3322. *Hypercalia citrinalis* Sc. Łotatniki i Rytro w VII.; forma rzadka.

*3592. *Limnaecia phragmitella* Stt. Strzałków lampa 20. VII. 17.; gatunek dla fauny nowy i bardzo rzadki.

3772. *Coleophora ditella* Z. Strzałków lampa 24. VI. 22., rzadka.

*3850. *C. nutantella* Mühlig. Strzałków lampa 20. VI. 17.; forma dla fauny nowa i rzadka.

4076. *Glacilaria imperialella* Mn. Strzałków las 7. V. 21.; również forma bardzo rzadka.

*4223. *Phyllobrostis hartmanni* Stgr. Ze zbioru ś. p. Dra Klemensiewicza obecnie w posiadaniu br. Brunickiego w Podhorcach.

Résumé.

131. *Apatura iris* L. ab. *romaniszyni* Schille ab. nov. Der Falter, ein ♂, ist in Bezug auf Binden und Flecke vollkommen normal gezeichnet und gefärbt d. h. sie sind weiss. Doch ist der Totaleindruck, den der Falter macht, ein vom Normalen ganz verschiedener, indem alle Flügelflächen gleichzeitig in allen Lagen, in die man den Falter bringt, prachtvoll violettblau schillern. Die Ausdehnung der blauen Färbung auf den Vorderflügeln ist der der normalen Falter gleich, erstreckt sich jedoch auf den Hinterflügeln über die Ocelle weg bis fast zum Apex und reicht von Ader II an bis Ader IV_2 fast bis zum Aussenrand. Die stumpf schwarzbraune Grundfärbung der Flügel, wie sie sich bei normalen Stücken dem Auge darbietet, während die eine Seite der Flügelflächen blau irisiert, ist nur dann zu ersehen, wenn man dem Falter eine aüsserst schiefe Lage gibt und dann noch herrscht das Blaue vor.

191. *Melitaea athalia* Rott. ab. *latefasciata* Fixs. Bei diesem Falter ist die Binde auf der Unterseite der Hinterflügel bedeutend erweitert, weisslich; diese Färbung wird an der Oberfläche des Flügels sichtbar, wodurch dieser hier bis an den Hinterrand in seiner ganzen Breite aufgehellt wird. Die Individuen zur Gruppe *latefasciata* gehörig sind nach der Beschrei-

bung Seitz's die grössten der Athalien, was man von meiner ab. nicht sagen kann, da dieselbe kleiner ist als die normalen Falter, doch gehört diese unstreitig ihrem ganzen Habitus nach zur Gruppe *latefasciata.*

402. *Epinephele jurtina* L. ab. *testacea* Schille ab. nov. Expansion 41 mm; das Tier ist im Verhältnis zu den normalen ♂♂ von *jurtina* bedeutend kleiner, was sofort auffällt; die Farbe der Vorderflügel ein schönes Chocoladebraun, im oberen Teil der Discoidalzelle und gegen die Ocelle zu, die kaum sichtbar ist, sind die Flügel in ein stark weissliches Schalgelb aufgehellt, welche Aufhellung oberhalb des Duftfleckes und seitwärts von demselben verwaschen in die Grundfarbe übergeht. Der Duftfleck ist dunkel schwarzbraun und hebt sich prachtvoll von der Grundfarbe ab. Auf der Unterseite sind die Vordeflügel schmutzig ockergelb mit breitem graubraunem Rande, die Ocelle gut ausgeprägt, licht gekernt. Die Hinterflügel sind in Grundfarbe, von der eigentlich nur der Aussenrand in breiter Binde übrig geblieben ist, etwas heller als die Vorderflügel; die Aufhellung erstreckt sich über den ganzen Flügel, so dass Geäder hier vollständig sichtbar ist und alle Adern mit Ausnahme von III_2 braun verdickt sind. Die Unterseite schmutzig grauweiss und mitten in der Zelle zwischen Ader IV_1 und IV_2 ein dunkelbrauner Punkt in ockergelber Umrahmung.

In die Gruppe von ab. *cinerascens* Fuchs kann der Falter nicht gestellt werden, weil an ihm nichts aschgraues vorkommt; ich benenne denselben als ab. *testacea.*

1136. *Agrotis augur* F. ab. *conjuncta* Schille. Die Ringmackel mit dem ersten Querstreifen verbunden, länglich, vom Vorderrand gerade abgeschnitten, braun centriert, die Nierenmakel dunckelbraun ausgefüllt; aus ihrer Mitte entspringt parallel zum Vorderrande laufend ein starker, schwarzer gerader Strich, der den hinteren Querstreifen erlangt und sich hier in dessen äussersten Ausbuchtung mit diesem verbinde'. Alles andere wie bei typischen Exemplaren.

3591. *Tephroclystia veratraria* HS. ab. *prüfferi* Schille ab. nov. Kleiner als die typische Form; vollkommen zeichnungslos nur mit schwarzem Discalpunkt; im Hinterwinkel der Vorderflügel ein kleiner kaum wahrnehmbarer weisser Fleck, die

Färbung der Flügel ist ein lichtes Olivengrau. — Benannt zu Ehren des Univer. Professors Dr J. Prüffer.

3743. *Gonodontis bidentata* Cl. ab. *trapezoides* Schille ab. nov. Die Flügel sehr gleichmässig braungrau gefärbt; dunkler als bei der typischen Form, die Querstreifen schwarz, kaum markiert, weiss gesäumt am Innenrand, weit von einander entfernt; der Erste an der Mediana stark gebrochen und von hier ab mit dem Zweiten parallel in den Innenrand laufend. (Bei der typischen Form convergierend).

1641. *Exapate congelatella* v. *kenneli*, Schille, ♂ ab. nov. Diese Form ist in Kennels „Die Paläarct. Tortriciden" als Varietas beschrieben doch nicht benannt, unterscheidet sich von der typischen Form durch den vollständigen Mangel der weissen in der Mitte der Vorderflügel verlaufenden breiten Längsstrieme. Vide das oben citierte Werk Tafel XI. fig. 20. Benannt zu Ehren des Verfassers des ausgezeichneten Werkes „Die Pal. Tortric.". Dr. I. Kennel.

Wykaz chrząszczów okolic Przemyśla

(Verzeichnis der Käfer der Umgebung von Przemyśl)

OMARLIŃCE — NECROPHAGA

podał

T. TRELLA.

SCYDMAENIDAE.

Euthia plicata Gyll.
E. scydmaenoides Steph.
Cephennium reitteri Bris.
C. carpathicum Saulcy.
Neuraphes rubicundus Schaum.
N. minutus Chd.
+ *N. nigrescens* Reitt. (w wyk. Bor. or.).
Stenichnus godarti Latr.
S. scutellaris Müll.
S. collaris Müll.

S. c. a. *obscuripes* Reitt.
+ *S. c.* a. *rufescens* Gerh. (w wyk. Sil.)
S. pusillus Müll.
S. exilis Er.
Euconnus claviger Müll.
E. wetterhali Gyll.
E. nanus Schaum.
E. denticornis Müll.
E. d. a. *uredineus* nov.[1]
E. rutilipennis Müll.
E. fimetarius Chd.
E. pubicollis Müll.
Scydmaenus tarsatus Müll.
S. hellwigi Hrbst.

SILPHIDAE.

Choleva spadicea Strm. Prałkowce.
Ch. oblonga Latr.
Ch. elongata Payk.
Ch. cisteloides Froel.
Ch. agilis Ill.
Nargus wilkini Spence.
N. anisotomoides Spence.
+ *Catops umbrinus* Er. Brylińce, Turnica (u stóp zeschłych jodeł; w wyk. Sil.).
C. fumatus Spence.
C. watsoni Spence.
C. alpinus Gyll.
C. picipes Fbr.
C. fuscus Pnz.
C. nigricans Spence.
C. fuliginosus Er.
C. nigrita Er.
+ *C. n.* a. *nigriclavis* Gerh. (w wyk. Sil.).
+ *C. coracinus* Kelln. (w wyk. Hal. or.).

---

dla fauny Polski nowe i niewyróżniane. (Neu für Fauna von Polen).
+ podawane z kresów jak Sil. Bor. Lith. etc.

[1] Euconnus denticornis Müll. a. uredineus nov. cały chrząszcz barwy rdzawo-żółtej.

C. morio F.
+ *C. neglectus* Kr. (w wyk. Sil. Bor.).
C. tristis Pnz.
Nemadus colonoides Kr.
Ptomaphagus variicornis Rosenh.
P. sericeus Pnz. (? *subvillosus* Goeze).
P. sericatus Chd.
Colon latum Kr.
C. affine Strm.
C. fuscicorne Kr.
+ *C. zebei* Kr. (w wyk. Bor.).
C. brunneum Latr.
C. fusculum Er.
Necrophorus germanicus L. VII. Zamek 1. ok.
N. humator Goeze.
N. interruptus Steph.
N. vespilloides Hrbst.
N. vespillo L.
N. vestigator Hrsch. (1. okaz na lewej pokrywie a. *interruptus* Brull.).
Necrodes littoralis L.
Thanatophilus dispar Hrbst.
Th. sinuatus F.
Th. rugosus L.
Oeceoptoma thoracicum L.
Blitophaga opaca L.
B. undata Müll.
Xylodrepa 4-punctata Schrb.
Silpha carinata Hrbst.
S. obscura L.
Phosphuga atrata L.
Ph. at. a. *brunnea* Hrbst.
Agyrtes castaneus F. IV. Wilcze.

LIODIDAE.

+ *Triarthron maerkeli* Schmdt. Brylińce, wysiany jesienią z grzybów; (w wyk. Sil. Bor.).

Hydnobius punctatus Strm. Prałkowce, wysiany z grzybów.

Liodes cinnamomea Pnz. VIII, XI. Bakończyce, Zamek.

L. picea Ill. Brylińce, Turnica.
L. dubia Kug. a. *consobrina* Sahlb.
L. calcarata Er.
L. c. a. *nigrescens* Fleisch.
L. pallens Strm.
L. badia Strm.
L. carpathica Gnglb. Brylińce.
L. parvula Sahlb.
L. flavicornis Er.
Agaricophagus cephalotes Schmdt. X. Zamek, licznie w bulwkach grzybowych na korzeniach świerków.
Colenis immunda Strm.
Anisotoma humeralis F.
A. h. a. *glabra* Payk.
A. h. a. *corticina* nov[1]).
A. axillaris Gyll.
A. castanea Hrbst.
A. glabra Kug.
A. orbicularis Hrbst.
+ *A. serricornis* Gyll. XII. Budy Mł.; wysiana z mchu u stóp dębu; (w wyk. Lith. Bor.).
Amphicyllis globus Fbr.
A. g. a. *ferruginea* Strm.
A. globiformis Sahlb.
Agathidium nigripenne Kug.
A. atrum Payk.
A. seminulum L.
A. laevigatum Er.
A. badium Er.
A. marginatum Strm.
A. varians Beck.
A. rotundatum Gyll. Brylińce, Turnica.
A. mandibulare Strm.
A. m. a. *corallinum* nov.[2])

---

[1]) *Anisotoma humeralis F. a. corticina* nov. krwista plama barkowa przedłużona, w kształcie zwężającej się smugi, poza połowę czarnych pokryw.

[2]) *Agathidium mandibulare Strm. a. corallinum* nov. cały chrząszcz barwy rdzawo-czerwonej.

+ *A. confusum* Bris. (=*piceum* Thoms. = *polonicum* Wańk.).
A. plagiatum Gyll. Turnica.
+ *A. nigrinum* Strm. Turnica, (w wyk. Sil. Bor.).
A. discoideum Er. Brylińce, Turnica.

CLAMBIDAE.

Clambus minutus Strm.
C. punctulum Beck.
C. armadillo Deg.
C. pubescens Redtb.

LEPTINIDAE.

Leptinus testaceus Müll.

CORYLOPHIDAE.

Sericoderus lateralis Gyll.
Corylophus cassidoides Mrsh.
Orthoperus punctatus Wańk.
O. punctulatus Reitt.
O. atomus Gyll.
+ *O. coriaceus* Muls. (w wyk. Sil.).

Wielkie ubóstwo form wydmowych takich, jak *Liodes* i *Colon*, pochodzi z braku w bliższej okolicy Przemyśla terenów piaszczystych.

Résumé.

Es werden, unter den Käfern von der Gruppe Necrophaga, folgende neue Aberrationen unterschieden:

1. *Euconnus denticornis* Müll a. *uredineus* nov. der ganze Käfer rostgelb.

2. *Anisotoma humeralis* Fbr. a. *corticina* nov. die rote Humeralmakel weit nach hinten, bis über die Mitte der schwarzen Fliegeldecken, streifenartig verlängert.

3. *Agathidium mandibulare* Strm. a. *corallinum* nov. der ganze Käfer rost-rot.

Hemaris fuciformis L. i Hemaris tityus L.

[Kilka słów tyczących się nomenklatury tych dwóch gatunków].

H. fuciformis L. und H. tityus L.
Einige Worte die Nomenklatur betreffend.

Napisał
WITOLD NIESIOŁOWSKI.

Dwa te z rodzaju Hemaris Dalm. w Europie występujące, a bardzo do siebie zewnętrznie podobne gatunki są prawdziwą bolączką entomologji. Przeglądając jakikolwiek podręcznik, nigdy czytający nie może wiedzieć z samej nazwy, bez poprzedniego dokładnego przeczytania opisu, którego z tych dwóch motyli ma autor na myśli. Gorzej jeszcze przedstawia się sprawa z pojedyńczemi wykazami motyli jakiejś okolicy, zwłaszcza jeżeli tylko jeden z tych gatunków jest wymieniony; w tym wypadku, bez obejrzenia okazów jest zupełną niemożliwością dojście do przekonania, który z tych dwóch motyli w danej okolicy występuje.

Tak jeden, jak i drugi gatunek ma cały szereg nazwisk, synonimów (vide Seitz, Grosschm. d. Erde; Staudinger, Catalog 1901), a co gorsza, nazwy „fuciformis L.“ i „tityus L.“ dają jedni autorowie temu, inni zaś tamtemu, Esper znowu nazywa „bombyliformis“ jednego, podczas gdy Ochsenheimer daje tę nazwę drugiemu, słowem — kompletne zamieszanie.

Caroli Linnaei: *Systema naturae.* Ed. X. pag. 493 zawiera następujący opis tych motyli.

Sphinx. Tityus. 24. S. abdomine barbato, cingulo nigro, M. L. U.[1])
Habitat in calidis regionibus. Alarum margo niger est.
fuciformis. 28. S. abdomine barbato nigro fascia flavescente, alis hyalinis margine nigro.
Bradl. nat. 26. f. I. B.
Roes. ins. app. 231. t. 38.
Habitat in Europa.

W Ed. XII. pag. 803., opis ten jest nieco odmienny od poprzedniego, a mianowicie:

Sphinx. fuciformis 28. S. abdomine barbato nigro: fascia flavencente, alis fenestratis, margine nigro atro-purpurascente.
Scop. carn. 475.
Bradl. nat. 26. f. I. B.

---

[1]) M. L. U. = Museum Ludovicae Ulricae Holmiae.

Roes. ins. app. 231. t. 38.
" " " 4. t. 34. f. 1—4.
Sulz. ins. t. 15. f. 90.
Poda ins. t. 2. f. 6.
Geoffr. paris. 2. p. 82. n. 4.
β Sphinx Tityus abdomine barbato, cingulo nigro,
Syst. nat. 10. p. 493. n. 24.
Habitat in Lonicera.
Barba abdominis in medio alba est.

Jak widać z powyższego, w wydaniu X. traktowane są te dwa motyle, jako dwa osobne gatunki, zaś w wyd. XII. prawdopodobnie jako jeden gatunek „fuciformis" z odmianą „tityus" — a może autor uważa je — za ♂ i ♀, lecz nie będąc tego pewnym (vide Roesel ins. app. 231. Borkhausen Nat. Gesch. eur. Schmett.) rozdziela ten, według niego prawdopodobnie jeden gatunek na *α* i *β*.

W X. wydaniu powiedziano o Sphinx tityus: „Habitat in calidis regionibus"; w wyd. XII. ustęp ten jest opuszczony. Jeżeli przypuścimy, że Linné ustęp ten w X. wydaniu z całą świadomością, na podstawie własnego doświadczenia napisał, to musielibyśmy gatunek ten ze spisów motyli europejskich wyłączyć, jako żyjący w krajach gorących. Do tego czasu żaden z autorów nie uważał tego za stosowne, ani potrzebne, czyli że wszyscy przyjmują motyla nazwanego przez Linneusza *Sphinx tityus* za motyla europejskiego. Motyl ten ma się znajdować w Muzeum Ludovicae Ulricae, Holmiae (Stockholm), była więc możliwość przekonania się naocznie, jak wygląda ów okaz. Widocznie został uznany za motyla europejskiego, skoro przeważna część autorów dawniejszych i wszyscy nowsi, w dziełach traktujących faunę europejską, wymieniają go.

I słusznie, gdyż skoro w wydaniu XII. Syst. Nat. figuruje on już pod jednym numerem ze *Sphinx fuciformis*, a o jego występowaniu w krajach gorących niema już i wzmianki, to widocznie autor przekonał się, że motyl ten żyje w Europie. Linneusz, wielki przyrodnik, ale specjalnie botanik, nie mógł znać wszystkich motyli, ich sposobu życia, a dzieło swoje Syst. Naturae pisał też na podstawie spostrzeżeń innych badaczy, to też siłą rzeczy musiał przyjąć niejeden błąd zrobiony przez innych. Tak np. *Papilio* (dziś *Araschnia) levana i prorsa* uważał on widocznie za dwa osobne gatunki, gdyż przy pierwszym pisze on: „habitat in Urtica dioica *Europae australioris*, przy drugim zaś „in U. d. *Germaniae*“.

Faktem jest, że dwie nazwy *fuciformis* i *tityus* nadane przez Linneusza dwom różnym motylom, wymieniane są w każdej poważniejszej pracy o motylach, temsamem autorowie ci przyznają tym dwom nazwom rację bytu, a tylko traktują je nierównomiernie. I tak, nazwa *fuciformis* została uznaną przez wszystkich jako obowiązująca dla jednego gatunku, nazwy zaś *tityus* używa tylko (ze znanych mi autorów) Spuler i Seitz jako głównej nazwy gatunkowej, inni przyjmują ją tylko jako synonim, przeważnie do nazwy *bombyliformis Esp.*, a także *scabiosae* Zett.

Ponieważ z rodzaju *Hemaris* żyją w Europie tylko dwa gatunki, obydwa te gatunki Linné opisał i obydwom nadał nazwy, przeto według mego zdania nie ulega żadnej wątpliwości, że te dwie nazwy powinny być zatrzymane jako nazwy gatunków.

Ktoś mógłby zrobić zarzut, że Linné nie dał dokładnego opisu, więc prawo pierwszeństwa w nadaniu nazwy, przysługiwałoby autorowi, który dany gatunek pierwszy raz dokładnie opisał (w tym wypadku Esper, Ochsenheimer lub Zetterstedt). Gdybyśmy chcieli tego się trzymać, to musielibyśmy może 9/10 nazw nadanych przez Linneusza usunąć, gdyż Linneusza opisy są prawie wszystkie ogromnie zwięzłe, krótkie, mało zrozumiałe. Stosownie do tego jest też tak *Sph. fuciformis*, jak i *tityus* bardzo niedokładnie opisany, tak że do dziś dnia są wątpliwości, któremu gatunkowi Linné nadał tę, a któremu tamtą nazwę.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę Linneusza Systema Naturae, spostrzeżemy, że Linné opisując *Sphinx fuciformis*, powołuje się na Roesela ins. app. 231. t. 38. Kto przeczyta dokładny opis podany w tem dziele i zobaczy rycinę na tabl. 38. nie może mieć wątpliwości, że Linné powołując się na to dzieło, mógł mieć na myśli tylko motyle o szerokich, czerwono-brunatnych obwódkach, z przedzieloną komórką diskoidalną przednich skrzydeł. Motyl ten jest tam bardzo wyraźnie i dobrze opisany i namalowany, podczas gdy drugi, ze złożonemi skrzydłami jest nie dość wyraźny. Roesel opisując go krótko, dodatkowo do pierwszego, nie zna dokładnej różnicy między oboma, nie wie czy to inny gatunek, czy może samiczka pierwszego.

Opis *Sph. fuciformis* w XII. wyd. S. Nat. który brzmi: „abdomine nigro, fascia flavescente, alis fenestratis, **margine** nigro **atro-purpurascente,** może być zastosowanym tylko do motyli o obwódkach szerokich, **czerwono brunatnych,** gdyż drugi, o wąskich obwódkach, ma opaskę czarniawą, bez odcienia czerwonego. Roesel w swoim opisie konstatuje to samo.

Niema więc chyba wątpliwości, że Linné nadał nazwę *fuciformis* motylowi o szerokich, czerwono brunatnych obwódkach, z przedzieloną komórką diskoidalną u przednich skrzydeł.

Jak już wspomniałem, opis tak jednego, jak i drugiego gatunku jest u Linneusza niedokładny, skoro jednak mimo to wszyscy autorowie przyjmują nazwę użytą przez Linneusza *fuciformis*, nie widzę zupełnie racji, dla której nazwa druga nie ma być używaną równorzędnie z pierwszą. W Europie żyją tylko dwa gatunki *Hemaris*, dwom gatunkom nadał Linné nazwy, jedna z nich odnosi się niezaprzeczenie do gatunku o szerokich, czerwono brunatnych obwódkach, druga więc musi bezsprzecznie przypaść gatunkowi o obwódkach wąskich, brunatno czarnych. Opis, mniej czy więcej dokładny jest tu zbyteczny, gdyż i bez tego nie może być wątpliwości, która nazwa do którego motyla się odnosi, przeto nazwy te powinny być według prawa pierwszeństwa zatrzymane.

Jak Linné, taksamo i inni badacze współcześni z Linneuszem i nieco późniejsi nie znali również dokładnej różnicy między jednym a drugim motylem, dlatego też opisywali oni przeważnie tylko jeden gatunek, dając mu za Linneuszem nazwę *fuciformis*, często bez względu na to czy to był gatunek o szerokiej czerwono brunatnej obwódce, czy też drugi, a cytując w swych pracach innych autorów, zamieniają niejednokrotnie jeden gatunek z drugim. Przeważna jednak część uważa najwidoczniej motyla o czerwono brunatnej obwódce za *fuciformis* — i tak:

Roesel *Insecten-Belustigung*, str. 232. pisze: Der zur ersten Classe der Nacht-Vögel gehörige, kleine Papilion mit durchsichtigen Flügeln. § 1... „am äussersten Rand ist ein breiter, purpurrother, undurchsichtiger Saum; und am hinteren Rand fängt sich bey der Einlenkung ein breiter Flecken von gleicher Farbe an, der sich in eine Spitze endigt. Die etwas kleineren Unterflügel sind fast von gleicher Beschaffenheit, wie die obern; doch fehlt ihnen der winkelförmige Strich, und ihr rother Rand, der etwas schmäler ist, hat einen schmalen, weissen Saum. (motyl ten przedstawiony jest na tabl. XXXVIII. fig. 2.).

§ 2. Die dritte Figur (powyższa tablica) stellt diesen Papilion in sitzender Stellung vor, und kommt übrigens mit der vorigen Figur in allem überein, ausgenommen dass hier diejenigen Teile, so an jener purpurroth sind, mehr ins schwarze fallen.

...Ob der Unterschied der rothen Farbe allhier den Unterschied von beyderley Geschlecht anzeige, kann ich nicht behaupten dann der Hinterleib, der sonsten hierinnen zu einem Kennzeichen dienet, war an beeden von gleicher Dicke".

Ilustracje na tabl. XXXVIII. są dobre, lecz w kolorze nie zupełnie trafione; fig. 2. (*fuciformis* L.) jest za czerwony, zaś fig. 3. odpowiada kolorem raczej *H. fuciformis*. W każdym jednak razie u pierwszego zaznaczona wyraźnie szeroka obwódka na obu parach skrzydeł, a także i plama diskoidalna, a nawet komórka diskoidalna jest tu przedzielona medianą, a skoro Linne powołuje się na Roesel'a nie może być wątpliwości, któremu gatunkowi nadał on nazwę *fuciformis*.

Poda, Insecta Musei Graecensis, pag. 82, opisuje *Sphinx fuciformis:* „abdomine barbato nigro crasso et lato, fascia flavescente, alis hyalinis subauratis; margine obscuro, posticis minimis. Habitat in Scabiosa". Opis niewyraźny, ale rysunek T. II. fig. 6. odpowiada w zupełności gatunkowi „fuciformis L.".

Scopoli. Ent. carn. opisuje na str. 188. nr. 475. *Sphinx fuciformis* podobnie jak Poda, więc niewyraźnie. Powołuje się jednak na: Roesel, Suppl. Pap. Noct. Cl. I. Tab. 38., fig. 3. i Poda Mus. Graec. p. 82. Widać z tego, że Scopoli nie zna różnicy między jednym a drugim.

Fabricius, Species insectorum str. 156.: „*Sesia fuciformis*, abdomine barbato nigro, fascia flavescente, alis fenestratis, margine nigro". Opis nic nie mówi.

Fabricius cytuje: Linné, Syst. Nat. 2. 803. 28. i Fn. Sv. 1092. zatem fuciformis L.; dalej Geoffroy, Histoire abrégée des insectes, 2. 82., Sphinx elinguis, alis lanceolatis vitreis, venis nigris, superioribus macula limbaque nigris, fulvoque nebulosis. Cytat ten jest fałszywym, gdyż wedle dalszego opisu Geoffroy'a jest to Sesia F. empiformis Esp. (patrz: Laspeyres, Ses. europ. pag. 29. fig. 18—22., 1801., Sesia tenthrediniformis). Dalej cytuje Fabricius: Roesel, Ins. 3. tab. 38. i 4. tab. 34. fig. 1—4., czyli obydwa rysunki opisane powyżej; t. 34. przedstawia gąsienicę tego motyla. Powołuje się też na: Poda, tab. 2. fig. 6. a więc fuciformis; Schaeffer, Icones insectorum, Tab. XVI. fig. 1., gdzie niema wcale opisu, a tylko rysunek niewyraźny.

Widać z tego wszystkiego, że Fabricius nie zna zupełnie różnicy między temi dwoma gatunkami.

Geoffroy, Histoire abrégée des insectes, pag. 82. nr. 5. „Sphinx spirilinguis viridis, alis vitreis pellucidis; venis limboque fusco-ferrugineis“. Skrzydła tego motyla opisuje on tak: „Elles sont transparentes, comme une gase ou un verre, sans ècailles, si ce n'est sur les nervures á leur bord, ou elles sont terminées par une bande brune rougeatre assez large“.

Opis wskazuje na gatunek o szerokiej, czerwono-brunatnej obwódce. Geoffroy cytuje: Linné, S. N. ed. 10. p. 493. N. 28. (Jak mało można wierzyć podobnym cytatom dowodzi, że Geoffroy cytuje ten sam punkt t. j.: Linné, S. N. ed. 10. i t. d. przy motylu opisanym u niego na str. 82., nr. 4., a to jest dzisiejsza *Sesia F. empiformis* Esp.).

Panzer, Lepidoptera, str. 64. dla *Sesia fuciformis* daje opis: „fascia flavescente alis fenestratis: margine nigro“, zaś dla *S. bombyliformis,* str. 65: abdomine barbato, fulvo virescente fascia nigra: alis fenestratis, margine *tenuissimo* nigro“.

Opisy te, jak w szczególności illustracje w atlasie str. 64. i 65. fig. 23. i 24. wskazują, że Panzer uważał gatunek o szerokiej czerwono-brunatnej obwódce za fuciformis L., zaś drugi o wąskiej obwódce za bombyliformis Esp.

Walckenaer, Faune parisienne, 1802, daje opis *S. fuciforme* niewyraźny; cytuje Fabriciusa p. 381. 11. i Geoffroy Ins. 2. p. 82., 5. „Le sphinx vert, à ailes transparentes“.

Schrank, Fauna boica, Ingolstadt, 1801 podaje: „*Scabiosenschwärmer, Sphinx fuciformis;* die Flügel glasartig; der Hinterrand undurchsichtig, sattolivenbraun; der pelzige Hinterleib schwarz mit einer in der Mitte getrübten gelben Binde“.

Schweber, Sphinx bombyliformis, opisuje: „Die Flügel glasartig, der Hintersaum undurchsichtig, schwärzlich: die untern fastsaumlos; der pelzige Hinterleib schwarz mit einer gelben, in der Mitte durch einen eckigen Oranienfleck unterbrochenen Binde“.

Sph. fuciformis jest tu wyraźnie gatunek o szerokich obwódkach.

Borkhausen, Naturgesch. d. europ. Schmett. II. T. opisuje: „*Sphinx fuciformis*... Die Flügel sind durchsichtig, wie reines Marienglas und ihre dünne Membrane spielt ins Violette, oft auch ins Purpurfarbige. Ein ziemlich breiter, dicht mit rothbraunen, fast bis ins Dunkelrothe getriebenen Schuppen bekleideter Saum umfasst sie und in der Mitte der Vorderflügel, nachst dem Vorderrand, steht ein gleichfarbiger, schiefer Querstrich... i t. d.“.

Borkhausen najwyraźniej daje motylowi o szerokiej, czerwonobrunatnej obwódce nazwę *fuciformis*.

O *Sphinx bombyliformis* pisze on: „Ob gegenwärtiger Schwärmer nur Spielart des Vorhergehenden, oder wie Herr Esper behauptet, eine eigene Gattung sei, kann ich nicht entscheiden... Der Saum der durschsichtigen Flügel ist lange nicht so breit, wie bei dem vorhergehenden, nicht rothbraun, ins dunkelrothe fallend, sondern schwarz“.

Godart & Latreille, Histoire naturelle des Lepidoptères, 1822., dają dokładny opis jednego i drugiego t. j. *fuciformis L.* i *bombyliformis* Esp. i Hb. Podają tutaj tylko opis różnic między pierwszym a drugim. *Sphinx bombyliformis:* „Il diffère du fuciforme (1., 2., 3. i 4. punkt mniej ważne) 5° en ce que la bordure ou bande terminale des ailes est beaucoup plus étroit, et d'un noir-brun, ainsi que les nervures; 6° en ce que les premières ailes n'ont pas de tache pres du milieu de la côte, et que la cellule de leur base n'est point divisée par une nervure, comme cela a lieu dans le fuciforme“.

Zatem różnica między *fuciformis* i *bombyliformis*, że ten ostatni ma opaskę znacznie węższą, czarno-brunatną, że na przednich skrzydłach niema ciemnego znamienia na żyłce poprzecznej i że komora centralna przednich skrzydeł nie jest przedzielona żyłką tak, jak to jest u fuciformis.

W atlasie na tabl. 19. są te motyle bardzo dokładnie przedstawione.

Zetterstedt, Insecta lapponica, str. 918., *Macroglossa fuciformis:* „alis hyalinis, macula costali media margineque posteriori latiori, atro-purpureis, corpore flavo-virescente, abdomine fascia media anique barba laterali brunneo-nigris, pedibus anticis pallidis“. Zaś M. bombyliformis: alis hyalinis, margine posteriori anticarum mediocriter, posticarum tenuissime fusco, corpore flavo virescente, abdomine flavo-fulvo, fascia media anique barba laterali, pedibusque anticis, nigris“.

Z nowszych i współczesnych autorów, takie powagi naukowe jak Rebel, Staudinger, którzy w dawniejszych swoich pracach, idąc prawdopodobnie za Heinemannem i tegóż współczesnymi, wymieniali gatunek o wąskich obwódkach jako *fuciformis L.*, zmienili jednak później swe przekonanie i w ostatnich wydaniach nazywają już gatunek o szerokiej obwódce *fuciformis*.

Ze znanych mi nowych autorów, tylko Hoffmann i Spuler nadają gatunkowi o wąskich obwódkach nazwę *fuciformis*, inni wszyscy dają tę właśnie nazwę gatunkowi o szerokich obwódkach.

Spuler motywuje swój pogląd tem, że wedle Linneusza gąsienica *H. tityus* ma żyć na *Lonicera*, co uważa za dowód, że Linné nadał nazwę *tityus* gatunkowi o szerokiej obwódce. Jest to zupełnie niesłuszne, gdyż po pierwsze, gąsienica drugiego gatunku żyje także na Lonicera; główne jej pożywienie (gatunek o wąskich obwódkach) jest wprawdzie Scabiosa, ale tak *fuciformis* jak i *tityus* żyją też na Lonicera, Galium i i.

Po drugie, Linné nie znając dokładnie różnicy między jednym a drugim, a podając po gatunku tityus „habitat in Lonicera“ nie ma z pewnością na myśli tylko tego, lecz obydwa, względnie powtarza to zdanie za innym badaczem przyrody. Dowodem tego Sphinx porcellus i β) *bombyliformis (?)* gdzie po drugim podaje: „habitat epilobio, impatiente“; *attacus (Saturnia) pavonia α) minor, β) major (S. pavonia i S. pyri)* pisze po ostatniej, więc dla obu: „rosa, rubo, ulmo, corylo, salice, pyro“.

Zresztą niemożliwością też jest, aby Linné w czasie, kiedy entomologja i w ogóle nauki przyrodnicze zaczęły dopiero wyłaniać się z powijaczy, miał pewne, dokładne wiadomości i o gąsienicach, by wiedział o każdej, na jakiej roślinie ona żyje; to też przy stosunkowo wielkiej ilości motyli nie podaje on wcale pożywienia gąsienicy, a podając je, podaje czasem, nawet przy bardzo pospolitych motylach błędnie.

Tak np. pisze on o *Papilio podalirius:* „habitat in brassica“, *Papilio* (*Apatura*) *iris:* „in quercu“ i t. p. Dlaczegoż Linné miałby mieć lepsze wiadomości o swoich *Sphinx fuciformis i tityus?*

Nie lepiej byli też w tym względzie poinformowani i inni m. w. współcześni z Linneuszem badacze; jedni podają jako pokarm gąsienicy tego motyla Lonicera, drudzy Scabiosa, inni znów jedno i drugie. Scabiosenschwärmer Schranka jest bezsprzecznie Sph. fuciformis L., gatunek o szerokich obwódkach, widać więc, że i Schrank przekonany jest, że gąsienica tego motyla żywi się scabiosą.

Linné znał i opisał zaledwie małą część motyli europejskich, nawet pospolitych. Znał on np. tylko *Apatura iris*, zaś *Ap. ilia* nie była mu znaną, nie widział widocznie między niemi różnicy; z rodzaju *Melitaea F.* wymienia on tylko dwa gatunki, z rodzaju *Lycaena F.* tylko trzy czy cztery. Widocznie nie zwracał on uwagi na różnice nie wpadające odrazu w oko i uważał motyle zewnętrznie bardzo do siebie podobne, chociaż morfologicznie zupełnie różne, za tensam gatunek.

Przy *Sphinx*, względnie dzisiejszych *Hemaris fuciformis i tityus* jest różnica zewnętrzna za wielka, aby jej był nie zauważył, dlatego też wymienia Linné dwie nazwy. Jak z poprzedniego zestawienia różnych badaczy widać, prawie wszyscy oni różnicę tę w zewnętrznym wyglądzie tych dwóch motyli spostrzegli.

Z powyższego wynika, że Linné 1. znał obydwa w naszej strefie żyjące gatunki Hemaris, 2. że jak jeden, tak i drugi gatunek opisał, 3. że jednego nazwał *fuciformis*, drugiego *tityus*, 4. że nazwę *fuciformis* nadał gatunkowi o szerokich, czerwono-brunatnych obwódkach na przednich skrzydłach i z dużem znamieniem tegoż koloru na żyłce poprzecznej zamykającej komórkę diskoidalną, przeto nazwa „tityus“ pozostaje dla gatunku drugiego, o wąskich czarno-brunatnych obwódkach.

Że moje zdanie nie jest odosobnione dowodem tego, że z najnowszych autorów Spuler i Seitz używają za Linneuszem dla tych dwóch gatunków nazw *fuciformis i tityus*, inne, przez późniejszych autorów nadane nazwy podają oni tylko jako synonimy.

Byłoby więc wskazanem, aby chcąc nareszcie uniknąć, czy usunąć wymienione na początku tej pracy nieporozumienia i trudności, ustalić te dwie nazwy ostatecznie, pozostawić je takiemi, jak je nadał Linné.

Główne cechy tych dwóch gatunków są:

Hemaris Dalm. fuciformis L. Skrzydła przeźroczyste; brzeg zewnętrzny tak przednich, jak i tylnych skrzydeł obwiedziony szeroką, ciemno czerwono-brunatną opaską; tegoż koloru jest duża,

wyraźna plama na żyłce poprzecznej, zamykająca komórkę diskoidalną przednich skrzydeł; komórka diskoidalna przednich skrzydeł przedzielona jest przedłużeniem mediany.

Hem. tityus L. Skrzydła przeźroczyste, opaska brzegu zewnętrznego przednich skrzydeł znacznie węższa jak u poprzedniego, na tylnych bardzo wąska, brunatno-czarna, a nie czerwono-brunatna; plama na żyłce poprzecznej, zamykającej komórkę diskoidalną przednich skrzydeł prawie niewidoczna; komórka diskoidalna *nie* przedzielona przedłużeniem medjany.

Résumé.

In der X. Auflage des „Systema naturae“ führt Linné zwei Formen (der gegenw. *Hemaris Dalm.*, *Haemorrhagia*) an u. zw.: *Sphinx tityus* 24. und *Sphinx fuciformis* 28. Beim ersten schreibt er: „habitat in calidis regionibus“, beim zweiten: „habitat in Europa“.

In der XII. Auflage heisst es wieder: *Sphinx fuciformis und β. tityus.* Habitat in lonicera.

Aus diesem ist zu ersehen, dass die zwei Schmetterlinge in der X. Auflage als zwei ganz verschiedene Arten hehandelt werden, wogegen die XII. Auflage dieselben vereinigt, wahrscheinlich als eine Art *fuciformis* mit der *ab. tityus.*

Wenn wir annehmen, dass Linné bei der Beschreibung des *Sph. tityus*, den Passus „habitat in calidis regionibus“ mit vollem Bewusstsein dieser Tatsache geschrieben habe, so müssten wir diese Art aus der europaeischen Schmetterlingsfauna, als einen in der heissen Zone vorkommenden Schmetterling ausschliessen. Das Exemplar, welches Linné als *Sph. tityus* beschrieben hat, sollte im Musaeum Ludovicae Ulricae in Stockholm sich befinden, es war daher die Möglichkeit vorhanden sich zu überzeugen, was dies für ein Schmetterling ist. Aus der Tatsache, dass alle neueren Autoren den Namen *tityus* in ihren Werken entweder an erster Stelle (Seitz, Spuler), oder wenigstens als Synonym anführen geht es hervor, dass das obgenannte Exemplar als europaeischer Schmetterling anerkannt wurde.

In der X. Auflage des Systema naturae beruft sich Linné bei *Sph. fuciformis* auf Roesels ins. app. 231. t. 38., in der XII. unter anderen auch auf Roesel und Poda. Dies ist ein genügender Beweis, dass Linné die Art mit breitem, purpurrotem Saume und mit der durch den erhaltenen Längsstamm der Mediana geteilten Mittelzelle *fuciformis* benannt hat. Die Beschreibung bei Roesel und die Abbildung bei Poda schliessen, glaube ich, jeden Zweifel aus.

Der Passus bei *Sph. tityus*: „habitat in lonicera“ ist ganz belanglos, denn in den Zeiten Linné's war die Lebensweise der Raupen noch sehr wenig bekannt, zweitens hat Linné alle Beschreibungen nicht nur auf Grund eigener Erfahrungen, aber auch aus den Werken anderer Forscher geschöpft, bei welchen selbstredend viele Fehler vorkommen; drittens, gilt dieser Passus „habitat in lonicera“ nicht nur dem *Sph. tityus*, aber auch dem *Sph. fuciformis*, ebenso, wie z. B. bei *Attacus pavonia α. minor* und *β. major (Saturnia pavonia u. S. pyri)* zum Schluss, also für beide die Futterpflanzen angegeben erscheinen: rosa, rubus, ulmus, corylus, salix, pyrus“.

Linné schreibt z. B.: *Papilio podalirius* „habitat in brassica“, *Papilio (Apatura) iris* „in quercu“ u. s. w. Musste denn Linné von der Lebensweise des *Sph. fuciformis* und *Sph. tityus* bessere Kenntnisse haben als von den zwei letztgenannten Schmetterlingen?

Linné's Beschreibungen sind überhaupt sehr karg und ungenau; wollten wir aus diesem Grunde an seiner Nomenclatur rütteln, so müssten wir den grösseren Teil der durch ihn gegebenen Benennungen eliminieren. Tatsache ist dass Linné beide in Europa vorkommenden Arten *von Hemaris* (Haemorrhagia) gekannt hat, die eine, d. i. *H. fuciformis* hat er nach seiner Art genau beschrieben, es ist daher kein Zweifel, dass der zweite Name u. zw. *tityus*, der zweiten Art gilt.

Ich glaube, es wäre nicht unpraktisch endlich einmal die Nomenklatur dieser zwei Arten zu fixieren und nach dem Prioritätsrecht die Linné'ischen Benennungen als bindend einzuführen.

Es bliebe daher der Name *H. fuciformis L.* für die Art mit breitem, rothbraunem Saume beider Flügelpaare, breit beschüpptem Querast der Vorderflügel, deren Mittelzelle durch den erhaltenen Längsstamm der Mediana geteilt ist.

H. tityus L., für die Art mit schmaler, schwärzlich-brauner Saumbinde nur sehr schmal beschupptem Querast und mit ungeteilter Mittelzelle der Vorderflügel.

Nomada dzieduszyckii n. sp.

(Apidae, Hymenoptera.)

Podał

JAN NOSKIEWICZ.

Diese Art gehört in die Gruppe der *N. ochrostoma* u. ist der *ochrostoma* K. äusserst ähnlich, stimmt aber in der Behaarung, Grösse des Körpers u. in der Flugzeit mehr mit *hillana* k. überein.

♀. 11·5 — 12 mm. lang. Sculptur des Kopfes u. des Thorax wie bei *ochrostoma*. Stirn u. Mesonotum auf der Scheibe fast noch etwas gröber punktiert. Oberkiefer am Ende breit abgestumpft, 2. Geiszelglied schief abgeschnitten, unten fast um ein Drittel, oben sehr wenig kürzer als das 3. Glied. Schildchen zwischen den groben Punkten mit ± breiten, sehr deutlich glänzenden Zwischenräumen. Seine Höcker sind gut ausgebildet, manchmal aber nur schwach angedeutet. Hinterleib in der Form u. Sculptur wie bei *ochrostoma*. Die niedergedrückten Endränder der Segmente 2—3 ± ausgedehnt, zerstreut oder sehr zerstreut punktiert. Der Endrand des 4. Segments oft ganz glatt. Die etwas gröbere als bei *ochrostoma* Punktierung des Bauches nimmt von vorne nach hinten an Dichte zu. Die glatten Endränder der Segmente 2 — 4 in der Mitte stark bogenförmig nach vorne verbreitert. Als Grundsculptur des Hinterleibs ist eine sehr feine Chagrinierung zu erwähnen.

Kopf u. Thorax, samt den Beinen, beinahe so dicht u. lang wie bei *hillana* K. behaart, was jedoch nur an ganz frischen Stücken deutlich zu sehen ist. Die lange, abstehende, gelbbraune Behaarung des Kopfes ist über der Einlenkung der Fühler u. am Scheitel am dichtesten. Die weissen Haarbüschel an den Seiten des Metathorax kräftig entwickelt u. auch an den abgeflogenen Exemplaren gut erkennbar. Auf der Oberseite der Hinterhüften befindet sich, wie bei *hillana*, eine dichte weisse Haarmakel. Die Bedornung der äusseren Spitze der Hinterschienen im Allgemeinen wie bei *hillana* (es sind fast stets 3 kräftigere, ziemlich kurze, schwarze, u. 1 bis 3 längere u. dünnere Dörnchen vorhanden).

Die Farbe des Kopfes u. des Thorax wie bei *ochrostoma*. Es fehlt somit bei keinem der untersuchten Exemplare der eckige Vorsprung des roten Augenstreifens am oberen Augenrande. 4 Längsstreifen des Mesonotums sind stets wenigstens so breit als die zwischen ihnen befindlichen schwarzen Streifen. Die roten Makeln der Mittelbrust sind gross u. verbinden sich hinten oft mit den Makeln der Hinterbrustseiten. Hinterleib reichlicher als bei *ochrostoma* hellgelb gezeichnet. Die unregelmässig ovalen Flecken des 2. Segments erscheinen so gross oder noch grösser wie bei *hillana* ♀. Die des 3. Segments verlängern sich oft fast streifenförmig. In der Regel sind sie kleiner als auf 2. Segmente, aber niemals punktförmig. 4. Segment mit einer breiten Querbinde in der Mitte u. je einem kleinen rundlichen, manchmal mit der Mittelbinde verschmolzenen, Mackelchen an den Seiten. Die Querbinde ist vorne in der Mitte ausgerandet oder schmal unterbrochen. Ebensolche kleine Seitenmakeln befinden sich fast stets auch jederseits des Mittelfleckens des 5. Segments. Bauch rot. Die Segmentränder 1—3 in der Mitte oder längs der ganzen Breite angedunkelt (infolge der darunter befindlichen durchscheinenden schwarzen Makeln oder Querstreifen an der Basis der folgenden Segmente). Die gelben, runden Seitenflecken, auf den mittleren Segmenten manchmal vorhanden. Beine rot. Hüften, Trochanteren u. Schenkel unten mehr oder weniger geschwärzt. Schenkel nicht selten fast ganz rot. Flügel etwas schwächer als bei *ochrostoma* getrübt.

♂. 10·5—11·5 mm. Sculptur des Kopfes u. des Thorax wie bei *ochrostoma*. Die Punktierung der Stirn u. des Mesonotums etwas gröber. Fühlergeissel merklich dicker, es sind somit nur die mittleren Glieder länger als breit, die beiden vorletzten aber fast so breit wie lang. Die Glieder 3—7 unten deutlicher beulig vortretend. Thorax länger als breit. Mesonotum etwas gröber als bei *ochrostoma* punktiert, auf der Scheibe in der Mitte mit glänzenden, leistenförmigen Punktzwischenräumen. Mittelfurche gut sichtbar. Schildchen wie bei *ochrostoma* mit glänzenden Punktzwischenräumen u. mässig stark entwickelten Höckern. Hinterleib oben dicht, mittelfein, an der Basis der niedergedrückten Endränder der Segmente zerstreuter punktiert. Punktlos bleibt nur ein schmaler Saum am Ende der einzelnen Ringe. Bauch etwas gröber u. viel zerstreuter punktiert. Die punktlosen, äusserst fein chagrinierten Endränder sind an den Ringen 2—5 breit, am 6. sehr schmal. Analsegment am Ende schwach dreieckig ausgeschnitten.

Die Behaarung des Kopfes so lang u. dicht wie bei *hillana*. Kopfschild mit langen, anliegenden weissen, Oberlippe mit ebensolchen, abstehenden Haaren dicht besetzt. Thorax samt den Beinen u. Hinterleib wie bei *hillana* behaart.

Fühlerschaft vorne mit grossem hellgelbem, mehr oder weniger breit rotgelb umrandetem Flecken, seltener fast ganz gelb oder rotgelb, hinten schwarz, an der Basis rotgelb gestreift. Geissel rot, einzelne Glieder oben mehr oder weniger geschwärzt. Die Färbung des Kopfes u. des Thorax sonst wie bei *ochrostoma*. Schildchen ganz rot oder mit roten oder gelben, rot umrandeten Höckern. Hinterschildchen oft rot gezeichnet. In der Färbung des Hinterleibs näher der *hillana* als der *ochrostoma* stehend. Die hellgelben Seitenflecken sind gross, am 2. Segmente queroval, am 3. spitzig nach innen verlängert, am 4. rücken sie noch mehr nach innen u. verschmelzen manchmal miteinander zu einer vorne breit ausgerandeter Binde oder sind in 4 Makeln aufgelöst. 5. u. 6. Segment mit breiten Querbinden, 5. ausserdem oft mit kleinen Seitenmakeln. 7. Segment mit gelber Basis. Bauch am 3—6. Segment gelb gefleckt. Die Seitenmakeln des 3. u. 4. Segments verschmelzen oft miteinender zu Binden. Beine rotbraun. Die schwarze Färbung der Hüften, Trochanteren u. Schenkel etwas weniger als bei *ochrostoma* ausgedehnt. Flügel wie bei ♀.

Die Art, die ich schon seit einigen Jahren aus der Umgebung von Lwów kenne u. die ich vorher für *ochrostoma* v. *hillana* K. hielt, ist der *ochrostoma* K. sehr ähnlich. Da sie jedoch einige konstante Unterschiede in der Grösse des Körpers, in der Behaarung u. Farbe sowohl bei ♀ wie bei ♂ aufweist, habe ich mich entschlossen sie von *ochrostoma* abzutrennen.

Die ersten ♂ erscheinen gewöhnlich in den letzten Apriltagen u. sind auf *Taraxacum*, *Senecio vernalis*, *Cytisus ruthenicus* u. s. w. anzutreffen. Die ♀ kommen einige Tage später zum Vorschein. Sie besuchen vor allem die Blumen von *Cytisus ruthenicus*. Gegen Mitte Mai sind sie gewöhnlich schon stark abgeflogen, fliegen aber noch bis in die ersten Juni-Tage. Die Art sammelte ich bis jetzt nur in Hołosko Wielkie bei Lwów. Wirtstier: *Andrena ratisbonensis* Stöckkert.

Die Art ist zu Ehren des jetzigen Besitzers des Gräflich Dzieduszyckischen Familien-Fideikomisses, Grafen Włodzimierz Dzieduszycki benannt. Die Type in den Sammlungen des Muzeum im. Dzieduszyckich in Lwów.

Die Stücke der *N. ochrostoma* K. u. *hillana* K., die ich zum Vergleiche benutzte, stammen auch aus der Umgebung von Lwów.

Materjały do fauny Ichneumonidów Polski

[Cz. I. Podrodziny *Ichneumoninae* i *Pimplinae*]

Podali

RYSZARD BŁĘDOWSKI i KAZIMIERA KRAIŃSKA.

Fauna Ichneumonidów Polski znana jest dotychczas tylko w swoich najdrobniejszych fragmentach. Prace Brieschkego (2), Torki (18, 19) i Woldstedta (24) objęły pośrednio tereny do Polski bądź przyległe bądź nawet częściowo do Rzeczypospolitej wcielone (części Poznańskiego, Pomorza t. j. dawniejsze Prusy Zachodnie) jednak najczęściej brak w nich szczegółów rozmieszczenia gatunków. Dwie miejscowości polskie wymienia również Habermehl (6), któremu kilka egzemplarzy dostarczono przygodnie w czasie wojny. Wreszcie Sitowski (14, 15) otrzymał kilka gatunków drogą hodowli larw *Bupalus piniarius* i *Panolis flammea*.

Jak widać z powyższego jesteśmy bardzo daleko od możliwości wytworzenia sobie nawet bardzo uproszczonego obrazu faunistycznego tej grupy owadów, która oddawna przyciąga uwagę badaczów nietylko przez wzgląd na swą doniosłość systematyczną (Ichneumonidae są przecież najliczniejszą rodziną rzędu Hymenoptera), ale i z powodu swych osobliwych właściwości rozwojowych. Nie należy również zapominać, że mamy tu do czynienia z rodziną owadów wybitnie pożytecznych w gospodarstwie wiejskiem (nieliczne wyjątki stanowią pasorzyty drugiego stopnia) i że bez wiadomości — choćby pobieżnych — o składzie faunistycznym Polski w tej dziedzinie nie można pracować wydajnie na polu biologji tych zwierząt, a tembardziej byłoby ryzykowne wyciągać z obserwacyj przygodnych jakiekolwiek wnioski dla praktyki leśnej, rolnej czy ogrodniczej.

Praca niniejsza nie jest opracowaniem ani nawet spisem gąsieniczników w Polsce spotykanych. Ogrom materjału i trudności jego opracowania przy słabym stanie naszej muzeologji i brakach literatury stwarzają pole do pracy dla wielu ludzi i na wiele lat. Jednakże sądzimy, że zestawienie 170-ciu z górą gatunków obejmujących tylko dwie (z pięciu) podrodziny Ichneumonidów może stanowić przyczynek pierwszy, który postaramy się pomnożyć w miarę dalszych opracowań.

Materjał opisany pochodzi z różnych okolic Polski, a przedewszystkiem z okolic Warszawy (Łochów, Wilanów, Skolimów, Brwinów, Skierniewice), z Pomorza (Bory Tucholskie, Sarnia Góra, Tleń), z Zakopanego, Nałęczowa, Puszczy Białowieskiej, Duniłowicz (woj. Wileńskie) i zbierany był przez nas głównie w latach 1921—1923. Hodowla licznych gąsienic w pracowni też dostarczyła pewnej liczby gatunków. Dla uzupełnienia obrazu, osiągalnego z dotychczasowych badań, włączyliśmy do spisu naszego również i te gatunki, które wymienione są w pracach przytoczonych poniżej autorów, o ile znajdowanie ich na terenach dzisiejszej Polski nie pozostawiało żadnych wątpliwości. Gatunki te w spisie oznaczono gwiazdkami.

Chcąc wreszcie ułatwić w przyszłości pracę nad biologją gąsieniczników uważaliśmy już obecnie za wskazane podać przedewszystkiem gatunki żywicieli, które jednak znane są dotychczas tylko dla części wyliczonych tu pasorzytów. Rozwój i ekologja przytoczonych gatunków znane są również zresztą tylko dla kilku przedstawicieli i to najczęściej fragmentarycznie.

W pracy tej nie podajemy żadnego nowego gatunku, jakkolwiek w czasie opracowania nastręczała się niejedna sposobność do tworzenia nowych jednostek systematycznych. W szczególności niektóre odchylenia barwne i drobne cechy morfologiczne zdawały się stwarzać nawet potrzebę nowych terminów. Trzymaliśmy się jednak poglądu, że przy dzisiejszym stanie systematyki Ichneumonidów, i tak już przeciążonej pojęciami i terminami nie dość krytycznie i zbyt pospiesznie wprowadzanemi do literatury, lepiej jest nawet na razie nie opisać nowego gatunku lub odmiany, niż wprowadzić jeszcze jeden nowy przyczynek do tego zamętu, jaki niewątpliwie w tym dziale systematyki odczuwać się daje¹).

---

¹) W liście swym do jednego z autorów pracy niniejszej prof. Schmiedeknecht, jeden z najzasłużeńszych Ichneumonologów dzisiejszych, winę tego stanu rzeczy przypisuje nawet autorom większych monograficznych opracowań tej rodziny.

Na zasadzie posiadanego przez nas materjału dałby się raczej wysnuć wniosek ogólny, że liczbę opisanych dotychczas gatunków możnaby bez trudności i przy powstrzymaniu dążności „gatunkotwórczych" znacznie zredukować ku pożytkowi i przejrzystości systemu, w którym właściwości biologiczne poszczególnych jednostek stanowczo zbyt mało są brane pod uwagę.

Wydaje się zresztą, być rzeczą wysoce prawdopodobną, że przy tak słabej znajomości odnośnej faunistyki całego terenu Polski, zajdzie w następstwie potrzeba ustalenia nowych jednostek systematycznych przedewszystkiem podgatunków i odmian (morpha i aberratio). Leży to w naturze terenu, w jego właściwościach geograficznych. Jednak zrobić to dziś, na podstawie niewielkiego materjału i wobec małej liczby zbadanych miejscowości, znaczyłoby odrazu wejść na drogę fałszywą. To też wszystkie formy wątpliwe pozostały poza nawiasem niniejszej pracy i muszą oczekiwać przedewszystkiem na sprawdzenie swej trwałości w doświadczeniu hodowlanem, względnie w rozmieszczeniu geograficznem.

Podobne trudności i wątpliwości nastręczały się również i przy wyborze systemu. Wielka liczba rodzajów i podrodzajów, powstałych nieraz z potrzeby dorywczej i przejmowanych bezkrytycznie, najczęściej z jednej publikacji do drugiej, opartych na cechach często bardzo wątpliwej natury wskazywała i tutaj potrzebę ostrożności i uproszczeń. To też za osnowę przyjęliśmy przedewszystkiem cenną pracę analityczną Schmiedeknechta „Opuscula Ichneumonologica", unikając rozbicia rodzajów, najczęściej słabo uzasadnionego. Wyjątek zrobiono tylko dla rodzaju *Ichneumon*, którego rozrost gatunkowy zmusza już dziś do uwzględnienia cech podrodzajowych. Próba Thomsona, zastosowana w monografji Berthoumieu (1) nie jest, niestety, zbyt szczęśliwa. Jego podrodzaje *(Prot-*, *Coel-*, *Sten-*, *Eu-*, *Melan-*, *Crat- i Barichneumon)* nie mają niestety tej praktycznej wartości, jakąby mieć powinny. Dowodem tego są zmieszania widoczne w pracy Habermehla (6), a nawet objekty determinowane, pochodzące z jego zbiorów. Materjały polskie nie dają na razie — rzecz prosta — możności rewizji tych pojęć, to też zachowaliśmy je tutaj tylko gwoli łatwiejszej orjentacji w tym obszernym rodzaju, którego cechy gatunkowe też zresztą mogłyby nastręczyć wiele uwag krytycznych.

Gatunki przytoczone były jak najstaranniej sprawdzone, najczęściej według djagnoz oryginalnych. Do porównania posłużyły nam kolekcje oryginalne otrzymane od prof. Schmiedeknechta i Habermehla. Materjały zebrane weszły w skład zbiorów entomologicznych Pracowni Zoologicznej Wolnej Wszechnicy Polskiej.

Serdeczne podziękowanie nasze należy się p. Szymonowi Tenenbaumowi za egzemplarze zebrane przezeń w Białowieży, p. Zofji Paschalskiej za materjały z Zakopanego oraz p. Zofji Grzeżułkównie za zbiory z Łochowa.

SUBFAM. ICHNEUMONINAE ASHMEAD.

Genus Ichneumon L.

Protichneumon fusorius. L. ♀ ♂. Gąsienicznik rudy.[1] Sarnia Góra, Łochów, 8. VII., 1. IX. W drugiej połowie sierpnia schwytano liczne osobniki na młodych lipach i *Sambucus nigra* wśród lasu. Jako żywicieli Wolff i Krausse (25) podają *Dendrolimus pini* i *Hyloicus pinastri*.

P. fusorius. L. var. *mediofulva* Berth.[2] ♀ ♂. Sarnia Góra. 26. VII. Rzadszy od poprzedniego.

---

[1] Przy gatunkach pospolitszych pozwalamy sobie wprowadzić kilka nazw polskich. Przytaczamy również nazwy polskie wprowadzone przez Sitowskiego dla kilku gatunków, opatrując je znakiem (Sit.).

[2] Termin varietas używamy tutaj w sensie ogólnym stałego odchylenia od djagnozy gatunkowej (vid. Plate Prinzipien der Systematik etc. w „Kultur der Gegenwart“. Bd. Abstammungslehre. Systematik etc. Lipsk—Berlin 1914), zawsze stosownie do pojęć autorów owych odmian. Jakkolwiek nowsze prace z dziedziny faunistyki i systematyki starają się zupełnie „skreślić“ pojęcie varietas z nauki (vid. Prüffer: Z badań nad wileńskiemi formami zalotek) *Leucorrhinia*. (Prace T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie. T. I. 1923), to jednak w zastosowaniu do niektórych dziedzin systematyki, a w szczególności do systematyki omawianej tu rodziny błonkówek, byłoby to z pewnością mało pożyteczne, a „modernizm“ ten mógłby narazie zwiększyć gmatwaninę, jaka tu często daje się dostrzegać. Nowsze ściślejsze pojęcia systematyczne, wypływające z „objektywnych kryterjów“ (vid. Siemionow Tian-Szański, Taksonomiczeskija granicy wida i jewo podrazdielenij. Zapiski Imp. Akad. Nauk. Ser. VIII. Petersburg, 1910.) wymagają uzupełnienia istniejących djagnoz systematycznych, a niekiedy szeregu dodatkowych danych geograficznych, hodowlanych i t. p. Wśród odmian (varietates) przytoczonych w naszej pracy znajdują się z pewnością ta-

**P. pisorius* L. Nakło, VIII—XI. (Torka, 18).

Coelichneumon ferreus Grav. ♀. Gąsienicznik kreskowany. Tleń, Sarnia Córa. 25. VII.

C. ferreus Grav. var *serena* Grav. ♀ ♂. Sarnia Góra, Tleń. 4. VII.—26. VIII. Pospolity. Bardzo zbliżony do *C. microstictus* Grav.; różnica oparta jest na istnieniu u odmiany naszej dwuch białych plam na końcu scutellum. Cecha to zresztą zawodna wobec zmienności fluktuacyjnej. Nasze osobniki bliższe są gatunkowi *microstictus* Grav. niż gatunkowi macierzystemu.

C. microstictus Grav. ♀ ♂. Zakopane, 7. — 18. VII. Pospolity.

C. comitator L. ♀ ♂. Sarnia Góra, Tleń. 4. VII. — 1. IX. Pospolity. Wyhodowany w pracowni z poczwarek *Panolis flammea*. Wolff i Krausse (25) podają jeszcze jako żywiciela *Bupalus piniarius*.

C. opulentus Taschb. (*Ichn. flaviger* Brischke). ♀ ♂ Sarnia Góra. 28. VIII. — 1. IX. Rzadki.

C. fuscipes Gm. ♀. Wyhodowany w pracowni z pomorskich poczwarek *Panolis flammea*. 14. IX. Jako żywiciela Wolff i Krausse podają również *Bupalus piniarius*.

C. bilineatus Gm. ♀ ♂. Zakopane. 7. VIII. Wyhodowany w pracowni z poczwarek *Panolis* 25. III.

---

kie, które podpadają pod pojęcie *subspecies i natio*, jak również i te, które jako odmiany niegeograficzne należałoby zaliczyć do *morpha i aberratio*. Na zasadzie dotychczasowych danych faunistyki polskiej i krajów ościennych w dziedzinie ichneumonologji trudnoby się było kusić narazie o dokładne rozgraniczenie i analizę geograficzną i genetyczną. Nawet odnośnie Odonata, których faunistyka jest w szczęśliwszem położeniu, mógł Prüffer (l. c.) stwierdzić wielką trudność rozróżnienia *subspecies* i *aberratio* (np. Leucorrhinia dubia Vand. var. tschugunovi Bart może być podgatunkiem lub też — jak w Polsce — aberacją). W obecnym czasie więc „modernizacja" terminologji mogłaby dać w naszej dziedzinie tylko pozory ścisłości, powodując w istocie pogmatwanie pojęć, które krytycznie i objektywnie zastosowane oddadzą faunistyce pierwszorzędne usługi.

Względy wyłuszczone każą nam więc tymczasem stanąć w obronie terminu *varietas*, który nie przesądzając wartości geograficznej i genetycznej odmian, pozwala stwierdzić ich istnienie. Od nadużyć, na które istotnie można się zbyt często uskarżać uchronić może kategoryzacja jaką podaje Plate (l. c.). Przepiękna koncepcja Siemionowa Tian-Szańskiego nie powinna być spaczona przez mechaniczne stosowanie lub zamianę terminów starych na nowe, pod które jeszcze nie podłożono tej treści, jaka stanowi istotę reformy Siemionowa.

**C. lineator* Grav. Gąsienicznik granatowy. (Sit.). Przez nas nie znaleziony. Sitowski (15) wyhodował go z *Panolis flammea.*

**C. leucocerus* Wesm. ♀. Nad Notecią. (Torka, 18).

**C. castaneiventris* Grav. ♀. Nad Notecią. (Torka, 18).

**C. bistrigosus* Holmgr. ♀ ♂. 6. VII. (Torka. 19).

Stenichneumon culpator Wesm. ♀ ♂. Gąsienicznik chciwiec. Skolimów. 23. IX. Gravenhorst (5) dał tylko opis samicy i dopiero Wesmael (20) opisał samca. Określając gatunek ten według tablic Schmiedeknechta dla samców dochodzi się do *culpator* Wesm. Zaś według klucza dla samic do gatunku *culpator* Schrank. Nie mieliśmy oryginalnej djagnozy Schranka (z 1802 r.), który opisał tylko samca. Sądzimy jednak, że djagnoza Wesmaela jest pierwszą, która pozwala zidentyfikować ten trudny gatunek i dlatego zachowaliśmy nazwisko tego autora dla całego gatunku. Do trudności wymienionych tutaj dochodzi jeszcze trudność oddzielenia tego gatunku od *Amblyteles sputator* F., ile że samicom tego gatunku brak niektórych charakterystycznych cech rodzajowych. Nawet egzemplarze kolekcji Schmiedeknechta nie pozwalają odróżnić samic *St. culpator* od *Amb. sputator* na zasadzie ostrego względnie tępego zakończenia odwłoka. Cechą pomocniczą może być tutaj w szczególności ostroga na ostatnich biodrach u samic *St. culpator,* o której zgodnie wspominają wszystkie djagnozy, traktując ją zresztą zawsze jako cechę podrzędną. Pomocą była nam również ta okoliczność, że *A. sputator* znaleziony był w Zakopanem, zaś nasz *St. culpator* pochodzi z Pomorza. Dalla Torre (3) jako żywicieli wymienia: *Melitaea athalia, Setina aurita, Trichiura crataegi.*

St. haesitator Wesm. ♀. Sarnia Góra. 6. VII. — 9. IX. Wyhodowany również z poczwarek *Panolis flammea.*

Euichneumon suturalis Holmgr. ♀. Sarnia Góra, Tleń. 3. VII. — 1. IX.

E. raptorius Grav. ♀. Tleń. 30. VII. W okolicach Warszawy (Wilanów 31. X. pod mchem) znaleziono odmianę Gravenhorsta, notowaną w tablicach Schmiedeknechta, a różniącą się tylko obecnością białej plamy na piątym segmencie odwłoka. Notowanie tej odmiany uznać jednak należy za niesłuszne, gdyż cecha ta ujawnia dużą chwiejność nawet na niewielkim materjale. Obydwa zresztą ostatnie gatunki wykazują tak dużo podobieństwa, a różnice między niemi, oparte na dwu — względnie trójbarwności rożków, mają tak problematyczną wartość taksonomiczną, że jest rzeczą prawdopodobną iż doświadczenia hodowlane umożliwią kiedyś połączenie tych dwóch gatunków w jeden, albo pozwolą jeden z nich uznać za odmianę drugiego.

E. croceipes Wesm. ♀. S. Góra. 25. VIII.

E. fulvicornis Grav. ♀. Wilanów. 31. X. pod mchem. Nasz egzemplarz różni się od formy typowej swą wielkością (długość 10 mm zamiast 8 mm).

E. gradarius Wesm. ♀. S. Góra. 30. VII. — 26. VIII.

E. albicollis Wesm. ♀. S. Góra. 9. VIII. Białowieża 24. VII.

E. analis Grav. ♀. S. Góra. 25. VIII.

E. latrator F. ♀ ♂. Wilanów. 31. X. (Samica pod mchem).

E. intricator Wesm. ♀. Tleń. 15. VII. — 29. VIII. Różni się od djagnozy znacznie rozszerzoną barwą czerwoną na rożkach; zamiast na cztery pierwsze człony kolor czerwony rozciąga sią na 11 członów.

E. sarcitorius L. ♀. S. Góra, Tleń. 1. VIII. — 30. VIII. Rożki zarówno naszych jak i otrzymanych od Schmiedeknechta i Habermehla egzemplarzy są trójbarwne wbrew cechom podanym w tablicy Schmiedeknechta dla tego gatunku. Cechę tę należy uznać za mało przydatną w odróżnianiu gatunków, wobec ogromnej fluktuacji, jaką w większości przypadków wykazują.

E. insidiosus Wesm. ♀ ♂. Tleń. 29., 30. VIII.

E. crassitarsis Thoms. ♂. S. Góra. 25. VIII.

E. stramentarius Grav. ♂. Tleń. 27. VIII.

E. terminatorius Wesm. ♂. Białowieża. 10—20. VII.

E. extensorius L. Białowieża. ♀. 24. III. ♂. 11. VII.

E. confusorius Grav. ♂. S. Góra. 9. VIII. — 1. IX. Białowieża. 11. VII. Pospolity. Gatunek ten, nader zmienny, ma larwy wielożerne (polyphag). Według Fahringera (4) pasorzytuje w licznych Noctuidae: *Cerura*, *Nonagria*, *Agrotis*, *Mamestra*, *Cucullia*. Większość naszych egzemplarzy pomorskich tworzy odmianę barwną, dzięki czarnemu brzegowi trzeciego segmentu odwłokowego, całkowicie żółtej twarzy oraz żółtemu postscutellum.

**E. sculpturatus* Holmgr. ♂. Nakło. VIII. (Torka, 18).

E. gagatipes Schmiedekn. (*obscuripes* Kriechb.) ♀. Nad Notecią. VII. (Torka, 19).

**E. balteatus* Wesm. ♂. Bnin. 8. VIII. (Torka, 19).

Melanichneumon saturatorius L. ♂. Skolimów 23. IX. Tarczka (scutellum) nie jest całkowicie biała jak u osobników typowych; biała plama tworzy tylko czworokąt na wierzchołku tarczki.

M. bimaculatorius Panz. ♂. Skierniewice. 20. VI.

M. anator F. ♂. Skierniewice. 20. VI.

M. albosignatus Grav. ♀ ♂. Zakopane. 15. VIII. S. Góra. 25. VII.

M. albipictus Grav. *var. multipicta* Berth. ♂. Brwinów. 27. VIII.

M. leucomelas Gm. ♀. S. Góra. 1. IX.

**M. ochropis* Gm. ♀. Nad Notecią. 24. V. (Torka, 19).

M. mesostilpnus Thoms. ♀ ♂. Strzelno (Bydgoszcz). 14. VI. (Torka, 19).

Cratichneumon pachymerus Rtzbg. ♀ ♂. Gąsienicznik pręgowany (Sit.) S. Góra, Zakopane. 6. VII. — 1. IX. Wyhodowany również w pracowni z poczwarek *Panolis flammea.* Jest to najpospolitszy pasorzyt sówki sosnowej, wylęgający się zarówno późną jesienią jak i wczesną wiosną. Sitowski wyhodował go również z *Bupalus piniarius.* Zmienność barw ogromna; dotyczy to szczególnie czerwonej barwy odwłoka i białej barwy orbit.

C. bilunulatus Grav. ♀ ♂. Gąsienicznik księżycowy (Sit.), Tleń, S. Góra. 8. VIII. — 3. IX. Śniatyn. Wyhodowany również z sówki (20—26. IX.) Liczne osobniki żyły w klatkach karmione cukrem aż do grudnia. Wylęga się również na wiosnę. Jest to podobnie jak *C. pachymerus* pospolity pasorzyt sówki sosnowej, z której otrzymali go Sitowski (15), Habermehl (6). Brischke (2), Wolff i Krausse (25). Ci ostatni wyhodowali go również z *Bupalus piniarius.*

**C. rufipes* Grav. Gąsienicznik krwisty. (Sit.). Przez nas nie schwytany. Sitowski (14) wyhodował go z *Bupalus piniarius* z Puszczy Sandomierskiej.

**C. tergenus* Grav. ♂. Nad Notecią. 7. VII. (Torka 19).

**C. perversus* Kriechb. ♀. Nakło. 8. V. Z poczwarek *Bupalus piniarius.* (Torka, 19).

**C. angustatus* Trent. ♂. Nakło. 26. VIII. (Torka, 19).

Barichneumon nigritarius Grav. ♀ ♂. Gąsienicznik czarny. (Sit.). S. Góra. 1—30. IX. Liczne osobniki wylęgły się również w jesieni i na wiosnę z poczwarek *Panolis.* Samce i samice wylęgały się jednocześnie. Sitowski (14.) wyhodował ten gatunek z sówki, z cetyniaka i z kosonia *(Banchus femoralis).* Ten ostatni żywiciel wskazywałby na to, że *B. nigritarius* może być czasami pasorzytem drugiego stopnia. Wolff i Krausse (25) podają ponadto jako żywicieli: *Macaria liturata* i *Phytometra gamma.*

B. fabricator F. ♂. Skolimów. 23. IX. Sitowski (15) otrzymał go z *Panolis* zaś Wolff i Krausse podają ponadto jako żywicieli *Bupalus piniarius* i *Dasychira pudibunda.* Poza postaciami typowemi posiadamy również odmianę pozbawioną białego rysunku na tułowiu.

**B. albicinctus* Grav. Gąsienicznik białobrzeżek (Sit.). Wyhodowany przez Sitowskiego z *Bupalus piniarius.*

**B. pallidifrons* Grav. Gąsienicznik łysoń (Sit.). Podana przez Sitowskiego (14) nazwa *pallidifrons* Grav. jest zapewne pomyłką drukarską. Gatunek Gravenhorsta (vid. Ichneumonologia vol. I) ma bowiem nazwę *pallifrons.* Sitowski wyhodował go z *Bupalus piniarius.*

B. corruscator Grav. *var. alacer* Grav. ♂. Sierniewice 21. VI.

B. melanopygus Wesm. ♀. Zakopane. 28. VII.

B. semirufus Grav. *var. nigroscutata* Berth. ♂. S. Góra. 30. VII — 7. VIII. Od odmiany typowej różni się brakiem białych wewnętrznych obrzeżeń oczu.

B. altercator Wesm. ♀ Zakopane. 12. VII.

**B. fugitivus* Grav. ♀. Nad Notecią. 8. VI. (Torka, 18).

**B. lanius* Grav. ♀ ♂. Nad Notecią. V. (Torka, 19).

**B. annulator* F. ♀ ♂. Nad Notecią. V, VI. (Torka, 19).

Genus *Eupalamus* Wesm.

**E. oscillator* Wesm. ♀ ♂. Brudzyń. (Torka, 18).

Genus *Amblyteles* Wesm.

A. castigator F. ♀. Skolimów 23. IX. Żywiciele: *Vanessa atalanta, Phlyctaenodes verticalis.*

A. fossorius Müll. ♂. Brwinów. 22. VII.

A. subsericans Grav. ♂. Duniłowicze 10. VII.

A. oratorius F. ♀. Skolimów 23. IX.

A. culpatorius Grav. ♀ S. Góra. 31. VII.

A. sputator F. ♀ ♂. Zakopane, 18 — 23. VII.

A. rubro-ater Rtzbg. ♂ S. Góra. 4 — 16. VII. Pospolity. Brischke oraz Wolff i Krausse podają go jako pasorzyta *Panolis flammea.*

A. melanocastanus Grav. ♀ ♂. S. Góra. 8—31. VII. Fahringer jako żywicieli wymienia: *Agrotis segetum, Mamestra brassicae, Cucullia chamomillae, Thais polyxena, Taeniocampa pulverulenta, Dianthoecia cucubali.*

A. divisorius Grav. ♀ ♂. S. Góra. 8. VII (♀), 1. IX (♂).

**A. laminatorius* F. ♀ ♂. Nakło. 7. VIII. Z poczwarki *Deilephila elpenor.* (Torka, 18).

**A. funereus* Grav. ♀ ♂. VII. (Torka, 18).

**A. glaucatorius* F. Nakło. (Torka, 18).

**A. atratorius* F. ♀. Raj (Poznań), Międzyrzec. (Torka, 18).

**A. amatorius* Müll. ♀ ♂. Nakło, Środa. V—VI. (Torka, 18).

**A. fuscipennis* Wesm. ♀ ♂. Nakło, Noteć, VI, VII. (Torka, 18).

**A. occissorius* F. ♀ ♂. Nakło, wiosną. (Torka, 18).

**A. vadatorius* Ill. ♀ ♂. Noteć, Nakło. VII, VIII. (Torka, 18).

**A. negatorius* F. Nakło, Brudzyń. VII, VIII. (Torka, 18).

**A. nitens* Christ. ♀ ♂. Nakło. VIII. (Torka. 19).

**A. devylderi* Holmgr. ♂, Raj, Międzyrzec. VII. (Torka 19).

Genus *Dinotomus* Först. (=*Psilomastax* Tischb.).

D. coeruleator F. (=*lapidator* Grav.) ♂. Tleń. 3. VIII. Pasorzytuje w *Papilio machaon.*

Genus *Trogus* Grav.

T. exaltatorius Panz. ♀. 31. VI. Wyhodowany z poczwarek *Sphinx ligustri.*

**T. lutorius* F. ♀. Nakło. 11. VIII. (Torka, 19).

Genus *Hoplismenus* Grav.

H. armatorius Panz. ♀ ♂. Tleń. 16—30. VIII.

Genus *Chasmias* Ashm.

**Ch. motatorius* Grav. Nakło, Brudzyń. (Torka, 19). Żywiciele: *Noctua airae, Nonagria geminipuncta.*

Genus *Exephanes* Wesm.

E. hilaris Grav. ♀. S. Góra. 25. VIII. Pasorzytuje w: *Tapinostola elymi* i *Miana arcuosa.*

Genus Anisobas Wesm.

**A. buccatus* Kriechb. ♀. Nad Notecią. 7. VII. (Torka, 19).

Genus Hypomecus Wesm.

**H. quadriannulatus* Grav. Wirszyce. 21. VII. (Torka, 19). Żywiciele: *Cidaria luctuosa, C. berberaria, Cabera trilinearia.*

Genus Hepiopelmus Wesm.

**H. leucostigmus* Grav. ♂. Nakło. 3. VII. (Torka, 19). Żywiciele: *Simyra albovenosa* i *Odonestris potatoria.*

H. sp. Gatunek znaleziony przez nas nie da się określić według tablic Shmiedeknechta i choć jest bliski gatunku *aurosericeus* Taschbg. ♂, jednak różni się od niego dość wybitnie czerwoną barwą tylnych nóg. Nie chcąc więc pomnażać liczby gatunków tego dość mało zanalizowanego rodzaju, ograniczamy się tylko do podania nazwy rodzajowej. Znaleziono 3 osobniki (♂) w Tleniu 15. VII — 29. VIII.

Genus Platylabus Wesm.

P. rufiventris Wesm. ♀, Duniłowicze, 19. VIII.

**P. iridipennis* Grav. ♀. Ślesin (Bydgoszcz). Z poczwarek *Eupithecia.* (Torka, 19).

Genus Neotypus Först.

**N. lapidator* F. ♀. Nakło. 31. III. (Torka, 19).

Genus Colpognathus Wesm.

C. celerator Grav. ♀. Brwinów. VIII. Nałęczów. 1. VI. S. Góra. 1 — 22. VIII. Duniłowicze. 18. VIII. Pospolity we wszystkich tych okolicach, a więc zapewne na obszarze całej Polski. Według Brischkego pasorzytuje w *Sesia hylaeiformis.*

C. divisus Thoms. ♀. Skolimów 23. IX.

C. jucundus Wesm. (*Phaeogenes jucundus* Wesm) ♂. Tleń. 3. VIII.

Genus Nematomicrus Wesm.

N. tenellus Wesm. ♂. S. Góra. 7. VIII.

Genus Diadromus Wesm.

D. intermedius Wesm. ♀. S. Góra. 23. VIII.

Genus Micrope Thoms.

M. macilenta Wesm. ♀. S. Góra. 21. VIII.

Genus Proscus Holmgr.

P. suspicax Wesm. ♀. S. Góra. 1. IX.

Genus Phaeogenes Wesm.

Ph. impiger Wesm. ♀. S. Góra. 1. IX.
Ph. planifrons Wesm. ♂. S. Góra. 7 — 16. VIII.
Ph. melanogonus Grav. ♀. S. Góra, Tleń. 23 — 31. VIII.
Pasorzytuje w *Anecta pollinaria* i *Depressaria nervosa*.
Ph. nigridens Wesm. ♂. S. Góra, Tleń. 21 — 26. VIII.
Ph. ophtalmicus Wesm. ♀. S. Góra. 9. VIII.
Ph. fuscicornis Wesm. ♂. Duniłowicze. VIII.

SUBFAM. PIMPLINAE CRESSON.

Genus Pimpla F.

P. instigator F. ♀. Skolimów. 19. V. Jeden z najpospolitszych pasorzytów motyli; larwy polifagiczne pasorzytują w następujących gatunkach: *Lymantria dispar, Dendrolimus pini, Phalera bucephala, Orgyia antiqua, Aporia crataegi, Malacosoma neustria, Dasychira pudibunda, Dicranura erminea, Lymantria monacha, Thaumetopoea processionea, Panolis flammea, Phytometra gamma, Scoliopteryx libatrix, Euproctis similis, Stilpnotia salicis, Tortrix viridana, Pieris brassicae, Porthesia chrysorrhoea, Psyche viciella, Penthina salicana, Nematus perspicillatus, Pissodes notatus.*

P. examinator F. ♀ ♂. S. Góra, Tleń, Łochów, Brwinów, Skierniewice, Zakopane, Wilanów. 30. V — 1. IX. Jeszcze pospolitsza od poprzedniej. Pasorzytuje głównie w larwach motyli: *Lymantria dispar, L. monacha, Euproctis similis, Porthesia chrysorrhoea, Cacoecia piceana, Tortrix viridana, Carpocapsa pomonella, Malacosoma neustria, Dioryctria splendidella, Ypsolophus juniperellus, Gelechia nebulea, Hyponomeuta padellus, Hyponomeuta malinellus, Penthina salicana, Nephopteryx vacciniella, Cucullia ar-*

gentea, Abraxas grossulariata, Psyche atra, Gnophria quadra, Gastropacha trifolii, Porthesia auriflua, Pyralis sp., Evetria buoliana, Vanessa polychloros, Dicranura vinula, Psyche viciella, Ennomos quercinaria, wreszcie w chrząszczyku *Anthonomus pomorum.*

P. turionellae L. ♀ ♂. Brwinów, Łochów, Skolimów, Zakopane, S. Góra. 20. VII 23. IX. Jeden z najpospolitszych gatunków. Pasorzytuje w *Lymantria monacha, Dendrolimus pini, Evetria buoliana.*

P. spuria Graw. ♀. Tleń. 2. VIII.

P. strigipleuris Thoms. ♀. Tleń, Sarnia Góra. 4—28. VIII. Żywiciel *Conchylis ambiguella* (Stellwaag).

P. brassicariae Poda ♀ ♂. Skolimów. 23. IX. Pasorzytuje w: *Lymantria dispar* (Stellwaag, Ruschka), *Aporia crataegi, Pieris brassicae, Limenitis camilla, Vanessa urticae, Polygonia c-album, Spinx ligustri, Stilpnotia salicis, Scolioptaeryx libatrix. Phlyctaenodes verticalis, Tortrix viridana, Tachyptilia populella,* (Fahringer) *Tischeria complanella, Lymantria monacha* (Wolff i Krausse).

P. viduata Grav. ♂. Brwinów. IX. Żywiciele: *Psyche viciella, Sesia spheciformis, Tortrix sp.* (Brischke).

P. alternans Grav. ♂. Brwinów. VII. Stellwaag podaje następujący szereg żywicieli: *Gelechia sp., Oenophyra pilleriana, Polychrosis botrula, Conchylis ambiguella, Lymantria monacha, Elachisia saportella, Hyponomeuta padellus, H. cognatellus, Coleophora giraudi, Orchestes quercus, Saperda populnea, Caliosysphinga pumila, Lophyrus pini, Selandria bipunctata, Pontania viminalis, P. salicis, Ageniaspis fuscicollis.* Pasorzytowanie w tym ostatnim gatunku z rodziny *Chalcididae* wskazywałoby na to, że *P. alternans* może być pasorzytem drugiego stopnia. Brischke podaje jako żywicieli: *Abraxas grossulariata, Nematus valisneri, Larentia juniperata.*

P. arundinator F. ♀. Brwinów. 27. VII. Tleń. 29. VIII.

P. mussi Htg. ♀. Tleń. 26. VIII.

P. bernuthi Htg. ♀. S. Góra. 26. VIII. Obydwa ostatnie gatunki pasorzytują w *Dendrolimus pini* (Brischke, Wolff i Krausse). Różnią się one od siebie tak nieznacznie, że stanowią zapewne tylko odmianę jednego gatunku.

P. detrita Hlmgr. ♀. S. Góra, Tleń, 13. VII — 25. VIII. Nasze egzemplarze różnią się od form typowych jasną stigmą przednich skrzydeł oraz mniej intenzywnym ciemnym rysunkiem nóg, co je zbliża do gatunku *affinis* Hbrm. Schmiedeknecht (10) podaje jako żywicieli: *Lipara lucens*, *Chilo fragmitellus*. Brischke wyhodował ją z *Sesia formicaeformis*.

P. triangularis Verhoef. ♀. S. Góra, Tleń 26. VIII.

P. brevicornis Grav. ♂. S. Góra, 15 — 25. VIII. Larwy wielożerne pasorzytują w licznych Tortricidach: *Tischeria complanella*, *Conchylis posterana*, *Tortrix laevigana*, *Evetria resinella*, *Dioryctria abietella*, (Brischke, Wolff i Krausse), ponadto w *Pissodes notatus*, *Gymnetron campanulae*, *Selandria bipunctata*, (Brischke). Brischke wyhodował ją również z gniazd pająków.

P. mandibularis Grav. ♀. Nałęczów. 1. VI.

**P. holmgreni* Schmiedkn. ♀. Nad Notecią. VI. (Torka 19).

**P. padellae* Torka. ♀ ♂. Potulice (Bydgoszcz). VII. Z poczwarek *Hyponomeuta padellus*. (Torka, 19).

**P. melanocephala* Grav. *var. bicolor* Boie = *P. ephippium* Brulle. ♀. Wirszyce. 21. VII. (Torka, 19).

**P. angens* Grav. ♀. Nakło. 12. X. (Torka, 19).

**P. inquisitor* Scop. Nad Notecią. V — VI. (Torka, 19). Żywiciel — *Pogonochaerus fasciculatus* (Coleopt.).

**P. sagax* Htg. ♀. Potulice (Bydgoszcz). IV — V. (Torka, 19).

Genus Ephialtes Schrank.

E. manifestator L. ♀. Tleń. 12 — 16. VII. W *Sesia spheciformis* (Brischke).

**E. extensor* Tschbg. ♀. Nakło. 27. V. (Torka, 18). Pasorzyt *Biorrhiza terminalis*, *Grapholita pactolana*.

**E. carbonarius* Christ. 6. VI. (Torka, 19). Z *Saperda*, *Hammaticherus*, *Pissodes*.

**E. abbreviatus* Thoms. ♀ ♂. (Torka, 19). Żywiciele: *Saperda populnea*, *Elampus auratus*, *Cemonus unicolor*, *Pemphredon lugubris* (Hym).

Genus Perithous Holmgr.

P. mediator F. ♀. Brwinów. VII. Białowieża. 12. V. Według Fahringera pasorzytuje w *Aromia moschata*, *Trypoxylon figulus*, *Cemonus unicolor*, *Stigmus pendulus*, *Psen atratus*, *Hoplomerus laevipes*, *Xiphydria camellus*, *Elampus auratus*.

P. varius Grav. ♀ ♂. Łochów. 23. VII. Brwinów. VII. Skierniewice. 16. VI. Duniłowicze. 10. VIII.

**P. divinator* Rossi. ♀ ♂. Szubin. (Torka, 19.).

Genus Rhyssa Grav.

R. persuasoria L. ♀ ♂. S. Góra. 9. VII. — 26. VIII. Zakopane. 26. VI — 24. VIII. Pasorzytuje w *Sirex juvencus.*

Genus Thalessa Hlmgr.

T. leucographa Grav. ♀. Zakopane. 7. VIII. W *Sirex sp.*

**T. citraria* Ol. ♀. Brudzyń. (Torka, 18.). W *Tremex fuscicornis* i *T. magus.*

Genus Theronia Hlmgr.

**T. atalantae* Poda. ♀ ♂. Nakło, Brudzyń. VII — 16. VIII. (Torka, 19). Żywiciele: *Eurycreon verticalis, Pionea forficalis, Malacosoma neustria, Abraxas grossulariata, Lymantria dispar, Dendrolimus pini, Euproctis chrysorrhoea, Totrix viridana, Evetria resinella, Agrotis fimbria, Cymatophora octogesima.*

Genus Polisphincta Grav.

P. multicolor Grav. ♂. S. Góra. 23. VIII. Nervellus tylnego skrzydła nie jest załamany i nie wysyła nerwu podłużnego, to też użytkowanie tej cechy w tabeli analitycznej nadal nie wydaje się być właściwe. Z gniazd pajęczaków.

P. tuberosa Grav. ♀. Skierniewice. 16. VI.

P. carbonator Grav. ♀. Duniłowicze. VII. Z *Nematus ventricosus.*

P. discolor Hlmgr. ♀. Brwinów. VII.

Genus Glypta Grav.

G. flavolineata Grav. ♀. S. Góra. 25. VII. Wolff i Krausse notują jako żywicieli: *Cacoecia piceana, Tortrix viridana, Evetria buoliana.*

G. evanescens Rtzbg. ♀. S. Góra. 27. VIII. Pasorzytuje w *Halias quercana, H. prasina, Antithesia capreana.*

G. bifoveolata Grav. ♂. Tleń. 7. VII. — 28. VII. Według Schmiedeknechta (10.) pasorzytuje w *Steatoda casteana.*

G. incisa Grav. ♀. Brwinów. VIII. W *Evetria resinella* i *E. turionana* (Schmiedeknecht, Wolff i Krausse).

G. longicauda Htg. ♀. Tleń, Sarnia Góra. 17. VII.—28. VIII. Zgadza się naogół z opisem Hartiga, bardzo zresztą niedostatecznym. Cechą wyróżniającą naszych egzemplarzy jest czerwony, wyraźnie odgraniczony clypeus. Pasorzyt *Bupalus piniarius*.

G. vulnerator Grav. ♀. Tleń. 27. VII.

G. hesitator Grav. ♂ Skierniewice. 15. VI. Według Brischkego w *Grapholita tenebrosana*,

Genus *Conoblasta* Först.

C. xanthognatha Thoms. ♀. Brwinów. 13. VIII. Z *Grapholita mygindana*.

C. ceratites Grav. ♀. Tleń. 3. VII. Żywiciele: *Nephopteryx vacciniella, Penthina lacunana, Ephippiphora nigrocostana, Euchromia flammeana* (Brischke, Schmiedeknecht).

C. caudata Thoms. ♀. Tleń. 31. VII. S. Góra 7. VIII.—1. IX.

Genus *Echthrodoca* Schmiedkn.

**E. conflagrata* Grav. ♀. Nakło, wczesną wiosną. (Torka, 18).

Genus *Phytodietus* Grav.

**Ph. segmentator* Grav. ♀. (Torka, 19.) Pasorzytuje w *Grapholita roborana, Tortrix ribeana, T. laevigana, T. viridana, Cidaria galiaria*.

Genus *Meniscus* Schiödte.

M. catenator Panz. ♀. Białowieża. 8. VIII. Zakopane. 10. III. Pasorzytuje w rodzaju *Hadena*.

M. agnathus Grav. ♀. Skierniewice. 17. VI.

* *M. setosus* Fourcr. ♀. Brudzyń. (Torka, 19). Z *Cossus ligniperda*.

Genus *Lissonota* Grav.

L. parallela Grav. ♀. Łochów. 27. VI. Tleń. 16—27. VIII. Nasze egzemplarze odbiegają nieco od djagnozy przez brak błyszczącej smugi na zatułowiu (metathorax).

L. parallela Grav. *var. perspicillator* Grav. ♀. S. Góra. Tleń. 1. VIII.—1. IX. Zakopane. 12. VII. Habermehl (6) podaje również miejscowość Fanisławice i Nowa Wieś w Polsce; nasze egzemplarze zupełnie zgodne z opisem odmiany typowej nie usprawiedliwiają potrzeby tworzenia nowej *„forma polonica Haberm.“*

L. commixta Holmgr. ♀. Zakopane. 7.—11. VII.

L. unicincta Holmgr. ♀. Skierniewice. 15. VI. Brwinów. VII. S. Góra. 25. VIII.—1. I. W przeciwstawieniu do postaci typowej mają egzemplarze nasze ubarwienie czerwone również i na pierwszym i trzecim odcinku odwłoka. Pas czerwony na drugim odcinku jest szerszy i bardziej wyrazisty.

**L. cylindrator* Vill. ♀. Nakło. 7. VII. (Torka, 18). Pasorzytuje w *Tapinostola elymi.*

**L. bellator* Grav. ♀. Nad kanałem Bydgoskim 26. VIII. (Torka, 19).

**L. rufipes* Brischk. Nakło. ♀. 5. IV. (Torka, 19).

Genus Lampronota Hal.

L. caligata Grav. ♀. Tleń 28. VIII.

**L. melancholica* Grav. ♀. Nakło. 31. VII. (Torka, 18).

Genus Xylonomus Grav.

X. gracilicornis Grav. ♂. Białowieża. 21. V.

Genus Calliclisis Först.

C. hectica Grav. ♀. Zakopane. 16–18. VII.

C. brachyura Holmgr. ♀. Zakopane. 14—18. VII. S. Góra. 28. VIII.

Genus Odontomerus Grav.

O. punctulatus Thoms. ♀. Duniłowicze. VIII. S. Góra. 24. VII.

Genus Phaenolobus Först.

**Ph. saltans* Grav. ♂ Ślesin, VI—VII. (Torka. 19).

Genus Acoenitus Latr.

**A. dubitator* Panz. ♀ ♂. Nakło. 26. V.—1. VI. (Torka, 18).

Genus Collyria Schiödte.

**C. puncticeps* Thoms. Nakło. VII. (Torka, 18). Pasorzytuje w *Cephus sp.*

Literatura.

1, Berthoumieu, C. Subfam. Ichneumoninae (Hymenopt., Fam. Ichneumonidae). P. Wytsman, Genera Insectorum. Fasc. 18. Bruxelles, 1904.

2. Brischke, C. G. A Die Ichneumoniden der Provinzen West u. Ostpreussen. Schriften d. Danziger Naturforsch. Gesellschaft. Danzig, 1878—1882.

3. Dalla-Torre, de, C. G. Catalogus Hymenopterorum hucusque descriptorum systematicus et synonimicus. Vol. 3. Lipsiae, 1901—02,

4. Fahringer, J. Beiträge zur Kenntnis der Lebensweise einiger Schmarotzerwespen unter besonderer Berücksichtigung ihrer Bedeutung für biologische Bekämpfung von Schädlingen. Ztschrft. f. angewandte Entomologie. Vol .8. 1922.

5. Gravenhorst, I. L. C. Ichneumonologia Europaea. Vol. 1—3. Vratislaviae. 1829.

6. Habermehl, P. Beiträge zur Kenntnis der paläarctischen Ichneumonidenfauna, Zeitschrift f. wischenschaftl. Insectenbiologie. Vol. 12. (1916), 13 (1917) 14 (1918—19).

7. Ruschka, F. u. Fulmek, L. Verzeichnis d. an der k. k. Pflanzenschutzstation in Wien erzogenen parasitischen Hymenopteren. Ztschrft für angew. Entomologie. Vol. 2. 1915.

8. Schmiedeknecht, O. Die europäischen Gattungen der Schlupfwespenfamilie Pimplariae. Zoolog. Jahrbücher, Abt. f. System. vol. 3. 1888.

9. Schmiedeknecht, O. Monographische Bearbeitung der Gattung Pimpla. Ibid. Vol. 3. 1888.

10. Schmiedeknecht, O. Opuscula Ichneumonologica. vol. 1., 3. Blankenburg. 1902—08.

11. Schmiedeknecht, O. Hymenopteren Mitteleuropas. Jena. 1907.

12. „ „ Subfam. Pimplinae (Hymenoptera, Fam. Ichneumonidae) P. Wytsman, Genera Insectorum. Fasc. 62. Bruxelles, 1908.

13. Schmiedeknecht, O. Die Ichneumonidengattung Pimpla F. Zeitschrift f. angew. Entomologie. Vol. 1. 1914.

14. Sitowski, L. Z biologji poprocha cetyniaka (Bupalus piniarius) w puszczy Sandomierskiej. Prace naukowe Uniw. Poznańskiego. Sekcja Rolniczo-Leśna, Nr. 2. 1922.

15. Sitowski, L. Strzygonia choinówka (Panolis flammea Schiff) i jej pasorzyty na ziemiach polskich. Roczniki Nauk Rolniczych. Vol. 10.

16. Stellwaag, F. Die Schmarotzerwespen (Schlupfwespen) als Parasiten. Monographien zur angew, Entomologie. Nr. 6. Berlin. 1921.

17. Thomson, C. G. Opuscula Entomologica. Vol. 8, 13, 19. Lundae. 1879—1894.

18. Torka, V. Ichneumoniden der Provinz Posen. Deutsche entomolog. Ztschft. Jahrg. 1915. Berlin.

19. Torka, V. Ichneumoniden der Provinz Posen. Entomolog. Rundschau. Jahrg. 35. Stuttgart. 1918.

20. Wesmael. C. Tentamen dispositionis methodicae Ichneumonum Belgii. Mémoires de l'Academie Royale de Belgique. Vol. 18. 1844.

21. Wesmael, C. Mantissa Ichneumonum Belgii. Bulletin d. l'Academie Royale de Belgique. Vol. 15. 1848.

22. Wesmael, C. Ichneumones Amblypygi Europaei. Bull. de l'Acad. Royale de Belgique. Annexe au Bull. 1853—54.

23. Wesmael, C. Adnotationes et descriptiones Ichneumonum Belgii. Bull. de l'Acad. Royale de Belgique. Vol. 16. 1849.

24. Woldstedt, F. W. Über eine Sammlung Schlesischer Ichneumoniden. Bulletin de l'Academie Imp. de St. Petersburg. Vol. 22. 1877.

25. Wolff, M. u. Krausse, A. Die forstlichen Lepidopteren. Jena. 1922.

(Z Pracowni Zoologicznej Wolnej Wszechnicy Polskiej).

SUMMARY.

Materials to the fauna of the Ichneumon-flies in Poland.

Part. I. Subfamilies Ichneumoninae and Pimplinae.

The authors give a list of about 170 species of Ichneumon-flies, belonging to subfamilies Ichneumoninae and Pimplinae, collected in different Polish territories during the years 1921—1923. Following places were noted: the environment of Warsaw (Wilanów, Skolimów, Brwinów, Skierniewice, Łochów), further Zakopane (in the Tatra-Mountains in the South of Poland), forest-districts in the Lover Vistula country (Sarnia Góra, Tleń), in the old-forest of Białowieża (district of Grodno), Nałęczów (district of Lublin). Several species were obtained by breeding of moth-larvae.

It was the aim of the authors not to disperse the existing genera into small and scarcely defined subgenera. Exception is made only for the old genus *Ichneumon*, which is the most abounndant and greatly differentiated form of this family. The terms of Thomson *(Prot-, Coel-, Eu-, Sten-, Crat-, Barichneumon)* were used, following the partition and definition given in his monography by Berthumieu.

We followed the tendency not to introduce new species or varietes, however some specimens, especialy collected in the East and South parts of the country give some opportunity to fixe special new geographic unities. More attention paid to the eastern border districts will in the future certainly allow to find some endemic species and subspecies.

The systematic arrangement was made after Schmiedeknechts „Opuscula". The species were determined in conformity with the original diagnoses of the authors and controlled

by comparison with specimens from the collections of Schmiedeknecht and Habermehl.

(From the Zoological Laboratory of the Free Uniwersity of Poland).

SPRAWOZDANIA Z WALNEGO ZGROMADZENIA I ZEBRAŃ MIESIĘCZNYCH P. Z. E. 1924 R.

[COMPTES-RENDUS DES SEANCES MENSUELLES DE LA SOC. POL. DES ENTOMOLOGISTES DU 1924].

7 stycznia. II-gie Walne Zgromadzenie.

Przewodniczy dr. M. Świątkiewicz w zastępstwie prezesa, prof. Z. Mokrzeckiego, który z powodu choroby na Walne Zgromadzenie nie mógł przyjechać. Na wstępie przewodniczący poświęca wspomnienie zmarłemu członkowi Związku śp. J. Isaakowi, którego pamięć uczcili obecni przez powstanie.

Nastąpiło sprawozdanie sekretarza z działalności Związku w r. 1923, dotyczące: likwidacji stosunku Związku do P. Tow. Przyr. im. Kopernika, ruchu naukowego, bibljoteki i wydawnictwa perjodycznego. Członków liczy Związek z końcem roku sprawozdawczego 125. Przegląd ruchu naukowego, stanu bibljoteki i wydawnictwa dają trzy w roku ubiegłym wydane zeszyty P. Pisma Entomologicznego. Wydawnictwo Pisma można było kontynuować dzięki zasiłkom Wydziału Nauki Minist. W. R. i O. P., któremu Zarząd Związku na tem miejscu pozwala sobie złożyć należne podziękowanie.

W dyskusji nad powyższem sprawozdaniem zwraca czł. Weissberg uwagę na nierównomierny poziom naukowy prac ukazujących się w Piśmie. Po wyjaśnieniach sekretarza uchwaliło Walne Zgromadzenie na wniosek dra Mazura, że aprobuje stanowisko Zarządu jako Komitetu Redakcyjnego w sprawie przyjmowania do druku napływających prac.

Pozatem uchwalono wniosek prof. Łomnickiego w następującej osnowie: Walne Zgromadzenie poleca Zarządowi P. Z. E. zwrócić uwagę specjalistów, że wskazanem jest opracowywanie monograficzne poszczególnych grup owadów krajowych (rodzin, większych rodzajów) w formie tablic analitycznych.

ZESTAWIENIE RACHUNKÓW ZA ROK 1923.

Przedstawione przez skarbnika czł. Grolle'go.

Dochody:

1. Pozostałość kasowa z roku 1922 . . .	93.143 Mk.
2. Zasiłki Minist. W. R. i O. P. . . .	15,000.000 „
3. Wkładki i dary członków	46,483.135 „
4. Sprzedaż Pisma	633.200 „
5. Dochód ze sprzedaży bonów złotych . .	1,224.530 „
Razem . .	63,434.008 Mk.

Wydatki:

1. Druk Polskiego Pisma Entomologicznego .	56,048.750 Mk.
2. Zakupno książek	1,288.180 „
3. Wydatki administracyjne i kancelaryjne . .	2,440.600 „
Razem . .	59,777.530 Mk.

Pozostałość kasowa na rok 1924 . . . 3,656.478 Mk.

Skarbnik wyjaśnia niewspółmierność poszczególnych pozycyj zestawienia spadkiem waluty markowej w ciągu roku ubiegłego.

Na wniosek Komisji Rewizyjnej postawiony przez czł. Romaniszyna udzielono ustępującemu Zarządowi absolutorjum.

Nakoniec dokonano wyborów i uchwalono wysokość wkładek członkowskich i prenumeraty P. Pisma Entomologicznego w r. 1924; wyniki powyższych uchwał opublikowano w poprzednim zeszycie.

I. 4 lutego.

Prof. Łomnicki: Wypadek gynandromorfizmu u mrówki — *Myrmica rugulosa;*

Noskiewicz: Nowe i rzadsze owady fauny Polski;

Schille: Rzadkie i aberatywne motyle mego zbioru (odcz. dr. Świątkiewicz);

Skrzat: *Orthotomicus longicollis* Gyll. z powiatu niskiego w Małopolsce;

Gedroyć: Wpływ limfy owadziej na zarazek wścieklizny.

II. 3 marca.

Dr. Poluszyński: Polyembryonia u *Halictostylops* sp. (Strepsiptera);

Kinel: *Haliplidae* i *Dytiscidae* z wycieczki pomorskiej Muzeum im. Dzieduszyckich w r. 1922;

Trella: *Staphylinidae* okolic Przemyśla *(Staphylininae* i *Tachyporinae)*;

Noskiewicz: *Miscophus postumus* Bischof i grupa — *Andrena rosae.*

III. 7 kwietnia.

Romaniszyn: *Lythria purpuraria* ab. *confluens* nov.;

Dr. R. Błędowski i K. Kraińska: Materjały do fauny *Ichneumonidów* Polski. Cz. I. (Noskiewicz);

Niesiołowski: *Hemaris fuciformis* L. i *Hemaris tityus* L., kilka słów tyczących się nomenklatury tych dwóch gatunków (dr. Świątkiewicz).

Na zebraniu tem uchwalono zredukować ilość bezpłatnych odbitek autorskich z P. Pisma Ent. z 50 egz. na 30, począwszy od rocznika III-go, ze względu na znaczne koszta druku oraz zaapelować do zamożniejszych autorów, ażeby ewentualne tablice przejmowali na swój koszt.

IV. 5 maja.

Przewodniczący poświęca wspomnienie pośmiertne zmarłemu członkowi Związku śp. J. bar. Brunickiemu, którego pamięć uczcili obecni przez powstanie.

Stöckl demonstruje nowe dla Polski i rzadkie formy motyli i chrząszczy a mianowicie: *Euzophera pinguis* Hw. ze Lwowa; *Gelechia elatella* HS. z Tatr; *Conchylis phaleratana* HS. z Czarnohory; *Tachyptilia timidella* Wck. ze Lwowa. *Tachyporus piceolus* Rey ze Lwowa; *T. nitidulus* F. ab. *spaethi* Luze z Janowa; *Atheta setigera* Sharp. z Czarnohory.

Fudakowski: Przyczynek do fauny Ważek zach. Małopolski i Ważki rowu dunajeckiego (odcz. sekretarz).

V. 2 czerwca.

Alfken: *Megachile pilidens* n. sp. Hym. (odcz. Kinel);

Noskiewicz: *Nomada dzieduszyckii* n. sp.

Kinel demonstruje dwa gatunki Flisaków, nowe dla okolic Lwowa: *Haliplus fulvicollis* Er. i *H. furcatus* Seidl., które złowił w Suchowoli (przysiółek Zaziry) dn. 11. V. br.

Kłapacz demonstruje okaz *Carabus menetriesi* Fisch. z potwornie rozwiniętą nogą średnią, prawą. Udo mianowicie zgrubiałe na końcu rozwidlone; na jednem ramieniu rozwidlenia mieści się sam piszczel, na drugiem piszczel, stopa 5-członkowa i pazurki niedorozwinięte.

NOWI CZŁONKOWIE.

Teiso Esaki, Ass-t Professor of Entomology, College of Agriculture, Kiushiu Imperial University, Fukuoka, Japonja (Rhynch.-Gerridae).
Dr. Grodziński Zygmunt, Kraków.
Karpowicz Karol, poczta Nowogródek, maj. Czombrów.
Dr. Simm Kazimierz, Cieszyn, Państw. Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego (Anat., morfol., szkodn. roln.).

ZMIANY ADRESÓW:

Dr. Dybczyński T.: Bodzentyn, pow. kielecki.
Jaczewski T.: Warszawa, Polskie Państw. Muzeum Przyrodn., Krakowskie Przedmieście 26/28.
Kéler St.: Bydgoszcz, Państw. Nauk. Inst. Rolniczy.
Łotocki J.: Bydgoszcz, Pomorska 36.
Płoński Wł.: Lwów, Św. Marka 1.
Schille Fr.: Podhorce k. Stryja.

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE
POLSKI ZWIĄZEK ENTOMOLOGICZNY
PUBLIÉ PAR LA SOCIÉTÉ POLONAISE DES ENTOMOLOGISTES

Z ZASIŁKU WYDZIAŁU NAUKI MIN. W. R. I O. P.

T. III. — ZESZYT 3. — 1924

Smithsonian Institution
NOV 29 1924
National Museum

TREŚĆ (SOMMAIRE):

Eichler W.: Nouvelles espèces et variétés des coléoptères du Caucase et l'Asie-mineure, str. 61. — Bieżanko C. M.: Nowe melanotyczne aberacje u *Arctiidae*, str. 68. — Fudakowski J.: Ważki (Odonata) rowu dunajeckiego, str. 75. — Eichler W.: Wykaz chrząszczów, zebranych w Sandżaku Trapezuntskim i Gümisch-chane w Azji Mniejszej w latach 1916—1917. IV., str. 80. — Romaniszyn J.: Dwie ciekawe odmiany motyli, str. 87. — Kaucki T. F.: Motyle t. zw. większe rzadsze lub nowe dla Małopolski. str. 89. — Świątkiewicz M.: Motyle rzadsze i nowe dla Polski zebrane w ostatnich latach, str. 94. — Kinel J.: O krajowych formach rodz. *Niphetodes* Mill., str. 100. — Noskiewicz J.: Colletes annulicornis Mor. ♂, str. 102. — Sprawozdania z zebrań miesięcznych P. Z. E. 1924, str. 105. — Referaty, str. 105. — Przegląd literatury, str. 110. — Odpowiedzi redakcji, str. 112.

LWÓW 1924
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO

OGŁOSZENIA.

(Każdy członek P. Z. E. i każdy prenumerator P. P. E. ma prawo do jednego bezpłatnego ogłoszenia w ciągu roku do 10 wierszy).

Jako współpracownik Prof. E. Stranda z Rygi, pod redakcją którego wyjdzie z druku wielotomowy „Słownik Entomologiczny“, obejmujący biografje entomologów i arachnologów wszystkich krajów, uprzejmie proszę WPanów Kolegów entomologów i arachnologów o łaskawe wczesne nadsyłanie pod moim adresem swych biografij (możliwie w języku niemieckim) i wykazu prac wzgl. odbitek, a także materjału, dotyczącego działalności naukowej nieżyjących już entomologów polskich.

Inż. Czesław Bieżanko,
Poznań, Szamarzewskiego 3, I p.
adres w Warszawie: Smolna 40—8.

Prenumerata roczna wynosi: (Abonnement d'un an:)

w Polsce (Pologne)		
dla członków P. Z. E. (zarazem wkładka członk.) . . .	2	złp.
dla innych	4	„
zagranicą (Etranger)		
pour les membres de la Société des ent.	4	fr. s.
„ „ autres	6	„ „

W sprawach tyczących Pisma i P. Z. E. należy adresować:
(En questions concernants le Bulletin ou la Société adresser):
Dr. JAN KINEL, — LWÓW, RUTOWSKIEGO 18.

Nouvelles espèces et variétés de coléoptères du Caucase et de l'Asie-mineure

par

Dr WITOLD EICHLER de Pabjanice.

En l'année 1914 au cours d'une excursion sciéntifique faite au Caucase en compagnie de Mr. J. Milicer et plus tard lors de la dernière guerre depuis le mois de septembre 1916 jusqu'en juillet 1918, j'ai eu l'occasion de séjourner en qualité de médecin militaire dans plusieurs endroits du Caucase et de l'Asie mineure d'ou j'ai rapporté une matière assez abondante touchant les coléoptères de ces contrées, dont un certain nombre constitue des espèces et des variétés inconnues jusqu'ici.

Une bonne partie de mes collections a malheureusement disparu au début de la révolution lors de leur expédition aux différents spécialistes russes.

1. *Carabus* (*Lamprostus* Motsch.) *nordmanni* Chaud. v. n. *trapesuntica* m.

Dans mon index des coléoptères des Sandjaks de Trapezund et de Gümisch-chané (Polskie Pismo Entomologiczne T. I. Nr. 2, 1922) ce coléoptère figure faussement sous le nom de *L. bouplandi* Men. a. *violacea* m., determiné par N. Lutschnik de Kief, mais non vérifié par moi jusqu'ici.

Il se distingue de la forme typique par des points plus prononcés sur les élytres, quoique aussi plus clair-semés et moins accusés sur les parties supérieures, disposés en colonnes plus marquantes; par la forme plus oblongue de tout le corps, par une plus grande taille et par la couleur du corps, qui est d'un violet pur.

Un ♂, capturé dans des buissons de coudriérs près de la mer, Elléou, sandjak[1]) de Trapezund Asie-mineure. 21. VI. 1917, dans ma collection. Longueur 40 mm.

2. *Car.* (*Trachycarabus* Geh.) *haeres* Fisch. v. n. *acutangulus* m.

Il se distingue nettement de la forme typique par les angles du prothorax plus prolongés et plus aigus, ainsi que par un sillon longitudinal sur le bord intérieur de ces angles.

Morskaïa près Rostow sur le Don. 1 ♂ 8. V. 1914; se trouve dans ma collection; longueur 24 mm.

Il serait á désirer pour plus de sûreté de le comparer á plusieurs autres exemplaires du même type pour se convaincre, que l'on n'a pas affaire ici á un individu anormal.

3. *Elaphrus riparius* L. a. n. *eichleri* Lutschn.

Ne diffère en rien selon moi de la forme typique, contrairement à ce, qu'en dit l'index des coléoptères des Sandjaks Gumisch-chane et Trapezund.

4. *Reicheia* sp. n. *caucasica* Fleisch.

1 exempl. à Suchum Caucase occidental, recueilli parmi des feuilles mortes passées au tamis, 12. V. 1914; dans la collection de dr. A. Fleischer de Brno et décrite par lui dans le Journal Entomologique de Vienne, Tome 38, Nr. 4—8, 15. VI. 1921.

5. *Bembidium* (*Pogonidium* Gnglb.) *quadricolle* Motsch. v. n. *gümischchanense* m.

Tout le corps complétement noir et mat, en quoi il se distingue au premier coup d'oeil de la forme typique, mais les tibias et le premier article des antennes sont brunâtres tout, comme chez celle-ci.

4 exempl. trouvés à Kialkit-Czewtlik 3. VII. 1917 et 2 exempl. à Sadach 7. VII. 1917 à Sandjak de Gümisch-chane au bord d'un ruisseau; tous dans ma collection. Je n'ai rencontré nulle part la forme typique.

6. *Tachys 4-signatus* Dftschm. v. n. *fortepunctatus* m.

Les sillons des élytres sont plus profonds et sont pointillés d'une manière plus marquante; les taches jaunes sont en général plus foncées et se détachent plus nettement du fond sombre, les antennes sont tout à fait jaune-clair.

---

[1]) Le mot „Sandjak“ désigne en langue turque une province.

Environs d'Eczmiadzin, Caucase mérid. 2 exempl. 3. IV. et 12. IV. 1916, trouvés au bord d'une rivière sous des pierres, et aux environs de Tiflis, Caucase central (Betan, jardin botanique) 4 exempl. 20. IV. et 3. V. 1918, tous dans ma collection.

7. *Thalassophilus longicornis* Sturm., v. n. *obscuripennis* m.

Diffère de la forme typique par les élytres foncées, brunes seulement, vers les angles supérieurs. Tiflis — 1 exempl. capturé sur le bord de la Kura sous une pierre 20. IV. 1918; se trouve dans ma collection.

8. *Chlaenius decipiens* Duft. v. *laticollis* Chd. f. *viridis. m.*

Tous les exemplaires, que j'ai examiné au Musée de Tiflis et provenant de divers endroits du Caucase, sont d'un bleu foncé net, le mien est tout á fait vert. Trapezund Asie-Mineure, 1 exempl. capturé sur une élevation à l'occident de la ville 11. XI. 1916, sous une pierre.

9. *Harpalus* (*Actephilus* Steph.) sp. n. *fleischeri* m.

Foncé, assez bombé, reluisant, plus grand, que les autres représentants de ce genre. Les différentes pièces buccales, les antennes, les pattes, le pourtour du prothorax, le bord des élytres ainsi que les épipleures sont bruns; la tête, le prothorax et les élytres ont des reflets brunâtres. Le prothorax est le plus large dans sa partie antérieure, incliné vers ses angles antérieurs et rétréci vers sa partie postérieure, marqué de points très petits et clair-semés; la ligne mediane faiblement accusée; dans les parties concaves du bord postérieur, la ponctuation est plus prononcée et plus dense; pourvu d'un rebord plus marquant sur les côtes; tous les angles du prothorax sont arrondis. Chacune des élytres a huit stries nettement et également marquées, les interstries sont tout à fait planes et non ponctuées. Long. 7 mm. Eczmiadzin, Cauc. mérid. 1 ♀ V. 1916 sous une pierre (dans ma collection).

Diffère de l' *Acteph. picipennis* Dft. par sa taille plus petite, par la forme du prothorax qui chez celui là est plus large en son milieu et ne se rétrécit pas si fortement chez celui-ci en sa partie postérieure, par les angles antérieurs du prothorax, qui sont plus aigu et plus prolongés sur le devant, enfin par le sillon medial du prothorax, qui est chez ce dernier plus prononcé, quoique aussi court etc.

Il diffère également de l'*Acteph. pusillus* Motsch. en ce, que ce dernier est encore plus petit et se rapproche par la forme du prothorax de l'*Act. picipennis* Dft., en outre l'*Act. fleischeri* m. est d'une coloration plus claire et présente une ponctuation plus accusée dans les parties concaves du prothorax, qui fait presque totalement défaut chez l'*Act. pusillus.*

A reçu son nom en l'honneur du Dr Antoine Fleischer de Brno, auquel je suis infinement obligé pour l'aide, qu'il a bien voulu me prêter dans la détermination des coléoptères de ma collection.

10. *Amara* (*Triaena* Lec.) *fulvipes* Serv. var. n. *etschmiadsina* m.

Se distingue de la forme typique par sa coloration complétement verte et par les pattes entièrement jaunes.

Eczmiadzin, Cauc. merid. 2 ♂ et 1 ♀ capturés dans une prairie au S. E. de la ville. Un couple dans ma collection.

11. *Olisthopus rotundatus* Payk v. n. *flavocinctus* m.

Le prothorax et les élytres ont un bord jaune très distinct. Tous les exemplaires sont en général un peu plus grands, que la forme typique. Environs de Trapezund Asie-Mineure sous des pierres 6. IX.—12. XI. 1916, Souk-su 4. V. 1917. (envir. de Trapezund), Platana, Sandjak de Trapezund au bord d'une rivière 3. VI. 1917, élévation à l'Ouest de la ville 18. VI. 1917; capturé en abondance.

12. *Agonum marginatum* L. a. n. *eichleri* Lutschn.

Diffère de la forme typique par la coloration des pattes, qui sont d'un jaune clair et dont l'extremité des cuisses seule est foncée. Trapezund, Asiè-Mineure, 4 exempl. capturés dans la vallée de Piksit 22. III. et 1. IV. 1917.

13. *Apristus* sp. n. *zajtzewi* m.

Entièrement brun clair, n'a probablement pas encore acquis sa complète coloration. Prothorax cordiforme et non ponctué; angles antérieurs prolongés en avant et légèrement arrondis, fortement echancré dans sa partie postérieure ou il présente des angles très aigus, dirigés vers l'extérieur; bord postérieur du prothorax en ligne droite. Le bord antérieur des élytres presque droit, celles-ci sont imponctuées et assez nettement rayées chacune de huit stries, dont les deux interieures seulement atteignent le bord postérieur ou elles sont plus profondes, tandis que les autres, quoique toutes bien visibles, sont cependant moins marquantes. Les angles internes des élytres attenant à la suture ne sont pas très aigus. Long. $3^1/_2$ mm. Eczmiadzin, Cauc. mérid. 1 exempl. capturé sur la chaussée, menant à Erivan, sous une pierre 5. IV. 1916; (dans ma collection).

Se distingue au premier coup d'oeil de l'*Apristus subaeneus* Chaud., que j'ai capturé dans la même contrée, non seulement par sa coloration, mais encore par une taille de beaucoup plus petites dimensions; les bords externes des élytres sont droits, le prothorax est très échancré, les angles postérieurs bien plus aigus et plus prolongés, les bords postérieurs du prothorax chez le *subaeneus* est quelque peu arqué et les angles antérieurs des élytres prolongés en avant, la strie externe des élytres est quelque peu plus marquante dans notre espèce.

A reçu son nom en l'honneur de Mr Philipp Zajtzew, entomologiste du Musée de Tiflis, actuellement professeur à l'Institut polytechnique de Tiflis et à la complaisance duquel je dois d'avoir pu travailler dans le Musée de Tyflis en 1918.

14. *Lebia holomera* Chaud. v. n *transcaucasica* Lutschn.

Ignorant si cette variété a déjà eté décrite par l'auteur, je crois bon d'en faire mention ici.

Eczmiadzin, côté mérid., 1 exempl. saisi au vol dans un pâturage 7. VI. 1916; Schirabad, environs d'Eczmiadzin — 1 exempl. capturé sur des plantes 29. VI. 1916.

15. *Cymindis andreae* Men. a. n. *immaculata* m.

Le bord sombre des élytres bien moins accentué, que dans la forme typique, dont la tache sombre, qui marque chaque élytre en son milieu, fait ici complètement défaut. Erivan, Cauc. mérid., 1 exempl. 16. IV. 1916 (dans ma collection).

16. *Brachynus crepitans* L. v. n. *flavosuturatus* m.

Diffère de la forme typique par la suture, qui est jaune sur toute la longueur des élytres, au lieu d'être noire.

Alikotschak au Sud d'Eczmiadzin, sous des pierres 2. V. 1916, 2 exempl., Suchum, Cauc. occid. 10. V. 1914 — 1 exempl.

17. *Paederus ruficollis* F. v. n. *ater* m.

Diffère de la forme typique par la coloration tout à fait noire des élytres et de l'abdomen, sans reflets bleus et plus mate.

Dałtaban 29. VI., Krchły 30. VI., Kialkit-Czewtlik 4. VII., Kessa 2. VII. — 1917, Sandjak Gümisch-chane, Asie-Mineure, 1 exempl. dans chaque lieu au bord de l'eau; (tous dans ma collection).

18. *Euplectus* n. sp. *eichleri* Fleisch.

1 ♀ recueillie dans des feuilles passées au tamis, Gudauty — Cauc. occid. Wiener Entomolog. Zeitung 38 Bd. Heft 4—8 (15. VI. 1921). — L'exemplaire se trouve dans collection du Dr. A. Fleischer.

19. *Chilocorus bipustulatus* L. v. *meridionalis* m.

Ne diffère de la forme typique, que par sa coloration rouge — ferrugineux. Nulle part au Caucase n'ai trouvé d'exemplaires sombres.

Suchum, Cauc. occid. 12. V. 1914; Eczmiadzin Cauc. mérid. du 9. V. au 9. VI. 1916; environs de Trapezund, Asie-Mineure du 1. IV. au 18. VI. 1917 — capturé en abondance sur des buissons.

20. *Nephus plagiatus* Wse. v. n. *transversalis* Fleisch. e litteris.

Eczmiadzin — 1 exempl. capturé dans un parc sur le tronc d'un peuplier fraîchement coupè. 6. III. 1916.

21. *Zonabris calida* Pall. v. n. *interrupta* m.

La raie noire postérieure des élytres est interrompue. Dżulfa Cauc. mérid. 31. V. 1914, capturée en abondance conjointement avec la forme typique sur differéntes fleurs croissant dans une prairie.

22. *Zonabris calida* Pall. a. n. v. n. *maculata* m.

Au lieu des stries postérieures une tache ronde sur chaque élytre; 1 exempl. capturé avec la précédente.

23. *Zonabris alienigera* Heyd. a. n. *eichleri* Fleisch.

Eczmiadzin — Cauc. mérid. 24. V., 5. VI. 1916; 2 exempl. sur *Achillea*. — Wiener Entomolog. Zeitung 38 Bd. Heft 4—8 (15. VI. 1921.)

24. *Stenodera caucasica* Pall. a. n. *immaculata* Fleisch.

Dżulfa, Cauc. mérid. 31. V. 1914. Décrite où la forme précédente.

25. *Cryptocephalus frenatus* Laich. v. n. *unicolor* m.

Tout entier jaune clair. Tiflis — 1 exempl. capturé dans un jardin d'acclimatation sous l'écorce pourrie d'un tremble. 6. V. 1918.

26. *Aphodius* (*Colobopterus* Muls.) *erraticus* L. v. n. *zighanica* m.

Les élytres d'un brun clair, la suture, le bord basilaire, les épaules, les épipleures et la tache, qui recouvre l'extremité des élytres à partir de la suture jusqu'à la V interstrie y conprise, sont presque noirs.

Zighana-Korduni — Sandjak Gümisch-chane 5 exempl. retirés d'excréments frais de bestiaux 13. VII. 1917.

27. *Aphodius* (*Nialus* Muls.) *varians* Dftschm. a. n. *purpurascens* m.

Diffère de la forme typique par la coloration des élytres, qui au lieu d'être noires, ont des reflets rougeâtres.

Eczmiadzin — Cauc. mérid. 3 exempl. trouvés dans des excréments des bestiaux 17. IV. 1918.

28. *Aphodius* (*Volinus* Muls.) *inquinatus* Hrbst., a. n. *striatulus* m.

La tache postérieure des élytres est ici remplacée par deux raies sur les III et IV interstries. Noworossyjsk, Cauc. occid. 1 exempl. 9. V. 1914.

29. *Aphodius* (*Melinopterus* Muls.) *prodromus* Brahm. a. n. *lunulatus* m.

Outre la grande tache sombre, qui couvre en partie les élytres elle est pourvue encore en arrière d'une seconde tache en forme de croissant. Eczmiadzin — Cauc. mérid. 11. IV. 1916.

30. *Aphodius prodromus* Brahm. a. n. *abscurus* m.

Les élytres sont entièrement sombres. Tiflis 21. IV. 1918, 1 exempl.

31. *Glaphyrus* sp. n. *calvaster* Zajtz.

Selon l'auteur se rapproche vraisemblablement de *Gl. turcestanicus* Sem.

Zwartnoe — environs d'Eczmiadzin, saisi au vol sur une colline; 4 ♂ dont deux dans la collection du Musée de Tiflis, deux dans la mienne. Jusqu'ici tenu pour indigène. — Décrit par F. A. Zajtzew. „Obzor kawkazskich widow żestokryłych iz trib. Hopliina i Glaphyrina". Zapiski naucżno-prikł. Otd. Tifliskawo Botanicz. Sada. Wyp. III. Tiflis 1923.

32. *Amphicoma* (*Eulasia* Truq.) sp. n. *eichleri* Zajtz.

Zwartnoe, environs d'Eczmiadzin, plus de 20 exempl. capturés sur des fleurs de *Lepidium draba*. Selon l'auteur se rapproche de *A. bicolor* Waltl. Jusqu'ici considèré comme indigène. Décrite dans le journal sus nommé.

33. *Amphicoma arctos* a. n. *flavipilis* m.

Se rapproche le plus de *A. chrysopyga* Fald., ou davantage encore peut-être de *A. faldermanni* Reitt., que je ne connais,

que par description, car non seulement ses élytres ne sont pas pourvues de raies longitudinales garnies de poils jaune-clair, mais elle présente en outre cette différence, que les fémurs moyens et postérieurs sont garnis de poils longs et épais, qui au lieu d'être noirs, sont jaune-clair. Les poils, qui recouvrent le pygidium et le propygidium sont aussi jaune-clair. Mechet — gouv. de Tiflis, Caucase 21. V. 1914.

34. *Amphicoma arctos* a. n. *sadachica* m.

Ressemble le plus à *A. praeusta* Reitt., sauf que les poils du propygidium et pygidium ne sont pas noirs, mais jaunes.

Sadach As. m. Sandjak Trapesund 6. VII. 1917.

Nowe melanotyczne aberacje u *Arctiidae.*

Arctia hebe ab. melaena Bież.
Arctia caja ab. quasimonochromica Bież.

[Über neue melanotische Aberrationen von *Arctiidae.*]

Napisał

CZESŁAW MARJAN BIEŻANKO.

Z 1 tabl. (Mit 1 Taf.).

Jednym z bardziej charakterystycznych gatunków motyli dla okolic piaszczystych jest t. zw. niedźwiedziówka-wdowa — *Arctia hebe* L. (tab. I. fig. 1). Gatunek ten daje bardzo wiele aberacyj. Ograniczę się do wyliczenia bardziej charakterystycznych odmian, a szczególniejszą zwrócę uwagą na te, które pod względem rozkładu barw stoją bliżej nowej aberacji *A. hebe ab. melaena ab. nova.* Zmianom aberatywnym u *A. hebe* L. podlega najczęściej rysunek skrzydeł przednich.

A. hebe ab. albescens Schultz ma skrzydła przednie prawie białe, jedynie na brzegach skrzydeł pozostają przerwane czarne paski-plamy.

A. hebe ab. wassi Aign.[1]) ma skrzydła tylne, odwłok a także osadę skrzydeł od strony brzusznej barwy brunatno-żółtej, czasem skrzydła tylne i odwłok są barwy żółtej.

---

[1]) Int. Ent. Zeit. Gub. XIX.

A. hebe ab. semialba Masłowscy L. i M.[1]) ma tło skrzydeł tylnych biało-żółtawe, osadę i brzeg pachowy blado-czerwone.

A. hebe ab. bivittata Schultz ma na tylnych skrzydłach dwie ciemne pręgi,

A. hebe ab. lugens Schultz[2]) ma ciemne miejsca na przednich skrzydłach złączone, skrzydła tylne są całkowicie czarne, odwłok także ściemniały.

Willy Diemer[3]) z gąsienic znalezionych na swobodzie pod Poznaniem otrzymał prócz typowych *A. hebe* L. dwa bardzo wyróżniające się okazy. Jeden z nich czarny z dwoma żółto-białemi punktami (plamy wielkości ca 1 mm^2) przy brzegu ramiennym skrzydeł przednich. Punkty te są pozostałością po pierwszej i drugiej białych pręgach charakterystycznych dla okazów typowych. (Int. Ent. Zeit. Gub. 1913 Tab. 2). Diemer nazwał aberację tę *A. hebe ab. fischeri* Diemer. Druga aberacja ma tło skrzydeł tylnych białe, a nie czerwone jak u typowych i silnie zredukowaną barwę czarną na skrzydłach przednich, tak że okaz jest biały z czarnym, przyczem barwa biała przeważa. Czerwona barwa pozostała jedynie przy osadzie skrzydeł tylnych (Int. Ent. Zeit. Gub. 1913. Tab. 2).

Z form geograficznych na uwagę zasługuje: *A. hebe subsp. iliensis*[4]), której ♀♀ szczególnie wyróżniają się od *A. hebe hebe* L. tem, że są znacznie mniejsze, białe pręgi na skrzydłach przednich mają węższe, trzecia pręga biała (rachując od osady skrzydeł) jest w zaniku. Niektóre okazy mają w górnej części brzeżnego pola przednich skrzydeł rysunek biały przypominający literę X. Brzeżne plamy czarne na skrzydłach tylnych są znacznie większe niż u *A. hebe hebe* L. Według Wagnera jest to prawdopodobnie forma przejściowa do *A. hebe subsp. sartha* Stgr.

Arctia hebe ab. melaena ab. nova (Tab. I. fig. 2). — *Alae anticae nigrae, alae posticae quoque nigrae sed medio loco macula semilunaria rosea et basi rosea.*

---

[1]) L. i M. Masłowscy. Nowe odmiany motyli większych (*Macrolepidoptera*) — Neue Formen der Großschmetterlinge. Polskie Pismo Ent. T. II. Z. 3. 1923.

[2]) Ent. Zeits. XXII. S. 183.

[3]) W. Diemer Etwas über *Arctia hebe* L. und eine neue Form derselben. Int. Ent. Zeit. Gub. J. 7. 1913.

[4]) Fr. Wagner. Neue *Heterocera* aus Centralasien. Int. Ent. Zeitsch. Gub. J. 7. 1913.

Arctia hebe ab. melaena ab. nova. Siąg skrzydeł 21 *mm.* Czułki, głowa, zagłowie i kołnierz czarne. Zagłowie i kołnierz nie mają czerwonej obwódki właściwej okazom typowym. Odwłok czarny. Skrzydła przednie czarne z pięknym aksamitnym niebieskawo-zielonym połyskiem. Tam gdzie u typowych barwa biała, u *ab. melaena* Bież. czarna, w miejscach gdzie u typowych czarne plamy u nowej aberacji aksamitno-czarne. Skrzydła tylne są czarne z tej samej barwy frendzlą. W polu środkowem tylnych skrzydeł znajdują się trzy różowe plamki ułożone łukowato, z których tworzy się na pozór jakby jedna plama księżycowata. Skrzydła przy osadzie różowawe. Odwrotna strona skrzydeł pod względem rozkładu barw zbliżona jest do strony grzbietowej.

A. hebe ab. melaena Bież. została znaleziona przez p. J. Zimnego, zamiłowanego zbieracza motyli, w stadjum dorosłej gąsienicy w kwietniu roku 1918 w Mosinie pod Poznaniem, wraz z bardzo wielu innemi gąsienicami *A. hebe* L.; hodowana była w takich samych warunkach, jak inne gąsienice, które wydały motyle typowe. W tej samej miejscowości znalazł również Willy Diemer gąsienicę, z której otrzymał *A. hebe ab. fischeri* Diemer. Diemer nie wspomina, aby gąsienica melanotycznej aberacji *A. hebe ab. fischeri* Diemer hodowana była w odmiennych warunkach, niż wiele innych gąsienic, z których otrzymano *A. hebe* L.

A. hebe L. należy do bardzo pospolitych motyli w okolicach Poznania i występuje szczególnie na gruntach piaszczystych. Z p. Zimnym zbieraliśmy jej gąsienice obficie na wilczomleczu *(Euphorbia)* i wielu innych roślinach wiosną w r. 1923.

Od *A. hebe ab. lugens* Schultz wyróżnia się więc *A. hebe ab. melaena* Bież. tem, że w polu środkowem tylnych skrzydeł ma różowe plamki ułożone w kształcie księżyca zwróconego stroną wypukłą do osady skrzydeł.

Od *A. hebe ab. fischeri* Diemer różni się *A. hebe ab. melaena* Bież. tem, że nie posiada żółtawo-białych plamek przy brzegu ramiennym skrzydeł przednich, skrzydła przednie są całkowicie czarne, zaś na skrzydłach tylnych posiada charakterystyczną plamę różową w polu środkowem j. w. i różową plamkę przy osadzie.

Do pospolitszych gatunków motyli należy u nas niedźwiedziówka kaja *(A. caja* L.*)* nazywana także krasą kają lub niedźwiedziem brunatnym. *A. caja* L. jest jednym z gatunków o nadzwyczajnej zdolności do dawania aberacyj.

Przytaczam tu z nich tylko niektóre.

A. caja ab. lutescens Tutt o żółtem tle skrzydeł tylnych. (synonim *A. caja ab. flava* Aign.*)*.

A. caja ab. pallens Schultz ma tło skrzydeł przednich jasno brunatno-żółte.

U *A. caja ab. luneburgensis* Machleidt et Steinwerth *(A. caja ab. syltica* Wernbrg.) na skrzydłach przednich przeważa barwa biała, tło brunatne zredukowane do plam.

A. caja ab. dealbata Schultz[1]), ma skrzydła przednie prawie białe z nielicznemi plamami brunatnemi na brzegach, czarne plamy na tylnych skrzydłach są także zredukowane, skrzydła te są cynobrowo-czerwone. Często spotyka się okazy przejściowe do tej aberacji.

A. caja ab. phantasma Niepelt ma skrzydła przednie i tylne bez rysunku — przednie żółto-białe, tylne ceglaste.

A. caja ab. clarki Tutt ma biały rysunek skrzydeł przednich zredukowany do krzyżujących się linji poprzecznych.

A. caja ab. confluens Rbl. ma rysunek biały skrzydeł przednich silnie zredukowany a czarne plamy skrzydeł tylnych złączone.

A. caja ab. rubrodorsalis Schultz ma odwłok pozbawiony czarnych plam na grzbiecie.

A. caja ab. obscura Cock *(A. caja ab. futura* Fick, *A. caja ab. glasseri* Stich.) ma skrzydła przednie jednostajnie brunatne, skrzydła tylne czarne, także odwłok silnie zaciemniony; — hodowana i znajdywana na swobodzie (Fickert).

W. Diemer załączył do notatki swej o *Arctia hebe* L. tablicę nowych aberacyj *A. caja* L., nie podał jednak opisu ani nie nazwał tych odmian. Jedna z nich wyróżnia się zanikiem trzeciej i czwartej plamy białej przy brzegu ramiennym przednich skrzydeł, dzięki czemu powstaje przy brzegu ramiennym duża kawowo-brunatna plama. Pozostałe białe pręgi są silnie rozszerzone. Skrzydła tylne mają silnie zredukowane czarne plamy; to samo dotyczy plam na odwłoku. Drugi rysunek wyobraża aberację *A. caja* L., która znów wyróżnia się tem, że pręgi białe są tu wielokrotnie poprzerywane barwą brunatną, na skrzydłach tylnych silnie rozwinięta jest barwa czarna, plamy czarne nie mają kształtu mniej lub bardziej regularnych kół a łączą się ze sobą, tworząc nieregularną mozajkę; plamy te występują w znacznie większej liczbie niż u okazów typowych, a podobnie jak u okazu *A. caja* (Tab. I. fig. 3) na załączonej tablicy, którą to aberację nazywam *A. caja ab. iuncta* Bież. *Nigrae maculae alarum posticarum iunctae.*

---

[1]) Über die beiden extremen Aberrationsrichtungen von *Arctia caja* L. (*ab. futura* Fick. — *ab. dealbata* Schultz) Ent. Zeitsch. Gub. 1904. Nr. 26.

A. caja L. jest jednym z ulubionych gatunków do badań eksperymentalnych. Według atlasu Hoffmana[1]) przez karmienie gąsienic *A. caja* L. liśćmi orzecha dochodzi się do ciemnych aberacyj motyli; podobne wyniki osiąga się także przez karmienie gąsienic *A. caja* L. roślinami, włożonemi do wody, w której rozpuszczono sól kuchenną. Rezultaty takie otrzymuje się jednak dopiero po kilku pokoleniach. Te aberacje mają skrzydła przednie jednostajnie bronzowe, kołnierz *(collare)* czerwony, odwłok jasnobronzowy, skrzydła tylne szaro-czarne z trzema przybrzeżnemi czarnemi plamami ciemno obwiedzionemi i trzema żółto-białemi plamami wychodzącemi promienisto przy osadzie skrzydeł (por. u Hoffmana tab. 22, ryc. 1 *b*).

E. Fischer[2]) [3]) (1901/2) na poparcie dziedziczenia cech nabytych pod wpływem środowiska badał wpływ temperatury na poczwarki *A. caja* L., które umieszczał jakiś czas w temperaturze 8° C. Otrzymane z tych poczwarek motyle miały pewne stałe zmiany w barwach i ich rozkładzie, między innemi plamy brunatne na przednich i czarne na tylnych skrzydłach były szersze niż u typowych. Pomimo to, że poczwarki następnych pokoleń przetrzymano w warunkach normalnych, pewna ilość osobników zdradzała pewne cechy melanotyczne nabyte na skutek niskiej temperatury, a więc znów takie same zmiany barwy i rysunku. *A. caja ab. obscura* Cock wykazała w potomstwie około 10% osobników, które można było zaliczyć do tej aberacji. Fischer otrzymał je drogą wpływu wilgoci.

---

[1]) Hoffmann E. Атласъ бабочекъ Европы и отчасти русско-азіатскихъ владѣній (tłóm. Chołodkowskij) Petersburg 1897.

[2]) Fischer E. Experimentelle Untersuchungen über die Vererbung erworbener Eigenschaften (1901/2).

[3]) Fischer E. Weitere Untersuchungen über Vererbung erworbener Eigenschaften. Allg. Zeitsch. f. Ent. B. 7. 1902.

Arctia caja ab. quasimonochromica ab. nova (Tab. I. fig. 4). *Alae anticae fuscae cum obscurioribus maculis, alae posticae prope nigrae; abdomen coloris aurantiae cum nigris maculis.*

A. caja ab. quasimonochromica ab. nova ♀ [1]). Siąg skrzydeł 31 *mm*. Czułki białe z brunatnym grzebieniem. Głowa, tułów i skrzydła przednie orzechowo-bronzowe, kołnierz szyjowy czerwony. Skrzydła przednie z ciemnemi plamami brunatnemi. Rysunek, który u typowych okazów jest biały, u *A. caja ab. quasimonochromica* Bież. jest brunatny, ciemniejszy niż orzechowo-bronzowe tło skrzydeł. Odwłok cynobrowo-czerwony z czarnemi poprzecznemi pręgami na grzbiecie. Skrzydła tylne są brunatno-czarne o czarnych plamach, które są mało widoczne. Spód skrzydeł prawie jednostajnie kawowo-bronzowy. Rozkład barwy ciemniejszej i jaśniejszej podobny do tegoż na stronie grzbietowej. Barwa odwrotnej strony skrzydeł tylnych jest taka jak przednich.

Gąsienicę dorosłą znaleziono na swobodzie 5 klm. pod Poznaniem w Kobylepolu w lipcu w r. 1916; gąsienicę i poczwarkę przetrzymywano w warunkach normalnych.

A. caja ab. quasimonochromica Bież. wyróżnia się tem od *A. caja ab. obscura* Cock, że skrzydła przednie nie są jednostajnie brunatne, gdyż rysunek jest lekko widoczny, przyczem tło jest jaśniejsze a rysunek ciemniejszy. Skrzydła tylne nie są zupełnie czarne lecz brunatno-czarne, rysunek cokolwiek uwidacznia się, odwłok jest barwy cynobrowo-czerwonej z czarnemi poprzecznemi pręgami a nie ściemniały jak u *A. caja ab. obscura* Cock.

ZUSAMMENFASSUNG.

Arctia hebe ab. melaena ab. nova (Taf. I. fig. 2). *Alae anticae nigrae, alae posticae quoque nigrae, sed in medio loco macula semilunaria rosea et basi rosea.*

A. hebe ab. melaena Bież. *ab. nova*. Flänge 21 *mm*. Fühler, Kopf, Halskragen schwarz. Halskragen ohne roten Saum. Vleib

---

[1]) Okazy *A. hebe ab. melaena* Bież. i *A. caja ab. quasimonochromica* Bież. otrzymałem do opisu od p. J. Zimnego, za co składam mu podziękowanie.

und Hleib schwarz, Vfl. schwarz mit schönem bläulichgrünem Sammetglanz. Dort, wo bei typischen die weisse Grundfarbe bei *A. hebe ab. melaena* Bież. die schwarze; wo bei typischen die schwarzen Flecken, bei der neuen Aberration die sammetschwarze. Hfl. schwarz mit Franzen derselben Farbe. Im Mittelfeld der Hfl. drei kleine rosa-Fleckchen bogenartig gelegt, welche wie ein halber Mondfleck erscheinen. Unterseite der Flügel ist der Oberseite ähnlich.

A. hebe ab. melaena Bież. wurde als ausgewachsene Raupe von Herrn J. Zimny im April im Jahre 1918 in Mosina in der Umgegend von Posen mit vielen anderen Raupen von *A. hebe* L. gefunden und wurde in denselben Zuchtbedingungen, wie diejenigen, welche typische Faltern gegeben haben, erzogen. Am selben Orte hat auch Willy Diemer die Raupe gefunden, aus welcher er *A. hebe ab. fischeri* Diemer erhalten hat. Diemer sprach nicht davon, dass die Raupe der melanotischen Aberration *A. hebe ab. fischeri* Diemer in anderen Zuchtbedingungen, als die Raupen, die viele anderen normalen *A. hebe* L. gegeben haben, gezüchtet war.

A. hebe L. gehört zu einem der häufigsten Falter in der Umgegend von Posen. Auf dem Sandboden haben wir zusammen mit Herrn Zimny zahlreiche Raupen auf Wolfsmilch-Arten *(Euphorbia)* und anderen Kräutern im Frühling 1923 gesammelt.

Von *A. hebe ab. lugens* Schultz unterscheidet sich die neue Aberration *A. hebe ab. melaena* Bież, dass sie im Mittelfeld der Hfl. einen schönen rosa-Mondfleck hat; von *A. hebe ab. fischeri* Diemer unterscheidet sich *A. hebe ab. melaena* Bież., dass sie keine gelblichweisse Fleckchen am Vorderrande der Vfl. hat, die Vfl. sind völlig schwarz, die Hfl. besitzen im Mittelfeld und auf dem Ansatz der Flügel charakteristische rosa-Fleckchen w. ob. —

Arctia caja ab. quasimonochromica ab. nova (Taf. 1. Fig. 4). *Alae anticae fuscae cum obscurioribus maculis, alae posticae prope nigrae, abdomen coloris aurantiae cum nigris maculis.*

A. caja ab. quasimonochromica ab. nova. Die Länge der Flügel 31 *mm*. Fühler weiss, braunkämmig. Kopf, Vleib und Flügel nussbraun, Halskragen rot. Die Vfl. mit dunklerer Zeichnung. Die Zeichnung, die bei den typischen weiss ist, bei *A. caja ab. quasimonochromica* Bież. braun, dunkler aber, als die nuss-

1

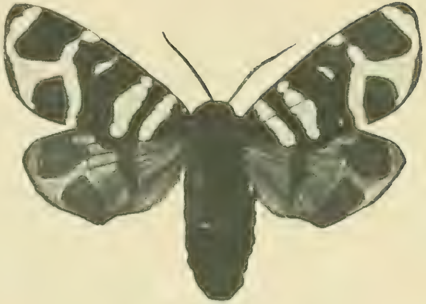

2

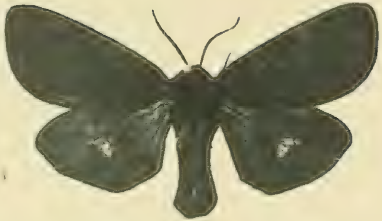

3

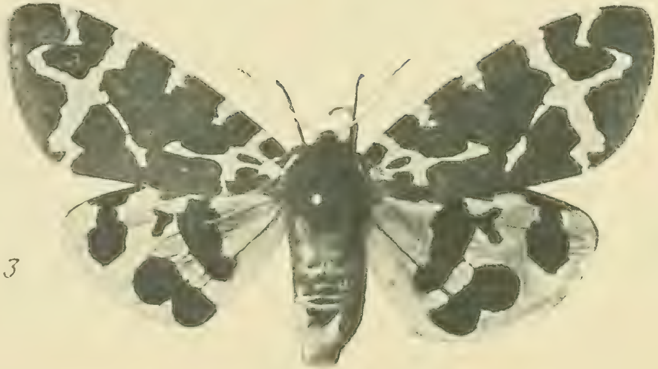

4

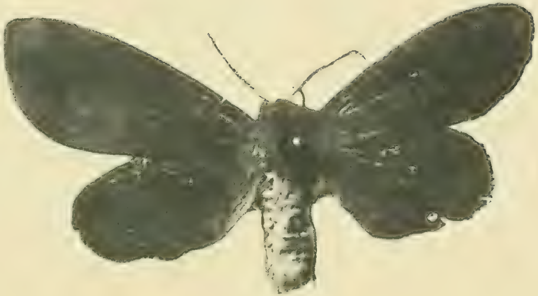

Cz. Bieżanko: Nowe melanot. aberacje u Arctiidae.

braune Grundfarbe der Flügel. Hleib zinnoberrot mit schwarzen querstreifigen Flecken. Hfl. braun-schwarz mit schwarzen Flecken, welche fast unsichtbar sind. Unterseite beinahe einfarbig kaffeebraun. Die Einteilung der dunkleren und helleren Farben der Unterseite der Flügel ist der Oberseite ähnlich. Die Farbe der Unterseite der Vfl., wie die der Hfl.

Die erwachsene Raupe wurde im Juli 1916 fünf Kilometer in der Nähe von Posen in Kobylepole gefunden, die Raupe und die Puppe wurden in normalen Zuchtbedingungen gehalten.

A. caja ab. quasimonochromica Bież. unterscheidet sich von *A. caja ab. obscura* Cock dadurch, dass die erste nicht einfarbig braune Vfl. hat, die Zeichnung ist sichtbar, die Grundfarbe ist heller, die Querstreifen sind dunkler. Die Hfl. sind nicht ganz schwarz, sondern braun-schwarz, die Zeichnung ist ein wenig sichtbar, der Hleib ist zinnoberrot mit schwarzen querstreifigen Flecken und nicht verdunkelt wie bei *A. caja ab. obscura* Cock.

OBJAŚNIENIE TABLICY.

ERLÄUTERUNGEN DER TAFEL.

1) *Arctia hebe* L. ♀ okaz typowy; typisch.
2) *Arctia hebe ab. melaena* Bież. *ab. nova.*
2) *Arctia caja ab. iuncta* Bież. *ab. nova.*
4) *Arctia caja ab. quasimonochromica* Bież. *ab. nova.*

Ważki (Odonata) rowu dunajeckiego.

Les Odonates de la fosse du Dunajec (chaîne des Carpathes).

Podał

JÓZEF FUDAKOWSKI.

W polskiej literaturze entomologicznej, odnoszącej się do fauny Ważek krajowych brak jest jakichkolwiek danych o faunie Ważek rowu dunajeckiego.

Rów dunajecki oddzielony jest od Podhala pasmem Gubałowskiem, wznoszącem się do wysokości 1250 m. i stanowiącem południową jego krawędź; od północy ogranicza go

Beskid Zachodni w postaci pasma Gorców, sięgających do 1311 m. (Turbacz) wysokości. Granicę zachodnią stanowi Magóra orawska, wschodnią zaś Magóra spiska. Przeciętne wzniesienie dna rowu dunajeckiego wynosi 601·7 m. n. p. m.[1]). Pod względem budowy geologicznej podłoża różni się on znacznie od innych dolin Beskidu Zachodniego wielkiemi przestrzeniami torfów. Prócz torfów trafiają się tu szutrowiska rzeczne różnego wieku, przykryte warstwą dość jałowej gleby. Charakterystyczną cechą tego rowu są jednak jego torfowiska zajmujące znaczne przestrzenie; zwłaszcza w jego zachodniej części, wśród których leży miejscowość Czarny Dunajec. Obecność torfowisk, których warstwa torfu sięga 4-ch m. grubości[1]), wskazuje na wielką obfitość wód; i rzeczywiście nawodnienie rowu dunajeckiego jest bardzo bogate. Oprócz rzeki Czarny Dunajec znajduje się tu mnóstwo wód płynących w postaci różnej wielkości strumyków, spływających ze stoków górskich lub z wyżej położonych torfowisk. Wody stojące stanowią liczne bajorka lub mokradła rozmieszczone wśród właściwych torfów.

Wyżej wymienione cechy geograficzne rowu dunajeckiego spowodowały powstanie warunków bardzo dogodnych dla rozwoju ilościowo obfitej fauny Ważek. Na podstawie dotychczasowych zbiorów fauna ta nie przedstawia się zbyt bogato pod względem ilości gatunków, ponieważ jednakże zbiory dotychczasowe były raczej przygodne i że w rowie dunajeckim występują gatunki trafiające się na niżu, a nie występujące w pobliskich Tatrach, jak południowy gatunek *Lestes viridis* Vanderl. oraz *Orthetrum coerulescens* Fabr., sądzić należy, że fauna tej doliny będzie bogatszą od fauny tatrzańskiej.

P. prof. Jan Stach podczas letnich wywczasów spędzonych w miejscowości Czarny Dunajec zebrał ilościowo wcale pokaźny materjał Ważek, który mi łaskawie odstąpił do opracowania, za co składam Mu najserdeczniejsze podziękowanie. Do materjału zebranego przez p. prof. Stacha przybył z czasem materjał zebrany przezemnie podczas wycieczek w okolicy Nowego Targu, odbytych w sierpniu 1921 i 1922 r. Ogółem posiadam 21 gatunków Ważek z rowu dunajeckiego; jest to ilość stosunkowo mała, niedająca możności wyprowadzenia ogólniejszych wniosków co do charakteru fauny odonatologicznej tej doliny, ze względu jednak na to, że brak było choć najszczuplejszych danych o faunie Ważek tego obszaru, postanowiłem wyniki dotychczasowych zbiorów ogłosić. Gatunki Ważek pochodzące z Czarnego Dunajca chwytane były na torfowiskach i nad rowami biegnącemi wzdłuż toru kolejowego, które perjodycznie napełniają się wodą.

---

[1]) Według Rehman'a „Ziemie dawnej Polski I. t. Karpaty". Lwów 1895.

W okolicy Nowego Targu zbierałem Ważki nad zalewami Dunajca, w pobliżu mostu kolejowego położonemi, a mającemi stałe lub perjodyczne połączenie ze wspomnianą rzeką, zależnie od stanu jej wód. Zalewy te porosłe są w znacznej części skrzypami, sitowiem i tatarakiem, tak że przestrzeń powierzchni wody wolna od roślin jest stosunkowo bardzo mała.

Gliniasto-muliste, grząskie, dno zarasta *Elodea canadensis* i *Myriophyllum* spec., często trafia się *Hydrocharis morsus ranae* i *Sagittaria sagittifolia*. Zalewy te w czasie, kiedy mają połączenie z rzeką są odwiedzane przez duże okazy jelca (*Squalius leuciscus* L.), a małe osobniki tego gatunku stale się w nich znajdują; z płazów licznie występuje tu *Rana esculenta*, rzadziej spotyka się *Bombinator pachypus* i *Molge vulgaris*. Nad zalewami występowały w sierpniu bardzo licznie gatunki z rodzaju *Sympetrum*, zwłaszcza *S. danae* i *S. vulgatum; S. pedemontanum* zauważyłem tylko raz jeden dnia 2. VIII. 1922, były to 2 ♀ świeżo wylęgłe, jeszcze zupełnie wiotkie, co wskazuje, że tu wiodły swój żywot jako larwy a nie zaleciały lub zostały wiatrem zagnane z innych miejscowości. Bardzo liczne okazy *Lestes sponsa* znajdowały się *in copula* 2. VIII. 1921. i 7. VIII. 1922. W tychże dniach spostrzegłem kilka par złączonych *Aeschna juncea* trzepoczących się pomiędzy roślinnością przybrzeżną.

Oprócz zalewów Dunajca zwiedziłem niewielkie bajorko leżące nieco dalej od rzeki, zarosłe częściowo skrzypami i sitowiem o dnie lekko mulistem, zarosłem obficie przez *Sagittaria sagittifolia* i *Potamogeton natans*, w niektórych jego częściach, pomiędzy sitowiem, rosło obficie *Hydrocharis;* tu pojawiały się nieliczne okazy *Lib. quadrimaculata* zupełnie niezlatane mimo późnej pory (7. VIII.), oraz kilka okazów *Aesch. juncea; Lestinae* i *Agrioninae* trafiały się tu znacznie rzadziej niż nad zalewami a gatunki z rodzaju *Sympetrum* rzadko się tu pojawiały. Po przeciwnej stronie nasypu kolejowego znajduje się mokradło, przez które przepływa malutki strumyczek, którego bieg jest miejscami prawie zupełnie zatamowany roślinnością, wśród której znajduje się dużo mięty; to mokradło zdaje się być głównym ośrodkiem rozwoju larwalnego *Aesch. juncea*, której larwy łapałem tu w wielkiej ilości w różnych stadjach rozwoju; larw tego gatunku nie zdołałem odszukać ani w zalewach ani w wyżej wspomnianem bajorku mimo usilnych poszukiwań. W tem mokradle łowiłem także larwy *Sympetrum spec.?*, których przynależności gatunkowej z powodu braku odnośnej literatury nie zdołałem ustalić.

Gatunki zebrane przez p. prof. Stacha w Czarnym Dunajcu oraz przezemnie koło Nowego Targu są następujące:

1. *Calopteryx virgo* L., Cz. Dunajec VII. ♀ ♂.

2. *Lestes viridis* Vanderl., Cz. Dunajec VII. ♂, gatunek ten należy do fauny Europy środkowej i obszaru śródziemno-morskiego, jego występowanie w paśmie Karpat nie było jeszcze notowane.

3. *Lestes sponsa* Hansemann, Cz. Dunajec VII., N. Targ. VIII., bardzo liczny.

4. *Platycnemis pennipes* Pallas, Cz. Dunajec VIII. ♂ ♀.

5. *Ischnura elegans* Vanderl., N. Targ 7. VIII. nieliczny.

6. *Agrion hastulatum* Charp., N. Targ 7. VIII. ♂.

7. *Agrion puella* L., Cz. Dunajec VII., N. Targ VIII. bardzo pospolity.

8. *Pyrrhosoma nymphula* Sulzer, Cz. Dunajec VII. ♂ ♀.

9. *Onychogomphus forcipatus* L., Cz. Dunajec 2 ♀ VII.

10. *Aeschna juncea* L., Cz. Dunajec VII., N. Targ VIII.

11. *Aeschna cyanea* Müll., Cz. Dunajec VII.; z pośród kilku okazów tego gatunku otrzymanych od p. prof. Stacha 2 ♂ różnią się znacznie swemi mniejszemi wymiarami od okazów normalnych, pochodzących z tej samej miejscowości. Wymiary te są znacznie mniejsze od wymiarów podanych dla ♂ ♂ tego gatunku przez F. Ris'a (w Brauer Süsswasserfauna Deutschlands, Heft 9, Odonata, Jena 1909). Wymiary okazów normalnych i skarlałych podaję poniżej:

	Normal. sec. Ris.	Anormal.	
		I.	II.
Longitudo abdominis			
+ append. anal. super.	54 mm.	50 mm.	49 mm.
„ append. anal. super.	5 „	4·5 „	4·5 „
„ alae posterioris	45 „	40 „	45 „
„ pterostigmatae	2·5 „	2·75 „	3 „

Jak widać różnice w wymiarach są dość znaczne; różnic w budowie anatomicznej narządów rozrodczych nie znalazłem, narządy te są tylko stosunkowo mniejsze od normalnych. W użyłkowaniu skrzydeł jak też w rozmieszczeniu barwika okazy te nie wykazują zmian. Różnicą najbardziej widoczną jest krótkość skrzydeł, zwłaszcza u okazu Nr. I.

Przyczyną skarłowacenia tych okazów może być niedostateczna ilość pokarmu dla larw tych osobników w zbiorniku wodnym, w którym się one rozwijały.

Nie wydaje mi się możliwem przypuszczenie, by warunki klimatyczne wywołały anormalny wzrost okazów omawianych[1]); okazy *Aes. cyanea* pochodzące z Tatr (Stawy Smereczyński i Toporowy) w wysokości powyżej 1000 m., które tam nie zaleciały lecz swój żywot larwalny tam wiodły, nie wykazują różnic w wymiarach mimo, że klimat na tej wysokości jest bardziej surowy niż w rowie dunajeckim.

Wspomnianych okazów nie można uważać za przedstawicieli pewnej rasy geograficznej, gdyż występują one w tej samej miejscowości wspólnie z formą typową *Aes. cyanea*.

12. *Orthetrum coerulescens* Fabr., Cz. Dunajec 3 ♀, 3 ♂, VIII. 1920.

13. *Libellula quadrimaculata* L., Cz. Dunajec VII. N. Targ, 7. VIII. nieliczny.

14. *Libellula depressa* L., występowała wraz z gatunkiem poprzednim.

15. *Sympetrum striolatum* Charp., dość liczny w Cz. Dunajcu VII., VIII.

16. *Sympetrum vulgatum* L., Cz. Dunajec, N. Targ, bardzo pospolity.

17. *Sympetrum flaveolum* L., Cz. Dunajec, N. Targ, pospolity.

18. *Sympetrum pedemontanum* Allioni, N. Targ 2. VIII. 2 ♀ *juv.*

19. *Sympetrum sanguineum* Müll., Cz. Dunajec ♂ VIII.

20. *Sympetrum danae* Salzer, bardzo pospolity gatunek w Cz. Dunajcu i N. Targu VII, VIII.

21. *Leucorrhinia dubia* Vanderl., Cz. Dunajec VII. 2 ♂.

---

[1]) Praca Hagen'a „Anfrage betreffend die Grössenverschiedenheit der Libellen je nach Klima“ (Entomolog. Zeit. VII. Stettin. 1846) nie była mi dostępną.

Z powyższego wykazu widać, że głównym czynnikiem składowym fauny Ważek rowu dunajeckiego jest rodzina *Libellulidae*, fakt ten da się łatwo wytłómaczyć dogodnemi warunkami bytu dla larw gatunków należących do tej rodziny w zbiornikach wodnych o podłożu torfiastem. O ile można sądzić z dotychczasowych badań fauna tej okolicy charakteru górskiego nie posiada.

(Z Muzeum Fizjograficznego Pol. Akad. Um. w Krakowie, w kwietniu 1924).

RÉSUMÉ.

L'auteur présente le résultat des récoltes des Odonates faites dans la fosse téctonique de la rivière de Dunajec (hauteur moyenne ± 602 m.) Parmi les exemplaires normaux recueillis de *l'Aeschna cyanea* Mülll. se trouvent deux mâles de dimension beaucoup plus petites (cf. pag. 78., Nr. I., II.). Il ne m'a pas été possible de déterminer la cause de cette anormalité vu le petit nombre des exemplaires; peut-être que la pénurie de nourriture en est la cause. La présence dans la chaîne des Carpathes de *Lestes viridis* Vanderl. n'a pas été signalée. En somme la faune des Odonates de cette contrée ne semble pas être riche en espéces et ne posséde pas de caractère alpestre.

Wykaz chrząszczów, zebranych w Sandżaku Trapezuntskim i Gümisch-chane w Azji Mniejszej w latach 1916—1917. IV.

(Verzeichnis der in kleinasiatischen Sandschaks Trapezunt und Gümisch-chane in J. 1916—1917 gesammelten Coleopteren. IV.)

Podał
Dr. W. EICHLER (Pabjanice).

CANTHARIDAE.

Luciola mingrelica Mén. — Chamsikej, 1 egz. 13. VII. 1917, wieczorem w lot.

Cantharis livida L. v. *melanipes* Muls. — Kialkit, 2 egz. 3. VII. 1917.

Rhagonycha fulva Scop. — Souk-su, 4. VI., 10. VI. 1917, z grabów obficie; Dżewizlik 1 egz. z leszczyny 26. VI. 1917;

Kialkit 2 egz. 3. VII. 1917. *Rh. nigricollis* Motsch. — Souk-su, 5 egz. 11. V. 1917 z leszczyny i kasztana jadalnego; wzg. zach. z krzewów 3 egz. 20. V. 1917.

Malchinus nigrinus Schauf. — Trapez. wzg. płd. z jeżyn 3 egz. 6. VI. 1917; Boz-tepe, 1 egz. z krzewów 7. VI. 1917; tamże 2 egz. 16. VI. 1917; wzg. zach. 1 egz. 18. VI. 1917.

Malthodes brevicollis Payk. — Elleu, 4 egz. z krzewów 22. VI. 1917.

Drilus concolor Ahr. — Trapez. droga do Platany, 1 egz. żywy wypadkowo w wodzie 3. VI. 1917.

Hypebaeus flavipes F. — Souk-su, 2 egz. z grabu 11. V. i 3 egz. 17. V. 1917; dol. Piksitu 1 egz. 18. V. 1917; wzg. płdn. 1 egz. 6. VI. 1917.

Henicopus pilosus Scop. — Kessa, 1 egz. 30. VI. i 2 egz. 1. VII. 1917; Dałtaban 2 egz. 29. VI. 1917; Kessa-dagh 2 egz. 2. VII. 1917 wszystkie z trawy.

Dasytes flavipes Ol. — Trapez. wzg. płdn. 1 egz. 16. VI. 1917 z roślin.

Haplocnemus turcicus Schilsky — Trapez. wzg. zach. 1 egz. z jeżyn 3. VI. 1917; wzg. płdn. 1 egz. 16. VI. 1917 z krzewów; Elleu, 5 egz. 21. VI. 1917. *H. tarsalis* Sahlb. — Dżewizlik 3 egz. z kwitnącej łąki 27. VI. 1917.

Dasytiscus rufitarsis Luc. — Ardassa, 9. VII. 1917. 1 egz. z macierzanki.

Danacaea valida Heyd. — Trapez. 20. VII. 1917. *D. pallipes* Panz. — Trapez. wzg. wsch. obficie z kwitn. głogu 20. IV. 1917; Souk-su 8. V. z głogu kwitn.; wzg. płdn. 27. V. 1917 10 egz. z dziewanny i pokrzywy. *D. marginata* Küst. — Trapez. wzg. wsch. 1 egz. z głogu kwitn. 20. IV. 1917; Souk-su 1 egz. z krzewów kwitn. 17. V. 1917; wzg. płdn. 1 egz. 16. VI. 1917. *D. nigritarsis* Küst. — Zinana-Charłari 1 egz. z kwiatów 10. VII. 1917.

CLERIDAE.

Thanasimus formicarius L. — Ardassa 1 egz. 9. VII. 1917.

Trichodes favarius Illig. v. *insignis* Stev. — Dałtaban 1 egz. 30. VI. 1917 z kwiatów. *Tr. favarius* v. *punctatus* Stev. — tamże 1 egz. *Tr. apiarius* L. — tamże 6 egz. *Tr. 4-guttatus* Adams. — Kialkit, 2 egz. 5. VII. 1917; Sadach, 1 egz. 6. VII. 1917. *Tr.*

erratus Champ. — Kessa, 1 egz. 1. VII. 1917. *Tr. frater* Kryn. — Kialkit, 2 egz. 4. VII. 1917.

Necrobia ruficollis F. — Trapez. 1 egz. w mieszkaniu 26. X. 1916; szosa platańska, szkielet 6 egz. 27. X. 1916; wzg. zach. na kościach nad morzem 3 egz. 29. III. 1917 i 5 egz. 18. VI. 1917. *N. violacea* L. — Trapez. 1 egz. 28. V. 1917 nad morzem, szkielet koński; Elleu, 1 egz. 20. VI. 1917; Chamsikej 1 egz. 28. VI. 1917; Zinana-Charłari 3 egz. na kościach 10. VII. 1917. *N. rufipes* Deg. v. *pilifera* Reitt. — Trapez. szosa Platańska 4 egz. 27. X. 1916 na kościach; tamże 12 egz. 29. III. 1917; ujście Piksitu w osadach 1 egz. 1. IV. 1917.

OSTOMIDAE.

Temnochila coerulea Ol. — Ardassa, pod korą pnia sosnowego 2 martwe egz. 9. VII. 1917.

Thymalus aubei Lév. — Elleu, 1 egz. pod korą 21. VI. 1917.

NITIDULIDAE.

Brachypterus urticae F. — Elleu 2 egz. 23. VI. 1917.

Soronia grisea L. — Kessa, 2. VII. 1917. 2 egz. na łodydze dziewanny; Sadach 3 egz. 6. VII. 1917, tamże.

Epuraea abietina J. Sahlb. — Trapez. wzg. płd. z kwitn. krzewów 2 egz. 16. VI. 1917. *E. florea* Er. — Kessa, 1 egz. 8. VII. 1917.

Omosita discoidea F. — Trapez. wzg. płdn. na grzybie kapeluszow. 5 egz. 23. X. 1916; tamże na trupie szczura 6 egz. 26. X. 1916; wzg. wsch. szkielet koński 1. IV. 1917.

Nitidula flavomaculata Rossi. — Ujście Piksitu 1 egz. na trupie delfina 2. V. 1917. *N. rufipes* L. — tamże 1 egz. *N. carnaria* Schall. — Trapez. wzg. wsch. na szkielecie końskim 1 egz. 1. IV. 1917; strona zach. nad morzem na szkielecie rybim 1 egz. 10. VI. 1917; Kialkit, 2 egz. 4. VII. 1917 na padlinie suchej.

Pria dulcamarae Scop. — Kessa, 2 egz. 1. VII. 1917 z Cruciferae.

Meligethes coracinus Sturm. — Elleu. 23. VI. 1917, 2 egz. *M. aeneus* F. a. *coeruleus* Marsh. — Trapez. góra wsch. z kwitn. krzewów 2 egz. 25. III. i 1. IV. 1917; Boztepe z Cruciferae 3 egz. 6. V. 1917; wzg. płdn. z dziewanny 1 egz. 6. VI. 1917. *M. sub-*

rugosus Gyll. — Kialkit, 4 egz. z kwiatów 4. VII. 1917. *M. umbrosus* Sturm. — Chamsikej 4 egz. z krzewów kwitn. 28. VI. 1917; Ardassa, 1 egz. 9. VII. 1917 z macierzanki; Zigana-dagh, 2 egz. 13. VII. 1917 z kwiatów w lesie sosnowym. *M. maurus* Sturm. — Dałtaban, 1 egz. 29. VI. 1917. *M. flavipes* Sturm. — Elleu, 3 egz. 21. VI. 1917. z kwiatów; Dżewizlik 2 egz. 26. VI. 1917 z krzewów kwitn.; Kialkit, 1 egz. 3. VII. 1917; Sadach, 4 egz. 6. VII. 1917 z kwiatów. *M. planiusculus* Heer. — Boz-tepe z kwiatów 2 egz. 21. V. 1917; wzg. zach. z kwiatów. 1 egz. 18. VI. 1917; Dżewizlik 1 egz. z krzewów kwitn. 26. VI. 1917. *M. lugubris* Sturm. — Trapez. 2 egz. 21. V. 1917.

Cybocephalus politus Germ. — Sadach, 2 egz. 6. VII. 1917 z osiny.

CUCUJIDAE.

Monotoma picipes Hrbst. — Trapez. wzg. płdn. 2 egz. z krzewów 16. VI. 1917.

Silvanus surinamensis L. — Trapez. w ryżu 1 egz. 22. X. 1916; w mieszkaniu 2 egz. 8. III. 1917.

Cathartus advena Waltl. — Elleu. 1 egz. 23. VI. 1917.

CRYPTOPHAGIDAE.

Cryptophagus dentatus Hrbst. — Trapez. z ostu kwitn. 1 egz. 24. X. 1916; Boz-tepe pod drzewem olszowem 21. II; Souk-su 1 egz. z głogu 21. IV., 27. V., 16. VI. 1917; Dżewizlik 1 egz. 26. VI. 1917. *Cr. distinguendus* Sturm. — Elleu, 1 egz. z pigwy 22. VI. 1917. *Cr. lycoperdi* Hrbst. — Boz-tepe w starych grzybach (Myelomycetes) 9 egz. 21. V. 1917.

Atomaria peltata Kr. — Sadach 1 egz. 6. VII. 1917. z pigwy. *A. turgida* Er. — Dżewizlik, 1 egz. 26. VII. 1917.

Ephistemus globulus Payk. — Trapez. ruiny zamku w zgniłej słomie 1 egz. 20. XI. 1916. *E. dilutus* Reitt. — tamże 1 egz.

EROTYLIDAE.

Triplax melanocephala Latr. — Zinana-Charłari 5 egz. 10. VII. 1917. w grzybie kapeluszowym.

PHALACRIDAE.

Phalacrus fimetarius F. — Trapez. wzg. płdn. z pola pszenicy koszeniem 1 egz. 16. VI. 1917. *Ph. fimet.* v. *humberti* Rye — Dałtaban 1 egz. 29. VI. 1917.

Olibrus aeneus F. — Kessa, 1 egz. z krzewów 2. VII. 1917. *O. millefolii* Payk. — Souk-su z jaskrów 1 egz. 8. V. 1917; tamże 1 egz. 17. V; szosa Platańska nad rzeką 1 egz. 3. VI. 1917. *O. corticalis* Panz. — Dałtaban 2 egz. 29. VI; Kessa 8 egz. z krzewów 2. VII. 1917; Kialkit 2 egz. 4. VII. z kwiatów; Sadach 6. VII. 3 egz. z wierzby; Kessa, 1 egz. 8. VII. 1917 z rumianku. *O. bicolor* F. — Elleu 2 egz. z krzewów 21. VI. 1917; Kialkit 12 egz. 5. VII. 1917 z kwiatów głogu. *O. affinis* Sturm. — Trapez. dol. Piksitu 1 egz. z roślin 12. VI; Boz-tepe 1 egz. 6. V; wzg. zach. 2 egz. z łąki 28. V. 1917; Trapez. 3 egz. 18. VII. 1917 z roślin kwitn. w dol. Piksitu.

LATHRIDIIDAE.

Lathridius pandellei Bris. — Trapez. wzg. zach. wysiany z próchna wierzbowego 1 egz. 12. XI. 1916; Boz-tepe pod olszyną 1 egz. 21. II., 10. III.; Souk-su z grabu 3 egz. 17. V.; wzg. płdn. z pigwy 1 egz. 27. V., i z krzewów 16. VI. 1917; Dżewizlik 1 egz. z grabu 26. VI. 1917. *E. constrictus* Gyll. — Trapez. wzg. płdn. 1 egz. z olszyny 6. VI. 1917. *L. nodifer* Westw. — Trapez. wzg. płd. z krzewów 1 egz. 16. VII. 1917.

Enicmus minutus L. — Trapez. 5 egz. 12. XI. 1915.

Corticaria obscura Bris. — Trapez. wzg. płd. 1 egz. z leszczyny 6. VI.; za Boz-tepe 6 egz. z krzewów 7. VI. 1917.

Melanophthalma transversalis Gyll. — Trapez. dol. Piksitu, z krzewów 1 egz. 12. VI. 1917. *M. distinguenda* Comolli — Souk-su z morwy 1 egz. 8. V. 1917. *M. similata* Gyll. — Dżewizlik 3 egz. 26. VI. z czereśni; Elleu 2 egz. 22. VI. 1917 z krzewów.

Migneauxia crassiuscula Aub. — Souk-su, wysiany 1 egz. z liści 4. XI. 1916; wzg. wsch. las dębowy wysiane 2 egz. 11. XI. 1916; wzg. zach. wysiany 1 egz. z próchna wierzbowego 12. XI. 1916.

Coluocera formicaria Motsch. — Trapez. wzg. płd. u mrówek masowo pod kamieniem 29. V. 1917.

MYCETOPHAGIDAE.

Mycetophagus 4-guttatus Müll. — Trapez. wzg. zach. wysiany z próchna wierzbowego 1 egz. 12. XI. 1916.

Typhaea stercorea L. — Souk - su, 1 egz. ze świerku 9. VI. 1917.

Berginus tamarisci Woll. — Trapez. wzg. zach. 1 egz. z leszczyny 24. IV. 1917.

CISIDAE.

Cis boleti Scop. — Souk-su, pod korą jabłoni i w próchnie 8 egz. 2. IV. 1917, Trapez. wzg. płdn. 1 egz. z leszczyny 1. VI. 1917. *C. micans* F. — Trapez. wąwóz wschodni w hubie (Polyporus) 2 egz. 29. XI. 1916.

Octotemnus glabriculus Gyll. — tamże 5 egz.

ENDOMYCHIDAE.

Sphaerosoma circassicum Reitt. — Trapez. wzg. wsch. na grzybie kapelusz. w lesie dębowym 11 egz. 25. X. 1916; Souk-su, 2 egz. 10. XI. 1916, 1 egz. wysiany z liści 4. XI. 1916. *Sph. lederi* Reitt. — Souk-su wysiany z liści 1 egz. 15. I. 1917.

COCCINELLIDAE.

Subcoccinella 24-punctata L. — Trapez. wzg. zach. 1 egz. w gliniance 23. III. 1917.

Adonia variegata Goeze — Trapez. wzg. zach. 1 egz. z krzewów 28. V. 1917. *A. varieg.* a. *constellata* Laich. — Trapez. dol. Piksitu 1 egz. 18. V., z roślin; wzg. zach. 1 egz. 18. VI. 1917.

Semiadalia 11-notata Schneid. a. *9-punctata* Fourcr. — Trapez. wzg. zach. z ostu 28. V. 1917.

Adalia bipuntata L. — Trapez. dol. Piksitu 13. XI. 1916 i 1. IV.—10. VI. 1917.

Coccinella 7-punctata L. — Trapez. wzg. wsch. 25. X. 1916; Boz-tepe 21. II. i 22. III. 1917 po 1 egz. z roślin; nie częsta. *C. 10-punctata* L. — Souk-su 2 egz. z leszczyny 17. V.; wzg. płdn. z krzewów 1 egz. 27. V. 1917. *C. 10-punct.* a. *pellucida* Wse. — Trapez. wzg. płdn. z olszyny 1 egz. 6. VI. 1917. *C. 10-punct.* a. *subpunctata* Schrank. — Souk-su z głogu 1 egz. 8. V. 1917. *C. 10-punct.* a. *6-punctata* L. — Trapez. wzg. wsch. z leszczyny 1. egz. 12. V. 1917. *C. 10-punct.* a. *guttatopunc-*

tata L. — Trapez. wzg. płdn. 1 egz. z leszczyny 1. VI. 1917. *C. 10-punct.* a. *bimaculata* Pont. — Souk-su 1 egz. 4. VI. 1917. *C. 10-punct.* ab. nova *semirubra* m. — Souk-su, 1 egz. z głogu 8. V. 1917; (przednia połowa pokryw czerwona z drobnym ciemnym punkcikiem na barkach). *C. 14-pustulata* L. — Trapez. wzg. zach. z *Chrysanthemum* 2 egz. 24. IV.; Souk-su, 1 egz. 8. V.; dol. Piksitu 1 egz. 18. V., 18. VII. 1917. *C. conglobata* L. — Souk-su pod kam. 1 egz. 26. III. 1917. *C. conglobata* a. *gemella* Hbst. — Trapez. wzg. zach. z winorośli 28. V i 3. VI. 1917, 4 egz.

Mysia oblongoguttata L. — Souk-su na ścieżce w lesie świerkowym 1 egz. 26. III. 1917.

Vibidia 12-guttata Poda — Trapez. wzg. zach. z krzewów 1 egz. 24. IV.; Souk-su z grabu 1 egz. 11. V.; wzg. płd. 1 egz. z krzewów 27. V. 1917.

Thea 22-punctata L. — Souk-su z krzak. dębowych 2 egz. 21. IV.; wzg. zach. 1 egz. 10. VI. 1917. *Th. 22-p.* ab. *20-punctata* F. — Elleu, 1 egz. 22. VI. 17.

Propylaea 14-punctata L. a. *fimbriata* — Boz-tepe z pokrzywy 1 egz. 21. V. 1917.

Chilocorus bipustulatus L. v. n. *meridionalis* m. — Trapez. 1. IV.—18. IV. 1917 wokoło, z rozmaitych krzewów, 14 egz. (wszystkie bez wyjątku egzemplarze ze wszystkich miejscowości Kaukazu, zwiedzanych przezemnie oraz z Azji Mniejszej przytem w różnej porze roku, nigdy nie są czarne, jak środk. europejskie, lecz zawsze czerwonawe).

Exochomus 4-pustulatus L. — Trapez. wzg. zach. po 1 egz. 24. IV. i 18. VI. 1917.; Souk-su 8. V., 11. V., świerk, leszczyna, 4 egz; wzg. płdn. 1. VI. 1917, 1 egz. *E. flavipes* Thunbg. — Trapez. 20. VIII.—11. XI. 1916; 28. III.—18. VIII. 1917, 7 egz. pod kamien., z ostu i innych roślin; Souk-su, 1 egz. 4. VI. 1917.

Platynaspis luteorubra Goeze. — ujście Piksitu, 1 egz. z osadów 1. IV.; wzg. płdn. na kamieniu 1 egz. 27. V. 1917.

Hyperaspis reppensis Hrbst. — dol. Piksitu, Trapez. 1 egz. pod kamien. 22. III. 1917.

Pullus ferrugatus Moll. — Trapez. 1 egz. VI. 1917. *P. auritus* Thunb. — Sadach, 6. VII. 1917, 1 egz. z dębu. *P. subvillosus* Goeze — Trapez. wzg. wsch. z głogu kwitn. 1 egz. 20. IV; Souk-su 2 egz. 18. V., wzg. wsch. 1 egz. 12. V.; Boz-tepe 2 egz. 21. V.; wzg. zach. 2 egz. 28. V. 1917 z leszczyny, czereśni, róży. *P. ater* Kug. — Trapez. wzg. zach. 1 egz. pod kam. 23. III.; wzg. wsch. 1 egz. 25. III.; wzg. zach. 1 egz. 10. VI. 1917. *P. suturalis* Thunb. — Sadach 1 egz. 7. VII.; za Boztepe z sosny 1 egz. 7. VI. 1917.

Scymnus frontalis F. — Souk-su 21. IV., 8. V., 17. V.; Trapez. wzg. zach. 24. IV.; za Boz-tepe 7. VI. i 16. VI. 1917 pojedyńczo 6 egz. z różnych krzewów. *S. apetzi* Muls. — Trapez. wzg. wsch. 1 egz. 12. V.; wzg. zach. 4 egz. 28. V. i 2 egz. 10. VI.; za Boz-tepe 1 egz. 7. VI. 1917 z leszczyny i innych krzewów. *S. apetzi* a. *4-guttatus* J. Müll. — Trapez. Góra wsch. 2 egz. pod kam. 25. III. 1917.

Nephus bipunctatus Kug. — Trapez. wzg. wsch. 25. X., 1 egz.; dol. Piksitu 2 egz. 13. XI.; Boz-tepe 1 egz. 19. XI. 1916 pod kamieniem.

Stethorus punctillum Wse. — Trapez. wzg. zach. 1 egz. 24. IV.; Souk-su 1 egz. ze świerka 9. VI. 1917.

Lithophilus connatus Panz. — Kialkit, 1 egz. pod kamien. 4. VII. 1917.

⁂

Corrigenda:

Carabus bouplandi Men. ab. fioletowa = *C. nordmanni* Chd. var. n. *trapesuntica* m.

Elaphrus riparius L. v. nova *eichleri* Lutsch. e litt. = *E. riparius* L. f. typ.

Addenda:

Olisthopus fuscatus Dej. — Trapezunt, 11. V. 1917, 1 egz. pod kamieniem.

Dwie ciekawe odmiany motyli.

(Deux intéressantes aberrations des Lépidoptères).

Podał

JAN ROMANISZYN.

1. *Melitaea didyma* O. ab. *marginata* Księżopolski.

Jedną ♀ tej odmiany złowiłem 30. VII. 1923 w Hrebennem wsi położonej między Rawą Ruską a Bełzcem na północ od Lwowa.

Odmiana ta odznacza się tem, iż trzy szeregi plam udzielnych zlewają się w następujący sposób: plamy łukowe krańcowe wraz z drugim szeregiem plam kropkowych przedkrańcowych tworzą jedną czarną od 2 do 3 *mm* szeroką przepaskę na wszystkich czterech skrzydłach po stronie wierzchniej, zaś plamy szeregu mniej więcej w pośrodku skrzydeł leżącego, są również z sobą połączone w nieregularnie powyginaną czarną przepaskę środkową, która i na tylnych skrzydłach bardzo wyraźnie się uwydatnia. Tylne skrzydła po stronie wierzchniej są prawie czarne z wyjątkiem czerwonobrunatnych plam księżycowatych przykrańcowych, środkowej przepaski pomiędzy wyż wspomnianemi czarnemi przepaskami i kilku plam pomiędzyżyłkowych bliżej nasady skrzydła leżących. — Okaz taki czyni wrażenie silnie przyciemnionej, melanotycznej formy. Tło wszystkich skrzydeł nieco jaśniejsze niż u typowych ♀ ♀. Spód skrzydeł nie różni się znacznie co do ubarwienia jakoteż i co do nakreśleń od typowych okazów.

Odmianę tę odkrył na Wołyniu; krótko opisał i na tabl. II fig. 5 i 6. przedstawił A. W. Księżopolski. Patrz: — „Rhapalocera“ Юго-Западной Россіи. Труды Общества Изслѣдователей Волыни. Жытоміръ 1911 г.

2. *Lythria purpuraria* L. ab. *communiarea* (ab. nov.).

— „Al. anter. area basali et area media confluentibus, coloris chermesini, area limbali ochracea; al. poster. ochraceis, subtus in area media fascia chermesina“. —

Jednego ♂ tej ciekawej odmiany złowiłem w Lubyczy Królewskiej 28. VII. 1923 r. na wrzosowisku.

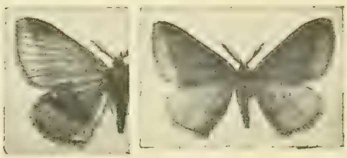

Lythria purp. ab. communiarea. Na lewo odwrót, na prawo wierzch.
A gauche le dessus, à droite le dessous.

Na skrzydłach przednich po wierzchniej stronie pole nasadowe z polem środkowem są zupełnie ze sobą zlane, tworząc jedną trójkątną plamę koloru buraczkowego (amarantowego). Pole krańcowe pozostało jak u typowych ochrowe. Strzępina amarantowa. Wierzch tylnych skrzydeł normalny. Na odwrocie skrzydeł przednich znajduje się na brzegu przednim bliżej wierzchołka skrzydła, trójkątna plama, od osady t. j. od brzegu przedniego skrzydła intenzywnie amarantowo zabarwiona, która w swem wydłużeniu ku środkowi skrzydła staje się stopniowo coraz słabszą, aż przechodzi w cień, który ostatecznie w tle ochrowem zupełnie zanika. Odwrót tylnych skrzydeł posiada w polu środkowem również szeroką przepaskę w formie odwróconego trójkąta o tępym wierzchołku dotykającym prawie brzegu pachowego (tylnego), zaś podstawą swoją spoczywającą na brzegu przednim. Naprószenia drobnemi kropeczkami na odwrocie skrzydeł mniej więcej normalne.

Odmiana ta tworzy niejako przejście pomiędzy typowemi okazami, a odmianą skrajną t. j. ab. *sarmatica* Prüff.[1]), u której jak wiadomo, cały wierzch przednich skrzydeł jest jednostajnie amarantowo zabarwiony.

Odmianie przezemnie złowionej proponuję nazwę „*communiarea*“ (mihi.).

Motyle t. zw. Większe rzadsze lub nowe dla Małopolski.

[Seltenere oder neue Macrolepidopteren für Kleinpolen].

Podał

TYTUS F. KAUCKI.

Oznaczenie tutaj podanych gatunków i form uskuteczniłem przeważnie na podstawie dzieła Dra H. Rebela „Fr. Berge's Schmetterlingsbuch“; formy dla fauny naszej nowe zaznaczone są gwiazdką.

Papilio machaon L. ab. *aurantiaca* Spr. (II gen.). Jeden okaz posiadam z okolicy Lwowa. Jest to wielka ♀ koloru tła bardzo znacznie ciemno-żołtego, złapana w lipcu. Zdaje się, że należy u nas do rzadkich form.

---

[1]) Über neue Aberrationen von Agrotis pronuba L. und Lythria purpuraria L. und über neue Formen von Aphantopus hyperantus L., Coenonympha iphis Schiff. und Bupalus piniarius L. von Prüffer. — Extrait du Bulletin de l'Académie des Sciences de Cracovie 1914.

**Pyrameis cardui* L. ab. *pallida* Schöy. Okazy, których tło skrzydeł jest przeważnie różowe. Moje pochodzą z okolic Lwowa, wyhodowane z gąsienic.

**Vanessa urticae* L. ab. *herrmanni* Herrm. Jedyny okaz samicy tej rzadkiej aberacji wylągł mi się 10. VII. 1914. Gąsienica pochodziła z okolicy Lwowa. Motyl posiada tło znacznie bledsze to jest żółtawo-blado-rdzawe; rysunek skrzydeł normalny.

**Polygonia c-album* L. ab. *jota-album* Newn. Jeden okaz wyhodowany z gąsienicy z okolicy Lwowa; w lipcu. Spód skrzydeł prawie jednostajnie brunatny; tylne oznaczone prawie prostą linijką, zamiast znakiem c.

**Melitaea aurinia* Rott. ab. *artemis* F. ♀ złapana 3. VI. 1923. w Rzęśnie Polskiej. Tło skrzydeł posiada jednobarwne rudo-czerwone a tylko rysunek koloru czarnego dobrze uwydatniony.

**M. aurinia* Rott. ab. *ochrea* Tutt. Dwie ♀ ♀ złowione w Rzęśnie Polskiej 3. VI. 1923. Posiądają tło przeważnie ochrowo-żółte.

**M. aurinia* Rott. ab. *obscurata* Krul. Jedną ♀ złowiłem w Rzęśnie Polskiej 12. VI. 1923. Część nasadowa wszystkich skrzydeł dość mocno czarna, zresztą inne nakreślenia prawie normalne.

**M. aurinia* Rott. ab. *atricolor* Schultz. Jedną ♀ złapałem w Rzęśnie Polskiej 12. VI. 1923. Wszystkie skrzydła czarno przyciemnione, tylko brzegi skrzydeł kolor i rysunek normalny posiadają.

**M. athalia* Rott. ab. *obsoleta* Tutt. Okazy tej formy odznaczają się wielką redukcją koloru czarnego. Łapane w czerwcu w kilku okolicach.

**M. athalia* Rott. var. (ab.) *helvetica* Rühl. 4 okazy złapane w okolicy Stryja z końcem czerwca. Odmiana ta odznacza się skrzydłami wydłużonemi a plamy rdzawe także w paski nakreślone. Zdaje się należyć do rzadszych odmian gatunku *athalia*.

**M. dictynna* Esp. ab. *seminigra* Muschamp. Wierzch skrzydeł tylnych jednobarwnie czarny. Kilka okazów posiadam z Rzęsny Polskiej i Janowa; dość często się trafia.

**Argynnis ino* Rott. var. *zinalensis* Favre. Odznacza się znacznym melanizmem. Trzy okazy złapałem w Rześnie Polskiej w czerwcu.

**Chrysophanus alciphron* Rott. ab. ♀ *intermedia* Stef. Jeden okaz złapałem w Rześnie Polskiej 25. VI. 1923. Rzadka ta aberacja odznacza się smugami koloru żółto-czerwonego na wierzchu skrzydeł przednich.

**Chr. hippothoë* L. ab. ♀ *nigra* Favre. Aberacja górska, wierzch skrzydeł prawie jednobarwny, czarno-brunatny, szereg plam czarnych na spodzie skrzydeł tylnych mocno wydatny. Złapana w okolicy Skolego w lipcu.

**Lycaena euphemus* Hb. ab. *paula* Schultz. Odznacza się małemi rozmiarami (14—15 mm.) i małemi plamkami czarnemi. Moje okazy łapałem w Rzęśnie Polskiej od 25. VI. — 28. VI. 1923.

**L. euphemus* Hb. ab. ♀ *obscura* ab. nov. „alis omnibus fere totis obscuris“. Ponieważ w znanej mi literaturze nie znalazłem opisu tej aberacji, dlatego nadaję jej nową nazwę. Forma melanotyczna, mocno ciemno-zielona.

**Augiades comma* L. ab. *intermedia* Tutt. Wyróżnia się tłem jaśniejszem, brzegiem ciemniejszym i słabo wyrażonemi plamkami żółtemi. — Nie rzadka.

**Au. sylvanus* Esp. ab. *opposita* Tutt. Żółte plamy odbijają się od tła ciemnego. Jeden okaz ♀ posiadam z okolicy Lwowa, złapany w lipcu.

Deilephila euphorbiae L. ab. *mediofasciata* Mayer. Rzadsza ta aberacja odznacza się ciemną smugą przez środek jasnego pola skrzydeł przednich. Jedyny okaz wychowałem z gąsienicy z okolicy Lwowa.

D. euphorbiae L. ab. *suffusa* Tutt. Przednie skrzydła mocno ciemno przyprószone. Jedyny okaz złowiłem w jednym z ogrodów kwiatowych we Lwowie.

**Lymantria monacha* L. ab. *flavoabdominalis* Schultz. Podana z okolicy Berlina: Supplementa Entomologica Nr. 6. 20. Juni 1917. Z gąsienicy, pochodzącej z okolicy Rzeszowa wylęgła mi się ♀ (28. VI. 1923.), której abdomen jest żółty, zamiast normalnie różowy. Rzadka ta zapewne aberacja nie posiada żadnych innych zmian. Barwa skrzydeł jest więc całkiem zwykła typowa.

**Drepana falcataria* L. ab. *klemensiewiczi* ab. nov. Hodując większą ilość gąsienic tego gatunku, otrzymałem kilka okazów znacznie ciemniejszych. Forma ta jest opisaną przez Klemensiewicza w Sprawozd. Komisji fizjograf.. tom 46., dział II na str. 8

u góry, ale nie nazwaną. Wobec tego nazwałem ją ku czci prof. Dr. Klemensiewicza, który tę formę pierwszy opisał.

Panthea coenobita Esp. Jeden okaz ♀ tego zdaje mi się mało dotąd łapanego, więc u nas bardzo rzadkiego gatunku, otrzymałem z gąsienicy, znalezionej w sierpniu 1908 w Jaremczu. Motyl wylągł się w marcu roku następnego.

Agrotis c-nigrum L. ab. *rosea* Tutt. Nie rzadka ta zresztą forma posiada skrzydła przednie mniej lub więcej zaróżowione. Kilka okazów złapałem przy świetle elektr. we Lwowie.

**A. exclamationis* Schiff. ab. *rufescens* Tutt. Skrzydła przednie koloru bardziej brunatno-czerwonawego, niż okazy zwyczajne. Jeden okaz złapany we Lwowie.

A. segetum Schiff. ab. *catenatus* Hw. Rzadsza ta aberacja wyróżnia się wybitnie kolorem skrzydeł przednich, które są dość jasno-popielato-białawe. Jeden okaz ♀ złowiłem we Lwowie przy świetle we wrześniu.

**Hadena abjecta* Hb. ab. *fribolus* B. Skrzydła przednie prawie jednobarwnie mocno brunatnawo-czarne, tylko linja falista nieco widoczniejsza. Posiadam 2 okazy tej u nas rzadkiej sówki; należą one bez wątpienia do wyżej podanej aberacji, złowione zaś zostały przez p. R. Kuntzego, jeden w Tarnopolu, drugi w okolicy Krzemieńca, oba w lipcu.

**Herminia tentacularia* L. ab. *romaniszyni* nov. ab. „alis omnibus et corpore toto supra subtusque unicoloribus, griseo-brunneo-suffumatis, tantum striga undulata alba distincte signatis atque alis posterioribus in parte basali supra magis dilutioribus, mas“. Melanotyczna ta aberacja, której habitus zgadza się z typowym tegoż gatunku, charakterem swym podobną jest najbardziej do var. *modestalis* Heyd., w dziele Dra Rebela na stronicy 298 opisanej. Kolorem jednak zasadniczo się od niej odróżnia. Jest bowiem mocno szaro-brunatno-dymowa, spód odpowiednio jeszcze ciemniejszy (analogicznie, jak u typu); wierzch skrzydeł tylnych od nasady dość jasny, białawy, a stopniowo ciemniejący aż do prążki falistej. Prążka zaś owa, która jest jedynem nakreśleniem u tej aberacji, jest białawą, czem zasadniczo odróżnia się od typu, gdzie wszystkie nakreślenia są brunatno-czarne. Całe ciało, rożki i głaszczki tego koloru, co skrzydła. Złapałem ją 1. VII. 1923 w Zawadowie koło Lwowa, jako okaz całkiem świeży, tak że opis kolorów wyż podanych za prawdziwy uważanym być musi. O ile ta aberacja byłaby dotychczas nieznaną nadaję jej na cześć p. inż. Jana Romaniszyna, znakomitego entomologa polskiego nazwę: ab. *romaniszyni.*

**Arctia caja* L. ab. *rubrodorsalis* Schultz. Posiada abdomen jednobarwny czerwony, bez czarnych prążek. Jeden okaz ♀ wyhodowałem z gąsienicy złapanej w Worochcie.

**Zygaena achilleae* Esp. ab. *bellis* Hb. Jeden okaz tej formy, odróżniającej się tylko wielkością od typowych, złapałem 20. VII. w Rzęśnie Polskiej.

**Z. achilleae* Esp. ab. *cingulata* Dziurz. Jedyny okaz tej formy, wyróżniającej się od typu tylko czerwonym pierścieniem na odwłoku, złapałem 3. VIII. 1919. w Rzęśnie Polskiej.

**Z. trifolii* Esp. ab. *orobi* Hb. Posiada plamy 3 i 4-tą rozdzielone wyraźnie a nie, jak u typu zlewające się razem. Jedyny okaz złowiłem w lipcu 1910 w Rzęśnie Polskiej.

Pachytelia villosella O. Jedyny okaz ♂, tego u nas bardzo rzadkiego gatunku, złapałem przypadkowo 30. VI. 1913., w okolicy Brzuchowic w stanie dość zlatanym.

RÉSUMÉ.

In dem vorliegenden Verzeichnisse gibt uns der Verfasser seltenere oder neue Aberrationen der Schmetterlinge, unter welchen 21 neu für Kleinpolen sind und zwei ganz neue: *Herminia tentacularia* L. ab. *romaniszyni* ab. nov. die am 1. VII. 1923. in Zawadów bei Lwów erbeutet wurde. Dieselbe ist eine stark melanotische Aberration. Charakteristisch für diese Form ist, dass sie fast ganz einfarbig dunkelbraun-rauchig auf dem ganzen Körper erscheint und dass die Hinterflügel auf der Oberseite an der Basis heller, gegen die Wellenlinie zu immer dunkler werden. Die Wellenlinie aber, welche das einzige Zeichnungselement dieser Aberration ist, stellt sich hier weisslich vor. Bei der typischen Form sind alle Zeichnungen schwarzbraun.

Diese Aberration wurde zu Ehren des Herrn J. Romaniszyn, bekannten hiesigen Entomologen benannt. Zweite Aberration: *Lycaena euphemus* Hb. ab. ♀ *obscura*, eine melanotische Aberration ganz schwärzlich übergossen. Gefangen im Juni in Rzęsna Polska bei Lwów.

Motyle rzadsze i nowe dla Polski zebrane w ostatnich latach.

[Seltenere und für Polenfauna neue Lepidopteren].

Podał

Dr. M. ŚWIĄTKIEWICZ.

W ubiegłych ostatnich 3 latach związany zajęciami zawodowemi nie mogłem sobie pozwolić na dłuższy wyjazd, wskutek tego nie zbierałem nigdzie motyli systematycznie lecz tylko dorywczo, podczas krótkich wycieczek bądź w okolicy Lwowa bądź nieco dalej na południowy wschód od niego. Mimo to udało mi się zebrać dość zajmujący materjał, który w niniejszym spisie przedkładam.

Rozpoczynam od najbliższej okolicy Lwowa.

Melitaea didyma O. aberr. w jednym okazie złapałem 23. VI. b. r. w Janowie na Stawkach. Pominąwszy, że przednie prawe skrzydło jest u niego znacznie mniejsze od lewego, ma on barwy rdzawo żółtą i czarne nakreślenia jakby białą oponą powleczone i to tak z wierzchu skrzydeł jak i na odwrocie. Wskutek tego wszystkie barwy są silnie przyćmione. Czarne plamy nadto są normalne liczebnie, znacznie jednak mniejsze w rozmiarach. Nie chcę rozstrzygać czy aberacja ta zasługuje na nazwę, sądzę jednak, że należy się jej zanotowanie.

**Ephyra quercimontaria* Bastelb. Jeszcze przed wojną udało mi się wychować tego motyla z 2 gąsienic czarnobrunatnych z białemi trójkątami po bokach, zbitych z początkiem września z gałęzi niskich krzaków dębowych na Jałowcu po Lwowem. W r. 1921 znalazłem większą ilość takich gąsienic ale nieco jaśniej zabarwionych o tej samej porze w Rzęśnie Polskiej. Na wiosnę wylęgło się z przezimowanych poczwarek kilkanaście motyli mniej lub więcej typowych. Motyl ten był znany śp. Dr Klemensiewiczowi lecz niewyróżniony gatunkowo, jakkolwiek różni się od *E. punctaria*, z którym go mięszano, tak krojem skrzydeł i ich barwą, jak — co rozstrzygające — budową narządów płciowych męskich, co u moich okazów z łatwością dało się mikroskopowo stwierdzić.

Acronycta menyanthidis View. W Janowie dnia 27. VII. znalazłem na pniu sosny kilka okazów drugiej generacji tego motyla, które po moim powrocie z wycieczki zniosły przeszło 200 jaj, okrągłych, płaskich $1^1/_2$ *mm* średnicy, blado żółtawych, promienisto żeberkowanych od szczytu ku obwodowi. Pojedyńcze żeberka są nadto poprzecznie bruzdkowane. Otoczka jaj chitynowa przedstawia pod mikroskopem siatkę złożoną ze sześcioboków. Po 2 dniach wystąpiły na nich plamy rdzawe, po dalszych 2 całe jajo przybrało barwę rdzawo czerwoną w białe plamki, 4. VIII. były czarno-szare a 5. VIII. zaczęły się lęgnąć gąsienice. Po piątej wylince otrzymałem 3. IX. pierwsze oprzędy z gąsienic typowych (patrz atlas Dra Hoffmanna) żywionych liśćmi *Salix viminalis*. Poczwarki 2 *cm*, czasem nieco więcej długie, czarne, o powierzchni pierścieni odwłoka nierównej, grudkowatej — zimują.

Lobophora sertata Hb. aberr. Motyla tego wykrytego w okolicy Lwowa przez p. Romaniszyna wychowałem z gąsienic znalezionych 18. V. w kilkunastu okazach wylęgłych we wrześniu. U połowy ich zauważyłem, że przepaska poprzeczna przednich skrzydeł jest w połowie długości przewężona, co w tylnej części powtarza się jeszcze 2 i 3-krotnie. Czasem nawet po pierwszem przewężeniu mamy tylko podłużną plamkę czarną łączącą przednią połowę przepaski z poprzewężaną tylną.

Stenoptilia bipunctidactyla Hw. Gąsienica dorosła na *Gentiana*, motyl wylągł się 3. VIII. Łąki między Rzęsną Polską a Brzuchowicami.

**Acalla logiana* Schiff. forma *tristana*. Gąsienice tego motylka znajdywałem bardzo licznie w sprzędzonych liściach karłowatych krzaczków *Viburnum opulus* w lasach Janowa w drugiej połowie lipca. Po miesiącu wylęgło mi się kilkadziesiąt motyli ze stopniowo coraz ciemniejszem zabarwieniem skrzydeł przednich od białawo żółtego do ciemno brunatnego. Pierwsze są rzadkie a formę tę wyróżnia Dr Kennel jako *tristana*, (dotąd u nas niebyła przez nikogo wymienioną).

Nieco dalej na wschód od Lwowa położone wzgórza gołogórskie dostarczyły mi następujących gatunków.

Brenthis euphrosyne L. ab. melanot. Okaz złapany 7. VI. w Nowosiółkach k. Złoczowa. Wierzch wszystkich skrzydeł silnie czarno naprószony z rysunkiem zamazanym. Z barwy rdzawej tylko wyraźne ślady. Na odwrocie skrzydeł przednich lekkie czarne zaprószenie, czarnych nakreśleń przy krańcu zewnętrznym brak.

Odwrót tylnych skrzydeł silniej zczerniony, komora nasadna oliwkowo-żółta, wstęga krańcowa jednostajnie brudno rdzawa z jednem tylko czarnem oczkiem w komórce między 2. a 3. medjaną, półksiężyce srebrne zmienione w podłużne plamy.

**Lycaena hylas* Esp. a. *metallica* Fvre. ♀, bardzo piękny okaz z żywo niebieskim, silnym nalotem u nasady górnych skrzydeł z wierzchu, czem przypomina *Z. quercus* L. ♀. Lackie, Łysa Góra 16. VII.

Hemaris fuciformis L. gąsienice liczne na *Lonicera xylosteum* w sierpniu, motyle po przezimowaniu poczwarek w maju. Nowosiółki.

Drepana harpagula Esp. W marcu z poczwarek przezimowanych. Gąsienice we wrześniu na lipie, klonie i grabie. Jeden okaz złapany 2. VII. Nowosiółki.

Ochrostigma melagona L. z Nowosiółek 20. VI.

Ino globulariae Hb. 16—24 czerwca. Lackie, Łysa Góra.

Zygaena carniolica Sc. w odmianach *hedysari* Hb., *vangeli* Schultz i *berolinensis* Stgr. w połowie lipca, Lackie, Łysa Góra.

Agrotis cinerea Hb. jeden ♂ latający w południe wśród kwiatów, 3. VI. Lackie, Łysa Góra.

Agrotis exclamationis ab. *picea* Haw. w połowie lipca, Nowosiółki.

Acronycta cuspis Hb. wychowana z gąsienicy z olchy; Nowosiółki 20. VI.

Chesias rufata F. Lackie, Łysa Góra z końcem kwietnia.

Larentia blomeri Curt. Lackie, Łysa Góra w połowie lipca.

Phibalapteryx aquata Hb. w 2 generacjach (13. V. i 15. VII.). Motyle obu generacyj niczem się nie różnią. Z jaj okazu złapanego w lipcu wychowałem kilka motyli, które się lęgły z przezimowanych poczwarek w marcu. Gąsienice karmiłem liśćmi *Clematis recta.*

Biston zonaria Schiff. W czerwcu 1923 znalazłem gąsienicę tego motyla na *Salvia pratensis.* Nie opisuję jej, bo jest wiernie odtworzona w atlasie gąsienic Hoffmanna. Motyl ♀ wylągł się 26. III. W bieżącym roku znalazłem ich kilkanaście o tej samej porze na *Salvia* i *Centaurea.* Motyl znany z ziem polskich dotąd tylko ze Ślązka.

Eubolia murinaria F. gen. vern. 3. VI., aest. w połowie sierpnia w Lackiem na Łysej Górze. Gen. wiosenna większa, barwy popielatej, letnia mniejsza brunatnawo-zabarwiona.

Z motyli drobnych pochodzących z tych okolic zasługują na wzmiankę:

Tortrix ochreana Hb. 2. VII. Nowosiółki na pniach i gałęziach buków.

Epiblema asseclana Hb. 5. VI. Lackie na Łysej Górze pokrytej kwiecistą łąką.

Rhinosia denisella F. 5. VI. Lackie, Łysa Góra.

Nothris marginella F. Nowosiółki w poł. sierpnia.

Carpocapsa grossana Hw. Nowosiółki na pniach buków z początku lipca.

Orneodes grammodactyla Z. Lackie, Łysa Góra w 2 a może 3 generacjach w maju, lipcu i wrześniu.

Heinemannia laspeyrella Hb. 3. VI. Lackie, Łysa Góra.

Epermenia pontificella Hb. 16. VI. Lackie, Łysa Góra.

Scythris seliniella Z. 5. VI. Lackie, Łysa Góra.

W Worochcie byłem w tym czasie kilka razy i stamtąd mam z rzadszych gatunków następujące:

Selenephera lunigera ab. *lobulina* Esp. z gąsienic zbitych ze zwieszających się gałęzi świerkowych w pierwszej połowie czerwca w 2 okazach. Pierwsza oprzędła się z końcem lipca, motyl wylągł się 2. VIII., druga w oprzędzie zrobionym z końcem września zimowała.

Parasemia plantaginis L. ♂ żółty a nie jak zwykły w Czarnohorze ab. *hospita* biały.

Xylocampa ramosa Esp. wychowałem dwukrotnie w większej ilości z gąsienic zebranych w stanie prawie dorosłym na *Lonicera nigra* w połowie sierpnia. Motyle po przezimowaniu poczwarek lęgły się w kwietniu.

Boarmia jubata Thnbg. z gąsienic typowych z porostów rosnących na świerkach w połowie czerwca. Motyle 23. VI. — 17 VII.

Boarmia maculata v. *bastelbergeri* Hirschke. Gąsienice w czerwcu dość licznie występują na *Spiraea* i *Lonicera*. Bardzo często nakłóte.

Lobophora polycommata Schiff. Gąsienice zielone z żółtemi obrączkami w przegubach, walcowate, w połowie czerwca, dorosłe na *Lonicera nigra*. Poczwarki trudne do przechowania przez zimę w oprzędach na ziemi, często wśród sprzędzonych liści, dają motyle wczesną wiosną.

Phibalapteryx tersata Hb. i ab. *tersulata* Stgr. 15. VI. z gąsienic znalezionych w połowie sierpnia na *Atragene alpina.*

Z motyli drobnych do rzadszych zaliczam:

Stenoptilia graphodactyla Tr. Gąsienice w I połowie czerwca, na *Gentiana asclepiadea,* motyle 1 — 10 lipca. Stok Rebrowacza.

Platyptilia zetterstedtii Z. 12. VI. stok Chomiaka.

Argyroploce siderana Tr. poczwarki strzepane ze *Spiraea.* Motyle 15. VI.

Epiblema hepaticana Tr. 12. VI. podnóże Chomiaka.

Epinotia diniana Gn. 16. VIII. wypłoszona z gałęzi świerków. Foreszczenka.

Laspeyresia strobilella L. Z gąsienic wylęgłe 7. IV. w szyszkach świerkowych przezimowane.

Simaethis diana Hb. Motyle dość licznie spotykałem w połowie sierpnia na kwiatostanach *Achillea, Pyrethrum* itp. w Ardżaluży. Następnego roku znalazłem gąsienice, na liściach brzegami do góry sprzędzonych *Alnus incana* podobnie jak *Sim. pariana* na *Aln. glutin.* koło Lwowa.

Spuler twierdzi, że gąsienica tego motylka nie znana, dla tego podaję jej opis. Gąsienica dorosła 12 *mm* długa, wrzecionowata, b. żywo naprzód i wstecz poruszająca się, żółtawo zielona z pasem grzbietowym blado-żółym. Głowa czarna z 2 podłużnemi prążkami żółtemi, tarczka czarna oddzielona od głowy paskiem poprzecznym żółtym, a drugim takim przedzielona podłużnie. Na każdym pierścieniu poniżej pasa grzbietowego po 2 czarne brodaweczki tworzące linię wdłuż ciała, nadto po cztery w poprzek ku nogom. Na brodawkach delikatne szczecinki. Oprzęd bezpośrednio otaczający poczwarkę wrzecionowaty, zbity, drugi wiotki otacza go.

Anchinia daphnella Hb. gąsienice i poczwarki w połowie czerwca na *Daphne mezer.* na stoku Rebrowacza zbieraliśmy wspólnie z p. A. Stoecklem. Poczwarki przyczepione podobnie jak *Vanessa* do kory krzewu, ciemno-brunatne, do spodu liści pomarańczowe. Ląg motyli z końcem czerwca.

Scythris noricella Z. z gąsienic żyjących wśród sprzędzonych szczytowych liści *Epilobium* z początkiem czerwca. Motyle w lipcu.

Ze Zaleszczyckiego mam najwięcej nowych dla Polski gatunków, co można tłumaczyć tem, że okolice te są bardzo słabo pod względem motyli zbadane, z drugiej zaś strony pobliżem fauny czarnomorskiej. Wymieniam najważniejsze:

**Colias chrysotheme* Esp. złapałem w jednym okazie ♂ dnia 24. VIII. na ściankach Dniestru w Zaleszczykach.

Acontia luctuosa Esp. często w lipcu i sierpniu w Zaleszczykach nad Dniestrem.

**Talpochares polygramma* Dup. w jednym okazie 6. VII. Zaleszczyki nad Dniestrem — znana z okolic południowych Europy.

**Cucullia santonici* Hb. W lipcu i sierpniu znalazłem kilkanaście typowych gąsienic na *Artemisia austriaca*. Niestety jedna tylko przeobraziła się w poczwarkę, wszystkie inne były nakłóte. Jak poprzednia gatunek południowy.

Zanclognatha tarsiplumalis Hb. 10. VII. Dobrowlany wśród krzaków poręby leśnej.

Zygaena carniolica Sc. 10. VII. Dobrowlany w odmianach takich samych jak z Łysej Góry.

Zygaena ephialtes ab. *medusa* Poll. 9. VII. Zaleszczyki nad Dniestrem.

Lithosia unita v. *palleola* Hb. bardzo licznie występuje w sierpniu. Wychowałem je z gąsienic zebranych czerpakiem ze *Salvia verticillata* i *Campanula sibirica*. Gąsienice niebieskawo popielate z czarnemi nakreśleniami i pomarańczowemi owłosionemi brodawkami o głowie jąsno-żółtobrunatnej; chętnie się wygrzewają w południe na suchych badylach różnych roślin. Zaleszczyki i Dobrowlany.

Acidalia marginepunctata Goez. w kilku okazach siedzących na wystających na ściance skałach; 17. VIII. Zaleszczyki.

Acidalia rufaria Hb. częsta w Zaleszczykach 9. VII., a także w Lackiem na Łys. Górze nie rzadka.

Lythria purpuraria L. 17. VIII. w Zaleszczykach częsta na ściernisku, a niedawno wyróżniona od *L. purpurata* pospolitej koło Lwowa, różni się od niej i zabarwieniem i budową narządów płciowych samczych.

Hypoplectis adspersaria Hb. gen. aest. Mój okaz ♂ zabarwieniem skrzydeł zupełnie odpowiada ab. *sylvanaria* H. S., jednak wcale nie jest mniejszy od typowej formy.

Cledeobia moldavica Esp. 6. VII. Zaleszczyki, ścianki nad Dniestrem.

Pyrausta trinalis Schiff. 9. VII. w tem samem miejscu co poprzednia, w Dobrowlanach, a trafia się na Kasowej Górze koło Bursztyna.

Pleurota pyropella Schiff. 6. VII. Zaleszczyki nad Dniestrem.

Gatunki nowe dla Polski oznaczone są gwiazdką.

ZUSAMMENFASSUMG.

Es werden seltenere und für Polen neue Lepidopteren aufgeführt, welche in den letzten 3 Jahren während der Excursionen in der Umgebung von Lwów, auf den Gołogóry-Hügeln, in Worochta (Karpathen) und Zaleszczyki a. Dniestr erbeutet wurden. Neu für Polen sind: 1) *Colias chrysotheme* Esp. 2) *Lycaena hylas* Esp. ab. *metallica* Favre. 3) *Cucullia santonici* Hb. 4) *Talpochares polygramma* Dup. 5) *Ephyra quercimontaria* Bastelbg. 6) *Biston zonaria* Schiff. 7) *Acalla logiana* Schiff. forma *tristana* Hb. Ausserdem wird die Beschreibung der Raupe von *Simaethis diana* Hb. angegeben, deren Zucht mit den Blättern von *Alnus incana*, auf welchen sie gefunden wurde, gelungen ist.

O krajowych formach rodz. *Niphetodes* Mill.

(Col., Staph.).

[Über die heimischen Formen von *Niphetodes* Mill.]

Podał

J. KINEL.

W czasie tegorocznej wycieczki na Czarnohorę znalazłem m. i. przy jeziorku Niesamowitem dn. 15. IX. 2 okazy *Niphetodes redtenbacheri* Mill. Korzystam ze sposobności, ażeby podać parę szczegółów zaczerpniętych z literatury o krajowych formach tego rodzaju, żyjącego u nas tylko w paśmie czarnohorskiem.

Jedyny okaz *Niphetodesa*, znajdujący się w zbiorach Muzeum im. Dzieduszyckich, okazał się również przynależnym do powyższego gatunku. Okaz ten zebrany został przez Rybińskiego na Howerli 3. VII. Również z Howerli i tego samego dnia pochodzi 1 okaz *N. deubeli* Gnglb. zebrany przez Rybińskiego a znajdujący się w zbiorach Muzeum Zoologicznego Uniwersytetu J. K. we Lwowie. Ganglbauer (j. n. 1900) cytuje również i z Czarnohory opisanego przez siebie *N. spaethi* bez bliższego określenia miejscowości. Lokay zbierał nad jeziorkiem Niesamowitem (które mylnie nazywa jez. Samovite) *N. redtenbacheri, eppelsheimi* i *deubeli,* v. *huppenthali.* (Dvě cesty do východnich Karpat — na Czarnohoru — Časopis České Společn. Entom. IX. 1912). Żyją zatem w Czarnohorze cztery gatunki i jedna odmiana rodz. *Niphetodes* i to występują one, jak z powyższego wynika, obok siebie na tychsamych stanowiskach.

Cechy, po których łatwo je rozpoznać, pozwalam sobie zestawić pokrótce dla użytku naszych zbieraczy podług prac Ganglbauera (Sammelreisen n. Südungarn u. Siebenbürgen. Ann. d. Naturh. Hofmus. Wien, XI, 1896 i druga z 1900 r. j. n.) i Lokaya (l. c.)

Niphetodes (Hypsonothrus) deubeli Gnglb. Głowa znacznie szersza niż długa. Rożki smukłe; środkowe członki podłużne; szerokość przedostatnich nie większa niż długość. Na przednim brzegu wargi górnej 5—8 stożkowatych dosyć długich zębów; na każdym z nich równie długa szczecinka. Przedplecze kątowato rozszerzone w trzeciej części odległości od brzegu przedniego; nieco dłuższe niż szerokie. Pokrywy przysłaniają 3 pierwsze tergity odwłoka. Rdzawy; odwłok z wyjątkiem samego końca smołowoczarny. Dł. 2·5—3 mm.

var. *huppenthali* Lokay jest większa od formy gatunkowej (3—3·4 mm). Szerokość głowy 0·66 mm, przedplecza 0·55 mm, odwłoka 1—1·04 mm. Rożki jeszcze smuklejsze i dłuższe niż u *deubeli.* Przedplecze również znacznie dłuższe i dopiero poza trzecią częścią odległości od brzegu przedniego najszersze.

Trzy pozostałe nasze gatunki należące po podrodz. *Niphetodes* s. str. mają głowę nie wiele szerszą od przedplecza. Rożki krótsze; członki środkowe kuliste, przedostatnie poprzeczne. Na przednim brzegu wargi górnej nadzwyczaj drobne, tylko przez mikroskop widoczne guzki z równie drobnemi szczecinkami. Przedplecze po bokach zaokrąglone, nie kątowato rozszerzone.

Niphetodes redtenbacheri Mill. Ciało wydłużone. Głowa połyskująca. Przedplecze dłuższe niż szerokie. Pokrywy przysłaniają tylko 2 pierwsze tergity odwłoka. Zupełnie ubarwione okazy są smołowo-czarne z czerwono-brunatną głową; rożki, żuwaczki, głaszczki i nogi czerwono-żółte. Dł. 2·2—2·8 mm.

N. spaethi Gnglb. (Drei neue mitteleurop. Coleopt. Verh. zol.-bot. Ges. Wien, L, 1900). Bardzo zbliżony do poprzedniego tak, że w pracy z r. 1896 Ganglbauer nie wyróżnił go w swoim materjale. Różni się ten gatunek od *redtenbacheri* nast. cechami: Długość ciała większa; skronie silniej rozwinięte i więcej równomiernie zaokrąglone; przedplecze dłuższe niż u *redtenbacheri;* pokrywy ku tyłowi silniej rozszerzone; odwłok ku tyłowi szerszy, nieco rzadziej i drobniej punktowany; dłuższe i nieznacznie tylko zgrubiałe uda; piszczele dłuższe, ku końcowi mniej rozszerzone i stopy nieco smuklejsze. Ubarwienie podobne jak u poprzedniego. Dł. 2·8—3 mm.

Niphetodes eppelsheimi Gnglb. Ciało więcej krępe. Głowa przynajmniej z boków bardzo gęsto punktulowana i dlatego bez połysku. Przedplecze tak długie jak szerokie. Pokrywy przysłaniają 3 pierwsze tergity odwłoka. Ciało w całości czerwono-żółte. Dł. 2·3—2·5 mm.

Na podstawie dotychczasowych danych (L. Miller zbierał *N. redtenbacheri* na szczytach przy Gadżynie. Eine ent. Reise in d. ostgal. Karp. Verh. d. zool. bot. Ges. Wien. 1868) przypuszczać można, że rodzaj ten rozmieszczony jest wzdłuż całego łańcucha Czarnohory, naturalnie w partjach szczytowych.

Es werden die heimischen Formen von *Niphetodes* Mill. besprochen auf Grund der Publikationen von Miller, Ganglbauer, Lokay und der in Lwów befindlichen entomologischen Sammlungen.

Colletes annulicornis Mor. ♂

(Hym.).

Podał

J. NOSKIEWICZ.

In der Form u. Behaarung des Körpers dem ♀ [1]) sehr ähnlich, Körperfarbe etwas dunkler zimtbraun. Oberkiefer, Oberlippe, Wangen, Fühler, hintere Thoraxwand, eingeschnürte hintere Teile der Dorsalringe des Hinterteleibs u. Beine braunrot, vordere und

---

[1]) A. P. Fedczenko. S. Petersburg. Moskwa. 1875. S. 266—267.

mittlere Schienen vorne gebräunt, der übrige Kopf und Thorax braunschwarz, das 2. Geisselglied der Fühler u. die Basis des 3. geschwärzt.

Kopf von vorne gesehen etwa so lang wie breit; zwischen den Augen nach unten stark verschmälert. Oberkiefer 2-zähnig; Oberlippe glatt, glänzend, mit 4 mehr oder wenig deutlichen Längsleisten u. 3 Längsgrübchen zwischen denselben. Das mittlere Längsgrübchen so breit bis etwa 4-mal so breit wie die seitlichen. Kopfschild soweit unter der dichten Behaarung sichtbar fein und ± dicht punktiert, ziemlich glänzend, vorne schmal quer eingedrückt, am Vorderrande schwach gerandet u. fast gerade abgeschnitten. Wangen quer (etwa so lang wie bei *marginatus* Sm. ♂), fein gerunzelt. Stirn ziemlich grob fast dicht, die Umgebung der Punktaugen u. Scheitel feiner u. etwas dichter punktiert. Sculptur des Thorax durch die sehr dichte Behaarung ganz verdeckt. Mesonotum u. Schildchen glänzend, so grob wie die Stirn, ziemlich zerstreut, Mesopleuren matt, sehr dicht punktiert. Schildchen in der Mitte an der Basis in der grösseren oder kleineren Ausdehnung glatt. Das Mittelsegment an der kurzen, hinten gerandeten horizontalen Basalfläche mit einigen Längsleisten, im Bereiche des abschüssigen dreieckigen Raumes (Area) fast glatt, beiderseits davon am Stutze zerstreut, ziemlich grob, an den Seiten viel feiner punktiert, glänzend. Hinterleib etwa 2-mal so lang wie breit, am Ende des 1. Segmentes am breitesten u. von da an nach hinten zu fast gleichmässig verengt, am 1. Dorsalringe ziemlich grob u. dicht (ähnlich wie bei *marginatus* Sm. ♂), an den folgenden nur wenig feiner u. dichter punktiert, ziemlich glänzend. Der letzte Dorsalring am Ende in der Mitte tief dreieckig ausgeschnitten u. beiderseits von dieser Ausrandung mit feinem Zähnchen versehen. Bauch ohne besondere Auszeichnungen, flach mittelfein punktiert, zwischen den Punkten sehr fein gerunzelt, seiden-schillernd. Der letzte Ventralring am Ende bogenförmig.

Kopf vorne, Schläfen, Vorderseite des Scapus, Brust u. Brustseiten sehr dicht anliegend kreideweiss, Scheitel u. Hinterschildchen kurz abstehend schmutzig weiss-gelb behaart; Pro-, Mesonotum, Schildchen u. obere, vordere Teile der Mesopleuren äusserst dicht schmutzig weiss-gelb beschuppt. Am Kopfe bleibt nur ein schmaler querer Streifen in der Höhe der Punktaugen unbehaart. Die hintere Thoraxwand (Stutz) samt Area etwas lockerer als der übrige Thorax anliegend weisslich behaart. In der Mitte des Stutzes die Haare von unten nach oben, an den Seiten quer gerichtet. Mittelsegment längs der oberen Seitenwand mit je einer nach hinten gerichteter langer, weisser Haarpinsel. Die 5 ersten Dorsalringe des Hinterleibs an Endrändern mit sehr breiten, weissen Haarbinden, die sich an den Seiten stark verbreitern u. daselbst fast die Basis der einzelnen Ringe erreichen. Erstes Segment an der Basis (fast bis zur Mitte) u. an den Seiten dicht anliegend weisslich, 6. u. 7. schief abstehend rötlichbraun behaart. Die mittleren Ringe zwischen den Binden fast nackt. Die Endränder der 5 ersten Bauchringe mit sehr breiten, weissen Haarbinden eigefasst. Die Binden des 2. u. 3. Segments erweitern sich mitten stark nach vorne. Sonst Bauch nur spärlich rötlichbraun, nur am 2. Segmente reichlicher weisslich, anliegend behaart. 6. Segment in der Mitte nackt.

Fühler bis zur Basis des Schildchens reichend, die einzelnen Geisselglieder, mit Ausnahme des 1. u. 2. länger als breit. Flügel hyalin, Mal u. Adern rötlich-gelb, Subcosta braunrot, Nervulus vor der Gabel. Flügelschuppen gelbrot, glatt u. glänzend. Beine dicht u. ziemlich lang weisslich behaart.

Nach dem Baue des 7. Ventralringes u. des Kopulationsapparates in die Gruppe des *C. ventralis* Pér gehörend. Körperlänge 8·5 — 9·5 *mm*.

Dieses ♂ ist dem, mir nur aus der Beschreibung Morawitz bekannten ♂ des *Colletes squamosus* Mor. (Horae XIV. p. 97 u. 98) sehr ähnlich u. mit diesem durch ähnlichen Bau des letzten Dorsalringes des Hinterleibs sehr nahe verwandt. *Colletes squamosus* ist aber viel grösser u. unterscheidet sich auch durch dunklere Körperfarbe, interstitiellen Nervulus, in der Mitte stärker verbreitete Binden des 2. u. 3. Bauchringes u. s. w.

5 ♂ aus Saraks (im südlichen Kara-Kum, an der russisch-persischen Grenze) in der Radoszkowskischen Sammlung der polnischen Akademie der Wissenschaften in Kraków. In derselben Sammlung befinden sich auch 2 ♀ desselben Fundortes.

Sprawozdania z zebrań miesięcznych P. Z. E. 1924.

[Comptes-rendus de séances mensuelles de la Soc. Pol. des Ent. du 1924.]

VI. 1 września.

Dr. Świątkiewicz: Komunikat z wycieczek lepidopterologicznych do Zaleszczyk;

Kinel demonstruje nowy dla fauny Polski gatunek stonki z Kasowej Góry koło Bursztyna;

Romaniszyn pokazuje fotografję gąsienicy *Deilephila euphorbiae*, która prócz normalnego wyrostka nieparzystego na 11 segmencie posiada 2 nadliczbowe, podobne wyrostki na 10 segmencie, symetrycznie ułożone,

VII. 6 października.

Dr. Świątkiewicz: Nowe dla Polski formy motyli.

Kaucki: Motyle t. z. większe nowe dla Małopolski (odcz. Romaniszyn);

Kinel: Krajowe formy rodzaju *Niphetodes* Mill.

Na temże posiedzeniu przewodniczący zawiadamia, że III. Walne Zgromadzenie P. Z. E. odbędzie się d. 5 stycznia 1925 r. o godz. 18 w Muzeum im. Dzieduszyckich z następ. porządkiem:

1. Odczytanie protokołu II. Waln. Zgromadzenia;
2. Sprawozdanie Zarządu z działalności w r. 1924;
3. Sprawozdanie kasowe;
4. Orzeczenie Komisji Rewizyjnej i wniosek tejże;
5. Część referatowa;
6. Wybór Zarządu i Komisji Rewizyjnej na r. 1925;
7. Uchwalenie wysokości wkładki członkowskiej na r. 1925;
8. Wnioski zgłoszone (na 2 tygodnie przed W. Zgr.)

Referaty.

N. N. Bogdanow-Kat'kow. — *Russkaja literatura po prikładnoj entomołogji* (Prieimuszczestwienno sielskochozjajstwiennaja) Wydawnictwo państwowe. Leningrad. 1924. 224 str w 2 tys. egzempl.

Niedawno wyszła z druku pod powyższym tytułem książka N. N. Bogdanowa-Kat'kowa, Pełnomocnika „Ozra“ (Oddział

Ochrony Roślin) Narodow. Komisarjatu Rolnictwa w Petersburgu (Leningrodzie). Owo dzieło winno zainteresować nietylko rosyjskich entomologów lecz i specjalistów krajów pogranicznych z Rosją, ponieważ zawiera wykaz prac, dotyczących owadów szkodliwych w Rosji, gdzie stosowana entomologja po P. A. Stanach Zjednoczonych jest najpraktyczniej i w największej mierze uprawiana. Przytem bardzo dużo gatunków owadów szkodliwych ma zasiąg i na zachód, a więc w pierwszym rzędzie interesują one Polskę.

Po krótkim wstępie (I—XVII str.) następuje wykaz autorów (1—108 str.) ułożony w porządku alfabetycznym, oraz tytuły ich prac, miejsce, oraz nazwa pisma i rok druku. Poza tem podany spis artykułów anonimowych lub napisanych pod pseudonimem, dotyczących owadów szkodliwych, zamieszczonych w różnych pismach (str. 108—200); nareszcie wymieniono spis pism i używane przez autora skróty pism (551 pism; str. 201—224) w których były zamieszczone wymienione przez autora prace entomologiczne.

Autor N. N. Bogdanow-Kat'kow w przedmowie wymienia źródła bibljograficzne, z jakich korzystał, nadmienia, iż omawiana bibljografja rosyjskiej entomologji zabrała mu sześć lat żmudnej pracy i pomimo to, jak autor sam przyznaje podany przez niego spis prac posiada duże luki. Autor głównie starał się równomiernie i wyczerpująco podać spis prac z dziedziny gospodarczej entomologji; poza tem lasowej, na trzecim planie stoi literatura dotycząca jedwabnictwa i pszczelnictwa. Kiedy spis już był ułożony przez autora, zwrócił się on z listami do entomologów z prośbą o przysłanie spisów przez nich wydanych prac. Na 300 listów autor otrzymał tylko 18 odpowiedzi... Nie zrażając się tem, Bogdanow-Kat'kow powtórnie rozesłał już same spisy ich prac z prośbą o poprawienie i uzupełnienie. Na to otrzymał tylko około 20 odpowiedzi. Wówczas autor zwrócił się do swych kolegów po raz trzeci i wysłał każdemu z nich korektę go prac, tym razem próba autora miała większe powodzenie, ociaż w większości wypadków odpowiedzi przyszły zapóźno, kiedy odpowiednie arkusze druku były gotowe.

Owe dopełnienia autor zamierza zamieścić w drugim tomie swej pracy i dać systematyczny wykaz owadów z nazwami łacińskiemi i odpowiedniemi cytatami.

Autor przytacza od roku 1767 po 1922 r. — 1646 autorów, którzy pisali w dziedzinie entomologji stosowanej i wylicza 5671 prac. Największa ilość prac wyszła w r. 1914 (685). Co do miast największa ilość wydana w Petersburgu (103) i w Petrogrodzie (531), w Moskwie 570; Kijowie 388; Odesie 343; Tyflisie 223; Symferopolu 143.

Z polskich miast wymienione: Warszawa 30; Wilno 1; Nowo-Aleksandrja (Puławy) 2; Kraków 1; Piotrków 2 i Suwałki 4.

Autorowie z maksymalną ilością prac wskazani w następującym porządku: Porczyński J. A. — 187; prof. Mokrzecki Z. A. — 146[1]; prof. Lindeman K. E. — 136; Szrejner J. T. — 114; Krasilszczyk J. M. — 166; prof. Chołodkowski N. A. — 92; Wasiljew E. M. — 79; Szewyrew J. A. — 74; prof. Bogdanow-Kat'kow N. N. — 73; prof. Pospiełow W. P. — 71 i t. d.

Polskie prace entomologiczne zostały, samo przez się zrozumiałe, nie uwzględnione, a nawet prace rosyjskie, pochodzące z terytorjum ziem polskich nie wszystkie zostały ujęte, wskutek zrozumiałych trudności terytorjalnych i innych. Również dla tychże powodów są usterki w wyliczeniu prac entomologicznych dotyczących Rosji, a zamieszczonych w pismach zagranicznych. Pomimo to dzieło prof. Bogdanowa-Kat'kowa jest to wielce cenna i ciekawa dla entomologa praca, szczególniej jak zaznaczyłem dla państw ościennych z Rosją.

Byłoby pożądanem, gdyby i nasz „Polski Zw. Ent.“ zabrał się do podobnej pracy i do zestawienia polskiej entomologicznej literatury.

Prof. Z. Mokrzecki.

Dr. Kazimierz Simm. *Entomologja.* Część I. Entomologja ogólna. Morfologja, anatomja, biologja, zwalczanie szkodników, zbiory entomologiczne. Z 151 rycinami w tekście. 8⁰. Cieszyn. Nakł. księg. „Kresy“, 1924.

---

[1] Wskutek warunków wojną i rewolucją wywołanych Krym, gdzie ja pracowałem, pozostawał odcięty od Petrogrodu, poza tem wyjazd mój zagranicę spowodował to, iż druki moje nie dochodziły do Petrogrodu i wskutek tego nie zostały wymienione. Liczba prac moich sięga nie mniej 242, z których kilkanaście prac botanicznych, oraz tyczących się innych działów wiedzy (sadownictwa, agronomji, leśnictwa i archeologji).

Jest to podręcznik przeznaczony dla młodzieży studjującej nauki biologiczne w uniwersytetach, oraz dla nauczycieli przyrody, rolników, leśników i ogrodników. Składa się z przedmowy (str. 5—7), treści (8—10), wstępu (11—17), morfologji ogólnej (19—48), anatomji i histologji (49—155), rozdziału o rozrodzie i rozwoju (156—185), o stosunkach owadów do otoczenia (186—201), o metodach zwalczania szkodników (202—220), filogenji owadów (221—225), rozdziału o zbiorach entomologicznych (226—253) i ze skorowidza abecadłowego (254—256).

Życząc podręcznikowi, żeby spełnił zadanie, które mu Autor wytknął, t. j. żeby dał potrzebne pouczenie tym, którzy z niego mają korzystać, sądzę zarazem, że dojdzie on do rąk entomologów specjalistów, którzy zaglądną nieraz do niego dla poradzenia się zwłaszcza w kwestjach mianownictwa. W tym kierunku poczytuję Autorowi za zasługę to, że nie zrywając z tradycją poszedł o ile możności za mianownictwem, które znajdujemy u Nowickiego. Są pewne ulepszenia, np. ograniczenie nazwy gąsienic jedynie do larw motyli i do zbliżonych larw pewnych błonkoskrzydłych. To jest całkiem słuszne. Z drugiej strony gdzieniegdzie, gdzie trzeba było może zerwać z tradycją, Autor tego nie uczynił. Tak np. nazwy polskie dla *epi-* i *hypopharynx* przeszły od Nowickiego do tego podręcznika a naszem zdaniem lepiej je pozostawić w brzmieniu greckiem, niż polszczyć tak, jakby tak nazwane części już nie należały do pyszczka a to tembardziej, że nazwy: „nadgębie“ i „podgębie“ są potrzebne dla oznaczenia innych części ciała. *Clypeus* czyli *epistom* wolelibyśmy nazywać nadgębiem, nadustkiem i t. p. niż płytką czołową lub t. p. Ale to jest zresztą rzecz nadająca się do dyskusji.

Z rzeczy, któreby trzeba poprawić w następnem wydaniu zwrócimy uwagę na następujące. W objaśnieniu ryc. 4 obydwa rożki i *a* i *d* są szczeciniaste, *d* przy tem zapewne pierzasty, *b* nitkowaty (lepiej niż sznurkowaty). Na str. 31 wiersz 3 od dołu ma być „utwór“ a nie „otwór“. Na str. 33 nazw „*praescutum*“ ani „tarczka szyjowa“ nie używalibyśmy — wystarczy: „*pronotum*“ i „przedplecze“. *Scutellum* nazywalibyśmy tarczką. Zamiast *tergum* wolimy nazwę *notum* i odpowiednio *pronotum* i t. d., mówimy i piszemy raczej *prosternum* niż *praesternum*. Na str. 36 nogi grzebne turkucia przedstawiono błędnie, grzebną płytę z potężnemi cierniami stanowi piszczel. Na str. 42, 189, 195 użyto nazwy dla parasytezy czyli parasytyzmu: „pasorzytyzm“; oczywiście takich hybrydów językowych należałoby unikać. Na str. 52 mylnie przedstawiono stosunki na piersi sprężyków. Przy niektórych rycinach np. na str. 125 (ryc. 77) przydałyby się większe a przedewszystkiem wyraźniejsze literki objaśniające. Na str. 128 wiersz 13 z dołu ma być „podrażnień“ a nie „wrażeń“. Str. 170 i 171: Przeobrażenie nazywa się po grecku *metabolja* a nie *metabola; metabola* są to istoty przeobrażające się. W objaśnieniach ryc. 125 należałoby albo wszystkie nazwy spolszczyć albo wszystkie podać po łacinie, nie zaś jedne tak a drugie inaczej. Na str. 192 podano dla owadów żyjących w ciemności barwy „jednostajnie szare“, brak natomiast wzmianki o jasnobrunatnych chrząszczach jaskiniowych. Na str. 194 podano jakoby mrówki czerpały z rurek odwłokowych mszyc słodką ciecz, tymczasem dziś wiemy, że mrówki czerpią z odbytów mszyc ten pokarm.

Str. 223. Autor wstawia w szereg przodków pterygotów jeszcze szczeciogony. Handlirsch dostatecznie, zdaje się, wykazał, że to ma za sobą mało prawdopodobieństwa. Zresztą Autor na następnej zaraz stronie podaje filogenetyczny schemat według Handlirscha, który się z przyjęciem takiego przypuszczenia kłóci. W rozprawie czysto naukowej byłoby jeszcze dopuszczalne takie kombinowanie dawnej teorji *Compodei* z poglądem nowszym, zwłaszcza gdy się małą wagę przywiązuje do dokumentów kopalnych pochodu stworzenia i gdy się sądzi, że luki w przechowaniu tychże są wielkie, w podręczniku jednak takie przedstawienie rzeczy uważamy za dydaktyczne uchybienie. Str. 238. Przy preparowaniu noga środkowa ma mieć nietylko „stopową część“ ale i piszczel zwrócony w tył. Str. 250 i 251. Numerowanie okazów w zbiorach jest wtedy szczególnie szkodliwe, gdy brak na szpilkach okazów karteczek z najpotrzebniejszemi danemi, o które zbieraczowi chodzi, więc dla zoogeografa brak miejscowości, dla fenologa brak daty i t. d., mniej szkodliwe jest, gdy na okazie brak nazwy rodzajowej i gatunkowej, jednakże dążeniem entomologa powinno być, ażeby każdy okaz miał także karteczkę, oznaczającą rodzaj i gatunek. Gdy okaz ma tylko liczbę, wtedy skoro przepadnie katalog z nazwami, to jest rzecz do odrobienia, skoro jednak przepadnie katalog z oznaczeniami miejscowości, dat i najważniejszych zaobserwowanych danych biologicznych, wtedy strata jest już nie do powetowania i zbiór choćby najpiękniej utrzymany traci ze swej wartości naukowej bardzo wiele, dla niektórych kierunków entomologji traci prawie całą wartość. Str. 253 wiersz 1 z góry i odpowiednio w skorowidzu ma być *Anthrenus* zamiast *Antrax*.

Mimo wyliczonych wyżej usterek, sądzę, że z podręcznika omówionego będzie mógł wiele skorzystać chcący się zaznajomić z podstawami entomologji.

J. Łomnicki.

Przegląd literatury.

W zeszycie obecnym rozpoczyna Redakcja przegląd treści czasopism, napływających do bibljoteki Związku; współpracę w tym dziale przyrzekli też członkowie P. Z. E. z poza Lwowa na podstawie wydawnictw, które znajdują się w ich instytutach.

Revista de Fitopalogia. Organo del Servicio de estudio y extinción de plagas forestales. Madrid. Ano I.

M. Aullo: Resena fitopatologica forestal. pag. 8—11; id.: Estudio y extinción de la *Lymantria dispar* L. „Lagarta peluda" en Villanueva de Córdoba. pg. 45—52; id.: Cóccidos del olmo. *Gossyparia spuria* (Modeer), pg. 52—53 i 93—96. — R. G. Mercet: Los Calcididos parásitos de orugas. pag. 12—19; id.: Cóccidos de la encina. *Asterolecanium ilicicola* Targioni. (Opis pasożyta: *Aphycus asterolecanii* nov. sp.) pg. 54—61; id.: Un parásito de *Tortrix viridana* y una especie nueva de *Eustelus*; pg. 100—107. — C. Bolivar y Pieltain: Estudios sobre Calcididos de la familia de Eupélmidos. I. Sobre el gén. *Polymoria* Först. pg. 20—24; II. Especies esp. de *Calosota* Curt. pg. 62—69; III. Los *Anastatus* de Espana. pg. 114—122. — G. Marina: Estudio y extinción de la *Thaumatopoea pityocampa* Schiff. pg. 25—32; id.: Dubitando ad veritatem pervenimus. pg. 33—34. — A. Rebellón: Estudio y extinción de *Thaumotopoea pityocampa* Schiff. „Processionaria del pino" en Cuellar (Segovia). pg. 77—79. — B. Diaz: Parásitos de *Lymantria dispar* L. *Apanteles vitripennis* Hal. pg. 80—82; id.: Parásitos de *Tortrix viridana* L. *Macrocentrus thoracicus* Nees. pg. 97—99; id.: Un bracónido parásito de insecto perfecto (*Pygostolus falcatus* Nees. w ciele *Polydrosus pilosolus* Chevr.) pg. 108—110. — G. Ceballos: Parásitos de *Zygaena occitanica* Vill. *Listrogna-*

thus hispanicus Szepl. pg. 83 - 90. — A. Riesgo: Inyeciones tóxicas en el arbolado, pg. 111—113.

Notulae entomologicae. Helsingfors. Vol. IV. 1924.

E. E. Green: On the males of a species of *Monophlebus* from the Philippine Islands. (Coccidae). With one plate. pg. 1—3. E. Bergroth: On the Isometopidae (Hem. Het.) of North America (With 4 text. figures) pg. 3 - 9. — W. Hellén: Übersicht der finnländischen Chalcidinen und Perilampinen (Hym.) pg. 9—14. — Th. Pleske: Etudes sur les Stratiomyinae (Diptera) de la region paléarctique. pag. 14—25. — H. Lindberg: Käferfunde aus Nuckö und Wormsö an estländischen Westküste. pg. 25—27; id.: Cicadinenfunde aus Schweden (Mit 6 Fig.) pg. 40 - 44. — J. D. Alfen: Beitrag zur Kenntnis einiger Bienen Finnlands. pg. 33—40. — R. Forsius: Über eine Massenzucht von *Hyponomeuta padi* L. pg. 44—46. — R. Frey: Die nordpaläarktischen Tetanocera-Arten (Dipt., Sciomyzidae), Mit 12 Figuren pg. 47—53.

Zeitschrift d. österr. Ent.-Vereines. Wien. 9 Jhrg. H. 1—10.

E. Hoffmann: Franz Hauder †. Nachruf (ze spisem prac), pg. 1—5; id.: Lepidopt. Sammelergebnisse aus Salzburg. Über *Parn. Apollo* L. u. *mnemosyne* L. sowie über *Colias palaeno* L. (Forts.) pg. 21—23, 32—33, 39—41. — P. Ronnicke: Zur *bryoniae*-Frage, pg. 5—8. — Dr. M. Kitt: *Colias edusa* F. (48 aberacyj), pg. 8—20. — L. Habanec: Interessantes Ergebnis einer Zucht von *Colias edusa* F. ab. *helice* Hb. aus d. Ei, pg. 20—21. — R. Züllich: *Lycaena optilete* Knoch var. *cyparissus* Hb. ab. *obsoleta* nov. ab. (z Grossglocknera ok. 1800 m. n. p. m.), pg. 25. — Dr. V. G. M. Schultz: Die ersten Stände von *Hydrilla Kitti* Rbl. pg. 26—29. — J. Thurner: Die Zucht von *Boarmia maculata* v. *bastelbergeri* Hirschke, pg. 30—32, 35—37; id.: Das Ei von *Caradrina alsines* Brahm. pg. 41 - 42. — S. Sheljushko (Kijów): Eine verkannte Noctuide *(Erastria umbrivaga* Krul.), pg. 38—39; id.: Neue *Parnassius*-Formen, pg. 56—60, 67—71. — P. Lekic: *Lycaena bellargus* ♀ ab. *flavomaculata*, pg. 42. — H. Skala: Beitrag zur Lepidopterenfauna Mährens u. öst. Schlesien (Forts.), pg. 42 - 44, 53, 73—75, 81—85, 93—95. — F. Gornick: Über unseren alpinen *Pieris napi*, pg. 45—49. — P. Erfurth: Zwei für Nieder-Österreich neue Micra-Formen, pg. 49—52. — J. F. Berger: Ludwig Schmiedinger †. Nach-

ruf, pg. 54—55. — H. Reisser: Eine neue Form von *Parnassius mnemosyne* L. pg. 60—63. — Dr. A. Binder: Lepidopterologisches aus Böhmen, pg. 63 - 65, 71—73, 77—80. — R. Gschwandner: *Pergesa elpenor* L. ab. *scheiderbaueri*, ab. nov. pg. 87. — Dr. K. Schawerda: *Gnophos sheljushkoi* sp. nova, (zarazem *Hypoxystis mandli* spec. nova i *Aglia tau* L. ab. nova *hemitaenia*), pg. 87—90. — Dr. L. Müller: Entomologisches aus Oberösterreich, pg. 90—93.

Bulletin de la Société Entomologique Suisse. Vol. XIII. 6. Dr. G. Jegen: Die Bedeutung d. Parasitismus, pg. 278—9. — Dr. Ch. Ferrière: Observations biologiques sur quelques termites de Ceylan, pg. 270—80. — H. Pfähler-Ziegler: Fünf Jahre Lichtfang (1916—1920) an d. Verandafenstern meiner Villa in Schaffhausen, pg. 280—2. — Dr. Reichensperger: Einige neue afrikaniscce Ameisen- u. Termitengäste, pg. 282—3; id.: Neue südamerikanische Histeriden als Gäste von Wanderameisen u. Termiten, 313—336. — Dr. Thomann: Das Vorkommen von *Psecadia flavitibiella* Hb. (Microlep.) in Graubünden, pg. 283—4. — E. Bugnion: Les organs buccaux de la Scolie (*Scolia bifasciata* Rossi), pg. 285—313.

Bulletin biologique (poprzednio Bulletin Scientifique) **de la France et de la Belgique.** T. 57, 1923 (Prof. R. Błędowski W. W. P.). Ito H.: Les tubes de Malpighi de *Gnathocerus cornutus* pendant la metamorphose (z 2 tablicami). — Picard F.: L'hibernation des chenilles de *Pieris brassicae*; id.: Recherches biologiques et anatomiques sur *Melittobia acasta* Walk. (Hymenoptères chalcidiens). — Poisson R.: Accouplement, ponte et éclosion chez les Hemiptères aquatiques (z tablicą). — Rabaud E.: Recherches sur la variation chromatique et l'homochromie des Arthropodes terrestres. — Thompson W. R.: Recherches sur la biologie des Diptères parasites.

Odpowiedzi Redakcji.

P. M. Isaakowa, Zawiercie. „Fejletonu entomologicznego“ drukować nie będziemy; za mało w nim materjału entomologicznego dla naszego Pisma; nadawałby się raczej do Pisma popularnego.

NOWI CZŁONKOWIE.

Czarnocki Jan, Warszawa, Rakowicka 4. (Lep.).
Blumhoff Karol, Łódź, Lutomierska 40. (Lep.).
Isaakowa Michalina, Zawiercie, Biuro Tow. Akc. „Zawiercie“.
Kowalewski Kazimierz, Warszawa, P. I. G. Pałac Staszica (Orthopt.).
Kraińska Kazimiera, Warszawa, Śniadeckich 8, Prac. Zoolog. i Anat. Por. W. W. P. (Hym. Ichneum.),

Odbitki nadesłane w darze dla bibl. P. Z. E.

Alfken J. D.: Przyczynek do znajomości kilku gatunków z grupy *Megachile argentata*. Rozpr. i Wiad. z Muz. Dzieduszyckich. T. IX.
Fejfer F.: Nowe chrząszcze (Coleoptera) dla Ziem Polskich. Kosmos, T. 49.
Jaczewski T.: Zur Kenntnis der Gattung *Actitocoris* Reut. (Heteroptera, Miridae). Rusk. Entom. Obozr. XVIII.
Kéler St.: Korniki (Ipidae) zbiorów Działu Entomologicznego Państwowego Instytutu Naukowego w Puławach. Pam. Państw. Inst. nauk. gosp. wiejsk. w Puławach. T. III. cz. A.
Kinel J.: Flisakowate i Pływakowate z wycieczki Muz. im. Dzied. na Pomorze w r. 1922. Rozpr. i Wiad. z Muz. im. Dzied. T. IX. 1923.
Kinel J. i Noskiewicz J.: Zapiski entomologiczne z Kasowej Góry. Kosmos, T. 49.
Kiriczenko A. N.: Instrukcja dla sobiranja połużestkokryłych nasekomych (Hemiptera-Heteroptera). Petersburg 1923. Petrogr. selsk.-choz. inst. Entom. stancja. Ser. B. Nr. 4.
Krasucki A.: Materjały do poznania Pluskwiaków wodnych (Rhynchota Heteroptera-Aquatlia). Rozpr. i Wiad. z Muz. Dzied. T. IX.
Kuntze R.: Analiza genetyczna gatunku chrząszcza Rynnica olchowa (*Melasoma aenea* L.). Cz. II. Arch. Tow. Nauk. we Lwowie C. III. 10.
— O występowaniu *Carabus hampei* Küst. w pasmie Czarnohorskiem. Rozpr. i Wiad. z Muz. im. Dzied. T. IX.
Łomnicki J.: Spis ryjkowców rodzaju rozpucza Muzeum im. Dzieduszyckich. Rozpr. i Wiad. z Muz. im. Dzied. T. IX.
Mazur E. i Mazurowa G.: Formy rodzaju niestrudka nowe dla okolic Lwowa, z materjałów Muzeum im. Dzieduszyckich. Rozpr. i Wiad. z Muz. im. Dzied. T. IX.
Noskiewicz J.: Dwie nowe pszczoły z Polski. Kosmos, T. 49.
— Przyczynek do fauny żądłówek okolic Krakowa. Rozpr. i Wiad. z Muz. im. Dzied. T. IX.
Noskiewicz J. i Poluszyński G.: Un nouveau cas de polyembryonie chez les Insectes (Strepsiptères). Comp. rend. séances. Soc. Biol. T. XC.
Prüffer J.: Zjawiska wabienia samców przez samice u Brudnicy nieparki (*Lymantria dispar* L.). Prace Tow. Przyj Nauk. w Wilnie. Wydź. mat.-przyrod. T. I.
— Observations et expériences sur les phénomènes de la vie sexuelle de *Lymantria dispar* L. Bull. Ac. Pol. Sciences et Lettres. Ser. B. 1923.
Schille Fr.: Häufigkeit u. Schädlichkeit des Eichenspinners *Lasiocampa quercus* L. Zeitschr. wiss. Ins. Biol. XIX.
Simm K. Entomologja. Cz. I. Entomologja ogólna. Cieszyn, 1924.
Smulikowski K.: Przegląd krajowych gatunków z rodzaju Oprzędzika (*Sitona* Germ.). Rozpr. i Wiad. z Muz. Dzied. T. IX.
Teyrowský Wl.: České Wodoměrky (Gerroidea). Praga 1920. Nakł. České Spol. Entom.
Woroniecka J.: Spostrzeżenia na występowaniem pryszczarka (*Mayetiola destructor* Say) w Puławach i okolicy w 1923 roku. Pam. Państw. Inst. nauk. gosp. wiejsk. w Puławach. T. IV. cz. A.
— Szkodniki pól, ogrodów i lasów, występujące na terenie Puław i okolicy w 1923 r. Przegląd systematyczno-biologiczny. Pam. Państw. Inst. nauk. gosp. wiejsk. w Puławach. T. IV. cz. A.

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

WYDAJE
POLSKI ZWIĄZEK ENTOMOLOGICZNY
PUBLIÉ PAR LA SOCIÉTÉ POLONAISE DES ENTOMOLOGISTES

Z ZASIŁKU WYDZIAŁU NAUKI MIN. W. R. I O. P.

T. III. — ZESZYT 4. — 1924

FEB 1[illegible] 1925
onal Museu

TREŚĆ (SOMMAIRE):

Ogloblin A.: New and little known Strepsiptera from Poland, str. 113. — **Trella** T.: Wykaz chrząszczów okolic Przemyśla: Teredilia, Malacodernata, str. 122. — **Fudakowski** J.: Przyczynek do fauny Ważek Małopolski zach., str. 127. — **Tenenbaum** Sz.: Nowe dla Polski gatunki i odmiany chrząszczy, str. 132. — **Kozikowski** A. i **Nunberg** M.: Z biologji kornika *Phloeosinus thujae* Perris, str. 134. — **Noskiewicz** J.: Nowe dla fauny Polski i rzadkie błonkówki II., str. 138. — **Łomnicki** J.: Przegląd polskich gatunków rodzaju mrówki (*Formica* L.), str. 151. — **Noskiewicz** J. i **Poluszyński** G.: Nowe gatunki wachlarzoskrzydłych z rodz. *Halictoxenos* Pierce, str. 182 — Referaty, str. 188. — Sprawozdania z zebrań miesięcznych P. Z. E. 1924, str. 189. — Komunikaty Zarządu, str. 190. — Przegląd literatury, str. 190.

LWÓW 1925
Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JÓZEFA ZIEMBIŃSKIEGO

OGŁOSZENIA.

(Każdy członek P. Z. E. i każdy prenumerator P. P. E. ma prawo do jednego bezpłatnego ogłoszenia w ciągu roku do 10 wierszy półszpaltowych).

Upraszam Pp. koleopterologów o łaskawe przysłanie mi wykazu miejscowości, w których zbierali korniki (Ipidae) z podaniem gatunku, celem zestawienia ich zasięgu dla ziem Polski.

Marjan Nunberg.
Lwów, św. Marcina 17.

Prenumerata roczna wynosi: (Abonnement d'un an:)
w Polsce (Pologne) — od r. 1925

dla członków P. Z. E. (zarazem wkładka członk.) . . .	8	złp.
dla innych	12	„

zagranicą (Etranger)

pour les membres de la Société des ent.	10	fr. s.
„ „ autres	15	„ „

W sprawach tyczących Pisma i P. Z. E. należy adresować:
(En questions concernants le Bulletin ou la Société adresser):
Dr. JAN KINEL, — LWÓW, RUTOWSKIEGO 18.

New and little known *Strepsiptera* from Poland

by

Dr. A. OGLOBLIN.

Through the kindness of Mr. J. Noskiewicz (Lwów) I have obtained some materials on *Strepsiptera*, though consisting of only two parasitized bees and of one wasp, it is highly interesting as it contains two news species and one species, which is unsufficiently described and very little known.

Genus *Crawfordia* Pierce.

The new species of *Crawfordia*, which is described below, is the first representative of this genus in Europe, the remaining four species having been described by W. D. Pierce from N. America, as parasites of bees of the genus *Panurginus* Nyl. The present species of *Crawfordia* was discovered by my brother D. A. Ogloblin in 1914. at Poltava (Russia), but remained undescribed since that time. It is a common parasite of *Panurginus labiatus* Eversm. The following description and drawings have been made from one female specimen forwarded by Mr. J. Noskiewicz. D. A. Ogloblin kindly sent me a table of measurements of 20 specimens taken by him at Poltava. (see below).

Crawfordia labiata m. n. sp. Pl. II. Fig. 1.

One ♀ specimen taken by Mr. J. Noskiewicz at Bedrykowce (Poland) on 6. VII. 1922 parasitizing in the male of *Panurginus labiatus* Eversm.

Female. Larval cephalothorax yellow with black semicircular band on the base ventrally. The first abdominal segment ventrally with square, strongly chitinized, black spot. Cephalothorax rather broader than long broadest behind the spiracles, after which suddenly constricted; spiracles large lateral, but not prominent; cephalothorax from the spiracles to apex straight, oblique, broadly rounded angled before the anterior margin, thence oblique to mandibles apex; truncate at apex. Immediately behind the mouth there is a curved chitinized line directed to spiracles; behind the head its ends are divided respectively in two small chitinous pieces, which caudaly reach the broadest part of the cephalothorax. The mandibles prominent, transverse, triangular; their anterior margin obtusely angled, with a sharp tooth at the apex internally. The mouth orifice leads in a short funnel-shaped chitinized tube. The abdomen consists of eight segments; there are only three median genital tubes opening in the brood canal. The male is unknovn. The triungulinid larvae have been collected by D. A. Ogloblin and shall be described as soon as I shall obtain that material.

The following table have been made by my brother with Reichert binoculare microscope oc. IV and objective 30; with eyepiece micrometer; 1 space = 18 μ. The 21st measurement has been made by the author from a glycerin preparate of the female specimen from Bedrykowce.

The measurements are given by number as follows:

I. — The width of cephalothorax at base.
II. — The maximum breadth.
III. — The distance between the spiracles.
IV. — The distance between the mandibles.
V. — The length from the front edge of the spiracle to the apex of the cephalothorax.
VI. — The length from the base to apex of the cephalothorax.
VII. — The width of the head at base.
VIII. — The width of the mandible.
IX. — The length of the mandible.

			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	
1	Dejkalovka	23. VII. 1911	16,5	20,5	18,5	5,0	12,8	18,5	18 0	2,1	1,5	Canad. balsam. preparates
2	Poltava	„	18,5	21,0	19,5	5,0	12,5	19,6	18,5	2,5	1,3	
3	„	„	17,0	20,5	18 0	5,3	12,0	17,9	19,0	2,3	1,4	
4	„	„	15,0	18,0	16,1	5,2	12,0	16,2	16,5	1,5	1,0	
5	„	„	13,0	17,0	16,0	4,2	10,8	15,5	16,1	2,0	1,1	
6	„	17. VII. 1918	16,5	19,0	17,5	5,2	12,6	17,0	17,6	1,8	1,4	
7	„	„	15,6	17,5	16,0	4,6	13,0	17,5	15,6	2,0	1,4	
8	„	12. VI. 1921	14,0	17,5	15,1	5,1	12,0	15,9	14,5	2,1	1,1	Formalin preparates
9	„	„	14,0	17,0	15,1	4,5	13,0	18,8	13,8	2,0	1,2	
10	„	27. VI. 1922	17,8	22,0	20,0	6,0	13,9	18,5	19,5	2,6	1,8	
11	„	30. VI. 1922	18,0	22,0	19,5	5,2	12,0	17,8	18,6	2,0	1,2	
12	„	„	17,6	21,5	17,9	5,0	13,8	19,3	19,0	2,5	1,2	
13	„	„	16,1	19,6	18,3	5,5	12,5	19,0	17,5	2,2	1,5	
14	„	„	17,1	22,0	19,1	5,5	14,0	20.0	19,2	2,4	1,8	
15	„	21. VI. 1922	18.0	21,1	18,6	5,5	13,0	19,0	17,5	2,1	1,2	
16	„	„	17,5	20,6	18,7	5,0	12,1	16,1	17,0	2,1	1,2	
17	„	„	17,5	21,0	18,2	4,5	13,0	18,9	17,5	2,2	1,5	
18	„	„	16,5	19,7	17,4	4,5	12,5	19,0	17,0	2,5	1,4	
19	„	„	16,9	20,8	18,1	5,0	12,0	17,6	18,0	2,4	1,5	
20	„	„	16,8	20,4	17,0	5,0	12,5	19,0	17,7	2,6	1,5	
21	Bedrykowce	6. VII. 1922	0,33 mm	0,468 mm	0,395	0,098	0,275	0,35	0,37	0,049	0,037	Glycerin preparate

Genus *Halictoxenos* Pierce.

H. (Halictostylops) nitidiusculus m. n. sp.

Described from two female specimens taken by Mr. J. Noskiewicz at Złoczów (Łysa Góra) 13. VI. 1924 as parasites of *Halictus nitidiusculus* K. Both ♀♀ were find in one female specimen of the bee. This species had been already mentioned as a parasite of *H. nitidiusculus* K. but remained as yet undescribed.

It was found in England (♀ Smith 1859), Czechoslowakia (Slány 15. VI. 1923 two females taken by Mr. S. Hrabè) and Russia (Poltava D. A. Ogloblin briefly communication). The only known European species of *Halictoxenos* is *H. Nassonovi* Pierce described by N. V. Nassonov in 1893 as parasite of *H. minutus* K. from Germany and the present new species may be compared with the decsription and drawings of that author.

Female. Pl. II. Fig. 2 A. Larval cephalothorax L. 0,43 and 0,39 mm. Maximum breadth at spiracles 0,46—0·43 mm. Breadth of head 0·25—0·27 mm; the distance from the spiracles to the apex of the cephalothorax 0,35—0,32 mm; the breadth of cephalothorax of the base 0,37—0,32 mm. Breadth between the mandibles 0,064—0,057 mm. L. of mandibula 0,0275 mm. Br. of mandibula 0,026 mm. Larval cephalothorax light yellowish with brownish spiracles and margins around of them; the base of cephalothorax narrow, a rectangular strongly chitinized band on the first abdominal segment ventrally black, this band is emarginated on posterior angles. Cephalothorax constricted at the base, widest at spiracles thence oblique, slightly convex to mandibles, rounded at sides with rounded truncate apex. Spiracles lateral, but not prominent. Mandibles not reaching the lateral margin; bluntly bilobed at the apex with broad base. Fig. 2. B.

The mouth orifice leads in a short chitinized tube slightly narrowed to internal end. The genital orifice like a curved slit with thickened margin laterally not reaching the edge of the cephalothorax (I think this may be a good generic character, as was already pointed out by N. Nassonov 1893 p. 96). „This slit is situated on the border between the cephalic and thoracal parts of cephalothorax and is bow shaped as in the forms previously investigated (Xenos, Stylops) pl. fig. 12, but to the contrary of what is observed in those is does not reach the lateral

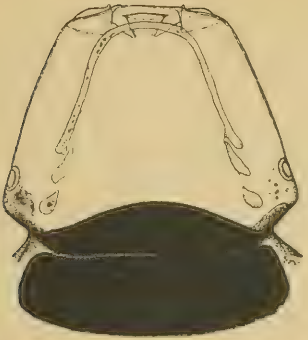

Fig. 1.

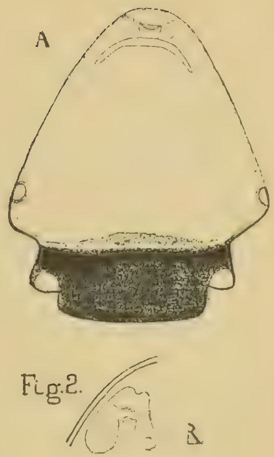

Fig. 2.

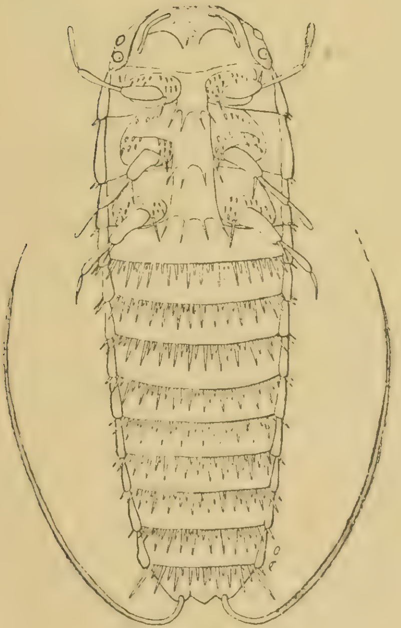

Fig. 3.

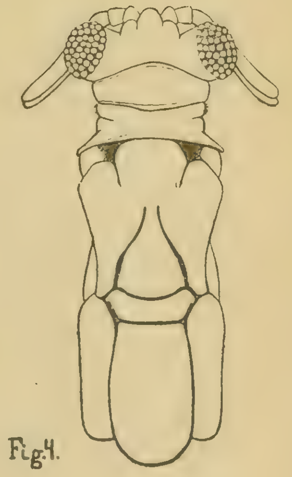

Fig. 4.

A. Ogloblin: New Strepsiptera from Poland.

edges of the cephalothorax". This sentence seems to be in contradiction with the following lines: p. 95. „The part of cephalothorax situated before the constriction corresponds probably to the head Pl. I, fig. 11 a. and the part behind this constriction to the thorax. Pl. I, fig. 11 b." The passage quoted probably determined Mr. W. D. Pierce to measure the breadth of head at this constriction i. e. in front of the genital slit, and not at the ends of the curved line bordering this orifice, as he did in the other species of the genus *Halictoxenos*. This was the reason why the relation of the breadth of the head to the distance between the spiracles he obtained $\frac{1}{3}$; while usually this ratio is about $\frac{1}{2}$. This result suggests some doubts as to the value of the subgenus *Halictostylops* Pierce (formerly genus) and renders necessary to find for it new systematic characters.

Triungulinid larva. Pl. II, fig. 3. Light brownish. L. 0,15 to 0,16 mm.; the maximum breadth 0,05 mm.; length of stylet 0,09 mm. Head transverse with brown eyepatches on sides. The mouth parts are indistinct. Fig. 3. Two ocelli; this seems to be a generic character as *H. Nassonovi* Pierce has also two ocelli (errata to W. D. Pierce 09 p. 113 „Eye patches showing three small lenses" — Two only in Nassonov's description and illustrations; see N. Nassonov 1893). It is curious to mention that Mr. A. Handlirsch (in Handbuch der Entomologie, Bd. III. Lief. 11/12 p. 720) gives an illustration of a larva of *Halictostylops Spencii* Nass. Fig. 591 after Nassonov (=*Halictoxenos Nassonovi* Pierce); but being a diagrammatic reproduction of Nassonov's fig. 9, pl. I. it is in reality a side view of a larva of *Stylops melittae* Nass. (not Kirby). Legs four jointed; coxae covered with hairs; femora short, thickened at the base, distally armed with a long spine; four fore tarsi flattened, slightly expanded to the rounded end. The hind tarsi acute. The episternal sclerites with a few minute spines. Sternal sclerites ending with four long spines. Thoracal segments only dorsally, abdominal ones dorsally and ventrally with terminal fringe of spines. The long spines irregularly alternate with one or two small ones. The ninth segment ventrally with two rounded tubercles bearing stylets.

The two European species of *Hàlictoxenos* known at present can be easily distinguished by means of the following key: Females and triungulinid larvae.

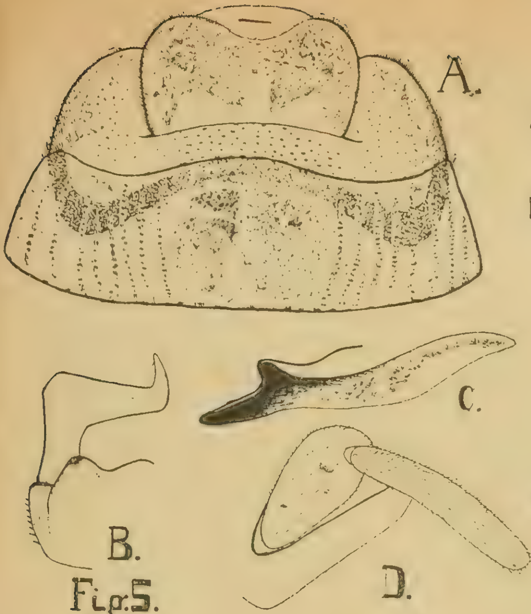

Fig. 5.

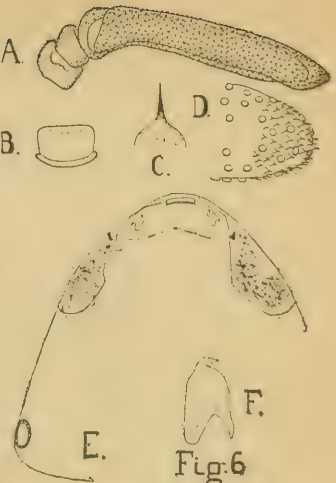

Fig: 6

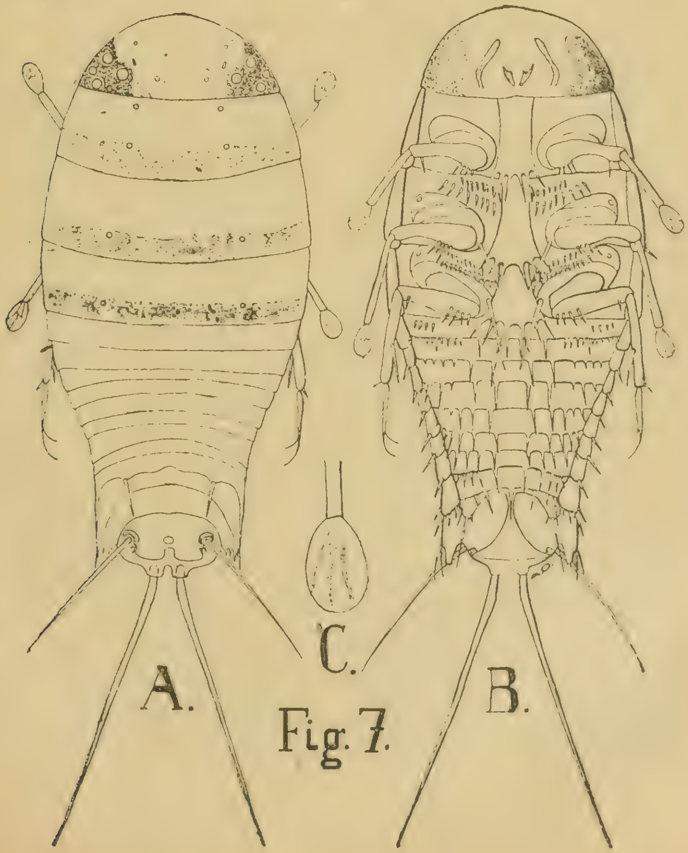

Fig. 7.

1. Head of larval cephalothorax with a constriction in front of the transverse genital slit. Mandibles marginal with one apical tooth. Spiracles ventral not visible on the lateral edge. The dark band on the first ventral abdominal segment is half circle shaped. All tarsi of the triungulinid larva acute.

.... *H. Nassonovi* Pierce
(Germany).

1⁰. Head without constriction in front of the transverse genital slit. Mandibles bilobate. Spiracles lateral. The black band on the first abdominal segment ventrally is square with two emarginations at posterior angles. The four fore tarsi of the triungulinids larva flattened and slightly expanded to the rounded end.

.... *H. nitidiusculus* m. n. sp.
(England, Czechoslovakia, Poland, S. W. Russia).

Genus *Pseudoxenos* Saunders.

Pseudoxenos shaumii Saunders.

This species known as yet from one male specimen described by Saunders from Corcyra is a parasite of *Odynerus (Ancistrocerus) parietum* L. I received one male of *Ancistrocerus parietum* L. taken by Mr. J. Noskiewicz at Mielnica 20. VIII. 1922, which contains four male puparia, one female adult larva (strongly damaged) and one damaged skin of triungulinid larva.

Male. L. 2,1 mm. The third and forth antennal joints densely covered with cylinder-shaped sensillae and among these with triungular scales, which are apically produced in a long spine. Pl. III. Fig. 6. A. B. C. D. Length of antennal joints respectivelly: 0,07 mm.; 0,04; 0,54; 0,54. Br. of antennal joints respectivelly: 0,09 mm.; 0,08; 0,1; 0,09. The second antennal joint, which is the shortest, is twice as broad as long. Third joint equal to fourth. Mandibles slightly curved, ensiform, flattened, brownish black at the base yellow and translucide at the apex. L. 0,23 mm. Br. at the base 0,058 mm. at the middle 0,029 mm. Fig. 5 C.

Maxilla $\frac{3}{4}$ as long as the palpus; brownish, densely covered with minute hairs. L. 0,131 mm. Br. 0,058 mm. Palpus slender subcylindrical. L. 0,182 mm. Br. 0,043 mm. Pl. III. Fig. 5 D. Head transverse produced in front, this production is divided in three parts; occiput broadly emarginated. Pl. II. Fig. 4. Head Br. 0,57 mm. Length 0,23 mm. The breadth of the forehead between the eyes 0,25 mm.; the occiput between the eyes 0,46 mm. Pronotum L. 0,16. Br. 0,36 rounded in front and posteriorly. Mesonotum L. 0,13 mm. Br. 0,43 mm. Elytra L. 0,45 mm. Br. 0,1 mm. Metanotum. L. 1,22 mm. maximum Br. 0,51, with praescutum not completely separated from the scutum. Postlumbium L. 0,11 mm. Br. 0,35 mm. Postscutellum slightly constricted at the base rounded at the tip L. 0,6 mm. Br. 0,20 mm. The abdomen L. 1 mm. The last abdominal tergite transverse L. 0,1 mm. Br. 0,17 mm.; slightly carved at the apex, laterally broadly rounded Pl. III. Fig. 5 A. Oedeagus short, stout, curved Pl. III. Fig. 5 B; it differs from that of *P. neomexicanus* Pierce (the only species in which genitalia are known) in being much stouter and shorter; strongly bent, right angled at the inflated base with sharply reflexed apex, the inner angle is acute. The oedeagus of *P. neomexicanus* Pierce is much longer slender not as strongly bent as that of *Shaumii* Saunders its basal angle is obtuse, and the inner apical one is right. Unfortunately in all four male specimens, extracted from the puparia the wings are folded in such a manner that it is practically impossible to study the venation.

Female. Pl. III. Fig. 6 E. Described from an adult female larva, wich was compressed among growing male puparia so that it was badly damaged. I was therefore unable to obtain the most important measurements viz. the distance between the spiracles and the breadth of cephalothorax at the base. The larval cephalothorax was yet white with brown spiracles, mandibles and patches on both sides of the head. L. 0,775 mm. L. from the spicale to the apex of the cephalathorax 0,68 mm. Breadth of the head 0,58 mm. Br. between the mandibles 0,16 mm. Mandibles Br. 0,027 mm. L. 0,046 mm. elongate with a tooth outwardly recurved at the apex. Pl. III. Fig. 6 F. The transverse slit unconspicuous. The orifice of the mouth situated before the mandibles.

Triungulinid larva. Described only from one larval skin found in the viscera of the wasp host. The larva was decapitated as occurs usually during the metamorphosis, when the second stage larva emerges from the triungulinid by casting off the head skin. Yet the head skin was been also found and the drawing below Pl. III. Fig. 7 A—C. represents a reconstruction of the whole larva.

The color is brown. L. 0,196 mm.; maximum br. 0,088 mm. Stylets 0,116 mm. (broken). Head transverse with four pairs dorsally situated ocelli and with six circle-shaped sensillae, the antennae and mouth parts are very indistinct. Thoracal segments large, dorsally with circle-like sensillae (4 on the pro-, 2 on the meso- and metanotum). Coxae large with internal spines. Femora, middle and hind tibiae basally and apically with a few spines. Four fore tarsi are pad-like with a peculiar structure inside Pl. III. Fig. 7 C. Hind tarsi one-jointed, terminated with two slender filaments. Each thoracal sternite ends with six spines; ventral abdominal segments 1—8 with a terminal fringe of spines. These spines are large in the middle and small on the sides of the segment. Ninth tergite dorsally with two bristles, its lateral prolongations with teeth and spines. Ninth segment ventrally broadly emarginate with two long spines and a few small ones on the sides. Tenth segment apically with two contiguous lobes bearing stylets and dorsally with two long stout bristles.

Wykaz chrząszczów okolic Przemyśla

(Verzeichnis der Käfer der Umgebung von Przemyśl)

WŻERKI — TEREDILIA

MIĘKOPOKRYWE — MALACODERMATA

podał

T. TRELLA.

CLERIDAE.

Tillus: elongatus L. (same ♀); *unifasciatus* Fbr. V—VIII. Budy Wk., Pikulice.

Opilo: mollis L. Bakończyce (tylko pokrywy).

Thanasimus: formicarius L.; ♯ *f.* a. *laetipes*[1]) Reitt.

Trichodes: apiarius L.; ♯ *ap.* a. *suturalis* nov.[2])

♯ dla fauny Polski nowe lub niewyróżniane. (Neu für Fauna von Polen).

+ podawane z kresów: Sil. Bor. i t. d.

[1]) posiadam okaz dochodzący zaledwie 8 mm. — wielkość podawana: 10—16 mm.

[2]) *Trichodes apiarius L. a. suturalis* nov. grzbietowy szew pokryw wzdłuż czarnej, środkowej przepaski — barwy czerwonej lub wzdłuż środkowego, czerwonego, pola pokryw — barwy czarnej. (Normalnie powinien być szew grzbietowy pokryw zabarwiony tak, jak dane pole).

*Enoplium: serraticorne*¹) Vill.
Corynetes: coeruleus Deg.
Necrobia: violacea L.

DERODONTIDAE.

+ *Derodontus: macularis* Fuss. IV. Brylińce, Turnica (pod korą jodeł, przerośniętych grzybem, w wyk. Borysław).

LYMEXYLIDAE.

Hylecoetus: dermestoides L.; + *d.* ♂ a. *marci* L. (w wyk. Sil.);
Lymexylon: navale L. VI. Brylińce (1 ♀).

BOSTRYCHIDAE.

Bostrychus: capucinus L. V. Budy Wk.

LYCTIDAE.

Lyctus: linearis Goeze; *pubescens* Fbr.

PTINIDAE.

Gibium: psylloides Czemp. Przedm. Popielówka 1 okaz.
Niptus: hololeucus Fald.; *unicolor* Pill. Krasiczyn.
Ptinus: rufipes Fald.; *fur* L.; ♯ *f.* ♀ a. *albicans*²) nov.; *bicinctus* Strm.; *latro* Fbr.; *brunneus* Dft.; *pilosus* Müll; + *p.* a. *nigrescens* Gerh. (w wyk. Sil.); + *raptor* Strm. (w wyk. Sil. Bor.); *bidens* Ol.

ANOBIIDAE.

Hedobia: imperialis L.; ♯ *i.* a. *senex* Kr.
Dryophilus: pusillus Gyll.
Xestobium: plumbeum Ill. Prałkowce, Pikulice; *rufovillosum* Deg. (też pod korą zeschłych jodeł).
Ernobius: longicornis Strm.; *mollis* L.

---

¹) Podany już poprzednio, prawdopodobnie zawleczony z południa w czasie wojny (1916), tak samo, jak np. *Calandra oryzae* L. znaleziony licznie w owsie, rozsypanym w czasie przemarszu wojsk węgierskich.

²) *Ptinus fur L.* ♀ *a. albicans* nov. całe pokrywy pokryte rozsypanemi łuseczkami białemi, same przepaski silnie rozszerzone, zwłaszcza tylna sięga prawie od połowy do końca pokryw.

Anobium: pertinax L.; *striatum* Ol.; *rufipes* Fbr.; *fulvicorne* Strm; + *f.* a. *rufipenne* Dft. (w wyk. Sil.).

Oligomerus: brunneus Ol.

Sitodrepa: panicea L.

Trypopitys: carpini Hrbst.

Ptilinus: pectinicornis L.; *fuscus* Geoffr.; + *f.* a. *flavescens* Lap. (w wyk. Sil.).

Xyletinus: ater Pnz. V. Brylińce; *pectinatus* Fbr.

Dorcatoma: chrysomelina Strm. Brylińce, Turnica; *dresdensis* 1) Hrbst. Turnica; # *d.* a. *luteola* 2) nov.; *punctulata* Muls. Brylińce, Turnica; # *p.* a. *ferrea* 3) nov.; *serra* Pnz. Turnica.

+ *Anitys: rubens* Hoffm. Brylińce (tylko pokrywy, w suchych, czerwono-zbutwiałych pniakach dębowych; w wyk. Sil.).

Caenocara: bovistae Hoffm. Prałkowce.

HELODIDAE.

Helodes: minuta L.; # *m.* a. *testacea* Schilsk.; *m.* a. *laeta* Pnz.; *marginata* Fbr. Turnica; + *m.* a. *nigricans* Schilsk. Turnica (w wyk. Sil.).

Microcara: testacea L.

Cyphon: variabilis Thunb.; *v.* a. *nigriceps* Kiesw.; *padi* L.; *p.* a. *discolor* Pnz.; # *p.* a. *gratiosus* Kol.; *coarctatus* Payk.; *c.* a. *palustris* Thoms.; *paykulli* Guer.

Prionocyphon: serricornis Müll. Turnica.

Scirtes: hemisphaericus L.; *orbicularis* Pnz.

Eubria: palustris Grm. Turnica; # *p.* a. *marchantiae* Duv. Turnica.

DASCILLIDAE.

Dascillus: cervinus L. Turnica, Cisowa.

CATHARIDAE 4).

Homalisus: fontisbellaquei Geoffr. a. + *monochloros* Torre (w wyk. Sil.).

---

1) Moje okazy wahają się między 3 a 5'5 mm.; podawana wielkość: 3—4 mm.

2) *Dorcatoma dresdensis Hrbst. a. luteola* nov. całe ciało barwy rdzawo-żółtej.

3) *Dorcatoma punctulata Muls. a. ferrea* nov. barwy rdzawej, w tylnej części pokryw czarna plama.

4) Bez rodz. *Malthodes* Kiesw.

Dictyopterus: aurora Hrbst.; *rubens* Gyll. Turnica; + *fiedleri* Reitt. Turnica, Chwaniów, (w wyk. niezaznaczony; Tenenbaum notuje: V. T. Reittera-Fauna Germ. Beskidy, Łysogóry-Lissa hora).

Pyropterus: affinis Payk.

Platycis: cosnardi Chevr.; *minuta* Fbr.

Lygistopterus: sanguineus L.

Lampyris: noctiluca L.

Phausis: splendidula L.

Phosphaenus: hemipterus Goeze; *h.* v. *brachypterus* Motsch.

Podabrus: alpinus Payk. Turnica; + *alp.* a. *rubens* Fbr. Turnica, Brylińce (w wyk. Tatr. m.); # *alp.* a. *mocquerysi* Reiche. Turnica, Brylińce, Prałkowce; # *alp.* a. *lateralis* Er. z poprz.; + *alp.* a. *ruficeps* Gabr. Brylińce, (w wyk. Sil.).

Cantharis: violacea Payk. Budy Mł. i Wk., Turnica; # *longicollis* Kiesw. V. Brylińce (1 ok.); *erichsoni* Bach. VI. Chwaniów; *fusca* L.; + *f.* a. *conjuncta* Schilsk. (w wyk. Sil.); *rustica* Fall.; # *r.* a. *asignata*[1] nov.; *obscura* L. Lacka Wola; *nigricans* Müll.; + *n.* a. *immaculata* Schilsk. (w wyk. Sil.); # *n.* a. *pallidosignata* Pic.; # *n.* a. *nigrescens*[2] nov.; *livida* L.; # *l.* a. *eremita* Rosenh.; *l.* a. *rufipes* Hrbst.; # *l.* a. *rufescens*[3] nov.; *quadripunctata* Müll.; # *q.* a. *montana* Strl. Turnica; *rufa* L.; *pallida* Goeze; + *p.* a. *ustulata* Kiesw. (w wyk. Sil.); *fulvicollis* Fbr.; + *f.* a. *maculata* Schilsk. (w wyk. Sil. Bor.); *bicolor* Hrbst.; # *b.* a. *suturalis* Schilsk.; *paludosa* Fall. Turnica; *lateralis* L.; *l.* a. *nigronotata* Pic. (w wyk. Sil.); *discoidea* Ahr. a. *liturata* Redtb.; *haemorrhoidalis* Fbr.

Absidia: pilosa Payk. Turnica; *p.* a. *schönherri* Mnnh.

Rhagonycha: translucida Kryn. Brylińce, Turnica; *nigriceps* Waltl. Turnica; *lutea* Müll.; *fulva* Scop.; *testacea* Lin.; *limbata* Thoms.; *lignosa* Müll.; *elongata* Fall.

Silis: nitidula Fbr.; *ruficollis* Fbr. (1 ♂).

Malthinus: biguttulus Payk. Brylińce, Turnica; *flaveolus* Payk.; # *f.* a. *immunis* Mrsh.; *seriepunctatus* Kiesw.; # *s.* a. *pallidi-*

---

[1] *Cantharis L. rustica Fall. a. asignata* nov. Przedplecze bez czarnej plamy.

[2] *Canth. nigricans Müll. a. nigriscens* nov. Przedplecze czarne, bladożółto obrzeżone podobnie jak u *Canth. pulicaria* Fbr.

[3] *Canth. livida L. a. rufescens* nov. Tylna część pokryw szaro-rdzawa, zresztą jak a. *rufipes* Hrbst.

thorax Pic.; *fasciatus* Ol.; ⌗ *facialis* Thoms. VI. Prałkowce; ⌗ *f.* a. *luteolus* [1]) nov.; *frontalis* Mrsh. Brylińce, Turnica.

Drilus: concolor Ahr. VI. Zamek, Prałkowce.

Troglops: albicans L.

Charopus: flavipes Payk.

Hypebaeus: flavipes Fbr.

Ebaeus: pedicularius Schrnk.

Axinotarsus: ruficollis Ol.; *pulicarius* Fbr.; *marginalis* Lap.

Malachius: *aeneus* L.; *marginellus* Ol.; *bipustulatus* L.; *viridis* Fbr. Zamek, Winna Góra.

Anthocomus: *rufus* Hrbst.; *bipunctatus* Harrer.; ⌗ *b.* a. *tripunctatus* [2]) nov.; ⌗ *b.* a. *unipunctatus* [3]) nov.; *fasciatus* L.

Dasytes: niger L.; *coeruleus* Deg.; ⌗ *c.* a. *virescens* Westk.; *plumbeus* Müll.; *fusculus* Ill.

Dolichosoma: *lineare* Rossi, Grochowce.

Haplocnemus: nigricornis Fbr. a. ⌗ *chalybaeus* Germ.

RÉSUMÉ.

Es werden unter den in Przemyśl und Umgebung gefundenen Teredilien und Malacodermen folgende neue Aberrationen unterschieden:

1. *Trichodes apiarius* L. a. *suturalis* nov. besitzt an der schwarzen, mittleren Querbinde rote Naht oder am roten, mittleren Felde schwarze Naht. (Bei der Stammform soll die Naht an schwarzen Binden schwarz, an roten rot sein.)

2. *Ptinus fur* L. a. ♀ *albicans* nov. ganze Fliegeldecken mit zerstreuten, weissen Schuppen bedeckt, die Binden sehr verbreitert, besonders die hintere, welche fast von der Mitte der Fliegeldecken bis zur Spitze derselben sich erstreckt.

3. *Dorcatoma dresdensis* Hrbst. a. *luteola* nov. zeigt rostgelbe Färbung.

---

[1]) *Malthinus facialis Thoms a. luteolus* nov. Przedplecze żółte, bez plamy.

[2]) *Anthocomus Er. bipunctatus Harrer a. tripunctatus* nov. czarno-zielona przepaska w tylnej części pokryw przerwana w trzy plamy: dwie na brzegach i jedna wspólna na szwie grzbietowym.

[3]) *Anth. bipunctatus Harrer a. unipunctatus* nov. posiada tylko drobną plamę na szwie grzbietowym.

4. *Dorcatoma punctulata* Müll. a. *ferrea* nov. rostgelb, im hinteren Teile der Fliegeldecken schwarze, gemeinsame Nahtmackel.

5. *Cantharis rustica* Fall. a. *asignata* nov. Halsschild einfarbig gelbrot, ohne schwarze Mackel.

6. *Canth. nigricans* Müll. a. *nigrescens* nov. Halsschild schwarz, weissgelb gesäumt, ähnlich wie bei *Canth. pulicaria* Fbr.

7. *Canth. livida* L. a. *rufescens* nov. Fliegeldecken im hinteren Teile grau-rostrot, sonst wie a. *rufipes* Hrbst.

8. *Mathinus facialis* Thoms a. *luteolus* nov. Halsschild einfarbig gelb, ohne Mackel.

9. *Anthocomus bipunctatus* Harrer a. *tripunctatus* nov. schwarzgrüne Querbinde im hinteren Teile der Fliegeldecken in 3 Flecken aufgelöst: 2 an den Seitenrändern, 1 gemeinsame an der Naht.

10. *Anth. bipunctatus* Harrer a. *unipunctatus* nov. es bleibt von der Querbinde nur eine kleine Mackel an der Naht.

Przyczynek do fauny Ważek Małopolski zachodniej.

(Beitrag zur Kenntnis der Odonaten-Fauna von Süd-West-Polen).

podał

JÓZEF FUDAKOWSKI, Kraków.

Z całego obszaru Małopolski zachodniej posiadamy szczegółowe dane o faunie Ważek tylko z okolic Krakowa (4, 7.) i Tatr (1, 2, 3.), pozatem znanych jest kilkanaście gatunków z dol. Popradu (5.), Pienin (3.), Białej Góry (3.), okolicy Myślenic (3, 4.), Tatr i Podkarpacia (6.). Z powyższego przeglądu prac widać, że fauna Ważek Małopolski zachodniej była bardzo nierównomiernie badana, zwłaszcza Podkarpacie i Beskid nie były w pracach dotychczasowych należycie uwzględniane. Z Karpat wschodnich znamy dzięki pracom Dziędzielewicza (2, 3.) sporą ilość gatunków Ważek, jednakże dane w tych pracach zawarte są zbyt ogólnikowe, najczęściej ani miejscowości i ich wysokości n. p. m. ani pora pojawów tych gatunków nie jest podana. Te braki w znajomości fauny Ważek Małopolski zachodniej skłoniły mnie do gromadzenia odnośnego materjału. Materjał, który z biegiem czasu zdołałem zgromadzić, pochodzi ze zbiorów przyrodników krakowskich, którzy mi go na moją prośbę łaskawie dostarczyli oraz z mych własnych połowów. Z Niżu i Jury krakowskiej posiadam okazy Ważek z Lubasza (koło Szczucina), Ojcowa, Milówki (pow. Żywiec), lasu Dułowskiego (koło Trzebini) i Puszczy Niepołomickiej zebrane przez pułk. W. Niesiołowskiego, oraz zbioru własnego z Walicy i Latoszyna (koło Dębicy), Puszczy Niepołomickiej i Bierzanowa. Z Podkarpacia i Beskidu zachodniego dostarczyła mi okazów p. Dr. Z. Jackówna z Łodygowic (pow. Żywiec), Dr. Z. Grodziński z Jordanowa, Sidziny i Lubonia, Dr. St. Skowron z Piwnicznej oraz p. Wojtusiak ze Stryszowa, Osielca, Skawców i Dobczyc; sam zbierałem Ważki w Rabie Wyżnej. Wszystkim wymienionym osobom składam serdeczne podziękowanie za ich względem mnie uczynność.

Opracowany materjał pochodzi ze zbiorów w znacznej mierze przygodnych, prowadzonych w okolicach mało lub zupełnie pod względem fauny Ważek nie badanych i nie może dać poglądu na charakter tej fauny w tych miejscowościach. W niniejszym wykazie zwracam głównie uwagę na faunę Ważek Podkarpacia i Beskidu zachodniego; z tego też powodu włączam wszystkie gatunki podane z tego obszaru przez Dziędzielewicza (2, 3.) i Schillego (5.) celem dania jak najzupełniejszego całokształtu fauny Ważek tej części Polski.

Fauna Tatr, jako obszaru już badanego nie została tu uwzględniona. W opracowanym materjale znajdują się następujące gatunki:

1. *Calopteryx virgo* L., Latoszyn nad Wisłoką, częsty, 19. V., Bierzanów nad strumykiem 4. VI., Dobczyce 15. VII.

2. *C. splendens* Harris, Latoszyn 19. V., Bierzanów 4. VI., Dobczyce VII.

3. *Lestes fuscus* Vanderl., Ojców 28. VIII., 10. IX., Żegiestów (Wieszejski 6.).

4. *L. barbarus* F., Jordanów koniec VII., gatunek ten w Karpatach wschodnich dochodzi do wysokości ponad 1300 m. (Dziędzielewicz 3.).

5. *L. sponsa* Hansem., Kłaj stawek koło toru kolejowego 8. VII., Raba Wyżna 29. VIII.

6. *Platycnemis pennipes* Pal., Lubasz 2. VI., Jordanów 25. VII., 20. VIII.

7. *Ischnura elegans* Vanderl., Bierzanów 4. VI.

8. *I. pumilio* Charp., Kłaj 8. VIII., ♂ nad stawkiem koło toru kolejowego, gatunek dość rzadki, Schille (5.) podaje go z dol. Popradu - Wola Krogulecka 24. VI.

9. *Enallagma cyathigerum* Sel., Bierzanów 4. VI., Puszcza Niepołomicka 14. VI., Kłaj 8. VIII., Raba Wyżna 29. VIII., Rytro 5. VIII., (Schille 5.).

10. *Agrion pulchellum* Vanderl., Latoszyn 19. V., Kłaj 8. VIII., Puszcza Niepołomicka 14. VI.

11. *A. hastulatum* Charp., Latoszyn nad Wisłoką 19. V. 3 ♂.

12. *A. puella* L., Bierzanów, Kłaj, Puszcza Niepołomicka, Latoszyn, Wolica, Raba Wyżna; trafia się niekiedy o parę kilometrów od zbiorników wody.

13. *Erythromma najas* Hansem., Kłaj 8. VIII. nad stawkiem koło toru; parka *in copula* zanurza się wzdłuż łodygi rośliny wodnej n. p. *Sagittaria* pod powierzchnię wody celem złożenia jaj i pozostaje pod nią $^1/_2$—2 minut, poczem, o ile łodyga jest pochylona, wydostaje się na powierzchnię nie wzdłuż niej lecz wprost przez wodę, unoszona przez powietrze zawarte pomiędzy złożonemi skrzydłami.

14. *Pyrrhosoma nymphula* Sulzer., Las Dulowski 25. V., Bierzanów 4. VI., Zawoja pod Babią Górą (Dzie̜dzielewicz 2, 3.).

15. *Gomphus vulgatissimus* L., Lubasz 4. VI., Skawce VII.

16. *Ophiogomphus serpentinus* Charp., Lubasz 2. VI., Ojców 28. VIII., wzgórze Oklejny (677 m.) koło Myślenic (Dzie̜dzielewicz 2, 3.).

17. *Onychogomphus forcipatus* L., Milówka 18. VII., Osielec 23. VII, Skawce VII., Jordanów koniec VII., Dobczyce VII., w okolicy Myślenic (Dzie̜dzielewicz 2, 3, Prüffer 4), w Pieninach (Dzie̜dzielewicz 2, 3.).

18. *Cordulegaster bidentatus* Sel., Piwniczna 18. VI., Jordanów połowa VIII., stoki Babiej Góry, w dol. Popradu VII. i VIII. nierzadki (Schille 5.), Żegiestów (Dzie̜dzielewicz według Wierzejskiego 2.).

19. *Brachytron hafniense* Müller, Latoszyn 19. V.

20. *Aeschna juncea* L., Stoki Lubonia w wysokości około 900 m. 28. VIII.

21. *Ae. affinis* Vanderl., Osielec 23. VII. 1923 1 ♂, gatunek rzadki, z Małopolski zach. znany tylko ze stawków Dębnickich pod Krakowem (Zaćwilichowski 7.).

22. *Ae. cyanea* Müller., Latoszyn 6. IX., dwie wylinki z nad małych stawków tuż przy torze kolejowym w pobliżu stacji Kłaj 8. VIII., Dobczyce 24. VII., Jordanów 25. VII., Sidzina (koło Jordanowa) 12. VII., Stryszów VII., Raba Wyżna 29. VIII., Rytro 5. VIII. i Facimiech 25. IX. (Schille 5).

23. *Anax imperator* Leach., Grodkowice 14. VI.

24. *Somatochlora metallica* Vanderl., Lubasz 2. VI., Bierzanów 4. VI., Puszcza Niepołomicka koło cegielni 14. VI.

25. *S. flavomaculata* Vanderl., Puszcza Niepołomicka nad rowem na skraju podmokłego lasu 14. VI. 1914 i 8. VII. 1923. W roku 1923 gatunek ten występował w Puszczy Niepołomickiej dość licznie ale tylko koło t. zw. Bagna, (c. f. mapa szt. jeneral. austr. 1 : 75.000) latało wówczas kilkanaście osobników, ilość ♂♂ była znacznie większa niż ♀♀.

26. *Cordula aenea* L., Kłaj 25. VI.

27. *Orthetrum coerulescens* Fabr., Milówka 18. VII., wzgórze Olejny (677 m.) koło Myślenic (Dzierdzielewicz 2, 3.).

28. *O. brunneum* Fonscolob., Skowronek-Kobierzyn pod Krakowem 30. VI. 1923 ♂, gatunek nowy dla Małopolski zachodniej.

29. *Libellula quadrimaculata* L., Latoszyn 19. V., Puszcza Niepołomicka VI.

30. *L. depressa* L., Lubasz 2. VI., Bierzanów 4. VI. bardzo licznie, Puszcza Niepołomicka 8. VII. licznie wraz z *Somat. flavomaculata*, Dobczyce 20. VI.

31. *Sympetrum striolatum* Charp., Puszcza Niepołomicka 14. VI., Łodygowice VIII., Młodów, Dominików, Ryczanów VIII., IX. (Schille 5.).

32. *S. vulgatum* L., Milówka, Osielec, Skawce, Stryszów, Jordanów, Raba Wyżna, Facimiech (Schille 5.).

33. *S. flaveolum* L., Puszcza Niepołomicka 8. VII., Jordanów 25. VII., Sidzina 12. VII., Dobczyce 15. VII.

34. *S. pedemontanum* All., Rytro, nierzadka 31. VII. (Schille 5.).

35. *S. sanguineum* Müller., Sidzina 12. VII., Dominików 31. VII., (Schille 5.), Żegiestów (Wierzejski 6.).

36. *S. danae* Sulzer, Skawce VII., Sidzina 12. VII., Facimiech 25. IX. (Schille 5.).

37. *Leucorrhinia dubia* Vanderl., Las Dulowski 25. V. ♂.

38. *L. pectoralis* Charp., Puszcza Niepołomicka 14. VI., Latoszyn 19. V., Kłaj 8. V., 25. VI., Lubasz 2. VI., Las Dulowski 25. V.

Z Muzeum Fizjograficznego Pol. Akademji Umiejętności w Krakowie.

PRACE CYTOWANE:

1. Dzięḍzielewicz J.: Zestawienie zapisków o owadach siatkoskrzydłych w Tatrach podczas pobytu w latach 1891 i 1892. (Spraw. Kom. Fizjograf. T. XXX. 1895).
2. — Ważki Galicyi i przyległych krajów polskich. (Muz. im. Dzieduszyckich, Lwów 1902).
3. — Owady siatkoskrzydłowate ziem Polski. (Rozpr. Wiadom. z Muz. im. Dzieduszyckich. T. III. 1917).
4. Prüffer J.: Materjały do fauny Ważek południowo-zachodniej Polski (Sprawozdanie Kom. Fizjograf. T. LIII/LIV. 1920.
5. Schille F.: Materjały do fauny owadów siatkoskrzydłych i szarańczaków doliny Popradu. (Sprawozd. Komisji Fizjograf. T. XXXVI. 1902).
6. Wierzejski A.: Dodatek do fauny sieciówek *(Neuroptera)* (Sprawozd. Kom. Fizjograf. T. XVII. 1883).
7. Zaćwilichowski J.: Materjały do fauny owadów Polski. Cz. I. Ważki stawków dębnickich. (Sprawozd. Kom. Fizjograf. T. LV/LVI. 1922).

RÉSUMÉ.

In der vorliegenden Arbeit gibt der Verfasser neue Fundorte der im südwestlichen Polen vorkommenden Odonatenarten an. Im Bosonderen berücksichtigt er das Gebiet des nördlichen Vorgebirges der West-Beskiden, welches hinsichtlich dieser Fauna sehr wenig durchforscht wurde. Auf Grund bisheriger Forschungen kann man bezüglich der Charakteristik der Odonatenfauna dieses Raumes keine allgemeine Schlüsse ziehen. Man kann nur annehmen, dass die Zahl der Gebirgs- oder nordischen Formen in diesem Terrain verhältnismässig klein ist und aus diesem Grunde wird die Fauna dieses Gebietes von jener der anschliessenden Niederungen sehr wenig verschieden sein. Es wird betont, dass in der vorliegenden Arbeit die von J. Dzięḍzielewicz ziemlich genau durchforschte Odonatenfauna der Hohen Tatra nicht berücksichtigt wurde.

Nowe dla Polski gatunki i odmiany chrząszczy.

(Coléoptères nouveaux pour la Pologne).

Podał

SZYMON TENENBAUM.

[Haliplus transvolgensis Sem. Okolice Warszawy; Wierzbno 27. V. 93 — jeden okaz ze zbioru L. Hildta (R. Scholz i A. Zimmermann det.). Okaz znajduje się w zbiorze Scholza w Lignicy. Do fauny krajowej, aż do znalezienia nowych okazów, nie włączam go, zbyt bowiem małe jest prawdopodobieństwo występowania tego gatunku u nas; możliwe, że Hildt obcemu owadowi dał kartkę: Wierzbno].

Agabus undulatus a. pictus Meier. Jeden okaz znalazłem w Chylicach pod Warszawą.

Rhantus suturellus v. ♀ subopacus Mannh. Białowieża 14. V. 21.

Anthobium minutum v. puncticolle Gredl. Samoistna odmiana a nie synonim formy typowej. Białowieża-Gródek 22. VII. 21.

Stenus obscuripes Ganglb. Czarnohora, Howerla. Jeden okaz otrzymałem w darze od dyr. J. Roubala.

Atheta georgiana Motsch. Samoistny gatunek, a nie synonim *A. oblonga* Er. Okolice Warszawy: Wawer 26. IX. 20. — jeden samiec.

Ochthebius impressus v. lutescens Kuw. Województwo Warszawskie: Urle 12. VIII. 10.

Podabrus alpinus v. lateralis Er. Pieniny: dolina potoku Pienińskiego 28. V. 12.

Cantharis quadripunctata v. sulcicornis Reitt. Pieniny: Sromowce Niżne; okolice Piwnicznej: dolina Czercze, dolina potoku Grobki. V. 12.

C. rustica a. mimothorax Pic. Okolice Warszawy: Dąbrówka 26. V. 23.

C. nigricans a. luteipes Schilsky. Puszcza Niepołomicka 14. VI. 14. Dla gub. Kijowskiej podał go Fejfer.

C. longicollis Kiesw. ♂ i ♀ in copula w Truskawcu 24. VI. 22.

Rhagonycha rorida Kiesw. Truskawiec koło Borysławia 24. VI. 22, Tenczynek koło Krakowa 15. VI. 12 — po jednym okazie.

Dasytes plumbeus a. coerulescens Schilsky. Kilkanaście okazów w Młocinach pod Warszawą 28. V. 18.

Propylaea 14-punctata a. lyra Walter. Okolice Warszawy: Marymont 6. VIII. 17 — jeden okaz.

Athous haemorrhoidalis a. faeculentus Buyss. Okolice Warszawy, okolice Krakowa, Pomorze.

A. vittatus a. stephensi Buyss. Mam go z Wilna; miejsce znalezienia nie jest ściślej określone.

Adrastus limbatus a. turcicus Stierl. Truskawiec 24. VI. 22 — kilka okazów.

Anthicus flavipes a. flavescens Pic. Występuje wraz z formą typową.

Hypophloeus longulus Gyll. Okolice Warszawy: Dembe Wielkie 18. IV. 16 — siedem okazów pod korą pnia sosnowego.

Crioceris asparagi a. cruciata Schuster. Wilno, bez dokładniejszych danych.

Chrysomela chalcites Germ. Notowany z Rosji połudn., Istrji, Dalmacji; nie występuje w Niemczech. Pięć okazów znalazłem w dolinie potoku Pienińskiego 28. V. 12.

Ch. aurichalcea Mannh. Formę typową notują z wschodniej Rosji. Dwa okazy znalazłem w Kaczym Dole pod Warszawą 9. VII. 16.

Ch. carpathica v. hopffgarteni Wse. Między Piwniczną a Pieninami: dolina Czercze 23. V. 12 — jeden okaz.

Phytodecta linneana a. kraatzi Westh. Ojców 25. VI. 09 — jeden okaz.

Longitarsus luridus f. alata: Zamojszczyzna, okolice Warszawy.

L. ganglbaueri Heik. (*piciceps* auct. part.). Rozpowszechniony w całej niemal Europie, na Kaukazie, na Syberji; Władywostok, ? Japonia. — Okolice Warszawy: Saska Kępa 26. IV. 16. (Heikertinger det.).

L. waterhousei Kutsch. (*menthae* Bedel). Rozpowszechniony w Niemczech, Austrji, Francji, Anglji, Kroacji, ? Azji Mniejszej. Ordynacja Zamojskich: Obrocz koło Zwierzyńca 22. VIII. 12 (Heikertinger det.).

L. symphyti Heik. (*aeruginosus* Weise non Foudr.). Rozpowszechniony w Niemczech, Austrji, Francji. Znalazłem go w Warszawie w Łazienkach 25. VIII. 15.

Tychius femoralis Bris. Gródek koło Białowieży 22. VII. 21.

T. sorex Gyll. Piaseczno pod Warszawą 13. VI. 14.

Sibinia signata a. variata Gyll. Okolice Warszawy: Pyry 15. IX. 20.

Gymnetron squamicolle Reitt. Białowieża 3. VII. 20 — jeden okaz.

Ceutorrhynchus pallidicornis Bris. Truskawiec 24. VI. 22 — jeden okaz (H. Scheuch det.).

C. leprieuri Bris. Ordynacja Zamojskich: Smoryń 29. VII. 10 — kilka okazów (det. H. Scheuch w Wiedniu).

Homorosoma validirostris Gyll. Występuje w południ. Rosji i na Węgrzech, u nas zgoła niespodziewanie. Saska Kępa koło Warszawy 5. IV. 08. Okaz w zbiorze H. Scheucha w Wiedniu.

Apion cerdo a. consanguineum Bach. Kilkanaście okazów w Białowieży 25. IV. i 24. V. 21.

A. elongatulum Desbr. Okolice Warszawy: Wawer IX. 20 i Drewnica.

A. detritum catenulatum Wagner. Okolice Warszawy: Skolimów 24. IX. 20. (Wagner det.).

Aphodius mixtus a. unicolor Schilsky. Tatry (zbiory Kom. Fizjogr. Akad. Umiejętn.).

Z biologji kornika *Phloeosinus thujae* Perris.

(Biologisches über den Borkenkäfer *Phloeosinus thujae* Perris).

Z 3-ma figurami. (Mit 3 Textfiguren).

Napisali

A. KOZIKOWSKI i M. NUNBERG.

Wielu autorów podaje Europę południ. jako jego ojczyznę, lecz stanowiska jego na Śląsku, w Poznańskiem, a nawet na Pomorzu wskazują na bardziej ku półn. rozszerzony zasiąg. Dla Małopolski został znaleziony 14. IX. r. b. w okolicy Jordanowa na Przykcu (Nunberg), oraz 10. X. b. r. (Prof. Kozikowski) na terytorjum gminy Wiszenka, na półn. od rewiru Wiszenka, przy krzyżu i kocie 382 (mapa geol.), gdzie jałowiec porasta bardzo gęsto kilkadziesiąt *ha*, tworząc charakterystyczne juniperetum. 23. X. b. r. (Prof. Kozikowski) zostało odnalezione stanowisko o 10 km. na wschód od poprzedniego, na t. zw. „Niedźwiedziej Górze", kota

385 na południ. od przysiółka Galany, również w charakterystycznem juniperetum. Bezskuteczne były poszukiwania na jałowcu w lesie starzyskim i wiszeńskim, można więc przypuszczać, że kornik ten jako gatunek więcej południowy u nas pojawia się tylko tam, gdzie jałowiec rośnie w otwartych słonecznych miejscach. Również bez rezultatu był poszukiwany na żywotnikach (Thuja) w ogrodzie na folwarku Małatyn, choć dużo żywotników wyginęło tam w ostatnich latach. Poszukiwania w Karpatach wsch. i środ. były też bezskuteczne, mimo że jałowiec rośnie tam dość obficie, zwłaszcza na pastwiskach gminnych.

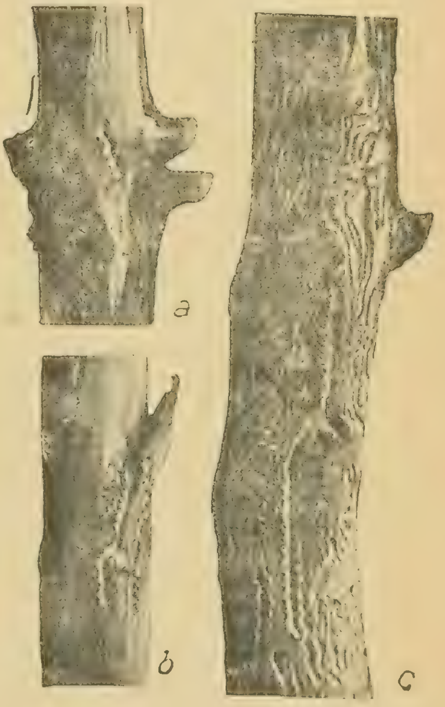

Samiczki zakładają chodniki macierzyste lub kończą je we wrześniu, czasem już są o tej porze rozwinięte chodniki larwowe znacznej długości. W chodnikach niema nigdy więcej chrząszczy niż trzy (1 ♂, 2 ♀♀) i to zwykle samczyk w komórce godowej, samiczki w chodnikach macierzystych; jest więc dwużennym, a w ślad za tem żerowisko jest dwuramienne, przebiegające w kierunku osi gałęzi. (Ryc. c.). [Nie wszystkie jednak dwuramienne żerowiska należą do korników dwużennych n. p. *Myelophilus minor*, który jest jednożennym]. Opada strzałę i grubsze gałęzie. Chodniki macierzyste i komórka godowa leżą dość głęboko w drewnie, są więc zupełnie wyraźne. Komórka godowa jest dość obszerna, zwłaszcza gdy wybiegają z niej króciutkie wypustki, co nadaje jej kształt gwiazdkowaty lub nieregularny. Długość chodników macierzystych waha się od 1—4 cm., szerokość około 1·5 mm; są zawsze z trocin oczyszczone co pozwala przypuszczać o możliwości kilkakrotnego zapłodnienia samiczek. Początki żerowiska przedstawiają się jako krótki chodnik jednakowej szerokości (Ryc. a). Ponieważ już jest obłożony nyżami jajowemi (w jednem takiem żerowisku były już rozwinięte chodniki larwowe), więc zapłodnienie samiczki odbyło się prawdopodobnie poza chodnikiem, co byłoby o tyle ciekawem, że zwyczaj ten obserwowano n. p. u *Myelophilus piniperda*, który właściwej komórki godowej nie wygryza; to samo obserwowano u *Anisandrus dispar*. Dziwnem jest dlaczego samczyk *Phl. thujae* wygryza komórkę godową po kopulacji. Na kilkanaście żerowisk w okolicy Jordanowa znalazły się dwa anormalne o trzech ramionach (Ryc. b) mimo to w żerowiskach tych były dwie samiczki, a nie trzy; w obu żerowiskach jedno ramię (górne) jest dłuższe, dwa (dolne) krótsze; prawdopodobnie dolne ramiona wygryza jedna samiczka. Po ukończeniu chodnika macierzystego opuszczają go samiczki przez otwór wlotowy, a nie wygryzają się u jego końca; nyże jajowe są dość gęste, czasem nawet stykają się ścianami ze sobą, to znowu odległość między niemi wzrasta do mniej więcej 3 mm. Ilość ich waha się od kilku do około 70. Chodniki larwowe są długie, czasem w okolicy macierzystych tak gęsto poplątane, że żerowisko zaciera się zupełnie i wygląda jak jednolite, wspólne (Ryc. c. przy ramieniu dolnem), później dopiero wyszczególniają się pojedyńcze chodniki, biegnące wzdłuż gałęzi i kończące się kołyską wygryzioną głęboko, skośnie w drewnie. Na żerowiskach opuszczonych niema śladu żerowania chrząszczy po przeobrażeniu się z poczwarki, gdyż chrząszcze wprost z kołyski wygryzają się na wolność. Chodniki larwowe przebiegają trochę więcej w bielu niż w korze.

Zimuje jako larwa, a w południowych krajach może jako poczwarka; na kilku zaparafinowanych gałęziach obecnie (6. XI.) są tylko larwy, lecz już prawie dorosłe. Według Bugnion'a zapłodnienie następuje w lipcu, samiczki składają jaja aż do października, ostatnie przeobrażenie przypada w czerwcu. Jest to więc kornik rojący się późno i wyprowadzający jedną generację w roku.

Główną rośliną pożywną jest jałowiec *(Juniperus communis)*, a obserwowano go także na żywotniku (*Thuja)* we Francji i na sekwoji *(Sequoia)*.

ZUSAMMENFASSUNG.

Viele Verfasser geben Südeuropa als Vaterland von *Ph. thujae* an, doch das Auftreten in Schlesien, Posen und selbst in

Pommern beweist, dass seine Verbreitung sich mehr nach Norden ausdehnt. In Kleinpolen wurde er am 14. IX. d. J. bei Jordanów gefunden (Nunberg) und eine Zeit später hat ihn Prof. Kozikowski bei Jaworów in der Gemeinde Kurniki gefunden. Dort bildet *Juniperus communis* ein charakteristisches Juniperetum. Das zweite Mal hat er ihn 10 km. östlich vom ersten Fundorte, auf dem Territorium der Gemeinde Wiszenka gefunden. Umsonst hat er ihn gesucht auf dem Wacholder, welcher als Unterwuchs im Walde auftritt. Er vermutet, dass der Käfer nur die Straüche befällt, welche in einer sonnigen Lage wachsen. Umsonst hat er ihn auf der *Thuja* gesucht, obwohl er in Frankreich mehrmals auf ihr beobachtet wurde.

Im September hatten die Weibchen die Muttergänge schon angelegt. In den Gängen sind nie mehr als 3 Käfer zu finden (1 ♂, 2 ♀♀), er ist also eine bigamische Art. Die Muttergänge verlaufen in der Richtung der Aeste (Fig. c.). Er lebt im Stangen- und dickerem Astholze. Das Frassbild ist vollkommen deutlich; die Rammelkammer ist sternförmig oder irregulär. Die Länge der Muttergänge schwankt zwischen 1—4 cm., die Breite beträgt 1·5 mm. Sie sind vom Bohrmehl immmer gereinigt, woraus zu schliessen ist, dass die Weibchen mehrmals befruchtet werden. Ein angefangenes Frassbild stellt sich als ein kurzer, schon mit Eiergruben belegter Gang dar (Fig. a.); merkwürdig ist es, warum das Männchen in diesem Fall die Rammelkammer erst nach der Begattung verfertigt. Es gibt auch dreiärmige Frassbilder (Fig. b), jedoch auch in diesen sind nur zwei ♀♀ zu finden. Zwei Arme sind in diesem Fall kürzer, wahrscheinlich hat sie ein Weibchen verfertigt. Die Eiergrübchen stehen ziemlich dicht beisammen. Die Zahl schwankt von einigen bis zu 70. Die Larvengänge sind in der Nähe der Muttergänge manchmal so vervorren, dass das Frassbild wie ein gemeinsames aussieht, erst weiter treten einzelne Larvengänge deutlich hervor. Die Käfer überwintern als Larven, aber in mehr südlichen Ländern wahrscheinlich als Puppen. Nach Bugnion findet die Begattung im Juli statt, die Weibchen legen die Eier bis zum Oktober, die letzte Metamorphose erfolgt im Juni. Der Käfer hat nur eine Generation im Jahre.

Nowe dla fauny Polski i rzadkie błonkówki. II.

[Neue für Polens Fauna und seltenere Hymenopteren II.].

Podał

J. NOSKIEWICZ.

Niniejszy wykaz jest dalszym ciągiem notatki ogłoszonej pod tym samym tytułem w 4. z. II. t. Polsk. Pisma Entom. Gatunki tu wymienione zbierałem przeważnie w r. 1924 na Podolu, Litwie i w okolicach Lwowa, na wycieczkach subwencjonowanych przez Muzeum im. Dzieduszyckich i Sekcję zoolog. Oddz lwowskiego Współpracowników Kom. fizjogr. Polsk. Ak. Umiejętności. Nowe dla Polski zaznaczam jak zwykle gwiazdką.

* *Andrena sericata* Imh. Dobrowlany ob. Zaleszczyk, dość licznie, ale tylko ♀ na *Taraxacum* w dniach 14.—16. V. 24; pojedyńcze okazy także na *Viburnum lantana*. Najbliższe stanowiska w okolicach Wiednia i w dolinie górnego Renu.

* *A. bicarinata* Mor. Zaleszczyki 7.—9. VII. 23. 3 ♀. Gatunek eurazjatycki, znany do niedawna tylko z Turkiestanu. Pierwsze europejskie stanowisko odkrył w r. 1923 Dr. Enslin w okolicach Budapesztu.

* *A. nanaeformis* n. sp. ♀. Należy do grupy *nana* K., a zbliża się najbardziej do *A. enslinella* Stöckht. (Archiv. f. Naturg. A. 4. 1924). Jedyną samicę, jaką posiadam, schwytałem w Lesienicach ob. Lwowa w dniu 30. IV. 24. na *Tussilago farfara*, w towarzystwie *A. parvula* K. Stanowisko jej wśród pokrewnych gatunków uwidacznia załączona tabela samic środkowo-europejskich gatunków grupy *nana* K.

♀.

1. Grzbietowe odcinki odwłoka bez żadnego punkcikowania, tylko b. gęsto i drobno poprzecznie zmarszczkowane. Tylne brzegi przednich odcinków (u gatunków dotychczas u nas wykazanych) nie wciśniete, leżą w równym poziomie z częścią nasadową tych odcinków. . . . . . *parvula* i pokrewne.

   Grzbietowe odcinki odwłoka przynajmniej w częściach nasadowych wyraźnie punkcikowane (choć czasem nadzwyczaj drobno i b. rzadko), a przytem gładkie lub poprzecznie zmarszczkowane; ich brzegi tylne mniej lub więcej wyraźnie na całej swej szerokości poprzecznie wciśnięte, leżą w poziomie nieco niższym niż nasadowe części odcinków. . . . . . 2.

2. Owłosienie tułowia i głowy b. gęste i długie, u świeżych okazów żółto lub brunatno-czerwone. Przepaska końcowa odwłoka *(fimbria analis)* z lekkim złocistym połyskiem żółto lub czerwono-brunatna, pokrywające ją od góry długie włoski tej samej barwy, lub tylko nieco bledsze. Głęboko poprzecznie wciśnięte tylne brzegi grzbietowych odcinków odwłokowych 2.—4. pośrodku silnie łukowato ku przodowi rozszerzone, dłuższe niż połowa widzialnej części odcinków. Części nasadowe odcinków b. gęsto i dość grubo punkcikowane. Nadustek dość gęsto i grubo punkcikowany, między punktami mniej lub więcej wyraźnie zmarszczkowany. . . . . . 3.

Owłosienie tułowia i głowy mniej gęste, krótsze i nie tak jaskrawe. Przepaska końcowa odwłoka ciemniejsza i węższa, pokrywające ją długie włoski najczęściej białe. Tylne brzegi odcinków 2.—4. mniej lub więcej głęboko poprzecznie wciśnięte, pośrodku znacznie słabiej łukowato ku przodowi rozszerzone, lub nie rozszerzone, krótsze niż połowa widzialnej części tych odcinków. Skulptura nadustka b. rozmaita. Ciało na ogół smuklejsze. . . . . . 4.

3. Tylny brzeg pierwszego grzbietowego odcinka odwłoka słabo poprzecznie wciśnięty, wyraźnie zmarszczkowany, prawie matowy. Część odcinka leżąca przed brzegiem tylnym dość gęsto punkcikowana. Śródplecze wyraźnie zmarszczkowane, matowe lub słabo błyszczące, z boków b. gęsto i drobno, w środku dość rzadko i nieco grubiej punkcikowane. Długość ciała 6·5—8·25 *mm*. Czas pojawu: kwiecień, maj. . . . . . *floricola* Ev.

Tylny brzeg pierwszego odcinka nie wciśnięty, gładki lub tylko b. słabo zmarszczkowany, błyszczący. Część odcinka przed tylnym brzegiem pośrodku rzadko, z boków b. rzadko punkcikowana. Śródplecze przynajmniej w środku gładkie, błyszczące, na całej powierzchni prawie jednostajnie gęsto, nieco grubiej i rzadziej niż u poprzedniego gatunku punkcikowane. Długość ciała 7—8 *mm*. Czas pojawu: lipiec, sierpień. . . . . . *ochropyga* Alfk.

4. Pierwszy grzbietowy odcinek odwłoka bez zmarszczkowania między punktami, gładki i błyszczący, lub tylko na brzegu tylnym zmarszkowany. Części nasadowe odcinków 2.—4. gęsto i dość grubo punkcikowane, między punktami gładkie, lub tylko na 2. odcinku z boków lekko zmarszkowane; brzegi tylne głęboko poprzecznie wciśnięte, gładkie lub zmarszczkowane i zawsze wyraźnie punkcikowane. Punkcikowanie śródplecza stosunkowo grube i gęste. . . . . . 5.

Pierwszy odcinek odwłoka między punktami wyraźnie zmarszczkowany, lub tylko na tylnym brzegu prawie gładki. Części nasadowe odcinków 2.—4. b. drobno i rzadko punkcikowane, między punktami przynajmniej na 2. i 3. odcinku wyraźnie zmarszczkowane; brzegi tylne gładkie lub zmarszczkowane i bez punktów. . . . . . 8.

5. Nadustek między punktami wyraźnie zmarszczkowany, mniej lub więcej matowy; przepaski włoskowe na końcach 2.—4. grzbiet. odc. odwłokowych słabo rozwinięte; członki biczyka rożków brunatno-czarne lub czarne. . . . . . 6.

Nadustek błyszczący, między punktami zupełnie gładki; boczne przepaski włoskowe odcinków 2.—4. silniej rozwinięte, dłuższe i gęstsze; członki biczyka od 5. począwszy z dołu żółto- lub brunatno-czerwone. . . . . . 7.

6. Pierwszy grzbietowy odcinek odwłoka ku końcowi wyraźnie zmarszczkowany. Części nasadowe odcinków 2.—4. gęściej i drobniej punkcikowane, na 2. ponadto z boków słabo zmarszczkowane; brzegi tylne wyraźnie zmarszczkowane, dość matowe. Śródplecze słabo błyszczące, drobniej i płyciej punkcikowane. Owłosienie głowy dłuższe, brunatno-szare, na czole i ciemieniu brunatne lub czarno-brunatne. Przepaska końcowa odwłoka ciemno-brunatna, tylko z boków pokryta dłuższymi, białymi włoskami. Długość ciała 8—9·5 *mm.* Czas pojawu: marzec — maj. . . . . . *nanoïdes* Stöckht.

Pierwszy odcinek odwłoka na końcu gładki lub prawie gładki. Części nasadowe odcinków 2.—4. nieco rzadziej i grubiej punkcikowane i na całej powierzchni między punktami gładkie; brzegi tylne u nasady gładkie, ku tyłowi słabo zmarszczkowane. Punkcikowanie śródplecza grubsze i gęstsze, przestrzenie międzypunkcikowe gładkie. Owłosienie głowy dość krótkie, szarawo-białe, na czole i ciemieniu brunatno-szare, przepaska końcowa odwłoka brunatna, pokryta na całej szerokości białymi, długimi włoskami. Długość ciała 7—8˙5 *mm*. Czas pojawu: lipiec, sierpień . . . . . *nana* K.

7. Brzeg tylny 1. odcinka grzbiet. odwłoka matowy, poprzecznie zmarszczkowany i niepunkcikowany; część nasadowa drobniej i rzadziej punkcikowana. Tylne brzegi odcinków 2.—3. słabiej poprzecznie wciśnięte, b. drobno punkcikowane i zmarszczkowane, części nasadowe dość drobno punkcikowane. Skulptura odcinków brzusznych grubsza i gęstsza. Nadustek z gładką linją środkową. Przepaska końcowa odwłoka brunatno-żółta. Długość ciała 8 *mm*. Czas pojawu kwiecień. . . . . . *enslinella* Stöckht.

Brzeg tylny 1. odcinka punkcikowany, między punktami gładki i błyszczący; część nasadowa grubiej i gęściej punkcikowana. Tylne brzegi odcinków 2.—3. głębiej poprzecznie wciśnięte, grubiej, na odcinku 2. prawie tak grubo jak w części nasadowej punkcikowane; punkcikowanie części nasadowych grubsze. Skulptura odcinków brzusznych słabsza. Nadustek bez podłużnej, gładkiej linji środkowej. Przepaska końcowa odwłoka czerwonawo-żółta. Długość ciała 6˙5 *mm*. Czas pojawu: kwiecień. . . . . . *nanaeformis* n. sp.

8. Przepaski włoskowe grzbiet. odcinków odwł. 2.—4. b. silnie rozwinięte, gęste i długie, pierwsza pośrodku szeroko, druga wązko przerwana, trzecia cała. Brzegi tylne tych odcinków głęboko poprzecznie wciśnięte, matowe, lub tylko ostatni słabo błyszczący. Śródplecze prawie matowe, rzadko i bardzo drobno punkcikowane. Nadustek u nasady ćmawy, drobno, poniżej błyszczący, grubiej puncikowany. Biczyk rożków czarny, na końcu spodem czerwono-brunatny. Długość ciała 7—8˙5 *mm*. Czas pojawu: czerwiec. . . . . . *niveata* Friese.

Przepaski włoskowe odc. 2.—4. słabo rozwinięte, krótsze i rzadsze, wszystkie pośrodku szeroko przerwane. Skośnie na zewnątrz skierowane ich włoski stoją prawie na końcach odcinków i pokryte są dłuższymi włoskami wyrastającymi u nasady brzegów tylnych. Te ostatnie albo głęboko wciśnięte i błyszczące albo słabo wciśnięte i matowe. . . . . . 9.

9. Tylny brzeg 3. grzbiet. odc. odwłoka krótki, głęboko wciśnięty i silnie błyszczący, bez zmarszczkowania; drugiego słabo zmarszczkowany lub także gładki. Punkcikowanie nasadowych części tych odcinków b. drobne i rzadkie, wśród silnego zmarszczkowania trudno dostrzegalne. Przepaski włoskowe krótkie, ale wyraźne, szereg długich białych włosków wyrastających u nasady tylnego brzegu 4. odc. dość gęsty (nie tworzy jednak wyraźnej jak *niveata* przepaski). Plamka skrzydeł przednich ciemno-czerwona. Ciało smukłe. Długość 7—8 *mm*. Czas pojawu: czerwiec. . . . . . *saundersella* Perk.

Tylny brzeg 3. odc. dłuższy, słabo wciśnięty, wyraźnie zmarszczkowany, matowy lub prawie matowy. . . . . . 10.

10. Pierwszy grzbietowy odcinek odwłoka na całej prawie swej długości opada ku przodowi. Jego lekko zgrubiały, wypukły, błyszczący i prawie gładki brzeg tylny wznosi się wyraźnie nad poziomem nasadowej części odcinka drugiego. Brzegi tylne odc. 2.—3. b. słabo poprzecznie wciśnięte, dość silnie błyszczące, b. słabo zmarszczkowane; części nasadowe silniej zmarszczkowane, rzadko i drobno punkcikowane. Nadustek ze słabym tłustawym połyskiem, nadzwyczaj drobno zmarszczkowany, b. drobno i rzadko punkcikowany, z szeroką, niepunkcikowaną podłużną linją środkową. Śródplecze brunatnawo-żółto owłosione, prawie matowe, drobno lub b. drobno i rzadko punkcikowane. Przepaska końcowa odwłoka brunatnawo-żółta, pokrywające ją dłuższe włoski pośrodku brunatno-żółte, z boków białe. Długość ciała 5·5—7 *mm*. Czas pojawu: kwiecień, maj. . . . . . *falsifica* Perk.

Pierwszy odcinek odwłoka normalnie zbudowany. Jego brzeg tylny płaski lub słabo poprzecznie wciśnięty jest zawsze wyraźnie zmarszczkowany i nie wznosi się nad poziomem nasadowej części odcinka drugiego. Nadustek bez szerokiej niepunkcikowanej podłużnej linji środkowej. . . . . . 11.

11. Członki biczyka z dołu od 5. począwszy, ostatnie także z góry czerwone. Odwłok jajowaty, b. słabo zmarszczkowany, dość silnie błyszczący. Nasadowe części odcinków grzbiet. odwł. 2.—4. b. drobno i rzadko punkcikowane, brzegi tylne b. słabo poprzecznie wciśnięte. Śródplecze głęboko rowkowato wpuklone, z podłużną listewką pośrodku. Śródplecze i tarczka

między punkcikami gładkie, błyszczące. Plamka skrzydeł przednich ciemno-czerwona. . . . . . 12.

Członki biczyka z dołu brunatno-czerwone lub brunatne, z góry czarne. Odwłok owalny, silniej zmarszczkowany, matowy. Nasadowe części odc. 2.—4. grubiej punkcikowane, brzegi tylne głębiej wciśnięte. Sródpiersie płyciej wgłębione bez listewki środkowej. Śródplecze między punkcikami wyraźnie zmarszczkowane. Plamka skrzydeł przednich jasnożółta. . . . . . 13.

12. Część twarzowa głowy gęsto szaro-biało owłosiona, 2. i 3. odc. grzb. odwłoka na końcu z boków z wyraźną przepaską włoskową. Długość ciała 6 *mm.* Czas pojawu: lipiec, sierpień. . . . . . *nanula* Nyl.

Część twarzowa głowy rzadko szaro-biało owłosiona, 2. i 3. odc. z boków na końcu z nielicznemi tylko rzęskami. Czas pojawu: lipiec, sierpień. . . . . . *nanula* var. *subnuda* Alfk.

13. Poprzeczny szereg włosków wyrastających u nasady tylnego brzegu 4. odc. grzbiet. odwłoka biały. Punkcikowanie śródplecza grubsze, gęstsze i równe; tarczka z przodu głęboko i gęsto punkcikowana, między punktami gładka i lśniąca. Przepaska końcowa odwłoka jaśniejsza, także i w środku pokryta białymi włoskami. Długość ciała 6·5—7·5 *mm.* Czas pojawu: lipiec, sierpień. . . . . . *alfkenella* Perk.

Poprzeczny szereg włosków wyrastających u nasady tylnego brzegu 4. odc. grzbiet. żółtawy lub żółtawo-złoty. Punkcikowanie śródplecza drobne i rzadkie, lub nierówne; tarczka płyciej lub rzadziej punkcikowana, między punktami często zmarszczkowana, słabo błyszcząca. Przepaska końcowa odwłoka brunatno-złota lub w środku brunatna, pokrywające ją od góry włoski tylko z boków odcinka białe. Czas pojawu: kwiecień, maj. . . . . . *moricella* Perk.

Nomada eustalacta Gerst. (*longiceps* Schmiedkn). Gródek Jagielloński ob. Lwowa, 1 ♂, leg. Dr. Poluszyński 9. VI. 24. — Pomimo znacznego podobieństwa pomiędzy samcem a samicą Schmiedeknecht nie poznał samca tego gatunku i opisał go w „Apidae Europaeae“ jako *N. longiceps*. Nie uwzględnił on również wzmianki Gersteckera pozwalającej przypuszczać, że *eustalacta* zagnieżdża się u *Eucera longicornis* lub u którejś pokrewnej kornutki, a w „Hymenopteren Mitteleuropas“ nie wymienił wogóle tej koczownicy, chociaż opisowe okazy Gersteckera, złożone w Muzeum berlińskim, pochodzą z okolic Berlina. Dalla-torre w Catalogus Hymenopterorum“ uznał, mym zdaniem zupełnie słusznie, *N. longiceps* Schmiedkn. za samca *N. eustalacta* Gerst.

Okaz Dra Poluszyńskiego jest drugim znalezionym dotychczas w Polsce, pierwszy również z okolic Lwowa (Lesienice) znajduje się w zbiorach Muzeum Dzieduszyckich.

* *Halictus podolicus* n. sp. ♀, ♂. Na Podolu pomiędzy Niżniowem a ujściem Zbrucza pospolity. Samice generacji wiosennej zbierałem w Zaleszczykach, Czortkowie i Mielnicy na *Isatis tinctoria, Alyssum Arduini, Veronica austriaca, Salvia pratensis, S. nutans* i *Jurinea arachnoidea,* z końcem kwietnia i w maju; generacji letniej w lipcu i sierpniu w Niżniowie, Koropcu, Dolinie, Siekierczynie, Zaleszczykach, Czortkowie, Gródku, Sinkowie, Mielnicy i Okopach na *Nigella, Myosotis, Eryngium* i i. Samce obserwowałem już od pierwszych dni lipca na *Convolvulus, Seseli hippomaratrum, Eryngium campestre* i t. d.

Od *H. smeathmanellus,* do którego jest b. podobny, różni się ten gatunek głównie krótszą, bardziej okrągłą głową i budową organu kopulacyjnego samca. Prawdziwy *smeathmanellus* na Podolu nie występuje, a wzmianka jaką o nim podałem z Zaleszczyk (Rozpr. i Wiad. z Muz. Dzied. V—VI. p. 56.) odnosi się do *podolicus.*

* *Eriades ventralis* Schlett. Chomiec ob. Lwowa 25. VI. 20 ♂, 20. VI. 24 ♀. Najbliższe stanowisko: Ujhely.

Megachile lapponica Thoms. Worochta 11. VIII. 21. Notatkę o występowaniu tego północnego gatunku w Karpatach Wschodnich podałem w P. P. Entom. T. I., str. 20. Obecnie zyskuje ona na znaczeniu, gdyż według najnowszej pracy Alfkena (*Megachile centuncularis* und ihre Verwandten. D. E. Z. 1924.) prawdziwy *M. lapponica* ma być ograniczony wyłącznie do Finlandji, a wszystkie stanowiska podane dla niego dotychczas z Alp i Niemiec odnoszą się do *M. alpicola* Alfk. Karpaty Wschodnie są zatem po za Finlandją jedynym obszarem pojawów *M. lapponica* w Europie.

M. alpicola Alfk. Brasław na Litwie 11.—12. VIII. 24. ♀ na *Leontodon,* okolice Lwowa ♀, ♂. Do niedawna mieszany z *lap-*

ponica Thoms., pod tą też nazwą podał go Torka w r. 1913 z Nakła n. Notecią, po raz pierwszy dla fauny Polski.

**M. pilicrus* Mor. Sinków 21. VIII. 24. 3 ♀. Najbliższe stanowiska w okolicach Budapesztu.

Osmia tergestensis Ducke (*wolhynica* Nosk). Od J. D. Alfkena z Bremy otrzymałem do zbadania parkę tego gatunku z okolic Tryjestu, oznaczoną przez Duckego. Przekonałem się przytem, że dotychczasowe opisy samca (Ducke „Osmia“ i Friese „Megachilinae“) są błędne i wykluczają możliwość poprawnego oznaczenia. Obaj wspomniani autorowie opisują żuwaczki samca jako na końcu dwuzębne, samicy jako trójzębne. Na okazach Duckego, które miałem sposobność widzieć, różnica taka jednak nie istnieje, gdyż zarówno samiec, jak i samica posiadają żuwaczki na końcu rozszerzone i trójzębne, a jedyną różnicą jest ta, że u samca, skutkiem długiego owłosienia nadustka, trudno przy zamkniętych żuwaczkach wszystkie ząbki zauważyć. W opisie ♂ *O. wolhynica* (P. P. Entom. I. str. 9.) oparłem się głównie na różnicy w budowie żuwaczek między nim a *O. tergestensis* (u *wolhynica* trój- u *tergestensis* dwuzębne). Ponieważ jednak różnica ta istnieje tylko w literaturze jestem obecnie zmuszony *O. wolhynica* uznać za synonim *O. tergestensis* Ducke. Zasiąg jego w Polsce jest uderzająco podobny do zasiągu *Dorcadion striatum* Dalm. Najbardziej zachodnie stanowiska znam z ok. Jarosławia (Zarzecze) i Krasnego Stawu, a pozatem zbierałem go w Krzemieńcu, Złoczowie, ok. Lwowa, Zaleszczykach, Czerwonogrodzie i Ostrowcu. Jest to zatem, podobnie jak *Dorcadion striatum* gatunek płdn.-wschodni, sięgający u nas ku zachodowi po doliny Sanu i Wieprza. Jeden okaz *Dorc. striatum* zebrałem na łąkach n. Wieprzem tuż obok Krasnego Stawu w maju 1920 r. Z Ordynacji Zamojskiej Tenenbaum go nie przytacza.

**Sphex mocsáryi* Kohl. Sinków 30. VIII. 24. ♀. Drugi gatunek tego rodzaju, znaleziony w Polsce. Najbliższe stanowisko w Jekaterynosławiu n. Dnieprem. Pozatem: Krym, Sarepta, Kaukaz, Brussa i Dalmacja.

**Trypoxylon kolazyi* Kohl. Niżniów 17. VII. 24. ♀ i ♂. Najbliższe stanowisko w Austrji Dolnej.

**Cryptochilus costae* Rad. Mielnica 28. VIII. 24. ♀. Dotychczas znany z Persji, Turkiestanu i połdn. Rosji.

**Cleptes aerosus* Först. Dobrowlany 13. VIII. 24. ♂. Samczyka tego schwytałem w tem samem miejscu (ścianka z Ephedrą) na którem poprzedniego roku zebrałem samicę *Cl. chevrieri* Frey-Gessner *r. chyseri* Mocs. Uważam przeto za możliwe, że *r. chyseri* Mocs. należy jako ♀ do *Cl. aerosus* Först. pomimo, że Mocsáry swą samicę *chyzeri* połączył z ♂ *consimilis* Buyss. w jeden gatunek. *Cl. aerosus* Först. był dotąd znany tylko z Węgier.

**Cl. abeillei* Buyss. Koropiec 18. VII. 24. ♀. Najbliższe stanowiska w Szwajcarji.

Parnopes grandior Pall. **var. caspicus* Mocs. Sinków 31. VIII. 1924. ♂.

Pozostałe, do rodziny *Chalcididae* należące gatunki, są nowemi dla fauny Polski głównie z powodu braku jakichkolwiek opracowań polskich Chalcididów. Narazie wymieniam przedstawicieli rodzajów *Leucospis, Chalcis* i *Perilampus.*

Leucospis dorsigera F. Mielnica 28. VIII. 24 ♀. Na Podolu osiąga u nas prawdopodobnie północną granicę swego rozmieszczenia. W Europie płdn. jest b. pospolity. Jako żywicieli poznano kilka gatunków pszczół z rodzajów *Osmia* i *Anthidium.* Dr. Enslin wyhodował go z larw *Lionotus delphinalis* Gir.

Chalcis vicina Walk. ♀, ♂. Znany mi tylko z Podola (Zaleszczyki, Mielnica) i gdzieindziej u nas prawdopodobnie nie występuje. Oprócz tego i wymienionych już w P. P. Entom. II. t. z. 4. str. 183. gatunków żyją u nas: *Ch. intermedia* Nees. i *minuta* L.

Perilampus italicus F. Chomiec. ob. Lwowa 18. IX. 20. ♀. Zamieszkuje prawie całą Europę płdn. i południowe części środkowej.

P. auratus Pz. Hołosko Wk. ob. Lwowa 8. i 15. VII. 22. ♀. Jako miejsca występowania wymienia Mayr: Sareptę, Spalatto, ok. Wiednia i Akwizgran.

P. violaceus F. Okolice Lwowa: Lesienice, Hodowica, Zubrza. IV—V. ♀, ♂. W Europie środkowej dość częsty.

P. laevifrons Dalm. Sinków 30. VII. 24. ♀.

ZUSAMMENFASSUMG.

Andrena nanaeformis n. sp. ♀. — 6·5 *mm.* lang. — Schwarz, Fühlergeissel unten vom 5. Glied an bräunlich rotgelb, Oberkiefer am Ende u. Endglieder der Tarsen rötlich-braun. Anhang der Oberlippe wie bei *enslinella* Stöckht. Kopf rundlich; Hinterhaupt

in der Mitte stark ausgerandet, der Abstand des hinteren Punktauges vom Hinterhauptstrande kürzer als der grösste Durchmesser der Punktauges. Kopfschild glatt, stark glänzend, auf der ganzen Oberfläche ziemlich zerstreut u. mässig grob punktiert, ohne unpunktierte Mittellinie. Stirn ziemlich grob u. dicht punktiert und längsgerunzelt. Augenstreifen gelbgrau, von vorne schwarz-braun schimmernd. Fünkler ziemlich kurz, am Ende deutlich verdickt, 2. Geisselglied nur etwas länger als die 2 nächsten zusammen (im Verhältnisse wie 9:8), 3. u. 4. quer, 5. u. 6. subquadratisch, die folgenden mit Ausnahme des letzten quadratisch, das letzte länger als breit. Mesonotum glänzend, etwas feiner als bei *nana* auf der Scheibe zerstreut, hinten sehr dicht punktiert, mit, in der Mitte glatten, ringsum fein gerunzelten Punktzwischenräumen. Schildchen gewölbt, ohne Längseindruck, zwischen den Punkten nur äusserst fein gerunzelt, stark glänzend. Brustseiten äusserst fein gerunzelt u. sehr zerstreut, flach, mittelgrob punktiert. Herzförmiger Raum wie bei *nana*. Hinterleib eiförmig, oben stark glänzend. Endrand des 1. Segments fast unmerklich, des 2.—4. so lang u. nur etwas flacher als bei *nana* quer eingedrückt. 1. Segment so grob aber noch dichter als bei *nana* u. fast, bis an das Ende punktiert, so dass nur ein sehr schmaler, polierter, in der Mitte schwach nach vorne verbreiteter Endsaum punktlos bleibt; auf der Scheibe nicht, vor dem Ende sehr undeutlich gerunzelt. 2.—4. auf der Scheibe zerstreuter u. verhältnissmässig noch gröber als bei *nana* punktiert. Die Punktierung der niedergedrückten Endränder tritt wegen der sehr schwachen Runzelung deutlich hervor. Am 2. Segment ist diese ziemlich dicht u. beinahe so grob wie auf der Scheibe, am 3. feiner u. zerstreuter, am 4. äusserst fein u. sehr zerstreut. 5. Segment glänzend, auf der Scheibe mit ziemlich groben, einzelnen, körnigen Punkten. Analplatte wie bei *enslinella*. Bauchsegmente fein gerunzelt, ziemlich zerstreut, mittelfein punktiert, mit schmalen punktlosen Endrändern u. breit punktloser Basis.

Scheitel, Mesonotum u. Schildchen nicht dicht aber ziemlich lang gelbbraun, Gesicht, Brust u. Brustseiten grauweiss behaart. Endränder der Hinterleibsringe 2.—4. seitlich mit auffalend stark entwickelten, dichten u. langen weissen Haarfransen, deren schief nach aussen gerichtete Härchen nicht ganz am Ende, sondern mehr in der Mitte der Endränder stehen. An der Basis des Endrandes der 4. Segments, wie bei den meisten Arten dieser Gruppe, eine völständige Querreihe langen weissen Wimperhärchen. Solche Härchen befinden sich auch an den Seiten des 2. u. 3. Ringes u. nehmen ähnlich wie bei *niveata*, in der Bildung der Haarfransen teil, wodurch diese noch länger erscheinen. Endfranse kurz, rötlich braungelb, von oben durch längere, dicht beieinender stehende weisse Haare bedeckt. Bauchsegmente am Ende mit in der Mittte stark verkürzten, anliegenden, grauweissen Haarfransen.

Beine grauweiss, Metatarsen innen weisslichgelb behaart. Schienensporen blassgelb. Klauen mit starkem Innenzahn. Pulvillus deutlich.

Fliegelschuppen braunschwarz, Flügel schwach graulich getrübt, Mal u. Adern braungelb, Subcosta schwärzlich.

Diese, d. *A. enslinella* Stöckht. durch nicht gerunzelten, stark glänzenden Kopfschild u. stark entwickelte Hinterleibsfransen sehr ähnliche Art unterscheidet sich:

von *enslinella* durch kürzere Fühler, das Fehlen der unpunktierten Mittellienie des Kopfschildes, das Fehlen des Längseindruckes am Schidchen, punktierten, glänzenden Endrand des 1. Hinterleibsringes, tiefer eingedrückte, gröber u. dichter punktierte Endränder der Ringe 2. u. 3., zerstreuter u. gröber punktierte Scheibe dieser Ringe, feinere Skulptur des Bauches u. hellere Endfranse.

von *nana* K. u. *nanoides* Stöckht. durch die hellere Farbe der Fühlergeissel, nicht gerunzelten Kopfschild, etwas zerstreutere Punktierung u. schwächere Runzelung der Rückensegmente des Hinterleibs, feinere u. zerstreutere Punktierung des Bauches, viel stärker entwickelte Hinterleibsfransen, helleres Flügelgeäder und hellere Endfranse.

von *floricola* Ev. u. *ochropyga* Alfk. vor allem durch bedeutend kürzere, nicht so dichte u. blassere Thorax- u. Kopfbehaarung u. stärkere Hinterleibsfransen.

von *niveata* Fr., *nanula* Nyl., *saundersella* Perk., *enslinella* Perk., *moricella* Perk. u. *falsifica* Perk. durch ziemlich dicht und grob punktierte, aber nicht gerunzelte Scheiben u. sehr deutlich punktierte Endränder der vorderen Hinterleibstergiten.

Ich besitze nur ein einziges Weibchen, dass ich am 30. April 1924 in Lesienice bei Lwów an *Tussilago* erbeutete. Die Type in der Sammlung des Muzeum Dzieduszyckich in Lwów.

2. *Halictus podolicus* n. sp. Dem *smeathmanellus* K. sehr ähnlich. Die Unterschiede die ich bemerken konnte sind folgende:

♀. Kopf kürzer u. breiter, rundlich-oval; im Scheitel verhältnissmässig etwas breiter u. mehr abgeflacht, nach unten schwächer verschmälert, im Seitenumrisse der Augen fast kreisförmig. Gesicht kürzer, rundlicher, der Abstand des Kopfschildes von dem unpaaren Punktauge so gross wie der kleinste Abstand der Augen auf dem Stirne (bei *smeathmanellus* fast um die Breite des Punktauges länger). Die basalen Filzflecken des 2. u. 3. Rückensegments des Hinterleibs breiter, sehr oft bindenförmig. 4. Segment bis über die Mitte dicht weisslich befilzt. Die Endränder der Hinterleibsringe breiter u. blasser, rötlichgelb entfärbt. Fühlergeissel unten gegen das Ende rötlich-braun bis bräunlich rotgelb, seltener braun. Beinbehaarung weisslichgrau, Flügelgeäder etwas heller. Körper etwas kleiner, 4·8—6·2 *mm* lang.

♂. Kopf kürzer u. breiter, rundlich-oval; Die Seitenumrisse der Augen bogenförmig; Scheitel etwas stärker gewölbt. Gesicht kürzer, der Abstand des unpaaren Punktauges vom Kopfschilde gleich dem kleinsten Abstande der Augen auf dem Stirne (bei *smeathmanellus* fast um die Breite des unpaaren Punktauges länger). Die inneren Augenränder nach unten stark konvergierend, ihr unterer Abstand um $^1/_4$ kleiner als der obere. (Bei *smeathmanellus* um $^1/_5$). Kopfschild schwächer vorgezogen. Äusserst kurze schwärzliche Grundbehaarung, die bei *smeathmanellus* eine deutliche Verdunkelung der blauen Farbe des Mittelteils der Stirn hervorruft u. die Skulptur ziemlich verdeckt, viel kürzer u. zerstreuter; die durch sie verursachte Verdunkelung sehr undeutlich, die Skulptur des Stirnes auch in der Mitte gut sichtbar. Knie u. Basis der Schienen aussen wie bei *H. aeneidorsum* Alfk. weissgelb. Endglied der Genitalien kleiner, seine Membran lang und schmal dreieckig, am Ende spitz ausgezogen u. mit einigen langen Wimperhaaren versehen, am Aussenrande spärlich u. äusserst kurz bewimpert (bei *smeathmanellus* oval, am Ende breit abgerundet, am Aussenrande u. am Ende lang u. dicht bewimpert). Fühlergeissel unten vom 2. Glied an rotgelb.

Bei ebenfalls sehr ähnlichem *H. aeneidorsum* Alfk. ist der Kopf wie bei *smeathmanellus* K. gebaut, Mesonotum etwas dichter u. gleichmässiger punktiert, Körperfarbe des ♂ erzgrün, Endglied der Genitalien zwar etwas kleiner als bei *smeathmanellus*, aber seine Membran oval, am Aussenrande u. am breit abgerundeten Ende lang u. dicht bewimpert.

Zum Vergleiche benutzte ich einige durch Blüthgen bestimmte Stücke des *smeathmanellus* aus der Umgebung von Naumburg, u. 1. durch Alfken bestimmtes männliches Stück des *aeneidorsum* aus der Umgebung von Lwów.

H. podolicus ist im südwestlichen Podolien zwischen Niżniów u. Zbruczmündung häufig. Die ♀ der Frühjahrsgeneration sammelte ich Ende April u. im Mai in Zaleszczyki, Czortków u. Mielnica an den Blüten *Isatis tinctoria*, *Alyssum Arduini*, *Veronica austriaca*, *Salvia pratensis*, *Salvia nutans* u. *Jurinea arachnoidea;* der Sommergeneration in Juli u. August im Dniestrtale in Niżniów, Koropiec, Dolina, Siekierczyn, Zaleszczyki, Sinków, Mielnica u. Okopy an *Eryngium*, *Myosotis*, *Nigella*, *Seseli* u. s. w. Die ♂ beobachtete ich von ersten Juli-Tagen ab, an sehr verschiedenen Pflanzen. Die Nester werden in den Löss-Gyps- u. Kalkwänden angelegt.

Ich begreife *H. podolicus* als eine geographische Art, die zu *smeathmanellus* in demselben Verhältnisse wie z. B. *Megachile pilidens* Alfk. zu *argentata* F. steht, d. i. die Anwesenheit der einen Art im gewissen Gelände schliesst die Anwesenheit der anderen Art aus. Im Dniestrtale, wo *podolicus* recht häufig erscheint, kommt *smeathmanellus* sicher nicht vor. Meine frühere Angabe über *smeathmanellus* aus Zaleszczyki (Rozprawy i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich. Bd. V—VI. p. 56) ist auf *podolicus* zu beziehen.

3. *Osmia tergestensis* Ducke. (*wolhynica* Nosk.). Dank der Liebenswürdigkeit des Herrn J. D. Alfken in Bremen konnte ich ein Pärchen dieser Art aus Triest (Ducke leg.) untersuchen, wobei ich zur Ansicht gekommen bin, dass meine *O. wolhynica* ♂ (Polskie Pismo Entomologiczne. Bd. I. S. 9.) mit dieser Art zusammen fallen. Die Beschreibungen des ♂ *O. tergestensis* in „Osmia“ Ducke u. „Megachilinae“ Friese sind irreführend indem beide Autoren diesem ♂ nur zwei Mandibelzähne zuerkennen. Das ♂ aus Triest, das ich gesehen habe, hat aber am Ende stark verbreiterte u. dreizähnige Mandibel (wie das Weibchen), so dass in dieser Hinsicht kein Unterschied zwischen *wolhynica* ♂ und *tergestensis* ♂ besteht, u. die erstgenannte Art muss als als Synonym zu *tergestensis* Ducke eingereiht werden. Sie hat in Polen fast dieselbe Verbreitung wie *Dorcadion striatum* Dalm. u. ist

mir bisjetzt aus Jarosław a. San, Krasny Staw a. Wieprz, Krzemieniec in Wolhynien, Lwów, Złoczów, Czortków a. Seret, Czerwonogród a. Dżuryn, Zaleszczyki u. Czortowiec bei Horodenka bekannt geworden. Die ♂ sammelte ich von Mitte Juni bis Anfang Juli, die ♀ von Ende Juni bis Mitte August an verschiedenen Papilionaceaen.

Przegląd polskich gatunków rodzaju mrówki *(Formica* Linné).

[Übersicht der polnischen Arten der Gattung Ameise *(Formica* L.)].

Z 4 rysunkami.

Napisał

JAROSŁAW ŁOMNICKI.

WSTĘP.

Mrówka należy w rzędzie owadów błonkoskrzydłych czyli krótko błonkówek *(Hymenoptera)* do podrzędu przewężonych *(Apocrita)* a między grupami rodzin, na które się ten podrzęd rozpada, do grupy żądłówek *(Aculeata)*. W grupie rodzin żądłówek należy do rodziny mrówkowatych *(Formicidae)*. Charakterystyki rzędów, podrzędów i grup rodzin należą do podręczników zoologji systematycznej i tam ich szukać należy. Tu przystępujemy od razu do charakterystyki rodziny i jej podziału na podrodziny.

RODZINA: MRÓWKOWATE *(Fam.: Formicidae)*. Rys. 1—3.

Rożki (u mrówkowatych fauny polskiej 10—13 członkowe) załamane, ich pierwszy członek (trzonek czyli rękojeść) zwykle najdłuższy. Odwłok u samców zawsze pozbawionych żądła z siedmiu obrączek złożony, u innych osobników zawsze z mniejszej ilości. Pierwsza[1]) obrączka odwłoka (pomostek) od reszty odwężona i z góry guzowata albo z łuską; często następna także obrączka odwężona i guzowata (zapomostek). Krętarze pojedyncze, pierwszy członek stóp trzonkowaty. Skrzydła w spoczynku niesfałdowane, mają cztery podłużne żyłki u nasady, jedną komórkę dyskoidalną albo nie mają żadnej i jedną lub dwie zamknięte kubitalne¹).

---

[1]) Jak ciało wszystkich owadów także i ciało mrówkowatych składa się z trzech części: głowy, tułowia i odwłoka. Z tułowiem w jedną całość zrasta się pierwsza obrączka odwłoka. W opisach liczymy ze względów praktycznych dopiero następującą (oddzieloną wyraźnie od tułowia) a więc właściwie drugą obrączkę odwłoka zawsze jako pierwszą, trzecią jako drugą i t. d.

Społeczeństwa tych owadów składają się w pewnych porach roku z oskrzydlonych zazwyczaj samców (♂) i samic (♀), tudzież z bezskrzydłych robotnic (☿) a czasem jeszcze żołnierzy (♃).

Rodzinę tę podzielono w nowszych czasach (34²) na 7 podrodzin, z których tylko cztery należą do naszej fauny, zatem podajemy przegląd tych tylko podrodzin.

PRZEGLĄD PODRODZIN:

1. Dwie obrączki odwłoka przekształcone w węższe od reszty utwory: pomostek i zapomostek; żądło rozwinięte 2.
— Tylko jedna obrączka odwłoka przekształcona w pomostek, łączący średnią część ciała z tylną; żądło zanikłe 3.
2. Zapomostek wielkością więcej zgodny z następnemi obrączkami odwłoka niż z pomostkiem *I. Ponerinae.*
— Zapomostek wielkością więcej zgodny z pomostkiem niż z następnemi obrączkami odwłoka *II. Myrmicinae.*
3. Nadustek wkracza między listwami czołowemi poza miejsca osadzenia rożków; u ☿ i ♀ odwłok właściwy ma tylko cztery zewnętrznie widoczne obrączki *III. Dolichoderinae.*
— Nadustek nie wkracza między listwami czołowemi poza miejsca osadzenia rożków; u ☿ i ♀ odwłok właściwy ma pięć zewnętrznie widocznych obrączek *IV. Formicinae.*

PODRODZINA: *Formicinae.*

Ponieważ mrówka *(Formica)* należy do podrodziny *Formicinae*, zatem podajemy w następującej części przegląd rodzajów tej podrodziny, które należą do polskiej fauny; jedynie *Myrmecocystus* Wesm. nie znaleziono w obszarze Polski w dzisiejszych granicach, żyje jednak bardzo niedaleko od dzisiejszej wschodniej granicy na Podolu³).

---

[1]) Zwracamy na to uwagę, że ile razy będzie w dalszym ciągu mowa o skrzydłach, będziemy mieli na myśli zawsze tak jak i obecnie pierwszą (przednią) parę.

[2]) Liczby w nawiasach odnoszą się do liczb porządkowych wykazu literatury.

[3]) *Myrmecocystus cursor* Fonsc. *var. caspius* Ruzsky = *aenescens* Nyl. zebrał p. Bayger w Jaryszowie. Okazy znajdują się w Muzeum im. Dzieduszyckich.

W kluczu do rodzajów *Formicinae* osobno rozpatrzymy ♀ i ♃, osobno ♀ i znowu osobno ♂.

♀ i ♃

1. Rożki dwunastoczłonkowe osadzone w pewnej odległości od tylnych brzegów nadustka (*Camponotii*); brzegi boczne trapezowatego nadustka rozchodzą się ku przodowi; listwy czołowe esowato wygięte; pólko czołowe nieodgraniczone ostro, mniej więcej dwa razy tak szerokie jak długie; łuska pomostka pionowa z przodu i z tyłu prawie równomiernie słabo wypukła. Przyoczek brak *Camponotus* Mayr.

— Rożki osadzone u przednich końców listw czołowych tuż przy brzegach nadustka 2.

2. Rożki 11-członkowe (*Plagiolepidii*), przyoczek brak, tułów z góry bardzo słabo między śródpleczem a pozapleczem ściągnięty, nieco nierówno łukowaty od przodu ku tyłowi; pozaplecze bez zębów; pomostek z ukośnie ku górze i przodowi zwróconą wąską, u góry zaokrągloną łuską. Ciało drobne *Plagiolepis* Mayr.

— Rożki 12-członkowe (*Formicii*) 3.

3. Pólko czołowe nieodgraniczone wyraźnie, prawie dwa razy tak szerokie jak długie, członki biczyka 2—5 krótsze i mniejsze niż pozostałe; pomostek z pionową lub prawie pionową czworoboczną wąską łuską, odwłok nieprzedłużony ku przodowi, przedni brzeg nadustka niewykrojony, przyoczka bardzo małe i niewyraźne *Lasius* Fabr.

— Pólko czołowe wyraźnie odgraniczone, przyoczka wyraźne 4.

4. Żuwaczki walcowate, zakrzywione, bardzo wąskie, na końcach zaostrzone, bez brzegu żującego; pozaplecze garbowato wystające, pomostek z grubą, owalną, wysoką i pionową łuską *Polyergus* Latr.

— Żuwaczki płaskie z uzębionemi brzegami żującemi 5.

5. Czwarty człon głaszczków szczękowych tylko nieco dłuższy od piątego; listwy czołowe ku tyłowi się rozchodzą, ich brzegi na zewnątrz są słabo wypukłe, pomostek z łuską wielką pionową *Formica* L.

— Czwarty człon głaszczków szczękowych jest prawie dwa razy tak długi jak piąty; listwy czołowe prawie równoległe, ich brzegi na zewnątrz wklęsłe, pomostek z góry z kulistym guzem lub grubą łuską *Myrmecocystus* Wesm.

♀

1. Rożki 12-członkowe osadzone w pewnej odległości od tylnych brzegów nadustka; brzegi boczne trapezowatego nadustka rozchodzą się mniej więcej ku przodowi; listwy czołowe wygięte; łuska pomostka owalna, pionowa, najczęściej słabo i równo wypukła na swoich dwóch powierzchniach; skrzydła bez komórki dyskoidalnej *Camponotus* Mayr.

— Rożki osadzone u przednich końców listw czołowych na brzegu tylnym nadustka lub bardzo blisko tego brzegu 2.

2. Rożki 11-członkowe; pomostek z łuską pochyloną bardzo silnie ku przodowi, klinowatą, z góry zaokrągloną, bezzębną, nakrytą częścią szeroką odwłoka, 2—5 człon biczyka rożków krótsze niż następujące jego człony, oczy przed środkiem głowy, skrzydła mają po jednej kubitalnej komórce *Plagiolepis* Mayr.

— Rożki 12-członkowe; pomostek z pionową albo tylko mało ku przodowi nachyloną łuską 3.

3. Pólko czołowe nieodgraniczone wyraźnie; człony biczyka od drugiego do przedostatniego w długości równe, ostatnie grubsze; oczy nieco poza środkiem głowy *Lasius* Fabr.

— Pólko czołowe wyraźnie odgraniczone 4.

4. Żuwaczki walcowate, zakrzywione, bardzo wąskie, na końcach zaostrzone, bez brzegu żującego; łuska pomostka gruba, owalna, wysoka, skrzydła z jedną kubitalną i jedną dyskoidalną komórką *Polyergus* Latr.

— Żuwaczki płaskie z uzębionemi brzegami żującemi 5.

5. Czwarty człon głaszczków szczękowych jest nieco dłuższy niż piąty; brzegi listw czołowych zewnątrz wypukłe, pomostek ma z góry łuskę, skrzydła sięgają znacznie poza koniec odwłoka; komórka dyskoidalna jest wielka, nie brak jej prawie nigdy *Formica* Linné.

— Czwarty człon głaszczków szczękowych jest dwa razy tak długi jak piąty; brzegi listw czołowych są zewnątrz wklęsłe; pomostek ma u góry kulisty guz albo grubą sercowatą łuskę; skrzydła sięgają tylko do końca odwłoka, ich komórki dyskoidalne są małe albo brak ich zupełnie *Myrmecocystus* Wesm.

♂

1. Rożki 13-członkowe osadzone w pewnej odległości od brzegu tylnego nadustka. Pólko czołowe źle odgraniczone o wiele szersze od swej długości. Łuska pomostka gruba. Skrzydła bez komórek dyskoidalnych; nadustek trapezowaty o brzegach bocznych rozchodzących się ku przodowi, gdzie dosięgają przednich kątów głowy. Rożki długie z pierwszym członem biczyka mało większym od drugiego, listwy czołowe wygięte, słabo rozbieżne *Camponotus* Mayr.

— Rożki osadzone przy przednich końcach listw czołowych, na brzegu tylnym nadustka lub bardzo blisko niego 2.

2. Rożki 12-członkowe, skrzydła zwykle bez komórki dyskoidalnej. Biczyk rożka stopniowo się rozszerza od początku do końca, jego człony krótsze lub mało dłuższe od szerokości z wyjątkiem pierwszego i ostatniego; pierwszy trochę dłuższy od dwu następnych razem wziętych *Plagiolepis* Mayr.

— Rożki 13-członkowe 3.

3. Pólko czołowe nieodgraniczone wyraźnie. Pierwszy człon biczyka grubszy i nie krótszy niż drugi. ♂ znacznie mniejszy niż ♀. *Lasius* Fabr.

— Pólko czołowe ostro odgraniczone 4.

4. Żuwaczki walcowate, bardzo cienkie, na końcach zaostrzone, bez brzegu żującego. Nadustek trójkątny z tyłu silnie zaokrąglony wypukły; łuska pomostka pionowa, gruba, czworoboczna *Polyergus* Latr.

— Żuwaczki płaskie z brzegami żującemi 5.

5. Odwłok dość spłaszczony z góry. Skrzydła dłuższe od odwłoku, komórka dyskoidalna wielka, rzadko niewykształcona. Pierwszy człon biczyka o trzecią część krótszy od drugiego. Tułów nieco rozszerzony w środku boków, przedplecze nieco wypukłe poprzecznie *Formica* Linné.

— Odwłok walcowaty niespłaszczony z góry, skrzydła krótkie nie sięgające poza odwłok, komórka dyskoidalna mała albo jej brak. Pierwszy człon biczyka tak długi jak następny. Tułów z boków ścieśniony szerokości dość jednostajnej, przedplecze nieco wklęsłe poprzecznie w swoim środku *Myrmecocystus* Wesm.

KLUCZ DO GATUNKÓW RODZAJU MRÓWKI *(Formica L.)*.

UWAGI WSTĘPNE.

W przeglądzie gatunków idziemy utartym przez Mayra (9) szlakiem ale przy tem przyjmujemy podrodzaje wyróżnione i nazwane przez Forela (27), zaznaczając jednak w tem miejscu, że podrodzaje *Raptiformica* i *Serviformica* mają na razie jeszcze wartość prowizoryczną, gdyż nie zostały jeszcze przez myrmekologów ogólnie przyjęte (41). Dla dwu gatunków tworzymy osobny nowy podrodzaj *Adformica*.

W pojmowaniu gatunków powracamy do stanowiska Mayra z r. 1861 a nie przyjmujemy stanowiska Forela, gdyż nie wydaje się nam, by gatunki pościągane w jeden przez tego myrmekologa usprawiedliwiały to przejściowemi formami.

Systematyczny przegląd nasz mało się różni od Mayra (9); odstępstwa usprawiedliwiają późniejsze badania, jak np. restytucja *Formica picea* Nyl. przez Emeryego (23).

WYKAZ LITERATURY.

1. P. A. Latreille. Histoire Naturelle des Fourmis. Paris 1802.

2. W. Nylander. Adnotationes in Monographiam formicarum borealium. Acta Soc. Scient. Fennicae 1846.

3: — Additamentum adnot. in Mon. form. bor., ibidem 1846.

4. — Additamentum alterum adnot. in Mon. form. bor., ibidem 1848.

5. A. Förster. Hymenopterologische Studien. 1. Heft. Formicariae. Aachen 1850.

6. Schenck. Beschreibung Nassauischer Ameisenarten. Jahrb. d. Ver. f. Naturk. im Herzogt. Nassau. VIII. Heft. 1. Abt. Wiesbaden 1852.

7. G. Mayr. Formicina austriaca. Wien 1855.

8. W. Nylander. Synopsis des Formicides de France et d'Algérie. Paris. 1856. Str. 60—66.

9. G. Mayr. Die europäischen Formiciden. Wien 1861.

10. M. Nowicki. Przyczynek do owadniczej fauny Galicyi. Kraków 1864.

11. G. Belke. Notice sur l'histoire naturelle du district de Radomyśl (gouv. de Kieff). Bull. de la Soc. imp. des naturalistes de Moscou. Anné 1866. T. XXXIX. 1. Partie. Pag. 491—526.

12. A. Wierzejski. Przyczynek do fauny owadów błonkoskrzydłych (Hymenoptera). Kom. fiz. T. II. Kraków 1868. p. 118—119.

13. — Dodatek do fauny błonkówek (hymenoptera). Kom. fiz. VIII. Kraków 1874. str. 264—265.

14. A. Forel. Les fourmis de la Suisse. Bale-Genève-Lyon 1874.

15. E. André. Les fourmis. Beaune 1881.

16. C. G. A. Brischke. Hymenoptera aculeata der Provinzen West- und Ostpreussen. Neu bearbeitet. Schriften d. Naturf. Gesell. in Danzig. N. F. VII. Bd. 1. Heft. 1888.

17. N. Nasonow. Entomołogiczeskija izsliedowanija 1892 g. K faunie murawjew Rassiji. Izw. Warsz. I. Uniw. 1892.

18. C. G. de Dalla Torre. Catalogus Hymenopterorum. V. VII. Lipsiae MDCCCXCIII.

19. N. Nasonow. Kołlekcji Zoołogiczeskawo Kabineta imp. Warszawskawo Uniw. III. Spisok i opisanije kołl. po biołogji nasiekomych. Warszawa 1894.

20. M. Ruzsky. Murawji Rassiji. Kazań 1905.

21. O. Schmiedeknecht. Die Hymenopteren Mitteleuropas. Jena 1907. str. 369—374.

22. M. Ruzsky. Spisok murawjew Minskoj gub., sobrannych ekspedicijej Moskowskawo stud. kružka. K faunie murawjew Wilenskoj gub. Trudy Stud. Kružk. izsl. Russ. Prir. Mosk. Un. 1907.

23. C. Emery. Beiträge zu Monogr. d. Formiciden d. paläarkt. Faunengeb. Teil VII. D. E. Z. 1909.

24. E. Niezabitowski. Kopce ziemne sypane przez mrówki po pastwiskach Galicji Wschodniej. Kosmos XXXV. Lwów 1911. str. 159—168.

25. H. Stitz. Die Ameisen Mitteleuropas. Stuttgart 1914.

26. W. Bönner S. J. Formica fusca picea eine Moorameise. Biol. Centr. Bd. 34. 1914. p. 64—65.

27. A. Forel. Die Ameisen der Schweiz. Dübendorf 1915.

28. K. Escherich. Die Ameise. 2. Aufl. Braunschweig 1917. Anhang II. str. 321—338. von H. Viehmeyer durchgesehen und zum großen Teil neu bearbeitet.

29. L. Bykowski. Litwa jako teren wycieczek szkolnych Muzeum. Lwów 1918. R. XXXIII. Nr. 1. i 2. str. 31 (wzmianka o potwornych mrowiskach w Białowieży).

30. J. Łomnicki. Z fauny mrówek Litwy. Rozpr. i Wiad. Muz. Dzied. T. IV. Lwów. R. 1918.

31. E. Wasmann S. J. Die Gastpflege der Ameisen ihre biologischen und philosophischen Probleme [Nr. 234.] Berlin 1920. str. 23—24. S. 24. Anm. 1.

32. W. Kulmatycki. Mrówki niektórych okolic Małopolski. Kom. fiz. Kraków 1920.

33. — Przyczynek do fauny myrmekologicznej b. Królestwa Polskiego, ibidem 1920.

34. H. Donisthorpe. The subfamilies of Formicidae, Proc. Ent. Soc. Lond. 1921. p. XL—XLVI.

35. J. Łomnicki. O mikrandrji u mrówki zbójnicy krwistej. Kosmos, Lwów 1921.

36. W. Kulmatycki. Przyczynek do fauny mrówek Wielkopolski i Pomorza. Spraw. Kom. fiz. LV i LVI. Kraków 1922. str. 71—86.

37. J. W. Szulczewski. Obecny stan badań nad fauną błonkówek Wielkopolski. Spraw. Kom. fiz. LV i LVI. Kraków 1922. str. 98—101.

38. J. Noskiewicz. Z wycieczek hymenopterologicznych na Podole. II. Rozpr. i Wiad. Muz. Dzied. T. V—VI. Lwów. R. 1922. str. 213—214.

39. — Stanowiska pierwomrówki mszarnicy w Małopolsce. Odb. z Rozpr. i Wiad. Muz. Dzied. T. VII—VIII. Lwów. R. 1923. str. 3—5.

40. — Nowe dla fauny Polski i rzadkie błonkówki. Pol. Pis. Ent. II. Lwów 1924. str. 183.

41. H. Donisthorpe. Review. Repr. from „The Entom. Monthly Magazine“. Vol. LX. 1924. p. 142.

42. J. Kinel i J. Noskiewicz. Zapiski entomologiczne z Kasowej Góry. Kosmos. Lwów 1924. str. 128—134.

KRÓTKI ZARYS DZIEJÓW POZNANIA FAUNY POLSKICH MRÓWEK *(Formica L.).*

Najdawniejszy spis faunistyczny pochodzący od Nowickiego (10) podaje dla b. Galicji 6 gatunków mrówek z rodzaju *Formica*, między niemi *F. gagates* Latr. z Tatr. Jaką mrówkę miał przed sobą autor trudno bez okazu rozstrzygnąć, *Formica gagates* Latr. dla Tatr jest zupełnie nieprawdopodobna. Belke (11) podaje z tego rodzaju dla obw. (district) Radomyśla jedynie *F. rufa* L. Wierzejski (12, 13) zna już z Galicji wszystkie gatunki polskie z wyjątkiem *F. pressilabris* Nyl. i *picea* Nyl., podaje jednak *F. gagates* Latr. z ok. Krakowa co jest mało prawdopodobne, być może, że tak oznaczył niektóre okazy *fusca* L. W drugiej pracy podaje jeszcze *F. gagates* Latr. z różnych okolic Galicji; prawdopodobnie jedynie okazy z południowego Podola do tego gatunku rzeczywiście należą. W tej pracy też podaje, że poprzednio z Podola podana *exsecta* Nyl. wymaga jeszcze sprawdzenia.

Powyżej wymienione prace Nowickiego i Wierzejskiego wyszły po znakomitem opracowaniu mrówek europejskich przez Mayra, nie ma też w nich żadnych wątpliwości co do przydzielenia podanych gatunków do przyjmowanych też przez nas obecnie. Nieco inaczej jest z pracami, które się później okazały po dziele Forela: „Les fourmis de la Suisse 1874“. Autor pościągał dobre gatunki poprzednio ustalone w ten sposób, że *pressilabris* Nyl. uznał tylko za rasę *exsecta* Nyl. podając nawet opis formy pośredniej, *truncicola* Nyl. i *pratensis* De Geer podał jako rasy *rufa* L., opisując nawet *truncicolo-pratensis* i *rufo-pratensis* a wreszcie z wyjątkiem *sanguinea* Latr. wszystkie pozostałe wówczas wyróżniane, t. j. *gagates* Latr., *rufibarbis* Fabr. i *cinerea* Mayr ściągnął jako rasy *fusca* L., opisując formy przejściowe. Nadto w opisie *fusca* L. za przewodem Latreille'a (1, r. 1802) zmieszał *fusca* L. i *rufibarbis* Fabr. (zapewne okazy o słabem rozwinięciu okrycia ze szczecin). W następnych pracach dotyczących także fauny polskiej spotykamy więc np. takie nazwy, jak *Formica rufa* L. *r. pratensis* Retzius, *F. rufa* L. *s. str.* i t. p. zamiast: *Formica pratensis* Retzius, *Formica rufa* L. i t. d. Także i przejściowe formy pojawiły się w pracach także tych, które się polską fauną zajmują, np. *truncicolo-pratensis* For., *cinereo-rufibarbis* For. i t. d. Co do tej sprawy, to musimy tu już oświadczyć, że nie przeczymy możliwości rzadkiego występowania form przejściowych prawdopodobnie mieszańców, że jednak sami nigdy się w tym rodzaju na takie przejściowe formy nie natknęliśmy. Swoją drogą izolowane osobniki trudno czasem do właściwego gatunku zaliczyć. Opisy, które podamy, tych form przejściowych uwzględniać nie będą.

Brischke (16) w mrówkach Prus podaje m. i. *F. polyctena* Frst., którą należy uważać prawdopodobnie za mało znaczącą aberację *rufa* L.; jego *glebaria* Nyl. odpowiada prawdopodobnie prawdziwej *glebaria* Nyl., zatem jest *fusca* L.; *gagates* Latr. jest dla Prus naszem zdaniem mało prawdopodobną — może chodzi o *picea* Nyl., którą Nylander niesłusznie był z *gagates* Latr. ściągnął w jedno jako synonim w r. 1856 (8).

W pracy Nasonowa (17) jest duża część zatytułowana „k faunie Priwislanskawo kraja". Tam podano 7 gatunków z rodzaju nas obchodzącego dla b. Królestwa Polskiego. Podano jako odmianę *F. pratensis* De Geer: *F. truncicolo-pratensis* For. Także podano prócz *F. rufibarbis* Fabr. formę *F. fusca-rufibarbis* For. jako odmianę *F. fusca* L.! Co sądzić o formach przejściowych, podaliśmy wyżej. Przydzielanie ciemniejszych okazów *rufibarbis* F. do *fusca* L. jako *fusco-rufibarbis* For. ma być może swoje źródło jeszcze w dawnem przydzieleniu niesłusznem, jak myślimy, części *rufibarbis* F. do *fusca* L. przez Latreille'a (1). Jako rzadkie mrówki wykazane przez Nasonowa zasługują na uwagę: *F. exsecta* Nyl. znaleziona w Gałachach i *F. pressilabris* Nyl. w ok. Warszawy i w Gałachach.

Ruzsky w swojej wielkiej pracy z r. 1905 (20) podaje z ziem dawnej Polski *F. rufa* L. *s. str.*, *var. meridionalis* Nas. (gub. Wołyńska), *F. rufa truncicola* Nyl., *F. rufa pratensis* De Geer., *F. ex-*

secta Nyl. *s. str.*, *F. exsecta pressilabris* Nyl., *F. fusca* L. *s. str.* *F. fusca gagates* Latr., *F. rufibarbis* Fabr., *var. subpilosa* Ruzsky, *F. cinerea* Mayr, *var. imitans* Ruzsky, *F. sanguinea* Latr. Opisowe dzieło Ruzsky'ego trzeba uważać za bardzo ważny nabytek dla literatury przedmiotu. Ciekawą jest rzeczą, że także Ruzsky przyjmuje niektóre dobrze oddzielone gatunki jako podgatunki, co z samej już podanej nomenklatury widoczne, a dalej, że znajdujemy u niego opisane także liczne formy przechodowe pod nazwami: *F. rufo-pratensis* For., *rufo-truncicola* Ruzsky i *truncicolo-pratensis* For., które przypisuje głównie hybrydyzacji i o których pisze, że są dość pospolite. Nie zauważyliśmy, co prawda, żeby te formy podawał specjalnie z ziem polskich, mimoto pozwolimy sobie zauważyć przykładowo, że formę jego opisaną pod 1. *Form. rufo-pratensis* For. Γ) „barwa jak u *pratensis*, pozostałe jak u *rufa* i t. d.“ oznaczylibyśmy jako *rufa* L. a co najwyżej jako przejściową od *rufa* L. do *ab. piniphila* Schenck, formę opisaną pod 2. *Form. rufo-truncicola* Ruzsky B) barwa i włosy jak u *F. truncicola* ale oczy bez włosków — oznaczylibyśmy jako *truncicola* Nyl. i t. p. Opisy tych wrzekomych „form przejściowych“ pouczają jednak, że w opisach i porównywaniu opisów z okazami trzeba brać pod uwagę więcej cech niż jedną i że przy zbieraniu trzeba brać dostateczną ilość ile możności ☿ ♀ i ♂ z jednego gniazda. Ruzskyego *Formica fusca gagates* Latr., jak to z podanego opisu wynika i na co zwrócił już Emery (23) po wyjściu dzieła Ruzskyego uwagę, równa się *picea* Nyl., zatem miejscowości podane dla *gagates* Latr. należałoby zapisać przy *picea* Nyl., mamy jednak wątpliwości, czy Ruzsky ściśle oddzielał te gatunki, a to po pierwsze dlatego, że warunki, w których żyje ta mróka według autora, nie odpowiadają warunkom życia *picea* Nyl., a powtóre dlatego, że gub. Podolska, z której swą mrówkę także wymienia, kazałaby raczej przypuszczać, że mowa tu o *gagates* Latr.

Autor podaje swoją odmianę od *rufibarbis* F., mianowicie *v. subpilosa* Ruzsky także z ok. Żytomierza. Jego *v. subpilosa* ma jednak jak to i z rysunku okazu z ok. Aralskiego jez. widać, grubą łuskę. Otóż jest dla nas wątpliwe, czy także i inne okazy *rufibarbis* F. pokryte szczecinami nie zaliczono tu do tej prawdopodobnie bardzo wschodniej odmiany. Emery (23) opisując później *var. subpilosa* Ruzsky pomija zupełnie łuskę. Otóż zwracamy na to uwagę, że okazy szczecinami z góry okryte *rufibarbis* Fab.

ale bez wybitnie grubszej łuski spotykają się u nas, tych jednak nie liczylibyśmy do dobrze grubą łuską scharakteryzowanej *v. subpilosa* Ruzskyego.

Autor odnosi *cinereo-rufibarbis* For. do tej *v. subpilosa* na str. 398 a do *cinerea var. imitans* Ruzsky na str. 409. Z tego widać jak trudno tłómaczyć te wrzekome formy przechodowe. Z dziełka Forela nowego (27 z r. 1915) sądząc, myślelibyśmy, że ten drugi pogląd Ruzskyego jest prawdopodobniejszy.

W dwa lata później ogłosił Ruzsky (22) spisy mrówek z gub. Mińskiej i Wileńskiej. W pierwszym spotykamy z form bardziej interesujących: *v. imitans* Ruzsky, *v. subpilosa* Ruzsky i ciekawą notatkę o takich okazach *rufa* L. z Widobora, które mają cienkie zmarszczkowanie na niższej części pólka czołowego, zbliżające je do wschodniej *Formica uralensis* Ruzsky. Niektóre okazy *rufa* L. zalicza autor do *rufo-pratensis* For. W spisie tym spotykamy też *F. exsecta* Nyl. W spisie drugim m. i. podano oprócz *rufa* L. także i *rufopratensis* For. Prawdopodobnie chodzi tu jak i w pierwszym spisie o *ab. piniphila* Schenck.

W r. 1909 wyszła monografia Emery'ego (23). Autor pojmuje gatunki szeroko na wzór Forela, przy tem pisze też o formach przejściowych. W uwagach części opisowej będziemy mieli sposobność jeszcze zajmować się tą monografją, której dużą zasługą było przedewszystkiem ścisłe odróżnienie *picea* Nyl. od *gagates* Latr. Natomiast ekshumacja Nylanderowskiej *glebaria* pogrzebanej przez samego autora w r. 1856 nie przyniosła naszem zdaniem korzyści postępowi pojęć o systematyce rodzaju. Prawdopodobnie opisane tu *var. glebaria* Nyl. i *var. rubescens* For. odnoszą się do takich osobników *rufibarbis* F. jakie Latreille (1) a za nim Forel (14) i André (15) był swego czasu zaliczył do *fusca* L.

Rok 1915 przyniósł nam pracę Forela o mrówkach Szwajcarji (27), która podaje nam podział rodzaju na podrodzaje. Pracą tą będziemy się zajmować jeszcze w uwagach części szczegółowej. Postęp, gdyż nawrót do Mayra, w pojmowaniu gatunków wprawdzie widoczny, gdyż np. rozróżniono już jako oddzielne gatunki: *picea* Nyl., *gagates* Latr., *fusca* L., *rufibarbis* F. i *cinerea* Mayr, jednakże przydzielono do *fusca* L. jako rasę *glebaria* Nyl. a do tej jako varietas *rubescens* For. Otóż przedewszystkiem *glebaria* For. 1915 według opisu nie zgadza się z *glebaria* Nylandera, opis zaś wskazuje na robotnice ciemniej ubarwione i mniejsze typowej *rufibarbis* F.; *v. rubescens* For. pokrywa się zupełnie z typową *rufibarbis* F. zawierając opisy i większych i mniejszych robotnic; *v. fusco-rufibarbis* For. jest formą przejściową od ciemnych i małych robotnic typowej *rufibarbis* F. do odpowiednich osobników odmiany silniej pokrytej szczecinami gatunku *rufibarbis* F. Autor uważa za typową *rufibarbis* F. właśnie formę silniej pokrytą szczecinami, a więc formę, którą Emery (23) był uważał za *v. subpilosa* Ruzsky, być może, niesłusznie. Tak więc forma silniej szczecinami pokryta *rufibarbis* F. wymaga prawdopodobnie nowego nazwania, co rzeczywiście w kluczu czynimy.

Bardzo dobry klucz do robotnic mieści się w dziele Eschericha z r. 1917 (28). Klucz ten przeglądnął i w większej części na nowo opracował Viehmeyer. Mimo pojmowania gatunków zaszerokiego jest ten klucz zupełnie zdaniem naszem poprawny, zwłaszcza, że autor ustrzegł się od tak powszechnego od czasu pracy Forela z r. 1874 i André'go mieszania *fusca* L. i *rufibarbis* F., *F. rufa dusmeti* Em. należy jednak jako aberacja do *rufa* L. nie zaś jako podgatunek, o czem będzie jeszcze dalej mowa. Klucz ten, pominąwszy tę jedną rzecz, mógłby być, o ileby chodziło jedynie o robotnice i gdyby nie chodziło o odmiany, zupełnie zresztą prawie bez zmiany stosowany do oznaczania polskich mrówek.

W r. 1918 J. Łomnicki podaje z Litwy (30) prócz ♀ *rufa* L. także robotnice jej aberacji *a. piniphila* Schenck. i przy tem pisze o gnieździe, w którem były osobniki formy typowej między osobnikami *ab. piniphila* Schenck; *cinerea* Mayer podaje tak z moreny jak i z piaszczystej gleby.

W r. 1920 Wasmann w uwadze jednej z prac (31) wyjaśnia, jak się zapatruje na mrówkę w nowszych czasach oznaczaną jako „*glebaria*" i przekonywająco dowodzi, że ona należy do *rufibarbis* F.

Lata 1920 i 1922 przyniosły dla fauny Polski wykazy Kulmatyckiego z byłych wszystkich trzech zaborów (32, 33, 36). Uprzejmości prof. Stacha zawdzięczamy możność przeglądnięcia jednego słoja materjałów z Krzemionek. Ten przegląd okazał, że autor brał wówczas, gdy oznaczał mrówki z Krzemionek kilkakrotnie *rufibarbis* F. za *rufa* L. a raz znowu *cinerea* Mayr *var. imitans* Ruzsky za *rufibarbis* F. Te fakty nie pozwalają nam niestety opierać się na tych trzech pracach, jako na pewnych źródłach do poznania fauny Polski a szkoda wielka, bo materjał o ile można osądzić starannie zebrany i jak myślimy, dla celu poznania fauny cenny. Bardzoby się autor nauce przysłużył, gdyby przedsięwziął sam rewizję prac wymienionych na podstawie tych materjałów.

W międzyczasie ogłosił J. Łomnicki (35) rzecz o występowaniu u nas mikroanerów *F. sanguinea* Latr.

W r. 1922 podaje Noskiewicz (38) ciekawą wiadomość o stanowisku podolskiem *F. pressilabris* Nyl. w Oknianach w Tłumackiem. Prawdopodobnie obserwował polykalybiczne społeczeństwo. Tenże autor podaje w r. 1923 (39) pierwsze stanowiska *picea* Nyl. w Małopolsce, w r. zaś 1924 (40) na Polesiu. W ostatniej pracy podaje też z wysokich torfowisk Polesia *exsecta* Nyl. W tym samym roku podaje Noskiewicz wiadomość o *F. pressilabris* Nyl. nie tylko na zachodniej (Kasowa Góra) ale i północnej (Żulicka Góra) krawędzi Podola (42).

Poznanie fauny polskiej mrówek zawdzięcza autor tego przeglądu głównie zbieraniu mrówkowatych w rozmaitych okolicach kraju od r. 1909. Materjały gromadzi w Muzeum im. Dzieduszyckich. W poznaniu tej fauny pomógł autorowi wiele przez dostarczanie Muzeum okazów swego zbierania kolega Jan Noskiewicz. Wszystkie gatunki mrówki *(Formica* L.) naszej fauny są w Muzeum zastąpione.

Mrówka *(Formica* Linné).

♀

1. Nadustek po środku przedniego brzegu wycięty, bez wyraźnej listwy pośrodkowej; pólko czołowe delikatnie zmarszczkowane, ćmawe. Ciało brunatnawo - czerwone, czoło i ciemię najczęściej brunatnawe, odwłok brunatnoczarny. Prawie bez szczecin prócz niewielu krótkich na odwłoku. Długość ciała: 6—9 mm.

[U tego gatunku zdarzają się prócz robotnic *pseudogyny* ale rzadko. (Z Polski pochodzących okazów nie widzieliśmy). Od robotnic można je wyróżnić głównie silnie rozwiniętem i mocno garbowato wystającem śródpleczem podobnie jak u pseudogyn innych gatunków].

subg. *Raptiformica* Forel (Zbójnica).
sanguinea Latr. (krwista).

— Nadustek po środku przedniego brzegu nie wycięty 2.

2. Tylny brzeg głowy głęboko wykrojony
subg. *Adformica* nov. (Ozdobnica). 3.

— Tylny brzeg głowy niewykrojony lub płytko wykrojony 4.

3. Długie głaszczki szczękowe sięgają prawie do otworu potylicznego; przedni brzeg nadustka niepodgięty i poza przednim brzegiem nadustek nie ma zagłębienia; pólko czołowe gładkie i lśniące; łuska pomostka do ćwierci swej wysokości głęboko półksiężycowato wykrojona. Ciało brunatno-czerwone, bez połysku, czoło i ciemię, często też nadustek i nogi brunatnawe; odwłok brunatno-czarny. Łuska u góry z ostrą krawędzią. Ciało prawie bez szczecin, miernie porosłe przylegającem, bardzo krótkiem, białem omszeniem i bez jedwabistego połysku. Długość ciała: 5—7·5 mm.

[Jako *var. rubens* For. odróżniono okazy o czerwonym tułowiu, łusce i przedniej połowie pierwszego pierścienia właściwego odwłoka. Ponieważ ta odmiana żyje i w Szwajcarji i pd. wd. Rosji, możliwe jest jej odnalezienie i u nas.]. *exsecta* Nyl. (większa).

— Krótkie głaszczki szczękowe wysterczają tylko mało poza tylny brzeg ust; przedni brzeg nadustka podgięty i poza podgięciem z poprzecznem wgłębieniem; pólko czołowe bardzo delikatne poprzecznie zmarszczkowane i mało błyszczące lub ćmawe. Łuska dość słabo półksiężycowato wykrojona. Zresztą podobna do ozdobnicy większej. Długość ciała: 3·8—6·5.

[Jako *var. Foreli* Em. ze Szwajcarji odróżniono okazy o grubszej rzeźbie, nieco dłuższem omszeniu i górnej powierzchni właściwego odwłoka u nasady całkiem ćmawej. Otóż czy nasze okazy zgadzają się z typem czy z tą odmianą, nie możnaby orzec na podstawie samych robotnic; zdawałoby się raczej, że należą do tej ze Szwajcarji opisanej odmiany, jednakże łatwiejsze w tym wypadku do odróżnienia samice, które znamy z kraju, zgadzają się z typem a nie zgadzają się z *var. Foreli* Em.].
pressilabris Nyl. (mniejsza).

4. Ciało ogrubniejsze bez połysku; głowa najczęściej zaledwie dłuższa od swej szerokości; trzeci i czwarty człon

biczyka rożków o wiele smuklejsze niż 6—8. Pólko czołowe u polskich gatunków lśniące; głowa i tułów przynajmniej po części czerwone
subg. *Formica* i. sp. (Mrówka). 5.

— Ciało wysmuklejsze; głowa ma długość wyraźnie większą od szerokości; 3 i 4 człon biczyka rożków tylko mało smuklejsze od 6—8. Pólko czołowe ćmawe a gdy lśniące, wtedy głowa i tułów nie mają części czerwono zabarwionych subg. *Serviformica* Forel (Pierwomrówka) 7.

5. Ciało jasnordzawoczerwone, z obfitemi szczecinami także i na oczach, biczyk rożków czarniawy, odwłok z wyjątkiem przedniej połowy pierwszej obrączki brunatny, głowa ma rzadko brunatną plamę. Długość ciała: 4—9 mm.
truncicola Nyl. (pniakowa).

— Ciało brunatno-czerwone, mniej lub więcej szczecinami porosłe, czoło, ciemię i odwłok prawie zawsze a najczęściej też plama na przedpleczu a też często i na śródpleczu czarno-brunatne 6.

6. Oczy nieuwłosione; przedplecze całe brunatno-czerwone albo z małą czarno-brunatną plamą, która zwykle tylnego brzegu nie dosięga, ale niekiedy łączy się z występującą czasem i na śródpleczu plamką. Od normalnego ubarwienia są przejścia do *ab. Dusmeti* Em., która ma albo całą głowę i tułów czerwone albo jedynie na czole ciemniejszą posiada plamę. Głowa i tułów u formy typowej prawie bez szczecin, ze szczecinami obfitszemi u *ab. piniphila* Schenck. Pozaplecze ma część nasadową krótszą od spadzistej, ale u nieco jaśniejszej *ab. polyctena* Först. jest część nasadowa tak długa jak spadzista. Długość ciała: 6—9 mm.

Do fauny ziem polskich należy jeszcze *var. meridionalis* Nasonow. Są to okazy robotnic żółte z brunatnem ciemieniem, tylnemi połówkami obrączek odwłoka, rożkami, górnemi szczękami i końcami nóg. Wołyń. Czy to nie jest jakie zjawisko chorobowe, zmieniające zabarwienie formy typowej, nie możemy osądzić.

[Nie zmamy natomiast z Polski drugiej zagadkowej odmiany poznanej w Szwajcarji, mianowicie *v. alpina* Santschi (= *Santschii* Wheeler). Głowa u tej formy jest dłuższa, mianowicie o $^{1}/_{4}$ dłuższa od szerokości, trzonek rożków dłuższy, tułów nieco węższy z wypuklejszem przedpleczem. Forel podaje, że Santschi przypuszcza tu przypadek zwyrodnienia pod wpływem zakaźnego wystąpienia pasorzytów].

Pseudogyny tego gatunku posiadamy z Polski; różnią się od robotnic głównie garbowatym tułowiem podobnie jak u zbójnicy *rufa* L. (rudnica).

— Oczy uwłosione; przedplecze z dużą do tylnego swego brzegu sięgającą plamą, zlewającą się z plamą śródplecza. Całe ciało odstającemi szczecinkami obficie porosłe. Długość ciała: 4—9 mm.

[Jako południową formę z Alp nadmorskich, Hiszpanji i Apeninów wyróżniono *var. nigricans* Em. o barwie ciemniejszej, o czarnych plamach tułowia więcej rozszerzonych, nogach brunatno-czarnych z brunatno-czerwonemi biodrami i kolanami. Forel podaje tę odmianę szczególnie z Szwajcarji pd. i Tyrolu i zaznacza, że okazuje wszelkie przejścia do typowej formy].
pratensis Retzius (= *congerens* Nyl.) (łąkowa).

7. Prawie całe ciało błyszczące najczęściej wraz z pólkiem czołowem; smołowo-czarne, szczęki górne, rożki i nogi brunatne, przylegające omszenie ciała rzadkie nie pokrywające połysku tła i nie wywołujące swoistego lśnienia, odwłok właściwy silnie błyszczący, bardzo delikatnie poprzecznie zmarszczkowany 8.

— Ciało delikatnie zmarszczkowane i wraz z pólkiem czołowem ćmawe 9.

8. Pozaplecze z boku oglądane (w profilu) zaokrąglone bez wyraźnego kąta między nasadową a pochyłą powierzchnią. Łuska szeroka z cienką krawędzią. Długość ciała: 4—7·5 mm. Ograniczona u nas, jak się zdaje, do cieplejszych okolic Podola *gagates* Latr. (gagatka).

— Pozaplecze z boku oglądane (w profilu) przedstawia wprawdzie zaokrąglony, ale przecież wyraźny kąt między nasadową a pochyłą powierzchnią. Długość ciała najwyżej 6·5 mm. *picea* Nyl. (mszarnica).

9. Ciało z delikatnem, przylegającem, bardzo gęstem omszeniem i przez to jedwabisto-lśniące; głowa, najczęściej też

tułów i łuska prostopadłemi a odwłok pochylonemi wstecz krótkiemi szczecinkami obficie porosłe; spód głowy ma długie szczeciny. Barwa ciała brunatno-czarna, szczęki górne, rożki, piszczele i stopy czerwonawe. U *var. imitans* Ruzsky (= *cinereo-rufibarbis* Forel 1915), połączonej przejściami z formą typowo ubarwioną, są głowa, tułów i pomostek z łuską żółto-czerwone albo jasno brunatnawo-czerwone, na głowie i przedtułowiu są czarnobrunatne piętna. Długość ciała 4·7—6 mm.
cinerea Mayr (żwirowa).

Uwaga: *var. imitans* Ruzsky jest właściwie słabą barwną odmianą, która niewątpliwie już Mayrowi była znana, jednakże osobno przez niego nie została wyróżniona. Opis Mayra gatunku *cinerea* obejmuje oprócz ciemnoubarwionych przez Ruzskyego za typ uznanych okazów nawet jeszcze jaśniejsze niż *var. imitans* Ruzsky, gdyż w opisie *cinerea* Mayr podaje autor gatunku w r. 1861: „rzadko jest tułów rdzawo-czerwony“. Forela *v. cinereo-rufibabris* For. 1915 mając tułów „bardzo ćmawo-czerwony zwykle z ciemniejszemi plamami u góry na przed- i śródpleczu“ obejmuje w sobie prawdopodobnie i te jasne okazy Mayra i Ruzskyego *imitans*.

Według dotychczasowych spostrzeżeń wydaje nam się, że typowa (ciemna) forma przeważa u nas na piaskach oddalonych od gór, na morenach i nad morzem (Lwów, Mołczadź, brzegi Bałtyku) a jasna forma (*imitans* Ruzsky) nad rzekami górskiemi (Kołomyja).

— Ciało miernie przylegająco omszone, nie lśniące jedwabisto, z rzadka szczecinami porosłe albo bez szczecinek, spód głowy bez odstających szczecinek; (dostarczają innym mrówkom niewolnic). 10.

10 Ciało bez połysku metalicznego, albo rdzawo-czerwone, czoło, ciemię i odwłok brunatno-czarne — albo brunatne ale policzki i brzegi przedplecza zawsze czerwonawe. Forma typowa bez odstających szczecinek albo z rzadkiemi szczecinkami (*rufibarbis* Fabr. *s. str.* = *cunicularia* Latr. Mayr 1861 = *rubescens* Forel 1915 = *glebaria* Em. 1909 nec Nyl!) jest połączona przejściami *(v. fusco-rufibarbis* Forel 1915) z formą o obfitszem okryciu szczecinkami: *var. piligera* nom. nov. (= *rufibarbis* Forel 1915). Tak forma typowa, jak i powyżej wymieniona odmiana mają przytem łuskę cieńszą lub grubszą o górnej krawędzi tępej i zwykle niewyciętej a szerokiej; natomiast

var. subpilosa Ruzsky mając tak jak *var. piligera* odstające szczecinki mniej lub więcej częste na górnej powierzchni głowy, tułowia i odwłoka ma przytem łuskę dość grubą z tępym górnym brzegiem. Długość ciała: 5—7·5 mm. Odważna, w potrzebie broni gniazda zaciekle *rufibarbis* Fabr. (krasnolica).

Uwaga: Ruzsky podał z ziem polskich (z ok. Żytomierza i Mińszczyzny) swoją odmianę *v. subpilosa.* Nie wiemy o ile do grubości łuski pomostka przywiązywał autor wagę. Jeżeli te okazy nie miały łuski wybitnie grubszej i tępszej niż okazy pospolicie u nas spotykane, wtedyby należało je zaliczyć raczej do *v. piligera.* Wartoby było okazy dowodowe z Żytomierza (♀ ♂ i ☿) zachowane w rosyjskiem Zool. Muz. Akad. Nauk poddać powtórnemu rozpatrzeniu.

— Ciało okazuje stopnie w połysku metalicznym, mianowicie jest ono od dość ćmawego (matowego)do słabo błyszczącego, barwę ma ciemną; głowa, tułów i odłok ciemnobrunatną do brunatno-czarnej, szczęki górne, rożki, piszczele i stopy są czerwonawe. Szczeciny bardzo rzadkie, omszenie nie gęste, odwłok właściwy omszeniem tylko oszroniony, bez jedwabistego połysku. Długość ciała: 3·5—7 mm. Łagodna *fusca* L. (= *glebaria* Nyl.) (łagodna).

♀

(Rys. 4.).

1. Nadustek po środku przedniego brzegu wycięty; tył głowy słabo wklęsły; łuska pomostka szeroka, dość gruba, z dość ostrą zaokrągloną górną krawędzią. Ciało brunatno-czerwone, odwłok właściwy czarny, czoło i ciemię ciemnobrunatne, skrzydła brunatnawe. Całe ciało delikatnie zmarszczkowane i punktowane, ćmawe, pólko czołowe słabo błyszczące. Głowa i tułów bardzo z rzadka, odłok właściwy z góry miernie, spodem obficie porosłe odstającemi szczecinkami; przylegające omszenie tylko na odwłoku właściwym gęste. Długość ciała: 9—11 mm.
subg. *Raptiformica* Forel
sanguinea Latr.

— Nadustek po środku przedniego brzegu niewycięty 2.

2. Tylny brzeg głowy głęboko wykrojony
subg. *Adformica.* 3.

— Tylny brzeg głowy niewykrojony lub płytko wykrojony 4.

3. Miernie długie głaszczki szczękowe sięgają do środka między tylnym brzegiem gęby a otworem potylicznym głowy; nadustek nie podgięty do góry i niewciśnięty; skrzydła brunatnawe, żyłki i znamię brunatne. Ciało mało błyszczące, brunatne, szczęki górne, policzki, trzonki rożków, przedni brzeg przedplecza, pozaplecze, łuska pomostka i nogi żółtoczerwone lub czerwonożółte. Długość ciała: 7—9·5 mm *exsecta* Nyl.

[Czy ♀ *var. rubens* For. różni się od formy typowej, nie wiadomo, gdyż nie jest znana].

— Krótkie głaszczki szczękowe zaledwie wystają poza tylny brzeg gęby; przedni brzeg nadustka nieco do góry podgięty a za tem podgięciem z poprzecznym wciskiem; skrzydła bezbarwne, żyłki i znamię brunatnawe. Ciało silnie błyszczące, czarne, głowa i tułów kasztanowatobrunatne, szczęki górne, przednie naroża nadustka i koniec odwłoka żółtoczerwone. Pomostek z wyjątkiem łuski i biodra żółtawe, nogi brunatne. Długość ciała: 6—7·5 mm.
pressilabris Nyl.

[♀ *var. Foreli* Em. jest nieco więcej błyszcząca niż *exsecta* Nyl., ale daleko jej do połysku typowej *pressilabris* Nyl. Tylko odwłok, biczyki rożków, ciemię, potylica i wierzch śródplecza ciemnobrunatne; wszystkie inne części ciała żółtawoczerwone].

4. Pólko czołowe lśniące (u wszystkich polskich gatunków). Głowa i tułów po części czerwone. Długość ciała: 9—11 mm. subg. *Formica* i. sp. 5.

— Pólko czołowe ćmawe albo lśniące ale w tym drugim razie są głowa i tułów całkiem czarne
subg. *Serviformica* Forel 7.

5. Odwłok nieuwłosiony i silnie błyszczący, z delikatnem rozrzuconem punktowaniem. Ciało rdzawoczerwone, wierzch głowy i tułowia, z wyjątkiem pozaplecza, i odwłok czarnobrunatne. Odstających szczecin prawie całkiem brak *rufa* L.

Ab. piniphila Schenck ma mieć tak silnie błyszczącą tarczkę *(scutellum)* jak odwłok, silniej niż reszta tułowia, podczas gdy u typowej formy i *ab. polyctena* Först. nie wyróżnia się tarczka blaskiem;

ab. polyctena Först. ma mieć oczy nagie, podczas gdy typowa forma ma mieć rzadko krótkiemi włoskami oczy porosłe.

Co do tych dwóch aberacyj potrzebne są dalsze badania nad osobnikami ♀ wziętych z gniazd razem z robotnicami. Dla nas wątpliwe jest, czy i typowa *rufa* L. nie miewa tarczki błyszczącej.

Czy istnieją samice zbaczające w ubarwieniu w kierunku *ab. Dusmeti* Em., nie wiadomo nam, Forel pisze (1915 r.), że ♀ *v. Dusmeti* i *alpina* nie są znane. Być może, że wcale nie istnieją, co zresztą jest prawdopodobne też i u *v. meridionalis.*

— Odwłok z obfitem przylegającem omszeniem, ćmawy 6.

6. Tułów i wierzch odwłoka bez odstających szczecinek ale z obfitem przylegającem omszeniem. Rdzawo-czerwone ciało ma wierzch głowy, tułowia, z wyjątkiem pozaplecza, i odwłok czarnobrunatne *pratensis* Retz.

[O ♀ *v. nigricans* Em. wiemy od Forela (1915) tyle, że jest ciemniej ubarwiona niż ♀].

— Głowa, tułów i odwłok obficie porosłe odstającemi szczecinkami. Jasnordzawoczerwone ciało ma czoło i ciemię częściowo lub całkiem, rożki, trzy podłużne paski na śródpleczu albo całe śródplecze i tarczkę, odwłok bez przedniej połowy pierwszej obrączki i często też tylny brzeg przedplecza czarnobrunatne *truncicola* Nyl.

7. Ciało smołowo-czarne, odwłok silnie błyszczący ze słabem omszeniem, górne szczęki, rożki, koniec odwłoka i nogi smołowobrunatne. Długość ciała: 9—11 mm. 8.

— Ciało brunatno-czarne albo częściowo innych barw 9.

8. Głowa i tułów mało błyszczące, lekko omszone *gagates* Latr.

— Śródplecze i tarczka tak samo silnie błyszczą jak odwłok *picea* Nyl.

9. Odwłok gładki, tylko z bardzo rozrzuconemi punktami, błyszczący, z bardzo słabem przylegającem omszeniem

i prawie bez odstających włosków. Ciało brunatno-czarne, górne szczęki, rożki i nogi czerwonobrunatne. Długość ciała: 9—10·5 mm. *fusca* L.

— Odwłok gęsto marszczysto punktowany i jak reszta ciała obficie przylegająco omszony, ćmawy i tylko skutkiem omszenia szaro lśniący 10.

10. Ciało brunatnoczarne, górne szczęki, rożki, koniec odwłoka i nogi, u *var. imitans* Ruzsky także policzki i brzegi przedplecza czerwonobrunatne. Całe ciało obficie, wierzch odwłoka rzadziej odstająco uwłosione. Głowa u spodu z ostającemi szczecinami. Długość ciała: 10—11 mm. *cinerea* Mayr.

Znane nam okazy *var. imitans* Ruzsky mniej odbijają od typu niż robotnice.

— Barwa zmienna. Jaśniej ubarwione osobniki są żółtoczerwone, biczyk rożków, czoło, ciemię, środkowa plama i obustronnie podłużny pas na śródpleczu i wierzch odwłoka brunatno-czarne; najciemniejsze osobniki są brunatno-czarne, szczęki górne, trzonki rożków, policzki, brzegi przedplecza, dolna połowa spadzistej powierzchni pozaplecza, pomostek z dolną częścią łuski i nogi czerwonobrunatne. Ciało u formy typowej bardzo z rzadka odstająco uwłosione; *var. piligera* słabo się różni od typu nieco większą ilością odstających włosków. Długość ciała: 8—11 mm. *rufibarbis* Fabr.

Ruzsky pisze o swojej *var. subpilosa,* że samice mają częste odstające włoski na górnej stronie ciała. Z tego wiedzieć nie można, czy i o ile się różnią od samic *var. piligera.*

♂

1. Przedni brzeg nadustka wycięty; brzeg wewnętrzny szczęk górnych czworo- lub pięciozębny. Ciało brunatno-czarne z nogami i narzędziami rozrodczemi żółtoczerwonemi. Długość ciała: 8—11 mm. *Raptiformica* Forel. *sanguinea* Latr.

Jako anomalję należy uważać bardzo rzadkie występowanie u tego gatunku karłowatych samców *(mikroanerów)* mających zaledwie 6—7 mm. długości.

— Przedni brzeg nadustka niewycięty; brzeg wewnętrzny szczęk górnych z reguły wydłużony w jeden dość tępy ząb 2.

2. Tylny brzeg głowy i łuska pomostka silnie łukowato wykrojone. Ciało tylko bardzo z rzadka z odstającemi włoskami. Narzędzia rozrodcze żółte, nogi brunatne lub żółte. Długość ciała: 5—9 mm. *Adformica*. 3.

— Tylny brzeg głowy słabo wycięty albo niewycięty; długość ciała: 9—11 mm. 4.

3. Głaszczki szczękowe sięgają prawie do otworu potylicznego, oczy z włoskami. Długość ciała: 6—9 mm.
exsecta Nyl.

♂ *exsecta var. rubens* For. nie jest nam znany ani z opisów, ani w naturze. Być może, że nie różni się od ♂ formy typowej.

— Głaszczki szczękowe sięgają tylko nieco poza tylny brzeg gęby, oczy nagie; długość ciała: 5—7·5 mm.
pressilabris Nyl.

♂ *pressilabris var. Foreli* Em. jest mniej błyszczący niż typowej formy, gdyż ma znacznie silniejszą drobną rzeźbę.

4. Budowa ciała silniejsza, odwłok szerszy, oczy z odstającemi włoskami. *Formica* i. spe. 5.

— Budowa ciała smuklejsza, odwłok węższy
Serviformica Forel 7.

5. Pólko czołowe silnie błyszczące. Ciało czarne, obficie odstającemi włoskami pokryte; końce górnych szczęk, nogi i narzędzia rozrodcze żółtoczerwone. Łuska o połowę szersza niż wysoka, czworoboczna, górne jej naroża silnie zaokrąglone, górny, gruby i zaokrąglony brzeg słabo wycięty lub niewycięty. Długość ciała: 9—10 mm.
truncicola Nyl.

— Pólko czołowe słabiej błyszczące lub ćmawe, szczęki górne na samych końcach czerwonobrunatne lub całkiem czarne jak całe ciało z wyjątkiem żółtych narzędzi rozrodczych i nóg. Długość ciała: 9—11 mm. 6.

6. Ciało, zwłaszcza głowa z tyłu i śródplecze, z rzadka odstającemi włoskami porosłe *rufa* L.

♂ osobny *rufa ab. Dusmeti* Em. prawdopodobnie nie istnieje gdyż ta forma przedstawia tylko barwną odmianę robotnicy.

♂ *rufa ab. piniphila* Schenck ma tarczkę mniej więcej błyszczącą, podczas gdy u typu nie jest błyszcząca.

♂ *rufa ab. polyctena* Först. według Forela (1915) nie różni się od typu.

♂ *rufa var. meridionalis* Nasonow ani ♂ *var. alpina* Santschi nie są znane i wątpliwe, czy istnieją.

— Ciało, zwłaszcza głowa z tyłu i śródplecze, obficiej odstającemi włoskami porosłe *pratensis* Retz.

♂ *pratensis var. nigricans* Em. nie różni się od typu według Forela (1915).

7. Głowa i tułów obficie porosłe odstającemi włoskami, których jednak na oczach brak, także spodnia strona głowy ma odstające szczecinki 8.

— Głowa i tułów prawie bez odstających włosków albo z rzadko stojącemi 9.

8. Ciało szersze, brunatno-czarne, skutkiem gęstego przylegającego omszenia szaro-lśniące. Śródplecze i tarczka ćmawe. Długość ciała: 10 mm. *cinerea* Mayr.

Między ♂ *cinerea* Mayr a *v. imitans* Ruzsky różnic nie widzimy.

— Ciało wąskie o odwłoku walcowatym, czysto czarne, mimo przylegającego omszenia silnie błyszczące. Śródplecze słabo, tarczka silniej błyszcząca. Odwłok ma połysk silniejszy niż śródplecze. Długość ciała: 9—10 mm. *picea* Nyl.

9. Skrzydła przednie do połowy zadymione; ciało brunatno-czarne, końce górnych szczęk, narzędzia rozrodcze i nogi, często też trzonki rożków czerwonożółte. Przylegające omszenie bardzo delikatne i obfite, przeto górna powierzchnia ciała, szczególnie odwłoka, słabo jedwabiście lśniąca; odstające włosy prawie tylko na spodzie odwłoka. Łuska gruba, u góry mało albo szeroko wycięta. Długość ciała: 9—10 mm. *gagates* Latr.

— Skrzydła niezadymione albo słabo zadymione 10.

10. Łuska szeroko wykrojona, ciało zwykle silniejsze, szersze; czarne; narzędzia rozrodcze a najczęściej też nogi i często końce szczęk górnych czerwono-żółte. Śródplecze ćmawe. Długość ciała: 9—10 mm. *rufibarbis* Fabr.

♂ *var. piligera* i ♂ *var. subpilosa* nie znamy i nie wiemy, czy można je od ♂ formy typowej odróżnić.

— Łuska niewycięta albo bardzo słabo wycięta; ciało wąskie, brunatno-czarne, narzędzia rozrodcze i nogi i prawie zawsze trzonek rożków czerwono-żółte. Odwłok nieco metalicznie lśniący. Śródplecze słabo lśniące. Długość ciała: 8—10 mm. *fusca* L.

Rys. 1.

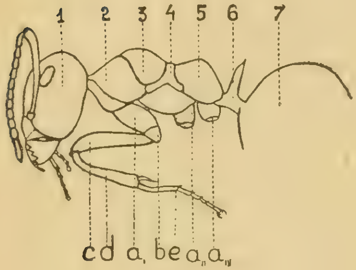

Rys. 2.

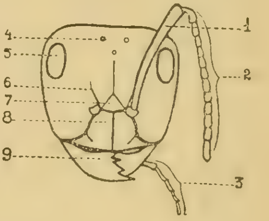

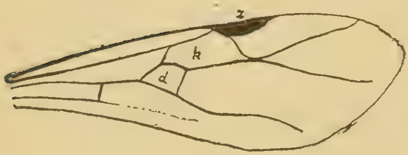

Rys. 3.

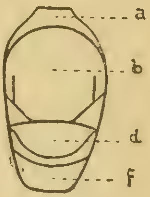

Rys. 4.

Rys. 1. *Formica pratensis* Retzius. Robotnica z boku. 1. Głowa. 2. Przedplecze. 3. Śródplecze. 4. Zaplecze. 5. Pozaplecze. 6. Pomostek z łuską u góry. 7. Odwłok właściwy 1) (przedstawiona tylko nasada tej części ciała). — Biodra pierwszej, drugiej i trzeciej pary nóg z jednej strony ciała: a, a,, a,,,. Pozostałe części nogi, t. j. krętarz (b), udo (c), piszczel (d) i stopę (e) przedstawiono jedynie na przedniej nodze.

Rys. 2. *Formica pratensis* Retzius. Głowa robotnicy z przodu. 1. Pierwszy członek rożka stanowiący tak zwany trzonek czyli rękojeść, 2. pozostałe członki różka stanowiące tak zwany biczyk czyli prątek. 3. Głaszczek szczękowy, który jest częścią składową drugiej pary szczęk, zwanych także szczękami dolnemi czyli żuchwami. Z sześciu członków widać jedynie pięć końcowych, gdyż pierwszy jest ukryty pod żuwaczką. 4. Jedno z trzech przyoczek. 5. Oko. 6. Listwa czołowa. 7. Pólko czołowe. 8. Nadustek. 9. Szczęka górna cz. żuwaczka.

---

1) W opisach przez odwłok należy rozumieć zwykle odwłok właściwy.

Okolicę głowy za nadustkiem między oczyma aż do przyoczek nazywamy czołem, za czołem następuje ciemię a dalej potylica. Boki głowy przed oczyma stanowią policzki, za oczyma skronie.

Rys. 3. *Serviformica fusca* L. Skrzydło przednie samca. Odznaczono komórkę dyskoidalną (d), kubitalną (k) i znamię (ż).

Rys. 4. *Serviformica picea* Nyl. Tułów samicy z góry. Odznaczono: *a* przedplecze, *b* śródplecze, *d* tarczkę i *f* pozaplecze.

BEMERKUNGEN ZUR UEBERSICHT POLNISCHER ARTEN DER GATTUNG AMEISE *(Formica* L.).

In der vorliegenden Uebersicht werden 11 Arten der *Formica* L. der polnischen Fauna in vier Gruppen eingeteilt. Diese Gruppen werden zugleich als besondere Untergattungen unterschieden. Es ist uns zwar bekannt, daß die Untergattungen Forels: *Raptiformica* und *Serviformica* noch nicht allgemein anerkannt worden sind (41 *), trotzdem schien uns doch zweckmässig nicht nur diese Untergattungen aus praktischen Gründen provisorisch gelten zu lassen, sondern auch für die zwei Arten, die bei beiden Geschlechtern stark konkaven Kopf haben und ziemlich monomorphe Arbeiter besitzen, eine besondere Untergattung aufzustellen:

Adformica n. subg.: a *Formica i. sp.* occipite concavo in feminis (et operariis) atque in maribus differt. Operarias pene uniformes habet.

In der polnischen Fauna gibt es zwei *Adformica*-Arten: *exsecta* Nyl. und *pressilabris* Nyl.

A. exsecta Nyl. hat der Verf. in der subkarpathischen Zone selten in Einzelnestern beobachtet, Noskiewicz (40) hat dieselbe als häufige Ameise in Polesie gefunden. Nach Forel (27) zuweilen polykalybisch! Die *var. rubens* For. ist uns aus Polen unbekannt.

A. pressilabris Nyl. hat der Verf. in den Karpathen in Einzelnestern beobachtet, Noskiewicz (38, 42) fand auf dem West- und Nord-Rande Podoliens Nester die unserer Ansicht nach polykalybischen Kolonien angehöhren dürften. Da diese Art in Europa in zwei Formen erscheint, namentlich in der stärker sculptierten *var. Foreli* Em. und in der schwächer sculptierten *pressilabris* Nyl. s. str., wäre es vom grossen Interesse festzustellen, zu welcher Form unsere Tiere gehören. Wir können auf Grund der von Emery und Forel angegebenen Unterschiede für Arbeiterform dies nicht entscheiden, das Weibchen von dem Karpathengebirge aber gehört ohne Zweifel zur *pressilabris* Nyl. s. str. Für podolische Tiere ist es nicht ganz sicher festgestellt, da die Geschlechtstiere in den Nestern daselbst bis jetzt nicht gefunden worden sind. Es ist vielleicht auch möglich, daß unsere Tiere in der Arbeiterform mit *Foreli* Em., in Weibchenform mit *pressilabris s. str.* übereinstimmen. Man müsste so wie Emery (23) zur Entscheidung nordisches Vergleichsmaterial benützen.

---

*) Die Nummern beziehen sich auf entsprechende Nummern des Litteraturverzeichnisses.

Die drei *Formica* L. *i. sp.* sind in allen drei Formen (☿ ♀ ♂) bei uns scharf geschieden und wir betrachten daher auch dieselben als besondere Arten nicht aber als Rassen. Die Uebergangsformen zwischen diesen Arten sind auch uns bekannt aber lediglich aus der Literatur (besonders vom 1874 J. angefangen), in der Natur haben wir dieselben bis jetzt noch nicht gefunden.

Nur *Formica rufa* L. ist bei uns häufig, viel seltener kommen *truncicola* Nyl. und *pratensis* Retz. vor, selten sind aber auch die zwei letztgenannten Arten nicht.

Formica rufa L. ist wie bekannt sehr veränderlich in der Arbeiterform sowohl in der Farbe wie auch in der jedenfalls schwachen Beborstung.

Emery (23. p. 188.) beschreibt als Unterart eine Form, die er *Dusmeti* nennt auf Grund der drei ☿ Individuen aus Spanien. Forel (27) betrachtet später diese Form nur als eine Varietät und gibt als Vaterland noch Norwegen an. Wir haben in der Sammlung des Dzieduszycki'schen Museums 11 Individuen von Zarzecze bei Jarosław (im J. 1917 gesammelt) mit demselben Zeichen auf allen Zetteln, also offenbar aus einem Neste. Unter denselben sind 2 Ex. ganz mit den Beschreibungen von *Dusmeti* übereinstimmend. Von der gewöhnlichen *rufa* L. *s. str.* unterscheidet sich eins dadurch, daß der Kopf und der Thorax rot sind mit Ausnahme eines dunkleren Fleckchens auf der Stirn zwischen den Nebenaugen. Schwach bemerkbar sind die Verdunkelungen der Stirnleisten innen und die von denselben undeutlich sich fortziehenden Streifen zum Stirnfleckchen zwischen den Nebenaugen. Da auch Fühlerschäfte in Basalteilen rot sind, ist das Tierchen ohne Zweifel *Dusmeti* Em. Das zweite Ex. unterscheidet sich vom ersten nur dadurch, daß alle dunklen Flecken der Stirn zusammengeschmolzen sind und dieses, obwohl vom ersten zur echten *rufa* einen Uebergang bildend, stimmt noch besser mit der Beschreibung Emery's überein. Bei zwei folgenden Ex. greift der Stirnflecken über Hinterkopf und berührt Hinterränder der Augen, zuletzt bei 4 folgenden Ex. verbreitert sich der Flecken der Oberseite bis zu den Innenrändern der Augen und zugleich erscheinen die Fleckchen des Pro- und Mesonotums. Diese Ex. sind schon echte *rufa* L. *s. str.* Drei übrigen sind kleine ♀, welche in der Farbe auch zwischen besonderen Arten sich nicht gut unterscheiden lassen. Aus dem oben Mitgeteilten folgt, daß *Dusmeti* Em. am besten als Arbeiterformaberration der *rufa* L. zu betrachten ist: *Formica rufa* L. *a.* ♀ *Dusmeti* Em. Jedenfalls ist diese Aberration als sehr selten zu bezeichnen.

Während *a. Dusmeti* Em. der Art *truncicola* Nyl. in der Farbe gleicht, gibt es auch echte *rufa* L. Individuen, die in der Farbe ganz mit *pratensis* Retz. übereinstimmen. Wir halten es für überflüssig diese in der anderen Richtung abweichende Farbenaberration besonders zu benennen, wir teilen nur mit, daß solche zwei Exemplare sich im Dzieduszycki'schen Museum befinden, es sind zwei ♀ aus der Umgebung von Kartuzy in der Pommerschen Wojewodschaft, sie haben fast ganz borstenlosen Kopf und Thorax, sie besitzen einen gemeinsamen schwarzen Flecken am Pro- und Mesonotum und dunklen oberen Schuppenrand.

Die Formen *polyctena* Förster und *piniphila* Schenck betrachtete schon Mayr als Synonyme der *rufa* L. (9). Die Form *piniphila* Schenck betrachten wir als Aberration, die gemeinsam mit der *rufa* L. *s. str.* in demselben Neste sich finden kann (30), dasselbe kommt bei *polyctena* Först. nach Forel (14) vor. Das Weibchen der *ab. piniphila* soll sich duch glänzendes Scutellum von *rufa* L. *s. str.* unterscheiden, das der *ab. polyctena* durch kahle Augen. Das ♂ der *piniphila* soll sich auch durch mehr weniger glänzendes Scutellum von *rufa* L. *s. str.* unterscheiden, das der *polyctena* unterscheidet sich nach Forel vom Typus nicht (27).

Ob diese zu diesen zwei Arbeiteraberrationen gezählte Weibchen und Männchen wirklich zu denselben gehöhren, wissen wir aus eigener Erfahrung noch nicht.

Die Varietät *meridionalis* Nasonow, die auch aus Volhynien angegeben wird, ist vielleicht eine pathologische Färbungsmodification der Arbeiterform. Die Varietät *alpina* Santschi kennen wir aus Polen nicht.

Pseudogynen der *rufa* L. kommen in Polen aber ziemlich selten vor.

Als Unterscheidungsmerkmale der ♂ von *rufa* L. und *pratensis* Retz. heben wir die Beborstung des Hinterkopfes und des Mesonotums hervor. Während bei *rufa* die Borsten dort sparsamer und kürzer erscheinen, ist der Hinterkopf hinter den Ocellen lang und reichlich bei *pratensis* beborstet; auch auf dem Mesonotum ist dasselbe zu beobachten.

Forel's Schrift aus dem Jahre 1915 (27) befreit uns von der Pflicht der Bekämpfung der Idee des Zusammenziehens aller *Serviformica*-Arten als *fusca* L.-Rassen, denn dort kehrt dieser verdiente Myrmekologe zur Mayr's Ansicht (9) über die Selbstständigkeit dieser Arten zurück.

Serviformica gagates Latr. ist in Polen wahrscheinlich nur an die wärmere Gegenden des südlichen Podoliens gebunden, *picea* Nyl. wurde in Polen von Noskiewicz auf Hochmooren an verschiedenen ziemlich weit voneinander entfernten Orten (Karpathen, Roztocze, Polesie) beobachtet (39, 40) und gesammelt. Neuerdings hat Dr. Kinel diese Ameise im Białowieża'er Urwalde gesammelt.

Die *S. cinerea* Mayr hat Ruzsky (20) in zwei Formen zerlegt, die eine dunkle betrachtet er als Typus, die zweite lichtere der *rufibarbis* F. in der Färbung ähnliche beschrieb er als *var. imitans*. Die Unterschiede, die ziemlich klar bei ☿ auftretten, sind beim ♀ etwas abgeschwächt, ♂ beiden Formen können wir nicht unterscheiden. Nach unserer Erfahrung kommt typische *cinerea* Mayr bei uns entfernt vom Gebirge (Lwów, Mołczadź, Ostseeufer), *var. imitans* Ruzsky an den Gebirgsflüssen (z. B. am Pruth in Kołomyja) vor. Mit *var. imitans* Ruzsky dürfte *v. cinereo-rufibarbis* Forel (27) synonym sein. Die frühere *cinereo-rufibarbis* Forel (14) wurde nicht beschreiben sondern nur genannt.

Serviformica fusca L. und *rufibarbis* F. Latreille (1) hat unter *fusca* L. auch eine lichtere Varietät ohne besondere Benennung angegeben (p. 161—162). Ihm folgt Forel (14) und André (15).

In Emery's Paläarktischen Formiciden (23) finden wir als Varietäten der „*fusca fusca* L." erstens: *var. glebaria* Nyl., zweitens *var. rubescens* For. Es scheint uns wahrscheinlich, daß unter diesen Varietäten die Latreille's *fusca* L.- Varietät zu verstehen ist.

Wenn wir die Beschreibungen von Emery (23) und Nylander (2) vergleichen, so finden wir, daß das ♀ *glebaria* Nyl.: *abdomen... nitidissimum, totum pubescentia cinereo- micante subtili densa aequaliter vestitum*, während *fusca* L. bei demselben Verfasser: *abdomen nitidissimum subaenescens...*; *segmentis omnibus subtilissime sparse adpresse cinereo-pubescentibus* habe. Aus den hier wiedergegebenen Diagnosen folgt, daß *glebaria* Nyl. bei Nylander das ♀ besitze mit der dichteren Pubescenz des Abdomens als *fusca* L.; käme also nur das Weibchen in Betracht, so könnten wir noch vielleicht die Deutung Emery's annehmen und die in der Rede stehende Ameise als *glebaria* Nyl. betrachten. Aber in einem späteren Additamentum (4) gibt Nylander eine Beschreibung der ☿ *fusca* L., in welcher wir über dieselbe im Vergleiche mit *glebaria* Nyl. lesen (S. 30.): *canescentia sericea paulo forsan ditiore.* Daher inwieferne es sich um die Arbeiterform handelt, stimmt Nylander's Beschreibung ganz sichtbar mit der Emery's nicht überein.

Arbeiter der *glebaria* Nyl. ist schwächer pubescent als *fusca* L., daher kann er nicht als identisch mit dem Emery's stärker pubescenten gelten und daraus folgt, daß die von Emery unter dem Namen *glebaria* Nyl. beschriebene Ameise diesen Namen nicht behalten kann.

Wir waren anfangs geneigt zu denken, daß Emery wirklich eine *fusca* L.- Varietät vorgelegen ist, die er unrichtig „*glebaria*" gennant habe. Dennoch bewegte uns die weite Verbreitung, die seine „*glebaria*" hat, zum Glauben, daß diese Form auch bei uns lebe. Wir sind jetzt der Ansicht, daß zu dieser „*glebaria*" die Individuen der *rufibabris* F. gehören, die dunkelste Arbeiter besitzen.

In dieser Ansicht sind wir verstärkt dadurch, was Emery über weitere „*fusca* L.- Varietät" daselbst mitteilt, über *rubescens* Forel, die wir als synonym mit *rufibarbis* F. betrachten. Daraus, daß kleinere Arbeiter der *var. rubescens* For. sich von „*var. glebaria*" kaum unterscheiden lassen folgt, daß beide durch Uebergänge verbunden sind.

Weitere Aufklärung verdanken wir Forel (27. s. 63.). Die daselbst als *glebaria* Nyl. beschriebene Ameise ist mit den dunkelsten *rufibarbis* F.- Individuen identisch.

Wir bemerken hier, daß Forel (27) zu grosses Gewicht auf die Beborstung des Körpers bei Einteilung der *Serviformica* legte und deshalb einen Teil der *rufibarbis* F.- Formen zu *fusca* L. verlegte, namentlich als Rasse die in der Rede stehende *glebaria* mit den Varietäten *rubescens* For. und *fusco-rufibarbis* For. Deshalb wird daselbst als *rufibarbis* F. nur die stärker beborstete *rufibarbis* F.- Form anerkannt.

Nun was die Beborstung betrifft, so haben sowohl Mayr (9) als auch Emery (23) die unbeborsteten oder sparsam beborsteten Formen als *cunicularia* Latr. (= *rufibarbis* F.) und *rufibarbis* F. betrachtet. Die früheren Beschreibungen der *rufibarbis* F. passen sowohl für Forel's (27) *glebaria* wie für *rubescens* und noch für *fuscorufibarbis*, nicht so ganz sicher für seine *rufibarbis* (27) und da wir Ruzskys (20) *subpilosa* nicht für ganz identisch mit diesen beborsteten Individuen halten, was aber Emery wahrscheinlich schien (23), so beschreiben wir diese Form als *var.* ☿ ♀ *piligera*; sie steht zu *rufibarbis* F. *s. str.* fast in demselben Verhältnis wie *ab. piniphila* zu *rufa*, scheint aber besondere Kolonien zu bilden und sich auch als Weibchen gut unterscheiden. Das Männchen ist uns unbekannt.

Serviformica rufibarbis F. *var. piligera nom. nov. a rufibarbi* F. *typica ditiore pilositate corporis apud operariam differt. Femina huius varietatis etiam a femina formae typicae sed paulo ditiore pilositate distinguitur. Mas nobis adhuc ignotum.*

Was nun weiter die Frage der Zugehörigkeit der als Varietäten der *fusca* L. von Forel betrachteten Ameisen betrifft, besitzen wir auch in der biologischen Literatur einen sehr wichtigen Wegweiser. Wasmann schreibt im J. 1920 (31. S. 24. Adnotatio) bei der Besprechung des Verhältnisses der zwei *Atemeles*- Arten zu den zwei Ameisen: *fusca* L. und *rufibarbis* F. wie folgt: „Für mich ist gerade die konstante Verschiedenheit des instinktiven Verhältnisses, in welchem diese beiden Ameisenrassen zu jenen zwei *Atemeles*-Arten stehen, ein Hauptgrund, weshalb ich die neuerdings als *Formica fusca* subsp. *glebaria* Nyl. bezeichnete Ameise auch heute noch wie früher als bloße Varietät der Subspecies *rufibarbis* F. (als *rufibarbis* Var. *fusco-rufibar-*

bis For.), nicht aber als eigene Rasse betrachte. Denn bei ihr kommt wie bei *rufibarbis* stets nur *Atemeles paradoxus* vor, niemals *emarginatus* wie bei *fusca* in specie, ganz abgesehen davon, daß zwischen *rufibarbis* und *fusco-rufibarbis* auch morphologisch alle möglichen Übergänge vorkommen—manchmal sogar in einer Kolonie—, während zwischen *fusca* und *fusco-rufibarbis* keine solche Übergänge zu finden sind".

Aus dem oben Mitgeteilten folgt, daß die sogenannte *glebaria* Emery's und Forel's zu *rufibarbis* F. gehört. Die echte *glebaria* Nyl. ist am wahrscheinlichsten Synonym der *fusca* L., was auch vom Autor des Namens zugegeben wird (8. S. 65.).

Wir stellen uns die Synonymie der *rufibarbis* F. daher wie folgt vor:

> *Formica rufibarbis* F. s. str. = *fusca var.* Latr. = *cunicularia* Latr. = *obsoleta* Latr. = *rubescens* Forel; dunklere Individuen = *glebaria* Em. = *glebaria* Forel (in *rubescens* Forel auch enthalten)
>
> *var. piligera* nom. nov. = *subpilosa* Em. (nec Ruzsky) = *rufibarbis* Forel; dunklere Individuen in *rufibarbis* Forel enthalten.
>
> Forel's *fuscorufibarbis* stellt wahrscheinlich eine Übergangsform zwischen den dunkleren Individuen der *rufibarbis* s. str. und den dunkleren Individuen der *var. piligera* vor.

Es ist zu bemerken, daß dunklere Individuen wahrscheinlich in der Regel zugleich kleinere Arbeiterform darstellen. Wir begreifen überhaupt nicht, wie Forel die Untergattung *Serviformica* in der Arbeiterform als „kaum oder schwach dimorph" oder sogar „fast ganz monomorph" bezeichnen konnte.

Aus den Gebieten, die vor Teilung Polens zu Polen gehörten wird noch von Ruzsky seine *var. subpilosa* angegeben. Es ist für uns nicht ganz sicher, ob Ruzsky gebührend auf die Dicke der Schuppe achtete; das abgebildete Ex. (20) von der Umg. des Aralsees hat eine von der *rufibarbis* F. und *var. piligera* dickere Schuppe und dürfte vielleicht nicht mit den beborsteten *rufibarbis* F., das ist mit *var. piligera* identisch sein, wenn keine Uebergänge in einem Neste vorkommen. Wenn dies der Fall wäre, damals solle man überhaupt die beborsteten Stücke — anstatt dieselben *var. piligera* nennen — der *var. subpilosa* Ruzsky zuteilen, wie es Emery wirklich (23) getan hat. Es wäre interessant die

Belegestücke (♀, ♂ u. ☿) aus Żytomierz, die sich im Zool. Mus. der russischen Akad. d. Wiss. befinden, noch einmal untersuchen. Ob sich das ♀ der *var. subpilosa* Ruzsky vom ♀ der *var. piligera* unterscheidet, wissen wir nicht. Die ♂ der beiden Varietäten der *rufibarbis* F., das heisst *var. subpilosa* Ruzsky und *var. piligera* sind uns nicht bekannt.

Zu den Unterscheidungsmerkmalen zwischen den ♂ der *fusca* L. und *rufibarbis* F. gehört ausser den bisher schon bekannten auch das mattschwarze bei *rufibarbis* F. und schwachglänzende Mesonotum bei *fusca* L.

Beide Arten (nicht aber Unterarten oder Rassen) *fusca* L. und *rufibarbis* F. sind bei uns sehr häufig und durch keine Uebergänge verbunden.

Z pracowni Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie
dnia 17. grudnia 1924 r.

Nowe gatunki wachlarzoskrzydłych z rodzaju *Halictoxenos* Pierce.

Neue Arten der Strepsipterengattung *Halictoxenos* Pierce.

Podali

J. NOSKIEWICZ i G. POLUSZYŃSKI.

Halictoxenos puncticollis n. sp.

♀ Larwenförmig. Körperlänge 2·7 – 2·9 mm. Kopfbrust (Fig. 1.) hell bräunlich-gelb, in der Mitte etwas dunkler. Ihre Breite etwas grösser, gleich, oder sogar kleiner als die Länge. In der Form ist die Kopfbrust mehr weniger dreieckig, an der Spitze ziemlich breit, in einem sehr sanften Bogen, fast flach abgeschnitten, an der Basis stark verengt. Oberkiefer (Fig. 7 c.) mit sehr kleinem apikalen Innenzahn, dicht am seitlichen Rande der Kopfbrust liegend, über diesen jedoch nicht hinausragend, 0·0314 mm. breit. Mundspalte, mit stark verdicktem Rande, 0·0549 mm. breit, führt in die trichterförmige Pharynx. Genitalspalte quer, in der Mitte leicht rückwärts gekrümmt; an den Seiten wendet sie sich bogenförmig nach hinten und etwas nach aussen, und verläuft in dieser Richtung eine ziemlich lange Strecke, den Seitenrand der Kopfbrust jedoch nicht erreichend. Die nach hinten u. aussen laufenden Teile der Genitalspalte sind etwa halb so lang wie der quere, vordere Teil. Die an der Grenze des Kopfes und der Brust liegende, seitliche Vertiefung, deutlich, aber nicht sehr stark ausgeprägt. Stigmen klein, rundlich, dicht am Seitenrande der Bauchseite der Kopfbrust, in ihrer breitesten Stelle, liegend. Hinter den Stigmen verschmälert sich die Kopfbrust bogenförmig der Basis zu.

Hinterleib aus 8 Segmenten bestehend. Die stark chitinisierte, schwarz-braune Partie des 1. Bauchsegments halbeliptisch oder halbkreisförmig. 5 Brutkanäle.

Ergebnisse der Messungen, die nach der bei Pierce (The comparativ Morphology of the Order *Strepsiptera*. Proceed. U. S. N. Muzeum. Vol. 54, 1919.) angegebenen Weise an 5 ♀ ausgeführt wurden, sind in der folgenden Tabelle zu finden. Die Messungen sind mit Reicherts Obj. 3., Seitz Ok. 2., bei Tubuslänge 160 mm. ausgeführt wobei 1 Masseinheit 0·0157 mm. beträgt.

		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	
1.	glic. Präp.	41	23	6·9	31	28	39	Verhältnis I:II = 1·78
2.	„ „	40·5	23	7	31	28	38	„ I:II = 1·76
3.	„ „	37	23	7	31	28·5	39	„ I:II = 1·61
4.	bals. Präp.	37	22	6·8	29	27	35	„ I:II = 1·68
5.	„ „	36·5	22.5	7	30	27	38	„ I:II = 1·62

I = die grösste Breite der Kopfbrust, II = die Breite des Kopfes, III = der Abstand zwischen den Oberkiefern, IV = die Breite der Kopfbrust an der Basis, V = der Abstand zwischen den Stigmen und der Spitze des Kopfes, VI = die Länge der Kopfbrust.

Exemplare 3 u. 5 sind wahrscheinlich etwas deformiert.

Diese Art kommt in Mielnica a. Dniestr im Mai u. August als Parasit des *Halictus puncticollis* Mor. vor. In einem am 31. VIII. 24. erbeuteten *puncticollis* ♂ befanden sich 4 Halictixenos ♀.

♂ unbekannt.

Halictoxenos calceati n. sp.

♀ Larwenförmig. I = 48, II = 22·5, III = 5·8, IV = 35, V = 32, VI = 41 Masseinheiten.

Kopfbrust (Fig. 2.) hell bräunlich-gelb, mit einem dunkleren, schmalen, quer verlaufenden Streifen hinter der Genitalspalte, zwei länglichen Streifen an den Seiten, u. einem grossen, braunschwarzen, nach vorne heller werdenden, trapezförmigen Makel an der Basis; fast um den Abstand zwischen den Oberkiefern breiter als lang. Ihrer Form nach ist die Kopfbrust breit dreieckig, nach vorne stark verengt, an der auffalend kurzen Spitze stark bogenförmig abgerundet. Die Oberkiefer (Fig. 7 B.) über die Seiten des Kopfes etwas hinausragend, mit kleinem, apikalen Innenzahn, 0·03925 mm. breit. Die Mundspalte 0·0706 mm. breit, infolge der ausgiebigen Verengung des vorderen Teiles der Kopfbrust, den Innenrändern der Oberkiefern sehr genähert. Die Genitalspalte quer verlaufend, flach-bogenförmig nach vorne gekrümmt, die Seiten der Kopfbrust nich erreichend. Stigmen an der Bauchseite, gross u. deutlich, kurz-oval, mit gebogenem Aussen — u. fast geradem Innenrande, von den seitlichen Rändern der Kopfbrust ziemlich weit abstehend. Seitliche Vertiefung an der Grenze des Kopfes u. der Brust gut ausgeprägt. Ihre grösste Breite erreicht die Kopfbrust in der Höhe der Stigmen u. verengt sich von da an plötzlich u. fast rechtwinklig der Basis zu. Verhältnis I:II = 2·13.

Ein ♀ in einem männlichen Exemplare d. *Halictus calceatus* Scop. in Brasław (Nord-Ostpolen) am 12. VIII. 24. von J. Noskiewicz gefunden. Diese Art is schon aus England als Parasit d. *Halictus calceatus* Scop. erwähnt, aber bisjetzt noch nicht beschrieben worden.

♂ unbekannt.

Halictoxenos sajoi n. sp.

♀ Larwenförmig. I = 50, II = 31, III = 7·3, IV = 33, V = 32, VI = 43 Masseinheiten.

Körperlänge ungefähr 3 mm. Kopfbrust (Fig. 3.) hell braungelb, mit einem dunkleren Flecken hinter der Genitalspalte u. je einem, gleich dunklen, bis zur Basis reichenden Streifen längs der Seiten, dreieckig, von der breitesten Stelle bis zur Spitze fast gleichmässig verengt, an der Spitze breiter u. flacher als bei *calceati* abgerundet, an der Basis stark verengt. Ihre grösste Breite übertrifft die Länge um die Hälfte des Abstandes zwischen den Oberkiefern. Diese (Fig. 7 A.) dicht an dem seitlichen Rande des Kopfes, über welchen sie jedoch nicht hinausragen, liegend, mit einem starken apikalen Innenzahn bewaffnet, 0·0471 mm. breit. Mundspalte, wie üblich, in die trichterförmige Pharynx führend,

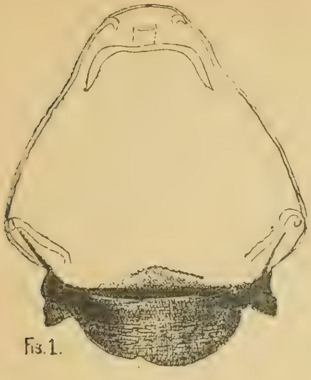
Fig. 1.

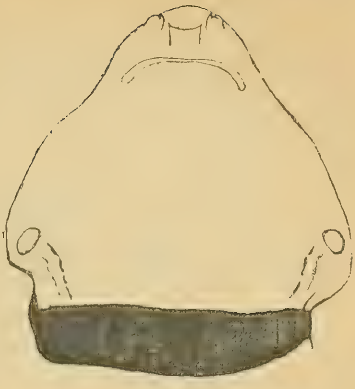
Fig 2

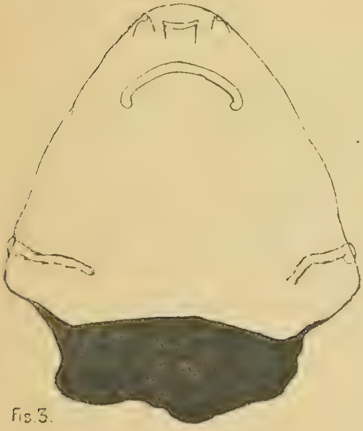
Fig. 3.

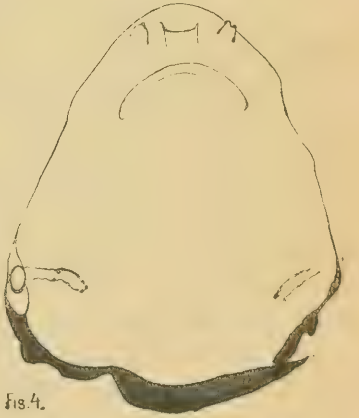
Fig. 4.

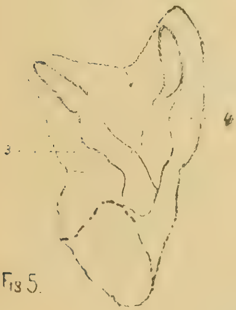

Fig 5.

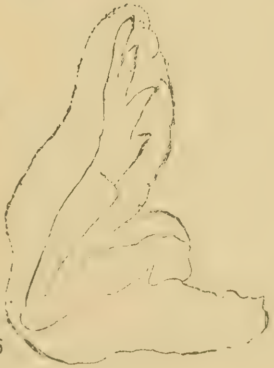
Fig. 6

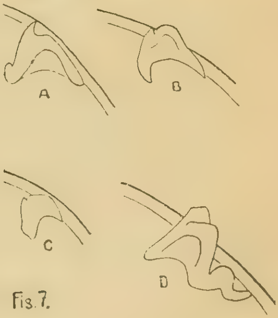

Fig. 7.

0·0785 mm. breit. Genitalspalte stark bogenförmig nach vorne gekrümmt, an den Enden leicht erweitert. Seitliche Vertiefung an der Grenze des Kopfes u. der Brust fast unmerklich. Stigmen an den Seiten der Kopfbrust schwach hervorragend. Die grösste Breite der Kopfbrust etwas hinter den Stigmen; die basale Verengung erfolgt plötzlich und scharf, fast rechtwinklig. Verhältnis I:II = 1·61.

Hinterleib aus 8 Segmenten bestehend, schwarzbraune Partie des 1. Bauchsegments rechteckig. 5 Brutkanäle.

Ein ♀ in einem männlichen Exemplare d. *Halictus sajoi* Blüthg. in Aquileia (Italien) von dem bekannten deutschen Apidologe J. D. Alfken am 2. VIII. 1898 gefunden.

♂ unbekannt.

Halictoxenos rubicundi n. sp.

♀. Larwenförmig. I = 47, II = 29, III = 9·5, IV = 33, V = 33, VI = 47 Masseinheiten.

Körperlänge ungefähr 3·2 mm. Kopfbrust (Fig. 4.) hell-bräunlich-gelb, hinten heller als vorne, hinter der Genitalspalte mit einem dunkleren Streifen; um die Hälfte des Abstandes zwischen den Oberkiefern breiter als lang, an der Bauchseite gewölbt, in der Form beinahe dreieckig, an der Spitze ziemlich breit bogenförmig abgerundet, an der Basis schwach verengt. Oberkiefer (Fig. 7. D.) über den Seitenrand des Kopfes etwas hinausragend[1]), zweilappig, an der Basis aussen bis zum Seitenrande der Kopfbrust verlängert. Mundspalte in die trichterförmige Pharynx führend, 0·07065 mm. breit, von den Innenseiten der Oberkiefer ziemlich weit entfernt. Genitalspalte in fast regelmässigem Bogen nach vorne gekrümmt, die Seitenränder der Kopfbrust nich erreichend, Stigmen gross u. deutlich, an den Seiten der Kopfbrust gelegen. jedoch fast nicht hervorragend. Die basale Verengung hinter den Stigmen schwach u. bogenförmig. Verhältnis I:II = 1·62.

Hinterleib aus 8 Segmenten bestehend, die Chitinisierung des 1. Bauchsegments ziemlich schwach. 5 Brutkanäle.

♂. Es stand uns zur Verfügung ein sehr junges u. schlecht erhaltenes Puparium, wir können daher in der Beschreibung nur den Bau der Fühler u. der Tarsen berücksichtigen.

---

[1]) Die in der Figur 7 d abgebildete Oberkiefer ist geöffnet und ragt daher ziemlich stark hervor.

Die Fühler sind viergliedrig, das 3 Glied samt Flabellum ungefähr so lang wie das 4. Dieses weist keine Gliederung auf. (Fig. 5.). Tarsen viergliedrig, die einzelnen Glieder sind nur an ihren distalen inneren Enden erweitert u. nur an der Innenseite bewimpert. (Fig. 6.). Länge des Pupariums 3·1 mm.

Nach dem oben erwähnten Bau der Fühler u. der Tarsen gehört dieses ♂ in die Unterordnung Xenoidea u. Familie Xenidae. Im Bereiche dieser Familie kann es in Bezug auf den Wirt u. auch auf die Zahl der Brutkanäle des ♀ nur in die Gattung *Halictoxenos* Pierce einverleibt werden.

Das oben beschriebene ♀ u. das männliche Puparium hat J. Noskiewicz in einem männlichen Exemplare des *Halictus rubicundus* Christ in Zaleszczyki a. Dniestr (Südostpolen) am 30. IV. 24. gefunden.

Diese Art ist schon aus England als Parasit d. *Halictus rubicundus* bekannt aber bisjetzt noch nicht beschrieben worden.

Das Verhältnis der grössten Breite der Kopfbrust zur Breite des Kopfes ist für die Systematik der Gattung *Halictoxenos* Pierce wichtig, weil es Pierce als Grundlage zur Einteilung dieser Gattung in drei (von Untergattung *Augochlorophilus* Pierce abgesehen) Untergattungen: *Halictoxenos*, *Halictophilus* u. *Halictostylops* gedient hat. Bei *Halictoxenos* beträgt dieses Verhältnis 1·9—2·3, bei *Halictophilus* 1·4, bei *Halictostylops*, seiner Angabe nach, ungefähr 3. Es ist aber ersichtlich, dass Pierce einen so hohen Wert für dieses Verhältnis bei *Halictostylops* nur deshalb erhalten hatte, weil er die Breite des Kopfes bei *Halictostylops spencii* Nass. nicht wie sonst an den hinteren Enden der Genitalspalte sondern mehr vorne, in der tiefsten Stelle der seitlichen Einbuchtung gemessen hatte. Wenn man dieses Verhältnis nach der Breite des Kopfes am Ende der Genitalspalte (an der Hand der Nassonowschen Abbildung dieser Art, die auch Pierce zu den Messungen diente) berechnet, so beträgt es ungefähr 1·95, kommt also in den Bereich der Untergattung *Halictoxenos* Pierce zu liegen. Die Untergattung *Halictostylops* Pierce hat daher, da auch die von Pierce betonten Merkmale in der Form der Kopfbrust wenig wichtig u. massgebend sind, keine Berechtigung.

Die von uns berechneten Verhältnisse für die 4 oben beschriebenen Arten erreichen nur bei *H. calceati* den Wert 2·13, der diese Art in die Untergattung *Halictoxenos* Pierce einzureihen

erlaubt. Bei drei anderen Arten sind sie geringer u. schwanken in den Grenzen von 1·61—1·78, also zwischen den von Pierce für *Halictoxenos* u. *Halictophilus* angegebenen Werten. Unsere drei Arten könnten daher keiner von diesen zwei Untergattungen angehören u. man müsste für sie eine neue Untergattung bilden. Es scheint uns aber ratsamer, da die von uns gefundenen Werte, die von Pierce zwischen *Halictoxenos* u. *Halictophilus* konstatierte Lücke ausfüllen, diese Einteilung der Gattung *Halictoxenos* Pierce fallen zu lassen u. alle bisjetzt beschriebenen in *Halictus*-Arten vorkommenden Strepsipteren der Untergattung *Halictoxenos* Pierce einzureihen.

Nach dem obigen wäre die Gattung *Halictoxenos* Pierce in die Untergattungen *Halictoxenos* Pierce (Parasiten der *Halictus*-Arten) u. *Augochlorophilus* (Parasiten der *Augochlora*-Arten) einzuteilen.

Aus dem zoologischen Institute der Jan Kazimierz Universität in Lwów.

Referaty.

Michailo Gradojević: *Thecodiplosis brachyntera* Schwaeg., škůdce borových lesů na Slovensku. (Ze státniho lesnickoho výzkumného ústavu v Praze. — Odděleni pro ochranu lesů). *Thecodiplosis brachyntera* Schwaeg. Cécidomyie nuisible aux forêts de pins en Tchécoslovaque. (De l'Institut des recherches scientifiques forestières de Prague. — Section de la Protection des forêts.) — Praha 1924. — 8⁰, str. 41.

Pod powyższym tytułem wydał autor odbitkę swej pracy z III. rocznika „Lesnická práce“ o biologji *Thec. brachyntera*, komarka szpilkowca. Po przeglądzie historycznym prac, dotyczących tego szkodnika, omawia autor rozsiedlenie jego, gdzie ku zdumieniu naszemu dowiadujemy się, iż szkodnika tego nie znano w Czechosłowacji do r. 1921, tj. do czasu, kiedy pojawił się na pograniczu Moraw i Słowacji jako poważny szkodnik sosny.

Autor badał komarka szpilkowca od jesieni 1923 do wiosny 1924 na miejscu w lesie i w pracowni instytutu i uzyskał bardzo ładne rezultaty. Opisuje on najprzód jajo i pierwsze stadjum larwy i jej życie, a następnie bardzo dokładnie morfologję dojrzałej larwy (barwa i segmentacja, pancerz chitynowy, głowa, przewód pokarmowy, system trachealny i naczyniowy, ciałka tłuszczowe) poczem następuje dalsza biologja larwy. W rozdziale „Oprzęd i poczwarka" mówi autor o powstawaniu oprzędu, opisuje dokładnie przeobrażenie się larwy w poczwarkę i daje szczegółową morfologję tejże poczwarki. Po szczegółowym opisie owadu doskonałego (głowa, rożki, tułów, odwłok) przedstawia autor szczegółową biologię jego (wylęganie się, kopulacja, znoszenie jajek).

Dalszy rozdział poświęcony jest naturalnym nieprzyjacielom komarka szpilkowca, wśród których daremnie szukał owadziarki *Ceraphron brachynteri* Schwaeg., znalazł atoli i zbadał biologję owadziarki *Misocyclops pini* Kieff. Jako dalszych sprzymierzeńców leśnika przytacza autor kilka pająków, jednego nicienia (*Attractonema gibbosum* R. Lkt. Giard.) i roślinę *Cerastium semidecandrum* L. z rodziny *Alsineae*, która włoskami wypacającemi lepki płyn chwyta znaczną ilość komarków. Wreszcie wyciąga autor praktyczne wnioski ze swej pracy, daje francuski skrót pracy i zestawienie literatury. Praca zawiera 5 rycin w tekście i 5 tablic, ilustrujących doskonale życie komarka i owadziarki.

Pracę tę uważać można wprost za wzorowe rozwiązanie zadania z entomologji zastosowanej.

A. Kozikowski.

Sprawozdania z zebrań miesięcznych P. Z. E. 1924.

[Comptes-rendus de séances mensuelles de la Soc. Pol. des Ent. du 1924].

VIII. 3 listopada.

Prof. Łomnicki: O karteczkowaniu;

Kuntze: Nowe dla Polski i rzadsze chrząszcze;

Nunberg pokazuje egzemplarze kornika *Phloeosinus thujae* Perris z Małopolski;

Tenenbaum: Nowe dla Polski gatunki i odmiany chrząszczy (odcz. sekretarz).

IX. 1 grudnia.

Prof. Łomnicki: O rodzaju *Formica*;

Noskiewicz: Nowe dla fauny Polski i nowe żądłówki;

Ogloblin: Nowe i mało znane Stepsiptera z Polski (ref. Noskiewicz);

Kremky: Przyczynek do fauny motyli Podlasia (ref. dr. Świątkiewicz);

Noskiewicz i Poluszyński: Nowe Strepsiptera.

Komunikaty Zarządu:

Dnia 5 stycznia odbyło się we Lwowie III. Walne Zgromadzenie P. Z. E. pod przewodnictwem prof. Z. Mokrzeckiego. Szczegółowe sprawozdanie pomieszczone będzie w następnym numerze. Dokonano wyborów Zarządu i Komisji Rewizyjnej w tym samym składzie, co w r. 1924, oraz podwyższono wkładkę członkowską na r. 1925 do 8 zł. a prenumeratę P. P. E. dla niečłonków do 12 zł.

Zarząd P. Z. E. i poszczególni członkowie Związku otrzymali od p. dra W. Horna zawiadomienie tymczasowe, że w drugiej połowie lipca b. r. odbędzie się w Zürichu III. Międzynarodowy Kongres Entomologów; pożądany jest możliwie liczny udział entomologów całego świata. Zarząd zwrócił się w tej sprawie po szczegółowe informacje.

Redakcja P. P. E. zawiadamia, że w r. b. I-y zeszyt Pisma ukaże się w marcu, II gi w czerwcu, III-ci we wrześniu, IV-ty w grudniu; terminy nadsyłania rękopisów prac do poszczególnych zeszytów są nast.: 10 lutego (zesz. I.), 1 maja (zesz. II.), 1 sierpnia (zesz. III.) i 10 listopada (zesz. IV.).

Przegląd literatury.

Annales de la Sociétè Entomologique de France. T. 92. 1923. (Prof. Błędowski, W. W. P.).

Berland L.: Notes sur les Hyménoptères fouisseur de France III. — id.: Notes sur les Hyménoptères fouisseur de France IV. — Bertrand H.: Larve et nymphe *d'Haliplus lineaticollis* Marsh. (Coleopt.). — id.: Anomalies chez des larves et nymphes de Coléoptéres. — Boursin, Ch.: Notes sur quelques Lépidoptères des Alpes .Maritimes et des Basses-Alpes. — Chopard, L.: Essai sur la faune des Orthoptères de la Corse. — id.: Note rectificative sur deux Acridiens de Corse. — Denis J. R.: Notes sur les Aptérygotes. — Falcoz, L.: Description de la larve de

Coroebus sinuatus Creutzer. — Fleutiaux, E.: Remarques sur les espèces du genre *Pterotarsus* Guérin. (Coleopt. Melasidae). — Hervé-Bazin, J.: Notes sur les Syrphides de l'Inde (Dipt.). Remarques et notes synonimiques sur l'ouvrage de M. E. Brunetti: The fauna of British India. Diptera III. Syrphidae. — Houstache, A.: Curculionidae Gallo-Rhénans: genre *Otiorrhynchus.* — Kieffer, J. J.: Chironomides de l'Afrique tropicale, 3-e partie. — Séguy, E.: Remarques sur quelques moustiques. — Seyrig, A.: Accouplement des Ichneumons. — id.: Observations sur la biologie des Ichneumons.

Deutsche Entomologische Zeitschrift. Berlin. Jhg. 1924. Heft 1—4.

Von H. Stauder: Teriolensia I, 1/29. — Künnemann: Vierter Beitrag zur Käferfauna Ost-Holsteins, 30/32. — Voss E.: Die Gattung *Euops* Schh. (Col.), 33/64; id.: H. Sauters Formosa-Ausbeute. *Curculionidae: Attelabinae* (Col.) 278/284. — Friese H.: Über die Arten der Bienengattung *Allodape* in Afrika (Hym.), 65/81. — Dr. Ruschka Fr.: Die europäisch-mediterranen *Eucharidinae* u. *Perilampinae* (Hym.), 82/96. — Clément E: Opuscula Hymenopterologica I. Die Ophioninen-Gattungen *Pyracmon* Hlgr. u. *Rhimphoctona*, 105/133. — Wagner H.: Ein neues *Apion* aus dem baltischen Bernstein (Col.), 134/136. — Stichel H.: Beiträge zur Kenntnis der Riodinidenfauna Südamerikas (Lep.), 137 151. — Belling H.: Eine zweite Generation von *Smerinthus ocellata* L. (Lep.), 152; id.: Einiges vom Gletscherfalter *Oeneis aello* Hb. (Lep.), 322/328. — Dr. Neresheimer J. u. Wagner H.: Beiträge zur Coleopterenfauna der Mark Brandenburg. XII, 153/161. — Moser J.: Neue Melolonthiden und eine neue Cetonide vom Congo belge (Col.), 162/171. — Dr. Wilke S.: Die graue Gerstenminierfliege *Hydrellia griseola* Fall. (Dipt.), 172/179. — Blüthgen P.: Über *Andrena dobrowlanensis* Nosk., *A. freya* Strand und einige andere Sandbienenarten (Hym.), 180/183. — Habermehl H.: Beitrag zur Kenntnis der primären und sekundären Schmarotzerwespen der Kieferneule (*Panolis flammea* Schiff. = *P. griseovariegata* Goeze) (Hym.), 183/184. — Dr. Hedicke H. u. Dr. Hering M.: Vorschläge für eine Terminologie der Blattminen, 185 194. — Haupt H.: Die Gattung *Huechys* Am. et Serv. (Homopt.), 201/225. — Oldenberg L.: Die Empididen v. Rosers in Stuttgart. (Dipt.), 226/236. — Dr. Schilder F. A.:

Rhipiphoridenstudien. VI. Revision des Genus *Metoecus* Dej. (1833), 237/244. — Alfken J. D.: *Andrena rutila* Spin. u. ihre Färbungsformen (Hym.), 245/248; id.: *Megachile centuncularis* L. und ihre Verwandten (Hym.), 355 360. — Benick L.: H. Friebs *Stenus*-Ausbeute in sibirischer Kriegsgefangenschaft, 249/258. — Delahon Paul: Nachträge zu „Schilskys Systematischem Verzeichnis der Käfer Deutschlands" von 1909 mit besonderer Berücksichtigung der Formen der Mark Brandenburg, sowie einige sonstige Bemerkungen über Käfer aus Deutschland. (Col.), 259/264. — Dr. Hering M.: Beiträge zur Kenntnis der *Zygaeniden* (Lep.) II. Neue und wenig bekannte *Zygaeniden* von Amerika, 265/277. — R. Kriesche: Zur Kenntnis der Lamiinen (Col.) 285 290; — id.: Ein neuer Dorcadionine von Borneo (Col.), 291; — id.: Neue Niphoninen (Col.), 353/354. — Dr. Schmidt M.: Die amerikanischen Callichrominen (Col.), 297/321. — Schumacher F.: Auftreten der Bergzikade in der Mark Brandenburg und Übersicht über die deutschen Formen (Hem.), 329/334; — id.: Zwei übersehene Hemipteren-Gattungen, 335/337; — id.: *Sigara* vs. *Corixa* (Rhynch.). 337/339. — Wendeler H.: Neue Staphyliniden (Col.) (4. Beitrag zur Kenntnis der Staphylniden), 340/344; — Bemerkungen über Staphyliniden (Col.) (5. Beitrag zur Kenntnis der Staphyliniden), 344. — Kolbe H.: Zur Kenntnis der Paussiden Australiens: Untergattungen von *Arthropterus* (Col.), 345/353. — Rudolf Heinrich: Beitrag zur Großschmetterlingsfauna von Reichenhall, Eisenstein und Viechtach nebst biologischen Bemerkungen über einige Arten. (Lep.), 261/271.

Entomologisk Tidskrift. Uppsala. 1923.

F. Bryk: Bibliographia Chr. Aurivilliana. 1/56. — id.: Neue Beiträge zur Variabilität schwed. Lepidopt. II. Neue skand. Formen. 107/116. — O. Lundblad: Anteckningar om vara vattenhemipterer. Med 6 textfig., 57/106. — O. Ringdahl: Översikt av de i vart land hittils funna arterna av släktet *Phaonia* R. D. (f. Muscidae), 117/140. — Dr. M. Bernhauer: Coleopterolog. Beiträge, 141/6. — G. R. Cedergren: Försök till en insektgeografisk indelning av svenska skalbaggar, 147/57. — A. Roman: Ichneumonolog. Notizen, 169/74. — A. Jansson: Coleopterolog. Bidrag. 6–7, (6. *Hylophilus 5-tomus* Thoms. 7. *Limnobaris pilistrata* Steph. och *L. t-album* L. samt deras förekomst i Sverige), 175/9.

NOWI CZŁONKOWIE.

Inż. Nowicki Svetoslav, Praha, Václavské náměsti II. — 1700, Entom. Odd. Nár. Musea (biol. i syst. Microlepidopt).
Ostrowski Bolesław, st. rewident kol. państw., Lwów, Marka 12 (Lepidopt.).
Serafiński Tomasz, asystent Wydz. roln.-leśn., Poznań I., Sołacz, Sołacka 3.
Zoll Tadeusz, asyst. Wydz. roln.-leśn., Poznań I., Sołacz, Sołacka 3.

W poprz. zeszycie wydrukowano mylnie nazwisko nowego członka: Blumhoff; ma być Blumenhoff.

Odbitki nadesłane w darze dla bibl. P. Z. E.

Bieżanko M: Neue Aberrationen von Großschmetterlingen. Arch. Naturg. Berlin 1924.
Calmbach W.: Praktische Anleitung zur Präparation, Fang u. Zucht der Mikrolepidopteren. Stuttgart 1923. Dar. Dr. M. Świątkiewicz.
Sitowski L.: Strzygonia choinówka (*Panolis flammea* Schiff) i jej pasorzyty na ziemiach polskich. Poznań 1924. Roczn. nauk. roln. XII.

SMITHSONIAN INSTITUTION LIBRARIES
3 9088 01057 2741